

**МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ
ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ**

**МИКОЛАЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ВІСНИК

АГРАРНОЇ НАУКИ ПРИЧОРНОМОР'Я

СПЕЦІАЛЬНИЙ ВИПУСК 2(26)

**МІЖНАРОДНА НАУКОВО–
ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
“СОЦІАЛЬНО–ЕКОНОМІЧНІ
ПРОБЛЕМИ СЕЛА В
ПОРЕФОРМЕННИЙ ПЕРІОД”**

Миколаїв – 2004

Миколаївський державний аграрний університет

Науково-теоретичний фаховий журнал “Вісник аграрної науки Причорномор’я” Миколаївського державного аграрного університету.

Редкол.: В.С.Шебанін (гол. ред.) та ін. - Миколаїв, 2004

Спеціальний випуск 2(26), том 1, – 2004. – 360 с.

Міжнародна науково–практична конференція “Соціально–економічні проблеми села в пореформений період”.

У спеціальному випуску викладено теоретичні засади та практичні результати вирішення соціально–економічних проблем села в пореформений період.

Рекомендовано до друку вченою радою Миколаївського державного аграрного університету.

Протокол №10 від 22.06.2004

Точка зору редколегії не завжди збігається з позицією авторів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР: *д.т.н., проф. В.С.ШЕБАНИН,*
ЗАСТУПНИК ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА: *д.е.н, проф. І.І.ЧЕРВЕН,*
ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР: *к.ф-м.н., доц. А.Т.МАЛЬЦЕВ*

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

д.е.н., проф. І.Н.Топіха, д.е.н., проф. М.Ю.Куліш, д.ю.н., проф. О.В.Скрипнюк, д.е.н., проф. Л.О.Мармуль, д.е.н., проф.М.М.Караман, д.е.н., проф. В.Г.В'юн, д.е.н. проф., В.Д.Пантелеєв, к.е.н., доц. В.П.Клочан, д.с.г.н., проф. В.С.Топіха, д.с.г.н. Є.М.Агапова, д.с.г.н., проф. Б.О.Вовченко, д.с.г.н. Т.І.Нежлукченко, д.с.г.н., проф. В.П.Коваленко, д.с.г.н., проф. Т.В.Підпала, к.с.г.н, доц. М.І.Гиль, д.с.г.н., проф. С.Г.Чорний, д.с.г.н., проф. М.М.Козут, д.с.г.н., проф. А.В.Тихонов, д.с.г.н., проф. В.П.Гордієнко, д.с.г.н., проф. В.І.Жарінов, д.б.н., проф. А.І.Орлюк, к.с.г.н, доц. Л.М.Шевченко, к.т.н., доц. С.І.Пастушенко, д.т.н., проф. Ю.В.Селезньов, д.т.н. Б.І.Бутаков, д.т.н., проф. Б.Г.Тимошевський, д.т.н., проф. Г.Є.Топілін, д.т.н., проф. Л.І.Грачова, д.т.н., проф. В.Д.Будак, д.т.н., проф. В.О.Пермяков, д.т.н., проф. С.Ф.Пічугін, д.т.н., проф. О.Ф.Яременко, д.т.н., проф. В.В.Стоянов.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ СПЕЦІАЛЬНОГО ВИПУСКУ:

д.е.н., проф. П.Т.Саблук, д.т.н., проф.В.С.Шебанін, д.е.н., проф. О.В.Крісальний, д.е.н., проф. І.І.Червен, д.е.н., проф. В.Я.Месель-Веселяк, д.е.н., проф. М.Й.Малік, д.е.н. проф. І.Н.Топіха, д.е.н., проф. М.П.Сахацький.

Адреса редколегії:

**54010, Миколаїв, вул. Паризької комуні, 9,
Миколаївський державний аграрний університет, тел. 34-41-72**

**Свідцтво про державну реєстрацію
КВ №6785 від 17.12.2002.**

**© Миколаївський державний
аграрний університет**

ЗМІСТ

О.М.Гаркуша. СУЧАСНИЙ СТАН І ПОДАЛЬШИЙ РОЗВИТОК ЗЕРНО-ВИРОБНИЦТВА НА МИКОЛАЇВЩИНІ	3
В.Я.Амбросов. ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛІЗАЦІЇ АГРОФОРМУВАНЬ	8
Г.Ю.Аніщенко. ФОРМУВАННЯ ПРИБУТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ...	12
Н.О.Аверчева. ПТАХІВНИЦТВО ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ В ПЕРІОД ФОРМУВАННЯ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ	19
Л.Я.Боборикіна, І.В.Гончаренко. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В РОБОТІ ПЛАНОВОЇ СЛУЖБИ ПІДПРИЄМСТВА	24
А.Ф.Бурик, Н.О.Вернюк. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ВЗАЄМОВІДНОСИН МІЖ ПАРТНЕРАМИ ЦУКРОБУРЯКОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ РЕГІОНУ	27
І.Д.Бурковський. ОСНОВНІ ЗАХОДИ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ВИСОКОЕФЕКТИВНОГО ЗАСТОСУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ МАШИН	32
И.Н.Буценко. СОКРАЩЕНИЕ ПОТЕРЬ ОТ ДЕБИТОРСКОЙ ЗАДОЛЖЕННОСТИ В ХОЗЯЙСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ	37
Н.І.Біляк. ЕКОНОМІЧНА ПРИРОДА ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЇХ РОЛЬ У РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА	43
Н.О.Безпалова. ВИРОБНИЦТВО ЗЕРНА В ХЕРСОНСЬКІЙ ОБЛАСТІ ЯК ПОКАЗНИК ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РІПЛІ	48
М.Д.Бабенко. СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА КООПЕРАЦІЯ: СУТНІСТЬ, ЗНАЧЕННЯ, НЕОБХІДНІСТЬ ПОШИРЕННЯ ТА АКТИВІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ	54
О.В.Вороновська. ІНФОРМАЦІЙНА БАЗА ОБЛІКУ ПРИ ЕКОЛОГІЧНО БЕЗПЕЧНОМУ ВИРОБНИЦТВІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ	58
О.М.Вишневецька. ВДОСКОНАЛЕННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПЛЕМІННИХ ГОСПОДАРСТВ В ПІСЛЯРЕФОРМЕНИЙ ПЕРІОД	63
Л.Л.Вакуленко. ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДІВ ПЛАТЕЖУ І ФОРМ РОЗРАХУНКІВ ЗА ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ	69
Н.А.Васько. ЗБУТ ПЛОДООВОЧЕВОЇ ПРОДУКЦІЇ: СТАН І ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЙОГО РОЗВИТКУ	75
В.І.Губенко. УКРАЇНА І СОТ: ОЦІНКА НАСЛІДКІВ ВСТУПУ	83
Т.П.Гончарук. ДІЯЛЬНІСТЬ ДОРАДЧИХ СЛУЖБ – УМОВА ПОЛІПШЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНО-	

ГО РОЗВИТКУ	88
<i>О.Т.Грехова.</i> СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ЕКСПОРТНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ЗЕРНОВОЇ ГАЛУЗІ В РЕГІОНІ	93
<i>М.В.Гронська.</i> РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ КРЕДИТНИХ ВІДНОСИН У ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННІ	99
<i>Л.М.Діденко.</i> СТРАТЕГІЧНІ АСПЕКТИ ПОДОЛАННЯ ФРАГМЕНТАЦІЇ ГАЛУЗЕЙ АПК	104
<i>М.В.Дубініна.</i> ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ СУТНОСТІ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ	109
<i>О.О.Евтушевська.</i> МЕХАНІЗМ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АПК НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ	113
<i>І.А.Жарук.</i> ПРОБЛЕМА ФАЛЬСИФІКАЦІЇ ВИН ТА ЇЇ ОСНОВНІ НАСЛІДКИ ...	118
<i>М.Г.Ігнатенко, В.О.Малєєв.</i> ДАЧНІ ГОСПОДАРСТВА ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ – ДОПОМІЖНИЙ РЕЗЕРВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАСЕЛЕННЯ ПРОДУКТАМИ ХАРЧУВАННЯ	124
<i>М.Ю.Коденська, І.І.Румик.</i> ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У ЦУКРОБУРЯКОВОМУ ВИРОБНИЦТВІ	129
<i>В.П.Клочан, Н.І.Костаневич.</i> ВІД ЧОГО ЗАЛЕЖИТЬ РІВЕНЬ ГОСПОДАРЮВАННЯ?	135
<i>С.М.Колотуха, І.А.Бержанір.</i> СТРАТЕГІЧНІ АСПЕКТИ РЕФОРМУВАННЯ КРЕДИТНИХ ВІДНОСИН В АГРАРНІЙ ГАЛУЗІ	142
<i>І.В.Кушнір.</i> СВІТОВИЙ ЗЕРНОВИЙ БАЛАНС	146
<i>Н.О.Калантай.</i> СТРАТЕГІЯ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ АГРОПІДПРИЄМСТВ НА ОСНОВІ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ	150
<i>Ю.С.Конопліна.</i> ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У МАРКЕТИНГУ АГРОПІДПРИЄМСТВ	154
<i>О.С.Корнієнко, С.В.Шевчук.</i> МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ВИТРАТ В СЕЛЯНСЬКИХ (ФЕРМЕРСЬКИХ) ГОСПОДАРСТВАХ	159
<i>І.Г.Крилова.</i> ЖІНКИ ТА МОЛОДЬ – СОЦІАЛЬНО ВРАЗЛИВІ КАТЕГОРІЇ НАСЕЛЕННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ НА РИНКУ ПРАЦІ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	165
<i>Г.П.Лактіонова.</i> РОЗВИТОК ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ	170
<i>І.П.Липинець.</i> ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗРОШУВАНИХ СИСТЕМ В УМОВАХ ПРОВЕДЕННЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ РЕФОРМИ	176
<i>Л.О.Мармуль, Т.В.Бондарь.</i> СТАН ТА ЗАБЕЗПЕЧЕНІСТЬ СІЛЬСЬКОЇ	

ПОСЕЛЕНСЬКОЇ МЕРЕЖІ ОСНОВНИМИ ОБ'ЄКТАМИ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ	181
<i>А.Т.Мальцев, Н.О.Мішурова. ПРОГНОЗУВАННЯ РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ НА ОСНОВІ ЕКОНОМІКО-СТАТИСТИЧНИХ МОДЕЛЕЙ</i>	<i>186</i>
<i>Я.М.Мартинишин. ОРГАНІЗАЦІЙНО-АДМІНІСТРАТИВНИЙ МЕХАНІЗМ РЕМОНТНО-ТЕХНІЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ</i>	<i>195</i>
<i>Л.П.Марчук. ПРОБЛЕМИ ІНВЕСТУВАННЯ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА ..</i>	<i>202</i>
<i>Б.А.Мельник, І.О.Третьак. ФОРМУВАННЯ ФРАНЧАЙЗИНГОВОЇ ТОРГОВОЇ МЕРЕЖІ У ПТАХОПРОДУКТОВОМУ ПІДКОМПЛЕКСІ</i>	<i>207</i>
<i>І.О.Мельник. ПОГЛИБЛЕННЯ ІНТЕГРАЦІЇ В МОЛОКОПРОДУКТОВОМУ ПІДКОМПЛЕКСІ</i>	<i>212</i>
<i>С.А.Нестеренко. РОЗВИТОК НОВИХ ФОРМ ГОСПОДАРЮВАННЯ</i>	<i>216</i>
<i>О.В.Ніколюк. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ РОЗПОДІЛУ ПРИБУТКУ ВИНОГРАДАРСЬКО-ВИНОРОБНОГО ПІДКОМПЛЕКСУ АПК</i>	<i>220</i>
<i>В.М.Онегіна. ОСОБЛИВОСТІ ЦІНОВОГО МЕХАНІЗМУ АПК В УМОВАХ РИНКОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ</i>	<i>225</i>
<i>Т.Г.Олійник. РИНОК МОЛОКА ТА НЕОБХІДНІСТЬ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН ІНТЕГРАЦІЇ В ГОСПОДАРСТВАХ БЕРЕЗАНСЬКОГО РАЙОНУ</i>	<i>231</i>
<i>Ю.А.Полтавський, О.М.Супрун. ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ГОСПОДАРЮВАННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ У ФОРМІ ТОВАРИСТВ З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ</i>	<i>236</i>
<i>Н.В.Петруня. ФІНАНСОВІ ІНВЕСТИЦІЇ ВИНОРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ</i>	<i>241</i>
<i>С.І.Поперечний, Л.В.Одинак. ОРГАНІЗАЦІЯ РИНКУ ВЕТЕРИНАРНИХ ПОСЛУГ</i>	<i>247</i>
<i>Н.В.Потриваєва. ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН НА МИКОЛАЇВЩИНІ</i>	<i>252</i>
<i>Т.В.Решитько. ПРОБЛЕМИ ЗАЙНЯТОСТІ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ...</i>	<i>257</i>
<i>Г.М.Рябенко. ДОСВІД НІМЕЧЧИНИ ЩОДО СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ РИНКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ</i>	<i>264</i>
<i>Л.В.Синяєва, О.В.Воронянська. ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ НА ФАКУЛЬТЕТІ ОБЛІКУ І АУДИТУ</i>	<i>269</i>
<i>М.Г.Ступень, Р.Й.Гулько, Н.Р.Шпик, О.Г.Солтис. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ В ПОРЕФОРМНИЙ ПЕРІОД ..</i>	<i>273</i>

<i>О.В.Савчук.</i> НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОГО РИНКУ В УКРАЇНІ ...	278
<i>І.Н.Топіха.</i> ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТВАРИННИЦТВА ТА ОСНОВНІ ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	284
<i>В.І.Топіха.</i> ПОРІВНЯЛЬНА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ В АПК: ОСНОВНІ БАЗОВІ ПОЛОЖЕННЯ	291
<i>М.І.Трофимчук.</i> АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ В УКРАЇНІ ...	296
<i>Н.М.Тошина.</i> ПРОБЛЕМИ ЕЛАСТИЧНОСТІ ПОПИТУ І ПРОПОЗИЦІЇ НА РИНКУ МОЛОЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ	299
<i>В.С.Уланчук, О.Г.Шайко.</i> ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА СОЇ В АГРАРНИХ ФОРМУВАННЯХ ЧЕРКАЩИНИ	303
<i>Ю.Г.Фесіна.</i> РИНОК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ ТА ФОРМУВАННЯ АДАПТОВАНИХ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМ ГОСПОДАРЮВАННЯ	308
<i>І.І.Червен.</i> КООПЕРУВАННЮ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ – ПОДАЛЬШИЙ РОЗВИТОК	314
<i>В.С.Шебанін.</i> ОСНОВНІ МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПОЛІПШЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МАТЕРІАЛЬНО–РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	319
<i>О.В.Шебаніна.</i> ПРОДОВОЛЬЧИЙ КОМПЛЕКС І ПРОДОВОЛЬЧИЙ РИНОК: СТРУКТУРА, СКЛАДНИКИ, ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ	324
<i>Т.П.Шаповал.</i> ОБ'ЄКТИВНА ПОТРЕБА ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ОБСЛУГОВУЮЧОЇ КООПЕРАЦІЇ В МИКОЛАЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ	331
<i>І.О.Шаповалова.</i> УДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО–КОНСУЛЬТАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО БІЗНЕСУ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ	336
<i>І.Г.Якименко.</i> СТАН ПАРКУ ВАНТАЖНИХ АВТОМОБІЛІВ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	342
<i>В.Ф.Яровий.</i> ЗАВДАННЯ ТА МЕТОДИ РОБОТИ ДОРАДЧИХ СЛУЖБ	348

ЗМІСТ

<i>І.К.Андріанова, Л.Я.Боборикіна. ФОРМУВАННЯ ОПТИМАЛЬНИХ КАЛЕНДАРНИХ ПЛАНІВ НАДАННЯ ПОСЛУГ ФЕРМЕРСЬКИМ ГОСПОДАРСТВАМ</i>	<i>3</i>
<i>О.О.Артеменко. ЕКОНОМІЧНІ ТА ЕНЕРГЕТИЧНІ ВИТРАТИ НА ОСНОВНОМУ ОБРОБІТКУ ҐРУНТУ</i>	<i>8</i>
<i>І.А.Ажаман. ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАСІННЯ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР</i>	<i>13</i>
<i>О.Л. Бурляй, О.І.Кондратюк, В.В.Березовський. УДОСКОНАЛЕННЯ ЦІНОВОГО МЕХАНІЗМУ НА ПРОДУКЦІЮ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В РИНКОВИХ УМОВАХ</i>	<i>19</i>
<i>Т.А.Бурова. ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ПОДАТКОВОГО ОБЛІКУ ЗАПАСІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ</i>	<i>24</i>
<i>А.И.Бучацкий. ИНФОРМАЦИОННОЕ КОНСУЛЬТИРОВАНИЕ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ИНФРАСТРУКТУРЫ АГРАРНОГО РЫНКА</i>	<i>29</i>
<i>В.В.Бобко. ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ</i>	<i>33</i>
<i>В.М.Бутенко. ОРГАНІЗАЦІЙНО–ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ СЕЛА</i>	<i>38</i>
<i>Н.О.Бленда. СУТЬ ТА УМОВИ ФОРМУВАННЯ РИНКУ ПРОДУКЦІЇ ТВАРИНИЦТВА В ЧЕРКАСЬКІЙ ОБЛАСТІ</i>	<i>44</i>
<i>А.П.Бурляй. РОЗВИТОК ФОРМ ІНТЕГРАЦІЇ ВИРОБНИЦТВА ПЛОДІВ І ЯГІД, ЇХ ПРОМИСЛОВОЇ ПЕРЕРОБКИ, ЗБЕРІГАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ ТА КООПЕРУВАННЯ САДІВНИЦЬКИХ ФЕРМ</i>	<i>49</i>
<i>Н.І.В'юн, О.М.Політуха. СТРУКТУРНИЙ ФАКТОР ЗБЕРЕЖЕННЯ Й ПІДВИЩЕННЯ РОДЮЧОСТІ ҐРУНТІВ</i>	<i>54</i>
<i>Ю.О.Васюра. ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ РЕГІОНАЛЬНОГО ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ</i>	<i>66</i>
<i>В.Л.Вакуленко. ОСОБЛИВОСТІ ФАКТОРИНГОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ ..</i>	<i>72</i>
<i>Ф.В.Горбонос, Г.Б.Іваницька, Я.С.Янишин. ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ВЗАЄМОВІДНОСИН ЯК НАПРЯМ РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ</i>	<i>77</i>
<i>О.В.Грищенко, С.О.Заїка. РЕЗУЛЬТАТИ АГРАРНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ</i>	<i>82</i>
<i>Л.В.Гуцаленко, О.А.Мельничук. ПРОБЛЕМИ ОБЛІКУ ТА ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ ДОХОДІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ФОРМУВАНЬ ...</i>	<i>87</i>

<i>Г.П.Дмитрійчук. МАРКЕТИНГ ОВОЧЕВОЇ ПРОДУКЦІЇ</i>	93
<i>Л.А.Дурнєва. ЕКОЛОГО–ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ</i>	101
<i>М.А.Домаскіна. ПРОБЛЕМИ МАТЕРІАЛЬНО–ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ ОБЛАСТІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ</i>	104
<i>Ю.В.Дикіна. ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОЇ ГАЛУЗІ ПТАХІВНИЦТВА</i>	110
<i>О.В.Доброзорова, М.І.Губа, С.Ю.Боліла. СТРАТЕГІЇ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ АПК</i>	115
<i>С.В.Додонов. ВЛИЯНИЕ ПОТЕНЦИАЛА НА ЭФФЕКТИВНОСТЬ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО ПРОИЗВОДСТВА</i>	121
<i>М.В.Єрмолаєва, Ю.Д.Скиданенко. ПРО КООПЕРУВАННЯ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ</i>	127
<i>А.М.Желєзняк. ВИРОБНИЦТВО ТА РЕАЛІЗАЦІЯ МОЛОКА І МОЛОКОПРОДУКТІВ: АНАЛІЗ І ПЕРСПЕКТИВИ</i>	132
<i>Б.М.Замкевич. ЕНЕРГЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОГО СТАНУ УКРАЇНИ</i>	137
<i>С.В.Іщенко. УРАХУВАННЯ РИЗИКІВ В АЛГОРИТМІ ВИБОРУ ОПТИМАЛЬНОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПРОЕКТУ</i>	140
<i>Н.А.Іванова. ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН В СИСТЕМІ ТОВАРНОГО ВИРОБНИЦТВА НАСІННЯ СОНЯШНИКУ</i>	145
<i>Л.В.Курносенко. ШЛЯХИ АКТИВІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ АГРАРНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ</i>	149
<i>А.В.Ключник. ЩОДО РОЛІ ПРИВАТНИХ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ФОРМУВАНЬ У ВИРІШЕННІ СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ СЕЛЯН</i>	154
<i>В.М.Колесник. СУЧАСНИЙ СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ</i>	158
<i>Л.С.Кравчук. АНАЛІЗ ЗБІЛЬШЕННЯ ДОХОДІВ ОБЛАСНИХ БЮДЖЕТІВ</i>	165
<i>І.О.Крюкова. МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ</i>	171
<i>А.И.Каринцева, Н.К.Шапочка, Е.Ю.Дроздова. МЕХАНИЗМ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ МОЛОЧНОЙ ОТРАСЛИ</i>	175

<i>О.І.Лохоня, Р.М.Лохоня.</i> ДО ПИТАНЬ ОПТИМАЛЬНОГО РІВНЯ ПИТОМОЇ ВАГИ РІЛЛІ В СТРУКТУРІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ УГІДЬ	181
<i>О.В.Лазарева.</i> РОЗВИТОК ЗЕМЕЛЬНО-ОРЕНДНИХ ВІДНОСИН В МИКОЛАЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ	187
<i>А.С.Ламакин.</i> О ЗЕМЕЛЬНОЙ РЕФОРМЕ	192
<i>Мир Абдул Каюм Джалал.</i> ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ДИФФЕРЕНЦИАЛЬНОЙ РЕНТЫ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ КУЛЬТУР ДЛЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ	196
<i>О.Б.Молчанова.</i> ПРО ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ	204
<i>І.А.Мухіна, Н.В.Мала.</i> НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КОРПОРАТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ТВЕРДИХ ОСАДІВ СТІЧНИХ ВОД НА ПІВДНІ УКРАЇНИ	209
<i>Г.Ю.Матвеева.</i> КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ РОБОЧОЇ СИЛИ В СИСТЕМІ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ В РЕГІОНІ	213
<i>В.С.Ніценко.</i> ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ МАШИННО–ТРАКТОРНОГО ПАРКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ	218
<i>А.О.Попова.</i> ВИРОБНИЦТВО МОЛОКА В СЕЛЯНСЬКИХ (ФЕРМЕРСЬКИХ) ГОСПОДАРСТВАХ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	223
<i>Н.В.Папуніцька.</i> ДОСВІД ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА КРАЇН З РОЗВИНУТОЮ ЕКОНОМІКОЮ	228
<i>Н.М.Перепелиця.</i> ОЦІНКА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВИХ УСТАНОВ	236
<i>В.О.Прижбило.</i> СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ АГРОТЕХНІЧНОГО СЕРВІСУ В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ	241
<i>О.М.Присяжнюк.</i> ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОГО МЕХАНІЗМУ ГОСПОДАРЮВАННЯ В АПК АДМІНІСТРАТИВНОГО РАЙОНУ	247
<i>В.М.Рожеляк.</i> ОРГАНІЗАЦІЯ ТЕХНОЛОГІЇ ОБЛІКОВОГО ПРОЦЕСУ В АГРОФОРМУВАННЯХ РИНКОВОГО ТИПУ	251
<i>І.В.Свиноус.</i> ВИРОБНИЦТВО РОСЛИННИЦЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВАХ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ВИРІШЕННЯ	254
<i>Л.В.Синяєва, М.О.Рубцов, Н.М.Рубцова.</i> МОДЕЛІ ОПЛАТИ ПРАЦІ ПРАЦІВНИКІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ РІЗНИХ ФОРМ ВЛАСНОСТІ	262

<i>Н.М.Сіренко.</i> КРИЗА ЛІКВІДНОСТІ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	267
<i>Н.В.Стратічук.</i> ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗРОШУВАНИХ ЗЕМЕЛЬ НА ПРИКЛАДІ ІНГУЛЕЦЬКОГО МАСИВУ ..	271
<i>Т.І.Ткаліч, О.С.Біліченко.</i> УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНА З ВИКОРИСТАННЯМ ПЕОМ	276
<i>Ю.Ю.Таранова.</i> РОЗВИТОК МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ – ОДИН З ГОЛОВНИХ ФАКТОРІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ В ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВАХ	284
<i>С.А.Ткаченко.</i> ПРОБЛЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ	288
<i>І. В. Тюкова.</i> ВИКОРИСТАННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ ОБОРОТНИХ МАТЕРІАЛЬНИХ РЕСУРСІВ В ПРИВАТНО-ОРЕНДНИХ СІЛЬСЬКО-ГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ	293
<i>Н.В.Хомяк.</i> МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ В БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ЗАПАСИ ТА ЇХ АУДИТУ ЗГІДНО З НАЦІОНАЛЬНИМИ СТАНДАРТАМИ	297
<i>О.А.Христенко.</i> БДЖОЛИ – НЕЗАМІННА ЛАНКА В СФЕРІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА	301
<i>Г.В.Черевко, Т.М.Кохана.</i> ПІДВИЩЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ У МОЛОЧНОМУ СКОТАРСТВІ	305
<i>С.В.Шевчук.</i> МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВЕДЕННЯ ПОДАТКОВОГО ОБЛІКУ НА МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВАХ	311
<i>Р.С.Шайко.</i> ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ЯЛОВИЧНИНИ У ЧЕРКАСЬКІЙ ОБЛАСТІ	316
<i>О.В.Шабінський.</i> РЕФОРМУВАННЯ В АПК – СТРАТЕГІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ ДЕРЖАВИ	320
<i>О.М.Яценко.</i> СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ АПК УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ	326
<i>Т.В.Апостолова.</i> РОЗВИТОК ХІМІЗАЦІЇ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА І УКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ АГРОХІМІЧНИХ СЕРВІСНИХ ФОРМУВАНЬ	333
<i>О.В.Калюжна.</i> ВИРОБНИЦТВО КОМБІКОРМІВ ТА НАПРЯМИ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ КОМБІКОРМОВОЇ ГАЛУЗІ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	338
<i>Н.В.Прижигалінська.</i> РОЗВИТОК ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ В СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ МИКОЛАЇВЩИНИ НА ПОРЕФОРМЕНОМУ ЕТАПІ	343

СУЧАСНИЙ СТАН І ПОДАЛЬШИЙ РОЗВИТОК ЗЕРНОВИРОБНИЦТВА НА МИКОЛАЇВЩИНІ

*О.М.Гаркуша, доктор економічних наук
Миколаївська облдержадміністрація*

На сучасному етапі розвитку сільського господарства важливою задачею є забезпечення належних обсягів виробництва зерна, яке має вирішальне значення для всього аграрного сектора економіки. Зернове господарство — основа аграрного виробництва, а рівень його розвитку є одним з найважливіших показників стану економіки України (у тому числі Миколаївської області). Перед галуззю постають важливі задачі збільшення урожайності, покращення якості продукції, забезпечення сталого виробництва. Майже на всіх етапах розвитку суспільства виробництво зерна завжди було і нині залишається важливим джерелом багатства країни.

Для одержання більш повного уявлення про зміну валового збору зерна і впливаючих на нього факторів по Миколаївській області в цілому та їх рівні по аграрних підприємствах провідних форм господарювання розглянемо табл.1.

Таблиця 1

**Валовий збір зерна в цілому по Миколаївській області
та впливаючі на нього фактори (всі категорії господарств)**

Показники	1997р.	1998р.	у середньому за I період	1999р.	2000р.	у середньому за II період	2001р.	2002р.	у середньому за III період
Факторні									
Площа, тис.га	800,7	603,9	702,3	681,2	627,6	654,4	922,4	943,7	933,1
Урожайність, ц/га	23,7	17,7	21,1	20,4	14,7	17,6	29,5	25,8	27,6
Результативний									
Валовий збір, тис.ц	18990	10693	14842	13874	9210	11542	27182	24301	25742

З наведених у таблиці даних видно, що за останнє дворіччя спостерігається позитивна тенденція як по урожайності зернових культур, так і по валових зборах зерна.

Кінцевою метою будь-якого підприємства, що займається зерновиробництвом, є підвищення економічної ефективності цієї галузі. Основні показники останньої у середньому по всіх категоріях господарств Миколаївської області наведено у табл.2.

Таблиця 2

**Економічна ефективність зерновиробництва в цілому
по сільськогосподарських підприємствах Миколаївської області**

Показники	1997р.	1998р.	у середньому за I період	1999р.	2000р.	у середньому за II період	2001р.	2002р.	у середньому за III період
Урожайність, ц/га	23,7	17,7	21,1	20,4	14,7	17,6	29,5	25,8	27,6
Прямі витрати праці на 1 ц зерна, люд.-год.	0,98	1,4	1,19	1,16	1,78	1,47	1,47	0,76	1,12
Собівартість 1 ц реалізованого зерна, грн.	10,6	13,8	11,93	15,82	28,18	22	23,39	24,35	23,9
Середня реалізаційна ціна 1 ц, грн.	14,7	12,26	14,53	18,4	40,12	29,26	33,77	28,06	30,9
Прибуток (+), збиток (-) (грн.) в розрахунку на:									
а) 1 ц	4,1	-1,5	2,6	2,58	11,94	7,26	10,38	3,71	7,05
б) 1 га (умовний)	97,2	-26,6	54,9	52,63	175,52	114,1	306,21	95,72	201
Рівень рентабельності, %	38,7	-10,8	21,8	16,3	42,4	29,3	44,4	15,2	29,8
Рентабельність продаж, %	27,9	-9,5	17,9	14,1	29,7	24,9	30,8	13,2	23

Розглядаючи показники ефективності галузі у динаміці по дворіччях, слід вказати, що по одних з них (ціна реалізації 1 ц, прибуток з 1 га і рівень рентабельності) вона підвищується, по других (собівартість реалізації 1 ц зерна) — знижується, по третіх — єдина закономірність в їх зміні відсутня.

При цьому ефективність зерновиробництва в III-му періоді в порівнянні як з I-м, так і з II-м була більш високою. Додатковий прибуток з 1 га становив відповідно 146,1 і 86,9 грн. На кожну одиницю затрат на виробництво та реалізацію зерна було одержано відповідно по 8,0 і 0,5 грн. додаткового прибутку.

Якщо розглянути питому вагу Миколаївщини в загальнодержавних показниках, то можна зробити висновок, що в середньому за 2001-2002 рр. вона була більшою і по площі, і по валовому збору, ніж в обидва попередні дворіччя. При цьому частка області в третьому дворіччі перевищувала рівні як першого, так і другого періодів: за площею — в 1,3 рази, за валовим збором — 1,4 рази. Це свідчить про підвищення ролі досліджуваного регіону в розвитку зерновиробництва країни.

Зернові грають провідну роль в посівах сільськогосподарських культур Миколаївщини. Причому, в останні роки роль зерновиробництва в економіці її аграрних підприємств помітно зросла (про що свідчать дані табл. 3).

Таблиця 3

**Місце зерновиробництва в економіці сільського господарства
Миколаївської області (всі категорії господарств), %**

Показники	1997р.	1998р.	У середньому за I період	1999р.	2000р.	У середньому за II період	2001р.	2002р.	У середньому за III період
Питома вага зернових культур в: - площі сільгоспугідь	39,6	29,2	34,4	18,9	31,2	25,1	45,8	89,8	67,8
- витратах праці	20,2	17,9	19,1	19,8	21,5	20,7	41,7	28,5	35,1
- грошовій виручці	56,4	35,8	46,1	47,5	44,7	46,1	64,8	57	60,9

Як бачимо, у зміні наведених у таблиці показників єдиної тенденції немає, але за більшістю з них у середньому за роки третього дворіччя питома вага цієї галузі була більшою, ніж у попередні два, частка зерновиробництва в загальній площі сільгоспугідь регіону в третьому періоді в порівнянні з першим зросла

майже у 2 рази, у витратах праці — в 1,8 рази, в грошових надходженнях від сільськогосподарської діяльності — в 1,3 рази. Проти другого періоду розміри цих показників збільшилися відповідно в 2,7, 1,7, 1,3 рази.

Вихідним заходом щодо забезпечення високоефективного розвитку зерновиробництва є його оптимальне територіальне розміщення. Серед природно-кліматичних зон Миколаївщини провідні позиції займають Центральна, Північна зони, в яких ця галузь відрізняється більш високою ефективністю.

В обласну програму розвитку зерновиробництва “Миколаївщина — житниця України” в майбутньому необхідно внести деякі зміни (зокрема є сенс у збільшенні площі зернових культур в Арбузинському і Миколаївському районах і зменшенні — в Баштанському і Жовтневому).

Істотного удосконалення потребує структура виробництва продукції зернових культур. В області необхідно зменшити площі озимих і розширити — ярих, насамперед — фуражних. В продовольчій групі доцільно зменшити частку озимої пшениці, розширити посіви зернобобових культур. Більш значні площі зернових повинні займати ячмінь, кукурудза, гречка, просо. На випадок естремальних погодних умов важливою страховою культурою може стати тритікале.

Одним із провідних завдань є прискорення впровадження нових найбільш ефективних сортів та гібридів зернових культур, які повинні раціонально сполучатись один з одним за строками стиглості урожаю.

Для підвищення ефективності зернових господарств вирішальне значення має техніко-технологічна оснащеність зерновиробничих господарств. Пріоритетним напрямком (особливо для дорогої техніки) є створення машинно-технологічних станцій, а також технопарків. В умовах нестачі у господарств власних коштів потребує розширення застосування лізингу та часткової компенсації (з державного бюджету) вартості складної сільгосптехніки вітчизняного виробництва.

Потребує поширення використання прогресивних технологій (насамперед ресурсозберігаючих, ґрунтозахисних). Враховуючи не-

стачу вітчизняних, коштів необхідно розширити обсяги іноземних інвестицій, чому сприятиме створення спеціальних економічних зон (СЕЗ) та територій пріоритетного розвитку (ТПР).

Держава повинна встановлювати мінімальні граничні ціни на продукцію основних зернових культур — зокрема, пшеницю і ячмінь. Вимагає усунення і понадмірна різниця в цінах на основні продовольчі товари в різних регіонах України.

Найбільш прийнятним варіантом визначення використовуваних у середині окремих виробничих формувань трансфертних цін є їх побудова на основі собівартості проміжної продукції, збільшеної на деякий (єдиний) рівень прибутковості. Для розподілу кінцевих результатів виробничої діяльності агропромислових формувань найбільш прийнятним є одержаний ними понаднормативний прибуток, в основу розподілу якого доцільно покласти його розмір на 1 тону переробленого зерна. В розрахунках сільгосп підприємств, які не мають власних переробних структур, зі своїми партнерами по підкомплексу краще застосовувати ціновий підхід.

В державі доцільно сформувати інтервенційний фонд зерна, розширити застосовування заставних закупок, скоротити бартерну та давальницькі схеми розрахунків, створити і ефективно використовувати повноцінну інфраструктуру продовольчого ринку. Сільгосптоваровиробники повинні мати помітні пільги в оподаткуванні та кредитуванні.

Величина орендної плати за землю має перевищувати розмір земельного податку і бути в межах 2-3% від грошової оцінки ріллі (але не більше половини рентного доходу). Більшого поширення повинен набувати нормативний метод визначення орендної плати за землю (з одночасним встановленням її мінімального розміру). Перспективним є і варіант її визначення залежно від суми отриманого орендарем прибутку (в межах 15-30% його величини). Розмір орендної плати за майно, що використовується як цілісний комплекс, має дорівнювати відсотку, що встановлюється банками на депозитні вклади. Орендна плата за техніку може здійснюватись або за фіксованими ставками, або бути поставленою в залежність від результатів діяльності орендаря. Для забезпе-

чення єдиного по регіону підходу до визначення орендної плати доцільно створювати відповідні державні установи, як це робиться в Нідерландах.

На великих підприємствах, а також в господарствах, які реалізують значну частину продукції за межі регіона, доцільно створювати маркетингові служби. Вони необхідні і на обласних та районних рівнях.

В Україні необхідно організувати ф'ючерсну біржу, яка, крім торгівлі зерном, здійснювала б і його страхування. Доцільним є і проведення аукціонних торгів сільськогосподарською продукцією. Слід активізувати і роботу торгових домів.

Необхідно впровадити такий механізм експорту, коли він здійснюється від імені його виробника, трейдери ж надаватимуть лише агентські послуги. Доцільно заборонити експорт зерна, яке виробляється в кількості, достатній лише для задоволення внутрішнього ринку.

УДК 338.532.61

ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛІЗАЦІЇ АГРОФОРМУВАНЬ

***В.Я.Амбросов, доктор економічних наук, професор
Харківський відділ інституту аграрної економіки УААН***

За останні роки тільки незначна частина сільськогосподарських підприємств є фінансово стійкими. Роль сільськогосподарського виробництва в цілому у формуванні валового внутрішнього продукту і національного доходу зменшилась. Завжди вирішальною умовою зростання виробництва і фінансової стабілізації були інвестиції, що направляються на підвищення фондо- і енергозабезпеченості, фондо- і енергооснащеності. За роки реформ обсяг інвестицій у сільськогосподарське виробництво скоротився більш ніж у 13 разів. Збитки сільськогосподарських підприємств при цьому становили майже 14 млрд. грн. Амортизаційний фонд у

силу безконтрольного використання основних фондів, штучного заниження їх вартості, порушення в обліку і нецільовому використанні втратив свою роль як джерело власних засобів. Інвестиційна криза призвела до згортання виробництва насамперед у великотоварних, механізованих господарствах. Економічно невиправдана підтримка концентрації виробництва в безперспективних дрібних господарствах не сприяє фінансовій стабілізації сільськогосподарського виробництва в цілому. Оплата праці на селі залишається самою низькою в народному господарстві і є завжди нижче прожиткового мінімуму. Це значить, що сільськогосподарське виробництво не забезпечує умови для відтворення робочої сили. Ціна робочої сили в галузі значно нижче її вартості. Це призвело до критичної демографічної ситуації на селі, зниженню вдвічі зайнятих у виробництві, занепаду професійно-кваліфікованого рівня працюючих. Доходи від реалізації сільськогосподарської продукції не покривають витрат як у рослинництві, так і у тваринництві, не створюються фонди розвитку, резервний, соціальний, дивідендів і ін. У цих умовах показник рентабельності втратив свою значимість і не може бути використаний для позитивної економічної характеристики господарств. Як показує аналіз, господарства з рентабельністю 10-15% не мають фінансової стабільності. Усе це є наслідком втрати виробничого потенціалу як основи фінансової стабілізації товаровиробника. Фінансова деформація сільськогосподарських підприємств, як наслідок руйнування виробничого потенціалу, не може бути усунута тільки їх зусиллями. Поліпшення в ціноутворенні, бюджетній, кредитній політиці, перерозподілі національного доходу вимагає зусиль держави, регіонів, галузевих відомств і самих підприємств. Відомий досвід підтримки свого сільського господарства розвинутими країнами. У колишньому Радянському Союзі розвитку сільського господарства на державному рівні також приділялась значна увага. За 1961-1965 роки капітальні вкладення в сільське господарство від усього народного господарства склали 20%, 1966-1970 роки — 23%, 1971-1975 — 26%, 1990 рік — 32%. Забезпеченість радгоспів і колгоспів фінансовими ресурсами в 70-80 роки була такою ж як при рентабельності 40-45%. Оплата

праці колгоспників тільки на 6% була нижче, ніж робітників промисловості. За 1995-2002 роки питома вага інвестицій у сільське господарство України складала лише 8,1-4,8%.

Вважаємо, державне регулювання в сучасних умовах повинне допомогти регіонам виробити економічні цілі, що передбачають зростання виробництва конкурентоздатної продукції, стабілізації економіки і фінансового стану. Визначити ступінь економічної свободи, справедливий розподіл доходів, недопущення перекачування їх посередникам для особистого збагачення. При цьому постійний пошук успішного розвитку економіки України не можливий без цілеспрямованої інноваційно-інвестиційної стратегії регіонів, що спирається на перспективні макроекономічні задачі. Основним напрямком фінансової стабілізації підприємств є інтенсифікація виробництва, підвищення його конкурентоздатності за рахунок підвищення якості продукції, зниження її ресурсоемкості, собівартості. Перейти до інтенсивних методів необхідно як можна швидше, на основі інноваційної бази, що забезпечує випереджальні темпи зростання виробництва продукції, зниження витрат, підвищення продуктивності праці відносно зростання фондозабезпеченості і сукупних вкладень.

У зв'язку з цим заслуговує на увагу політика формування і надання коротко-, середньо- і довгострокових кредитів, інвестиційних ресурсів у цілому. На нашу думку, кредити, інвестиційні ресурси повинні надаватися насамперед спеціалізованим великотоварним підприємствам, а також господарствам будь-яких форм власності і розмірів, що забезпечують виробництво конкурентоздатної, що користується постійним попитом, продукції, здатні в короткий термін стати центрами інтенсивного ведення відповідних галузей. Як показує практика, досить високі темпи інтенсифікації виробництва забезпечуються, якщо бюджетна, кредитна, внутрішньогалузева фінансова підтримка сільськогосподарських підприємств складає близько 50% від їхньої грошової виручки.

У зв'язку з цим кредитний механізм на регіональному рівні залишається основним напрямком фінансової підтримки сільськогосподарського товаровиробника. Разом з тим він вимагає організаційного удосконалювання в напрямку цільового призначення,

зниження ставок до 3-8%, розширення пільгових і безпроцентних кредитів. Сільськогосподарський товаровиробник повинен мати право вибору банку-кредитора, користатися послугами кооперативного і дрібного кредиту на місцях.

Економічний і фінансовий стан агроформувань України вимагають більшої фінансової підтримки з боку регіональних бюджетів. Однак відомо, що за місцевими бюджетами закріплюються недостатні, з фіскальної точки зору податки.

З 1999 по 2002 роки питома вага сільських бюджетів в структурі зведеного бюджету України практично залишила на одному рівні як у доходах (з 0,8% до 1,1%), так і у витратах (з 1,0% до 1,2%). Органи місцевого самоврядування села, селищ, містечок районного значення залишаються фінансово слабкими, займаючи в зведеному балансі 2% по доходам 3% — по витратам [2].

Доцільно за місцевими бюджетами більшою мірою закріплювати надходження від підакцизних товарів, податку на додану вартість, земельного податку й інших платежів і податків, більшість яких сьогодні надходять у державний бюджет.

Одним з факторів фінансової підтримки сільськогосподарського товаровиробника є страхування. На жаль, ні державне, ні приватне страхування цю роль не виконують, їхня діяльність не відповідає вимогам діючих нормативно-правових актів і законодавству.

В умовах недостатності капіталовкладень, недостачі оборотних коштів можливе використання капіталу в складі холдингових формувань за рахунок несільськогосподарських інвесторів. Потрібна державна підтримка для того, щоб сільгосптоваровиробник не втратив власність ні на землю, ні на майно. У системі холдингу взаємовідносини повинні будуватися на принципах рівної окупності авансованого у виробництво капіталу, включаючи землю.

Сільськогосподарські підприємства вже більш десяти років працюють у ринковому середовищі без належної фінансової підтримки держави. У багатьох з них, як показує аналіз, економічна робота на належному рівні не ведеться. Не вистачає фахівців, відсутнє поточне і перспективне планування економічного розвитку і фінансової стабілізації сільськогосподарських підприємств. Не

ведуться на належному рівні облік і аналіз, не вивчаються ринки і канали збуту продукції, покупки. Через низькі ціни, несумлінність трейдерів, дебіторську заборгованість товаровиробник утрачає до 50% виручки. При такому стані на рівні підприємства особливу увагу варто приділити формуванню власних фінансових ресурсів. Необхідно стабілізувати і послідовно збільшувати статутні фонди як основу інвестування процесу виробництва, формування основних і оборотних засобів. З цією метою варто залучати акціонерний, позиковий, загальний капітал, бюджетні кошти. Фінансова стабілізація підприємств залежить від розміру прибутків і амортизації. Фінансовий стан сільськогосподарських підприємств з врахуванням цих складових формування власних засобів і факторів, що впливають на них, повинен систематично контролюватися протягом року, розроблятися як фінансовий план підприємства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агропромисловий комплекс України: Стан, тенденції та напрямки розвитку. Інформ. – аналіт. Зб. (вип. 5)/ За ред. П.Т. Саблука та ін. – К:ІАЕ УААН, -2002.-647с.
2. Толубяк В. Проблеми і перспективи фінансової децентралізації // Економіка України. – 2004.-№2.- с.22-27.

УДК 338.515:330.112.2

ФОРМУВАННЯ ПРИБУТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Г.Ю.Аніщенко, асистент

Уманський державний аграрний університет

Протягом тривалого періоду для сільського господарства України був характерний нестійкий, низький рівень прибутковості підприємств та неефективне використання всіх наявних ресурсів виробництва. Ці проблеми аграрної сфери набувають особливої актуальності в умовах глобалізації сучасної економіки. Питання сталого розвитку сільського господарства в цілому та окремих його галузей є центральним в забезпеченні продовольчої безпеки нашої держави.

Рівень забезпеченості факторами виробництва (земля, праця, капітал та підприємницька діяльність) впливає на формування прибутку. Серед них в сучасних умовах найбільшого значення набуває останній, адже саме підприємництво визначає діяльність управлінського апарату, організацію виробничих процесів. Відсутність адекватного сільськогосподарському виробництву підприємницького середовища негативно впливає на результати діяльності та зумовлює ще більше поглиблення кризи. Немоżliвість реалізації підприємницького інтересу стає гальмом на шляху подальшого розвитку аграрного підприємництва [6]. Тому без радикального переосмислення та дієвої зміни підприємницького середовища відродження справжнього господаря землі, а, отже, сільського господарства є неможливим. Особливе місце даного фактору формування прибутку серед інших обумовлено тим, що саме завдяки внеску підприємництва в організацію виробництва збільшується прибуток. Слід чітко розрізняти поняття економічний та підприємницький прибуток [5]. Останній може мати значні розміри і характеризуватися тимчасовістю та недовговічністю, щойно нове виробництво стає традиційним. В умовах конкурентного середовища потрібно постійне ознайомлення товаровиробників з досягненнями НТП та ринковою ситуацією, що спирається на такі фактори як інформація, час, ризик.

Саме ринок диктує умови діяльності, визначає напрямок виробничої спеціалізації підприємств, вимагає від них стійкості усіх галузей. Єдиною та незаперечною умовою для цього є ефективна діяльність. Цим можна пояснити той факт, що більша частка підприємств займається вирощуванням зернових, бо ця галузь одна з не багатьох, які є основним джерелом надходження коштів.

Сільськогосподарське виробництво здійснюється під впливом цілої системи зовнішніх умов і внутрішніх факторів, які в сукупності визначають його ефективність і динаміку розвитку. Досвід показує, що в аналогічних зовнішніх умовах, які характерні для більшості підприємств, є такі господарські одиниці, що працюють стабільно в режимі не тільки самокупності, а й самофінансування [2]. В умовах жорсткої конкуренції у виграші буде той, хто

вироблятиме продукцію з меншими витратами та більш вищої якості (екологічно та генетично чистої). Серед головних проблем, з якими стикаються сільськогосподарські підприємства — це нестача оборотних фондів, їх неефективне використання, що спричиняють зростання витрат виробництва, роблять вироблену продукцію не тільки неконкурентоздатною, але і просто збитковою. Нестача оборотних запасів знову ж таки може бути наслідком як зовнішніх умов (диспаритет цін), так і внутрішніх факторів (низький рівень управління підприємством). Для цього в умовах глобальної конкуренції підприємства повинні постійно звіряти свій технологічний і організаційно-економічний стан з кращими аналогами. Усе в кінцевому підсумку не може не вплинути на кінцеві результати діяльності.

Для відродження аграрного сектору економіки, підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств необхідне ефективне функціонування в умовах ринкової економіки, що означає здійснення виробничої діяльності із забезпеченням максимальної окупності засобів виробництва і вкладеного капіталу. Проте за роки реформування рівень виробництва продукції зменшився майже вдвічі, всі економічні показники значно погіршилися. Частка збиткових підприємств від їх загальної кількості по Україні у 2002р. становила 53,5%, що на 19,3п більше ніж у 2000р. Аналізуючи дані таблиці 1, можна простежити аналогічні тенденції.

Протягом дослідженого періоду по Черкаській області спостерігалось значне скорочення частки прибуткових підприємств від їх загальної кількості на 36,5п і в 2002р. цей показник становив 280 господарських одиниць або 50,1%. Рівень рентабельності сільськогосподарських підприємств від всієї діяльності зменшився на 30,9п і показує збитковий рівень $-3,9\%$ у 2002р. проти $27,0\%$ у 2000р. Такий вкрай незадовільний стан можна пояснити глибоким занепадом тваринництва в той час, коли єдиним джерелом покриття витрат виробництва є рослинництво, про що свідчить позитивне значення рентабельності по цій галузі, рівень якого теж має тенденцію до скорочення на 22,2п. Тобто неефективне ведення господарства призводить до погіршення економіч-

ної ситуації та неможливості відтворення витрачених ресурсів. Для подолання такого стану необхідна розробка дієвих заходів для виявлення та усунення впливу негативних факторів на формування доходів підприємств.

Таблиця 1

**Основні економічні показники діяльності
сільськогосподарських підприємств Черкаської області**

Показники	2000 р.	2001 р.	2002 р.	Відхилення 2002 р. від 2000 р.
Кількість підприємств	634	595	559	-75
у тому числі прибуткових	549	408	280	-269
Частка прибуткових підприємств у загальній їх кількості, %	86,6	68,6	50,1	-36,5п
Чистий прибуток(збиток), млн.грн.	234,3	69,6	-40,8	-275,1
Чистий прибуток(збиток) в розрахунок на 1 підприємство, тис.грн.	369,6	117	-73	-442,6
Прибуток (збиток) від реалізації с.-г. продукції, млн. грн.	32	140,4	17,7	-14,3
у т.ч. галузі рослинництва	136,4	149,6	85,6	-50,8
тваринництва	-104,4	-9,2	-67,9	36,5
Прибуток (збиток) від реалізації с.-г. продукції в розрахунок на 1 підприємство, тис. грн.	50,4	235,9	31,6	-18,8
Рівень рентабельності, %	27	7,3	-3,9	-30,9п
у т.ч. галузі рослинництва	41,4	37,8	19,2	-22,2п
тваринництва	-29,8	-2,9	-21,3	8,5п

З метою виявлення такого впливу було розглянуто сукупність сільськогосподарських підприємств Уманського району Черкаської області, які здійснювали господарську діяльність та подавали звітність за 2003р. Для дослідження кореляційного зв'язку за результативну ознаку обрано суму отриманого чистого прибутку на 1 га сільськогосподарських угідь (грн.), а за факторні ознаки: X_1 — вартість валової продукції на 100 га с.-г. угідь (тис. грн.), X_2 — валова продукція на 1 грн. активів (грн.), X_3 — валова продукція

на 1 середньорічного працівника (тис. грн.), X_4 — прибуток від реалізації на 1 га с.-г. угідь (грн.), X_5 — валова продукція на 1 грн. витрат основного виробництва (грн.). В результаті розрахунку на комп'ютері залежності отримано рівняння множинної кореляції (1).

$$Y_{(x)} = -58,9 + 0,40X_1 + 13,06X_2 - 0,06X_3 + 0,9X_4 - 43,86X_5. \quad (1)$$

З отриманої залежності випливає, що при зростанні обсягів продукції на 100 га с.-г. угідь на 1 тис. грн. та на 1 грн. вартості активів розмір чистого прибутку збільшиться на 400 та 13,06 грн. відповідно. Показник виробництва валової продукції в розрахунку на 1 працівника має обернений зв'язок з результативною ознакою, адже зростання витрат на оплату праці викликає збільшення загальних витрат виробництва, а, отже, і впливає на розмір прибутку. При отриманні додаткової гривні прибутку від реалізації продукції величина чистого прибутку зростає на 0,9 грн., що є закономірним і досить важливим показником. Із збільшенням виробництва валової продукції в розрахунку на 1 грн. виробничих витрат обсяг чистого прибутку зменшиться на 43,86 грн. Розрахований коефіцієнт множинної кореляції становить 0,883 і показує, що 78% зміни чистого прибутку у досліджених підприємствах зумовлено факторами, включеними у кореляційну модель. Для більш правильної інтерпретації взаємозв'язку наведених чинників з результативною ознакою із сукупності спостережень виділено окремо зв'язок між факторами у прибуткових і збиткових підприємствах, рівняння множинних кореляцій яких наведено формулами 2 і 3 відповідно:

$$Y_{(x)} = -52,6 + 0,03X_1 - 15,31X_2 + 0,07X_3 + 0,7X_4 + 43,38X_5, \quad (2)$$

$$Y_{(x)} = -68,2 + 1,34X_1 + 169,8X_2 + 1,68X_3 + 0,93X_4 - 265,59X_5. \quad (3)$$

Таке вираження зв'язків дозволяє краще зрозуміти вплив факторів на формування прибутку. Так по прибуткових підприємствах валова продукція в розрахунку на 1 грн. активів має оберне-

ний вплив на результативну ознаку і показує, що із зростанням цього показника на 1 грн. чистий прибуток скоротиться на 15,31 грн. Причиною цього є те, що підприємства мають значний обсяг активів і сума амортизаційних відрахувань значно збільшує суму загальних витрат виробництва. Для збиткових підприємств таке твердження є протилежним, адже дана категорія характеризується низьким рівнем забезпеченості власними активами і неефективним їх використанням. Вплив рівня окупності витрат для обох груп підприємств є неоднаковим. Для першої групи витрати виробництва покриваються виробленою валовою продукцією і збільшення цього показника на 1 грн. вплине на зростання чистого прибутку на 43,38 грн. По збиткових підприємствах вартість виробленої валової продукції не покриває витрати і тому маємо обернений вплив цього фактору.

З проведеного дослідження видно, що на величину прибутку впливає ефективне використання наявних засобів, зростання величини доходів від реалізації та покриття усіх виробничих витрат.

Перехід на національні стандарти ведення бухгалтерського обліку обумовлює правову основу облікової політики. Тепер підприємства самостійно вибирають методологію ведення обліку та розподілу витрат, доходів від різних видів діяльності, методи нарахування зносу (амортизації) на активи, методи оцінки виробничих запасів. Тобто облікова політика підприємств впливає на формування прибутку, що пояснює отримання різного ефекту в майже однакових умовах господарювання. Саме завдяки цьому інструментарію важливе управління результатами діяльності аграрного виробництва.

Для управління прибутком не завжди можна розраховувати на сприятливий вплив зовнішніх і внутрішніх факторів. Серед досліджених факторів значну увагу необхідно приділити диверсифікації діяльності, що вплине на економічну стійкість підприємств, бо аграрне виробництво характеризується фінансовою нестабільністю протягом операційного періоду. Внаслідок сезонного характеру виробництва сільськогосподарської продукції визначення остаточних результатів можна зробити лише після

закінчення звітнього року, але потреба в оперативному аналізі основних економічних показників залишається ще при здійсненні діяльності. На нашу думку, економічною службою повинен проводитись систематичний аналіз отриманих результатів за центрами відповідальності та визначення впливу на результати відхилень від встановлених планових показників за величиною отриманих доходів та сумою понесених витрат діяльності. Такий результат потрібно вивчати в розрізі господарських одиниць (підрозділи, цехи) або по видах продукції. Центральним в такому аналізі є співвідношення “сума понесених витрат — обсяг виготовленої продукції — розмір отриманих доходів”. Важливим в цій залежності є перевищення останнього елементу над першим, вивчення відхилень за період дає можливість певним чином спрогнозувати величину прибутку та завчасно вплинути на нього через ряд економічних важелів: зміна каналів реалізації, регулювання цін на реалізовану продукцію, встановлення обсягів її продажу. В кінцевому підсумку ці показники вкажуть нам чи покривають отримані доходи суми постійних та змінних витрат.

Досягнення певних результатів в цьому напрямку можливе не лише через удосконалення систем організації та управління підприємством, а й за допомогою реформування механізмів економічного регулювання на основі удосконалення обліково-аналітичних і контрольних функцій. З цією метою значних результатів можна досягти, застосовуючи модель обліку за системою “стандарт-кост”. Такий підхід забезпечить отримання оперативної інформації про відхилення фактичних показників від нормативних (планових). Завдяки інформації, отриманій при цьому аналізі, можна своєчасно виявити негативні тенденції, застосувати відповідні рішення та дії для управління прибутком підприємств.

Отже, в умовах, коли окреме підприємство не може вплинути на ринкові важелі, тоді дієвим способом задля отримання більшого ефекту може бути чіткий контроль за рівнем витрачання матеріальних цінностей. На нашу думку, обліково-аналітичні та контрольні функції слід розглядати як систему попередження, що забезпечує

раціональне використання наявного капіталу (його поповнення) та ефективний економічний розвиток усіх елементів відтворення.

ЛІТЕРАТУРА

1. А.И.Костяев. Внешние условия и внутренние факторы сельскохозяйственного производства// Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий.-2003.-С.8-10.

2. В. Векленко, Е.Золотарева. Проблема устойчивости сельскохозяйственного производства// АПК: экономика, управление.-2002.-№10.-С.49-56.

3. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств Черкащини/ Відповідальний за випуск В.П. Приймак, Н.М. Ступацька. Статистичний збірник.-Черкаси.-2003р.

4. Статистичний щорічник України/ За ред. Осауленка О.Г., Головки В.А.- К.:Консультант.-2003р.-663с.

5. Т.М. Ковальчук. Оперативний аналіз прибутку від реалізації продукції// Економіка АПК.-2003.-№7.-С.92-101.

6. Формування та функціонування ринку агропромислової продукції (практичний посібник)/ За ред. П.Т. Саблука.- К.: ІАЕ, 2000.-556с.

УДК 636.082.26

ПТАХІВНИЦТВО ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ В ПЕРІОД ФОРМУВАННЯ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Н.О.Аверчева, аспірант

Херсонський державний аграрний університет

В умовах нерегульованого ринку птахівничі господарства опинилися в невідгідному економічному становищі, оскільки їх економіка значною мірою залежить від вартості матеріально-технічних засобів, особливо кормів. Високі витрати виробництва стали причиною низької конкурентоспроможності продукції на ринку, що в свою чергу призвело до зниження обсягів виробництва, подальшого зростання всіх видів витрат і дефіциту обігових коштів. Крім цього, реформування сільського господарства, яке проводилося без достатнього теоретичного обґрунтування і врахування особливостей галузі і регіонів, призвело до формального підходу, простої зміни назв господарств без удосконалення виробничих відносин. Прива-

тизація і передача підприємств у власність колективів не підвищили мотивації праці і її продуктивності.

Проте, в останні роки в Україні намітилася чітка тенденція до відродження птахівництва. Висока якість продукції і доступна ціна відомих торговельних марок “Наша ряба”, “Гаврилівські курчата” дозволили їм стати конкурентоспроможними на ринку і зайняти значне місце у раціоні громадян. Звісно, що основою успіху стали значні інвестиції і технологічне переозброєння спеціалізованих підприємств на рівні світових стандартів, що для окремих областей, зокрема Херсонської, ще недоступно.

Птахівництво Херсонської області перебуває у кризовому стані, яке і на сьогодні супроводжується зменшенням обсягів виробництва і зниженням економічної ефективності. В зв'язку із цим метою наших досліджень є визначення резервів зростання обсягів виробництва продукції птахівництва на основі підвищення економічної ефективності і конкурентоспроможності галузі.

Аналіз показників динаміки за даними таблиці 1 свідчить, що виробництво за останні роки залишається майже на одному рівні. Відзначимо найбільше виробництво яєць в 2002 році – 279,7 млн. шт., але до рівня 1990 року – це лише 70%. Порівняння обсягів виробництва населення і сільськогосподарських підприємств не на користь останніх. Якщо у 1990 році питома вага сільськогосподарських підприємств у виробництві яєць і м'яса птиці становила відповідно 69 і 48%, то у 2003 році – 29 і 13%.

Таблиця 1

**Середньорічний рівень виробництва
продукції птахівництва в Херсонській області**

Показники	Роки					2003 р. у %	
	1990	2000	2001	2002	2003	1990	2000
Виробництво яєць, млн. шт.	392,8	189,8	216,9	279,7	220,5	56,1	116,1
в т.ч. с.-г. підприємства, %	69,2	26,6	31	42,6	27,8	-	-
особисті підсобні господарства, %	30,8	73,4	69	57,4	72,2	-	-
М'яса птиці (у живій вазі), тис.т	32,8	7,3	8,2	8	7,5	22,8	102,7
в т.ч. с.-г. підприємства, %	48,4	13	9,1	15	13,3	-	-
особисті підсобні господарства, %ОПГ, %	51,6	87	90,9	85	86,7	-	-

Характерною особливістю останніх років не тільки в Херсонській області, а й в цілому по Україні, є збільшення долі продукції птахівництва, що виробляється неспеціалізованими господарствами. Для більшості з них птахівництво є новою галуззю, якій не вистачає ні відповідних спеціалістів, ні науково-технічної, нормативної документації. В процесі освоєння нового виду діяльності вони допускають багато помилок у дотриманні технологічних вимог вирощування і утримання птиці. Як наслідок це призводить до низьких виробничих показників і збитковості нових птахівничих господарств.

Скорочення виробництва м'яса птиці в області не припинено і на сьогоднішній день. Загальне виробництво скоротилося на 25,3 тис.т (в 4,4 рази) порівняно з 1990 роком, за рахунок сільськогосподарських підприємств — на 14,9 тис.т (59%) і господарств населення — на 10,4 тис.т (41%). Якщо в розрахунку на душу населення в 1990 році в області було вироблено 313 яєць і 19,6 кг м'яса птиці, то в 2002р. — лише 240 шт. яєць і 5,1 кг м'яса птиці.

Вихід із кризового стану полягає, на наш погляд, в підвищенні економічної ефективності галузі птахівництва. Успішне рішення цієї актуальної проблеми відкриє нові можливості для прискорення темпів розвитку галузі і надійного забезпечення населення області високоякісними дієтичними продуктами.

Показники економічної ефективності галузі птахівництва по Херсонській області, що відображені в таблиці 2, свідчать про крайній занепад, збитковість і банкрутство птахівничих підприємств. Так, в 2003 році із 19 господарств, які виробляли птахівничу продукцію, 13 були збитковими. Слід відзначити, що зміна форм власності у господарствах привела до зміни і порядку подачі статистичної звітності. Так спеціалізовані господарства САТБТ "Ольгівське", ТОВ "Ювілейне", на долю яких припадає значна частина виробленої продукції, втратили обласне підпорядкування і не подають форми статистичної звітності про кінцеві результати діяльності.

У 2002 році виробництво яєць, яке в попередні роки було прибутковим, принесло господарствам збитки. Рівень збитко-

вості — 2,3%. У 2003 році в зв'язку із несприятливими природно-кліматичними умовами, низьким забезпеченням господарств кормами рівень збитковості при виробництві яєць становив 24,7%, а при виробництві м'яса птиці — 42,8%. Це пов'язано з тим, що ціна реалізації не відшкодовувала витрати і була менша, ніж собівартість. Виробництво м'яса за останні роки приносить господарствам збитки в розмірі 21-42 коп. на кожну гривню витрат. Показники спеціалізованих господарств значно вищі. Рівень рентабельності виробництва яєць у ВАТ ППР “Придніпровський” становить 44,4%, а виробництва м'яса птиці в ЗАТ “Чорнобаївське” — 27,1%. М'ясо бройлерів складає в цьому господарстві 32% від загальної реалізації.

Таблиця 2

**Показники економічної ефективності виробництва
продукції птахівництва в сільськогосподарських
підприємствах Херсонської області**

Показники	Яйця			М'ясо птиці		
	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2000 р.	2001 р.	2002 р.
Продуктивність птиці, шт., г	147	226	205	12,7	5,1	7,1
Витрати на одиницю продукції, грн. люд.-год.	180,09 76,3	217,65 17,9	192,35 6,7	588,55 36,4	603,09 84,2	732,22 67,9
Собівартість одиниці продукції, грн.	194,42	209,96	196,62	668,17	790,32	603,53
Ціна реалізації, грн.	197,8	229,84	192,02	413,04	553,81	472,56
Прибуток (збиток -), грн.	3,38	19,88	-4,6	-255,03	-236,51	-130,97
Рівень рентабельності, %	1,7	9,5	-2,3	-38,2	-29,9	-21,7

Як висновок до приведеного аналізу, слід відзначити, що для підвищення економічної ефективності птахівництва області, необхідно вжити ряд заходів на рівні окремих підприємств і держави в цілому.

В Україні розроблено цільову програму “Птахівництво” до 2010 року, при здійсненні основних положень якої, птахівництво отримає надійну підтримку з боку держави. В першу чергу спеціалізовані підприємства потребують технічного переозброєння, впро-

вадження ресурсозберігаючих технологій, інновацій на основі довгострокових кредитів і інвестицій [2]. Відродження власної племінної бази в області і забезпечення господарств перспективними кросами птиці також вимагає значних коштів. Крім цього, необхідно повною мірою використати наявний потенціал птахофабрик.

Для підвищення ефективності виробництва доцільна інтеграція комбікормових, виробничих та переробних підприємств. Перспективними в сучасних умовах є виробничо-фінансові об'єднання із закінченим циклом відтворення, до складу яких входить виробник (птахівниче підприємство), комбікормовий завод, підприємства фірмової торгівлі, комерційний банк. Така вертикальна інтеграційна модель дає можливість здійснювати повномасштабний контроль за процесом виробництва і реалізації на всіх етапах [3]. Проте, створена в області мережа фірмової торгівлі “Чорнобаївська птиця” не витримала конкуренції на ринку з дешевою імпортною продукцією.

Складові успіху на рівні підприємства загальновідомі. Це високопродуктивна птиця, високоякісна годівля і дотримання всіх технологічних вимог. Головним для підвищення показників ефективності є зростання продуктивності птиці, яке в основному залежить від збалансованості комбікормів. Через недостатність обігових коштів і високі ціни на комбікорми промислового виробництва (1,5-1,7 тис. грн.) господарства змушені використовувати корми власного виробництва, розширювати площі землекористування і посівні площі кормових культур. Так в 2002 році ЗАТ “Чорнобаївське” збільшило площу землекористування з 33 до 861 га за рахунок орендованих земель з метою обмеження впливу на виробництво вартості купованих кормів. Ці заходи дозволили зменшити вартість кормів на 26% (від 50,2 до 39,8 грн.). Але слід зазначити, що корми власного виробництва незбалансовані за необхідними елементами, тому витрати кормів у господарстві в розрахунку на 1000 шт. яєць зросли від 1,8 до 2,2 ц корм. од., продуктивність курей зменшилася від 204 до 196 шт., собівартість продукції зросла від 178 до 194 грн.

Таким чином, сучасні ринкові умови ставлять нагальне за-

вдання не тільки відродження промислового птахівництва і зростання обсягів виробництва, а й підвищення економічної ефективності і на цій основі — конкурентоспроможності галузі в новостворених аграрних формуваннях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Херсонщина у цифрах. Статистичний довідник. – ВКМП – 2002
2. Брунь С. Завтрашній день вітчизняного птахівництва // Сільський час. – 2003.- №90 (470).- С. 5
3. Мельник Б. Розвиток інтеграційних процесів у промисловому птахівництві // Економіка АПК.- 2000.- №.- С. 59-62.

УДК 631.115.1:364.05

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В РОБОТІ ПЛАНОВОЇ СЛУЖБИ ПІДПРИЄМСТВА

***Л.Я.Боборикіна**, кандидат економічних наук, доцент
І.В.Гончаренко, кандидат економічних наук, доцент
Миколаївський державний аграрний університет*

Послаблення уваги до планово-економічної роботи, яке спостерігалось останніми роками, спричинило зниження економічної обґрунтованості господарських рішень, погіршення управління підприємством, і в кінцевому результаті низьку ефективність господарювання. Сучасні умови господарювання повністю покладають відповідальність за беззбитковість на підприємство. Кожне з яких у своїх власних інтересах повинно детально і обґрунтовано прорахувати свої кроки на ринку. Саме ці питання буде розглянуто в даній статті. Проблеми розвитку планово-економічної роботи підприємств, її наближення до вимог світового співтовариства сьогодні є актуальними і висвітлюються на сторінках наукових видань такими вченими як П.Т.Саблук, М.Я.Дем'яненко, О.В.Крисальний, М.Й.Малік та іншими. Ми дослідили застосування сучасних інформаційних технологій в процесі вибору та управління проектами.

Як правило, кінцеві дослідження, на основі яких приймається рішення про здійснення інвестицій за даним проектом, складаються з наступних частин:

- техніко-економічний аналіз — на цьому етапі розглядаються питання технічної можливості виконання проекту, потреби в ресурсах, ринки збуту і закупок;
- фінансовий аналіз — включає формування потоків надходжень і виплат, пошук джерел фінансування, формування планових балансів, прогноз економічної ефективності, оцінку проекту;
- загальноекономічний аналіз — здійснюється опис загальної економічної ситуації, оцінка переваг і недоліків проекту, ризику і шансів його реалізації.

Зараз вже не потрібно доводити той факт, що якісно виконати таку роботу, а особливо в умовах вкрай обмеженого часу, без застосування комп'ютерної техніки не можливо. Оскільки розвинені країни заходу накопили значний досвід використання комп'ютерних технологій для цілей бізнес-планування, то цілком зрозумілий інтерес до зарубіжних методик розрахунків інвестиційних проектів, але на сьогоднішній день вони ще важко адаптуються до умов української дійсності. А необхідність у конкурентних умовах мати можливість для автоматизації рутинних розрахунків призвела до появи в 90-х роках на ринку програмного забезпечення низки російських та вітчизняних продуктів. Серед виробників програмних продуктів найвідоміші: у Києві — Інститут кібернетики ім. В.М.Глушкова НАН України та інші установи Кібернетичного центру НАН України, у Санкт-Петербурзі — фірма “Альт”, у Москві — фірма “ПроІнвестКонсалтинг” і фірма “ИнЭк”.

Ми мали можливість дослідити продукт фірми “ПроІнвестКонсалтинг” Project Expert—6, що належить до нового покоління програм для розробки інноваційних та інвестиційних проектів та контролю за їх реалізацією. Система дає можливість проаналізувати декілька стратегій досягнення цілей розвитку підприємства і обрати оптимальну. При цьому є можливість оцінити запас міц-

ності бізнесу, як похідну ризику зміни найважливіших факторів, що впливають на реалізацію проекту розвитку. Крім того можливо оцінити, яким чином вплине виконання проекту на ефективність діяльності підприємства, розрахувати термін окупності проекту. Project Expert—6 дозволяє створити бізнес-план, що відповідає міжнародним стандартам, розробити схему фінансування проектів розвитку підприємства з урахуванням майбутніх потреб в грошових коштах на основі руху грошових коштів на всьому періоді планування, обрати джерела і умови залучення коштів, оцінити можливі терміни і графіки повернення кредиту. Можливо проаналізувати планову структуру витрат і прибутковість окремих підрозділів і видів продукції, визначити мінімальний обсяг випуску продукції і граничні витрати, підібрати виробничу програму і обладнання, схеми закупок і варіанти збуту. І на кінцевому етапі Project Expert—6 допомагає проконтролювати виконання проекту, порівнюючи їх планові і фактичні показники, а також врахувати зміни, що вносяться в проект в процесі реалізації.

Потреба розробки календарних планів виконання визначених етапів робіт (для Project Expert—6) задовольняється використанням мережної моделі і розрахунками дат виконання етапів (укрупнених робіт) за допомогою програми Microsoft Project 2000, яка щойно з'явилася на ринку. Один з методів, який широко розповсюджений, є метод Форда—Фулкерсона, що дозволяє розраховувати дати раннього та пізнього початку і закінчення робіт, а також їх резерви часу, на який можна затримати виконання. Для передачі в пакет прикладних програм Project Expert—6 можна використати лінійні діаграми Ганта, на яких укрупнені роботи — етапи зміщені за часом. Формування бізнес-плану базується на визначених термінах виконання етапів.

Одже Project Expert—6 — це система, що дозволяє вирішити задачі проектування розвитку бізнесу, аналізу ризиків і ефективності інвестиційних проектів підприємств різних профелів, галузевої належності і масштабів діяльності на основі побудови фінансової моделі їх функціонування враховуючи зміну економічного середовища.

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ВЗАЄМОВІДНОСИН МІЖ ПАРТНЕРАМИ ЦУКРОБУРЯКОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ РЕГІОНУ

***А.Ф.Бурик**, кандидат економічних наук, доцент*

***Н.О.Вернюк**, старший викладач*

Уманський державний університет

Однією з основних причин кризових явищ у цукробуряковому виробництві як України, так і Вінницької області є неврегульованість економічних взаємовідносин між його суб'єктами. Слід вказати, що проблемам розвитку цукробурякового виробництва та удосконалення економічних взаємовідносин між його партнерами присвячено наукові праці О.Багатиренка, В.Бондаря, В.Білаш, О.Варченко, О.Зайця, Є.Імаса, М.Коденської, В.Пиркіна, В.Поплавського, В.Слюсаря, А.Фурси та ін. Але питання удосконалення економічних взаємовідносин між його партнерами саме на регіональному рівні залишаються недостатньо висвітленими, що і обумовило вибір теми нашого дослідження.

Особливої гостроти проблема врегулювання економічних взаємовідносин набула з переходом підприємств цукробурякового підкомплексу до давальницької схеми взаєморозрахунків та необхідністю визначення пропорцій перерозподілу цукру за здані й перероблені цукрові буряки. Розподіл кінцевого продукту здійснювався пропорційно до витрат на виробництво цукрових буряків у бурякосійних господарствах і витрат на виробництво цукру у переробних підприємствах. Оскільки кожен з партнерів цукробурякового підкомплексу був зацікавлений лише у збільшенні власної частки у пропорції розподілу готової продукції, фактично стимулювався витратний механізм господарювання.

Однак, вирішення проблем взаємовідносин між його партнерами не можна зводити лише до ліквідації давальницької системи. Необхідно принципово змінити сам підхід до визначення ефективності отримання кінцевої продукції. Всі роботи, включаючи виробництво цукрових буряків, їх переробку та реалізацію цукру і інших

продуктів переробки, треба розглядати як єдиний технологічний процес, а розподіл кінцевих результатів виробничої діяльності підприємств пропонується здійснювати за ціновим або розподільчим методами відповідно до нормативних витрат кожного з учасників технологічного процесу.

Основні принципи розподілу кінцевих результатів між суб'єктами цукробурякового виробництва за ціновим методом практично враховані при визначенні мінімальних цін на цукор і цукрові буряки відповідно до Закону України “Про регулювання виробництва і реалізації цукру” та щорічної постанови Кабінету Міністрів України “Про деякі питання державного регулювання виробництва і реалізації цукру”. Тому, підвищення реалізаційної ціни на цукор відносно встановленої мінімальної ціни на нього повинно слугувати причиною пропорційного підвищення закупівельної ціни на цукрові буряки, що сприятиме узгодженню інтересів партнерів підкомплексу і забезпеченню еквівалентних умов їх розвитку.

За нинішнього фінансового стану більшості цукрових заводів і бурякосіючих господарств Вінницької області очевидним є продовження практики давальницької схеми взаєморозрахунків. За таких умов при розподілі кінцевих результатів виробничої діяльності підприємств цукробурякового підкомплексу доцільним, на нашу думку, є застосування розподільчого методу відповідно до нормативних витрат кожного з учасників технологічного процесу. Однак при цьому дуже важливим є правильне встановлення граничного розміру нормативних витрат. Необхідно визначити середню вартість переробки та ліміт витрат на вирощування одного центнера цукрових буряків. За основу пропонується обрати нормативний метод планування і калькуляції собівартості цукрових буряків та їх переробки. Визначивши пропорцію витрат у собівартості одного центнера цукру, яка буде відображати реальний вклад у виробництво кожного з партнерів, можна проводити розподіл цукру між ними. За таких умов перевищення ліміту витрат однією з сторін не буде впливати на результати господарської діяльності іншої.

Разом тим, цукробурякове виробництво, як єдиний технологічний процес, потребує зміцнення його цілісності, чому сприяє

формування агропромислових інтегрованих об'єднань. Їх створення доцільне, на нашу думку, у межах одного району для забезпечення спільного управління технологічним процесом від вирощування цукрових буряків до отримання цукру. Оскільки виробництво цукрових буряків і цукру у регіоні здійснюють підприємства різноманітних форм власності, найпростішою і найбільш доцільною за нинішніх умов, на наш погляд, є контрактна форма інтеграції, яка забезпечує оперативно-господарську самостійність учасників і є однією з найменш капіталомістких. До того ж в регіоні вже існує успішний досвід функціонування таких інтегрованих об'єднань у Крижопільському, Гайсинському та Погребищенському районах. Наприклад, у Крижопільському районі створено і успішно функціонує інтегроване формування на базі Крижопільського цукрового заводу, що входить до концерну "Укрпромінвест". До цього ж концерну входить і шість новостворених агрофірм, обсяги виробництва цукрових буряків у яких забезпечують близько 50% потреби заводу у сировині. Агрофірми об'єднують господарства трьох сусідніх районів: Крижопільського, Ямпільського і Томашпільського, і мають загальну земельну площу майже 27 тис. га, з яких більше 25% становлять посіви цукрових буряків.

Координаційним центром об'єднання у Крижопільському районі є агрофірма "Крижопіль". Вона забезпечує сільськогосподарські підприємства, що входять у дану агрофірму, всіма матеріально-технічними ресурсами для ефективного виробництва цукрових буряків. Для цього відремонтовано наявну та придбано по лізингу необхідну техніку, машини і обладнання, а також проводиться забезпечення господарств насінням, добривами та засобами захисту рослин. Кожній агрофірмі з врахуванням місця знаходження, посівної площі та наявної техніки доводиться план по обсягах виробництва цукрових буряків, календарний план-графік їх збирання і вивезення на завод та нормативи витрат на виконання поставленого завдання. Такий підхід дає змогу визначити сільськогосподарським підприємствам реальні витрати на виробництво цукрових буряків та на їх основі пропонувати співвідношення розподілу кінцевого продукту — цукру. Проте, нормативи витрат

на виробництво коренеплодів у агрофірмі визначаються один раз на рік і не дають можливостей оперативного контролю та коригування при зміні обсягів або видів робіт чи технологічних операцій.

Тому, на основі вивченого передового досвіду планування і контролю витрат на виробництво цукрових буряків у АФ “Крижопіль” та з метою полегшення і покращення планово-облікової роботи як у даному господарстві, так і інших бурякосіючих господарствах регіону нами розроблена і впроваджена комп’ютерна програма визначення нормативів витрат на виробництво коренеплодів.

Запропонована програма дає змогу не лише визначити загальні нормативи витрат на виробництво цукрових буряків у розрахунку на 1 га площі та 1 ц виробленої продукції, а й розрахувати нормативи витрат по кожній окремій технологічній операції з визначенням усіх ресурсів у натуральному і вартісному виразі, які витрачаються при виконанні того чи іншого виду робіт. Це дає можливість оперативно коригувати планові витрати відповідно до фактичних, визначати економію або перевитрати ресурсів на виконання кожної технологічної операції ще до закінчення процесу виробництва, а також оперативно контролювати витрати за будь-який період (день, декаду, місяць, квартал, рік) по кожному виду витрат. До переваг визначення нормативів за запропонованою програмою належить і передбачена можливість автоматичного перерахунку показників із зміною виробничих умов: техніки і обладнання відповідно до наявної у господарстві; кількості і вартості добрив, засобів захисту, паливо-мастильних матеріалів; зміни цін, тарифних ставок і розрядів робіт тощо, що дає значну економію витрат робочого часу спеціалістів планово-облікового відділу.

З метою формування надійної сировинної бази цукровим заводам пропонується ще навесні укладати із сільськогосподарськими підприємствами договори-контракти, предметом яких є зобов’язання сторін щодо виробництва, поставки та переробки цукрових буряків для виробництва цукру.

Крім того, на цукрових заводах слід щорічно проводити аналіз витрат на переробку сировини та калькуляцію собівартості цукру, на основі яких визначати плату за переробку 1 т цукрових буряків

або співвідношення для розподілу цукру. Нарахування цукру господарствам проводити кожному окремо по середньому виходу цукру за сезон і з врахуванням фактичної цукристості та втрат цукрових буряків за час зберігання і переробки, але не вище від нормативних. Тобто, стимулювати не лише нарощування обсягів виробництва, а й підвищення якості коренеплідів кожним господарством.

Хоча цукрові заводи більше зацікавлені у промислових посівах цукрових буряків, але для повної завантаженості переробних потужностей пропонується розширювати свою сировинну зону за рахунок посівів фермерів та індивідуальних приватних господарств, які приєднали земельні частки (паї) до своїх присадибних ділянок без відкриття юридичної особи. З даними категоріями виробників цукрових буряків пропонується завчасно укладати договори-контрактації та, за необхідності, проводити забезпечення їх насінням й необхідними матеріально-технічними ресурсами, а також надавати консультації щодо технології вирощування цукрових буряків.

Крім того, ми пропонуємо для власників земельних часток (паїв), що здали їх в оренду засновникам новостворених підприємств (ТОВ, ПП, фермерських господарств), але їх не прийняли на роботу через відсутність робочих місць у підприємстві, формувати свої орендні відносини з орендарями за наступною схемою. Частину земельного паю, наприклад, 2 га із 3-х, його власники передають в оренду господарству, а 1 га залишають за собою. Пайовиків, що залишили за собою 1 га паю, групують у межах цілого поля, чи його частини, а на решту (2 га) заключають договори оренди з умовою, що орендар за рахунок орендної плати за 2 га орендованої площі допоможе пайовикам засіяти цю частку цукровими буряками, надавши орендодавцю насіння та техніку, допоможе у догляді за посівами, при збиранні врожаю та перевезенні отриманого врожаю на цукровий завод для переробки. Якщо вартість послуг, які були надані пайовику, перевищує суму орендної плати за 2 га, то орендодавець повертає цю різницю орендарю, і навпаки, орендар виплачує орендодавцю різницю невиплаченої орендної плати. Пайовик продає вирощену продукцію

цукровому заводу за цінами реалізації, а загальна виручки включає і суму прибутку, що є повністю власністю пайовика. Оскільки частину робіт по виробництву цукрових буряків виконує орендар за рахунок несплаченої орендної плати, а решту — власник паю самостійно або із залученням необхідної кількості працівників і техніки, а за надані послуги розрахунки проводить із суми виручки.

Така система взаємовідносин між орендодавцями та орендарями у процесі виробництва цукрових буряків дозволяє господарствам не порушувати структуру сівозміни та вирішувати проблеми безробіття і соціального захисту сільського населення. Такий підхід, окрім підвищення рівня завантаженості переробних потужностей, дає можливість частково вирішувати проблему зайнятості сільського населення, що є досить актуальною на даний момент.

Запропонований принцип побудови економічних взаємовідносин між всіма категоріями бурякосіючих господарств та цукровими заводами, сприятиме, на нашу думку, узгодженню економічних інтересів усіх учасників технологічного процесу від виробництва цукрових буряків до реалізації цукру, стимулюватиме зниження собівартості коренеплодів і вартості їх технічної переробки, тобто забезпечуватиме можливості для одержання дешевого та конкурентоспроможного цукру.

УДК 631.173:346.548

ОСНОВНІ ЗАХОДИ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ВИСОКОЕФЕКТИВНОГО ЗАСТОСУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ МАШИН

***І.Д.Бурковський**, кандидат технічних наук, доцент
Миколаївський державний аграрний університет*

Рівень ефективності використання технічних засобів будь-якого підприємства залежить від дуже значної кількості факторів: складу машин і обладнання (за якісними та продуктивними характеристиками); забезпечення належного завантаження їх роботою; органі-

зації своєчасного і якісного технічного обслуговування; використування технологій і організації виробничих процесів; наявності і якості паливно-мастильних та інших матеріалів; забезпеченості кадрами, рівнів їх кваліфікації і матеріального стимулювання; відповідного управління використанням парку технічних засобів та ін.

Одним з факторів забезпечення високоефективної роботи сільгоспмашин є належне комплектування та використання агрегатів. Для підвищення змінної продуктивності агрегатів необхідно забезпечувати як можна більш повне застосування конструктивної ширини їх захвату, раціональне використання середньозмінної швидкості руху і робочого часу зміни. Відомо, наприклад, що при недовикористанні конструктивної ширини агрегату на 1%, його продуктивність знижується на 2,5%. Що стосується середньозмінної швидкості руху агрегату, то вона часто буває низькою через неправильне регулювання робочих органів машин, невміння трактористів маневрувати швидкостями. Дослідами наукових організацій встановлено, що переходити із швидкості 4 км на швидкість 6 км доцільно лише за довжини шляху не менше 24-35 м [1]. Збільшенню робочого часу зміни покликані сприяти скорочення простоїв технічних засобів за організаційними причинами та покращення їх обслуговування.

Як доводить досвід провідних країн світу, для зниження енергоємності технологій вирощування сільськогосподарських культур доцільно керуватись наступними принципами:

- створення і використання високоякісної, надійної і довговічної техніки;
- зменшення кількості проходів агрегатів по полю — за рахунок суміщення технологічних операцій, створення і використання для цього різного роду комбінованих агрегатів;
- раціонального поєднання і диференційованого використання різних видів енергії (паливного та інших матеріалів);
- оптимального застосування хімічних засобів захисту рослин, а за рахунок цього — зменшення кількості механічних операцій по догляду за посівами;
- використання інтенсивних сортів (гібридів) з високою адапта-

цією до механізованих технологій та ін.

Дотримання вказаних принципів забезпечило в таких країнах як Франція, Німеччина врожайність, наприклад, цукрових буряків на рівні 400-600 ц/га (по цукру 8-10 т/га) при одночасному зменшенні загальної кількості проходів агрегатів в 2-3 рази та зниженні питомої енергоемності кінцевої продукції на 25-40% [2].

Можливим варіантом фінансування впровадження нових технологій в аграрне виробництво є залучення коштів комерційних банків. Але слід визнати, що їх діяльність поки що орієнтується на швидке повернення вкладень, що робить їх кредити недоступними для більшості сільгосптоваровиробників.

Цікавий досвід залучення позабюджетних коштів комерційних банків та іноземних інвесторів на освоєння наукоємних технологій запропонували російські вчені. Його було апробовано у двох районах Тверської області. Кошти тут надавались виробникам сільгосппродукції під гарантії консолідованого заставного фонду (борги підприємств та неплатежі покупців, матеріальні та нематеріальні активи та майнові права). Всі нові технології, що мали впроваджувати підприємства, були адаптовані до місцевих умов. За кожним проектом розроблено техніко-економічне обґрунтування, розраховано строки окупності інвестицій [4].

У досягненні ефективного використання технічних засобів дуже велику роль грає достатня їх забезпеченість нафтопродуктами. Ступінь забезпеченості потреб сільгосптоваровиробників України в дизельному паливі в середньому за 1999-2001 рр. становив лише 45,1%, а в бензині — і того менше — 27,9%. При цьому в 14-ті її регіонах — по дизпаливу і 16-ті — по бензину стан справ у цьому питанні був ще гіршим. Особливо низькою забезпеченість паливом була в Закарпатській, Львівській та Івано-Франківській областях.

Порівняння даних 2001 і 1990 років показує, що сумарне споживання дизельного пального за цей період скоротилось в 3,1 рази, а бензину — в 5,8. Значною мірою це пов'язано з дуже різким підвищенням цін на них. Уявлення про те, наскільки суттєво подорожчали паливні ресурси, можна одержати з наступних

даних. Якщо в 1990 р. за 1 т дизельного пального необхідно було віддати 0,5 т зерна, то в 2000 р. — вже 3,6 т, тобто в 7,2 рази більше. По автомобільному бензину ці величини становили відповідно 0,7 і 3,7 т, або підвищились в 5,3 рази. У результаті в структурі собівартості 1 години роботи, наприклад, тракторів частка паливно-енергетичних ресурсів нині становить більш ніж 50%.

Практикою доказано, що впровадження заходів з раціонального використання паливно-енергетичних ресурсів економніше в 2-3 рази, ніж нарощування обсягів їх добування і транспортування до споживача. До резервів зниження витрат пального насамперед слід віднести застосування техніки з підвищеним коефіцієнтом корисної дії двигунів, комбінованих машин і агрегатів, устаткування для ширшого використання електроенергії у виробничих процесах, покращення технічного обслуговування машин і обладнання, удосконалення структури посівів. Важливим заходом є і впровадження енергозберігаючих технологій. Необхідно використовувати мінімальний та нульовий обробіток ґрунту, пасовищно-стійлову систему утримання великої рогатої худоби та овець з використанням протягом 8-9 місяців поліпшених природних та штучних пасовищ.

Економії палива певною мірою сприяє і раціональна організація технологічних процесів (особливо — на збирання урожаю сільгоспкультур). Прикладом у цьому плані може служити, зокрема, перевезення автомобілями з полів на цукрові заводи забруднених землею та поживними залишками коренів цукрових буряків. Слід визнати, що в останні роки ступінь забрудненості буряків іноді досягає 16-18 і більше відсотків (тоді як навіть у повоєнні роки, коли здійснювалось їх ретельне ручне доочищення, рівень цього показника становив 3-4%). Це призводить до того, що кожний п'ятий — шостий автомобіль використовується нині нераціонально, різко збільшуються витрати паливно-мастильних матеріалів та інші затрати.

Важливою передумовою ефективного використання сільськогосподарської техніки є застосування високоякісних нафтопродуктів, бо, як свідчить практика, використання неякісного дизпалива, бензину, інших матеріалів є головною причиною поломок і великих

простоїв машин. В країнах європейського економічного союзу ефективно функціонують служби технічного контролю якості нафтопродуктів і робочих рідин. Встановлено, що вартість втрат від простоїв при цьому зменшується на 70%. Функціонування такої служби дозволяє економити: 400-500 доларів США на одиницю техніки та 10-20 центов на кожний долар затрат [3].

Особливо великі негативні наслідки має низька якість вітчизняних паливно-мастильних матеріалів при використанні іноземної техніки. У першу чергу це стосується американських комбайнів, у паливній системі яких не передбачено фільтри для виведення з палива води (бо в США ніяких домішок в ньому не буває). Враховуючи вказане, для усунення поломок техніки (особливо іноземної) провідні, найбільш міцні підприємства створюють власні заправні станції та сховища для зберігання паливно-мастильних матеріалів, встановлюючи на них відповідні фільтри.

З метою забезпечення постійного контролю за якістю паливно-мастильних матеріалів бази їх відпуску споживачам доцільно обладнати приладами для визначення якості нафтопродуктів. Дозвіл на продаж останніх слід надавати лише за умов належної їх якості (за результатами перевірок). У цій справі товаровиробники можуть співпрацювати з державними підприємствами “Агростандарт”.

Особливу увагу необхідно приділити підготовці кадрів спеціалістів для агротехсервісних формувань. Для цього в програмах аграрних навчальних закладів III і IV рівнів доцільно передбачити введення дисциплін з економіки і організації аграрного сервісу.

Служби управління парком машин і знарядь повинні забезпечувати своєчасне та якісне виконання механізованих робіт, достатньо високу технічну готовність машин, високопродуктивне і економічне використання агрегатів, а також оперативне маневрування технікою для обслуговування сільськогосподарських товаровиробників, а також створення відповідної інформаційної структури управління роботою техніки на базі комп’ютерного програмування. Процес управління використанням технічних засобів сільськогосподарських підприємств включає: розподіл техніки по видах робіт і полях; контроль за їх використанням, регулярне технічне обслуго-

вування та усунення несправностей; забезпечення нормальних умов роботи механізаторів.

Важливе значення в роботі з інформацією має впровадження автоматизованих систем управління.

Вхідна інформація для машинної обробки і одержання результативних показників включає: конкретизовані технологічні карти з нормативами виробничих затрат на вирощування і збирання урожаю сільськогосподарських культур; річний календарний план виконання механізованих робіт; розрахунок потреби в техніці та річного навантаження машин. Вказаний підхід може бути використаний і при створенні інформаційної структури щодо організації ремонту і технічного обслуговування матеріально-технічного забезпечення тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств. Підручник. – К.: ІЗМН, 1996. – 512 с.
2. Маковецький О. Проблеми переоснащення сільського господарства України // Техніка АПК. – 1998. – №3. – С. 9-11.
3. Науковий вісник національного аграрного університету. – К., 2002. – Т.51. – 285 с.
4. Проблеми ефективного функціонування АПК в умовах нових форм власності та господарювання: кол. монографія в 2-х томах. Т.1./за ред. П.Т. Саблука, В.Я. Амбросова, Г.Є. Мазнова. – К.: ІАЕ, 2001. – 831 с.

УДК 658.155.3:631.11

СОКРАЩЕНИЕ ПОТЕРЬ ОТ ДЕБИТОРСКОЙ ЗАДОЛЖЕННОСТИ В ХОЗЯЙСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ

И.Н.Буценко, кандидат экономических наук, доцент

Крымский государственный агротехнологический университет

Каждый хозяйствующий субъект для обеспечения бесперебойного производства с целью последующей реализации и получения прибыли должен располагать оборотными средствами, размер ко-

торых должен позволять приобретать в определенные сроки соответствующие материалы и сырье, вовремя оплачивать расходы, связанные с оплатой труда работников предприятия и оплаты потребляемых энергоресурсов в процессе производства.

Дебиторская задолженность входит в состав оборотных средств любого предприятия и ее размеры и качество оказывают существенное влияние на финансовое состояние предприятия. Рост дебиторской задолженности представляет собой не что иное, как временно омертвленные, выведенные из кругооборота и заблокированные денежные ресурсы хозяйствующего субъекта.

Финансовые потери от дебиторской задолженности в деятельности предприятий рассмотрены в работах многих ученых, занимающихся финансовым менеджментом И.А.Бланк [1], В.В.Гребельный [2], М.В.Гриджина [3], Л.Скамай [4] и др., к сожалению, имеющиеся исследования на эту тему ограничиваются рассмотрением факторов влияния на величину в целом финансовых потерь, а потери от дебиторской задолженности рассмотрены недостаточно.

Целью данной статьи является рассмотрение приемов минимизации потерь от дебиторской задолженности в хозяйственной деятельности предприятий.

В данных условиях хозяйствования у многих предприятий Украины рост дебиторской задолженности возникает из-за неплатежей между предприятиями, а также государством и предприятиями. Задержка расчетов по дебиторской задолженности происходит по разным причинам: неплатежеспособность задолжников и сокрытие финансового положения от деловых партнеров, сознательное невыполнение договорных обязательств дебиторами по оплате в срок полученной продукции в своих интересах.

С целью снижения потерь от дебиторской задолженности можно рекомендовать следующее:

1. Исключение из числа партнеров предприятий-дебиторов с высоким уровнем риска. Для этого необходимо руководству предприятия иметь информацию о клиентах -дебиторах и на основании ее принимать решения о целесообразности сотрудничества.

2. Использование возможности оплаты дебиторской задолженности ценными бумагами, если ожидание оплаты затягивается.
3. Формирование принципов осуществления расчетов предприятия с контрагентами на предстоящий период. Эти принципы должны быть дифференцированы по отношению к поставщикам сырья и материалов, а также покупателям готовой продукции и определять два основных направления: формирование приемлемых для предприятия сроков платежей; формирование приемлемых форм расчета с контрагентами.
4. Определение возможной суммы оборотных активов, отвлечаемых в дебиторскую задолженность по товарному и потребительскому кредиту, а также по выданным авансам. Расчет этой суммы должен опираться на: объем закупки и продажи продукции; сумму оборотных активов предприятия, в том числе сформированных за счет собственных финансовых средств; формирование необходимого уровня высоколиквидных активов, обеспечивающих постоянную платежеспособность предприятия; правовые условия обеспечения дебиторской задолженности.
5. Формирование условий обеспечения взыскания дебиторской задолженности и системы штрафных санкций. Это может быть требование страхования дебиторами кредитов, предоставляемых на продолжительный период. Также к дебиторам должны применяться соответствующие пени, штрафы, неустойки, размеры которых должны полностью возмещать финансовые потери предприятия, возникшие из-за невыполнения ими обязательств.
6. Использование современных форм рефинансирования дебиторской задолженности, к которым можно отнести факторинговые операции, форфейтинг.

Факторинг — это система финансирования, по условиям которой поставщик товаров переуступает краткосрочные требования по торговым операциям коммерческому банку. Факторинговые опера-

ции включают: кредитование в форме предварительной оплаты долговых требований; ведение бухгалтерского учета клиента (в том числе учета реализации продукции); инкассацию задолженности клиенту; страхование клиента от кредитного риска. Банк покупает у поставщика право на взыскание дебиторской задолженности покупателя продукции и перечисляет поставщику 70-90% суммы денежных средств за отгруженную продукцию в момент предоставления ему необходимых документов. После получения платежа от покупателя банк перечисляет продавцу остаток денежных средств (10-30%) за минусом процентов за факторинговый кредит, а комиссионное вознаграждение коммерческие банки устанавливают самостоятельно. Сумма процентов за кредит и комиссионное вознаграждение за предоставленную факторинговую услугу составит размер потерь предприятия при организации процесса реализации продукции.

Форфейтинг представляет собой операцию по рефинансированию дебиторской задолженности по коммерческому кредиту, оформляемую путем индоссамента переводного векселя в пользу банка. В результате коммерческий кредит трансформируется в банковский.

Важно отметить, что осуществляя операции по рефинансированию дебиторской задолженности, предприятие должно оценивать их целесообразность. Размер платы по рефинансированию (потерянных денежных средств) важно сопоставлять с тем доходом, который может быть получен от использования высвобождаемых денежных активов с учетом инфляции и избежания привлечения банковского кредита, если дебиторская задолженность снижает платежеспособность предприятия.

Дебиторская задолженность, как и другие денежные ресурсы предприятия, подвержена воздействию инфляционных процессов. Эти потери нельзя не учитывать. Они рассчитываются следующим образом:

$$\Delta D_{\text{д.з.}}^{\text{инф}} = D_{\text{д.з.}}^P - D_{\text{д.з.}}^{\Phi},$$

где $D_{\text{д.з.}}^P$ — сумма дебиторской задолженности по расчетному документу;

$$D_{\text{д.з.}}^{\phi} = \frac{D_{\text{д.з.}}^p}{\left(1 + \frac{i_{\text{инф}}}{100}\right)^{\frac{t_{\text{д.з.}}}{30}}} - \text{реальная сумма дебиторской задол-}$$

женности на момент времени $t_{\text{д.з.}}$ ее погашения ($i_{\text{инф}}$ — средне-
сячный процент инфляции).

Средняя продолжительность дебиторской задолженности расс-
читывается:

$$t_{\text{д.з.}} = \frac{T}{K_{\text{д.з.}}},$$

где T — рассматриваемый период, дней;

$$K_{\text{д.з.}} = \frac{R_p}{\Delta C_{\text{д.з.}}}, \text{ — скорость оборота дебиторской задолженно-}$$

сти (R_p — выручка от реализации продукции, работ, услуг в
период T ; $\Delta C_{\text{д.з.}}$ — среднее сальдо по расчетам с дебиторами, не
оплаченным в срок в рассматриваемом периоде).

Соответственно, средний оборот дебиторской задолженности на
предприятии составит:

$$t_{\text{д.з.}} = T \times \frac{\Delta C_{\text{д.з.}}}{R_p}.$$

При соответствующей платежеспособности предприятия де-
биторская задолженность может “потребовать” ее финансирова-
ния через привлечение банковского кредита. В этом случае
предприятие понесет дополнительные расходы в виде платы за
банковский кредит:

$$\Delta D_{\text{д.з.}}^{\text{кр}} = D_{\text{д.з.}}^p \times \frac{Y_{\text{кр}}}{12 \times 30 \times 100} t_{\text{д.з.}},$$

где $Y_{\text{кр}}$ — процентная ставка за кредит.

Необходимо также рассчитать потери предприятия от отвлечения из оборота средств в сумме дебиторской задолженности:

$$\Delta D_{\text{д.з.}}^{\text{об}} = \frac{Pr}{T \times D_{\text{об}}} \times D_{\text{д.з.}}^P \times t_{\text{д.з.}},$$

где $\frac{Pr}{T \times D_{\text{об}}}$ — средняя сумма прибыли, генерируемая одной гривной оборотных активов в сутки периода T .

Таким образом, общие потери предприятия по данной дебиторской задолженности будут составлять:

$$\Delta D_{\text{д.з.}} = \Delta D_{\text{д.з.}}^{\text{инф}} + \Delta D_{\text{д.з.}}^{\text{кр}} + \Delta D_{\text{д.з.}}^{\text{об}},$$

а на единицу продукции при объеме продаж K ед. —

$$\Delta d_{\text{д.з.}} = \frac{\Delta D_{\text{д.з.}}}{K}.$$

В своей деятельности отечественные предприятия могут использовать приемы управления дебиторской задолженностью предприятий зарубежных стран с развитой рыночной экономикой:

- контроль и анализ дебиторской задолженности по срокам возникновения;
- анализ задолженности по видам продукции для определения невыгодных с точки зрения инкассации товаров (коэффициенты инкассации — это отношение сумм, поступивших от погашения дебиторской задолженности различных периодов, к объемам реализации в эти периоды);
- уменьшение дебиторской задолженности на сумму безнадежных долгов;
- оценка реальной стоимости существующей дебиторской задолженности;
- оценка возможности применения факторинга — продажи дебиторской задолженности.

Перечисленные приемы управления дебиторской задолженнос-

тью можуть бути використані на підприємствах з метою мінімізації фінансових втрат в їх господарській діяльності.

ЛИТЕРАТУРА

- 1.Бланк І.А. Фінансовий менеджмент: Учебний курс. -К.: Ника-Центр, Ельга, 2002. -528с.
- 2.Гребельний В.І. Фінанси підприємств: Учеб. посібник. -2-е изд., с изм. и доп. -К.: Изд-во Европ. ун-та, 2003.-232с.
- 3.Гриджина М.В. Фінансовий менеджмент: Курс лекцій. -2-е изд., перераб. и доп. -К.: МАУП, 2002. -160с.
- 4.Скамай Л. Управление финансовыми рисками. // Ресурсы, Информация, Снабжение, Конкуренция. -2000.-№3-4. -С.20-26.

УДК 631.164.23

ЕКОНОМІЧНА ПРИРОДА ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЇХ РОЛЬ У РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Н.І.Біляк, викладач

Львівський державний аграрний університет

Вступ. Сьогодні поняття інвестицій впевнено увійшло в наше повсякденне економічне життя. Вони акумулюють державний, приватний та змішаний капітал, забезпечують доступ до сучасних технологій, науково-технічних розробок та менеджменту. Сьогодні в Україні інвестиційна діяльність стимулюється державою через її інвестиційну політику, швидкими темпами формується інвестиційна інфраструктура. Одним словом, світовий капітал, хоч і не впевнено, але іде на український ринок.

Однак, говорячи про усі ці позитивні зрушення в процесі інвестування економіки України, ми відмічаємо, що вони майже не торкнулись такої важливої для неї галузі як сільське господарство. У зв'язку із сказаним вище особливої актуальності набуває питання дослідження економічної природи інвестицій та визначення їх ролі в процесі розвитку сільського господарства.

Обговорення проблеми. Незважаючи на надважливу роль інвестицій у сучасній ринковій моделі економіки та особливу увагу

дослідників до цієї ключової економічної категорії, наукова думка до сих пір не виробила універсального визначення інвестицій, яке б повністю відповідало багатогранному характеру цього поняття та задовольняло б потреби як теорії, так і практики. Як влучно відмітив І.І.Меламед “інвестиції і інвестиційна діяльність чи не найбільш вживані слова нашого економічного сьогодення. Але, чуючи і промовляючи ці слова кожен день, далеко не всі розуміють суть цих виразів.” [5].

Хоча інвестування як окрема економічна наука, сформулювалась у середині минулого століття, суть поняття інвестицій та їх роль у процесі розширеного відтворення широко обговорювались провідними теоретиками світової та вітчизняної економічної думки. Сьогодні основні постулати інвестування вивчаються в працях Л.Гітмана, М.Джонка, В.Шарпа, І.Бланка, Т.Майорової, А.Пересади та інших.

Метою даного дослідження було, проаналізувавши різні думки провідних економістів, визначити суть економічної категорії інвестицій та їх роль у процесі розвитку сільського господарства.

Термін “інвестиція” походить від лат. invest, що означає “вкладати” — є одним з основоположних і базових в економічній науці. Дж.Кейнс трактував інвестиції як “поточний приріст цінностей капітального майна внаслідок виробничої діяльності даного періоду”. Макконелл, взагалі, дає визначення інвестицій, як витрат на будівництво нових заводів, на закупівлю машин і обладнання і тому подібне. Ця думка перегукується з думками ряду вітчизняних економістів радянського періоду, котрі часто ототожнювали поняття “інвестиції” з іншим, більш вузьким поняттям — “капіталовкладення”. Це твердження, на нашу думку, є неправильним, оскільки інвестиції також можуть здійснюватись і в оборотні засоби, і в різні фінансові інструменти, а також в окремі види нематеріальних активів [6].

В ряді визначень, як, наприклад, у Гарбузова, інвестиції є сукупністю затрат, котрі реалізуються у формі довгострокових вкладень капіталу у промисловість, сільське господарство, транспорт, будівництво та інші галузі народного господарства. Безумов-

но, окремі форми інвестицій носять довгостроковий характер, однак інвестиції можуть бути і короткостроковими (наприклад, короткострокові фінансові вкладення в облігації) [7].

Слід зазначити, що у сучасній західній літературі часто під інвестиціями розуміють вкладення виключно в цінні папери. Наприклад, такі фундаментальні праці, як “Основи інвестування” Л.Дж.Гітмана і М.Д.Джонка та “Інвестиції” В.Шарпа цілком присвячені цій проблемі. Існування такого визначення можна пояснити широким розвитком фондового ринку у високорозвинених країнах Заходу. Однак, на нашу думку, таке визначення теж є дещо завуженим. Незважаючи на таке вузьке трактування інвестицій у працях Гітмана і Джонка, слід відмітити досить цікаве визначення цього поняття, як способу розміщення капіталу, котрий повинен забезпечити збереження чи зростання вартості капіталу і принести позитивний розмір прибутку [3].

Аналогічне визначення змісту інвестицій має місце в роботах українських економістів нової хвилі, котрі зазначають, що інвестиції являють собою вкладення капіталу з метою його збільшення.

Саме таке трактування знайшло своє відображення у Законі України “Про інвестиційну діяльність”, який був прийнятий Верховною Радою України у вересні 1991 року. У цьому Законі інвестиції визначаються, як всі види майнових і інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об’єкти підприємницької і інших видів діяльності, в результаті якої утворюється прибуток або досягається соціальний ефект [1].

Таке визначення носить синтетичний характер і здається задовольняє усіх. У ньому, по-перше, враховано динамізм інвестицій, а по-друге, подано широку класифікацію інвестицій. Це визначення можна побачити у всіх підручниках, словниках та економічних працях вітчизняних авторів, які вийшли з друку після 1991 року, як таке, що повністю відповідає усім вимогам, розкриває економічну природу інвестицій і враховує усі недоліки попередніх визначень.

Однак, хоча таке визначення інвестицій вигідно відрізняється від попередніх, та все ж і воно не є ідеальним. Так, у ньому серед об’єктів вкладення грошові засоби правильніше буде виділяти

окремо, а не відносити їх до майнових цінностей, тим паче, що вони є основним інвестиційним ресурсом. Отже, на нашу думку, коректніше було б сказати, що інвестиції — це вкладення грошових, майнових та інтелектуальних цінностей.

Поняттям “інвестиції” часто підмінюють інші економічні категорії. Наприклад, під ними розуміють такі вкладення коштів, як купівля товарів довгострокового користування, таких як телевізори, автомобілі, квартири тощо. Їх називають споживчими інвестиціями, але по суті вони не є інвестиціями, оскільки вкладення коштів здійснюється з метою довгострокового користування, а не отримання прибутку.

Як економічна категорія, інвестиції виконують ряд найважливіших функцій, без яких є неможливий нормальний розвиток економіки як України загалом, так і сільського господарства зокрема. Вони є основою для здійснення розширеного відтворення; розробки та запровадження у виробництво нових, прогресивних технологій; підвищення конкурентоспроможності та якості вітчизняної сільськогосподарської продукції; для розвитку соціальної інфраструктури на селі; пом'якшення та вирішення проблем безробіття; забезпечення охорони праці та навколишнього середовища.

Тісний зв'язок сільського господарства з природно-кліматичними умовами, сезонність виробництва та неможливість виключення будь-якої технологічної операції зумовлюють високу капіталомісткість даної галузі. Тут виникає ситуація, що агрегат вартістю близько 60 тис.дол. США використовується лише при одній технологічній операції, яка триває 2-3 тижні, а решту часу стоїть незадіяний. Крім того, нині майже 75% всіх основних засобів сільського господарства потребують негайної заміни та реконструкції.

Оскільки більшість сільськогосподарських підприємств не спроможні залучати на оновлення машинно-тракторного парку великі суми інвестицій, то тут умісним буде кооперування коштів господарств для сумісного володіння та користування технікою. Можливе також здійснення інвестиційних проектів по створенню МТП, де б господарства могли брати техніку в

оренду. Ще одним дієвим інструментом виходу із наявної технологічної кризи на селі є широке застосування фінансового лізингу [2].

На жаль, негативний стан машинно-тракторного парку не є єдиною проблемою, з якою стикаються сільськогосподарські виробники. Ефективність ведення сільського господарства залежить від наявності в підприємствах АПК високоякісного насіння, добрив, засобів захисту рослин та тварин, кормів тощо. Окрім того, зазвичай під час проведення весняно-польових робіт у аграріїв виникають проблеми пов'язані з ростом цін на паливо-мастильні матеріали. Більша частина усіх виробничих витрат в сільському господарстві, а особливо в рослинництві, припадають на другий і першу половину третього кварталу, тоді як виручку від реалізації своєї продукції господарства отримують в другій половині третього та четвертому. Даний факт зумовлює надання особливого значення в процесі сільськогосподарського виробництва короткостроковому інвестуванню.

Окрім економічної інвестиції відіграють також і соціальну роль в процесі відновлення села. По-перше, прихід інвестицій в сільське виробництво стимулюватиме розвиток соціальної інфраструктури на селі. По-друге, інвестиції спричиняють залучення додаткової робочої сили, що в свою чергу зменшує соціальну напругу та підвищує рівень зайнятості сільського населення. Велике значення має також інвестування в сферу підготовки висококваліфікованих сільськогосподарських кадрів, оскільки ніяке виробництво не спроможне діяти без якісного технологічного та управлінського менеджменту [4].

Висновки. Отже, вивчення думок провідних теоретиків економічної думки показало, що за своєю економічною суттю інвестиції є вкладенням капіталу з метою його збільшення та отримання прибутку. Інвестиції є багатогранною і дуже важливою економічною категорією як на макро-, так і на мікрорівні. Вони відіграють особливу роль в процесі простого та розширеного відтворення, структурних зрушень та максимізації прибутків підприємств АПК, і на цій основі — вирішення багатьох соціальних проблем на селі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України "Про інвестиційну діяльність" // Відомості Верховної Ради України. – 1991. - №47. – С.646.
2. Гутаров О.І. Сучасні тенденції та оцінка інвестиційних процесів у сільськогосподарському виробництві: Лекція/ Харківський національний аграрний університет ім. Докучаєва. – Х., 2002. – 52с.
3. Майорова Т.В. Інвестиційна діяльність. Навчальний посібник. – К.: ЦУЛ, 2003. – 376с.
4. Проблеми розвитку інвестиційної діяльності. Монографія. /За заг. ред. Гриньової В.М. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2002. – 464с.
5. Садеков А.А., Лисова Н.А. Инвестиционная привлекательность предприятия (методология и методика оценки). Монография.-Донецк: ДонГУЭТ, им. М.Туган-Барановского, 2001.-270с.
6. Татаренко Н.О., Поручник А.М. Теорія інвестицій: Навчальний посібник. – К.: КНЕУ, 2000. – 160с.
7. Финансово-кредитный словарь: В 3-х т. Т.1/ Под ред. В.Ф.Гарбузова. – М.: Финансы и статистика, 1984. – 511с.

УДК 633.1:(477.72)

ВИРОБНИЦТВО ЗЕРНА В ХЕРСОНСЬКІЙ ОБЛАСТІ ЯК ПОКАЗНИК ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РІЛЛІ

*Н.О.Безпалова, заступник головного бухгалтера
Херсонське обласне виробниче управління меліорації
і водного господарства*

Проблема виробництва достатньої кількості зерна для повного забезпечення потреб кожного регіону і держави в цілому набуває дедалі більшої актуальності. У 2003 році при валовому виробництві зерна в Україні 20,2 млн.тонн його не вистачає як на продовольчі потреби, так і особливо на кормові цілі. Ще більшими темпи зниження виробництва зерна в останні роки були в Херсонській області.

Вкрай важливим завданням у зв'язку з цим є визначення, аналіз та осмислення останніх (за 2003 рік) даних виробництва зерна в розрахунку на одиницю площі ріллі в області на фоні

аналогічних даних впродовж дванадцяти останніх років у порівнянні з показниками 1990 року. Важливим є також визначення масштабів та основних причин занепаду зернового господарства впродовж періоду реформування агропромислового виробництва.

Матеріали і методи досліджень. Об'єктами досліджень були показники виробництва зерна у господарствах усіх категорій області, в тому числі у сільськогосподарських підприємствах та селянських (фермерських) господарствах. Дослідження проводили з використанням економіко-статистичного, монографічного методів та методу порівняння за статистичними даними [1,2,3,6].

Результати досліджень. Валове виробництво зерна в області за 1998-2003 рр. в середньому становило 1368 тис.тонн, що в два рази менше в порівнянні з 1990 роком, коли його виробництво (у вазі після доробки) сягало 2792 тис.тонн (табл.1).

Таблиця 1

**Показники виробництва зерна в Херсонській області
(всі категорії господарств)**

Показники	Роки							2003р. у % до 1990р.
	1990	1998	1999	2000	2001	2002	2003	
Загальна посівна площа с.-г. культур, тис.га	1578	1427	1411	1277	1364	1359	1134	71,86
Площа збирання зернових культур, тис.га	798,6	725,8	670,5	677,7	822,4	705,3	456,7	57,19
Валовий збір зернових культур, тис.тонн	2792	1540	1381	1166	2180	1537	405	14,51
Урожайність зернових культур, ц/га	35	21,2	20,6	17,2	26,5	21,8	8,9	25,4

Катастрофічно низьким було валове виробництво зернових і зернобобових культур у 2003 році — лише 405 тис.тонн. До речі, виробництво зерна в області в 1989 році сягало 3,0 млн.тонн.

Значне зменшення площі збирання зернових культур у 2003 році пояснюється тим, що значна площа посівів озимих зернових в зиму 2002-2003 рр. загинула від несприятливих погодно-кліматичних умов. Пересіяти ж усі площі, де загинули озимі зернові культури, якими зерновими сільськогосподарські підприємства не спромоглися.

Зважаючи на те, що питома вага зернових культур у переважній більшості років займала половину, а в окремі останні роки — 52-60% загальної посівної площі, показники виробництва зерна без перебільшення визначальною мірою характеризують економічну ефективність використання всіх площ посівів, а відтак — і загальної площі ріллі області. Важливим об'єктивним натуральним показником економічної ефективності використання ріллі є показник виробництва зерна в розрахунку на 100 га ріллі. Цей показник враховує як зміну площ посіву зернових культур в динаміці років і їх питому вагу в структурі всіх посівів сільськогосподарських культур, так і рівень врожайності зерна з одного гектара.

Найвищим рівень виробництва зерна на 100 га ріллі області був у 1990 році — 1591 ц (табл. 2). У наступні 13 років цей показник значно знизився. У 2003 році він становив лише 229 ц, що майже в сім разів менше в порівнянні з 1990 роком.

Виробництво зерна на 100 га ріллі в сільськогосподарських підприємствах (без врахування фермерських господарств) у більшості років було суттєво вищим від середніх обласних показників і значно вищим від показників у селянських (фермерських) господарствах.

Побудована нами вирівняна крива динаміки врожайності зернових культур в області за 14 останніх років (1990-2003) чітко свідчить про значне її зниження, закономірне, а не випадкове, обумовлене циклічністю повторень врожайних і неврожайних років, як те пояснюють окремі дослідники.

Невірна оцінка стану зернового виробництва, відверте замовчування недоліків або (що ще гірше) намагання прикрасити показники, на наше переконання, завдає значної шкоди розвитку галузі. В такому разі зникає необхідність і потреба поправляти систему складових виробництва.

Проведений аналіз показує, що основними причинами значного зниження врожайності і валового збору зерна впродовж багатьох останніх років були зменшення використання органічних добрив у рослинництві сільськогосподарських підприємств області з

9875 тис.тонн у 1990 році до 184 тис.тонн у 2002 році, або майже у 54 рази, зменшення внесення мінеральних добрив під посіви зернових культур з 140 кг діючої речовини на гектар у 1990 році до 10 кг у 2000 році і 16 кг у 2001 році.

В області за досліджуваний період багаторазово зменшилося застосування хімічних засобів захисту рослин від шкідників, хвороб та бур'янів, що також суттєво негативно впливало на врожайність зернових культур.

Негативно вплинуло на врожайність зернових культур значне погіршення матеріально-технічної бази сільського господарства. Парк зернозбиральних комбайнів у сільському господарстві з 4470 штук у 1990 році зменшився до 1654 штук у 2002 році, або в 2,7 рази, а тракторів відповідно — з 26860 штук до 9723 штук, або в 2,8 рази [6].

Навантаження зернових культур на один комбайн, за нашими розрахунками, з 179 га підвищилося до 426 га, або в 2,4 рази, що багаторазово подовжує строки збирання і призводить до втрат значної кількості зерна. На 1000 га ріллі у 1990 році налічувалося 15,3 тракторів, а у 2002 році — 5,5 тракторів, або в 2,8 рази менше.

На рівень врожайності та валового збору зернових культур впродовж багатьох останніх досліджуваних років вкрай негативно, за нашою оцінкою, впливало багаторазове зменшення придбання та витрат сільським господарством паливо-мастильних матеріалів. У 1990 році витрати сільським господарством автомобільного бензину становили 130,6 тис.тонн і дизельного пального — 270,8 тис.тонн, а у 2002 році відповідно — 13,2 тис.тонн і 56,7 тис.тонн [4, 6]. Які об'єми робіт тракторами, вантажними автомобілями та комбайнами на тій самій площі землекористування сільськогосподарські підприємства могли виконати, якщо витрати дизельного пального зменшилися у 4,8 рази, а автомобільного бензину відповідно — майже у десять разів? Напевно, без перебільшення, на застарілій зношеній техніці, — теж багаторазово менші. Це, без сумніву, зумовлювало порушення вимог агротехніки вирощування сільськогосподарських культур, у тому числі і зернових.

Таблиця 2

Виробництво зерна на 100 га ріп্পі в Херсонській області *

Роки	По області, всього			у тому числі					
	валовий збір зерна, тис.тонн	площа ріплі, тис.га	виробництво зерна на 100 га ріплі, ц	сільськогосподарські підприємства (без фермерських господарств)			селянські (фермерські) господарства		
				валовий збір зерна, тис.тонн	площа ріплі, тис.га	виробництво зерна на 100 га ріплі, ц	валовий збір зерна, тис.тонн	площа ріплі, тис.га	виробництво зерна на 100 га ріплі, ц
1990	2792	1754,4	1591	2770	1618	1712	-	-	-
1991	1915	1755	1091	1901	-	-	-	-	-
1992	2184	1755,2	1244	2088	-	-	7,5	-	-
1993	2378	1760,7	1351	2240	1570	1426	54,9	54,9	1000
1994	1756	1763,5	996	1606	1582	1016	55,9	76,8	728
1995	1772	1767,4	1003	1610	1567	1027	35,3	81,5	433
1996	974	1770,1	550	849	1565	542	18,2	84,1	216
1997	2554	1771	1442	2322	1563	1486	49,1	84,8	579
1998	1540	1770,8	870	1372	1533	893	40	86,2	464
1999	1381	1770,8	780	1186	1444	821	42,1	97,1	434
2000	1166	1772,5	658	890	1199	742	95,1	127,5	746
2001	2180	1773,3	1229	1465	1089	1345	212,3	160,4	1324
2002	1537	1775,1	866	985	969	1017	139,2	167,2	833
2003	405	1772,0**	229	248	960**	258	31,8	166,9**	191

* Таблиця складена і розрахована за статистичними даними [1, 2, 3, 6]

** Попередні дані

За період реформування агропромислового виробництва значно погіршилося використання зрошуваних земель. Наприклад, у 2001 році з наявних 431,1 тис.га зрошуваних земель в області фактично було полито лише 116,2 тис.га з кратністю поливів 1,0 [5].

У зерновому виробництві області накопичилися також інші проблеми, які призводять до значного зниження врожайності зернових культур і зменшення валового збору зерна.

Наведені показники внесення під посіви мінеральних і органічних добрив, багаторазового зменшення кількості тракторів, зернозбиральних комбайнів, багаторазового зменшення витрат дизельного пального та автомобільного бензину, значне погіршення використання зрошуваних земель в останні роки переконливо свідчать про обвальні темпи деінтенсифікації рослинництва області в цілому і зернового виробництва зокрема.

Таким чином, впродовж 1990-2003 рр. у Херсонській області значно знизилася економічна ефективність використання ріллі, визначальним показником чого є значне зниження врожайності зернових і зернобобових культур та значне зменшення виробництва зерна у розрахунку на 100 га ріллі через обвальні темпи деінтенсифікації галузі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Збір урожаю сільськогосподарських культур, плодоягідних та виноградних насаджень по області у 2003 році // Статистичний збірник. – Херсонське обласне управління статистики. – Херсон, 2004. – 214 с.
2. Наявність земель та розподіл їх по землекористувачах, власниках землі та угіддях // Статистичний збірник. – Державний комітет статистики України. – К., 2003. – 73 с.
3. Рослинництво 2001 рік // Статистичний збірник. – Херсонське обласне управління статистики. – Херсон, 2002. – 70 с.
4. Саблук П.Т. Агропромислове виробництво: стан, тенденції (1990-1997). – К.: ІАЕ УААН, 1997. – 436 с.
5. Снеговой В.С. Проблемы орошаемого земледелия юга Украины в новых условиях хозяйствования // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – Спеціальний випуск 3 (23). – Том II. – Миколаїв, 2003. – С. 345-357.
6. Статистичний щорічник Херсонської області за 2002 рік // Херсонське обласне управління статистики. – Херсон, 2003. – 361 с.

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА КООПЕРАЦІЯ: СУТНІСТЬ, ЗНАЧЕННЯ, НЕОБХІДНІСТЬ ПОШИРЕННЯ ТА АКТИВІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ

М.Д.Бабенко, аспірант

Миколаївський державний аграрний університет

Проведене в останні роки реформування сільськогосподарських підприємств призвело до розпаду значної кількості великих господарств на дрібні формування, що ускладнює збереження і забезпечення оптимальних розмірів аграрних формувань. Певним виходом з цього є їх кооперація

Кооперація — це соціальна економічна категорія, яка виражає відносини між її учасниками в процесі їх співробітництва для досягнення взаємовигідної мети на основі спільного використання ресурсів і справедливого розподілу одержаного ними кінцевого синергетичного ефекту. Для подальшого її успішного розвитку потрібні відповідні економічні умови. Кооперація відіграє особливу роль у взаємозв'язках елементів агробізнесу. Її головним завданням є допомога сільськогосподарським товаровиробникам у розвитку економіки і підвищенні ефективності їх роботи. Вона дає можливість реалізувати переваги крупного виробництва над дрібним, дозволяє органічно поєднувати особисті, колективні та суспільні інтереси, розвиває демократичні основи управління. У будь-якому вигляді кооперація — це шлях до одержання вигоди.

Світовий досвід розвитку кооперації підтверджує високу результативність її економічних і соціальних функцій. Вона широко використовує дрібні форми господарювання, активно підтримує малі та середні за розмірами підприємства, є основою формування і функціонування відповідних організаційно-правових структур вертикального та горизонтального типів. За рахунок спільного використання технічних та економічних ресурсів окремих власників кооперація робить виробництво масштабним і на основі спільної праці та поєднання зусиль і ресурсів всіх її учасників забезпечує

досягнення спільної мети — одержання на одиницю затрат максимум кінцевого продукту. Усе це робить кооперацію значним явищем і обумовлює об'єктивну необхідність її розвитку у сфері агробізнесу.

Дослідження науковців показали, що в Україні кооперативний рух зародився майже 150 років тому. Значний внесок у становлення та розвиток кооперації зробили такі українські вчені минулого: М.Туган-Барановський, А.Жук, К.Коберський, Б.Матрос, К.Паньківський, А.Чоянов, С.Подолінський, Є.Храпливий, а також сучасні науковці, серед яких: А.Макаренко, О.Крисальний, М.Малік, В.Зіновчук, Г.Черевко, Ф.Горбонос, В.Гончаренко, Л.Молдаван та ін. Ними сформульовано теоретичні засади і досліджено значний фактичний матеріал, на основі чого зроблено відповідні висновки і обгунтовано низку рекомендацій щодо розвитку кооперації. Проте необхідно визнати, що, не зважаючи на значну кількість наукових досліджень по цій проблемі, єдиного підходу до тлумачення сутності кооперації, її ролі та значення у розвитку агропромислового виробництва, його структурній перебудові, на жаль, немає.

Кооперація одержала розвиток у всьому світі і нині представлена широкою мережею різноманітних кооперативних формувань. Практично немає такої сфери діяльності, де б не могла використовуватись кооперація. Організаційною структурою кооперації є кооператив, що, як свідчить досвід багатьох країн світу, може існувати паралельно з іншими підприємницькими формами господарювання, має давню історію, традиції. Основні принципи його діяльності базуються на відповідних нормативних актах, що випробувані роками і забезпечують йому високу ефективність функціонування. Кооператив — це добровільне об'єднання фізичних та юридичних осіб зі створенням нової юридичної особи на основі членства, об'єднання пайових внесків, участі у спільній діяльності (як виробничій, так і обслуговуючій).

Певна частина науковців розглядає кооперативи як неприбуткові формування, що, на нашу думку, є некоректним. Будь-який кооператив є структурою підприємницької діяльності, і тому його

функціонування без отримання прибутку не має змісту, бо саме прибуток є основою його конкурентоспроможності. При цьому частка прибутку (а це близько 20%), як результат співробітництва, розподіляється між членами кооперативу. В результаті такої співпраці товаровиробників, заснованої на спільному використанні їх ресурсів, досягається взаємовигідна мета і реалізуються виробничі інтереси. Поряд із забезпеченням економічно ефективної діяльності кооперативних формувань, досить важливою їх задачею є вирішення соціальних проблем села.

Кооперування — одна з найбільш вдалих форм організації агропромислового виробництва. Тому у всьому цивілізованому світі переважають формування саме кооперативного типу. Це пов'язано з тим, що, як доводить світова практика, кооперативна форма господарювання є найбільш стійкою. Кооперативи — невід'ємна частина агропромислового виробництва практично всіх розвинених країн світу. Через них проходить від 20 до 100% виробленої сільськогосподарської продукції. Саме кооперація дозволяє забезпечити захист інтересів товаровиробників. Як свідчить практика, найбільшу користь від неї одержують селянські (фермерські) господарства, які самостійно, поодинокі не в змозі вирішувати проблеми, що виникають.

Необхідно вказати, що на користь кооперації в умовах України висловлюються не тільки вітчизняні, а і деякі закордонні вчені. Зокрема П.Сміт і П.Томпсон у своїй книзі “Господарі землі” підкреслюють, що в реорганізації колективних підприємств упор слід робити на кооперацію, праці одного для одного, ефективній системі стимулів.

Сільськогосподарський виробничий кооператив є підприємством особливої організаційно-правової форми, яке здійснює свою діяльність на засадах приватної власності з метою отримання доходу і відрізняється від будь-яких інших форм організації виробництва тим, що трудові відносини членів кооперативу не відокремлені від відносин власності. Основна мета кооперативу — отримання прибутку і задоволення потреб його членів на основі підвищення ефективності використання ресурсів.

Таблиця 1

**Розподіл сільськогосподарських виробничих кооперативів
по регіонах України та їх частка
в загальній кількості аграрних підприємств**

Назва регіону	Кількість сільськогоспо- дарських кооперативів, одиниць		Їх частка в загальній кількості аграрних підприємств, %		Питома вага регіону в кількості сільськогосподар- ських кооперати- вів України, %	
	2001р.	2002р.	2001р.	2002р.	2001р.	2002р.
АР Крим	144	115	36,6	31,6	6,7	6,3
Вінницька обл.	181	147	20,4	18	8,4	8,1
Волинська обл.	280	243	61,8	61,5	12,9	13,4
Дніпропетровська обл.	30	23	6,4	5	1,4	1,3
Донецька обл.	20	15	3,9	3,2	0,9	0,8
Житомирська обл.	68	61	9,4	8,8	3,1	3,4
Закарпатська обл.	24	16	10,5	8,5	1,1	0,9
Запорізька обл.	97	73	24,8	17,3	4,5	4
Івано-Франківська обл.	81	55	32,1	27,9	3,7	3
Київська обл.	98	95	15,3	15,6	4,5	5,2
Кіровоградська обл.	62	41	13,4	10	2,9	2,3
Луганська обл.	19	17	4,8	4,3	0,9	0,9
Львівська обл.	13	7	2,2	1,4	0,6	0,4
Миколаївська обл.	41	19	9,2	4,7	1,9	1
Одеська обл.	267	250	35,2	35,7	12,3	13,8
Полтавська обл.	68	61	11	10,7	3,1	3,4
Рівненська обл.	181	157	48,1	47	8,4	8,6
Сумська обл.	16	13	2,8	2,4	0,7	0,7
Тернопільська обл.	14	14	2,4	2,7	0,6	0,8
Харківська обл.	51	40	9,6	8	2,4	2,2
Херсонська обл.	62	44	19,4	15,9	2,9	2,4
Хмельницька обл.	157	140	21,8	21	7,3	7,8
Черкаська обл.	45	40	7,6	7,2	2,1	2,2
Чернівецька обл.	57	50	20	18,3	2,6	2,7
Чернігівська обл.	89	80	14,4	14	4,1	4,4
В цілому по Україні	2165	1816	16,9	15,4	100	100

Проте рівень розвитку кооперації в агробізнесі України є недостатнім. Зокрема, як видно з табл. 1, загальна кількість сільськогосподарських виробничих кооперативів на Україні в 2001 р.

становила 2165 одиниць, а в 2002 р. — ще менше (1816), тобто відбулось скорочення їх чисельності на 349 одиниць, або на 16,1%. Серед регіонів України найбільшу кількість кооперативів мають нині Одеська (250) та Волинська (243) області, а найменшу — Львівська (7), Сумська (13), Тернопільська (14), Донецька (15), Закарпатська (16), Луганська (17) та Миколаївська (19). Частка кооперативних формувань цього виду у загальній кількості аграрних підприємств в 2002 р. склала лише 15,4%. При цьому найменшою вона була в Львівській (1,4%) та Сумській (2,4%) областях, а найбільшою — у Волинській (61,5%) та Рівненській (47,0%).

Вважаємо, що кооперативна форма господарювання повинна зайняти важливе місце в піднесенні національної економіки, бо в умовах конкуренції більшість сільськогосподарських товаровиробників самостійно не в змозі протистояти посередницькому бізнесу. Враховуючи вказане, держава покликана забезпечити законодавчу підтримку і регулювання діяльності кооперативних формувань.

УДК 631.6.02

ІНФОРМАЦІЙНА БАЗА ОБЛІКУ ПРИ ЕКОЛОГІЧНО БЕЗПЕЧНОМУ ВИРОБНИЦТВІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

О.В.Вороновська, кандидат економічних наук, доцент
Таврійська державна агротехнічна академія, м. Мелітополь

Вступ. В пореформений період в сільському господарстві корінним чином змінюються механізми економічних відносин. Інтеграція економіки України в світове господарство вимагає підвищення ефективності управління виробництвом сільськогосподарської продукції шляхом розширення використання бухгалтерської інформації, особливо екологічного спрямування.

Для створення умов стабільного екологічного розвитку сільськогосподарського виробництва необхідна відповідна інформаційна база про стан керованого об'єкту, яка б показувала інформацію по

природоохоронним витратам, збереженню та впливу господарської діяльності на навколишнє середовище. Але в Україні відсутні нормативні акти по регулюванню облікової діяльності в сфері екології, яка б вимагала детального відображення у фінансовій звітності зобов'язань та витрат, пов'язаних з природоохоронною діяльністю.

Матеріал і методика досліджень. Важливість бухгалтерської інформації для виробництва екологічно безпечної сільськогосподарської продукції висвітлена в наукових роботах вчених-економістів — Борщевського П.П., Вінчева А.М., Гнилицької Л.І., Дем'яненко М.Я., Кашенко О.Л., Максимів Л.І, Мельника Л.Г., Царенка О.М. та ін. Але разом з тим облікова інформаційна база, яка дозволяє оптимізувати рішення по екологічно безпечному розвитку в сільському господарстві є недостатньо розробленою. В сільському господарстві практично кожне економічне рішення має й екологічний аспект. Метою дослідження є обґрунтування розробки цілісної інформаційної бази процесів екологізації сільськогосподарського виробництва.

Результати досліджень. Об'єм та якість інформації, яка міститься в бухгалтерських документах, залежить як від задач, які стоять перед підприємством, так і від запитів зовнішніх користувачів. В зв'язку з цим розглянемо існуючі на сьогодні вимоги до інформації про природоохоронну діяльність.

Україна перша з країн світу в законодавчому порядку прийняла систему платежів за забруднення та використання природних ресурсів (Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища”). Фактично система включає в себе дві основні частини:

- 1) систему екологічних платежів (за забруднення атмосфери; викиди стоків; складування твердих відходів; використання прісної води; використання корисних копалин; лісових ресурсів; рослинних та тваринних ресурсів);
- 2) систему накопичення та витрат фінансових коштів.

Весь облік природоохоронних витрат на підприємстві заключається в здійсненні розрахунків по екологічним платежам. Дані платежі включаються в собівартість продукції, а в разі перевищен-

ня лімітів — за рахунок прибутку підприємства.

Для розробки планів природоохоронної діяльності, а також різного роду порівнянь і оцінок, використовують різні матеріали — це перелік ГДК (гранично допустима концентрація), ГДВ (гранично допустимі викиди) для конкретних джерел забруднення. Інформацією є ліміти використання природних ресурсів та ліміти плати за забруднення природного середовища та використання ресурсів. Основні дані по здійсненню природоохоронної діяльності можна знайти тільки в статистичних формах.

Існуючий стан інформаційної бази природоохоронної діяльності є одним з проявлень “затратного підходу” стосовно розгляду екологічних проблем. Тобто, підприємство здійснює виробничу діяльність, забруднює навколишнє середовище та компенсує це забруднення установкою природоохоронного обладнання (в кращому випадку). За забруднення оплачує визначені суми. Ефект подібної природоохоронної діяльності підраховується шляхом співвідношення витрат на природоохоронну діяльність і прибуток, який отримано від недопущення забруднення [2].

Такий підхід до екологічної діяльності ще в 1982 році О.Ф.Балацьким та Л.Г.Мельником було названо недієздатним [1]. Крім того, дані джерела інформації є статистичними документами, які в більшості випадків не заповнюються, вимірювання проводиться не точно, не системно. На відміну від бухгалтерської така інформація не є оперативною базою управління виробничими процесами, так як статистичний облік вивчає явища, які носять загальний масовий характер. Необхідна інформаційна система керування, яка б постійно пристосовувалась до зростаючих екологічних вимог суспільства.

Обіг облікової інформації, що пов’язаний з екологічною діяльністю підприємства, в загальних рисах відображено на рис. 1.

В основу розробки еколого-економічної інформаційної бази повинно бути покладено стандарти екологічного виробництва сільськогосподарської продукції.

На базі стандартів організації, яка проводить сертифікацію виробництва, необхідно складати методичні рекомендації для бухгал-

лтерії екологічного господарства, в яких розкриваються основні визначення та положення екологічного виробництва. В рекомендаціях вказуються загальні вимоги до техніки, сільськогосподарських машин; приводиться перелік дозволених препаратів та добрив. Бухгалтер може контролювати дотримання цих вимог по актам приймання-передачі, рахункам, актам про використання добрив. Необхідно вказати дозвалені агротехнічні прийоми, методи боротьби з хворобами та шкідниками. Їх виконання можна контролювати по обліковим листам тракториста-машиніста, наряду на виконання робіт.

Рис. 1. Обіг еколого-економічної інформації в системі обліку

Для створення системи екологічної бухгалтерської інформації при вирощуванні сільськогосподарської продукції необхідно визначити важливі екологічні аспекти, які пов'язані з виробництвом, наданням послуг, всієї господарської діяльності за умови безперервного покращення виробничих показників.

Важливою екологічною вимогою, яка витікає з екологічних стандартів при виробництві сільськогосподарської продукції, є [2]:

- підтримка якості водних ресурсів та повітряного басейну відповідно до встановлених стандартів;
- зберігання ґрунту як компонента біосфери та основного засобу виробництва в сільському господарстві;
- отримання продукції оптимальної якості;
- забезпечення умов для безперервного підвищення родючості ґрунтів.

Удосконалення екологічної інформаційної бази перш за все повинно торкнутися документації, яка оформляє виконання технологічного процесу. При цьому сільськогосподарські підприємства розглядаються комплексно (з врахуванням впливу одна на одну галузей рослинництва та тваринництва).

Так як основою сільськогосподарського виробництва є земля, то необхідно вдосконалення форм первинного обліку земельних ресурсів. Дані обліку земель необхідні для проведення робіт по землеустрою, меліорації, водогосподарському будівництву, поліпшення природних сінокосів та пасовищ, здійснення заходів по освоєнню сівозмін, внесенню добрив. При визначенні об'єму механізованих робіт необхідно мати дані про придатність земель до обробітку, структуру посівних площ, рельєф місцевості.

Первинним документом, який відображає фізичний, агротехнічний, фітосанітарний стан такої одиниці обліку, повинен бути паспорт поля (ділянки). Даний документ необхідно використовувати в якості реєстра аналітичного обліку землі та заповнювати на основі акту оприбуткування земельних угідь.

Таким чином, діяльність екологічного спрямування на сільськогосподарських підприємствах охоплює значний спектр заходів. Тому, щоб отримати дійсно екологічну продукцію за безпечною для навколишнього середовища технологією, недостатньо зосередити облік на кінцевій продукції, як це традиційно склалося у вітчизняній практиці. Важливий сам процес виробництва з врахуванням всіх умов отримання продукції.

Отже, практичне здійснення тих чи інших заходів залежить від профілю виробництва і напряму природоохоронної діяльності. На сьогоднішній день — це невід'ємна область господарської

діяльності, яка повинна бути включена в коло об'єктів обліку. Необхідність вивчення закономірностей при екологічно безпечному виробництві покликана тим, що об'єкт ставить визначену межу та границю діяльності суб'єкта. Такою межею є їх безпечність для навколишнього середовища.

Висновки і перспективи досліджень. В результаті проведених досліджень ми дійшли наступних висновків:

- представлено теоретичне обґрунтування включення в систему бухгалтерського обліку інформації про процеси екологізації виробництва;
- розробка необхідної системи інформації повинна базуватися на бухгалтерських документах, стандартах екологічного виробництва, вимогах до виконання технології виробництва продукції.

Подальшого вивчення потребує розробка та удосконалення форм первинної документації, використання якої дозволить удосконалити інформаційну базу для управління екологічним виробництвом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балацкий О.Ф., Мельник Л.Г. Теоретические и практические вопросы определения экономического ущерба от загрязнения окружающей среды. -К., 1982. -46 с.
2. Максимів Л.І. Екологічний облік: проблеми формування та перспективи // Вісник Сумського державного аграрного університету, Вип. 2, 2001. -С. 209-212.
3. Мельник Л.Г. Экологическая экономика. -Сумы: Университетская книга. 2001. – 350 с.

УДК 636.082:338.43

ВДОСКОНАЛЕННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПЛЕМІННИХ ГОСПОДАРСТВ В ПІСЛЯРЕФОРМЕННИЙ ПЕРІОД

*О.М.Вишневська, кандидат економічних наук
Миколаївський державний аграрний університет*

Досягнення економічної ефективності ведення племінного свинарства вимагає відповідного рівня розвитку матеріально-технічної

бази, яка є найважливішою складовою частиною продуктивних сил і має неабияке значення в розвитку галузі. Подальший розвиток свинарства повинен базуватися на впровадженні комплексної механізації, створенні міцної кормової бази, розведенні високопродуктивного поголів'я свиней. Від раціонального використання продуктивного поголів'я залежить ефективність функціонування всіх інших засобів виробництва у тваринництві — виробничих приміщень і споруд, обладнання ферм, машин для кормовиробництва, кормів тощо.

В свою чергу, з метою зниження амортизаційного тиску на вартісні показники продукції необхідно максимально використовувати виробничі приміщення та засоби механізації, які потребують значних витрат енергоносіїв та паливо-мастильних матеріалів. Це досягається за рахунок збільшення поголів'я й обсягів виробництва свинини, впровадження ресурсозберігаючих технологій, підвищення ефективності використання основних виробничих засобів.

Основними причинами кризового стану в галузі племінного свинарства є руйнування його виробничого потенціалу, незадовільне формування основних засобів, практична відсутність інвестиційної діяльності. Перехід основних засобів у власність товаровиробників зумовив певні складності з формуванням фонду розвитку виробництва, придбанням засобів механізації. Тобто існує проблема усунення суперечностей між необхідністю встановлення й розширення виробничої бази племінних господарств та прагненням до використання отриманого прибутку.

Проведений нами аналіз племінних господарств південного регіону довів, що спостерігається недостатній рівень механізації виробництва продукції галузі, це спонукає зниження економічної ефективності використання основних виробничих засобів. Тому нарощування втрачених технічних потужностей у галузі має відбуватися не тільки шляхом запровадження прогресивних енергозберігаючих технологій та нової техніки, що потребує довгострокового кредитування, а й за рахунок інтенсивного використання основного поголів'я свиней. Основними причинами низької інтенсивності ведення галузі в господарствах залишаються технологічні проблеми:

порушення вимог щодо відтворення, утримання й годівлі тварин, крім того, відсутність енергозберігаючих та ресурсозберігаючих технологій шляхом розробки, будівництва та реконструкції існуючих ферм і приміщень.

Але вже існують господарства, які працюють інтенсивно і мають продуктивність тварин на рівні кращих зарубіжних господарств із розвинутим свинарством. Прикладом такого господарства може бути відкрите акціонерне товариство “Племзавод”, “Степной” Каменко-Дніпровського району Запорізької області.

Плідна робота працівників господарства дозволяє отримувати високі економічні показники не лише в галузі свинарства, а й у цілому по господарству, що дозволяє кожного року виділяти кошти не тільки на вдосконалення селекційно-племінної роботи та ветеринарні заходи, а й на реконструкцію та будівлю приміщень для свинопоголів'я та великої рогатої худоби. Щорічно в дію вводяться нові споруди та приміщення для забезпечення потреб поголів'я, нові машини та устаткування для виробничих процесів, чим забезпечують підвищення ефективності використання основних засобів та рівень механізації на фермах. Основні показники стану розвитку матеріально-технічної бази в господарстві представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

**Показники розвитку матеріально-технічної бази
галузі свинарства у ВАТ Племзавод “Степной” Запорізької області**

Показники	Роки	
	2002	2003
Балансова вартість будівель і споруд галузі на початок року, грн.	786705,23	800468,78
Вартість спожитої електроенергії в галузі, грн.	22017	21800
Рівень комплексної механізації в галузі, %	72,3	77,6
Питома вага капітальних вкладень в галузь із загального обсягу, %	60,4	64,5
Реалізовано свинини на 1 гривню вартості будівель і споруд, грн.	2,54	5,24
Одержано прибутку на 1 гривню вартості будівель і споруд, грн.	0,13	2,3

Досліджуване господарство має значно вищі показники ефективності використання будівель і споруд, ніж інші господарства південного регіону. Питома вага капітальних вкладень в свинарство становить до 65,0%, що свідчить про постійне вдосконалення технологічних процесів та впровадження наукових розробок. Тільки за 2003 рік на благоустрій свинарських приміщень та робочих місць було витрачено майже 50 тис. гривень. Рівень комплексної механізації на свинофермах господарства становить 77,6%, що майже в два рази вище, ніж в середньому по племінних господарствах південного регіону. Такі організаційні умови розвитку племінного свинарства в господарстві дозволяють отримувати від реалізації продукції свинарства до 2 млн. гривень прибутку та забезпечувати високий рівень рентабельності виробництва. Але впровадити все це в практичну діяльність більшості реформованих племінних господарств регіону майже неможливе без державної підтримки.

Відповідно до державної програми розвитку галузей тваринництва, а, зокрема, свинарства, до 2010 року необхідно збільшити поголів'я свиней до 15,0 млн. голів, у тому числі свиноматок до 1,3 млн. гол. Виробництво свинини повинно збільшитися до 2,31 млн. тонн на рік, а її питома вага в загальному виробництві м'яса — до 40%. Щоб досягнути вказаного рівня, необхідно відновити виробництво свинини в тих господарствах, які потребують як часткового технічного переоснащення, так і капітального відновлення. За будь-яких організаційно-господарських форм свинарських підприємств матеріально-технічна база, яка створювалася десятками років повинна бути модернізована та використана.

Науково-технічний прогрес визначає не лише удосконалення технічних засобів галузі, але й технологічних принципів, форм організації виробництва та праці. Це істотно змінює умови експлуатації діючих технічних засобів, які перестають відповідати новим вимогам до технологій виробництва. Так, серед машин для свинарства та кормовиробництва зараз переважне становище повинні займати стаціонарні машини, а не мобільні. Це визначає необхідність змін приміщень та ферм, форм організації експлуатації ма-

шин. Реконструкція дозволяє вирішити комплекс економічних, технічних, соціальних, санітарно-ветеринарних та інших проблем. Але в усіх випадках на фермі, що реконструюється, необхідно впроваджувати єдину прогресивну технологію, всі ланки якої інтегруються у єдиний технологічний процес, що базується на комплексній механізації виробництва. Необхідно намагатися здійснювати реконструкцію ферм в період максимально наближений до закінчення термінів амортизації основних машин і обладнання.

Проведені нами дослідження показали, що більшість племінних господарств регіону купують корми для годівлі поголів'я свиней. Досвід передових господарств країни показує, що експлуатація власних кормоцехів дозволяє значно скоротити собівартість кормів. А розвиток галузей рослинництва та вдосконалення кормоприготування дозволяє на 100% забезпечити поголів'я власними поживними кормами. Питання стабільного забезпечення поголів'я зернофуражем повинно вирішуватися за рахунок розвитку та вдосконалення технологій галузі рослинництва.

Але як будівництво, так і модернізація вже існуючих кормоцехів та застосовування нової техніки й технологій світового рівня потребує значних капіталовкладень. За останні 10 років рівень капіталовкладень в галузі сільського господарства скоротився майже в 24 рази. Вибуття основних засобів виробництва майже втричі перевищує їх оновлення. Досягнути підвищення ролі відновлення і ефективності використання основних засобів можливо за умови залучення необхідної кількості інвестиційних ресурсів, потрібних для техніко-технологічного переоснащення галузі свинарства з використанням нових удосконалених засобів праці.

За даними Міністерства аграрної політики України, для розвитку вітчизняного аграрного сектора економіки кожного року необхідно інвестувати в нього 20-25 млрд. гривень, що в 12 разів більше, ніж фактично існує в останні роки. Для того, щоб зупинити падіння технічного рівня АПК, щорічно необхідно витратити як мінімум 5 млрд. гривень. Зокрема, для підвищення рівня технологічної оснащеності сільського господарства до повної технологічної норми потрібні щорічно вкладення коштів в сумі 10 млрд. гривень,

а також 2,5 млрд. гривень на запасні частини, ремонт і проведення обслуговування технічних засобів.

З метою активізації інвестиційного процесу в галузь важливо створювати дійову систему економічних важелів, зокрема, спрямувати цінову, фінансово-кредитну і податкову політику держави на відновлення платоспроможності племінних господарств через підвищення їх прибутковості.

Назріла необхідність застосування нових методів оновлення матеріальної бази й модернізації основних фондів племінних господарств. Одним із таких методів є лізинг. У світовій практиці лізинг посідає друге місце за обсягами інвестицій після банківського кредиту. А лізингові операції є важливою частиною економіки розвинутих країн. Лізинг є ефективним засобом використання довгострокових активів, коли господарство не має ліквідності для придбання нової техніки та впровадження нових технологій. В 2003 році обсяг лізингових операцій в Україні збільшився. Для підвищення ефективності лізингу необхідно залучати позабюджетні джерела фінансування, передбачати участь вітчизняної банківської системи шляхом стимулювання цих процесів з боку Національного банку України.

Необхідно також активніше вишукувати можливості залучення власних коштів господарств до відновлення матеріально-технічної бази. Доцільно встановити для всіх господарств незалежно від форм власності обов'язкове відрахування певної частини коштів від усіх джерел їх надходження до внутрішнього фонду відновлення матеріально-технічної бази. Створення такого фонду прискорить вирішення проблеми відновлення матеріально-технічної бази племінних господарств.

В сучасних умовах основними принципами технічного переозброєння та реконструкції племінних господарств є:

- перспектива функціонування племінного господарства з обґрунтуванням витрат на реконструкцію та їх окупність;
- першочергово спрямовувати наявні капітальні вкладення у ті виробничі ланки, де вони забезпечать максимальний економічний ефект;

- обґрунтування технології виробництва з врахуванням переозброєння й реконструкції;
- оптимізувати умови виробництва, організацію робіт і праці з метою збільшення виробництва продукції галузі, підвищення фондівіддачі, продуктивності праці, зниження собівартості продукції й підвищення конкурентоздатності виробництва;
- забезпечувати раціональне використання існуючої матеріально-технічної бази: будівель і споруд, засобів механізації та електрифікації, інженерних комунікацій та елементів благоустрою.

Отже, в сучасних умовах перед племінними господарствами постало питання підвищення ефективності виробничого потенціалу за рахунок вдосконалення існуючої матеріально-технічної бази, зміцнення кормової бази, впровадження досягнень науки та техніки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Саблук П.Т. Реструктуризація матеріально-технічної бази агропромислового комплексу. – К.: ІАЕ УААН, 1997.- 296 с.
2. Тимчуренко А.М. Эффективность использования ресурсного потенциала в хозяйствах южного региона Украины: Учебное пособие. – Одесса, 1998.- 75 с.

УДК 336.717.111:339.54/.56(477)

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДІВ ПЛАТЕЖУ І ФОРМ РОЗРАХУНКІВ ЗА ЕКСПОРТНО–ІМПОРТНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ

Л.Л.Вакуленко, аспірант

Білоцерківський державний аграрний університет

Діяльність господарюючих суб'єктів України, що здійснюється на міжнародних ринках товарів та послуг, пов'язана з деякими труднощами і ризиками. Для уникнення останніх контрагенти використовують різні методи платежів і форми міжнародних розрахунків. На мою думку, для управління валютними ризиками суб'єкти

господарювання повинні оцінити ризик, розрахувавши його вартість; ідентифікувати наявний або ймовірний ризик; прийняти рішення про страхування валютного ризику, а також визначити границі його застосування, партнерства. На сьогодні постійний вплив науково-технічного прогресу, комп'ютеризації, виникнення нових форм розрахунків та методів платежів збільшують можливість прискорення обігу грошової маси [3]. Так, за експортно-імпортними операціями виникає необхідність утворення спеціальних фінансових підрозділів, що забезпечуватимуть комплексну організацію управління грошовими потоками [4]. Для визначення оптимальної чисельності працівників фінансового підрозділу суб'єктів господарювання, що обслуговують експортно-імпортні операції, пропонуємо використовувати метод статистичного моделювання, так як воно достатньо достовірно імітує реальні умови роботи; отримані показники різнобічно характеризують кожний із можливих варіантів організації роботи. Можна застосовувати банківську гарантію, що не тільки допомагає скоротити тривалість документообігу, але й знизити витрати з фінансування угоди, що забезпечує здешевлення кредиту покупця, прискорення оборотності кредитних ресурсів [1].

На сьогодні розв'язання даної проблеми найбільш вдало започатковано в публікаціях вчених Брю С.Л., Василенка О.О., Лисенкова Ю.М., Макконелала К.Р., Чижевської М.Б., Янчука В.З. та дисертаційних дослідженнях Іванченка О.Г., Ісаханової Н.І., Конченка К.О., Ліпіхіної Т.Д., в працях яких представлено загальні аспекти щодо оцінки вибору господарюючими суб'єктами України методів платежу і форм розрахунку за експортно-імпортними операціями.

Метою даної статті є виділення особливостей методів платежу і форм розрахунку за експортно-імпортними операціями, ставиться завдання конкретизувати методику даних розрахунків, запропонувати свої ідеї.

Головними факторами забезпечення ефективності форм розрахунків і методів платежів за експортно-імпортними операціями вважаю час, що витрачається на розрахунки, а також обсяг

оборотного капіталу, що відволікається у розрахунки. Для визначення другого показника пропоную визначати обсяг оборотного капіталу саме через його вартість. Визначення вартості конкретних методів платежів і форм розрахунків слід проводити шляхом удосконалення традиційного підходу до реальної оцінки вартості грошей (у часі та під впливом інфляції) з позиції експортера та імпортера. У зв'язку з цим пропоную наступну формулу:

$$BI = ТВК \cdot \frac{(1 + \frac{n \cdot t}{p})}{(1 + \frac{\pi \cdot t}{p})}, \quad (1)$$

де **BI** — вартість методу платежу і форми розрахунку для імпортера;

ТВК — теперішня вартість вкладених коштів;

n — ставка процента;

π — темп інфляції, що характеризує приріст середнього рівня інфляції за певний період;

t — період часу (у днях);

p — кількість днів у році.

Так, показник теперішньої вартості вкладених коштів включає не тільки вартість, що вказана у зовнішньоекономічному контракті, але й вартість банківських послуг за кожним конкретним методом платежу і формою розрахунку.

$$BE = ВКМ \cdot \frac{(1 + \frac{\pi \cdot t}{p})}{(1 + \frac{n \cdot t}{p})}, \quad (2)$$

де **BE** — вартість методу платежу і форми розрахунку для експортера;

ВКМ — майбутня вартість коштів, які отримує експортер;

Таким чином, показник майбутньої вартості коштів, які отримує експортер, включає вартість банківських послуг, що він сплачує за кожним конкретним методом платежу і формою розрахунку.

Оцінюючи вексель [2], як метод платежу і форму розрахунку, у випадках коли він обліковується банком або ж третьою особою з дисконтом, друга і третя формули не діють. Таким чином, необхідно застосувати формулу:

$$BB = HB \cdot \left(1 - \frac{s \cdot tp}{p}\right), \quad (3)$$

де **BB** — вартість векселя (тратти) для експортера;

HB — номінал векселя (тратти);

s — ставка дисконту (облікова ставка);

tp — час від моменту купівлі векселя (тратти) до моменту його погашення.

Це дозволяє виявити, які реальні кошти будуть відволікатися імпортером у розрахунки та які реальні кошти отримує експортер за свій товар. Порядок визначення ефективності методів платежів і форм розрахунків, залежно від часу та вартості операції, для імпортера та експортера різні і визначаються за формулами:

$$EFE = \frac{BE}{BPK}, \quad (4)$$

де **EFE** — ефективність методу платежу і форми розрахунку, залежно від вартості, для експортера;

BE — вартість методу платежу і форми розрахунку для експортера;

BPK — вартість товару (послуги) за контрактом;

$$EFI = \frac{BPK}{BI}, \quad (5)$$

де **EFI** — ефективність методу платежу і форми розрахунку, залежно від вартості, для імпортера;

BI — вартість методу платежу і форми розрахунку для імпортера.

Проте, доповню вже існуючу формулу визначення ефективності методів платежів і форм розрахунків, залежно від часу,

показниками: часу, що витрачається на митне оформлення; відволікання оборотного капіталу при продажу іноземної валюти для купівлі національної валюти; відволікання оборотного капіталу при продажу національної валюти для купівлі іноземної валюти

$$EIT = \frac{TP}{(TM + TBB + TBR)}, \quad (6)$$

де *EIT* — ефективність методу платежу і форми розрахунку, залежно від часу, для імпортера;

TP — час руху товару від постачальника до покупця;

TM — час, необхідний для митного оформлення;

TBB — час відволікання оборотного капіталу при продажу національної валюти для купівлі іноземної валюти;

TBR — час відволікання оборотного капіталу в іноземній валюті для розрахунків.

У випадку, коли вітчизняний контрагент виступає у ролі експортера, тоді формула матиме вигляд:

$$EIT = \frac{(TM + TP)}{(TBP + TBI)}, \quad (7)$$

де *EIT* — ефективність методу платежу і форми розрахунку, залежно від часу для експортера;

TBI — час відволікання оборотного капіталу при продажу іноземної валюти для купівлі національної валюти.

Таким чином, час, що витрачається на митне оформлення, потрібно враховувати лише тоді, коли він перевищує час відволікання оборотного капіталу у розрахунки.

Отже, для отримання ефективних результатів у виборі методу платежу і форми розрахунку господарючі суб'єкти, що здійснюють експортно-імпортні операції, повинні провести:

1. Збір та аналітичну обробку вихідної інформації;
2. Попередній аналіз вибору методу платежу і форми розрахунку;
3. Порівняти ефективність обраного методу платежу і форми розрахунку з ефективністю тих, що застосовувались раніше;
4. Аналіз балансу господарюючого суб'єкта при використанні

- нового методу платежу і форми розрахунку;
5. Розрахунок показників оцінки фінансового стану суб'єкта господарювання;
6. Аналіз рівня фінансового стану господарюючого суб'єкта при застосуванні нового методу платежу і форми розрахунку;
7. Оцінку ефективності вибору методу платежу і форми розрахунку;
8. Прийняття рішення;
9. Підписання угоди з визначенням методу платежу і форми розрахунку.

Виходячи із вищезазначеного, можна зробити висновки, що ефективність від вибору методів платежів і форм розрахунків господарюючого суб'єкта можна отримати шляхом аналізу фінансового стану, так як позитивна чи негативна зміна фінансового стану при використанні обраного методу платежу і форми розрахунку, за інших рівних умов, дозволяє судити про економічну ефективність цього вибору. Так, показники платоспроможність, фінансова стійкість, ліквідність, оборотність оборотного капіталу, що характеризують фінансовий стан господарюючого суб'єкта можуть бути показниками економічної оцінки вибору методу платежу і форми розрахунку. Під час їх вимірювання беруться до уваги фактори, завдяки яким методи платежів і форми міжнародних розрахунків впливають на фінансовий стан господарюючого суб'єкта. Виходячи з цього, розрахунок ефективності використання різних форм розрахунків і методів платежів пропонує проводити за формулою:

$$EFP = \frac{3B \cdot m}{pr}, \quad (8)$$

де *EFP* — ефективність використання методів платежів і форм розрахунків, що пропонуються;

3B — заборгованість, згідно з “Декларацією про валютні цінності, доходи та майно, що належать резиденту України і знаходяться за її межами”;

pr — кількість днів на рік;

m — кількість “зеконмлених” днів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Е.Ф.Жуков. Банки и банковские операции.- М.:ЮНИТИ, 2000.- С. 25.
2. Ю.М Лысенков., В.П. Ляшко. Операции банков с векселями. – К.:Вища школа, 2002.- С.23, 84-148.
3. А.Н.Мороз. Банківська енциклопедія. – К., 2003.- С. 26.
4. О.В.Старцев. Экспорт. Импорт. Транзит. Митне оформлення товарів: станом на 1лютого 2001р. – К.:Істина,- 2001.- С. 290.

УДК 631.576:339.146.4

ЗБУТ ПЛОДООВОЧЕВОЇ ПРОДУКЦІЇ: СТАН І ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЙОГО РОЗВИТКУ

Н.А.Васько, аспірант

Миколаївський державний аграрний університет

В аграрному секторі економіки в останні роки досить гострим стало питання збуту виробленої продукції. Значною мірою воно зачепило плідівництво та овочівництво.

Під збутом розуміють комплекс процедур просування готової продукції на ринок (формування попиту, отримання і обробка замовлень, комплектація і підготовка продукції до відправлення покупцям, відвантаження на транспортний засіб та транспортування до місць продажу чи призначення) і організації розрахунків за неї.

Головною метою збуту є реалізація економічних інтересів виробника через отримання підприємницького прибутку на підставі задоволення платоспроможного попиту споживачів.

Збут є завершальною стадією господарської діяльності агро-виробника, проте, в ринкових умовах планування збуту передують виробництво. Воно включає вивчення ринкової кон'юнктури та можливостей виробляти перспективну продукцію і складання планів її продажу.

Вивченням проблем збуту плодоовочевої продукції займалися В.Бойко, Л.Дейнеко, О.Єрмаков, В.Криворучко, А.Шумейко, У.Гусманов, О.Смирнов та інші дослідники і науковці. Але у зв'язку із зниженням обсягів та ефективності реалізації плодів та

овочів в країні та особисто у Миколаївській області виникає необхідність вивчення і аналізу подальшого розвитку збуту плодово-овочевої продукції, його форм та каналів. Основним завданням цієї статті є дослідження сучасного стану збуту плодовоовочевої продукції в регіоні, його напрямів, визначення організаційних та економічних умов його подальшого ефективного функціонування та розвитку.

Для виживання в ринкових умовах у сільськогосподарського товаровиробника має превалювати прагнення виробляти те, що продається, а не навпаки. Ринок зміщує підприємницькі акценти з проблем суцього виробничо-технічного характеру на проблеми збуту [4], а виробництво тепер має пристосовуватись до платоспроможного попиту населення.

В сучасних умовах невірне управління збутом продукції породжує ланцюжок негативних наслідків: переповнені склади, неплатежі, відсутність обігових коштів на закупівлю сировини, зупинку виробництва. Звести до мінімуму ризики виникнення таких явищ дозволить системний підхід до управління збутом сільськогосподарської продукції.

Останнім часом спостерігається відсутність конкуренції серед покупців плодовоовочевої продукції, що призвело до того, що виробники вимушені працювати з недобросовісними контрагентами, при цьому втрачають кошти через реалізацію за низькими цінами та затягнуті терміни сплати. За таких обставин необхідним стає пошук нових форм та каналів збуту виробленої продукції.

На сьогодні основними каналами реалізації плодовоовочевої продукції є продаж на ринку та через власні торговельні підприємства, продаж оптовим продовольчим базам, підприємствам роздрібною торгівлі, підприємствам споживчої кооперації, за обмінними операціями (бартер), населенню через систему громадського харчування та в порядку оплати праці, а також реалізація за іншими каналами.

Найбільш широко використовувані канали реалізації продукції представлено на рис. 1.

Здебільшого, як стверджують дослідження [2], кількість каналів розподілу плодовоовочевої продукції та їх склад залежить від

виду продукції та ступеню розвитку на підприємстві маркетингової діяльності. Рівень каналів розподілу визначається кількістю посередників, які повинні сприяти наближенню продукції до споживача.

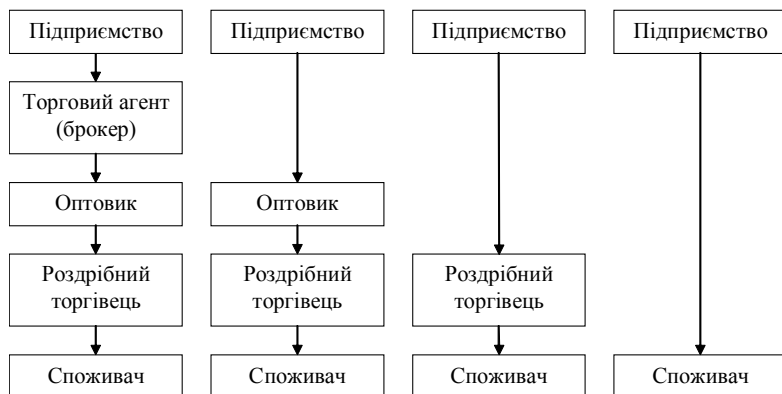

Рис. 1. Канали реалізації плодоовочевої продукції

Канал реалізації, який створює сільськогосподарський виробник і покупець (споживач), є самим простим. Підприємство самостійно реалізує власну продукцію, а це забезпечує йому контроль за продажем та додатковий прибуток.

На практиці ж виробники частіше продають товари в роздрібну мережу, а не безпосередньо споживачам. В цьому випадку використовується канал розподілу першого рівня.

Якщо виробник реалізує власну продукцію оптовикам, а останні її перепродають в роздрібну мережу, то тут застосовується канал розподілу другого рівня. При використанні останнього рівня між виробником та оптовиком стає посередник, в якості агента або брокера. Однак це застосовується дуже рідко.

Канал прямого маркетингу є самим простим, але не завжди самим дешевим. Наприклад, якщо вироблена плодоовочева продукція має широкий асортимент, а в регіоні велика кількість місцевих ринків, економічно доцільно використання більш складних каналів реалізації, які інколи бувають більш ефективними оскільки, коли

мається декілька посередників, що ефективно виконують спеціалізовані функції, витрати можуть бути більш низькими, ніж коли один посередник відповідає за реалізацію в багатьох районах. Але при використанні більш довгого каналу реалізації важко контролювати його функціонування.

В своїй діяльності виробники плодоовочевої продукції мають використовувати одночасно декілька каналів реалізації, навіть для постачання одного виду продукції на один і той самий ринок.

За статистичними даними [5], за період з 1995 по 2002 роки в сільськогосподарських підприємствах Миколаївської області реалізація плодоовочевої продукції відбувалася за каналами, наведеними у табл. 1.

За аналізований проміжок часу обсяг реалізації овочів по сільськогосподарським підприємствам Миколаївської області значно зменшився: з 51,4 тис. тонн до 19,2 тис. тонн (тобто майже в 3 рази), а плодів — з 13,5 тис. тонн до 7,6 тис. тонн (або в 2 рази). В тому числі відбулись істотні зміни в структурі реалізації плодоовочевої продукції. Значно скоротились обсяги продажу овочевої продукції на ринку як в натуральному виразі (на 22 тис. тонн), так і у відносному (на 26%). Аналогічна ситуація склалася і з реалізацією переробним підприємствам — відповідно зменшення склало 9,6 тис. тонн або 12,5%.

В реалізації плодів також спостерігається скорочення продажу переробним підприємствам — на 1,6 тис. тонн, або на 10,6%, а на ринку зменшення реалізації склало 1,7 тис. тонн. Цей напрям продажу плодів та ягід був і залишається основним для сільськогосподарських підприємств Миколаївщини, його рівень у 2002 році досяг 81%.

Разом з тим, останнім часом відбуваються негативні тенденції у збільшенні обсягів реалізації плодоовочевої продукції населенню в рахунок оплати праці та пайовикам в рахунок орендної плати за землю та майнові паї (частки), в тому числі бартерними розрахунками. Крім того, збільшення обсягів продажу плодів та овочів у відносному виразі за іншими каналами реалізації, такими як: заготівельним організаціям, споживчої кооперації, оптовим та роздріб-

ним підприємствам, безпосередньо споживачам за прямими зв'язками, іншим господарствам, зарубіжним країнам тощо, на жаль, не відповідає росту реалізації в натуральному обсязі. Тому підприємства-виробники повинні вести пошук шляхів та заходів щодо розвитку та підвищення фізичних обсягів реалізації плодоовочевої продукції за цими напрямками.

Таблиця 1

Склад і структура реалізації плодів та овочів за окремими каналами по сільськогосподарським підприємствам Миколаївської області

Види продукції	1995 р.		2000 р.		2001 р.		2002 р.	
	тис. т	% від загального обсягу	тис. т	% від загального обсягу	тис. т	% від загального обсягу	тис. т	% від загального обсягу
Переробним підприємствам								
Овочі	11,5	22,4	1,6	6,8	1,2	5,3	1,9	9,9
Плоди та ягоди	1,7	12,3	0,4	8,9	0,1	0,7	0,1	1,7
На ринку								
Овочі	27,1	52,7	11,4	47	7,6	34,5	5,1	26,7
Плоди та ягоди	7,9	58,8	3	69,8	7,1	72	6,2	81
Населенню								
Овочі	8,1	15,7	7,1	29,4	0,6	2,5	2,2	11,4
Плоди та ягоди	3	22,1	0,7	17	0,7	7,3	0,2	3,2
Видано пайовикам								
Овочі	0	0	1,1	4,5	0,7	3,2	0,5	2,7
Плоди та ягоди	0	0	0	0	0	0,2	0	0,2
Інші напрямки								
Овочі	4,7	9,2	3	12,3	12	54,5	9,5	49,3
Плоди та ягоди	0,9	6,8	0,2	4,3	2	19,8	1,1	13,9
Разом								
Овочі	51,4	100	24,2	100	22	100	19,2	100
Плоди та ягоди	13,5	100	4,3	100	9,9	100	7,6	100
В тому числі бартерна форма розрахунків								
Овочі	5,8	11,3	2,7	11,3	1,4	6,3	0,1	0,5
Плоди та ягоди	1,2	9,1	0,2	4,4	0,1	0,6	0	0

Як показує досвід, кількість плодоовочевої продукції, що реалізується через роздрібну мережу без посередників у вигляді оптових овочевих баз, значно підвищує рентабельність. Дійсно,

підприємець, що напряду купує сільськогосподарську продукцію у виробника для роздрібної реалізації, повинен забезпечити себе відповідними умовами: по-перше, це наявність власного овочесховища та значна кількість точок роздрібної торгівлі, по-друге, безумовно, відповідний транспортний засіб. Але більшість з підприємців віддає перевагу 1-2 торговельним точкам та роботі з оптовими фірмами, бази яких розташовані в місті.

В такому випадку стає необхідним створення великими спеціалізованими підприємствами-виробниками плодоовочевої продукції власної оптово-торгівельної структури, що має бути розташована в приміській зоні. Але в сучасних умовах сільськогосподарським підприємствам бракує фінансових ресурсів, тому одним з перспективних видів збуту може стати дистриб'юторська форма реалізації (система прямого продажу).

Під дистриб'юцією розуміють форму реалізації або продажу, за якою дистриб'ютор (фірма) здійснює оптову закупівлю товарів (продукції) у великих підприємств-виробників та збут на регіональних ринках. Звичайно дистриб'ютор має власні склади; встановлює довготривалі контрактні відносини з виробниками; представляє виробника на регіональному ринку; володіє переважним правом придбавати та продавати продукцію.

Таку форму збуту продукції в наш час застосовують підприємства, що спеціалізуються на продажу медикаментів, алкогольних напоїв, канцтоварів. Крім того, систему прямого продажу розпочали використовувати при реалізації молочної продукції, ковбасних виробів та інше. В рамках цієї форми збуту можна передбачити ексклюзивне обслуговування, при якому постачальник продає товар за зниженими цінами, а роздрібний реалізатор працює тільки з цим постачальником.

Реалізація плодоовочевої продукції за такою схемою має ряд переваг. Перша з них заключається в тому, що вона дозволяє зменшити витрати на утримання або оренду оптової бази в межах міста з відповідними умовами зберігання. В умовах нестачі у сільськогосподарських виробників фінансових ресурсів цей фактор є дуже актуальним, оскільки не потребує великих вкладень. Друга

перевага зводиться до того, що дана схема дозволить реалізувати більший обсяг продукції при відносно невеликих витратах, не дивлячись на нижчу рентабельність в порівнянні з реалізацією на колгоспних ринках.

В наш час практика стверджує, що найбільш високі ціни на плодоовочеву продукцію склалися в супермаркетах та продуктових магазинах, середні — в торгівельно-сервісних комплексах та окремо стоячих палатках, кіосках, а найбільш низькі — на колгоспних ринках та у виробників, що реалізують власну продукцію. Сьогодні намітилися певні тенденції в характері купівель плодоовочевої продукції визначеними верствами населення, їх можна сформулювати наступним чином. Сім'ї з низьким рівнем доходу частіше купують плодоовочеву продукцію на колгоспних ринках та у виробників, що реалізують власну продукцію, рідше — на продуктових торгово-сервісних комплексах, зовсім рідко — в продуктових магазинах та супермаркетах [3]. Домогосподарства з середнім та високим доходом, навпаки, частіше роблять купівлі в торгівельно-сервісних комплексах та окремо стоячих палатках, кіосках. В групі з високим рівнем доходів середня частота купівель приходить на магазини та супермаркети, найменша — на колгоспні ринки, а в групі з середнім рівнем — ситуація зворотна: рідкі купівлі в магазинах та супермаркетах, середня частота купівель — на колгоспних ринках. Таким чином, найбільша частота купівель плодоовочевої продукції в торгівельно-сервісних комплексах та окремо стоячих палатках та кіосках.

За умови використання дистриб'юторської форми збуту продукції продукція має доставлятися до місця реалізації транспортом сільськогосподарського виробника, тому доцільно працювати з підприємствами, що мають роздрібну торгівлю плодоовочевою продукцією на продуктових ринках, а це дозволяє реалізувати за одну поїздку максимальну кількість продукції. При цьому особливу увагу слід приділити дням поставки продукції, яку оптимально проводити 2 рази на тиждень [3]. За дослідженнями, одна вантажна машина за день може успішно обслуговувати 2-3 ринки (залежно від відстані між сховищем підприємства та містом збуту). Таким чином, за тиждень один автомобіль обслуговує 6-9 продовольчих ринків.

При визначенні ціни реалізації сільськогосподарські виробники мають вибір. По-перше, продаж може здійснюватись за середньо оптовими цінами міста. В цьому разі вигода підприємства — в оптовій надбавці, яка не віддається посередникам. По-друге, ціна може знижуватись в порівнянні з середньо оптовою, що, в свою чергу, має збільшити попит населення та підвищити конкурентоспроможність продукції.

В більшості економічно розвинутих країн плодоовочева продукція реалізується через оптову ланку. Це взаємовигідно як виробнику (знижуються витрати на реалізацію, концентруються ресурси підприємства, які далі використовуються технічного оснащення та удосконалення технологічних процесів), так і роздрібному торговельному підприємству (не витрачаються кошти на створення товарних запасів та належних умов зберігання).

Враховуючи вищезазначене, виробникам плодоовочевої продукції доцільно налагодити власну оптову торгівлю на основі об'єднання господарств в збутові кооперативи, а це дозволить залишити в себе значну частку (до 60-70%) оптової надбавки та знизити роздрібну ціну на плодоовочеву продукцію. Наслідком таких заходів є підвищення товарності, успішна конкуренція з продукцією, яка завозиться з країн ближнього та дальнього зарубіжжя, а також отримання більш високих прибутків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурцев В.В. О контроле сбытовой деятельности предприятий агропромышленного комплекса // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий.-2001.-№8.-С.17-19.
2. Гончаров В.Д. Комплексное изучение товарных рынков // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий.-2002.-№3.-С.45-48.
3. Гусманов У.Г., Кучинский А.К. Как лучше реализовать овощную продукцию? // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий.-2003.-№4.-С.16-18.
4. Костоглодов Д.Д., Харисова Л.М. Распределительная логистика.-М.:Экспертное бюро, 1997.
5. Статистичний збірник "Сільське господарство Миколаївщини" за 2002 рік / Миколаївське обласне управління статистики: під загальним керівництвом П.Ф. Зацаринського — Миколаїв, 2003.-236с.
6. Глоссарий.ру:экономические и финансовые словари, <http://encycl.yandex.ru/>

УКРАЇНА І СОТ: ОЦІНКА НАСЛІДКІВ ВСТУПУ

В.І.Губенко, кандидат економічних наук

Білоцерківський державний аграрний університет

Постановка проблеми. АПК України недостатньо інтегрований до міжнародної торгівельної системи, про що свідчить низький відсоток експорту та імпорту продукції сільського господарства та харчової промисловості у валовому сільськогосподарському продукті (ВСП), який у 2000-2003 рр. становив у середньому 15%, у Німеччині — 54%, Франції — 53%, Польщі — 25%.

Одним із стратегічних напрямів зовнішньоекономічної політики України, її поступової інтеграції у глобальні процеси є вирішення комплексу завдань щодо приєднання до Світової організації торгівлі (СОТ), яка об'єднує 145 країн, на які припадає 95% світової торгівлі.

Вступ до СОТ є складною політико-економічною акцією, яка матиме системний вплив на економічний стан країни, адже зі вступом до названої організації, крім створення сприятливих умов для прискорення економічного зростання та диверсифікації експорту і збільшення валютних надходжень, економіка держави може зазнати значних втрат внаслідок відкриття внутрішнього ринку товарів і послуг, зниження ставок митного тарифу, недостатнього рівня гармонізації національного законодавства і правил та норм СОТ, загострення конкуренції. Викладене вище потребує виваженого підходу щодо умов вступу до СОТ, спиратись на економічні розрахунки, які б забезпечили економічні інтереси нашої держави.

Аналіз основних досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми. Відкритий характер економіки України, зумовлений реалізацією на зовнішніх ринках більше половини її валового внутрішнього продукту, диктує необхідність пошуку шляхів і механізмів поліпшення умов міжнародної торгівлі для українських суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності на випробуваних принципах і нормах системи ГАТТ/СОТ.

Вступ України до СОТ є необхідним кроком на шляху її

входження у глобальний економічний простір на засадах повноправного суб'єкта міжнародної торговельної системи. Членство України в СОТ необхідно розглядати як складову її стратегії, реалізація якої допоможе в побудові конкурентоспроможної економіки. Виходячи з того, що в цьому, 2004 р., Україна має стати членом СОТ, перед нею постає система стратегічних завдань, які необхідно реалізувати:

- забезпечення реалізації конкурентних переваг України — людського, ресурсного, географічного, інноваційного, наукового, геополітичного, інфраструктурного потенціалу;
- реалізація визнаних в рамках СОТ правил і норм регуляторної політики, що стимулюватимуть нагромадження та використання ресурсів економічного зростання;
- активізація інвестиційних процесів, надання їм інноваційної спрямованості та здійснення структурної перебудови економіки;
- зростання припливу прямих іноземних інвестицій (ПІП);
- забезпечення зростання місткості внутрішнього ринку за рахунок збільшення доходів населення та прибутків підприємств;
- ріст обсягів та поліпшення структури експорту [3].

Безперечно, Україна в короткостроковій перспективі зазнає суттєвих втрат від реалізації угод в рамках ГАТТ/СОТ, а низькорентабельні галузі і підприємства, що постачають товари у промислово розвинуті країни, можуть втратити там ринки збуту.

Для зниження можливих втрат Україна має домогтися скорочення невинуватених витрат шляхом усунення торговельних бар'єрів. Втрати і негативні наслідки можливі через скорочення обсягів виробництва внаслідок низької конкурентоспроможності окремих видів вітчизняної продукції, податкових надходжень при здійсненні цінової конкуренції, зниження доходів бюджету від імпортного мита, переведення згідно з угодою про сільське господарство (УСГ) всіх нетарифних бар'єрів у тарифні еквіваленти, зміну форм державної підтримки сільськогосподарського виробництва.

Отже, членство України в СОТ вимагатиме зниження рівня

захисту внутрішнього аграрного ринку шляхом зменшення імпорتنих тарифів на сільськогосподарську продукцію та поступової трансформації державної підтримки сільського господарства.

Для зниження можливих втрат Україна має домогтися скорочення невинуватених витрат шляхом усунення торговельних бар'єрів.

Нетто-імпортери, що не будуть обмежувати імпорт, зазнають деяких втрат від припинення угоди у зв'язку з погіршенням умов торгівлі, а нетто-експортери переорієнтуються на раніше захищені — ЄС і США, а ціни на імпорту продукцію в країнах, які не обмежуватимуть імпорт, зростуть на 10-15% [2].

Посилення лібералізації в рамках СОТ призведе до того, що деякі країни, в тому числі і Україна, не зможуть підтримувати на належному рівні стан своєї зовнішньоекономічної діяльності і зазнають збитків. Зрушення в торговельному режимі об'єктивно позначаться на втраті Україною ринків збуту, а при скороченні валютних надходжень вона може навіть опинитися за межами світового ринку.

Сумарний абсолютний ефект від реалізації заходів лібералізації та його відношення до ВВП матимуть у короткостроковій перспективі по країнах світу такі значення: ЄС — 39 млрд. дол. США і 0,6%, США — 13,3 і 0,2, Корея — 4,8 і 1,5, Бразилія — 1,4 і 0,3, Канада — 1,3 млрд. дол. США і 0,2% [1].

Результати досліджень. Невід'ємною складовою вартісної оцінки лібералізації торгівлі при вступі України до СОТ є з'ясування конструктивного показника оцінки, в якому ключове місце має посідати частка сумарного абсолютного ефекту у ВВП і значення самого сумарного абсолютного ефекту, на чому може ґрунтуватись вплив лібералізації на розвиток зовнішньоекономічної діяльності. Систематизація даних по 15 країнах світу дозволяє проаналізувати залежність між часткою сумарного абсолютного ефекту у ВВП і значенням сумарного абсолютного ефекту (рис. 1).

При відношенні абсолютного ефекту до ВВП до 1,0% оцінка має найбільше значення — 3,8 млрд. дол. США, всі інші варіанти побудови кривої А1, А2 вказують на зменшення значення показника. Із зниженням частки сумарного абсолютного ефекту у ВВП

абсолютне його значення зростає. Можна дискутувати стосовно того, чи є запропонована методика вартісної оцінки результативності лібералізації, як динамічного процесу, взірцем для науки, але окреслена методична процедура визначення тенденції зміни досить важливого показника зовнішньоекономічної діяльності в рамках СОТ через призму ефекту може слугувати важливим орієнтиром для практичної роботи. В результаті проведених розрахунків із врахуванням тенденцій, що панують на світовому ринку, встановлено, що 79,8% сумарного абсолютного ефекту від реалізації угоди Уругвайського раунду припадає на промислово розвинуті країни і 4,2% — на інші європейські країни, включаючи Україну. Таким чином, Україна, як і інші країни з перехідною економікою, через розширення лібералізаційних заходів згідно з вимогами СОТ може збільшити суму абсолютного ефекту лише у перспективі і на цьому шляху доведеться долати чимало перешкод з огляду механізму ГАТТ/СОТ. Насамперед — це необхідність удосконалення механізму ГАТТ/СОТ на зразок економічно розвинутих країн.

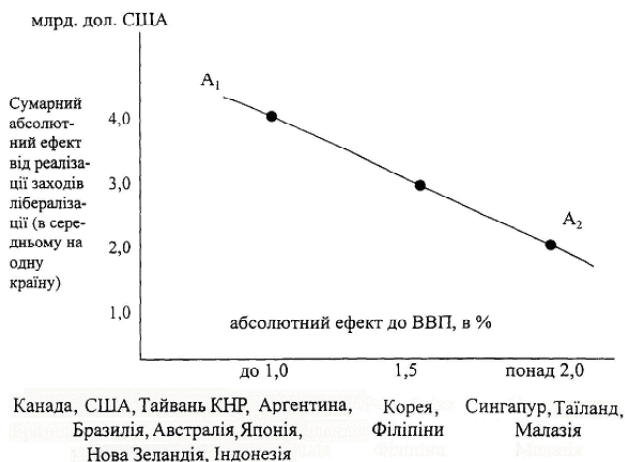

Рис.1. Співвідношення між лібералізацією імпорту товарів та її вартісною оцінкою (ефектом)

Членство України в СОТ формує для національної економіки ряд важливих передумов щодо прогресу на шляху економічних перетворень та підвищення рівня життя населення, якими є: вдосконалення конкурентного середовища на внутрішньому ринку завдяки активізації діяльності нерезидентів; підвищення ділової активності, завдяки спрощенню і поліпшенню умов міжнародної торгівлі та зростання пропозиції робочих місць; удосконалення механізмів імпорту товарів інвестиційного спрямування, за рахунок зниження митних бар'єрів; здешевлення імпортованих товарів, внаслідок зменшення торговельних бар'єрів та ставок ввізного мита з 7,02% у 2002-2003 рр. до 5,66% у 2005 р.; анулювання обмежень доступу українських суб'єктів підприємництва на міжнародні ринки товарів і послуг; диверсифікація зовнішньоекономічних зв'язків України, формування ліберального режиму торгівлі, підвищення довіри до економічної політики України; набуття права участі у спеціалізованих органах СОТ, що сприяє розв'язанню торговельних суперечок; вдосконалення національного законодавства, розбудова системи сучасних технічних стандартів, трансформація інститутів підтримки сільського господарства, вдосконалення митного законодавства.

Вступ України до СОТ не справить негативного впливу на обсяги та баланс зовнішньої торгівлі. За розрахунками, з 2002 по 2006 рік експорт зросте з 21,7 до 24,5 млрд. дол. США — на 12,9%, імпорт — відповідно з 18 до 21,2 млрд. дол. США, або на 17,7%; сальдо зовнішньої торгівлі залишиться позитивним і складе 3,2-3,3 млрд. дол. США. Як свідчить аналіз результатів зовнішньої торгівлі України за 2003 рік, приведені вище прогнозні розрахунки на 2006 рік реалізовано у 2003 році: експорт — 23 млрд. дол. США, імпорт — 22,7 млрд. дол. США.

В результаті набуття Україною статусу члена СОТ створиться підґрунтя для зниження на внутрішньому ринку цін на імпортовані товари і товари національного виробництва, що затримає розвиток інфляції та збільшить свободу маневру грошово-кредитними ресурсами, балансу потоку капіталу і залучення додаткових прямих іноземних інвестицій.

Висновки. Вступ України до Світової Організації торгівлі в стратегічному плані матиме позитивні макроекономічні наслідки як для всієї економіки країни, так і для економіки агропромислового комплексу.

Невідкладним є завдання формування механізмів посилення позитивного впливу нового торговельного режиму на економічний стан країни та розробки системи заходів щодо мінімізації негативних наслідків вступу. Без попереднього доопрацювання механізму щодо методичних засад зниження рівнів митних тарифів може завдати для неї звичних втрат.

Розширене відтворення експортного потенціалу вимагає обов'язкового застереження щодо вимог ГАТТ/СОТ. Скорочення відриву у розвитку експортного потенціалу АПК України від зарубіжних країн є основним методичним аргументом у механізмі субсидування експорту і визначення характеру його функціонування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бажал Ю. Стабилизационная политика и структурная перестройка экономики Украины. – К.: Манускрипт, 1995.
2. Оценка последствий реформ, осуществляемых ВТО/БИКИ. – 1998. – №22.
3. Філіпенко А.С., Андрієва Т.В., Бураковський І.В. та ін. Україна і світова організація торгівлі: механізми та соціально-економічні наслідки вступу. Аналітична доповідь. – К., 2003.

УДК 342.58:332.146.008.4

ДІЯЛЬНІСТЬ ДОРАДЧИХ СЛУЖБ – УМОВА ПОЛІПШЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Т.П.Гончарук, аспірант

Білоцерківський державний аграрний університет

В процесі реформування виникла необхідність в діяльності, направлений на підвищення ефективності і прибутковості сільсько-сподарського виробництва, підвищення рівня знань і навичок сіль-

госпвиробників та сільського населення, розвитку ринкової і соціальної інфраструктури села та підвищення рівня життя селян. Можливим це стало завдяки створенню в Україні мережі аграрних дорадчих служб, які існують у різних формах у 120 країнах світу. В “Європейській хартії розвитку сільських територій” (1996 р.) Рада Європи визначила, що сільськогосподарське дорадництво є основним елементом системи сільськогосподарських знань, до якої належать дослідження і навчання [1].

На початку 2002 року на основі досвіду роботи проекту міжнародної технічної допомоги “Проект підвищення рівня життя сільського населення в Київській області”, який з весни 2000 року працює у смт. Макарів Київської області, створено Київську Обласну Аграрну Дорадчу Службу (КОАДС). Першою структурою, створеною в рамках цього проекту, став сільськогосподарський обслуговуючий кооператив “Макарівський сільський сервісний центр”. Ця структура об’єднувала селян через членство у кооперативі та підвищувала рівень їх життя через надання різноманітних виробничих і соціальних послуг. Виробничі послуги надавалися у вигляді допомоги в обробітку землі, постачанні матеріально-технічних ресурсів, збиранні вирощеної продукції і її реалізації, рекомендацій щодо захисту рослин від шкідників і бур’янів тощо. Соціальні послуги включали розробку моделей передачі та утримання об’єктів соціальної сфери, навчання та соціальну адаптацію сільських безробітних, розвиток кредитної спілки, надання консультацій із соціальних питань тощо.

Саме в процесі роботи кооперативу з’явився попит на дорадчі послуги серед сільськогоспвиробників та сільського населення Макарівського району. На першому етапі для задоволення потреб в дорадчих послугах було розроблено та запроваджено стратегію створення і розвитку Макарівської аграрної дорадчої служби, яка з 2001 року функціонувала як підрозділ сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу “Макарівський сільський сервісний центр”.

Протягом 2002-2003 рр., виходячи з основних засад і принципів роботи дорадчих служб, видів запропонованих послуг (коме-

рційні та суспільно-корисні) та з урахуванням досвіду роботи Макарівської аграрної дорадчої служби на національному рівні, було створено Київську обласну аграрну дорадчу службу у формі комерційної організації (ТОВ “КОАДС”) і 5 філій (Макарівська, Згурівська, Ставищенська, Тетіївська і Білоцерківська).

ТОВ “КОАДС” бере участь у реалізації “Програми підвищення рівня життя сільського населення в Україні” і його місія полягає в наданні доступних і високоякісних дорадчих та інформаційних послуг, проведенні навчання сільськогосподарників та сільського населення Київської області з метою підвищення їхнього рівня життя й доходів. ТОВ “КОАДС” і його філії надають комерційні та суспільно-корисні послуги. До комерційних належать: консультації з питань розвитку рослинництва і тваринництва, сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів і кредитних спілок, розвитку кооперації, навчання сільськогосподарників та сільського населення навичкам бухгалтерського та податкового обліку і контролю-ревізійної роботи, складанню бізнес-планів і аналізу фінансово-господарської діяльності підприємств тощо. До суспільно-корисних послуг належать: навчання безробітних, розвиток сільських громад, передача та розвиток об’єктів соціальної сфери, різні послуги з переліку комерційних послуг за умови укладення контракту на їх фінансування з бюджету, розвиток третейських судів в аграрній сфері тощо.

Філії ТОВ “КОАДС” не є окремими юридичними особами, але мають власні субрахунки для ведення господарської діяльності. Така організаційно-правова форма господарювання надає можливість співпрацювати з різноманітними українськими організаціями і органами влади, отримувати фінансування з різних джерел, надавати всі можливі види дорадчих послуг. Макарівський, Згурівський, Ставищенський, Тетіївський і Білоцерківський райони стали базовими у мережі аграрних дорадчих служб Київської області. Дорадницькою діяльністю вони охоплюють не тільки райони, в яких безпосередньо створені, а також і навколишні райони, що знаходяться в даному регіоні (наприклад, Макарівська районна аграрна дорадча служба своєю діяльністю охоплює Поліський регіон, а

саме Макарівський, Бородянський та Іванівський райони). Для підвищення ефективності роботи такої організаційної структури, створення бази для надання дорадчих послуг у не базових районах та створення більш тісного співробітництва з місцевими адміністраціями і управліннями сільського господарства пропонуємо призначити дорадника-координатора у штаті управлінь сільського господарства не базових районів.

ТОВ “КОАДС” в квітні 2003 року відкрила свій філіал в Білоцерківському районі. В цій структурі на професійній основі працюють агроном-консультант, зоотехнік-консультант, економіст і спеціаліст із соціальних питань, які надають профільні консультації з питань технології сучасного виробництва, займаються вивченням аграрного ринку, надають соціальні послуги (розробка моделей передачі, утримання і розвитку об’єктів соціальної сфери, навчання та соціальна адаптація сільських безробітних, розвиток кредитної спілки, надання консультацій із соціальних питань) і ін. Наприклад, на сьогодні заключено 12 договорів абонентського обслуговування з господарствами Білоцерківського району, які включають комплексне обслуговування по рослинництву (допомога в придбанні засобів захисту рослин, посівного матеріалу, складання технологічних карт) і по тваринництву (складання ефективних раціонів годівлі, виходячи з наявної кормової бази). Крім цього, зоотехнічна служба надає послуги по ідентифікації ВРХ і вже заключено 43 договори на виконання цих послуг. Замовниками є 23 господарства Білоцерківського району і 20 господарств з Васильківського, Миронівського, Кагарлицького, Фастівського і Богуславського районів. В основному це великі сільгосппідприємства і племінні господарства. Ці послуги надаються згідно з державним замовленням. Агрономічний відділ дорадчої служби спільно з ТОВ “Надія” (с.Йосипівка Білоцерківського району) створили демонстраційну ділянку площею 8 га з вирощуванням на ній квасолі. Метою цього заходу є навчання і на конкретному прикладі доведення сільгосппідприємствам, зокрема фермерським господарствам, доцільності і економічної ефективності вирощування цієї культури.

Білоцерківська дорадча служба тісно співпрацює з районним управлінням сільського господарства і продовольства України Білоцерківської райдержадміністрації, проводяться спільні навчальні семінари.

При Білоцерківській дорадчій службі працює три пілотні громади, які створено у селах з низьким рівнем соціально-економічного забезпечення населення з метою його покращення. Розташовано пілотні громади в селах Фурси, Вільна Тарасівка і Терезине, куди щосереди виїжджають всі спеціалісти Білоцерківської дорадчої служби і надають приватним господарствам безкоштовні консультації з агрономії і зоотехнії. Крім цього, в с. Фурси відкрито філію Білоцерківської кредитної спілки “Профінцентр”. Поштовхом для відкриття філії саме в с.Фурси стало відключення в 2003 році сільської котельні. Для того, щоб селяни змогли зробити проектну документацію і придбати індивідуальні котли, необхідні були кошти в розмірі 3-3,5 тисяч гривень на сім’ю. З метою вирішення цього питання і інших соціальних проблем (навчання дітей, лікування, придбання побутової техніки) за сприяння ТОВ “КОАДС” і за рахунок коштів Київської кредитної спілки “Профінцентр” з’явилася кредитна спілка в с. Фурси, яка на даний час вже надала населенню кредитів в розмірі 95 тисяч гривень. Клієнтами кредитної спілки є лише її члени, виключно жителі с. Фурси за рішенням громади. Щоб стати членом кредитної спілки потрібно сплатити членський внесок (10 гривень) і зробити вкладення в розмірі 10% від суми, яка береться в кредит, але при поверненні позики внесені 10% повертаються. Надаються кредити терміном до 2 років під 15-18% річних залежно від мети кредиту. Гарантом повернення кредитів виступає сільський голова с.Фурси. Повернені населенням позики не повертаються у КС “Профінцентр”, а залишаються в кредитній спілці с.Фурси для надання кредитів іншим селянам.

Загалом Білоцерківською дорадчою службою за 8 місяців 2003 року було надано 65 консультацій, з них по питаннях рослинництва — 25 (38,5%), по питаннях тваринництва — 24 (36,9%), по соціальних питаннях — 16 (24,6%), а за 3 місяці

2004 року вже надано 43 консультації, з яких по питаннях рослинництва — 12 (27,9%), по питаннях тваринництва — 13 (30,3%), по соціальних питаннях — 6 (13,9%), по економічних питаннях — 12 (27,9%). Наведені дані вказують на тенденцію до зростання попиту на послуги дорадчої служби, що завдяки доступу селян до необхідних знань сприятиме:

- підвищенню рівня ефективності і прибутковості господарств, збільшенню обсягів сільськогосподарського виробництва і забезпеченню аграрного бізнесу;
- розвитку несільськогосподарського підприємництва у сільській місцевості;
- доступу сільського населення до соціальних послуг;
- зростанню рівня зайнятості селян, що скоротить їх міграцію до міст;
- підвищенню рівня життя сільських жителів і поліпшенню їхнього добробуту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Корінець Р.Я. Сільськогосподарське дорадництво: запитання та відповіді / Інститут сільського розвитку. — К., 2003. — 28 с.

УДК 633.1:338.432

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ЕКСПОРТНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ЗЕРНОВОЇ ГАЛУЗІ В РЕГІОНІ

О.Т.Грехова, асистент

Миколаївський державний аграрний університет

Зернове виробництво належить до стратегічних галузей будь-якої держави. Протягом тривалого періоду Україна за показником виробництва зерна на душу населення входила у першу десятку країн світу. Економічна криза у народному господарстві позначилась і на зерновиробництві. На зерновому ринку намітилась тенденція випередження темпів виробництва зерна над темпами

розвитку внутрішнього ринку. Основною причиною цього є обмежена купівельна спроможність населення. Сільськогосподарські товаровиробники, збираючи високі врожаї, не навчилися ще вигідно продавати свою продукцію, тому майже половину вирощеного зерна вони віддають за борги комерційним структурам або продають зернотрейдерам. Замість того, щоб спільно формувати оптові партії зернової продукції через агроторгові дома та продавати його на біржовому ринку, селяни реалізують його дрібними партіями за заниженими цінами.

Динаміка зернового виробництва потребує перегляду підходів до формування інструментів державної політики щодо регулювання ринків збуту зерна, зокрема його експорту. Для стабілізації ситуацій на зерновому ринку Президентом України у 2000 році підписано Укази “Про заходи щодо забезпечення формування та функціонування аграрного ринку” та “Про невідкладні заходи щодо стимулювання виробництва та розвитку ринку зерна”. Вони передбачали створення прозорої ринкової інфраструктури, недопущення обмежень руху зерна, здійснення експортних операцій через біржі, створення інформаційної системи та системи моніторингу і прогнозування кон’юнктури ринку. Однак ці заходи не були виконані. Як вказує Гайдуцький П.І., на продовольчому ринку посилювалось напруження, проявились небезпечні структурні перекоси: так, співвідношення експорту до виробництва сягнуло 25% [1]. Україна має сприятливі умови для нарощування експорту, треба лише розумно ними скористатися.

Проблеми стану і перспектив розвитку експортно-імпортних операцій на зерновому ринку досліджувались у роботах Бойко В.І., Білика Ю.Д., Гайдуцького П.І., Кваши С.М., Саблука П.Т., Ситника В.П., Шпичака О.М.

У попередніх публікаціях нами розглядались основні напрямки використання зерна, тенденції його реалізації у Миколаївській області в розрізі каналів, розвиток інфраструктури в регіоні та експортні можливості морського торгового порту. Визначаючи актуальність проблеми зовнішньоекономічної діяльності на регіональному ринку зерна, вважаємо за доцільне проаналізувати це питання.

Розглянемо залежність експортно-імпортних операцій від валового збору зернових (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка виробництва, експорту та імпорту зерна у Миколаївській області

Роки	Виробництво, тис. т	Експорт		Імпорт		Експорт у % до виробництва
		тис. т	тис. \$ США	тис. т	тис. \$ США	
1995	1660	24,5	2181,6	0,85	1489,7	1,5
1996	893,7	51,8	7707	2,35	998,7	5,8
1997	1899	112,2	12258,3	0,83	694,3	5,9
1998	1063,3	250,6	18572	0,71	1097	23,6
1999	1387,4	393,3	32102,2	0,06	41,4	28,3
2000	921,3	119	11391,6	2,49	333,9	12,9
2001	2718,2	694,6	60128,2	0,24	60,9	25,6
2002	2430,1	1223,6	99689,9	0,04	20,1	50,4
У середньому за 1995-2002 рр.	1621,7	358,7	30503,9	0,9	592	19,2

Аналізуючи дані таблиці, можна відмітити, що обсяг експортних операцій з року в рік неухильно зростає. Так, у 2002 році експорт зернових культур був в 1,8 рази більше, ніж у 2001 році та в 48,9 рази більше, ніж у 1995 році. Про зростання експортних операцій свідчить співвідношення експорту зерна до його виробництва. Якщо у 1995 році це співвідношення становило 1,5%, то через три роки — 23,6%. У 2000 році обсяг експорту скоротився у зв'язку з недостатнім валовим збором зернових. У 2001 році експорт складав 25,6% валового виробництва зерна, а у 2002 році це співвідношення зросло у два рази порівняно з попереднім роком.

Що стосується імпорту зерна, то його обсяги залежать від рівня виробництва: у роки з низьким валовим збором (1996 та 2000 рр.) імпортні операції зростають, при збільшенні виробництва вони скорочуються. Розподіл вартості експорту у розрізі зернових розглянемо за допомогою таблиці 2.

Якщо за період з 1995 по 1998 роки експортними культурами були лише пшениця та ячмінь, то починаючи з 1999 року при

домінуючому положенні цих двох культур, у структурі експорту стали з'являтися й інші зернові, але їх частка у структурі була незначною. Високий валовий збір зернових культур у 2001 році зумовив різке зростання експортних операцій. Так, обсяг експорту зернових зріс порівняно з попереднім роком у 5,8 рази. Вартість експорту становила 60,1 млн. дол., що у 5,3 рази перевищує рівень 2000 року. Незважаючи на скорочення валового збору зернових у 2002 році порівняно з 2001 роком на 11,1%, обсяг експорту зерна збільшився у 1,8 рази, у вартісному виразі це зростання становило 99,7 млн. дол.

Таблиця 2

Структура експорту зерна в Миколаївській області

Продукція	1995 р.		2000 р.		2001 р.		2002 р.	
	тис. дол.	%	тис. дол.	%	тис. дол.	%	тис. дол.	%
Всього	2181,6	100	1139,6	100	60128,1	100	99689,9	100
Пшениця	994,7	45,6	1828,3	16,1	28041,9	46,6	79062,2	79,3
Ячмінь	1179,7	54,1	9070,1	79,6	29662,5	49,3	15875,5	15,9
Гречка	7,2	0,3	51,15	0,4	59,8	0,1	67,77	0,1
Жито	-	-	43,28	0,4	-	-	2842,6	2,9
Овес	-	-	10,45	0,1	211,05	0,4	203,33	0,2
Кукурудза	-	-	389,25	3,4	2142,83	3,6	1638,33	0,6

Зменшення виробництва зернових культур та різке підвищення внутрішніх цін на зерно, недостатні перехідні запаси — все це стимулює розвиток імпорتنних операцій. У процесі подальшого аналізу визначимо основні країни-імпортери та розглянемо структуру імпорту зерна в регіоні. Отже, зерно пшениці в основному імпортують із Російської Федерації та Швейцарії, кукурудзу — із Молдови та Угорщини. Країнами експортерами рису були США, Російська Федерація та Єгипет.

Структура вартості імпорту зернових, яка представлена у таблиці 3, є неоднорідною. Якщо у 1995 році пшениця та ячмінь займали 52,7 та 45,4% відповідно, то у 2000 році у структурі імпорту переважала пшениця — 56,9%, друге місце займала кукурудза — 35,9%, частка рису збільшилась до 7,2%. У 2001 році

левову частку займав імпорт рису — 73,6%, на долю кукурудзи припадало 26,4%. У 2002 році питома вага кукурудзи зросла порівняно з 2001 роком на 53,1 відсоткових пункти, частка рису скоротилась на 63,1 відсоткових пункти. Частка пшениці та ячменю була незначною.

Таблиця 3

Структура імпорту зерна в Миколаївській області

Продукція	1995 р.		2000 р.		2001 р.		2002 р.	
	тис. дол.	%	тис. дол.	%	тис. дол.	%	тис. дол.	%
Всього	1490	100	333,9	100	60,9	100	20,11	100
Пшениця	785,4	52,7	189,9	56,9	-	-	1,31	6,5
Кукурудза	676,5	45,4	120,1	35,9	16,1	26,4	16	79,5
Рис	27,3	1,9	23,8	7,2	44,9	73,6	2,1	10,5
Ячмінь	-	-	-	-	-	-	0,7	3,5

Незважаючи на офіційну статистику про збільшення обсягів експортного потенціалу регіону та України в цілому, маємо негативні тенденції в цьому напрямі. Так, за словами Лузана Ю.Я., збільшення експорту на світовому ринку має переважно ціновий, епізодичний характер та сировинну спрямованість. “Тільки на цінах порівняно із світовими при експорті зерна українські учасники зернового ринку в 2001 році втратили майже 1 млрд. грн.” [4].

На думку генерального директора Національної асоціації “Укрзернопродукт” Є.Ковтонюка, “незважаючи на твердження з високих трибун про те, що Україна вже увійшла до числа найбільших світових експортерів зерна, реально за останні два роки з країни не було вивезено жодної тонни зерна. Україна продає зерно на своїй території міжнародним трейдерам, і це — вже їхнє — зерно транспортується до інших країн. Вони й отримують основну частину прибутку” [2].

Основними експортерами зернових культур в регіоні є зерно-трейдери, такі як ТОВ “Агроекспорт ЛТД”, ТОВ СП “Нібулон”, “Віталмарагро”, Євросервіс, концерн “Прометей”. Жоден сільськогосподарський товаровиробник не має можливості експортувати самостійно зерно. Адже для цього потрібні великі кошти, знання світових ринків і транспортних можливостей. Нині на Укра-

їні працюють близько десяти визнаних у світі трейдерів. За даними Української зернової асоціації, на кожний міжнародний трейдер працює в середньому 200 трейдерів українських, які спеціалізуються на поставках зернових у порти України [3].

Отже, збільшення експорту зернової продукції є одним з основних факторів стимулювання виробництва і найвигіднішим каналом збуту. Але від нарощування експорту зерна доходи товаровиробників не зростають і навіть не доходять до селян. Не тільки товаровиробники, але й національні зернотрейдери не мають можливості самостійно виходити на світові ринки через протистояння сильних конкурентів, таких як Toepfer International, Cargill Enterprises, Glencore та інших.

Для стимулювання експорту зернових культур необхідно:

- надійна законодавча і нормативна база, яка б не змінювалась в середині маркетингового року;
- скасування заборони на вільне переміщення зерна;
- скорочення термінів оформлення митних документів;
- демонополізація компаній, які надають послуги, пов'язані з експортом;
- збільшення пропускнуєї здатності морських та річкових перевезень.

Світова практика переконує, що зерновий ринок діє ефективно лише за умов, коли забезпечується рентабельність виробництва зерна, дотримується рівновага внутрішнього ринку та експортно-імпортних операцій за підтримки вітчизняного виробника, продумано запроваджуються державні програми з метою стабілізації зернового ринку, гарантії безпеки виробника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гайдучкий П.І. Нелегко освоювати цивілізований ринок зерна // Зерно і хліб. – 2004.-№1.- с.4-6.
2. Керпель Г. Ціни на зерновому ринку України має визначати національний зернотрейдер // Пропозиція. – 2002.- №11.-с.35.
3. Клименко В. Країні потрібен експорт зернових та олійних культур // Пропозиція. – 1998. – №11. – с.7.
4. Лузан Ю.Я. Україна та світова організація торгівлі // Економіка АПК. – 2002. -№10. – с.3-5.

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ КРЕДИТНИХ ВІДНОСИН У ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННІ

М.В.Гронська, здобувач

*Миколаївський державний гуманітарний університет
ім.П.Могили комплексу Києво-Могилянська академія*

Нинішній етап переходу до нової форми економічних відносин, які базуються на ринкових принципах ведення господарства, обумовив необхідність кардинальних змін в фінансово-кредитній системі, яка відіграє ключову роль в забезпеченні суспільного виробництва. Оскільки банківська система створена раніше інших секторів економіки, то саме банки грають вирішальну роль в створенні оптимального середовища для мобілізації і вільного переливу капіталів, накопичення коштів для структурної перебудови економіки, приватизації і розвитку підприємництва. Кредитні відносини в ринкових умовах є тим життєво необхідним для усіх суб'єктів господарювання.

В економічній літературі питання вдосконалення кредитної політики та кредитних відносин в АПК широко обговорюється особливо в періодичних виданнях. Проблематика кредитування розглядається в статті професора Київського університету ім. Тараса Шевченка, доктора економічних наук О.Заруби "Вдосконалення кредитної політики комерційних банків"[6]. Питання вдосконалення кредитної політики розглядається в посібнику О.Заруби "Фінансовий менеджмент у банках". Широке коло проблем АПК охоплено в посібнику в питаннях та відповідях П.Т.Саблука "Реформування та розвиток агропромислового комплексу", що був виданий Інститутом аграрної економіки УААН в 1999 році [7].

Так сталося, що з переходом до нових формацій, у найгіршому та незахищеному стані опинилося сільське господарство. Аграрний сектор, маючи чи не найбільші потенційні можливості серед інших галузей народного господарства України стати лідером економічних реформ, потужним і конкурентоспроможним постачальни-

ком продукції не тільки на вітчизняному, а й на світових ринках, практично останнім вступив у ринкову економіку. У цій галузі виробляється 96-98% продовольчої продукції, яка споживається населенням; 50-55% сировини для промисловості, а його частка у національному доході становить близько 30%; а от ціни на його продукцію в середньому за 1990-2002 роки зросли у 4 рази менше, ніж на промислові товари, які споживаються цією галуззю. За вказаний період внаслідок порушення еквівалентності товарообміну між сільським господарством та галузями, що його обслуговують, сільськогосподарські підприємства втратили 57 млрд. грн. [4,1]. Загальновідомим є той факт, що сільське виробництво, як і будь яка інша виробнича діяльність, потребує чітко налагодженого кредитування. Зараз точиться багато дискусій навколо питання: чи варто робити землю товаром? Відповідаючи на це питання, можна привести багато аргументів за і проти. Але зрозуміле одне — без можливості надання селянам землі в заставу в українське село ніколи не підуть великі гроші — справжні інвестиції. Проблема кредитування саме сільського господарства викликає суперечки між різними політичними силами. При цьому представники органів державної влади і банківських структур нерідко звертаються до закордонного досвіду, не враховуючи власного. Яким же є цей власний досвід епохи вільного підприємництва (1861-1918), що багато в чому нагадує, нинішній етап розвитку народного господарства?

До 1918 року в Україні проблеми сільськогосподарського кредиту взагалі не існувало, бо приватна власність, крім усього іншого, створює умови швидкого розвитку так званого іпотечного кредиту. Фактично відразу ж після селянської реформи 1861 року Уряд підготував до публікації Положення про громадські банки (1862 р.) [2]. Перша, не тільки в Україні, але і в Російській імперії, установа, що здійснювала іпотечне кредитування, була відкрита у 1864 році — Товариство поземельного кредиту для Херсонської губернії (з 1871 року — Херсонський земський банк). Основний капітал в 100 тис крб. склала надана Урядом позичка. Крім повернення кожні півроку рівними частинами одер-

жаної позички, клієнт зобов'язувався вносити 6% річних при максимальному терміні, і 7,25% — при мінімальному терміні. Найменший відсоток при максимальному строці позички платили клієнти Полтавського Земельного банку, серед засновників якого був відомий свого часу економіст Іван Вернадський, який складав 0,125% річних. Проте ці нетипові для банківської системи умови не витримали випробувань часом, про що свідчить протокол загальних зборів акціонерів цього банку від 2 лютого 1886 року. Відповідна постанова констатувала таке: “Видавати позики під заставу земельного майна строком на 56 років при 6% річних”. У результаті, параграф 34 статуту банку був відповідно доповнений і уточнений. Максимальний строк був обмежений періодом в 61,8 року. В цьому випадку вже платили 6% річних, тобто стільки ж, як і в переважній більшості аналогічних банків.

Досить помітну роль у мобілізації дрібної земельної власності відіграв, як зазначалося, Селянський банк, який протягом 1883 -1915 років видав селянам України 113692 позички. Це дозволило за його допомогою купити 4038914 десятин землі. Беручи до уваги загальну площу ріллі — 21 млн. десятин, це становило близько п'ятої частини. Основну частину кредитів було надано індивідуальним землевласникам (81,7%). Друге місце за кількістю позичок посідали товариства, що утворювались для купівлі єдиним масивом поміщицьких земель (17,6%). Сільські громади використали лише 0,7% позичок, за допомогою яких було куплено 437123 десятин — що становило 13,8% усієї площі [5].

Головною метою нинішнього АПК повинно стати формування конкурентоспроможного виробництва. Ця мета буде залишатися нездійсненою доти, доки значні грошові кошти банківської системи України не будуть спрямовані в аграрний сектор економіки. Українському селу не піднятися на ноги без масового кредитування з боку комерційних банків. Причому, якщо для інших галузей таке твердження може піддаватися сумніву, то для сільськогосподарського виробництва воно має принципове значення, оскільки без належного кредитного забезпечення ця галузь, як товаровиробник,

існувати не може. Ніхто не наслідиться стверджувати, що банки охоче надають кредити селу. Цьому є об'єктивні причини:

1. Більшість сільськогосподарських підприємств некредитоспроможні. А саме платоспроможність є матеріально-предметною гарантією повернення кредиту, а не, скажімо, види на врожай чи привабливий бізнес-план.
2. Сільськогосподарське виробництво носить сезонний характер та практично повністю залежить від природних умов. Все це збільшує ризик при кредитуванні.
3. Часто сільгоспвиробнику нічого запропонувати банку в заставу під кредит, адже будівлі, комплексне технологічне обладнання, автотранспортні засоби — старі і не ліквідні, а земля не може слугувати об'єктом застави. Якщо питома вага кредитів у джерела формування оборотних засобів в сільськогосподарських підприємствах протягом 1980-1990 років становила 35-40%, то в наступні роки вона скоротилася, відповідно, у 1991р — до 11,8%; у 1993 — до 6,7%; а у 2000 р становила вже менше 1%. У зв'язку з переліченими вище проблемами банки видають кредити під заставу майбутнього врожаю. Це є дуже ризикованим, враховуючи хоча б той факт, що Миколаївська область належить до зони ризикованого землеробства.
4. Більшість підприємств області є збитковими, тому вони не можуть подати до банку відповідну фінансову звітність.
5. Не на всіх сільськогосподарських підприємствах працюють фахівці з високим рівнем економічної освіти, тому підприємство не в змозі надати банку добре складений та прорахований бізнес-план чи інвестиційний проект. І яким би гарним не був бізнес-план, до часу отримання конкретних результатів він — марево.
6. Відсоткові ставки за кредити надто високі. Як могла статися така ситуація, коли ставка за кредитні ресурси, які мають надходити в аграрне виробництво, вища за середню норму прибутковості галузі в цілому. А саме така ситуація протягом всього періоду реформування мала місце в АПК

України. Так, при мінусовій рентабельності по сільгосп підприємствам середньорічна ставка по кредитним ресурсам для цієї галузі в період з 1994 по 1999 роки коливалася в межах 49-202%. Така кредитна політика вимагає від підприємства наявності такого інвестиційного проекту, рівень прибутковості якого покривав би відсоткову ставку банку та залишав якусь частку прибутку підприємству. А в умовах перехідної економіки, нестабільної політичної ситуації, прихованої інфляції, високого рівня корумпованості та злочинності потенційно високоприбуткових інвестиційних проектів можна запропонувати небагато.

7. Ціни на сільськогосподарську продукцію не покривають витрат виробників сільгосппродукції.

Всі перелічені вище проблеми сильно ускладнюють отримання сільським підприємством кредиту в банку. У 2000 році для аграрного сектора запроваджено механізм здешевлення кредитів через часткову компенсацію комерційної ставки за кредит, що дозволило в тому ж році залучити 818 млн. грн., а в 2001 — 2,8 млрд. кредитних коштів. Але не зважаючи на те, що 92-93% кредитів були повернені, банки продовжують вважати кредитування сільгоспвиробника високо ризикованим і справляють 25-30% річних за кредитні ресурси. На кінець 2002 року для потреб сільського господарства було видано 1,6 млрд.грн. Крім того Мінагрополітики ініціювало розробку законопроекту, який передбачає виділення з державного бюджету додатково 125 млн.грн. для часткової компенсації по кредитах, виданих під закупівлю техніки.

З точки зору відносин сільгоспвиробника та комерційного банку, застава землі має таку ж економічну сутність, як і застава будь-якого іншого активу. Тобто кредитора цікавить земля не як природний ресурс, а як гарантія повернення позики та відсотків за користування нею. Звідки випливає, що земля, як об'єкт застави повинна мати ціну, яка дасть змогу її реалізувати. У разі запровадження ринку землеобороту банки б змогли брати землю під заставу, і в разі виникнення дефолту реалізувати її [3]. Без

реальної, а не паперової власності на землю сільське господарство не може одержати й ефективно використати життєво необхідні для нього кредити.

ЛІТЕРАТУРА

1 Проект Закону “Про стабільний розвиток сільського господарства в Україні”, вноситься народним депутатом І.Томичем.

2 Антонов А.Г., Пессель М.А. Денежное обращение, кредит, банки – М.:Финстатинформ, 1993.

3 Долгий Л.Роль і місце іпотечного кредитування в умовах відновлення агропромислового виробництва та реальне значення ціни землі як об’єкта застави // Вісник НБУ.-січень.-2003р.

4 Михасюк І., Мельник. А., Крупка М., Залога З.. Державне регулювання економіки /За ред. д.е.н..І.Р.Михасюка. -Львівський національний університет ім..І.Франка. Підручник. -К.: Атака, Ельга- Н, 2000 -592с.

5 Україна і світове господарство: взаємодія на межі тисячоліть / А.С.Філіпченко, В.С. Будкін, А.С.Гальчинський та ін – К.: Либідь, 2002. – 470с.

6 О.Заруба. Вдосконалення кредитної політики комерційних банків// Банківська справа,-1996 р.

7 П.Т.Саблук Реформування та розвиток агропромислового комплексу. Посібник,-К.: Інститут аграрної економіки УААН, 1999 р.

УДК 338.432.009.12

СТРАТЕГІЧНІ АСПЕКТИ ПОДОЛАННЯ ФРАГМЕНТАЦІЇ ГАЛУЗЕЙ АПК

*Л.М.Діденко, кандидат економічних наук, доцент
Білоцерківський державний аграрний університет*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку аграрного сектора економіки України, для якого характерні інтенсивні трансформаційні процеси і швидка зміна зовнішнього середовища, важливого значення набуває формування антикризових конкурентних стратегій аграрних підприємств. Крім того, слід враховувати, що важливим структурним середовищем, у якому сьогодні конкурують багато аграрних підприємств, є фрагментована галузь, тобто галузь, де жодне підприємство не має значної частки в ринку і не

може істотно впливати на виробництво продукції. Унікальність такого середовища, з погляду конкуренції, пояснюється відсутністю ринкових лідерів. Тому, для підвищення ефективності функціонування галузей АПК необхідно подолати фрагментацію цих галузей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ознайомлення з останніми публікаціями з тематики конкуренції свідчить про значну увагу науковців до данної проблеми. Так у наукових працях М.М.Шевченко, С.В.Мілевського аналізується категорія “конкурентоздатність підприємства” [2], питання лідерства галузей розглядаються у працях Б.О.Штопова [3]. Проблемний зріз конкуренції в сільському господарстві, зокрема проблема створення конкурентних переваг, відображений у статтях А.В.Кочеткова [1]. Проте, незважаючи на започаткування вирішення проблем підвищення конкурентоспроможності підприємств в аграрному секторі, на сьогодні воно є далеким від завершення.

Мета і завдання статті. Метою цієї статті є виявлення стратегічних аспектів подолання фрагментації галузей аграрного сектора виробництва, а завданням — окреслити аналітичні рамки для формулювання стратегії конкуренції у фрагментованих галузях.

Дослідження та результати. При викладенні результатів дослідження слід зазначити, що не існує єдиного і точного кількісного визначення фрагментованої галузі. Подолання фрагментації базується на тих змінах, які усувають фундаментальні економічні чинники, що породжують фрагментацію структури галузі. Основними підходами до проблеми подолання фрагментації можуть бути, зокрема такі: створення економії за рахунок масштабу або кривої досвіду; інновації в напрямку механізації та підвищення інтенсивності капіталу призводять у виробництві до консолідації галузі; інновації, які дають економію за рахунок масштабу у сфері маркетингу, теж можуть призводити до консолідації галузі; товарна або ринкова інновація може звести до одного стандарту різнотипні ринкові потреби; нейтралізація або ізолювання причин фрагментації [5].

Характерною для фрагментованих галузей є не тільки наявність численних конкурентів, але й її слабе ринкове становище у стосунках із пропонентами та покупцями. Результатом цього може

бути гранична прибутковість. За таких умов особливо важливим фактором є стратегічне позиціонування. Стратегічна перспектива полягає в подоланні фрагментації шляхом досягнення підприємством провідного становища при збереженні нею лише скромної частки ринку.

Оскільки кожна галузь АПК має свою специфіку, тому не існує загальної методики конкуренції в умовах фрагментації. Проте існує чимало можливих стратегічних альтернатив поведінки в рамках фрагментованої структури, кожен з яких слід розглядати в конкретній ситуації. Вони передбачають специфічні підходи до проблеми низької собівартості продукції, диференціюють або фокусують стратегії, як цього вимагають умови фрагментованої галузі. Кожна з них спрямована на досягнення оптимальної відповідності між стратегічним становищем підприємства й особливостями конкуренції в умовах фрагментованих галузей або на нейтралізацію інтенсивних чинників конкуренції, які характерні для цих галузей.

Оскільки для фрагментованих галузей характерні потреба в інтенсивній координації, орієнтації на місцеве управління, високий рівень індивідуальних послуг та безпосередній контроль, важливою альтернативою конкуренції є суворо контрольована децентралізація. Важливим аспектом такої стратегії є виявлення та підтримка тенденцій фрагментації з одночасним підвищенням рівня професійності керівників на місцях.

Іншою альтернативою, яка споріднена з попередньою, є бачення основної стратегічної змінної бізнесу в необхідності спорудження в різних місцях ефективних і дешевих виробничих потужностей. Ця стратегія передбачає розробку стандартних потужностей — заводу чи сервісного закладу — і ретельного відпрацювання механізму спорудження та введення їх у дію з мінімальними витратами.

Багато фрагментованих галузей виробляють продукцію чи послуги, які є предметами вжитку або не підлягають диференціації з інших причин. Багато з розподільчих підприємств, наприклад, користуються товарними номенклатурами, які подібні або ідентичні з номенклатурами конкурентів. У таких випадках ефективною стратегією може бути збільшення додаткової вартості в агробізнесі

внаслідок пропозиції ширшого діапазону сервісу, збільшення товарної диференціації, а водночас і граничних величин, які є недосяжними для основного продукту. Якщо внаслідок фрагментованості структури виробництва існує значна конкуренція, то підприємство АПК може потенційно зайняти вигідне становище, спеціалізуючись на певній категорії покупців — наприклад, покупців із слабким, з огляду на незначні обсяги щорічних закупівель, ринковим становищем або покупців з незначним рівнем закупівель. Або ж підприємство може спеціалізуватися на обслуговуванні найменш чутливих до ціни покупців чи тих, кому потрібна поряд з основним товаром або послугою пропозиція додаткової вартості. Як і товарна спеціалізація, спеціалізація за типом покупця може обмежувати перспективи росту підприємства, пропонуючи йому водночас вищу прибутковість.

Унікальне структурне середовище фрагментованої галузі породжує велику кількість характерних стратегічних пасток. Ось деякі з найпоширеніших: пошуки домінування, брак стратегічної дисципліни, перецентралізація, припущення, що конкуренти мають такі ж накладні витрати й цілі та гостра реакція на нову продукцію.

Етапи формулювання стратегії конкуренції у фрагментованих галузях АПК:

1. Повний аналіз галузі та становища конкурентів з метою визначення джерел чинників конкуренції, структури галузі та становища основних конкурентів.
2. Визначення причин фрагментації в галузі.
3. Можливість подолання фрагментації на основі послідовної перевірки її причин.
4. Вірогідність подолання фрагментації залежно від позитивного вирішення одного із вищенаведених завдань.
5. Альтернативна поведінка в умовах неминучої фрагментованої структури.

Крім запровадження ряду періодично повторюваних аналітичних процесів, ці етапи безпосередньо звернені до основних даних аналізу фрагментованих галузей та умов конкуренції в них. Визначення причин фрагментації, прогнозування впливу на них інновацій

та ідентифікація галузевих тенденцій, здатних усунути або змінити причини фрагментації, стали важливими вимогами для контролю за навколишнім середовищем та технологічного прогнозування процесів.

Висновки та пропозиції.

1. Складовою ланкою економічного механізму стабілізації і зростання аграрного сектора є подолання фрагментації, характерної для галузей сільськогосподарського виробництва.
2. Відпрацьовано стратегічні аспекти подолання фрагментації, характерної для галузей сільськогосподарського виробництва, яка може створювати чималі стратегічні можливості. Основними з яких є: створення економії за рахунок масштабу виробництва, інновації в напрямку механізації та підвищення інтенсивності капіталу у виробництві, які призводять до консолідації в галузі; інновації, що дають економію за рахунок масштабу у сфері маркетингу; товарна або ринкова інновація, яка може звести до одного стандарту різнотипні ринкові потреби та нейтралізація причин фрагментації.
3. Формування стратегій конкуренції у фрагментованих галузях є дієвим способом проведення ефективних антикризових заходів як на стадії подолання аграрної кризи, так і на стадії її запобігання. Важливим аспектом антикризової стратегії є виявлення та підтримання тенденцій фрагментації з одночасним підвищенням професійного рівня керівників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коченков А.В. Конкуренция в отрасли сельского хозяйства // Збірник наукових праць Луганського національного аграрного університету. У 3-х т. / За ред. В.Г. Ткаченко. – Луганськ: Елтон-2.-2002. – №14 (26). -Т.1. – С. 120 – 123.
2. Милевский С.В. Анализ категории "конкурентоспособность предприятия" // Технологічний прогрес та ефективність виробництва: Вісник Харків. держ. політех. ун-ту. – Харків, ХДПУ. – 2002. – Вип № 8 / 1. – С.122- 125.
3. Штопов Б. О современных теориях конкурентных преимуществ и отраслевого лидерования // Проблемы теории и практики управления.- № 3.- 2001.- С.50-55
4. Фатхутдинов Р.А. Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управление.- М.: Инфра-М, 2000. – 312с.
5. Hamel G., Prahalad C. Competing for the Future.- Boston: Harvard business School Press,-1994.-210p.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ СУТНОСТІ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

М.В.Дубініна, кандидат економічних наук

Миколаївський державний аграрний університет

В умовах ринку, для забезпечення результативного управлінського впливу на процеси відтворення, звітність стає найбільш надійним і інформативним джерелом. Характеризуючи стан засобів та джерел їх утворення, процесів і результатів фінансово-господарської діяльності, вона покликана задовольнити запити користувачів про реальні матеріальні і фінансові можливості подальшої організації процесів відтворення. Наслідком таких вимог є реалізація ряду функцій звітності.

Розв'язанню теоретичних і методологічних питань фінансової звітності присвячена значна кількість досліджень вітчизняних вчених Ф.Ф.Бутинця, С.В.Голова, М.Я.Дем'яненка, Г.Г.Кірейцева, В.В.Сопка, П.Я.Хомина та інших вчених.

Крім того, проблеми звітності, процедури її складання та аналізу в умовах ринкової економіки досить повно висвітлені в працях вчених країн близького і далекого зарубіжжя: Я.В.Соколова, А.Д.Шеремета, Г.Велша, Б.Нідлза та інших.

Значні досягнення названих вчених стали основою подальшого дослідження проблем та формування висновків і пропозицій щодо удосконалення бухгалтерської фінансової звітності. Необхідно відмітити, що зарубіжний досвід складання і використання фінансової звітності представляє значний інтерес у теоретичному і практичному плані, однак його вивчення і використання вітчизняними теоретиками і практиками має максимально враховувати особливості розвитку і становлення економіки України на сучасному етапі.

Для досягнення поставленої мети нами було розкрито економічну сутність бухгалтерської фінансової звітності, визначено її роль у системі інформаційного забезпечення підтримки та обґрунтування управлінських рішень.

Процеси реформування бухгалтерського обліку, як і практика

використання Положень (стандартів) бухгалтерського обліку, засвідчили наявність багатьох недостатньо вивчених і неузгоджених питань щодо формування та використання бухгалтерської фінансової звітності при обґрунтуванні та прийнятті управлінських рішень. Отже, виникає об'єктивна необхідність подальшого поглиблення теоретичних досліджень і методологічних розробок, спрямованих на удосконалення практики складання і використання бухгалтерської фінансової звітності та забезпечення адекватності її вимогам користувачів, що і визначає актуальність обраної теми дослідження.

У цілому вивчення та аналіз праць вчених-економістів, законодавчих актів та нормативно-правових документів з бухгалтерського обліку дає підставу зробити висновок, що більшість науковців вважають звітність системою показників, причому досить часто вказується на взаємопов'язаність таких показників між собою.

Не можна погодитися із інтерпретацією звітності лише як орієнтира процесу виконання бізнес-плану або лише результатів діяльності підприємства. Дані визначення, на нашу думку, не повністю розкривають можливості звітності.

Узагальнення зазначеного вище дає підставу стверджувати, що звітність — це систематизоване узагальнення облікових даних, що характеризують фінансово-господарську діяльність, фінансовий та майновий стан господарюючого суб'єкта за певний період.

При визначенні терміну “бухгалтерська фінансова звітність” провідними вченими і практиками-фахівцями з обліку та фінансів спостерігаються два підходи:

- 1) бухгалтерська фінансова звітність розглядається як єдина категорія;
- 2) розподіл звітності на фінансову та бухгалтерську, як дві взаємопов'язані категорії.

Оскільки фінансова інформація є кінцевим продуктом, який формує система бухгалтерського обліку, ми дотримуємося думки вчених, що вважають бухгалтерську фінансову звітність єдиною категорією.

Практика використання законодавчо-нормативної бази засвідчує неузгодженість і важке сприйняття термінів, що регулюють

бухгалтерський облік та розкривають лише ті ознаки, які лежать на поверхні, не висвітлюючи їх сутності, що призводить до формального їх сприйняття та застосування. Ця проблема певною мірою стосується і категорії “бухгалтерська фінансова звітність”, результати дослідження якої в сучасних працях з бухгалтерського обліку дозволяють стверджувати, що її визначення відповідно до П(С)БО 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності” не повною мірою розкриває суть. З урахуванням зазначеного вище, нами пропонується наступне визначення категорії: бухгалтерська фінансова звітність — це регульована державою сукупність форм звітності, що містять загальну інформацію про фінансовий стан, результати діяльності, рух грошових коштів підприємства та зміни власного капіталу за звітний період, які взаємопов’язані між собою та покликані задовольнити конкретні інформаційні потреби її користувачів.

Таке визначення бухгалтерської фінансової звітності має наступні переваги: 1) вказує на регламентацію з боку держави; 2) зазначає об’єкт звітності — інформація про фінансовий стан, результати діяльності, рух грошових коштів та власний капітал; 3) регламентує періодичність складання і подання; 4) відзначає взаємозв’язок між показниками звітних форм; 5) вказує мету складання та адресність подання звітності.

Значення фінансової звітності при обґрунтуванні і прийнятті управлінських рішень обумовлює необхідність глибшого дослідження основ її регулювання. В ринковій економіці завдання бухгалтерського обліку, а відповідно і фінансової звітності, докорінно змінюються адекватно змінам, які відбуваються в характері і цілях господарської діяльності підприємств. На фінансову звітність покладається вирішення таких завдань:

- надавати інформації про склад ресурсів підприємства і джерел їх формування, а також зміни, що відбуваються в них. Ця інформація повинна задовольняти всім вимогам користувачів, незалежно від їх інформаційних потреб;
- надавати інформацію, зрозумілу існуючим і потенційним інвесторам. Це завдання впливає із вимог, що ставляться

перед фінансовою звітністю.

Оскільки основною метою існуючих і потенційних кредиторів та інвесторів є доходи, що перевищують витрати, то наступне завдання, яке повинно виконуватись:

- надавати інформацію, що дозволяє судити про суми, час і ризики, які пов'язані з очікуваними економічними вигодами.

Обґрунтування та прийняття рішень передбачає прогнозування наслідків минулих, теперішніх і майбутніх подій, що визначає наступне завдання:

- забезпечувати зручне і тривале зберігання облікової інформації.

Критерієм оцінки якості виконання завдань є ступінь впливу на прийняття управлінських рішень.

Ці та інші завдання, які можуть виникнути в процесі розвитку ринкової економіки, можуть бути вирішені лише в умовах дотримання основних вимог, що ставляться до звітності.

Відповідно до Закону України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” звітна інформація повинна бути корисною для заінтересованих користувачів, що забезпечується шляхом дотримання якісних її характеристик та ряду принципів формування фінансової звітності. Проте питання щодо переліку, змістового навантаження та оптимального поєднання якісних характеристик та принципів формування залишаються дискусійними. Оскільки якісні характеристики визначають корисність звітної інформації, нами було досліджено їх вплив на звітну інформацію та прийняття обґрунтованих рішень. У П(С)БО 1 виділено чотири якісні характеристики звітності: зрозумілість, доречність, достовірність, зіставність.

Визначення суті та класифікації звітності в економічній літературі характеризується великим різноманіттям точок зору. Проте якісний аналіз категорії “звітність” та її інтерпретацій показав, що чіткого визначення цього терміну ще бракує. Нами запропоновано визначення бухгалтерської фінансової звітності, що орієнтується як на запити користувачів, так і зазначає роль держави в її регулюванні.

Узагальнюючи все зазначене вище, необхідно відмітити, що

використання якісних ознак фінансової звітності, повинно носити збалансований характер, що дозволить підвищити ефективність використання звітної інформації під час обґрунтування управлінських рішень.

УДК 330.341.1:338.43.01/02

МЕХАНІЗМ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АПК НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

О.О.Евтушевська, викладач

Одеськая національная академія харчових технологій

Сьогодні в Україні все частіше мова ведеться не тільки про інноваційну модель економічного розвитку, а про побудову інноваційного суспільства, в якому кожен суб'єкт — від державних органів до малих підприємств — спрямовує свою діяльність на інноваційні рішення та на постійне оновлення в усіх сферах економічного та суспільного життя. Науковці країни досить швидко відреагували на потреби практики. Значно зросла кількість публікацій, присвячених проблемам інноваційного розвитку України. Їх спрямованість останнім часом набула конкретного, практично-прикладного характеру. В окремих наукових працях узагальнюється напрацьований позитивний вітчизняний досвід. Характерним прикладом цього може бути стаття Зубця М.В. та Володіна С.А. [2], в якій узагальнюється досвід створення механізму інноваційного розвитку на рівні окремо взятої установи — УААН. І це надзвичайно важливо, бо неможливо побудувати якусь абстрактну національну модель інноваційного розвитку. Ця модель може бути лише інтегрованою сумою підсистем або механізмів інноваційного розвитку кожного окремо взятого підприємства, установи, організації, галузі, накінець — регіону. З цих позицій неможливо не погодитись з Чеботарьовим В.А. [6], який стверджує, що “в сучасних умовах необхідні не просто структурні зміни в агропромисловому комплексі України, а потрібна система заходів проривного

характеру, зорієнтована не на установки “наздоганяючого” розвитку, а на формування ефективної інноваційної структури АПК”. Жарков Ю.А.[4] на основі вивчення наукових праць провідних вчених і спеціалістів з питань інноваційних перетворень та управління інноваціями прийшов до висновку, що “нині практично не розроблена методологічна база й відсутні дієві механізми управління інноваційними перетвореннями на рівні регіональних АПК”. З ним неможливо не погодитись. Таким чином, проблема пошуку комплексних методологічних підходів до створення нового механізму управління інноваційною діяльністю на рівні регіональних АПК і його окремих підгалузей (наприклад, молокопродуктового) є актуальною та теоретично нерозробленою.

Розглянемо деякі аспекти створення механізму інноваційного розвитку підприємств АПК (на прикладі Одеської області). Для побудови дієвого механізму інноваційного розвитку АПК Одеської області, або його молокопродуктового підкомплексу, на наш погляд, слід звернути увагу на доцільність та ефективність застосування програмно-цільового підходу. З цією метою необхідно розробити та реалізувати на принципах проектного менеджменту середньострокову програму переведу АПК області строком на 3 роки (або його молокопродуктового підкомплексу) на інноваційну модель розвитку.

Програма створення механізму інноваційного розвитку АПК Одеської області має включати великий комплекс робіт. Зокрема, на початковому етапі, вважаємо, доцільно провести інвентаризацію наукового та науково-технічного потенціалу області у сфері розвитку АПК. На цьому етапі необхідно реалізувати комплекс заходів щодо захисту інтелектуальної власності установ, організацій, окремих розробників та авторів новацій. Складною проблемою тут є оцінка об'єктів інтелектуальної власності. Ця робота має включати наведення порядку у сфері реєстрації, захисту авторства та оцінки нових ідей, розробок, технологій та продуктів в наукових та науково-дослідних установах області. За даними українських вчених завершені НДР мають дуже низький рівень інноваційності: в провідних установах України цей рівень складає не більше 5% [2].

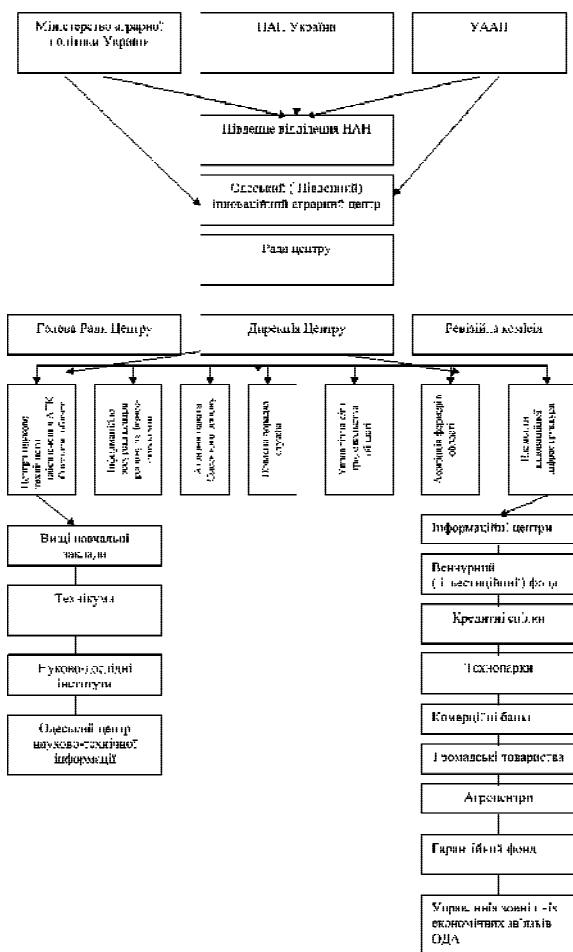

Рис. 1. Схема взаємодії інноваційного аграрного центру в системі інноваційної інфраструктури регіону

На другому етапі важливим є формування суб'єктів управління інноваційною діяльністю на регіональному рівні. На першому рівні, на наш погляд, може бути створено агенство чи відділ управління інноваційною діяльністю у складі Одеського Головного управління сільського господарства і продовольства, а на мікрорівні

(на рівні підприємств, установ, організацій) — мають формуватися відділи проектного управління інноваціями або інноваційних перетворень (на великих підприємствах) та вводиться посади спеціалістів — інноваційних менеджерів (на невеликих та середніх підприємствах). Одночасно більшості підприємств АПК слід надати допомогу по створенню в їх організаційній структурі інформаційних баз даних з метою формування інноваційної стратегії розвитку. Для інтеграції зусиль по реалізації інноваційної стратегії розвитку АПК регіону доцільно створити Одеський (або Південний) інноваційний аграрний центр, схема взаємодії якого з іншими інституціями по консолідації зусиль у сфері інноваційної діяльності, представлена на рис. 1. В процесі підготовчої роботи по створенню інноваційного центру є необхідність провести анкетування, навчання, експертизу проекту, обговорення його на місцевому рівні (в сільських, районних радах). Цю роботу, на наш погляд, слід доручити науково-дослідним установам, вузам, технікумам, на базі яких створити бізнес-інкубатори з поступовим об'єднанням їх в єдиний інноваційний аграрний центр. Беручи до уваги соціально-демографічний розвиток, ґрунтово-кліматичні умови і виробничо-технологічну спорідненість підприємницької діяльності певних локальних територій, в Одеській області, на наш погляд, можуть бути створені 3 технопарки. Перший — з центром в м. Б. Дністровському або Ізмаїлі, другий — в м. Котовську, третій — в м. Одесі.

На третьому етапі доцільно приступати до широкомасштабної комерціалізації науково-технічного та технологічного потенціалу на основі специфічної методології інноваційного менеджменту. Такий менеджмент має включати ефективний набір методів та інструментів доведення новацій до споживачів, включаючи використання принципів маркетингу, державної фінансової, матеріальної та організаційної підтримки, а також використання новостворюваної інфраструктури інноваційного розвитку (інноваційних центрів, технопарків, фондів, консалтингових фірм, експертних рад, інформаційних центрів). При цьому процес комерціалізації може бути успішним тільки в тому разі, якщо в комплексі працюють всі основні елементи інноваційної інфраструктури регіону. Наприклад,

якщо не створити і не забезпечити ефективну діяльність регіональної експертної ради для оцінки рівня інноваційності тих чи інших проектів у сфері АПК, то фактично ланцюг інноваційних процесів буде розірваний, оскільки одержати фінансову або матеріальну підтримку з боку держави без офіційного визнання експертною радою того чи іншого проекту інноваційним неможливо.

Щодо змісту інноваційної програми (чи підпрограми) розвитку молокопродуктового підкомплексу АПК Одеської області, то можна стверджувати, що вже сьогодні є напрацювання, які при проведенні виваженої регіональної інноваційної політики здатні в принципі змінити фінансове становище цього підкомплексу. Наприклад, в кожному реформованому господарстві за допомогою науковців є можливість розробити і забезпечити виконання кормових планів, які б гарантували годівлю худоби за збалансованими раціонами і дали змогу одержувати надій молока в розмірі 3-5 тис. кг від корови. Лише за таких умов можна вести рентабельне молоковарне виробництво. У молочному скотарстві стратегічною метою є поступовий перехід молочних ферм України на сучасну енерго- і ресурсозберігаючу технологію з безприв'язним утриманням молочної худоби, яка дає можливість порівняно з традиційним прив'язним зменшити затрати праці в 2,5-3 рази, знизити собівартість молока на 35-41%. Саме такий підхід має забезпечити прибуток виробництву молока, а не постійне збільшення дотацій та субсидій держави, що є тупиковим шляхом розвитку. Особлива увага має приділятися питанням виробництва білково-вітамінно-мінеральних добавок і повнораціонних кормів, удосконалення селекційно-племінної роботи та системи державної племінної служби. Молокопереробні підприємства у багатьох випадках утримують свої монопольні позиції, тому що більшість сільгосппідприємств не мають матеріальної бази для тривалого зберігання і переробки молочної продукції і вимушені продавати її своїм партнерам на умовах, які їм диктують. Наукові установи області здатні вирішити і цю проблему.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України "Про інноваційну діяльність" від 04.07.2002 р. № 40-IV. // Відомості Верховної ради.- № 36. 2002. -С. 882-892.
2. Зубець М. В., Володін С. А. Розвиток інтеграції та інвестиційно-інноваційної діяльності //Економіка АПК.- №11. – 2003. – С.3-9.
3. Музика П.М., Мельник М.М. Особливості інноваційного розвитку агропромислового виробництва Західного регіону України // Економіка АПК. -№ 5. – 2003. -С.18-23.
4. Жарков Ю. В. Формування системи механізмів управління інноваційним процесом в АПК регіону //Економіка АПК.- №8.-2003.-С.32-37
5. Сердюк І. Г. Стимулювання інноваційної діяльності //Фінанси України №11. – 2003. – С. 81-91.
6. Чеботарьов В.. А. Формування корпоративних структур в агропромисловому виробництві регіону //Економіка АПК. – №5.-2003. – С.28-31

УДК 631.1:333.727

ПРОБЛЕМА ФАЛЬСИФІКАЦІЇ ВИН ТА ЇЇ ОСНОВНІ НАСЛІДКИ

*І.А.Жарук, старший викладач
МННІ ОНУ ім.І.І.Мечникова*

Зараз, в умовах переходу України до ринкових відносин, ситуація в економіці докорінно змінилася. Ми по-справжньому безпосередньо зіштовхнулися зі споживачами і їхніми інтересами в умовах зростаючого наповнення ринку імпортною продукцією. Ми переходимо до ринку з твердою конкуренцією, країна інтегрується в європейські і міжнародні структури, а експансія фальсифікованої імпоротної продукції, зокрема алкогольної, є серйозною погрозою вітчизняному виноробству. Процес цей збільшиться з приєднанням України до Міжнародної організації торгівлі і до Генеральної угоди про тарифи і торгівлю (ГАТТ), коли буде знято всі митні бар'єри [2].

Зважаючи на це, нам повинно бути не байдуже, що випускається під українською етикеткою, бо, як відомо, загублена репутація дуже повільно відновлюється.

В усі часи проблема фальсифікації виноробної продукції була

досить актуальною. Багато уваги цьому питанню приділяли В.Є.Таїров, П.П.Макаренко, В.І.Зінченко, О.Яковенко, В.О.Фуркевич та інші. Проте в сучасних умовах ця проблема не є до кінця вирішеною і тому вона є предметом нашого дослідження.

Термін “фальсифікація” (від латинського falsificra — підробляти) означає заміну з корисливою метою дійсних товарів збуту підробленими.

Найбільш поширеними видами фальсифікації вина є:

- розбавлення, додавання спирту до сухих столових вин з метою доведення міцності до кондиції;
- підробка вина з ізюму, гущі, вичавки, внесення барвників, ароматичних і консервуючих речовин;
- додавання цукру з метою бродіння і збільшення спирту столових виноградних вин;
- виготовлення штучних вин шляхом купажування цукрового розчину, гліцерину, барвних речовин, кислот есенції тощо.

При фальсифікації коньяків коньячний спирт замінюють спиртом-ректифікатом, вартість якого у 20 разів нижче коньячного [3].

Іншою формою фальсифікації є підробка, коли на готову продукцію, на пляшки з вином і коньяком нижчого ґатунку (ординарні) наклеюють етикетки високого ґатунку (марочні). Це є найдешевшим способом підробки.

Ця проблема завжди гостро ставилася перед виноградно-виноробним підкомплексом. Це у 1893 році В.Таїров писав, що фальсифікація вин стала грізною та небезпечною для суспільства та держави, що натуральне вино стало такою ж рідкістю, як і діаманти, а також що фальсифікатори оцінили здоров'я народу в поламаний грош та заповнили усі ринки якоюсь мікстурою, що зветься вином [1]. Можна запевнити, що ці слова є актуальними і в наш час.

Сьогодні фальсифікатори частіше всього підробляють вина і коньяки, які мають гарну репутацію, і, звичайно, якість. Комерсантам потрібна назва, а не якість товару для отримання легкої наживи.

В Україні виявлено дуже багато фактів фальсифікації винороб-

ної продукції престижних марок. Так, в масовій кількості підробляється “Чорний доктор” практично на 99,9%. Масово підробляється і таке вино Масандри як “Мускат чорний”. Він не розливається уже 10 років, але і досі продається з новими термінами виробництва. Підробляються “Херес Масандра”, “Алеатіко Аю-Даг”, “Бастардо” та інші. Підробляються вина фірм, які мають відмінну репутацію — “Діоніс”, “Магарач”, коньячних заводів. Підробляються марочні коньяки всіх заводів. Наприклад, до 200-річчя Сімферополя в 1984 році випустили невелику партію коньяка “Юбілейний”. З 1986 року цей коньяк не розливали, але і сьогодні його можна побачити в продажу. І не буде дивиною те, що фальсифікатори найближчим часом можуть виставити на ринок сумнівну продукцію під марками відомих коньяків “Кутузов”, “Золотий Дюк” та “Неаполь Скифский” [3].

З насолодою підпільники підробляють ігристі (шампанські) вина, загрибаючи великі гроші. Підробляється продукція всіх шампанських заводів. Особливо перепадає класичному шампанському Артемівському заводу. Фальсифікатори засмітили ринок виноробної продукції на 50-60 відсотків.

Фальсифікація продукції виноробства та виробництва коньяків завдає великих збитків не тільки економіці, але й суспільству в цілому. У першу чергу, завжди страждають покупці, які намагаються придбати гарну пляшку, зробити свято собі і близьким. При цьому фальсифікатори, наживаючи собі бариші, підривають здоров'я людини всілякими отруйними речовинами.

Крім споживачів, моральні і матеріальні збитки несуть і виробники. Це пов'язано з тим, що винороби витрачають великі зусилля, щоб зберегти якість продукції, вони постійно шукають напрямки покращення якості, створюють нові зразки чудових напоїв, а фальсифікатори своїми діями дискредитують вітчизняні торгові марки і зводять нанівець всі зусилля виноробів. Тобто вся реалізація “продукції” підробників є упущеною вигодою виробника. Фальшиві напої реалізуються за більш низькими цінами, при цьому знижується конкурентоздатність істинного виробника, і як наслідок, падає попит на

вина та коньяки.

Також ця проблема завдає шкоди і державі. Для неї фальсифікація вин і коньяків є ударом по стратегічних інтересах. Бюджет втрачає від цього чималі кошти, адже підробники не сплачують податків. Бо оскільки зменшується реалізація продукції, що її випускають справжні виробники, то й зменшуються відрахування до бюджету.

Тобто фальсифікація є нагальною проблемою нашої економіки, яка вимагає негайних дій щодо її запобігання.

Слід визначитися, як же виявити підробку і не придбати її. Для боротьби з фальсифікацією треба використовувати метод визначення натуральності столових сухих виноградних вин, оснований на тому, що натуральні сухі виноградні вина завжди мають 200 мг/дм³ проліну (в рідких випадках 100 мг/дм³) тоді, як виноградні вичавки, фруктові соки мають не більше 15-30 мг/дм³ цієї амінокислоти. Є також аналізи на екстрактивність, які показують на підробку вина [3].

Але при купуванні продукції у нас немає під рукою лабораторії, тому в більшості випадків споживачам повинна допомагати життєва мудрість. По-перше, не слід купувати вино і коньяк з лотків, з рук, а у будь-якому випадку краще це робити в спеціалізованих магазинах або престижних супермаркетах.

Проте, навіть купуючи вино в магазинах, необхідно звертати увагу на зовнішній вигляд пляшки. Вино завжди повинно бути прозорим та не повинно містити ніякого осаду. Якщо це марочні білі вина золотистого, бурштинового кольору, то вони обов'язково повинні бути без розовини. На пляшці має значитися дата розливу. Крім того, на винах престижних фірм на ковпачках є торгові знаки. Пробки на якісних винах — коркові. Зверніть увагу на етикетку — дійсна має поперечні клейові лінії з внутрішнього боку. Спеціалісти Масандри рекомендують знати стандарти витримки основних вин підприємства [3]: всі десерти вина витримуються 2 роки, 3 роки витримуються “Портвейн червоний Масандра”, “Портвейн червоний Лівадія”, “Портвейн білий Су-рож”, “Херес Кримський”, “Херес міцний сухий”, 4 роки ви-

тримуються “Херес Масандра”, “Мадера Кримська”, 5 років — “Мадера Масандра”.

Без сумніву допомагає виявити фальсифікат органолептична смакова оцінка якості вина, яка може бути виявлена під час дегустації. Смак відчувається тільки речовин, розчинених у воді, слині і частково водно-спиртовому розчині. Розрізняють чотири основних смакових відчуття: солодкий, кислий, солоний і гіркий. При поєднанні цих окремих речовин у різних співвідношеннях виявляється низка перехідних відтінків, що нагадують той чи інший смак, який відповідає визначеному виду вина. Тому загальна органолептична оцінка виноматеріалів з тими чи іншими вадами, із стороннім запахом і присмаком, пов’язана з наявністю в їхньому складі конкретної речовини. Але це дуже важко зробити, коли поряд немає професійного дегустатора.

Як бачимо, боротьба з фальсифікацією є справою загальною, вона має вестися насамперед на державному рівні. Ефективною боротьба з підробками може бути, на наш погляд, тільки за умови наявності відповідної нормативно-законодавчої бази. У всіх цивілізованих країнах, де займаються виноробством, існують закони про вино. На жаль, цього не можна сказати про нашу державу.

Ці закони перш за все призначені для того, щоб забезпечити впевненість, що вміст пляшки відповідає надпису на етикетці. Слова Аліготе, Рислінг, Каберне, Портвейн, Мадера — це не просто назва вина, а закодовані вказівки дійсності, які виражені через певну його якість. Закони про вино встановлюються для того, щоб захистити як покупця, так і чесного винороба і виноторговця від шахрайських підробок.

Закони про вино повинні контролювати цілий ряд факторів, а саме: сорт винограду, методи його вирощування, способи підрізки лози, рівень спиртового вмісту, спектр хімічного і біологічного контролю, етикетки на пляшках, розмір пляшок і багато інших аспектів виноробства [3]. Але для покупця самими головними положеннями цього документу будуть ті, які вимагають точної та істинної вказівки на місце походження вина, гарантії того, що вино

було вироблено відповідно до означених правил.

На превеликий жаль, в сучасних умовах не діють в напрямку викриття фальсифікації наші контролюючі і правоохоронні органи, податкові служби, бо на сьогодні штрафні санкції, які застосовуються до підробників, просто сміхотворні. В порівнянні з тим, що заробляють на цій справі шахраї, штрафи складають мізерну частину.

Сьогодні провідним фірмам виноробної продукції доводиться боротися з “піратами ринку” самотужки. Виходячи з того, що в Україні з великою швидкістю виросла і діє на повну силу підпільна індустрія фальшивих етикеток з престижними марками і самими поширеними торговими марками, вітчизняним виробникам залишається запроваджувати дорогі прийоми запобігання фальсифікації своєї продукції, а саме: замовляти фірмові пляшки, застосовувати термоусадні ковпачки з голографічною стрічкою, робити лазерні передруковки тощо. Зменшує реалізацію фальшивої винопродукції і відкриття фірмових магазинів, дегустаційних залів.

Отже, проблема фальсифікації в сучасних умовах є досить актуальною. Вона має негативний вплив, як зокрема, на підприємства, що займаються виробництвом вин та коньяків, так і на економіку в цілому. Головними напрямками боротьби з фальсифікованою продукцією виноробства, насамперед, вважаємо розробку відповідної нормативно-законодавчої бази, яка забезпечить неможливість обороту фальсифікованої низькоякісної виноробної продукції на національному ринку. На нашу думку, оснащення спеціалізованих лабораторій з перевірки готових виробів на відповідність чинним стандартам дасть очікувані позитивні результати, що дозволить уникнути фальсифікації продукції та створить імідж українським виноробним підприємствам не тільки на внутрішньому, але й на зовнішньому ринку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рыбинцев В.А. Маркетинг винограда и вина. — К.: ИАЭ, 2000. — 347с.
2. Фуркевич В. Ориентиры качества: от сырья до вина. О структуре нормативной документации винодельческой промышленности Украины// Сад, виноград і вино України. — 2000. — №7-9. — С.40-43.
3. Яковенко О. Фальсифікація вин, яка ганьбить державу// Виноград. Вино. — 2004. — №1. — С.30-31.

ДАЧНІ ГОСПОДАРСТВА ХЕРСОНЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ – ДОПОМІЖНИЙ РЕЗЕРВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАСЕЛЕННЯ ПРОДУКТАМИ ХАРЧУВАННЯ

*М.Г.Ігнатенко, доктор сільськогосподарських наук, професор
В.О.Малєєв, кандидат сільськогосподарських наук, доцент
Херсонський державний аграрний університет*

Дачні господарства (офіційна назва — садові товариства) — оброблювані земельні наділи, що виділяються з резервного земельного фонду області на пільгових умовах, з метою заохочення розвитку виробничо-рекреаційної діяльності городян. Поліфункціональні за своїм призначенням землеробні ділянки дачників існують за рахунок особистої праці сім'ї, у зв'язку з чим виробничо-рекреаційна діяльність в них регулюється внутрішньо-сімейними відносинами, загальними законами і правилами взаємовідносин громадян України. Відзначимо, що в більшості випадків під “дачну забудову” відводились земельні ділянки малопридатні для використання у великих виробничих формах господарювання (минулі колгоспи, радгоспи).

Одна з особливостей дачних господарств населення полягає в тому, що переважна частина виробленої ними продукції використовується для задоволення їх власних харчових і виробничих потреб. Цю думку поділяють багато відомих вчених-аграріїв, в тому числі академік Оніщенко О.О. Іншою особливістю ведення таких господарств є найбільш повне використання робочої сили сім'ї. На це вказував ще А.В.Чаянов: “Задачей крестьянского трудового хозяйства является доставление средств существования хозяйствующей семье путем наиболее полного использования имеющихся в ее распоряжении средств производства и рабочей силы”.

Херсонська область серед інших областей України за насиченістю дачними господарствами займає особливе місце. Майже 69,5% сімей, що мешкають у містах області, користуються дачами (при середньому по Україні показнику близько 50%). Серед сприятливих географічних та економічних факторів, що стимулю-

ють розвиток дачного господарства області, слід визначити в першу чергу такі сприятливі умови, як теплий клімат, прирічне та приморське положення значної частини території Херсонщини (прив'язка її до долини річки Дніпро, та до північного узбережжя Чорного та північно-західного узбережжя Азовського морів). Безумовно, позитивний вплив на розвиток дачного господарства області (з погляду на додатковий попит на сільськогосподарську продукцію) — є сусідство з головною рекреаційною зоною регіону — Кримом. Територія центральної та південної частини області в цілому добре забезпечена транспортними шляхами сполучення, що також сприяє розвитку дачного господарства (колективного садівництва).

Аналіз статистичного матеріалу щодо розвитку дачного господарства у розрізі адміністративних районів свідчить про практично повсюдне його розміщення. Але найбільш інтенсивно, з позиції розвитку дачного господарства, освоєні дельта і долина річки Дніпро з прилеглими територіями, а також приморські зони. В розрахунку на 1 га площі території в плавнях Дніпра розташовано біля 9 дачних ділянок, в придолинній зоні — 6, а в приморській зоні лише 4 ділянки [1].

Якщо говорити про загальні відомості, зокрема про структуру і розміри (станом на 1.01.2003р.) садових товариств в області, відзначимо, що всього садових товариств 376 одиниць, садових ділянок 69393 одиниці, а загальна площа садових товариств — 5572,6 га та середній розмір садової ділянки складає — 0,08 га.

За формами власності структура земельних садових товариств поділяється таким чином: загальна площа садових товариств — 5572,6 га, з яких 608,8 га (10,9%) знаходиться у колективній власності і 4963,8 га (89,1%) — у приватній власності.

Загальна кількість садових ділянок в області 69393, з яких 10,4% — колективної власності, 89,6% — приватної власності.

Серед районів Херсонської області такі придніпровські і приморські райони, як Білозерський, Голопристанський, Каховський, Скадовський, Цюрупинський, міста Н.Каховка, Херсон — мають найбільшу площу, що зайнята садовими товариствами. Це ще раз

підкреслює пряму залежність “щільності” дачних ділянок від близькості до водоймищ.

Для більш детального аналізу стану використання земель під дачну забудову, нами використано дані про зону колективних садів Херсонського обласного відділу Українського фонду соціальних гарантій воєнослужбовців та ветеранів збройних сил на території Раденської сільської ради Цюрупинського району Херсонської області, що має назву “Славутич”.

Техніко-економічні показники зони відведення (за проектом):

- загальна площа земельної ділянки — 23,7 га;
- територія зони особистих земельних ділянок — 21,0 га;
- у тому числі вулична мережа — 2,27 га
- територія зони загального використання — 0,7 га;
- кількість особистих земельних ділянок — 212;
- середня площа особистої земельної ділянки — 0,06 га;
- відстань по автомобільних шляхах до районного центру — 19 км, обласного — 49 км.

Згідно з існуючою схемою фізико-географічного районування півдня України ділянка колективного саду “Славутич”, що ми розглядаємо, розташована у південній частині Причорноморської низовини на лівобережжі Дніпра.

Рельєф ділянки слабохвилястий. Є загроза вторинного засолення. Грунтові води мінералізовані і залягають порівняно на невеликій глибині — 3,0-3,7м.

У зоні особистих земельних ділянок запроектовано 212 ділянок, які використовуються для вирощування фруктових дерев, плодових чагарників, ягідних та овочевих культур. На них розташовано також садові будинки і допоміжні будівлі “дачників”.

Планування ділянки в розрахунку на 1000м² передбачає переважно такі зони:

- зона плодових та ягідних культур площею до 500м²;
- зона ягідних культур, площею 70-80м²;
- зона овочевих культур, 70-80м²;
- зона відпочинку площею 100-120 м² — на ній дачники

розташовують гойдалки, мікробасейни, пісочниці тощо;

- господарча зона.

Використовуючи фактичні економічні показники наслідків господарської діяльності дачних господарств за три роки (2000-2002рр.) садового товариства “Славутич”, розраховано середню врожайність сільськогосподарських культур з цієї ділянки. За допомогою даних про середню врожайність фруктів по області встановлено, що в зоні плодово-ягідних чагарників, якими зайнято 0,05 га, урожайність складає близько 197 кг за сезон. В зоні ягідних культур, що займає ділянку розміром 0,7 соток, урожайність дорівнює близько 50,7 кг. В зоні овочевих культур площею 0,7-0,8 соток, в якій найчастіше вирощують такі культури, як цукровий буряк, картоплю, огірки, томати та інші культури врожайність буряка з 0,1 сотки дорівнює 12 кг, картоплі з 0,4 сотки — 90 кг, томатів з площі 0,2 сотки — 50 кг, огірків з 0,1 сотки — 30 кг.

Рівень споживання сім'єю за рік продукції, яка зібрана з власної дачної ділянки становить: фруктів та ягід — 120 кг; картоплі — до 85 кг; овочів близько 70 кг. У грошовому виразі це становить близько 660 гривень.

Наведені показники дають основу стверджувати, що лише прямий прибуток плодоовочевої продукції у розрахунку на одну сім'ю задовольняє майже повністю потреби сім'ї з розрахунковою чисельністю чотири чоловіка. В той же час матеріальні витрати за “дачний сезон” дорівнюють 800-830 гривень. Але, якщо додати рекреаційний ефект, який є наслідком оздоровчої функції дачного господарства, що складає не менш, ніж 1000-1200 гривень (наприклад, 4 путівки (курсівки) на 12 днів для сім'ї коштують $420 \times 4 = 1680$ гривень, а з урахуванням транспортних витрат близько 1800 гривень), то можна стверджувати, що дачні господарств завжди є ефективними.

Подальше підвищення продуктивності дачного господарства Херсонської області значною мірою пов'язано з покращенням водозабезпечення поливних дачних господарств. В даний час із загальної кількості (376 садових товариств, що містять 69393

садові ділянки), зрошувальна мережа є лише у 172 садових товариствах, що складає 45,7%. В таких районах Херсонської області, як Генічеський, Голопристанський, Каланчацький, Велико-олександрівський, а також в Херсонській міській раді зрошувальна мережа практично відсутня зовсім. І навпаки, достатньо забезпечені зрошувальною мережею дачні господарства таких районів області як Бериславський, Нововоронцовський, Цюрупинський, Чаплинський, місто Нова Каховка. Садові товариства інших районів області зрошувальною мережею забезпечені частково. Крім того, ті господарства, що мають поливні мережі, за своєю пропускною здатністю задовольняють поливні потреби лише на 50-75%. Таким чином, за рахунок повного задоволення господарств у зрошенні є можливість підняти продуктивність дачного господарства області ще не менш, як на 25-30%.

Іншою проблемою розвитку, стабільного функціонування та подальшого розвитку дачних господарств є забезпечення дачників відносно дешевим транспортом. На сьогоднішній день мінімальна кількість поїздок за сезон (30-35 відвідувань сім'єю з 4 чоловік своєї дачі) обходиться у суму 500-600 грн. Транспортні витрати для Херсонських сімей (не пенсіонерів та пільговиків) стають головною опосередкованою складовою матеріальних витрат на утримання дачної ділянки.

Ще однією проблемою підвищення рівня ефективності дачних господарств є необхідність подальших науково-практичних розробок щодо захисту рослин в умовах підвищеної вологості повітря (плавні та придолинна зона Дніпра), близького залягання рівня підґрунтових вод та недосконалого ручного способу обприскування при використанні "жорстких" пестицидів.

І останнє. Дачні ділянки для кожної сім'ї залишаються не лише виробничо-рекреаційною складовою життєдіяльності, але й засобом самореалізації трудових можливостей сім'ї, тому заслуговує підвищеної уваги зі сторони владних структур. В таких умовах дачне господарство Херсонської області і надалі буде виконувати функції допоміжної і економічно ефективної підгалузі сільського

господарства. Найближчі перспективи: за рахунок покращення водозабезпечення дачні господарства спроможні підвищити свою продуктивність ще на 25-30%.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ігнатенко М.Г., Малєєв В.О. Шляхи розвитку особистих підсобних господарств // Матеріали Міжн. конф. "Проблеми ефективного функціонування АПК в умовах нових форм власності і господарювання" – Харків, Т.1 – 2001. – С.78-79.
2. Комліченко О.О. Удосконалення організаційно-економічного механізму функціонування особистих господарств населення. – К: ІАЕ УААН, 2003. – 118с.
3. Оніщенко О.О Ефективність господарств населення // Економіка України. – 2003.-№1 – С.60-69.
4. Чаянов В.А. Крестьянское хозяйство: Избранные труды. – М.: Экономика. – 1989. – 492с.

УДК 631.145:664.1

ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У ЦУКРОБУРЯКОВОМУ ВИРОБНИЦТВІ

М.Ю.Коденська, доктор економічних наук, старший науковий співробітник

І.І.Румик, науковий співробітник

Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки"

Цукробуряковий підкомплекс АПК України є організаційно самостійною структурованою системою взаємодіючих, технологічно і економічно взаємозалежних ринків насіннєвого матеріалу, фабричних цукрових буряків, цукру та супутніх продуктів цукроваріння. Багатокомпонентність вихідної продукції підкомплексу, використання її у багатьох сферах народного господарства зумовлюють непересічне значення ефективного розвитку цукробурякового виробництва для економіки країни.

Тривалий час Україна за обсягами виробництва цукрових буряків і цукру входила в першу десятку країн світу — найбільших його виробників і експортерів. В 1990-1991 рр. частка вітчизняного цукру у світовому обсязі виробництва становила близько

6,0%, експорті — 11,8%, споживанні — 2,3%. В останні роки виробництво цукру в Україні різко зменшилось, знизилась його частка у загальному світовому обсязі виробництва, експорту, споживання, при цьому збільшились обсяги імпорту.

Невиправданим є зростання імпорту цукру і цукристих продовольчих продуктів, що поглиблює кризову ситуацію у традиційно базовій галузі АПК України і яка зараз має надзвичайно низький рівень розвитку й використання виробничого потенціалу, що, по суті, прискорює його знищення. За 1991-2002 рр. середньорічні обсяги виробництва цукрових буряків зменшились порівняно з 1990 р. на 29,8 млн. тонн, або в 3,1 рази, при скороченні посівів на 842,4 тис. га, або на 52,5% і зниженні урожайності на 87 ц з га, або на 31,5%. Середньорічні обсяги виробництва з них цукру за цей період зменшились на 3960 тис. т, або в 3,8 рази і в 2002р. становили 1,4 млн. т.

Нинішній рівень урожайності цукрових буряків нижче можливостей природної родючості ґрунту і зумовлюється не тільки погіршенням матеріально-технічної бази, а й пасивним відношенням владних структур до розвитку галузі. Несприятлива організаційно-економічна ситуація призвела до занепаду галузі, зниження рівня всіх економічних показників ефективності. Причому, процес занепаду галузі поки-що не призупинено. Для України обмеження розвитку цукробурякового виробництва є згубним і неприйнятним. Тим більше, що Україна має можливості для відродження цукробурякового виробництва, підвищення конкурентоспроможності та забезпечення потреб внутрішнього аграрно-продовольчого ринку і формування експортних ресурсів для відновлення своєї ніші на зовнішньому ринку цукру. Це:

- високий рівень освіти, професійності і духовності населення та багатий історичний досвід ведення цукробурякового виробництва;
- наявність бурякопридатних земель, особливо в зоні Лісостепу, що при належній організації може забезпечити швидкий приріст обсягів виробництва цукрових буряків;
- розвинута виробнича інфраструктура: переробні підприємства,

насіннєві заводи з доробки і підготовки насіння до посіву; машинобудівні і ремонтні заводи з виготовлення устаткування для цукрових заводів, кар'єри з добування вапнякового каменю та ін.;

- науковий потенціал науково-дослідних інститутів та дослідно-селекційних станцій (кваліфіковані кадри, наукові школи, вітчизняні унікальні технології), здатний забезпечити конкурентоспроможне виробництво.

Розвиток цукробурякового виробництва має відігравати провідну роль у створенні валового внутрішнього продукту АПК, як галузь, що забезпечує:

- потребу в одному з важливих продуктів харчування населення країни;
- робочі місця на селі (отже забезпечується стабільний соціальний стан населення країни, зростають надходження в бюджет, збільшується ємність внутрішнього ринку, як продовольчого, так і ресурсного);
- розвиток харчової, переробної промисловості й інших галузей народногосподарського комплексу країни та розширення асортименту продовольчих і інших продуктів та ін.

Одним з шляхів відтворення ефективного розвитку галузі буряківництва, забезпечення кон'юнктурності продукції цукробурякового виробництва є його розвиток на основі інтеграційних процесів.

Інтеграційний процес є об'єктивним і закономірним явищем, що пов'язаний з дією законів природи і економічних законів та зумовлюється не лише природними особливостями сільського господарства й сезонністю виробництва, а й технологічною взаємозалежністю сільськогосподарського виробництва промислових переробних підприємств, організаційною послідовністю доведення і вироблення кінцевої продукції.

Багатосторонній характер інтеграційного процесу у цукробуряковому підкомплексі проявляється на кількох рівнях: на рівні господарств, району, області для організації їх комплексного розвитку виробничого і соціального напрямів, на рівні окремої групи

підприємств, господарств і організацій — для організації виробництва цукрових буряків з метою ефективного виготовлення кінцевої продукції — цукру та продуктів з нього, на рівні підприємств і господарств — для матеріально-технічного обслуговування, виготовлення товарів непродовольчої групи, наукового забезпечення основного виробництва тощо.

На сучасному етапі отримали розвиток інтеграція горизонтальна, що проявляється через систему організаційно-економічних взаємозв'язків між підприємствами однієї галузі. Зокрема, у буряківництві — між бурякосіючими господарствами різних форм власності і господарювання; вертикальна — розвиваються організаційно-економічні зв'язки на рівні підприємств суміжних галузей з приводу переробки виробленої сільськогосподарської продукції і ефективного виробництва кінцевого товарного продукту та доведення його до споживача. Поширеними формами вертикальної інтеграції є об'єднання господарств, або їх підрозділів з цукровими заводами, заготівельними, збутовими і іншими організаціями АПК, комбінати, асоціації, концерни, холдинги (рис. 1).

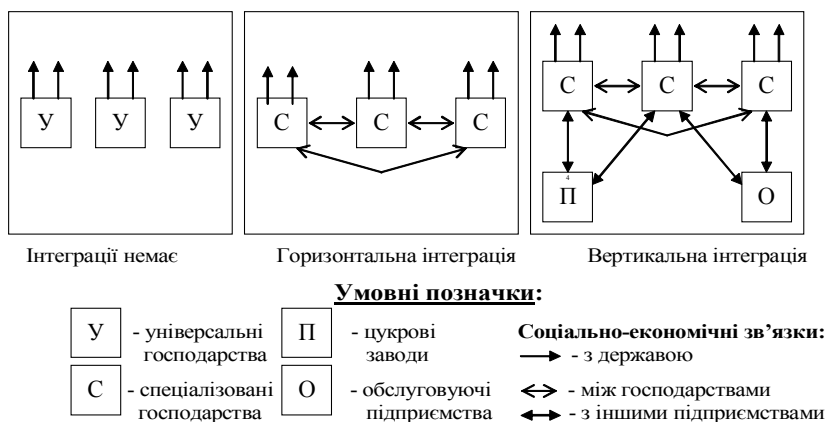

Рис. 1. Етапи розвитку аграрно-промислової інтеграції

Таким чином, суттю інтегрованого виробництва є об'єднання підприємств для організації безперервного виробничого процесу виготовлення кінцевої продукції. Аграрно-промислова інтеграція — це лише один із способів поєднання сільськогосподарських і промислових підприємств, при якому всі виробники мають можливість брати участь у різних інтегрованих формах. Це інструмент цілеспрямованої організації аграрно-продовольчого ринку, що наближує його до умов соціально орієнтованої економіки. При цьому конкуренція проявиться на найважливішій ділянці — в зоні оцінок кінцевого споживача, зменшується ринковий ризик, зростають гарантії збуту й одержання доходів. Суто ринкові відносини змінюються керованими і регульованими, стабілізуючи ринок у межах інтегрованих структур.

Доцільність створення аграрно-промислових формувань обумовлена потребою досягнення високої стабільності та ритмічності у постачанні переробних підприємств цукровими буряками, максимального збереження їх кількості, якості, використання для промислової переробки, узгодження у використанні робочої сили і виробничих потужностей цукрових заводів, спеціалізації і концентрації сільськогосподарського виробництва, поліпшення використання сільськогосподарської техніки, транспортних засобів, раціонального використання для потреб сільського господарства супутньої продукції та відходів промислового виробництва, зниження витрат виробництва шляхом удосконалення технологічного процесу виробництва цукрових буряків, їх переробки, раціоналізації організаційно-виробничих структур інтегрованих формувань.

Організаційно-виробничі (виробничо-підприємницькі) аграрно-промислові формування у цукробуряковому підкомплексі, що створені внаслідок приватизації майна і землі, мають забезпечити комплексне використання ресурсів на основі оптимального поєднання всіх чинників, що на них впливають. Це розміщення цукробурякового виробництва у найсприятливіших природнокліматичних умовах, спеціалізація і концентрація бурякосіючих господарств поблизу цукрових заводів та поєднання в кінцевому підсумку в єдиний технологічний комплекс виробництва цукрових буряків, їх

переробку, зберігання, реалізацію кінцевого продукту — цукру, глибокої переробки супутньої продукції та виробництва широкого асортименту продовольчих і непродовольчих товарів. При відповідних ринкових передумовах така організація виробництва веде до ефективного розвитку цукробурякового підкомплексу України, а процес інтеграції проявляється у створенні й функціонуванні ефективних інтегрованих структур — об'єднань, асоціацій, концернів, консорціумів та інших, удосконаленні і поглибленні економічних взаємозв'язків між ними.

Як показує практика, в рамках цукробурякових аграрно-промислових формувань бурякосіючі господарства об'єднуються з цукровими заводами для виробництва цукрових буряків і цукру, ремонту техніки, зберігання продукції, а також з торгівлею, транспортними, будівельними та іншими організаціями. Наявність високо розвинутої сфери виробничих послуг, наближення відповідних підприємств та організацій до сільського господарства — одна з умов переходу виробництва і переробки цукрових буряків на високоефективну індустріальну основу. Вибір форми співробітництва між ними, тіснота взаємозв'язків залежить від ступеня розвитку економічних відносин і характеру послуг, що надаються. У будь-якому випадку всі напрями здійснення інтеграційного процесу в цукробуряковому виробництві будуть функціонувати успішно в тому випадку, коли аграрно-промислове формування задовольняє економічні і соціальні інтереси всіх своїх учасників.

Виходячи з вище означеного, окреслюються наступні концептуальні аспекти розвитку цукробурякового виробництва:

- на державному рівні цукробуряковий підкомплекс визначається одним з пріоритетних в системі АПК;
- розширюється ємність внутрішнього ринку цукристих продовольчих продуктів та супутніх продуктів продукції цукробурякового виробництва;
- посилюється зовнішньоекономічна діяльність представництв України у зарубіжних країнах-імпортерах цукру щодо повернення втрачених позицій на зовнішньому ринку цукру та

- розширюється географія його експорту;
- розробляються і впроваджуються новітні технології виробництва цукрових буряків, їх переробки та використання цукру і супутньої продукції цукроваріння також на технічні цілі;
 - створюються ефективні організаційно-виробничі структури аграрно-промислових формувань, що діють у сферах виробництва, заготівлі, переробки та реалізації цукрових буряків і цукру.

УДК 635

ВІД ЧОГО ЗАЛЕЖИТЬ РІВЕНЬ ГОСПОДАРЮВАННЯ?

В.П.Клочан, кандидат економічних наук, доцент

Н.І.Костаневич, кандидат економічних наук, доцент

Миколаївський державний аграрний університет

Вступ

Проблема підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва є однією з найважливіших проблем економіки України, від вирішення якої залежить розвиток багатьох галузей. Розвиток агропромислового комплексу України знаходиться у тісному зв'язку з новою економічною парадигмою національної продовольчої безпеки України в ХХІ ст., опрацьованої Інститутом аграрної економіки УААН.

Огляд літератури

Вирішенню даної проблеми присвятили свої дослідження і публікації відомі українські вчені, в т.ч. Саблук П.Т. [3, 4], О.В. Крисальний [2]. Даному питанню присвятили свої публікації Зубець М.В. [1], Сахневич Б.В. [5], Юрчишин В. [7], Ющенко В.А. [8], Суліменко А.А., Данкевич А.Є. [6].

Ці автори в своїх публікаціях обґрунтували необхідність і важливість підвищення ефективності господарської діяльності аграрних підприємств, надали загальні пропозиції щодо підвищення ефективності господарювання в агропромисловому комплексі країни.

Мета дослідження

Невирішеною частиною цієї загальної проблеми є і буде визначення шляхів підвищення ефективності господарювання в конкретному регіоні, районі, підприємстві залежно від форми господарювання підприємства, забезпеченості ресурсним потенціалом, природно-економічних умов. Ціллю даної статті є визначення залежності результатів господарювання підприємств Миколаївської області від організаційної форми господарювання підприємства та його ресурсного потенціалу на основі спеціального дослідження конкретних підприємств та опитування їх керівників.

Результати дослідження

На сучасному рівні розвитку економіки, в час диспаритету цін на сільськогосподарську та промислову продукцію, відсутності пільгового кредитування аграрних підприємств і цивілізованого оптового ринку сільськогосподарської продукції є сільськогосподарські підприємства, які і в цих умовах працюють прибутково. Від чого ж залежать результати господарської фінансової діяльності? Щоб відповісти на це питання, у 2004 році авторами було проведено опитування спеціалістів та керівників 50-ти сільськогосподарських підприємств за заздалегідь розробленими анкетами. Опитування проводилось за неімовірнісною вибіркою на розсуд. Тобто елементи популяції вибиралися на підставі розуміння та уявлень дослідників.

Обстеженню підлягали сільськогосподарські підприємства з різними організаційними формами. Серед них: 14 — приватних, 10 — закритих акціонерних товариств, 5 — відкритих акціонерних товариств, 9 — товариств з обмеженою відповідальністю, 8 — сільськогосподарських виробничих кооперативів, 4 — інших. До інших були віднесені: учгосп “Сонячне” Миколаївського району, науково-технічний центр “Лан” Вознесенського району, філія №3 “Виноградненський” виробничо-комерційної фірми “Агропромсервіс”, науково-дослідне господарство “Еліта” Жовтневого району. Обстежені підприємства розташовані на півночі (ЗАСТ “Хлібороб” Арбузинського району, ПОСП “Новополтавка” Новобузького району), в центрі (СГВК “Котовського” Доманівського району,

СГВК “Промінь” Веселинівського району, приватне сільськогосподарське підприємство “Воронівка” Вознесенського району), на півдні області (приватне підприємство “Василівка” Березанського району, ВАТ ім. Шмідта Очаківського району, СГВК “Лиманський” Жовтневого району).

Аналіз отриманої інформації виявив залежність результатів господарської діяльності від форми господарювання (табл. 1).

Таблиця 1

**Залежність результатів господарської діяльності
від форми господарювання**

Форма господарювання	Кількість господарств	В середньому на 1 га			Рівень рентабельності, %
		Виручка, тис. грн.	Собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	Прибуток, тис. грн.	
ВАТ	5	1,27	1,19	0,08	6,7
СГВК	8	0,64	0,58	0,06	10,3
Інші підприємства	4	0,51	0,45	0,06	13,3
Приватні	14	0,52	0,45	0,07	15,6
СТОВ	9	0,49	0,4	0,09	22,5
ЗАТ	10	0,59	0,48	0,11	22,9
Разом	50	0,59	0,51	0,08	15,7

Аналіз даної таблиці дає змогу зробити такі висновки. В середньому на одне обстежене підприємство рівень рентабельності склав 15,7%, в т.ч. у відкритих акціонерних товариствах, сільськогосподарських виробничих кооперативах, інших і приватних підприємствах рентабельність нижче середнього рівня, а у сільськогосподарських товариствах з обмеженою відповідальністю і закритих акціонерних товариствах — вище. Це свідчить, що останні працюють більш ефективно.

Проведене дослідження виявило залежність результатів господарської діяльності від розміру ресурсного потенціалу. Так, залежність між чисельністю працюючих і прибутком, що припадає на одного працюючого, обернена і зменшується зі зростанням кількості працюючих. Наприклад, в господарствах з середньорічною чисельністю працюючих до 100 чоловік середній прибуток складає

17,7 тис. грн. в розрахунку на 1 працюючого, з чисельністю від 101 до 200 чоловік — 1,6 тис. грн., при чисельності від 201 до 300 чоловік — 0,8 тис. грн. на одного працюючого. А в господарствах з чисельністю працюючих більше 300 чоловік середній прибуток підвищився і склав 1,4 тис. грн. на одного працюючого.

На користь великих сільськогосподарських підприємств свідчить залежність результатів господарювання від площі сільськогосподарських угідь. Так, в господарствах з площею сільськогосподарських угідь до 2000 га рівень рентабельності склав 13,4%, з площею від 2001 до 4000 га — 12,9 тис. грн., більше 4000 га рівень рентабельності зростає до 15,2%, що видно з таблиці 2.

Таблиця 2

**Залежність результатів господарської діяльності
від розміру сільськогосподарських угідь**

Показники	Групи господарств за розміром площі			В середньому
	до 2000 га	2001 - 4000 га	більше 4000 га	
Кількість господарств у групі	17	19	14	50
Площа сільськогосподарських угідь в розрахунку на 1 господарство, га	1398,9	3062,9	5295,5	3252,4
Виручка від реалізації в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь, тис. грн.	0,87	0,64	0,52	0,59
Собівартість реалізованої продукції в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь, тис. грн.	0,77	0,57	0,43	0,51
Прибуток (+), збиток (-) від реалізації в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь, тис. грн.	0,1	0,07	0,09	0,09
Рівень рентабельності, %	13,4	12,9	15,2	15,7

Дані таблиці 2 свідчать, що в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь, існує обернена залежність між сумою виручки і собівартості, що припадає на 1 га сільськогосподарських угідь залежно від зростання площі угідь. Так, у третій групі госпо-

дарств, які характеризуються найбільшими площами угідь, виручка і собівартість, що припадає на 1 га, нижче ніж у першій і другій групах. Що стосується прибутку в розрахунку на 1 га угідь, то найбільша сума прибутку 0,1 тис. грн. на 1 га угідь відмічається у першій групі, яка характеризується найменшою площею угідь. Зі зростанням площі сільськогосподарських угідь з 2001 до 4000 га прибуток на 1 га зменшується до 0,07 тис. грн., а зі зростанням площі більше 4000 га — прибуток на 1 га зростає до 0,09 тис. грн.

Залежність результатів господарської діяльності від розміру ресурсного потенціалу простежується при групуванні господарств залежно від фондоозброєності. Так, рівень рентабельності в господарствах з фондоозброєністю до 30 тис.грн. складає 9,8%, при 31-60 тис. грн. — 22,3%, більш 60 тис. грн. — 24,4%.

Пряма залежність простежується між результатами господарювання і рівнем використання ресурсного потенціалу. Так, у підприємствах з фондовіддачею до 0,2 коп. рівень рентабельності складає 12,9%, при фондовіддачі 0,21-0,5 коп. — 13,6%. У підприємствах з фондовіддачею більше 0,5коп. рівень рентабельності складає 14,5%.

Залежність результатів господарювання від продуктивності праці надається у таблиці 3.

Дані таблиці 3 свідчать про те, як із зростанням продуктивності праці покращуються результати господарської діяльності. В першій групі підприємств з продуктивністю праці нижче 5 тис. грн. на 1 працюючого рівень збитковості дорівнює 1,7%. У другій групі господарств з продуктивністю праці від 5 до 10 тис. грн. рівень рентабельності складає 15,1%, у третій групі господарств з продуктивністю праці більше 10 тис. грн. рівень рентабельності склав 18,9%. Таким чином, проведене дослідження показало залежність результатів господарювання від форми господарювання і ресурсного потенціалу. Як правило, кращі показники діяльності у великих підприємствах з площею земельних угідь більше 4000га, з чисельністю працюючих більше 300 чоловік, при фондоозброєності більше 60тис.грн., в сільськогосподарських товариствах з обмеже-

ною відповідальністю і закритих акціонерних товариствах. А також в господарствах з високою продуктивністю праці.

Таблиця 3

**Залежність результатів господарювання
від продуктивності праці**

Показники	Групи господарств за продуктивністю праці			
	до 5 тис. грн.	5-10 тис. грн.	більше 10 тис. грн.	В серед- ньому
Кількість господарств в групі	12	21	17	50
Продуктивність праці в розрахунку на 1 підприємство, тис. грн.	3,7	7,8	13,1	8,6
Виручка від реалізації, тис. грн.:				
- всього	9408	31465,8	54743,7	95620
- в розрахунку на 1 працюючого	3,8	7,9	13,8	9,2
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн.:				
- всього	9571,5	27347,7	46052,4	82970
- в розрахунку на 1 працюючого	3,9	6,9	11,6	8,0
Прибуток (+), збиток (-), тис. грн.:				
- всього	-163,5	4118,1	8691,5	12650
- в розрахунку на 1 працюючого	-0,1	1,0	2,2	1,2
Рівень рентабельності, %	-2,5	14,5	18,9	15,7

Респонденти обстежених господарств, керівники і провідні спеціалісти серед причин, що негативно впливають на результати господарювання називали такі:

- диспаритет цін — 82%;
- недостатня технічна оснащеність — 71%;
- високі процентні ставки банківських кредитів — 64%;
- недостатність оборотних коштів, що порушує виробничий цикл та технологію сільськогосподарського виробництва — 63%;
- відсутність налагодженої системи збуту продукції — 58%;
- недосконала лізингова політика — 54%;
- відсутність пільгового кредитування для будівництва житла на селі і об'єктів соціального та побутового призначення — 44%;

- високі вимоги банків до кредитного забезпечення — 32%.

Пропозиції опитуваних щодо підвищення рівня господарювання:

- використання у виробництві нової більш економічної техніки;
- дотримання розроблених агротехнічних строків сівби і обробітку, сівозмінні;
- підвищення продуктивності праці;
- використання меліорації, добрив;
- введення нових технологій, своєчасне проведення реконструкцій;
- ліквідація диспаритету цін;
- зниження податкового тиску зі сторони держави;
- налагодження взаємовигідної системи збуту сільськогосподарської продукції тощо.

Висновки

Дослідження показало, що на ефективність господарювання впливають: форма господарювання, чисельність працюючих, розмір сільськогосподарських угідь, а головне — організація виробничого процесу і рівень використання ресурсного потенціалу, а також зовнішні фактори, такі як диспаритет цін, високі процентні ставки по банківським кредитам, відсутність налагодженої системи збуту продукції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зубець М.В. Про стан АПК України та заходи щодо його стабілізації // Економіка АПК. — 1997. — №1. — С. 16-24.
2. Крисальний О.В. Подолання кризових явищ та напрямки розвитку агропромислового виробництва України // Економіка АПК. — 1999. — №1. — С. 58-61.
3. Саблук П.Т. Аграрна економіка і політика в Україні : підсумки минулого та погляд у майбутнє. т.2.- К.: Інститут аграрної економіки, 2001. — С. 135-136.
4. Саблук П.Т. Аграрна реформа: стан і напрямки розвитку. К.: УААН, 2000. — 532с.
5. Сахневич Б.В. Резерви підвищення економічної ефективності господарювання// Економіка АПК. — 1999. — №10. — С. 51-53.
6. Суліменко А.А., Данкевич А.Є. Вплив стану матеріально-технічної бази на ефективність виробництва сільськогосподарської продукції в Житомирській області.// Економіка АПК. — 2002. — №3. — С.30-33.
7. Юрчишин В. До аналізу причин і наслідків занепаду сільського господарства // Економіка України. — 2001. — №2. — С. 54-59.
8. Ющенко В.А. Розвиток агропромислового комплексу України в контексті світового продовольчого ринку // Економіка АПК. — 2001. — №4. — С. 6-18.

СТРАТЕГІЧНІ АСПЕКТИ РЕФОРМУВАННЯ КРЕДИТНИХ ВІДНОСИН В АГРАРНІЙ ГАЛУЗІ

С.М.Колотуха, кандидат економічних наук, доцент

І.А.Бержанір

Уманський державний аграрний університет

Серед багатьох причин складного фінансового клімату аграріїв є несприятлива економічна ситуація, в якій знаходяться сільськогосподарські товаровиробники та відсутність відпрацьованої системи їх кредитного забезпечення, яка б враховувала специфіку та стратегію розвитку галузі.

Запровадження в сільському господарстві нових технологій, високопродуктивної техніки залежить від можливості залучення довгострокових інвестицій. За даними Міжнародної фінансової корпорації, 64% сільськогосподарських підприємств потребують довгострокових кредитів, 16% — середньо — і лише 10% — короткострокових кредитів.

Кредитні ресурси повинні стати надійним джерелом інвестиційної діяльності аграрної галузі. В середньому одне сільськогосподарське підприємство в Україні отримує близько 200 тисяч гривень кредитів, тоді як інші підприємства АПК — до 800 тисяч гривень. В Черкаській області сума виданого кредиту в 2001 році на одне сільськогосподарське підприємство складало 430,5 тисяч гривень, в 2002 році — 325,7 тисяч гривень при тому, що інші підприємства АПК Черкаської області за цей же період отримали кредити в середньому на одне підприємство в 1,8 рази більше, ніж сільськогосподарські підприємства.

Господарства більшість кредитів беруть терміном використання від 6 до 9 місяців — 52%, на термін більше 9 місяців — 42%, а строком до 3 місяців — лише 1%, від 3 до 6 місяців — 5% кредитів. (рис. 1)

Сільськогосподарські підприємства, головним чином, використовували кредити передусім на закупівлю пального та мастил (77%), закупівлю засобів захисту рослин (48%), придбання посів-

ного матеріалу (36%) та інші цілі, пов'язані з поточною сільсько-господарською діяльністю. За відсутності доступу до фінансово-кредитних ресурсів навантаження на власні фінансові ресурси товаровиробників зростає, внаслідок чого виникає дефіцит оборотних коштів, погіршується фінансовий стан сільськогосподарських підприємств.

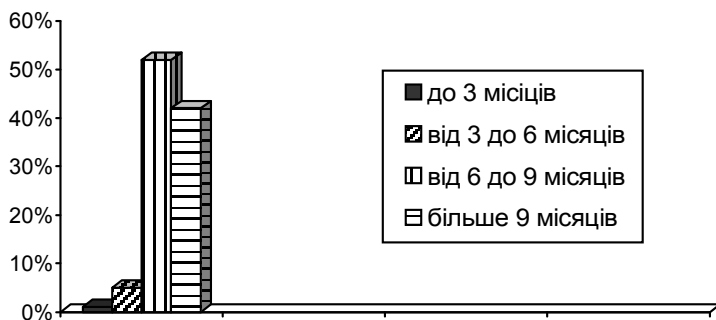

Рис. 1. Надання кредитів банками України підприємствам агропромислового комплексу у 2002 році за терміном використання

Аналіз ефективності використання кредитних ресурсів вказує на необхідність їх збільшення для сільськогосподарських товаровиробників. Як свідчать розрахунки, на кожен гектар потрібно вкласти в середньому не менше 1200 грн.

Потрібно також відзначити, що процентні ставки за користування кредитами залишаються достатньо високими: 2003р. — 20,3%, а в народному господарстві — 18,3%, за облікової ставки Нацбанку 7%. При одержанні кредиту потрібно 22 документи, лише 10 — для оформлення застави [1].

Сільськогосподарським підприємствам більшість кредитів дають терміном використання до року, але в 2004 р. вперше з'явилася позитивна тенденція — майже третину кредитів видано терміном використання більше одного року. Довгострокове користування кредитом є дуже важливим, оскільки більша частина довгострокових кредитів використовувались на пальне, решта — на

закупівлю засобів захисту, придбання посівного матеріалу та на інші цілі, пов'язані з поточною сільськогосподарською діяльністю. Водночас лише 13% господарств змогли спрямувати кредитні ресурси на технологічне оновлення виробництва та 6% — на його розширення. Зрозуміло, що такий підхід не може привести до подальшого покращення економічної ефективності виробництва, зниження собівартості продукції та підвищення продуктивності. Саме довгострокові кредити є необхідною вимогою для розширення виробництва [4].

Завдяки довгостроковому кредитуванню можна буде залучити 1,4 млрд. грн. довгострокових кредитних ресурсів. Сьогодні через відсутність власних коштів і нестабільність кредитного ринку не може працювати значна частина сільськогосподарських підприємств.

У державному бюджеті на 2004 рік передбачено 220 млн. грн., які спрямовуються на здійснення фінансової підтримки підприємств агропромислового комплексу через механізм здешевлення короткострокових та довгострокових кредитів шляхом визначення часткової компенсації ставки за кредитами, з них на довгострокові кредити 120 млн. грн. Крім того передбачається, що кредитна ставка за короткостроковими кредитами не має перевищувати 19%, за довгостроковими кредитами — 18% [5].

Проте, як свідчить дійсність, цих коштів для галузі недостатньо. До технологічної потреби не вистачає майже половини технічних засобів. Для відтворення машинно-тракторного парку на рівні технологічної потреби необхідно щорічно купувати машин і обладнання на суму понад 7-8 млрд. грн. [3].

Гальмує розвиток кредитних відносин комерційних банків з підприємствами АПК неврегульованість таких питань, як оборот земельних ділянок сільськогосподарського призначення, реальна експертна грошова оцінка земельних ділянок, іпотека землі, випуск та обіг цінних іпотечних паперів, створення і функціонування спеціалізованих кредитних установ. Основною функцією останніх мають стати іпотечне кредитування та рефінансування через емісію іпотечних облігацій або інших цінних паперів. Прийняття законів "Про

іпотеку” і “Про створення та діяльність іпотечних установ в Україні”, а також внесення змін до закону “Про заставу” та інших законодавчих актів дозволить, з одного боку, збільшити обсяги кредитування сільськогосподарських товаровиробників, а з іншого — розширити ресурсну базу комерційних банків для середньо- та довгострокового кредитування економіки.

Приватизація земель є одним із основних напрямів ринкових перетворень у нашій країні. Приватна власність на землю є обов’язковою передумовою інвестиційної привабливості аграрного сектору української економіки, саме приватна власність на землю дозволить залучити в цей сектор значні обсяги середньо- та довгострокових кредитів.

В земельному фонді України є 33 млн. га ріллі, а їхня вартість, за підрахунками вчених, становить понад 360 млрд. грн. Функціонування іпотечного кредитування під заставу землі дозволить залучити в сільське господарство понад 10 млрд. грн. для фінансування технічного переоснащення сільського господарства і запровадження нових високопродуктивних технологій. Аграрний капітал у 300 млрд. грн. вартості землі подвоїть основний капітал села, що дасть змогу претендувати на додаткові 1,5-2% народногосподарської рентабельності [2].

Таким чином, питання кредитування села залишається не вирішеним. В 2004р. аграрії, використовуючи майбутній урожай як заставу, зможуть залучити близько 3 млрд. грн. банківських кредитів. Здійснити це можна за рахунок комерційних операцій з нерухомістю. Однією з основних умов тут є створення спеціалізованого селянського іпотечного банку з широкими можливостями іпотечного кредитування сільськогосподарських товаровиробників та комерційних операцій із землею та нерухомістю. Тому статус Земельного банку повинен бути державним. Це також вимагає прийняття Закону “Про сільськогосподарську кредитну систему”, в якому необхідно передбачити економічні та правові умови її діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боровик О. На шляху до взаєморозуміння і співпраці / Тези наради з питань покращення банківського обслуговування аграрного сектору економіки //

Вісник аграрної науки Причорномор’я,
Випуск 2, т.1, 2004

Сільський час. – 2004. – 6 лютого.

2. Даниленко А. Ринок земель в Україні та перспективи його подальшого розвитку // Сільський час. – 2004. – 30 січня.

3. Рижук С. М. Пріоритетні напрями розвитку технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва // Економіка АПК. – 2003. – №2. – С. 37-38.

4. Слаута В. На шляху до взаєморозуміння і співпраці / Тези з наради з питань покращення банківського обслуговування аграрного сектору економіки // Сільський час. – 2004. – 6 лютого.

5. Слаута В. Тези виступу на республіканській селекторній нараді з питань підготовки до проведення комплексу весняно-польових робіт 10 лютого 2004 року // Сільський час. – 2004. – 11 лютого.

УДК 631.1

СВІТОВИЙ ЗЕРНОВИЙ БАЛАНС

І.В.Кушнір, кандидат економічних наук

Миколаївський державний аграрний університет

Дослідження світового зернового балансу дозволяє у розкритті джерел надходження та напрямків використання зерна визначити раціональність структури споживання та запропонувати напрями її оптимізації.

Протягом 1996-2001 років відбулося зростання світового виробництва зерна у 2,4 рази і сягнуло 1,9 млрд. тонн, що дозволило забезпечити збільшення народонаселення планети за аналогічний період, чисельність якого зросла удвічі. Окрім абсолютного відхилення, суттєвих змін зазнала структура виробництва зерна. Якщо у 1961 році питома вага пшениці, рису та кукурудзи становила відповідно 27,6%, 17,9%, та 25,5%, що в сукупності являло 71% світового зерновиробництва, то в 2001 році частка зазначених культур зросла до 30,9%, 20,9% та 32,2%, до 84% по цій групі. Виробництво зернових кормових культур ячменю та сорго, незважаючи на абсолютне зростання у структурних показниках, зменшилося на 1,5 та на 1,9 процентних пункти. Світове виробництво жита, вівса та проса має незначну частку і скоротилося протягом періоду дослідження в абсолютних та структурних показниках.

Протягом 1961-2001 років відзначається активізація зовнішньоекономічної торгівлі на світовому ринку зерна. Якщо у 1961 році 10% виробленого у світі зерна було експортовано, то у 2001 році — 15%. Найбільш товарною на зовнішньоекономічному ринкові є пшениця, 21% виробництва якої було експортовано у 1961 році і 23% — у 2001 році. Високою зовнішньоекономічною товарністю відрізняється також ячмінь, особливо ступенем зростання цього показника від 11% до 19% протягом періоду дослідження. Найменшою зовнішньоекономічною товарністю характеризується просо в силу специфіки технології його переробки.

З 1,9 млрд. т виробленого зерна 46% припадає на розвинуті країни, а частка цих країн в світовому експорті сягає понад 77%. Зовнішньоекономічна товарність зерна у розвинутих країнах становить 25% при аналогічному показнику у країнах, що розвиваються, на рівні 6,3%. Ці факти спростовують стереотип щодо експорту зерна як ознаки економіки “сировинної” держави.

Проводячи дослідження у розрізі континентів та країн, зазначаємо низьку частку Африки у світовому виробництві зерна — 5,8%, що обумовлює 16,4% світового імпорту. Єгипет, Нігерія та ПАР зосереджують 43% зерновиробництва континенту, а 57% зерна Африки виробляє решта 48 країн, що характеризує високий рівень концентрації зерновиробництва на континенті. Зважаючи на недостатній рівень розвитку тваринництва, харчування посідає чільне місце у структурі використання зерна — 74%, проте середній рівень споживання зерна по країнам Африки (144,6 кг на душу населення) все одно є дещо нижчим за загальносвітовий у 2001 році (154,7 кг на душу населення в рік); 63% країн мають рівень споживання зерна нижчий за загальноафриканський; Демократична республіка Конго та Бурунді мають рівень споживання менший за 100 г на день на душу населення. На годівлю худоби використовується 12,5% зерна континенту, цей канал використання характеризується високою концентрацією: 40% фуражу згодовується в Єгипті, 41% — в Алжирі, Тунісі, Нігерії та ПАР, а 19% — в решті (46 країн).

На частку Азії припадає 43% світового зерновиробництва та,

незважаючи на це, 39% імпорту, що обумовило зосередження на континенті більшої частки населення планети. Найбільшими виробниками зерна на континенті є Китай (336,6 млн. т) та Індія (196,8 млн. т), які забезпечують виробництво 65% зерна Азії та 28% — світу. Серед крупних зерновиробників також слід відзначити Індонезію (43,0 млн. т), Туреччину (29,5 млн. т), Бангладеш (25,9 млн. т), Пакистан (25,1 млн. т), В'єтнам (23,4 млн. т), Таїланд (22,7 млн. т), загальний обсяг яких становить 21% від загальноконтинентального. Проте експорт зерна країн Азії становить лише 4,8% від його виробництва на відміну від імпорту — 13,5%, найбільшими імпортерами Азії є Японія та Республіка Корея — 36% континентального імпорту.

У використанні зерна Азії найбільшу частку також займає харчування — 70%. Середньоазіатський рівень споживання зернопродуктового продовольства на 9,3% перевищує загальносвітовий. На годівлю худоби використовується 18% зерна континенту. Найбільший розвиток тваринництва відзначається в Китаї, де згодовується 55% континентального фуражу; у Японії, Ірані, Туреччині, Південній Кореї на ці цілі використовується 24%, а в решті 34 країнах — 21% фуражного зерна.

Частка Європи у світовому зерновиробництві становить 22,5%. Основними виробниками зерна є Російська федерація, Німеччина та Україна, загальний обсяг яких становить 54% континентального зерновиробництва. Ці ж країни забезпечують 63% континентального експорту; найбільшою зовнішньоекономічною товарністю характеризуються Франція — 51% та Німеччина — 26%.

У структурі використання зерна Європою харчування становить лише 25%, а 60% використовується як корми. Рівень споживання зерна в Європі у розрахунку на душу населення на 14% менший за загальносвітовий показник. У розрізі країн Європи цей показник має значний варіативний розмах: від найменших значень у розвинутих країнах (Німеччина — 101,7 кг на душу населення, Великобританія — 102,5, Іспанія — 101,3, Франція — 117,1) до найбільших значень у країнах, що розвиваються (Росія — 151,7, Україна —

164,0, Румунія — 213,7, Молдова — 185,7), за виключенням Італії (162,1), де високе споживання зернопродуктового продовольства обумовлене традиціями національного харчування.

Споживання фуражного зерна континенту зосереджено в Росії (17%) та європейських краях “великої сімки” (38%).

Чільне місце серед зернових Європи за пшеницею: 82% у структурі харчування, 32% у структурі годівлі тварин, 56% у структурі експорту. А жито та овес є особливістю європейського континенту, на якому зосереджено відповідно 94% та 69% світового виробництва та споживання.

Північна Америка забезпечує виробництво 21% світового зерна; найбільшим зерновиробником континенту є США — 80% у структурі Північноамериканського виробництва та 78% у структурі експорту. Канада та Мексика забезпечують 18,5% континентального зерновиробництва, а 1,5% припадає на решту (22 країни). Структура споживання зерна наближена до європейської: 61,6% згодовується на корм, а 18,3% йде на харчування. Структура споживання зерна у розрізі країн континентів відповідає структурі виробництва.

Зерновиробництво Південної Америки за обсягом є найменшим серед континентів (5,6% у світовому збіжжі), воно зосереджене в Аргентині та Бразилії — 83% південноамериканського виробництва, 17% припадає на решту 10 країн. Структура споживання зерна є відносно пропорційною: 39% йде на харчування, 47% — на годівлю.

Перегрупувавши країни на розвинуті (22% населення планети) та країни, що розвиваються, робимо наступні висновки. Структура споживання зерна розвинутими країнами характеризується переважним використанням на корми — 60% та порівняно невеликою часткою на харчування — 22%. Основним фуражним кормом є кукурудза — 51,5%, а також 36,5% припадає на долю пшениці та ячменю. Зернопродуктовий харчовий раціон населення розвинутих країн на 75,3% становить пшениця, а також 18% припадає на кукурудзу та рис.

Структура споживання зерна групою країн, що розвиваються,

є протилежною: 70% йде на харчування і 20% — на годівлю. Основною фуражною культурою також є кукурудза — 75% у структурі фуражу; а у структурі харчування — чільне місце за рисом — 43% та пшеницею — 37%.

Як загальний висновок, необхідно відзначити наявність значних резервів фуражного зерна світу при наближенні стандартів харчування населення груп країн, що розвиваються, до рівня населення розвинутих країн у розмірі 518,3 млн. т. Частка використання зерна, що йде на харчування, та річне споживання зернопродукції у розрахунку на душу населення в рік залишаються незмінними індикаторами рівня життя населення країни та регіону.

УДК 338.43:631:1:336

СТРАТЕГІЯ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ АГРОПІДПРИЄМСТВ НА ОСНОВІ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ

***Н.О.Калантай**, молодший науковий співробітник
Сумський національний аграрний університет*

В даній роботі розглядається проблема підвищення економічної ефективності функціонування АПК України. Сформована загальним чином проблема дозволяє наблизитися до вирішення таких завдань, як забезпечення сталого еколого-економічного розвитку агропідприємств, забезпечення продовольчої безпеки в країні [1,2]. Процес управління на підприємстві звичайно розглядається як послідовне виконання чотирьох управлінських функцій: планування, організація, мотивація, контроль. У сучасних умовах підвищення складності і динамізму зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства трудомісткість забезпечення ефективного функціонування даної системи постійно зростає. Метою даної роботи є дослідження перспектив використання потенціалу управління витратами для збалансування розвитку агропідприємств.

Управлінський облік на підприємстві необхідний для обґрунту-

вання управлінських рішень менеджерами всіх рівнів. Сфера застосування управлінського обліку — планування і контроль. Фундаментальною частиною системи управлінського обліку є облік витрат і управління ними у процесі виробництва і реалізації продукції. Відзначимо, що деякого загальноприйнятого стандарту управління витратами не існує. Кожне підприємство має самостійно розробити для себе систему, що була б найбільш зручною для оперативного прийняття рішень. Така система повинна забезпечити: 1) інформацію про витрати ресурсів підприємства; 2) прогноз необхідних додаткових матеріальних і фінансових ресурсів; 3) максимально високий рівень віддачі від використання ресурсів.

Можна визначити такий перелік основних переваг ефективної системи управлінського обліку: 1) виробництво конкурентоздатної продукції за рахунок більш низьких витрат і, отже, більш дешевої; 2) можливість використання гнучкого ціноутворення; 3) надання об'єктивних даних для складання бюджету підприємства; 4) можливість оцінки кожного підрозділу підприємства з фінансової точки зору. В даний час існує велике число стандартизованих систем, що більш-менш комплексно вирішують проблему управління витратами у контексті загальної системи управління підприємством. Найбільш універсальними і могутніми є інтегровані системи, розроблені фірмами BAAN, SAP, Oracle. Ці системи зазвичай дорого коштують, мають велику кількість можливостей, що не потрібні підприємству на нинішньому етапі його розвитку. Дешеві ж системи, як правило, не настільки універсальні, щоб вирішувати всі задачі підприємства. Система управлінського обліку має такий загальний вигляд:

1. Займаючись основною діяльністю, підприємство реєструє всі події в спеціальних журналах обліку господарської діяльності.
2. Через рівні проміжки часу (щодня, щотижня, щомісяця) за даними журналів за кожним із напрямків діяльності стосується звіти, у яких відбита інформація, що відноситься до даного напрямку.
3. Регулярно (щодня, щотижня, щомісяця) для вищого кері-

вництва складаються зведені звіти, куди включається найбільш істотна інформація зі звітів про господарську діяльність.

Дана система може бути реалізована як у паперовому, так і в електронному вигляді. Очевидно, що другий спосіб реалізації системи переважніше, тому що забезпечує значну оперативність. Система обліку витрат повинна надавати керівництву точну, достовірну й оперативну інформацію про витрати ресурсів. Крім загальних сум витрачених ресурсів, гарна система управління витратами відбиває причинно-наслідкові зв'язки між різними статтями витрат і окремих бізнесів-процесів підприємства.

Облік витрат базується на концепції “центрів витрат — центрів прибутку”. Центрами витрат у даному випадку називаються всі організаційно відокремлені підрозділи підприємства, за якими ведеться облік витрат. Центри прибутку — це центри витрат, що виробляють товарну продукцію. Протягом періоду витрати накопичуються на рахунках центрів витрат, а наприкінці періоду здійснюється процедура перерахування (переносу) витрат. Наприкінці перерахування усі витрати повинні бути віднесені на конкретний вид (або групу) товарної продукції. Ідеальною схемою обліку витрат є схема, коли облік витрат ведеться за основними бізнес-процесами підприємства. Функціональна організаційна структура підприємства дає можливість пов'язати кожен підрозділ з визначеною функцією, що дозволяє вести облік витрат за кожним підрозділом й одночасно за кожним бізнес-процесом, виділивши його як центр витрат.

Вже одне тільки впровадження системи управлінської звітності дозволить домогтися: поліпшення поінформованості співробітників і керівників, підвищення ефективності прийнятих рішень, гнучкості і кращої пристосованості підприємства до навколишніх умов, підвищення продуктивності й ефективності використання всіх ресурсів.

До основи даної схеми покладено простий принцип: щоб уміти керувати витратами, необхідно навчитися їх вимірювати й аналізувати. Тому схема управління витратами включає два головні на-

прямки діяльності: “вимір та аналіз” і “контроль та зниження”.

Розглянемо кожен напрямок окремо. Вимір і аналіз витрат є першим етапом реалізації системи управління витратами. Це цілісна аналітична процедура, що включає в себе такі види дій:

1. Збір даних за витратами на підставі прийнятої системи центрів витрат і центрів прибутку. 2. Виділення змінної частини усіх видів витрат, що припадає на одиницю продукції (на підставі інформації про витрати протягом останніх 6-10 місяців). 3. Локалізація постійних витрат за видами продукції. 4. Проведення стандартного аналізу беззбитковості, що полягає в оцінці точки беззбитковості, запасу безпеки і прибутковості для кожного виду продукції. 5. Проведення цільового планування прибутку, що дозволяє оцінити обсяг продаж для досягнення заданої величини прибутку і запас безпеки для планованого обсягу реалізації. На практиці, крім аналітичної процедури, що використовується безперервно в процесі діяльності підприємства, необхідним є також аналіз двох додаткових факторів: 1) виробничих можливостей підприємства (внутрішній фактор); 2) цін і потреб ринку (зовнішній фактор). При проведенні такого аналізу методика трохи змінюється. Підприємство безперервно збирає інформацію про змінні витрати, щоб використовувати найбільш “свіжу” інформацію для аналізу і планування. Разом з тим постійні витрати приходится планувати, виходячи з двох факторів: 1) прогнозу консервативної частини витрат, тобто тієї частини постійних витрат, що історично склалася протягом минулих періодів діяльності підприємства; 2) прогнозу додаткових обсягів постійних витрат, що є наслідком додаткових потреб підприємства. Висновки, що здійснюються на основі цієї процедури, повинні стимулювати прагнення постійно знижувати витрати, не погіршуючи при цьому якості продукції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Калінчик М.В., Шовкалюк В.С. Рівень споживання продуктів харчування як основа розробки стратегії розвитку АПК // Економіка АПК. – 2001. – С. 20-25.
2. Царенко А.М. Экономические проблемы производства экологически чистой агропромышленной продукции (теория и практика). -К.:Аграрна наука, 1998. – 256 с.

ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У МАРКЕТИНГУ АГРОПІДПРИЄМСТВ

Ю.С.Конопліна

Сумський національний аграрний університет

В даній роботі досліджується загальна проблема покращення агропромисловими підприємствами ринкових позицій за рахунок вдосконалення системи маркетингу. Сформульована таким чином проблема знаходиться у тісному взаємному зв'язку із такими важливими науковими та прикладними завданнями, як підвищення конкурентоспроможності агропідприємств, зростання експортного потенціалу вітчизняного агропромислового комплексу [1, 2]. Невирішеною частиною загальної проблеми є використання потенціалу інформаційних технологій для покращення ринкових позицій агропідприємств. Метою даної роботи є аналіз перспектив використання потенціалу паблік рілейшнз на агропідприємствах за допомогою мережі Інтернет.

Паблік рілейшнз (зв'язки з громадськістю, скорочено PR) є одним з елементів комплексу інтегрованих маркетингових комунікацій. Основна мета PR — це забезпечення взаєморозуміння і взаємного співробітництва людей, що беруть участь в інформаційному обміні; управління комунікаціями між організацією і громадськістю. PR-діяльність припускає комплексну і цілеспрямовану роботу з цільовою аудиторією до первинного контакту з компанією, під час первинного контакту, після нього, а також підтримку і стимулювання бажання споживача продовжувати співробітництво. Використання інструментів PR дозволяє компанії керувати своєю репутацією (серед потенційних і реальних клієнтів, партнерів і інвесторів), запобігати і усувати кризові ситуації або досягати стратегічних бізнес-цілей, вирішувати маркетингові задачі, а також оптимізувати відносини усередині самого колективу. З розвитком мережі Інтернет і перетворенням її на новий канал комунікації стало можливим говорити про PR в Інтернеті.

Інтернет дає прекрасну можливість фокусувати вплив на конк-

ретну вузьку цільову аудиторію, у якій зацікавлене агропідприємство; виділяти підгрупи в цій аудиторії для складання більш персоналізованих PR-звернень; часом навіть враховувати індивідуальні особливості і характеристики кожного відвідувача (наприклад, у випадку використання мережного розсилання). Виділення цільової аудиторії є важливим, тому що дозволяє побудувати комунікацію максимально ефективно, швидше досягти її мети. Якщо розглядати комунікативний аспект, то комунікація завжди вдається краще, якщо є чітке уявлення про реципієнта, у тому числі його переконання, знання, цінності, можливу реакцію на надіслане йому повідомлення. Щоб переконати реципієнта й уникнути комунікаційних бар'єрів, треба представляти, кому повідомлення адресоване: це допоможе у побудові успішного ключового повідомлення і виборі каналу комунікації. Саме Інтернет надає прекрасну можливість використання механізму таргетингу — впливу на цільову аудиторію шляхом виділення з усієї наявної аудиторії тільки тієї її частини, що задовольняє заданим критеріям.

За даними різних досліджень Інтернет-аудиторій, великий відсоток аудиторії Інтернету складають активні прошарки населення, що беруть участь у процесі прийняття рішень.

Комунікація в Інтернеті інтерактивна. Це дає можливість активної взаємодії між сторонами. Інтерактивність означає можливість вступати в прямий діалог з аудиторією, а також те, що представники даної аудиторії також можуть спілкуватися між собою. Крім всього іншого інтерактивність дозволяє одержувати зворотний зв'язок, адекватно аналізувати сформовану ситуацію і вчасно реагувати в разі потреби.

Схильність користувачів Інтернету до одержання інформації сприяє більш позитивному сприйняттю і високій засвоєваності PR-матеріалу.

Інтернет — це глобальний віртуальний електронний ринок, що не має яких-небудь територіальних або часових обмежень. Звичайно, локальні відмінності користувачів різних регіонів і країн треба враховувати при складанні PR-звернення.

Електронний комунікативний простір на відміну від друковано-

го або ефірного практично неможливо обмежити. Тут може бути розміщено скільки завгодно інформації, обсяг якої не буде обмежений рамками ефірного часу передачі або кількістю друкованих знаків. Для Інтернету також характерною є порівняно невисока вартість комунікації серед інших засобів масової комунікації (мається на увазі вартість одного контакту).

Однак треба зазначити, що в Україні відсоток осіб, що мають вихід у Мережу, поки невеликий. До числа факторів, що стримують розвиток Інтернету в Україні, можна віднести недостатньо розвинуту мережну й інформаційну інфраструктуру; слабку поінформованість про можливості сучасних Інтернет-технологій; високу вартість персональних комп'ютерів, а також слабку розвиненість індустрії надання доступу в Інтернет з використанням інших, більш дешевих периферійних пристроїв (наприклад, приставок set-top box); низький рівень платоспроможності населення; недостатню інформаційну підготовку й інформаційну культуру вітчизняного бізнесу в цілому. Саме це обумовлює специфіку PR в Інтернеті для України: по-перше, застосування Інтернету не завжди є доцільним, тому що він може виявитися інструментом, що не дає можливості охоплення конкретної цільової аудиторії; по-друге, маркетингові комунікації PR в Інтернеті в Україні знаходяться на початковій стадії розвитку, їх ноу-хау відомі ліченим одиницям, через що вони просто не використовуються повною мірою.

Навіть якщо агропідприємство не проводить PR-заходів в Інтернеті, воно повинно піклуватися про те, як воно в ньому представлене. Згадування про агропідприємство або його послуги в Інтернет-ЗМІ, обговорення на веб-конференціях — усе це створює незалежний від самого агропідприємства PR-бекграунд, що може бути як позитивним, так і негативним. І цим бекграундом агропідприємство повинно керувати: якщо не активно (сюди відноситься проведення власних PR-заходів для досягнення поставлених цілей), то хоча б щодня проводити моніторинг Мережі й у разі потреби вчасно починати дії.

Якщо виходити з цільової аудиторії, то методологію PR в Інтернеті можна розділити на mass relations (масова комунікація), group relations (взаємини з групами) і media relations (відносини зі ЗМІ), у кожної з яких — свої задачі. Для mass relations це можуть бути брендинг через Інтернет, просування товару або сайта. Просування сайта стає найбільш актуальною послугою, коли необхідно залучити до сайту увагу цільової аудиторії і створити на ньому активне співтовариство постійних відвідувачів сайта (community), що є найближчим діловим оточенням агропідприємства. Media relations — це будь-які відносини за допомогою ЗМІ, взаємодія із засобами масової інформації за допомогою використання можливостей Мережі (розсилання прес-релізів, створення на веб-сайті спеціального розділу “для преси” та ін.). Group relations — це відносини взаємодії через Інтернет з найближчим оточенням агропідприємства (з цільовим сегментом ринку), тобто всіма тими, хто має потребу в одержанні інформації про агропідприємство. Агропідприємство може сегментувати своє ділове оточення на певні групи і за кожною з них проводити заходи. Наприклад, набір заходів для постійних клієнтів може бути таким: розсилання інформації про зміни в цінах і нових послугах, щотижневе розсилання галузевої статистики, запрошення на презентації, поздоровлення зі святами. Найчастіше під поняттям “паблік рілейшнз у мережі Інтернет” розуміються такі види діяльності: 1) створення і підтримка веб-сайта, серед інших функцій якого важливе місце займають іміджева і комунікативна; 2) взаємодія зі ЗМІ в Інтернеті; 3) моніторинг веб-форумів і участь у них. З погляду маркетингу сайт — це набір інформаційних блоків і інструментів для взаємодії з цільовою аудиторією, що може бути представлена реальними і потенційними клієнтами і партнерами, а також представниками засобів масової інформації. Тому те, яка інформація і як буде представлена на сайті, а також технічне оформлення сайта, знаходиться в залежності від того, хто є цільовою аудиторією, і що сайт повинний до неї донести, які можливості надати.

Наявність у агропідприємства веб-сайта сьогодні вважається

не просто справою престижу, але необхідністю. У Мережі при згадуванні агропідприємства в статтях або новинах посилання робляться на сайт. На сьогоднішній день уже не постає питання: потрібний сайт або не потрібний, але дуже актуальною є тема, як зробити сайт максимально ефективним з погляду успішної комунікації і підтримки сприятливого іміджу. Тому створення і підтримка (регулярне відновлення інформації) сайта є одним з важливих компонентів PR-діяльності в мережі Інтернет. Також дуже важливо налагодити підтримку зворотного зв'язку: по-перше, можливість для клієнта оперативно зв'язатися по електронній пошті або ІСQ, і, по-друге, негайну реакцію агропідприємства на його запит (наприклад, якщо користувач послав питання електронною поштою, то він неодмінно повинний протягом декількох годин одержати відповідь або хоча б повідомлення про те, коли він її одержить).

Як інструмент PR сайт є зручним каналом інформування цільових аудиторій і їх вивчення. Серед іншого він дозволяє зібрати статистику по відвідувачах, намалювати портрет своєї аудиторії, що дає можливість скласти найбільш адекватне повідомлення і перебороти комунікаційні бар'єри. Після того, як сайт розміщено в Інтернеті, потрібно зареєструвати його в каталогах. Також потрібно зайнятися збільшенням власної інформаційної присутності в Мережі, що крім всього іншого збільшить кількість матеріалів про сайт агропідприємства, що видаються пошуковими системами відповідно до тематичних запитів. Це дозволить впливати на інформаційний простір ринку на даному сегменті в Інтернеті. Активна взаємодія із засобами масової інформації в Інтернеті є так само важливою, як і співробітництво з традиційними ЗМІ, і протікає практично за тією ж схемою. Особливістю Інтернет-ЗМІ є те, що інформація в такому виданні може дуже швидко з'явитися (опублікування новини або статті займає усього кілька хвилин і є можливою у будь-який час доби), і так само швидко бути розтиражованою іншими ЗМІ, у т.ч. традиційними.

Наступний тип PR-комунікацій в Інтернеті — це регулярний моніторинг профільних веб-форумов. По-перше, це дозволяє просувати агропідприємство та його послуги. Так, можна підказати

його учасникам звернутися для рішення їх проблем до даного агропідприємства або розгорнути дискусію, у якій побічно або прямо буде порушеною вигідна для агропідприємства тема. По-друге, вчасно виявляти комунікативні проблеми й оперативно їх вирішувати. Така інформація повинна аналізуватися і використовуватися відділом маркетингу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баскакова М.Ю. Брендинг. Стимулирование продаж с помощью методов рг-маркетинга //Вісник СНАУ. Серія "Економіка і менеджмент". -2003. – № 3-4. – С. 96-102.

2. Царенко О.М., Щербань В.П., Тархов П.В. Економіка та менеджмент екологізації АПК: Монографія. – Суми: Університетська книга, 2002. – 256 с.

УДК 657

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ВИТРАТ В СЕЛЯНСЬКИХ (ФЕРМЕРСЬКИХ) ГОСПОДАРСТВАХ

О.С.Корнієнко, викладач

С.В.Шевчук, викладач

Національний університет кораблебудування

У сільськогосподарських підприємствах економічні категорії витрат і собівартості мають важливе значення, адже управління ними дає можливість приймати обґрунтовані рішення щодо розширення чи припинення виробництва конкретних видів продукції, визначення цін на них та рівня їх рентабельності. В умовах реформування аграрного сектора економіки актуальним є питання організації обліку в новостворених сільськогосподарських формуваннях таким чином, щоб забезпечити чітке і достовірне відображення витрат виробництва відповідно до діючого законодавства, повне оприбуткування виробленої продукції, правильне калькулювання її собівартості і оцінку у разі переробки та реалізації продукції, що є основою для визначення фінансових результатів діяльності.

Слід зазначити, що в сучасних публікаціях недостатньо уваги приділяється питанню відображення витрат, пов'язаних з виробництвом продукції, в регістрах спрощеної форми обліку, яка передбачена для селянських (фермерських) господарств (далі — СФГ) Методичними рекомендаціями з організації та ведення бухгалтерського обліку в селянських (фермерських) господарствах [4]. Але цей порядок не є обов'язковим, оскільки Законом України “Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні” [2] дозволено підприємствам самостійно обирати форму бухгалтерського обліку, виходячи з потреб виробництва та управління. Тому деякі автори для обліку витрат в СФГ пропонують використовувати просту форму бухгалтерського обліку і відображати витрати в Книзі обліку доходів і витрат [3], інші автори — в меморіальному ордері №3 “Витрати” та журнальний статті до нього [1]. Проте у перерахованих регістрах відбувається лише хронологічне накопичення витрат діяльності в цілому, при цьому не ведеться окремо облік витрат на виробництво, що перешкоджає отриманню систематизованої інформації про виробничу собівартість продукції.

Тому, метою даної статі є викладення конструктивних пропозицій щодо вдосконалення методики відображення в обліку витрат на виробництво в регістрах спрощеної форми бухгалтерського обліку СФГ.

Слід зазначити, що бухгалтерський облік повинен забезпечити інформацію не тільки про загальну суму витрат, а й систематизувати її за видами діяльності або видами витрат для того, щоб надавати можливість правильного визначення виробничої собівартості конкретних видів продукції. Запропонована у Методичних рекомендаціях з організації та ведення бухгалтерського обліку в селянських (фермерських) господарствах Відомість обліку витрат виробництва має, на наш погляд, недосконалу форму. Оскільки, по-перше, відсутні посилання на хронологічний порядок занесення даних. По-друге, витрати, що накопичуються в регістрі, є тільки прямими і безпосередньо стосуються конкретного об'єкта обліку витрат, але загальна сума таких витрат не дає змогу визначити

виробничу собівартість продукції, адже її іншою складовою виступають загальновиробничі витрати. По-третє, в реєстрі запропоновано перелік витрат, який ускладнює облік, тому що недостатня аналітичність інформації викликає додаткову трудомісткість на її отримання з первинного обліку і ускладнює процес прийняття управлінських рішень. На підставі цього можна зробити висновок, що встановлювати централізовано перелік витрат не раціонально, адже кожний господар повинен мати право самостійно визначати склад і ступінь деталізації витрат, керуючись своїми індивідуальними потребами.

Для усунення вищеперерахованих недоліків нами запропонована Книга обліку витрат виробництва (табл. 1). Для прикладу об'єктом обліку витрат вибрано рослинництво, а об'єктом калькулювання собівартості — окремий вид продукції (перелік визначено Методичними рекомендаціями з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств 5).

Для чіткого і достовірного відображення витрат виробництва необхідно відкривати окрему сторінку в Книзі обліку витрат виробництва для кожного виду сільськогосподарської продукції. Таким чином, протягом звітного періоду відбуватиметься систематизоване накопичення в хронологічному порядку з посиланням на первинні документи лише тих витрат, які понесені для виробництва даної продукції. Одночасно, витрати, які не можна віднести безпосередньо на певну продукцію, реєструватимуться у запропонованій Відомості обліку загальновиробничих витрат (табл. 2).

По закінченню процесу виробництва загальновиробничі витрати розподілятимуться на об'єкти калькулювання собівартості пропорційно до загальної суми витрат без вартості насіння. Такий порядок зумовлений тим, що особливістю рослинництва є сезонний характер виробництва, розрив між періодами виконання технологічних процесів і одержанням готової продукції. Крім того, виробничі витрати в рослинництві здійснюються дуже нерівномірно і значною мірою залежать від природно-кліматичних умов. Як наслідок,

складно розподілити загальновиробничі витрати на кожний об'єкт калькулювання собівартості з використанням бази розподілу при нормальній потужності згідно П(С)БО 16 "Витрати" [6], оскільки, на сільськогосподарських підприємствах розрахунок даного показника викликає певні труднощі. Так, понесені за два роки рівнозначні витрати на вирощування пшениці не призведуть до однакового розміру врожаю через вплив природно-кліматичних факторів. Тому, представляється доцільним розподіл загальновиробничих витрат за об'єктами калькулювання собівартості відносно загальної суми витрат без вартості насіння (без попереднього групування їх на постійні та змінні).

Таблиця 1

**Запропонована форма Книги обліку витрат виробництва
селянського (фермерського) господарства
Вид продукції кукурудза**

№запису	Дата	Первинний документ	Склад витрат						Загальновиробничі витрати	Виробнича собівартість	Дохід від реалізації	
			Матеріальні				На оплату праці та соціальні відрахування	Інші				Всього
			насіння	добрива	засоби захисту рослин	паливо						
1	03.06	Накладна № 95				150			150			
2	05.06	Накладна № 67	75						960			
3	30.06	Розрахункова відомість №6					750		750			
4	30.06	Розрахунок №6					25		25			
	...								...			
35	27.07	Розрахунок розподілу загально-виробничих витрат							234,3			
	...								...			
Всього			75	29	21	356	3750	135	2205	234,3	2439,3	3654

Таблиця 2

Запропонована форма Відомості обліку загальнови­робничих витрат селянського (фермерського) господарства

№ п/п	Дата	Первинний документ	Зміст операції	Сума, грн.
1	5.07.03	Платіжне доручення	Здійснено оплату за освітлення і водопостачання	155,0
2	8.07.03	Відомість нарахування амортизації	Нарахована амортизація сіялки	140,0
	...			...
Всього				486,2

Наступним кроком є віднесення розподілених загальнови­робничих витрат на собівартість тільки тієї продукції, яку вирощують в даному господарстві. Для цього складають Розрахунок розподілу загальнови­робничих витрат (табл. 3).

Таблиця 3

Розрахунок розподілу загальнови­робничих витрат за об'єктами калькулювання собівартості

№ п/п	Вид культур (об'єкти калькулювання собівартості)	База розподілу (сума витрат без вартості насіння)	Коефіцієнт	Загально­виробничі витрати
1	Кукурудза	2130		234,3
2	Соняшник	1304		143,44
3	Ячмінь	569		62,59
4	Просо	375		41,25
5	Гречка	42		4,62
	Разом	4420	0,11	486,2

Після проведення розрахунку розподілені загальнови­робничі ви­трати переносяться до Книги обліку витрат виробництва, яка ведеться в розрізі видів сільськогосподарської продукції. Сума прямих витрат з розподіленими загальнови­робничими складатиме виробничу собівар­тість кожного виду продукції. Порівняння суми доходу від реалізації продукції з її виробничою собівартістю дасть змогу визначити фінан­совий результат від реалізації та контролювати прибутковість як за окремими видами продукції, так і діяльності підприємства в цілому.

На нашу думку, запропонована методика обліку виробничих витрат в СФГ має значні переваги, оскільки забезпечує: по-перше, хронологічний порядок систематичного накопичення витрат виробництва; по-друге, достовірне визначення виробничої собівартості продукції завдяки відображенню всіх її складових в Книзі обліку витрат виробництва; по-третє, можливість кожному господарю самостійно визначати склад та ступінь деталізації витрат, керуючись потребами виробництва та управління конкретного господарства.

Успішне функціонування СФГ, забезпечення в них раціонального ведення виробництва, організація взаємовідносин з постачальниками виробничих ресурсів, реалізація виробленої продукції вимагає організації в таких господарствах чіткої системи бухгалтерського обліку. Традиційний підхід до організації обліку, який існував у великих підприємствах, тут є непридатним, тому в умовах СФГ облік повинен бути максимально спрощений і скорочений, але лише до певної межі, яка не шкодить його достовірності і забезпечує виконання його інформаційної і контрольної функції. Таке удосконалення методики ведення бухгалтерського обліку в СФГ сприятиме підвищенню ефективності обліку виробництва за принципом “менше витрат — більше вигод”.

ЛІТЕРАТУРА

1. С. Деревянко. Простая форма бухгалтерского учета // Баланс-Агро. – 2001. – № 8. – С. 39 – 47.
2. Закон України “Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні”. Затверджений постановою Верховної Ради України від 16.07.99 р. № 996-XIV.
3. С. Матвиец. Бухгалтерский учет в фермерских хозяйствах // Баланс-Агро. – 2002. – № 2. – С. 33 – 38.
4. Методичні рекомендації з організації та ведення бухгалтерського обліку в селянських (фермерських) господарствах. Затверджені наказом Міністерства аграрної політики України від 02.07.2001 р. № 190.
5. Методичні рекомендації з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств. Затверджені наказом Міністерства аграрної політики України від 18.05.2001 р. № 132.
6. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 “Витрати”. Затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.12.99 р. № 318.

ЖІНКИ ТА МОЛОДЬ – СОЦІАЛЬНО ВРАЗЛИВІ КАТЕГОРІЇ НАСЕЛЕННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ НА РИНКУ ПРАЦІ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

І.Г.Крилова, старший викладач

Миколаївський державний аграрний університет

Аналіз ринку праці в сучасних умовах свідчить про складну ситуацію щодо працевлаштування молоді і жінок на ринку праці, які в силу специфіки соціально-психологічних характеристик, вважаються недостатньо підготовленими до сучасних реалій ринку праці. Об'єктивні процеси соціально-економічних перетворень перш за все позначаються на даних категоріях, а це вимагає своєчасного формування програми соціального захисту. Проведені дослідження дають підставу стверджувати, що питання зайнятості та соціального захисту малозахищених категорій населення на ринку є актуальним.

Дослідженням проблеми зайнятості соціально вразливих категорій на ринку праці займаються відомі вчені: Богудзький О.А., Богиня Д.П., Дієсперов В.С., Краснов Ю.М., Купалова Г.І., Петюх В.М., Саблук П.Т., Лібанова Е. та багато інших. Їх наукові надбання є цінними для дослідження цієї проблеми в сучасних умовах ринку праці.

Метою нашого дослідження є вивчення сучасного стану жінок і молоді як найбільш незахищених верств населення на ринку праці.

Ринок праці є відображенням тих економічних процесів, які відбуваються в будь-якій країні, суспільстві. Держава забезпечує надання додаткових гарантій щодо працевлаштування таким категоріям громадян, які потребують соціального захисту і не здатні на рівних умовах конкурувати на ринку праці, в тому числі: молоді, що закінчила або припинила навчання у середніх загальноосвітніх школах, професійно-технічних закладах освіти, звільнилися зі строкової військової (альтернативної) служби і якії надається перше робоче місце, дітям-сиротам, які залишилися без піклування батьків, а також особам, котрим виповнилося п'ятнадцять років і які

(за згодою одного з батьків або особи, яка їх замінює) можуть, як виняток, прийматись на роботу; жінкам, які мають дітей віком до шести років; самотніми матерями, які мають дітей віком до чотирнадцяти років або дітей-інвалідів; інвалідам; особам передпенсійного віку; особам, звільненим після відбуття покарання або примусового лікування.

Але проблема соціального становища жінки полягає в тому, що вона синтезує в собі не тільки економічні і соціальні аспекти, а й демографічні процеси відтворення населення, як природної основи трудового потенціалу суспільства, проблеми виховання підростаючого покоління, а також використання жіночих трудових ресурсів в суспільному виробництві. Останнє, як правило, розглядається як основне в усій гамі жіночих проблем, нерідко зменшуючи значимість перших, тобто даних природою тільки жінкам. Між тим в найузагальненішому вигляді економічна наука розглядає жінку з точки зору рівноправ'я її з чоловіком. Жінки становлять близько половини всієї сукупної пропозиції робочої сили в економіці Миколаївської області (в 2002 році 48,3%), 93,5% жінок у працездатному віці (2002 рік) належать до економічно активного населення.

Законодавством визначено права і гарантії зайнятості для соціально вразливих верств населення. Але для більшості з цих категорій адаптація до ринкових змін в економіці, які в свою чергу суттєво впливають на стан ринку праці, відбувається дуже важко.

В соціальному складі незайнятого населення за період 2000-2003 років (табл.1) не відбулось помітних змін: найбільшу і значну питому вагу складають жінки та молодь.

Таблиця 1

Питома вага соціально вразливих категорій населення, що звернулось з питань працевлаштування в Миколаївській області (%)

Роки	Жінки	Молодь до 28 років
2000	49,4	36,6
2001	54,4	31,1
2002	62,4	22,6
2003	55,2	28,8

Особливе занепокоєння викликає становище молоді, а саме тих, хто шукає собі перше робоче місце. В 2003 році серед незайнятої молоді 13,3% становили саме випускники учбових закладів, які ще ніколи не працювали. Кожен шостий потребував особливого соціального захисту, у цій категорії незайнятих осіб переважають жінки, які мають дітей віком до 6 років (41,0%) та жінки передпенсійного віку (23,7%), тобто жінки є найбільш вразливішою категорією на ринку праці.

Проведене нами анкетне опитування серед випускників МДАУ в лютому 2004 року дає змогу стверджувати, що молодь почуває себе досить впевнено перед реаліями ринку праці. Так, лише 20% в перспективі “дуже хвилює проблема безробіття”; 100% опитуваних у разі втрати роботи згодні змінити і професію, і спеціальність, і місце проживання, що свідчить про високу професійну та територіальну мобільність; для 63% основний варіант у випадку безробіття — “відкрию свою справу або займусь індивідуальною трудовою діяльністю”; більше 70% вважають, що “ухилитись від безробіття неможливо, але необхідна державна програма його обмеження”; серед негативних наслідків безробіття 41% визначили “зниження доходу на 1 члена сім’ї”, а близько 24% “неможливість працювати за спеціальністю”; в разі необхідності пошуку роботи близько 70% звернеться саме до знайомих, друзів та рідних; близько 90% вважають себе в майбутньому не досить конкурентоспроможними на ринку праці, внаслідок відсутності стажу роботи та практичної діяльності.

Увагу молоді часто привертає сфера тіньової діяльності, де можна більше заробити, не маючи професії або відповідної кваліфікації, незважаючи на те, що така діяльність не надає ні молоді, ні жінкам перспектив для майбутнього утвердження в ринкових умовах.

В умовах високої конкуренції на робочі місця, коли із загальної потреби в працівниках жінки і молодь становлять незначну питому вагу, яка за період 2001-2003 років має тенденцію до зниження, а пропозиція значно перевищує попит на працю (табл.2).

Таблиця 2

Попит на робочу силу та навантаження на одне вільне робоче місце, вакансію в Миколаївській області (на початок року)

Показники	Роки		
	2001	2002	2003
Потреба підприємств у працівниках на заміщення вільних робочих місць, осіб	1438	2550	3148
Із загальної кількості (%):			
жінки	28,1	32,4	25,9
молодь до 28 років	25	22,7	19,3
Навантаження на одне вільне робоче місце, осіб	20	10	8

Жінкам, як і молоді, доводиться працювати на будь-якій роботі, яка характеризується сезонністю, епізодичністю. Особливо, якщо взяти до уваги той факт, що в 2002 році лише 2% чоловіків України здатні утримувати дітей і непрацюючу дружину.

Однією з важливих проблем сучасного стану ринку праці є насамперед невідповідність, з одного боку, розміру та своєчасної виплати зарплати, що пропонується роботодавцями, а з іншого, професійно-кваліфікаційного складу шукаючих роботу. За даними служби зайнятості, в 2003 році на 30% підприємств регіону були вакантними посади з мінімальною заробітною платою, на 50% підприємств вона не перевищувала прожиткового мінімуму, а вище цієї суми заробіток пропонували лише 5% роботодавців.

На сьогодні на ринку праці простежується перенасичення одними професіями та спеціальностями і гостра недостатність інших. Наприклад, на обліку в центрах зайнятості перебуває 919 бухгалтерів при заявленій потребі роботодавців 2 особи, економістів на одну вакансію припадає 13 осіб, інженерів — 239 осіб, вихователів — 228 осіб, водіїв — 70 осіб.

Серед працевлаштованих незайнятих трудовою діяльністю громадян частина жінок протягом 2000-2002 років становить менше 50%, а молодь менше 40%. Тому, серед офіційно зареєстрованих безробітних на ринку праці Миколаївської області найбільшу питому вагу протягом останніх трьох років становлять жінки і близько третини — молодь до 28 років (табл.3).

Таблиця 3

Кількість зареєстрованих безробітних в Миколаївській області

Показники	Роки (на 1 січня)		
	2001	2002	2003
Всього, осіб	28013	24667	24845
У тому числі (%): жінки	60,6	61,8	62,4
молодь до 28 років	26,9	23,4	19,5

Незважаючи на норми соціального захисту, передбачені законодавством, працевлаштування соціально незахищених верств населення пов'язане з рядом ускладнень. По-перше, в 2003 році у зв'язку з розвитком на підприємствах нових економічних відносин, кількість заброньованих робочих місць зменшилась порівняно з 2002 роком на 1069 одиниць. Особливо гостро стоїть проблема в сільськогосподарських районах, де заброньовані робочі місця мають сезонний характер. По-друге, проблеми залишаються в професійно-кваліфікаційній невідповідності безробітних тим робочим місцям, що бронюються на підприємствах: тільки робочі місця робітничих професій, з мінімальним рівнем заробітної плати.

Дослідження показали що незважаючи на усі труднощі працевлаштування, в Миколаївській області за період 2000-2003 р.р. загальна чисельність працевлаштованих постійно зростає з 21,4 тис. осіб до 24,2 тис. осіб, з них жінок — з 9,3 тис. осіб до 11,4 тис. осіб. Складніша ситуація з працевлаштуванням молоді до 28 років — відбувається зменшення з 8,4 тис. осіб до 8,1 тис. осіб.

Активними формами сприяння зайнятості охоплено в області в 2003 році половину незайнятого населення. Із залученням коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття на додаткові робочі місця, створені за рахунок надання дотацій роботодавцям, працевлаштовано 1377 осіб не здатних на рівних конкурувати на ринку праці, що майже вдвічі більше, ніж у 2002 році. За сприянням служби зайнятості організували власну справу як суб'єкти підприємницької діяльності 1431 безробітних громадян, що отримали одноразово допомогу по безробіттю для зайняття підприємницькою діяльністю (у 2002 році — 1099 особи).

Підводячи підсумок викладеному, слід зазначити, що в Миколаївській області найбільш незахищеними і соціально вразливими категоріями населення на ринку праці є жінки і молодь до 28 років.

Сприяння зайнятості даних категорій населення є проведення цілеспрямованої роботи щодо збільшення обсягів надання послуг: створення додаткових сфер зайнятості, професійна орієнтація, підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації кадрів; збільшення обсягів навчання під конкретні замовлення роботодавців з подальшим працевлаштуванням, а також професіями, які передбачають в подальшому самозайнятість; збільшення обсягів стажування безробітних на підприємствах, установах і організаціях, що забезпечить їх стовідсоткове працевлаштування; проведення активних програм сприяння зайнятості шляхом залучення безробітних до самозайнятості та підприємництва з виплатою одноразової допомоги по безробіттю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Населення і трудові ресурси села: Навч. посіб. / За ред П.Т. Саблука, М. К. Орлатого. – К.: Інститут аграрної економіки УААН, 2002. – 277 с.
2. Статистичний щорічник Миколаївської області за 2002 рік / Миколаївське обласне управління статистики; Під загальним керівництвом В.З. Жеребецького; стор. – 570; Вих. № 08-181; 10.07.2003р.
3. О. Пазюк, О.Пономарьова Проблеми безробіття в Україні //Україна: аспекти праці.- №2.- 2004

УДК 631.115:332.2

РОЗВИТОК ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ

Г.П.Лактіонова, кандидат економічних наук, доцент

Харківський національний аграрний університет ім. В.В.Докучаєва

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. З розвитком перехідних процесів головними інструментами механізму подальшого розвитку земельних відносин у напрямку концентрації землі у власності ефективно

працюючих підприємств усіх типів є оренда землі, розширення її ринкового обігу та іпотеки з поступовим залученням у цей обіг усіх сільськогосподарських земель [3, 4]. Умовою такого залучення є всебічне формування всього ринкового механізму, чітке державне регулювання ринку землі та всієї системи аграрних відносин, законодавче закріплення такого регулювання, яке, як єдина система, поки ще відсутнє.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. При реформуванні земельних відносин доцільно враховувати світову практику і сучасну світову економічну науку із проблем земельної власності та господарських форм в аграрному секторі, оскільки в цій сфері суспільних відносин накопичено величезний досвід. Аналіз літературних джерел, що знаходилися у розпорядженні автора, свідчить, що нинішній зарубіжний інститут приватної власності на землю в розвинутих країнах давно не ідентичний існуючому раніше праву [1, 6, 10].

Формулювання цілей статті. Власність на землю була й залишається основою земельних і всієї системи аграрних відносин. Ефективність тієї чи іншої системи аграрних відносин пов'язується із правом власності на землю: які відносини власності складаються на селі, такий весь економічний фундамент аграрного устрою, його соціальна структура і відповідно, матеріальні умови реалізації головного двигуна виробництва — особистого інтересу. Все це вимагає дослідження, теоретичного обґрунтування та розробки напрямів удосконалення земельних відносин на сучасному етапі земельної реформи в Україні.

Викладення основного матеріалу. У законодавстві багатьох зарубіжних країн абсолютно чітко простежується тенденція посилення державного втручання в земельні відносини, в першу чергу — відносини власності на землю. Це проявляється в конституціях, спеціальних законах, нормах цивільного законодавства.

Наприклад, у законодавстві ФРН під власністю розуміють правову владу особи над майном (землею), під володінням — фактичну владу над ним, яка не є формою правовідносин, але може бути предметом наслідування, дарування, інших форм відчу-

ження. Землевласників, у свою чергу, ділять на прямих і непрямих. До прямих землевласників відносять орендарів, утримачів закладу, тобто осіб, фактично володіючих землею, а до непрямих — орендодавців, тобто її власників, не обробляючих землю, але маючих право розпорядження. За законодавством цієї країни відчуження земель можливе тільки у випадках, які не суперечать суспільним інтересам. Угоди із продажу регулюються законом, який передбачає вид і розмір відшкодування, ступінь реалізації й відсутність протиріччя інтересам суспільства та приймаючих участь сторін.

Законом Іспанії від 1953 року про охорону та покращення сільськогосподарських угідь власників зобов'язували застосовувати агротехнічні прийоми відповідно до нормативів, визначених міністерством землеробства.

Державне втручання в права розпорядження земельною власністю відбувається, в основному, шляхом встановлення порядку продажу та оренди земельних ділянок, а також їх наслідуювання. Так, у ФРН усі угоди по відчуженню сільськогосподарських і лісових земель здійснюються за спеціальним дозволом, причому, в ньому може бути і відмовлено, якщо це тягне за собою недоцільне зменшення або поділ земельної ділянки, чи якщо заявлена ціна не відповідає вартості земельної ділянки.

Хоча власність і оренда розглядаються як основні форми довгострокового права на землю, але їх співвідношення у загальному правовому полі не однакове. У Великій Британії, Німеччині та Швеції власність — основна та найбільш розповсюджена форма довгострокового права на землю, але поряд із ним існує і форма довгострокової оренди. Остання традиційно найбільше розповсюджена у Великій Британії, де немає навіть обмежень строків оренди землі. У Німеччині оренда звичайно триває 99 років і останній орендатор має право на її продовження.

Характеризуючи становище колишніх соціалістичних східноєвропейських країн, можна підсумувати, що хоча одноосібна власність на землю там частково відновлена, наряду з цим збережено значні обмеження на використання отриманої у приватну власність

землі, лімітовано максимальні та мінімальні розміри приватизованих ділянок, не дозволено продаж землі іноземцям, землі держгоспів передані власникам на основі довгострокової оренди. У жодній країні Східної Європи не існує вільного земельного ринку і необмеженого права приватної власності на землю, безконтрольних операцій купівлі-продажу землі. Використання землі власниками або орендарями ґрунтується на суворій відповідальності згідно із правовим режимом і вимогами національного або місцевого законодавства.

Окремої уваги заслуговує питання допуску на земельний ринок іноземних інвесторів. У США, наприклад, у 1978 році був прийнятий спеціальний федеральний закон, за яким усі іноземні покупці та власники повинні вести спеціальну звітність про здійснювані ними угоди купівлі сільськогосподарської землі та форми її використання. Іноземні власники землі у США володіють всього лише 0,2 % сільськогосподарських угідь, причому більше ніж дві третини цих площ знаходяться у співвласності американських громадян.

Історичний процес розвитку земельних відносин у світі свідчить про те, що в країнах, де протягом століть існувала приватна власність на землю, ринковий обіг землі та вся система ринкових земельних відносин усе більше лімітується сукупністю обмежувальних методів держави. В ході історичного процесу приватна власність на землю з реально необмеженої форми володіння, користування й розпорядження землею все більше перетворюється на відносну. Свобода власника в них поєднується з державним регулюванням земельних відносин, яке спрямоване на попередження спекуляції землею, недопущення надмірного подрібнення земельних ділянок, підвищення ефективності використання земель, перетворення сільського господарства в галузь промислового виробництва.

На жаль, наведені приклади не дають готових рецептів формування й регулювання земельних відносин власності. Методи та прийоми, виправдані в одних умовах, можуть бути неефективними в інших. З погляду на це Б.Д.Бруцкус стверджував: "...кожна

реформа здійснюється в певних умовах, і жодна соціально-політична реформа не може бути предметом для наслідування” [2, с.131].

І все ж, земельна реформа, що здійснюється в Україні в напрямку поділу великих господарств на дрібнотоварні, на наш погляд, є недостатньо обґрунтованою, тим більше, що з боку державних органів у надії на появу ефективного власника практично не здійснюються заходи щодо підвищення родючості земель. Більшість вчених-аграрників сьогодні схиляються до думки, що право приватної власності на землю за своєю сутністю не є абсолютним, воно пов’язано із правами суспільства і реалізується з урахуванням обмежень, які накладає держава [8, 9].

Прийнятий у 2002 році новий Земельний Кодекс України вимагає доповнення розділу про державне регулювання земельних відносин, яке не повинно допускати спекуляції землею, попереджувати надмірне подрібнення ділянок, сприяти підвищенню ефективності використання земельних ресурсів. Заходи адміністративного регулювання використання приватних земель повинні включати контроль за їх забрудненням, дотриманням ґрунтозахисних заходів, прийняття єдиних стандартів застосування хімікатів, збереження природних ландшафтів.

Подальше проведення земельної реформи повинно здійснюватися на основі спеціальних державних та регіональних програм із визначенням наукового, матеріально-технічного, фінансового та правового забезпечення та пакета законодавчо-нормативних актів, які регламентують процес приватизації землі. Комплексні програми розвитку сільського господарства прийнято у багатьох регіонах України, в тому числі у Харківській області [7]. Але для успішного виконання цих програм доцільно провести землевпорядкування території й землеустрій господарств з урахуванням нових економічних умов.

Незважаючи на те, що Україна має значний і високоякісний земельний фонд, рівень використання земель значно поступається розвинутим країнам світу, що є наслідком недосконалості земельних відносин [5].

Розпочатий в Україні з 1990 року перехід на ринкові засади у системі земельних відносин здійснюється з великими труднощами.

Процес закріплення прав на землю для 18 мільйонів фізичних та юридичних осіб і проведення комплексу землепорядних і організаційно-економічних заходів супроводжувався гострим політичним протистоянням, ускладнювався браком технічних і фінансових можливостей для визначення меж населених пунктів, інвентаризації та приватизації земельних ділянок, їх грошової оцінки.

Висновки. На сьогодні серед учених-аграрників є домінуючою думка, що продаж земельних ділянок підвищує мотивацію до інвестування в економіку, розширення чи модернізацію підприємств, житла, об'єктів інфраструктури, інтенсифікацію господарської діяльності й поліпшення якості землі. Крім того, очевидним є той факт, що надходження коштів від продажу ділянок, які були у державній та комунальній власності до відповідних бюджетів, створює умови забезпечення соціальної спрямованості формування ринку землі. Для забезпечення організації прозорого ринку землі та ефективного його регулювання, потрібно внести зміни й доповнення до чинних кодексів і законів та прийняти спеціальний закон про ринок землі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баян А.В. Земельні реформи у постсоціалістичних країнах Східної Європи // Економіка АПК.–2001.–№5. – С.36–47.
2. Бруцкус Б.Д. Народное хозяйство Советской России, его природа и судьбы // Вопросы экономики.–1991.–№1. – С.130–131.
3. Буздалов И. Частное землевладение – основа эффективной системы аграрных отношений // Международный сельскохозяйственный журнал.–2001.–№1. – С.27–32.
4. Булик А.Ф. Орендні відносини на сучасному етапі розвитку АПК // Вісник аграрної науки.–1999.–№9. – С.90–93.
5. Давидок В.П., Мовчан В.І. та ін. Національна доповідь України про збереження біологічного розмаїття.–К.: Проспект ЛТД, 1997.–31с.
6. Коган М.Ю., Корбут С.С. и др. Аренда земли и сельскохозяйственная кооперация за рубежом. – М.: ВНИИТЭИАгропрорм, 1989.–48с.
7. Комплексна програма розвитку сільського господарства Харківської області на 2001–2010 роки – Харків, 2000.– 159с.
8. Малік М.Й., Валентинов В.Л. Методологічні аспекти включення землі в господарський оборот // Економіка АПК.–2000.–№4. – С.29–34.
9. Ревенко М.М. Роль держави в регулюванні відносин власності на землю // Економіка АПК.–2001.–№5. – С.36–47.
10. Тисенхьюзен У.К. Анализ земельных реформ произведенных в странах Латинской Америки.– М.: ВАСХНИЛ, 1991.–47с.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗРОШУВАНИХ СИСТЕМ В УМОВАХ ПРОВЕДЕННЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ РЕФОРМИ

*І.П.Липинець, кандидат сільськогосподарських наук, доцент
Херсонський державний аграрний університет*

Протягом останнього часу в економічній літературі точиться дискусія щодо ролі й значення держави у соціально-економічному розвитку країни.

Свою думку про необхідність державного регулювання економічних процесів вже давно висловлювали видатні вчені-економісти К.Воблій, В.Железнов, М.Кондратьєв та інші.

У доповіді Світового банку виділяються п'ять основних завдань, які повинна виконувати держава і без яких неможливий сталий економічний розвиток: затвердження основ законності; підтримка збалансованості політичної обстановки, яка б не сприяла спотворенням; забезпечення макроекономічної стабільності; фінансування базових соціальних послуг та інфраструктури; підтримка незахищених верств населення; охорона навколишнього середовища [1].

Найважливішою повинна бути роль держави у розвитку АПК, який є гарантом продовольчої безпеки країни. Нині він стає осередком підвищення економічної активності, лідером у проведенні реформ, зростає його інвестиційна привабливість. Ці важливі процеси потребують постійної державної підтримки та стимулювання. Частка видатків Державного бюджету України на фінансування розвитку сільського господарства має бути не меншою за 5% усіх видатків бюджету [2]. В Державному бюджеті 2004 р. вона становить 4,5%. Проте, одночасно, в Україні спостерігається переоцінка можливостей ринку у створенні саморегулюючого механізму господарювання, поглиблене державне втручання в соціально-економічні процеси, що негативно позначаються на розвитку АПК. Роль держави у розвитку землеробства є однією із складових організаційно-економічного механізму, що впливає на

ефективність ведення землеробства та сталий його розвиток. Об'єктом наших досліджень є саме зрошуване землеробство. Саме тому ми розглянули основні організаційно-економічні фактори, які впливають на ефективне використання зрошуваних земель.

Ефективність виробництва у зрошуваному землеробстві визначається впливом двох груп факторів. До першої належать цінова, кредитна, податкова системи, політика державної підтримки галузі, регулювання відносин власності, розвиток науки, тобто ті, що формуються на рівні держави і не залежать від товаровиробника. Друга — ті, що залежать від товаровиробника. До неї належать способи та технології ведення землеробства на зрошуваних землях, впровадження високоврожайних, найбільш чутливих до зрошення сортів та гібридів сільськогосподарських культур, реконструкція та поліпшення технічного стану і рівня експлуатації зрошуваних систем, включаючи забезпечення їх дощувальною технікою тощо. На сьогоднішній день однозначно можна стверджувати, що майже всі складові другої групи факторів без державної підтримки товаровиробників вирішені не можуть бути. Більш детально зупинимося на особливостях вирішення деяких складових організаційно-економічного механізму на прикладі зрошуваних систем Херсонської області.

У межах існуючого правового поля і сучасного досвіду господарювання основні принципи управління меліоративними фондами, у першу чергу, внутрішньогосподарськими, виходять із того, що конструктивні та технологічні особливості існуючих меліоративних систем потребують, незалежно від форм власності на землю, їх колективного використання. Розпаювання землі і пов'язані з цим зміни форм власності в агропромисловому секторі виробництва здійснювалися без урахування особливостей використання побудованих у минулі роки меліоративних систем, головною відмінною рисою яких є те, що вони були призначені для обслуговування колективних господарств на значних масивах, оснащених широкозахватною дощувальною технікою. Світовий досвід економіки сільського господарства свідчить, що землеробство в ринкових умовах без державних дотацій починає давати прибуток, коли площа

земельного наділу перевищує 140 га, в умовах зрошення ця площа повинна бути понад 200 га [3]. Площа земельних наділів (паїв) нинішніх землекористувачів не дозволяє забезпечити ефективне використання меліоративних систем. Станом на 1.01.2004р. в області загальна площа зрошуваних земель становить 425,9 тис.га, із них підлягло паюванню 338,872 тис.га або 79,6% від загальної площі зрошуваних земель області. Фактично одержано 79875 паїв. Середній розмір паю становить 4,24 га. На розпайовані землі укладено договорів-оренди на 70469 паїв загальною площею 276,99 тис.га (65,1%). Самостійно використовується 8399 паїв на площі 36,03 тис.га (8,5%).

В ході земельної реформи в Україні перерозподіл земельного фонду призвів до порушення організації території сільськогосподарських підприємств, сівозмін. Так, найбільшу питому вагу у структурі посівних площ, за даними 2003 року, займають зернові культури, а саме 43,8%. В порівнянні з 1991-1996 роками у 2003 році відмічається збільшення посівних площ під зерновими майже у 2 рази. При відносній стабільності овоче-баштанних культур та картоплі за останні 5 років з 55,4% до 19,7% знизилися посіви кормових культур. Серед культур цієї групи удвічі знизилися посіви під багаторічними та однорічними травами з 21,3 до 9,8% та з 10,9 до 5,2% відповідно. Збільшуються посіви і під технічними культурами. Серед них найбільшу питому вагу на зрошуваних землях займає соняшник. За останні роки площа зайнята ним збільшилася з 3,5% (1991-1996 рр.) до 8,7%, 11,04% відповідно у 2000 та 2003 рр. Але відомо, що збільшення посівів соняшнику є не виправданим як за вимогами агротехніки, так і з точки зору збереження родючості ґрунтів. При всій значущості цієї культури для економіки господарств у сучасних умовах, перехід до її вирощування в цілому, і на зрошуваних землях зокрема, вимагає обов'язкового уточнення та регламентації. Порушення сівозмін, що має місце, наносить непоправні збитки родючості полів. Не менш негативну роль відіграє цей фактор у економіці господарств, особливо в умовах дефіциту добрив, засобів захисту рослин та інших ресурсів.

Вперше у 2004 р. з боку Уряду передбачено часткову компенсацію вартості добрив в обсягах 140 млн.грн. по Україні. Забезпеченість сільськогосподарських угідь мінеральними добривами по державі зараз становить лише 28 % від потреби.

Найважливішими складовими економічного механізму господарювання є ціноутворення, кредитна і податкова політика та інші важелі економічного регулювання виробництва. У Державному бюджеті на 2004 р. передбачено 220 млн.грн., які спрямовуються на здійснення фінансової підтримки підприємств АПК через механізм здешевлення короткострокових та довгострокових кредитів, шляхом визначення часткової компенсації ставки за кредит. Компенсація за довгостроковими кредитами надаватиметься, у першу чергу, на закупівлю складної сільськогосподарської техніки, у тому числі дощувальної. У 2004 р. області планується виділити до 29 млн.грн. для проведення реконструкції і розвитку меліоративних мереж та на закупівлю дощувальної техніки. Різке скорочення фінансування виробництва та поставки сільськогосподарським підприємствам дощувальної техніки в попередні роки призвели до скорочення наявного парку дощувальних машин. У робочому стані знаходиться в області 2493 дощувальних машин або 63% від потреби.

У більшості країн світу держава бере на себе відшкодування значної частини витрат на експлуатацію зрошуваних систем та подачу поливної води. Так у США землекористувачі відшкодовують близько 17% вартості поливної води, у Пакистані, Південній Кореї — 13%, на Філіппінах — 10%, в Японії до 20% [4].

На сьогоднішній день зрошувальні магістральні канали області фінансуються за рахунок коштів Держбюджету, але цих коштів недостатньо. Водокористувачі повинні відшкодовувати витрати за використану електроенергію і за послуги по подачі води від точок водовиділу води у господарствах. За результатами 2003р., водокористувачі відшкодували 14080 тис.грн. тільки за використану електроенергію, які вперше були повернуті їм державою. В 2004р. Урядом прийнято рішення про 50% компенсацію витрат за використану для зрошення електроенергію.

Незважаючи на деякі дії з боку держави в підтримці водокористувачів, залишається актуальним введення рішучих дій державної підтримки та регулювання економічних взаємовідносин у сфері гідромеліорації, водного господарства у цілому і зрошуваних земель зокрема. Цей механізм має бути складовою державної аграрної інвестиційної політики і передбачити: застосування системи прямих та непрямих важелів державного регулювання і фінансової підтримки галузі через впровадження пільгового оподаткування та кредитування, прямих державних інвестицій тощо; фінансування за рахунок бюджету на рівні нормативної потреби заходів з експлуатації зрошуваних систем, у тому числі і частини внутрішньогосподарської мережі, та придбання нової дощувальної техніки; фінансування капітальних вкладень на будівництво нових зрошувальних систем та реконструкцію існуючих з урахуванням світового досвіду; відшкодування за рахунок бюджету частини відсотків за кредити, одержані сільськогосподарськими підприємствами на будівництво, реконструкцію та технічну модернізацію господарської мережі зрошувальних систем; відновлення виробництва вітчизняної дощувальної та іншої меліоративної техніки, у тому числі і на основі придбання за рахунок бюджету ліцензій і технологій на її виробництво; розробка та запровадження механізмів стимулювання землекористувачів і працівників водного господарства за високоефективне використання зрошуваних земель з одночасним застосуванням санкцій за незадовільне використання та погіршення меліоративного стану цих земель.

Питання охорони земель, оптимізації використання і відновлення земельних ресурсів, особливо у зоні зрошення, повинні бути піднесені до рівня державних пріоритетів соціально-економічного розвитку України. Припинення деградації і нераціонального використання земель не тільки відкриває значні резерви збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції на зрошуваних землях, поліпшення соціального стану громадян, а й забезпечить суттєве оздоровлення екологічних умов довкілля.

ЛІТЕРАТУРА

1. Л.Абалкин. Роль государства и борьба с экономическими догмами // Экономист. – 1998. – №9. – С.3-4.
2. О.Д. Василик, К.В. Павлюк. Державні фінанси України. – К.: НІОС, 2002. – С.424.
3. П.І. Коваленко. Сценарії управління зрошенням в умовах реформ в Україні// Вісник аграрної науки. – 2002.- №2. – С. 49-53.
4. М.І.Ромашенко, С.А. Балюк. Зрошення земель в Україні. Стан та шляхи поліпшення. – К.: Світ, 2000. – С.114.

УДК 364.48

СТАН ТА ЗАБЕЗПЕЧЕНІСТЬ СІЛЬСЬКОЇ ПОСЕЛЕНСЬКОЇ МЕРЕЖІ ОСНОВНИМИ ОБ'ЄКТАМИ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Л.О.Мармуть, доктор економічних наук, професор

Т.В.Бондарь, аспірант

Херсонський державний аграрний університет

Сучасний стан розвитку аграрного сектору економіки характеризується поглибленням розвитку ринкової економіки, взаємозв'язку соціального і економічного розвитку країни, задоволення потреб працівників аграрного сектора. Концепція соціальної ринкової економіки ґрунтується на необхідності гарантування соціальної захищеності селянства, створення належних умов життя, подолання несприятливих демографічних процесів. Перебудова виробничо-економічних відносин залежить значною мірою від соціального розвитку села. Функціонування підприємств соціальної інфраструктури тісно пов'язано з ефективністю сільськогосподарського виробництва.

Різноманітні проблеми розвитку соціальної інфраструктури та її впливу на сільськогосподарське виробництво займають значне місце в роботах вітчизняних та західних економістів. Перші згадки по даній темі зустрічаються в роботах А.Маршала, А.Сміта, Дж.Кейнса А.Маслоу та ін. Серед вітчизняних науковців можна

виділити роботи Е.М.Агабаб'яна, М.О.Бєсєдіна, С.Г.Важєніна, В.К.Горкавого, М.І.Долішнього, П.Т.Саблука, М.К.Орлатого, В.Й.Шияна, В.В.Юрчишина. Проте, в умовах реформування сільськогосподарських підприємств досить актуальної стає проблема розвитку об'єктів соціальної інфраструктури, інвестицій в дану галузь та дослідження її впливу на основні показники діяльності сільськогосподарських підприємств.

В основі сучасного поділу поселень на міські та сільські лежать відмінності в характері матеріального виробництва, яке має визначальний вплив на розмір та розміщення поселень. Розвиток сільських поселень пов'язаний з використанням землі, функціонуванням сільськогосподарського виробництва. Із соціальної точки зору сільські населені пункти є середовищем відтворення населення, трудового потенціалу. Тому процес сільського розселення, на нашу думку, необхідно аналізувати комплексно, враховуючи соціальні, географічні, етнографічні та інші чинники регіонального розвитку.

Херсонська область утворена 30.03.1944 р., її площа складає 28,56 тис.км² (4,7% території України). В регіоні проживає на 05.12.01 — 1173,7 тис. осіб — це 2,5% від кількості населення України. Густота населення — 41 чол. на 1 км², у тому числі сільського — 16 на 1 км² — це майже в 1,6 рази менше, ніж в Україні. Основною особливістю розселення Херсонщини є локалізація міського і сільського населення у чотирьох придніпровських та одному приморському районах або у південно-західній частині території.

Всього населених пунктів 699, міських — 39, сільських — 660. На початок 2001 р. в області існує 43 сільських населених пунктів с чисельністю до 50 чол., 48 — з чисельністю 50-99 чол., 118 — з 100-199 чол.; 209 — до 200 чол.; 151 — з 200-499 чол.; 139 — 500-999чол., 161 сільський населений пункт з чисельністю 1000 і більше. Середня людність поселення у 1995 р. була 743 чол, а у 2000 р. зменшилась на 4,7% та склала 708 чол. У 2000р. офіційно зареєстровано в області: 5 населених пунктів, які вважаються безлюдними (а в 1995р. їх було тільки 2),

деградуєчими — 35 населених пунктів, це 5,3% від загальної кількості сільських населених пунктів, з них 21 населений пункт вважається вмираючим та 14 — занепадаючими [1].

Вмираючі поселення являють собою групу крайнього ризику і потребують державної підтримки. Безлюдні сільські поселення, які можуть посприяти збереженню навколишнього середовища, поліпшенню використання природних і матеріальних ресурсів варто відродити. Доцільність відродження безлюдних сіл, як місць постійного проживання сільських жителів, визначається наявністю прилеглих до них сільськогосподарських угідь чи інших природних ресурсів або рекреаційних ресурсів.

Для повного відтворення робочої сили, забезпечення добробуту населення, його всебічного розвитку необхідно створити належні соціальні умови. Від останніх залежать розвиток та ефективність сільськогосподарського виробництва та відродження села. Функціонування підприємств, організацій, установ і закладів інфраструктури в період переходу до ринку передбачає вдосконалення відносин власності. У процесі реформування сільської соціальної інфраструктури відбувається розширення потенційних власників, серед яких можуть бути: комунальний власник (власність територіальних громад), державний власник, приватний, колективний. Ринкове середовище потребує роздержавлення і приватизації об'єктів у соціальній сфері села та створення на їх основі структур ринкового типу, які б відповідали інтересам і вимогам населення, а також були спроможні забезпечити життєві їх потреби у різноманітних послугах. Насамперед необхідно ліквідувати державну монополію, створити умови для конкуренції, запобігти зловживанням у розподілі товарних ресурсів, передбачивши систему правової відповідальності.

Задоволення жителів села різноманітними соціальними потребами залежить від ступеня забезпеченості сільських населених пунктів об'єктами соціальної інфраструктури З поглибленням економічної кризи триває зростання темпів її занепаду на селі.

Як показує аналіз соціально-економічного розвитку сільських населених пунктів Херсонської області, у 1996 р. вони зосереджу-

вали 165,6 тис. житлових будинків, при цьому в приватній власності було 152,1 тис., або 91,8%, а у державній і колективній власності тільки 13,5 тис. або 8,2%. У 2001р. спостерігається тенденція до зменшення кількості житлових будинків на 1,0%, при цьому у приватній власності відбувається збільшення житлових будинків на 5,1 тис. за рахунок їх зменшення у державній та колективній власності на 6,6 тис. З 1996 р. до 2001 р. відбулося зменшення показників лікарень на 28% та фельдшерсько-акушерських пунктів на 6,6%. На базі ліквідованих лікарень у зв'язку із зменшенням фінансуванням в сільських населених пунктах відкриваються амбулаторії, якщо у 1996р. їх нараховувалося 47, то у 2001р. вже 57 одиниць. На 1 січня 2001р. 103 сільських населених пунктів Херсонської області не мали лікарняних закладів та пересувного обслуговування (15,6% від загальної кількості сільських населених пунктів), в яких проживало 35 тис.чол.

У 1996 р. функціонувало 446 дитячих дошкільних закладів, а у 2001 р. вони зменшилися на 171 одиницю, або на 38,3%. За період з 1996 р. до 2001 р. відбулося незначне зменшення шкіл — на 3 одиниці, або на 0,7%. Але по Херсонській області 271 населений пункт не має шкіл (41,1% від загальної кількості населених пунктів), де проживають підлітки та молодь 7-17 років. Також 323 населених пункти області не мають дитячих дошкільних закладів (48,9% від загальної кількості), але мають дітей до 6 років. Позитивним моментом є збільшення інших учбових закладів, зокрема ПТУ на 11,1%.

При зменшенні бюджетного фінансування соціальної сфери на селі відбувається загострення економічної кризи, а як наслідок — скорочення кількості клубів, будинків культури, бібліотек, кіноустановок. У 2001 р. у сільській місцевості Херсонщини зменшилася кількість клубів, будинків культури на 68 одиниць, або на 13,5%, бібліотек — на 168 одиниць, або на 30,4%, кіноустановок — на 187, або на 47,1% у порівнянні з 1996 р. По Херсонській області 210 населених пунктів не мають клубів, будинків культури (31,8% від загальної кількості населених пунктів), 294 не мають бібліотек (44,5%), 489 — кіноустановок (74,1%) Значно погіршилося по-

бутове обслуговування сільських жителів. Так, за останні 5 років кількість будинків побуту скоротилася на 55,0%, комплексних приймальних пунктів — на 41,2%, лазень — у 11,5 рази, інших підприємств служби побуту — у 2,1 рази. На 1 січня 2001 р. 642 населених пункти Херсонської області не мали будинків побуту (97,3% від загальної кількості), 638 комплексних приймальних пунктів (96,7%), лазень 616 (93,3%), інших підприємств служби побуту 630 (95,5%). Більш стабільне функціонування характерне для служби зв'язку (за останні 5 років кількість її відділень скоротилася лише на 3,7%; громадського харчування (скорочення закладів досягло 5,4%); спортивних споруд — на 10,1%. При цьому відбувалося збільшення у 2001 р. культових споруд на 11 одиниць, або на 54,9% [2].

Бюджетне фінансування соціальної сфери на селі здійснюється через сільські та районні бюджети, його можливості визначаються станом цих бюджетів. При формуванні бюджетного механізму соціальної сфери села на етапі загострення економічної кризи проявляються дві негативні тенденції.

З одного боку, держава, звужує коло своєї відповідальності за соціальну сферу села, не забезпечуючи навіть найнеобхідніших видатків на утримання закладів освіти, культури та охорону здоров'я, з другого — обмежується можливість місцевих Рад самостійно фінансувати згадане звужене коло видатків. Усе це суперечить курсу розширення функцій місцевих органів самоврядування, зміцнення їх фінансової бази тощо, тобто суперечить тим процесам, які б відповідали переходу до ринкових відносин та демократизації суспільства.

Для припинення руйнації соціальної сфери села, надання сільському населенню гарантованого мінімуму послуг конче необхідно забезпечити: виконання рішень найвищих органів державної влади про збереження мережі та функціонального призначення об'єктів соціальної інфраструктури в процесі реформування економіки; прискорення перебудови взаємовідносин між Державним і місцевими бюджетами, формування та наповнення місцевих бюджетів на рівні нормативів бюджетної забезпеченості на одного жителя; дотриман-

ня законодавства щодо бюджетного фінансування розвитку соціальної інфраструктури села, запровадження жорстких правил його використання; створення при місцевих органах самоврядування неприбуткових підприємств з комунально-побутового обслуговування населення, формування позабюджетних фондів соціального розвитку сільських поселень; більшу підтримку житлового будівництва через регіональні фонди.

ЛІТЕРАТУРА

1. Соціальна інфраструктура села: Навч. посіб./ За ред. П.Т. Саблука, М.К. Орлатого. – К.: Інститут аграрної економіки УААН, 2002.- 465с.
2. Соціальна сфера села України: регіональний аспект / За ред. П.Т.Саблука, М.К. Орлатого. – К.: НДІ "Укراгропромпродуктивність", 2003.- 605с.

УДК 338.27:338.432

ПРОГНОЗУВАННЯ РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ НА ОСНОВІ ЕКОНОМІКО–СТАТИСТИЧНИХ МОДЕЛЕЙ

***А.Т.Мальцев**, кандидат фізико-математичних наук, доцент*

***Н.О.Мішурова**, асистент*

Миколаївський державний аграрний університет

Для досягнення бажаного стану певного процесу в майбутньому на основі показників минулих періодів використовують метод прогнозування. При цьому виникає необхідність в повному аналізі даних, які зібрані і накопичені в процесі досліджень [1, 4]. У цьому процесі використовуються економіко-статистичні моделі, засновані на поточних умовах діяльності сільськогосподарських підприємств і прогнозах на майбутнє. Прогнозування має дати відповідь на запитання: що найімовірніше може статися в майбутньому та за яких умов можна досягти очікуваного результату. Майбутній стан будь-якого процесу прогнозування певною мірою обумовлений не лише зміною закономірностей, які його визнача-

ють, а й багатьма випадковими факторами, взаємозв'язок та виміри впливу яких в повному обсязі врахувати практично неможливо. За названої причини прогнозування завжди мають ймовірний характер [3].

Вихідні положення, використовувані засоби та методи оцінок якості прогнозування суттєво залежать від того, на який проміжок часу майбутнього прагнуть зробити прогноз. Реальні системи прогнозування завжди роблять виправлення на елемент випадковості, і жоден спосіб прогнозування не в змозі передбачити випадкові події. Якщо в даних за минулий період часу маєтся деяка періодичність, то можна використовувати прогнозування для одержання досить точних прогнозів. Чим точніше прогноз, тим менш ризикованої стає діяльність сільськогосподарських підприємств [2].

Мета дослідження — розглянути основні методи прогнозування розвитку виробництва соняшнику, зернової продукції по Миколаївській області та по Україні; визначити найбільш ефективний метод прогнозування серед методів, які пропонує програма Excel: метод середньої ковзної, регресії і метод експоненціального згладжування.

Прогнозування із застосуванням метода середньої ковзної.

При використанні цього методу прогноз будь-якого періоду являє собою не що інше, як одержання середнього показника декількох результатів спостережень часового ряду. Обчислення за допомогою цього методу досить прості і досить точно відображають зміни основних показників попереднього періоду.

Значення ковзної середньої починаються зі значень $\#N/D$, що дорівнюють значенню зазначеного інтервалу мінус один. Це робиться через недостатню кількість даних для обчислення середнього значення декількох перших результатів спостережень. Зробимо прогнозування урожайності соняшнику по Миколаївській області за трьома методами (табл.1).

Таблиця 1

**Прогнозування урожайності соняшника
по Миколаївській області, ц/га**

Роки	Фактична урожайність	Прогнозна урожайність за методом середньої ковзної	Прогнозна урожайність за методом регресії	Прогнозна урожайність за методом експоненціального згладжування
1980	13,6	#Н/Д	14,04	#Н/Д
1985	12,5	#Н/Д	12,78	13,60
1990	15,3	13,60	11,52	13,27
1991	13,3	13,05	11,27	13,88
1992	8,3	13,80	11,01	13,71
1993	11,7	13,70	10,76	12,08
1994	6,4	12,30	10,51	11,97
1995	11,3	11,10	10,26	10,30
1996	7,9	8,80	10,01	10,60
1997	10,2	9,80	9,76	9,79
1998	7,2	8,53	9,50	9,91
1999	8,8	9,80	9,25	9,10
2000	10,7	8,43	9,00	9,01
2001	7,8	8,73	8,75	9,52
2002	10,7	8,90	8,50	9,00
2003		9,10	8,24	9,51
2004		9,73	7,99	9,39
2005		9,25	7,74	9,49

У статистичній теорії критерієм якості апроксимації є стандартне відхилення. Ми, розрахувавши фактичне відхилення від прогнозного на основі даних табл.1, отримали стандартне відхилення прогнозової врожайності, яке становить: за методом середньої ковзної — 6,54 ц/га, за методом регресії — 4,25 ц/га та за методом експоненціального згладжування — 2,55 ц/га. Можна зробити висновок, що метод експоненціального згладжування має найменше стандартне відхилення прогнозової врожайності, тому прогнозування урожайності соняшнику Миколаївської області є найточнішим за цим методом.

На рис.1 показаний результат обчислення ковзної середньої

для даних, приведених в таблиці 1, з інтервалом 3 періоди (роки).

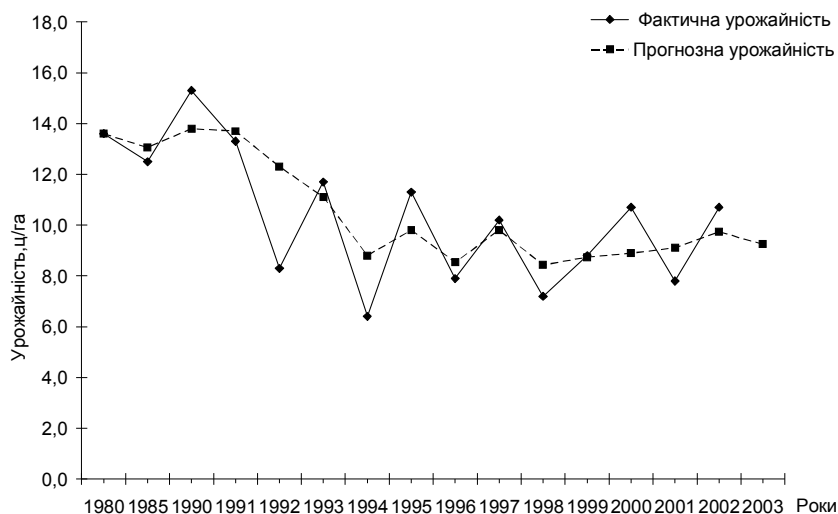

Рис.1. Прогнозування урожайності соняшнику у Миколаївській області за допомогою методу ковзної середньої

Як видно з табл. 1 та рис. 1, прогнозна урожайність соняшнику у Миколаївській області має чітку тенденцію до зменшення за наступні 2004-2005 рр.

Метод прогнозування із застосуванням регресивного аналізу за допомогою діаграм Excel.

Пересунути межу оцінки майбутнього по тимчасовій осі можна за допомогою методу прогнозування із застосуванням регресивного аналізу.

Це можна зробити за допомогою графічної лінії тренда методом, багато в чому подібним методу прогнозу із застосуванням ковзного середнього на основі графіка.

Побудуємо діаграму на основі даних, що містяться в табл.1, добавимо лінію тренда (рис.2). Як бачимо, рівняння лінії тренда:

$$y = - 0,25x + 512,6,$$

де y — урожайність;
 x — роки.

Коефіцієнт кореляції не дуже високий $\Gamma = \sqrt{R^2} \approx 0,6$.

За допомогою ліній тренда можна створювати прогнозування, засновані на регресії, безпосередньо на діаграмі.

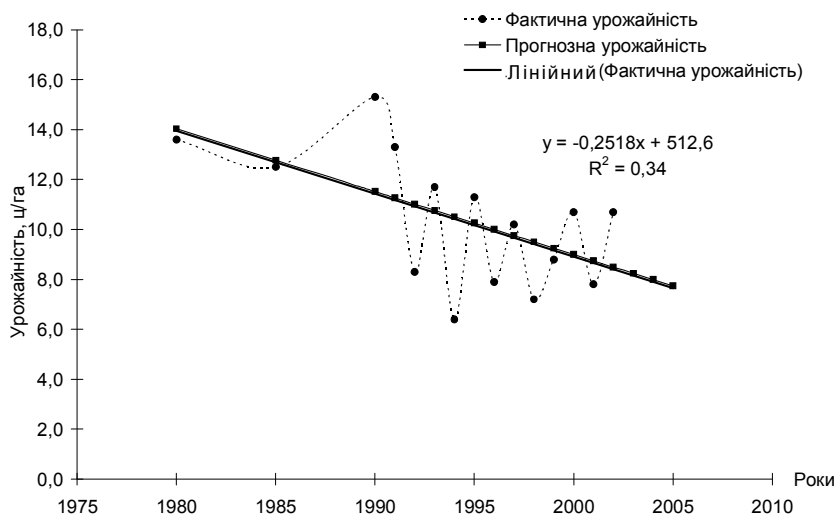

Рис.2. Прогнозування урожайності соняшнику по Миколаївській області з застосуванням регресивного методу

Метод прогнозування з використанням функції експоненціального згладжування.

Згладжування — це спосіб, що забезпечує швидке реагування прогнозу на всі події, що відбуваються протягом періоду довжини базової лінії.

Основна ідея застосування методу згладжування полягає в тому, що кожен новий прогноз виходить за допомогою переміщення попереднього прогнозу в напрямку, яке дало б найкращі результати в порівнянні зі старим прогнозом.

Базове рівняння має наступний вид:

$$F[t+1] = F[t] + a * e[t],$$

де t — часовий період (наприклад, 1-й рік, 2-й рік і т.д.);

$F[t]$ — прогноз, зроблений у момент часу t ; $F[t+1]$ відображає прогноз у часовий період, наступний безпосередньо за моментом часу t ;

a — константа згладжування;

$e[t]$ — погрішність, тобто розходження між прогнозом, зробленим у момент часу t ; і фактичними результатами спостережень у момент часу t .

Таким чином, константа згладжування є величиною, що самокорегується. Іншими словами, кожен новий прогноз являє собою суму попереднього прогнозу і поправочного коефіцієнту, що і пересуває новий прогноз у напрямку, що робить попередній результат більш точним (табл.3). Розглянемо приклад наведений на рис.3.

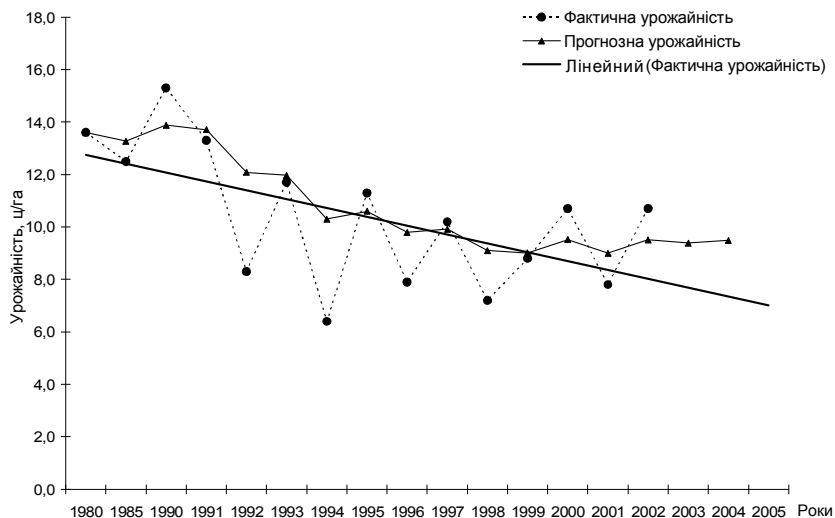

Рис. 3. Прогнозування урожайності соняшнику по Миколаївській області за допомогою методу експоненціального згладжування

Як ми бачимо, на рис. 3 при прогнозуванні з використанням лінії тренда пропускається стрибок функції базової лінії, тоді як при прогнозі з застосуванням згладжування він відстежується.

Згладжування є дуже корисним в тих випадках, коли в тимчасовому ряді спостерігаються істотні розходження в рівнях даних. Як бачимо, на рис.3 за методом експоненціального згладжування урожайність соняшнику, яка прогнозується на протязі 2002-2004рр. збільшується. При прогнозуванні виконаному за допомогою згладжування, фактична базова лінія відслідковується досить точно.

Рис. 4. Динаміка прогнозування урожайності соняшнику по Миколаївській області за допомогою трьох методів

Аналізуючи рис.4, можна зробити висновок, що метод прогнозування під назвою експоненціальне згладжування враховує ефекти стрибка функції набагато краще, ніж способи, які наведені вище.

Наведемо ще приклад прогнозування валового збору зернових та зернобобових культур по Україні з використанням методу експоненціального згладжування (рис.5).

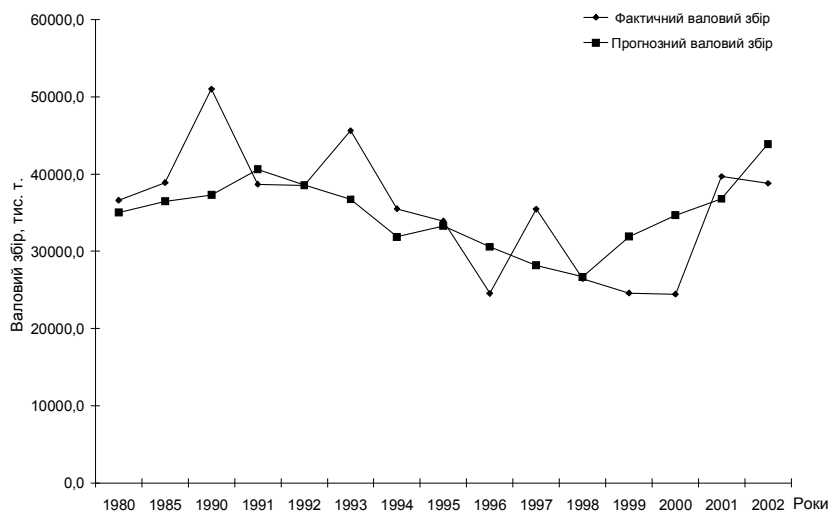

Рис. 5. Прогнозування валового збору зернових та зернобобових культур по Україні за допомогою методу експоненціального згладжування

Як видно з рис.5, найбільша відносна помилка прогнозу спостерігається в 1990р. (71,28%), в 1991р. (37,04%) та в 2002р. (31,22%). В інші роки дані прогнозного валового збору мають незначне відхилення з фактичними даними валового збору зернових та зернобобових культур по Україні. Прогнозований валовий збір має чітку тенденцію до зростання за наступні 2003-2004рр.

Нами було запропоновано три основних методи прогнозування розвитку виробництва сільськогосподарської продукції по Миколаївській області та по Україні.

Якщо порівняти всі ці три методи прогнозування, то можна зробити висновки, що метод середньої ковзної є швидким, але досить неточним засобом виявлення загальних тенденцій часового ряду. Пересунути межу оцінки майбутнього по часовій осі можна за допомогою методу прогнозування із застосуванням регресивного аналізу, але він також досить неточний. Але метод прогнозування під назвою “експоненціальне згладжування” враховує ефекти стрибка функції набагато краще, ніж попередні методи. Отже, прогнозу-

вання з використанням методу експоненціального згладжування являє собою ефективний та найкращий метод прогнозування.

При прогнозуванні з використанням методу експонентного згладжування варто уникати у діалоговому вікні “експоненціальне згладжування” використання параметра Фактор загасання, котрий менше значення 0,7. Якщо створюється враження, що при більшому значенні константи згладжування засіб Експоненціальне згладжування дає найбільш кращий результат то, імовірно, всього, це відбувається завдяки високому рівню автокореляції у тимчасовому ряді. Тому, іншими словами, необхідно скористатися іншими методами прогнозування.

Метод експоненціального згладжування також може допомогти розробити бізнес-план свого сільськогосподарського підприємства, відповісти на багато питань (наприклад, такі: чи варто очікувати підвищення чи зниження попиту на вироблену продукцію, чи підвищиться (понижиться) рівень цін і (що, імовірно, навіть більш важливо) до якого ступеня і т.д.).

На завершення доцільно наголосити, що вибір методу прогнозування — це наслідок змістовного аналізу конкретного процесу. Такий аналіз має не лише дати відомості про хід і кількісні характеристики процесу в минулому, але й оцінити його можливе майбутнє. Але за будь-яких обставин описані методи прогнозування будуть корисними і до певної міри ефективними, бо дозволяють істотно обмежити множину альтернативних варіантів економіко-статистичного моделювання перебігу процесу в часі та прогнозування його майбутнього стану.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспектива розвитку. Інформаційно-аналітичний збірник (випуск 6) / За ред. П.Т.Саблука та ін. — К.: ІАЕ УААН, 2003.— 764 с.
2. Бизнес-анализ с помощью Microsoft Excel, 2-е издание.: Пер. с. англ. -М.: Вильямс, 2003. — 448 с.
3. Дослідження операцій в економіці: Підручник для студентів вузів /Харк. нац.аграрн.ун-т ім. В.В.Докучаєва. — Харків: Гриф, 2002.-580 с.
4. Статистичний збірник “Рослинництво Одеської області”. Одеське обласне управління статистики, 2002. — 133 с.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-АДМІНІСТРАТИВНИЙ МЕХАНІЗМ РЕМОНТНО-ТЕХНІЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ

*Я.М.Мартинишин, кандидат економічних наук, доцент
Білоцерківський державний аграрний університет*

Вступ. Система ремонтно-технічного обслуговування (РТО) аграрного підприємства являє собою сукупність трудових і матеріальних ресурсів, процесів і об'єктів РТО, об'єднаних спільною метою — забезпечення справності, високої роботоздатності та своєчасної заміни машин відповідно до вимог науково-технічного прогресу при мінімальних витратах, що дозволяє господарству безперервно виробляти продукцію, задовольняти потреби споживачів і отримувати максимально можливі прибутки. Крім того, системі РТО аграрного підприємства у загальному випадку можна представити і як сукупність різноманітних ремонтно-технічних підрозділів інженерної служби взаємозв'язаних між собою та з іншими підрозділами (що використовують техніку) й центральним апаратом управління господарства, а також з позагосподарськими системами РТО технологічними, економічними і адміністративними відносинами. Привести в дію таку систему, щоб одержати потрібний результат, можна лише за допомогою відповідних механізмів, у тому числі й організаційно-адміністративного. Проте на практиці у переважній більшості господарств цей механізм не відповідає умовам і часто суперечить діючому економічному механізму, що призводить до негативних наслідків. Тому актуальним є вдосконалення організаційно-адміністративного механізму системи РТО.

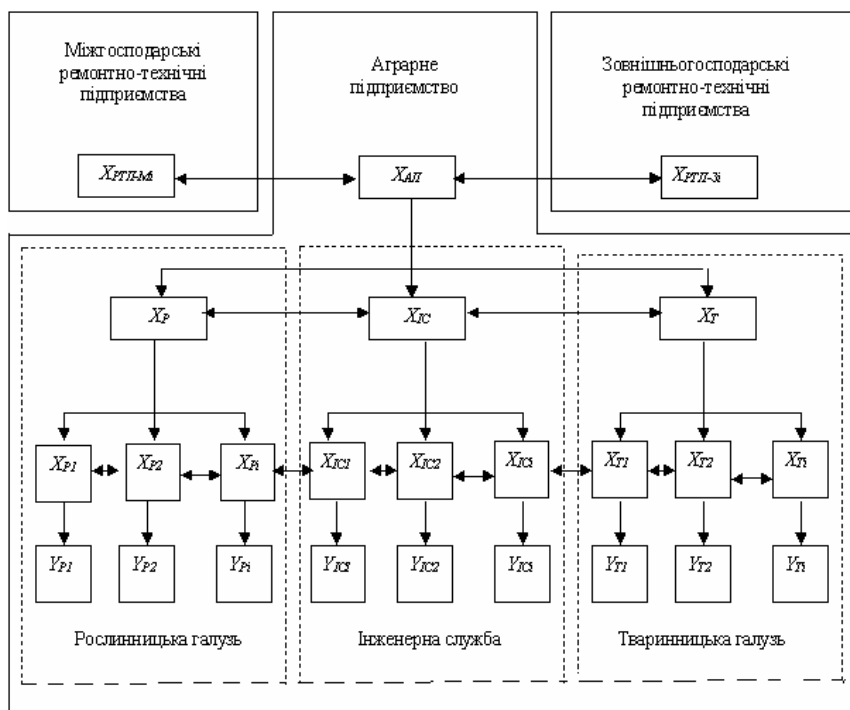
Відзначаючи вагомість отриманих раніше наукових результатів [1-3], слід зауважити, що на сьогодні в цій проблемі залишилося ще багато невирішених теоретичних, методологічних і практичних питань. Зокрема, відсутнє системне і комплексне пояснення сутності і будови організаційно-адміністративного механізму РТО, що й зумовило необхідність проведення цього дослідження.

Постановка завдання. Метою роботи є визначення сутності,

будови та принципу дії організаційно-адміністративного механізму системи РТО аграрного підприємства в нинішніх умовах. Основними методологічними підходами досягнення поставленої мети були: діалектичний, системний, абстрактно-логічний та інші методи досліджень. Науковою базою послужили фундаментальні праці вітчизняних вчених-економістів, матеріали періодичних наукових видань, науково-практичних конференцій, спеціально організованого вибіркового статистичного спостереження у різних природно-економічних зонах України за 1993-2003рр.

Результати. Організаційно-адміністративний механізм РТО аграрного підприємства — це складна система, що базується на мотивах примусового характеру, зумовлених заінтересованістю трудових колективів інженерної служби та суміжних підрозділів у спільній та чіткій організації ремонтно-обслуговуючих робіт. Він складається з комплексу організаційно-адміністративних способів, методів і важелів, за допомогою яких забезпечується безперервність і ритмічність та висока результативність РТО.

Основними структурними складовими організаційно-адміністративного механізму є керуючі і керовані підсистеми РТО та організаційно-адміністративні відносини між ними (рис.1). До складу керуючих і керованих підсистем у загальному випадку належать: керуюча загальногосподарська підсистема — центральний апарат управління аграрним підприємством ($X_{АП}$); керуючі загальногалузеві підсистеми — апарати управління інженерною службою (X_{IC}), рослинницькою (X_P) і тваринницькою (X_T) галузями; керуючі підсистеми (апарати управління) первинних підрозділів інженерної служби ($X_{IC1}, X_{IC2}, \dots, X_{ICi}$), рослинницької ($X_{P1}, X_{P2}, \dots, X_{Pi}$) і тваринницької ($X_{T1}, X_{T2}, \dots, X_{Ti}$) галузей; керовані (виконавчі) підсистеми первинних підрозділів інженерної служби ($Y_{IC1}, Y_{IC2}, \dots, Y_{ICi}$), рослинницької ($Y_{P1}, Y_{P2}, \dots, Y_{Pi}$) і тваринницької ($Y_{T1}, Y_{T2}, \dots, Y_{Ti}$) галузей; керуючі підсистеми міжгосподарських ($X_{РТП-Мi}$) і зовнішньогосподарських ($X_{РТП-Зi}$) ремонтно-технічних підприємств.

Керуючі підсистеми об'єднують у єдине ціле працівників апарату управління певного рівня РТО і технічні засоби прийому й накопичення інформації, що поступає від керованих підсистем, обробки її та зворотної передачі виконавцям. Керовані підсистеми в свою чергу, об'єднують засоби виробництва і трудові колективи інженерної служби, спільне функціонування яких становить процеси РТО, що регулюються керованими підсистемами. Керуючі і керовані підсистеми є складовими системи РТО, не можуть функціонувати самостійно, а лише у тісній взаємодії вони становлять єдине ціле.

У процесі РТО керуючі і керовані підсистеми вступають у двосторонні вертикальні ($\downarrow$) та горизонтальні ($\leftrightarrow$) організаційно-адміністративні відносини. Вертикальні відносини між підсистемами пов'язані з ієрархічною структурою аграрного підприємства та

інженерної служби і носять директивний характер: між керуючою загальногосподарською підсистемою аграрного підприємства і керуючою підсистемою інженерної служби; між керуючою підсистемою інженерної служби і керуючими підсистемами її ремонтно-технічних підрозділів; між керуючими і керованими підсистемами ремонтно-технічних підрозділів.

Зв'язки по горизонталі обумовлені технологічними схемами виконання ремонтно-обслуговуючих робіт і за змістом є узгоджувальними між однорівневними підсистемами: між керуючою підсистемою аграрного підприємства та керуючими підсистемами зовнішньогосподарських і міжгосподарських ремонтно-технічних підрозділів; між керуючою підсистемою інженерної служби та керуючими підсистемами рослинницької і тваринницької галузей; між керуючими підсистемами ремонтно-технічних підрозділів усередині інженерної служби та поза нею з керуючими підсистемами первинних підрозділів рослинницької і тваринницької галузей.

Організаційно-адміністративні зв'язки і відносини у системі РТО повинні здійснюватися за виробленими на підприємстві певними правилами і алгоритмами та сприяти досягненню перш за все головної мети аграрного підприємства, а також взаємоузгодженим частковим цілям трудових колективів інженерної служби і підрозділів основного виробництва. Цю роль у загальному організаційно-адміністративному механізмі мають виконувати його функціональні регламентний і розпорядчий механізми.

Регламентний механізм функціонування забезпечує формування стійких організаційно-адміністративних відносин у системі РТО. Його необхідними складовими повинні бути: статут аграрного підприємства (та зміст статутів ремонтно-обслуговуючих підприємств); організаційна структура аграрного підприємства загалом та інженерної служби зокрема; положення про управління підприємством та інженерною службою (а також зміст відповідних положень по галузях рослинництва і тваринництва); посадові інструкції працівників апаратів управління підприємством та інженерною службою: генеральний керівник підприємства, головний інженер, його заступники, керівники

підрозділів інженерної служби (а також зміст аналогічних положень по галузях рослинництва і тваринництва); загальне положення про інженерну службу та положення про її підрозділи: ремонту (центральна ремонтна майстерня), техобслуговування машинно-тракторного парку, техобслуговування автопарку, техобслуговування машин і обладнання тваринницьких ферм, техобслуговування енергетичного обладнання, зберігання (машинний двір), матеріально-технічного забезпечення (а також зміст відповідних положень по галузях рослинництва і тваринництва); договори на РТО: зовнішньогосподарські, міжгосподарські, внутрішньогосподарські (між центральним апаратом управління та інженерною службою; усередині інженерної служби між її апаратом управління і внутрішніми підрозділами та між самими підрозділами; між інженерною службою або її підрозділами та підрозділами рослинницької і тваринницької галузей); плани-графіки виконання РТО (річні, місячні, щоденні): силами і засобами інженерної служби та окремих ремонтно-технічних підрозділів; силами і засобами міжгосподарських і зовнішньогосподарських ремонтно-обслуговуючих підприємств; правила внутрішнього трудового розпорядку на підприємстві; норми і нормативи РТО; методичні вказівки та інструкції щодо виконання РТО.

Розпорядчий механізм функціонування забезпечує утворення короткотермінових (оперативних) організаційно-адміністративних відносин у системі РТО. Його основними елементами є письмові та усні накази і розпорядження, вказівки та рекомендації керівників центрального апарату управління й інженерної служби, проведення нарад спрямованих на виконання поточних оперативних завдань РТО, а також контроль за їх виконанням.

Організаційно-адміністративний механізм та його складові повинні відповідати умовам підприємства і бути адаптованими до прийнятої в ньому організаційно-економічної форми системи РТО: бездоговірної або договірної (підряд, оренда, кооператив).

Бездоговірні форми передбачають пряме планово-адміністративне регулювання діяльності ремонтно-технічних підрозділів інжене-

рної служби з боку центрального апарату управління підприємством за деталізованою системою показників і означають відсутність будь-якої самостійності названих підрозділів. Управління системою РТО здійснюється на засадах єдиної начальності з призначенням керівників ремонтно-технічних підрозділів та інженерної служби в цілому. Функціонування системи майже повністю забезпечує організаційно-адміністративний механізм.

Договірні форми ґрунтуються на договірних економічних відносинах трудових колективів ремонтно-технічних підрозділів інженерної служби з іншими підрозділами, що використовують техніку і потребують РТО, а також з господарством, у рамках якого вони функціонують. Ця форма передбачає аналогічні відносини й усередині інженерної служби між її внутрішніми підрозділами, працівниками, керуючою і керованою підсистемами. У цьому випадку підрозділи отримують певну організаційну і економічну самостійність. Управління підрозділами інженерної служби колективне з виборами керівників. Функціонування системи РТО забезпечується організаційно-економічним і організаційно-адміністративним механізмами. По мірі розвитку договірних форм (в напрямку від підряду до оренди і кооперативу), розширенню самостійності ремонтно-технічних підрозділів, роль організаційно-адміністративного механізму по відношенню до організаційно-економічного поступово зменшується (табл.1). Цю закономірність необхідно враховувати при розробці організаційно-адміністративного механізму РТО аграрного підприємства.

Висновки. Наукова новизна цього дослідження полягає у встановленні сутності, з'ясуванні необхідної будови та об'єктивних закономірностей функціонування організаційно-адміністративного механізму РТО залежно від рівня розвитку економічних відносин на підприємстві. Використання цих положень на практиці забезпечить системність і комплексність формування цього механізму. Перспективами подальших досліджень у цьому напрямі може бути розробка типових моделей організаційно-адміністративних механізмів системи РТО аграрних підприємств.

Таблиця 1

Організаційно-економічні форми та співвідношення організаційно-адміністративного (ОАМ) і організаційно-економічного (ОЕМ) механізмів функціонування системи ремонтно-технічного обслуговування (РТО) в аграрному підприємстві

Форми системи РТО	Самостійність підрозділів РТО		Управління підрозділами РТО	Співвідношення механізмів функціонування системи РТО
	організаційна	економічна		
Бездоговірні	—	—	Єдино-начальність з призначенням керівника	Майже повністю ОАМ
Договірні: а) підряд	Мінімальна згідно з госпрозрахунковим завданням	Відтворення вартості робочої сили	Колективне з виборами керівника	Максимально ОАМ та мінімально ОЕМ
	Середня згідно з договором підряду	Простого відтворення		Більше ОЕМ і менше ОАМ
б) оренда: - цільова	Середня згідно з договором оренди	Простого відтворення	Колективне з виборами керівника	Більше ОЕМ і менше ОАМ
- змішана	Вище середньої згідно з договором оренди	Частково розширеного відтворення		Максимально ОЕМ та мінімально ОАМ
в) кооператив	Вище середньої згідно з внутрішнім статутом кооперативу	Частково розширеного відтворення	Колективне з виборами керівника	Максимально ОЕМ та мінімально ОАМ
	Максимальна згідно з внутрішнім статутом кооперативу	Розширеного відтворення		Майже повністю ОЕМ

ЛІТЕРАТУРА

1. Економіка і організація аграрного сервісу. / За ред. П.О. Мосіюка. – К.: ІАЕ УААН, 2001. – 508 с.
2. Скиба А.П. Управление ремонтным производством в сельском хозяйстве. – М.: Агропромиздат, 1990. – 297 с.
3. Экономика и организация ремонтно-обслуживающего производства. / Под. ред. С.С. Черепанова. – М.: Агропромиздат, 1987. – 310 с.

ПРОБЛЕМИ ІНВЕСТИВАННЯ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

*Л.П.Марчук, кандидат економічних наук, доцент
Миколаївський державний аграрний університет*

Актуальність питання про створення необхідної інвестиційної бази для аграрної сфери виробництва беззаперечна. Від його вирішення значною мірою залежить рівень розвитку технічної бази сільського господарства, нарощування обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, ефективність використання залучених ресурсів, рівень життя сільського населення.

Проблема повного використання наявних інвестиційних ресурсів і пошуку нових джерел інвестування аграрного виробництва є предметом дослідження у працях багатьох українських економістів-аграрників. У першу чергу слід відзначити роботи таких економістів, як В.Г.Андрійчук, М.Я.Дем'яненко, Б.І.Пасхавер, П.Т.Саблук, В.П.Ситник та ін.

Автор даної статті поставив собі за мету дослідити нинішній стан інвестиційної бази аграрного виробництва, оцінити її кількісні параметри і визначити перспективи її подальшого розвитку.

Як відомо, сільське господарство — це галузь із несприятливим інвестиційним кліматом. Непривабливість галузі відносно інвестицій пояснюється її високою ризикованістю, повільним оборотом коштів, низьким рівнем технологічної оснащеності і рентальності тощо.

Про небажання інвесторів вкладати кошти у розвиток аграрного виробництва свідчать такі дані: частка сільського господарства в обсязі інвестицій в основний капітал протягом п'яти років не перевищує 5% загального обсягу, тоді як частка промисловості становить майже 41%, транспорту — 19%. Майже із 40 млрд. капіталовкладень за минулий 2003 рік у село потрапило менше двадцятої частини, а потрібна, щонайменше — третина [1].

Збільшити інвестиційні ресурси за рахунок власних коштів

сільськогосподарських підприємств нині практично неможливо. За 2003 рік прибуток великих і середніх підприємств від усіх видів діяльності становив 25,1 млн. грн. (у 2002 році — 330,8 млн. грн. збитків), а рівень рентабельності був 0,2% проти мінус 1,9% у 2002 році. В цілому 2003 рік закінчили з прибутком 48,5% підприємств, решта — збиткові. Загальна сума доходу склала майже 2 млрд. грн. На одне прибуткове підприємство в Україні припадає 396,6 тис. грн. доходу [4].

З огляду на незадовільний фінансовий стан сільського господарства держава вживає необхідні заходи для розширення інвестиційної діяльності в аграрному секторі. З цією метою запроваджуються різні форми бюджетної допомоги селу, удосконалюються методи фінансово-кредитного забезпечення сільського господарства, реформується система оподаткування тощо.

Серед заходів бюджетного фінансування найбільш важливими є:

- фінансування державних цільових програм;
- використання податкових пільг;
- надання дотацій сільгоспвиробникам;
- часткова компенсація вартості техніки, що отримується за лізингом тощо.

Так, державним бюджетом на 2004 рік передбачено виділити на цільові програми 1394,6 млн. грн. [2]. Продовжують діяти пільги щодо сплати ПДВ. До 1 березня 2005 року Кабінет Міністрів подовжив порядок нарахування дотацій сільгоспвиробникам за продані ними переробним підприємствам м'ясо та молоко. Запроваджується часткова компенсація вартості мінеральних добрив, вводяться дотації на посіви ярої пшениці тощо.

Особливої уваги потребує відновлення машинно-тракторного парку. Як відомо, аграрні підприємства забезпечені технікою на 45-65%, понад 90% якої вже відпрацювало свій амортизаційний строк [2]. Економісти прогнозують через 3-4 роки технічну кризу, якщо рівень технічного забезпечення села не зміниться.

У 2003 році виробники закупили сільськогосподарської техніки на суму 1,6 млрд. грн. При цьому імпортої техніки було

придбано на 900 млн. грн. [3].

Звичайно, цих коштів на відновлення технічної бази сільсько-го господарства вкрай недостатньо. За оцінками економістів, для відтворення машинно-тракторного парку на рівні технологічної потреби щорічно необхідно купувати машин і обладнання на суму 7-8 млн. грн.

За цих обставин у першу чергу слід подбати про розвиток вітчизняного сільськогосподарського машинобудування, адже власна техніка буде дешевшою. Імпортна техніка внаслідок її дорожнечі не вважається ефективною в наших умовах, не зважаючи на її технічні переваги. Нашим сільськогосподарським підприємствам сьогодні вигідніше купувати вітчизняні машини з продуктивністю у 2-3 рази нижчою, але дешевші у 3-8 разів у порівнянні із зарубіжними зразками.

Частково розв'язати цю проблему допомагає державна допомога при купівлі техніки за фінансовим лізингом. У даному випадку держава відшкодовує 30% вартості техніки. В цілому у 2004 році рівень державної підтримки розвитку виробництва і ринку сільськогосподарської техніки порівняно з 2002 роком зростає майже у 3,5 рази [2].

Чимале місце нині у структурі джерел фінансування аграрного сектора посідають кредитні ресурси. У 2003 році обсяги кредитів порівняно з 1999 роком зросли більше, ніж у двадцять разів, порівняно з минулим роком — на 32%. Загальна сума кредитів у 2003 році склала 8,2 млрд. грн. З них 3,2 млрд. грн. були надані на пільгових умовах [2].

За попередніми оцінками, у 2004 році аграрії залучать у виробництво до 1,5 млрд. грн. короткострокових і 1,2 млрд. грн. довгострокових кредитів. При цьому на часткове відшкодування процентних ставок по кредитах держава виділяє 220 млн. грн. [2]. Вперше у цьому році передбачено здешевлення довгострокових кредитів.

Подальше використання кредитних ресурсів для інвестування аграрного виробництва вимагає розробки дієвого механізму повернення

кредитів, створення умов для стабільної платоспроможності сільгоспвиробників, запровадження системи страхування ризиковості кредитів, більш розгорнутого залучення коштів кредитної кооперації тощо.

Слід зазначити, що всі варіанти використання інвестиційних джерел дають певний економічний ефект, але не вирішують проблему інвестування в цілому. Основним важелем розв'язання цієї проблеми, на нашу думку, повинно стати удосконалення механізму ціноутворення на сільськогосподарську продукцію. Адже саме ціновому механізму в умовах ринкової економіки належать провідні регулюючі функції щодо здійснення процесу відтворення, в тому числі і у сільському господарстві.

Сучасний ціновий диспаритет на промислову і сільськогосподарську продукцію “вимиває” значну частину коштів із сільського господарства замість того, щоб спрямувати їх в аграрне виробництво. Тому важливо через елементи державного регулювання подбати про такий рівень ціни виробництва і ринкової ціни, який би гарантував сільському господарству приблизно однаковий рівень норми прибутку порівняно з іншими галузями народного господарства. Поряд з цим треба забезпечити належний розвиток інфраструктури агоринку, здійснювати відповідну цінову політику на аграрних біржах, визначити можливості використання заставних цін, інтервенційних закупок тощо.

Заслугує на увагу пропозиція запровадження граничних цін на окремі види сільськогосподарської продукції, зокрема, на м'ясо і молоко, що виробляються особистими селянськими господарствами. Адже нині організації, що закуповують цю продукцію, встановлюють ціни довільно з урахуванням сезонних коливань. За таких обставин сільгоспвиробники не мають ніяких гарантій щодо відшкодування власних витрат і щодо визначення майбутніх обсягів виробництва продукції. Граничні ціни, закріплені в законодавчому порядку, чітко визначали б мінімальний рівень відшкодування витрат, а значить, і гарантували б відповідну межу фінансового забезпечення сільгоспвиробників.

Визначаючи роль цінового механізму в регулюванні відтворювального процесу, треба взяти до уваги ще один важливий момент. Справа у тому, що проблема цінового диспаритету торкається не тільки виробника, але і споживача. Економічне становище споживача вимагає порівняння рівня оплати праці і рівня вартості продуктів харчування, які складають приблизно дві третини споживчого бюджету населення нашої країни. Отже, мова йде про необхідність досягнення відповідності у системі “доходи-витрати”, яка розглядається крізь призму відшкодування вартості робочої сили. Цієї відповідності можна було б досягти на підставі використання паритетних цін у сфері споживання. На жаль, на сьогоднішній день в Україні хоч роздрібні ціни на продукти харчування у 2-3 рази нижчі за світові, але занадто низькі ставки оплати праці не дозволяють забезпечити належний рівень продовольчого споживання населення.

Отже, розв’язання проблеми інвестування аграрного виробництва вимагає комплексного підходу, який повинен враховувати специфіку відтворювальних процесів і у сфері виробництва, і у сфері споживання. Поліпшення інвестиційної діяльності у сільському господарстві можна досягти за рахунок відповідного поєднання важелів державного регулювання і елементів ринкового механізму, необхідних для створення оптимальних умов функціонування галузі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Квітневі тези аграрної реформи. Виступ віце-прем’єр міністра України з питань агропромислового комплексу І. Кириленка на науково-практичній конференції з питань соціально-економічних проблем села та шляхів їх розв’язання// Сільський час. – 2004. – 7 квітня. – с. 3.
2. Поглиблювати зміни на краще практичними справами. Виступ першого заступника міністра аграрної політики України М. Безуглого на засіданні підсумкової колегії Мінагрополітики 23 лютого 2004 року// Сільський час. – 2004. – 25 лютого. – С. 3 – 5.
3. Технікою аграріїв забезпечать СП// Сільський час. – 2004. – 27 лютого. – С. 3.
4. Фінансово-господарська діяльність в АПК за 2003 рік// Сільський час. – 2004. – 26 березня. – С. 2.
5. Юхименко П.І., Москаленко І.В. Монетаристські проблеми інвестування в аграрному секторі економіки України.// Економіка АПК. – 2003. – № 5. – С. 92-97.

ФОРМУВАННЯ ФРАНЧАЙЗИНГОВОЇ ТОРГОВОЇ МЕРЕЖІ У ПТАХОПРОДУКТОВОМУ ПІДКОМПЛЕКСІ

Б.А.Мельник, кандидат економічних наук, доцент

І.О.Третяк, старший викладач

Миколаївський державний аграрний університет

Вивчення українського досвіду останніх років з організації збуту виробленої продукції показує, які явні помилки допускають підприємства агропромислового комплексу при її реалізації.

По-перше, існує стереотип, згідно з яким реалізацією виробленої продукції повинно займатися підприємство-виробник. З одного боку, здається цілком логічним, що виробник сам виходить на ринок і реалізує свою продукцію. Основний досвід прихильників цієї системи — підприємство додатково заробляє “живі” гроші, які зазвичай одержує торгівля (посередники). Однак організація власної торгової мережі вимагає додаткових витрат, створює ускладнення з обліку продукції. З огляду на досить великі масштаби діяльності підприємств птахопродуктового підкомплексу, утримання власної торгової мережі не дає їм того збільшення ефективності, на котру можна було б розраховувати, виходячи прямо на ринок збуту.

По-друге, прямий вихід на ринки збуту продукції вимагає проведення відповідних маркетингових досліджень, які також можна перекласти безпосередньо на ділерів, що займаються реалізацією продукції.

Своєму комерційному успіху голова правління АТЗТ “Миронівський хлібопродукт” Ю.Косюк завдячує чітко організованій системі збуту продукції: основною стратегією якої стало дотримання принципу — споживач завжди повинен отримувати лише свіжу і виключно якісну курятину [1]. Акціонерне товариство досягає цього, працюючи на умовах франчайзингу з іншими компаніями та приватними підприємцями, які беруть на себе зобов’язання виконувати маркетингові умови договору з продажу продукції і проведенню рекламних заходів. Франчайзер проводить економічне

консультування з планування і управління, а також з ведення торгових операцій, досягаючи цим максимальної уніфікації і стандартизації для різних торгових підприємств, що входять в систему маркетингових умов з продажу товарів і наданих послуг.

Розпочинаючи процес формування нової товарної категорії — “свіже куряче м’ясо” (на що спрямовувалась рекламна компанія торгової марки “Наша Ряба”) менеджери АТЗТ “Миронівський хлібопродукт” чітко розуміли, що своєму комерційному успіху будь-яка компанія зобов’язана перш за все першокласній системі розподілу, яка є наріжним каменем маркетингової стратегії фірми. Цей успіх досягається на основі використання технологічних інновацій в сфері високоефективних систем розподілу продукції і якості обслуговування споживачів.

Одним із найбільш значних явищ у розвитку каналів розподілу є поява вертикальних маркетингових систем (ВМС), котрі прийшли на зміну традиційним каналам розподілу. На рис.1 зроблено порівняння двох структурних схем цих каналів.

Традиційний канал розподілу складається з незалежного виробника, одного або декількох оптових торговців і одного або декількох роздрібних. Кожний член каналу представляє собою окреме підприємство, що прагне забезпечити собі максимально можливий прибуток, навіть на збиток максимальному отриманню прибутку системою в цілому. Жоден із членів каналу не має повного або достатньо повного контролю над діяльністю інших членів.

Вертикальна маркетингова система (ВМС), навпаки, складається із виробників, одного або декількох оптових торговців і одного або декількох роздрібних торговців, що діють як одна система. В цьому випадку один із членів каналу або є володарем останніх, надаючи їм торгові пільги, або володіє могутністю, що забезпечує їх повне співробітництво.

Домінуючою силою в рамках вертикальної маркетингової системи можуть бути: виробник, оптовик або роздрібний торговець. ВМС виникли як засіб контролю за поведінкою каналу і недопущення конфліктів між його окремими членами, що дбають про свої інтереси. ВМС економічні з точки зору своїх розмірів, мають

велику ринкову владу і виключають дублювання зусиль. ВМС стали переважаючою формою розподілу у сфері споживчого маркетингу, де ним охоплено уже понад 65% світового ринку [2].

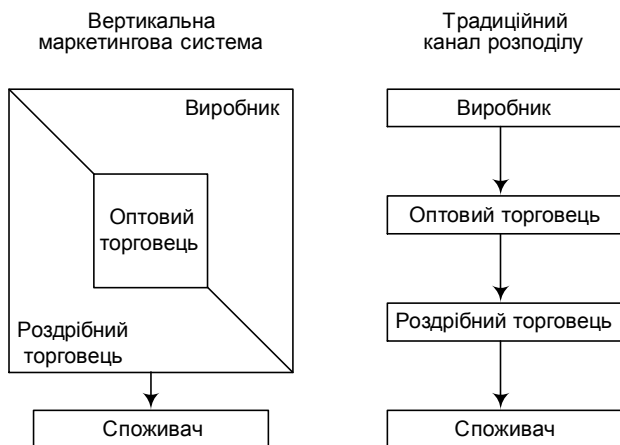

Рис.1. Схематичне порівняння традиційного каналу розподілу з вертикальною маркетинговою системою

Найбільший інтерес становить договірний тип ВМС, де економія коштів або збільшення продаж формується за допомогою домовленостей між учасниками каналу розподілу. Координація і вирішення конфліктів досягається шляхом офіційних домовленостей зі всіма учасниками каналу. Договори охоплюють весь спектр діяльності: від домовленостей про технічні характеристики товарів і умови оплати до більш детальних домовленостей про дилерську відповідальність або франчайзинговий контракт. З кожним дилером оформлюється дилерський договір, за яким вони зобов'язуються продавати продукцію птахофабрики з фіксованою націнкою плюс скидка з ціни птахофабрики на природний збиток і втрати продукції. Кожному дилеру надається кредит та відсрочка платежу до 30 календарних днів.

Для забезпечення гарантій птахофабрики (комбінату) від несумлінного партнерства встановлюються умови співробітництва з дилерами:

- ділером може бути тільки особа, яка бере на себе повну відповідальність за результати фінансово-господарської діяльності;
- перевага віддається ділерам, що мають статус юридичної особи, у яких організаційно-правова форма передбачає повну відповідальність засновників;
- наявність ліквідної застави під одержуваний товар;
- надання гарантій банку або комерційного партнера, який має добру репутацію;
- відсутність прострочених зобов'язань перед третіми особами;
- достатність власного майна по зобов'язаннях.

У ділерському договорі може бути передбачено поетапний перехід до повного пакета ділерських пільг за умови сумлінного виконання ділером усіх договірних зобов'язань протягом певного періоду часу.

Працюючи понад два роки на ринку продукції птахівництва, ТМ “Наша Ряба” стала відомою для українського покупця. Цінова політика, якої дотримувалось керівництво корпорації, була направлена на проникнення на місцеві і регіональні ринки збуту в зв'язку з чим ціни встановлювались нижчі від цін конкурентів на 5-7%. Крім того, особлива увага приділялась якості продукції і рекламі, з метою ознайомлення з нею покупців. За цей період була відпрацьована система реалізації різних частин тушки птиці за різними цінами (від 1,5-2 грн. до 14 грн. за кг), що робить м'ясо птиці доступним для всіх верств населення, враховуючи низьку купівельну спроможність вітчизняного покупця. Можна вважати, що ціни для нашого ринку задовільні — вони стали доступнішими і за останній період тримаються на одному й тому ж самому рівні, це важливий момент, який свідчить про стабілізацію економіки в галузі.

На сьогодні можна вважати, що компанія досягла своєї мети на регіональних ринках завдяки створенню мережі фірмових торгових точок, які розміщені в найбільш комерційно привабливих місцях, а приватні підприємці поєднують свій бізнес з реалізацією молочної продукції. Дані підприємці спеціалізовано займаються

оптовою торгівлею сільськогосподарської продукції, що дозволяє сконцентрувати зусилля менеджменту, підвищити його ефективність. Структура даних підприємств дозволяє їм мати значний вплив на регіональних ринках.

Водночас слід зазначити, що просування товару на ринок в сучасних умовах пов'язано з багатьма труднощами, а також зустрічає значну протидію конкурентів. Послідовником на ринку м'яса птиці у нашому регіоні є ЗАТ "Комплекс Агромарс", що реалізує свою продукцію під ТМ "Гаврилівські курчата". Враховуючи те, що "Наша Ряба" займає домінуюче становище на ринку м'яса птиці в південному регіоні, розпочавши свій бізнес значно раніше останніх; "Гаврилівські курчата" з метою проникнення фірми на ринки регіону, де ще не відроджене бройлерне виробництво (Миколаївська, Одеська та Херсонська області), продають свою продукцію за цінами дещо нижчими, ніж у монополіста. Для підтвердження даного висновку покажемо цінову ситуацію на м'ясо птиці, що склалась на ринках міста Миколаєва (табл.1).

Таблиця 1

**Роздрібні ціни на м'ясо птиці у дилерській мережі реалізації
м. Миколаєва (за 1 кг, грн.)**

Найменування продукції	"Наша Ряба"		"Гаврилівські курчата" станом на 05.03.2004 р.
	Станом на 05.03.2003 р.	Станом на 05.03.2004 р.	
Фарш куриний	8,00	8,30	7,50
Курчата бройлери 1 категорії	9,20	9,50	8,90
Грудка	10,50	13,50	13,30
Філе	13,60	14,00	13,50
Четвертина	9,60	10,50	9,70
Стегно	11,90	12,20	11,50
Гомілка	8,80	10,30	9,50

Ключовим фактором успіху "Миронівського хлібопродукту" є та позиція, яку йому вдалося зайняти у своїй галузі. Володіючи ресурсами, забезпечивши кращі виробничі, комерційні і фінансові показники дана корпорація значно випередила своїх конкурентів і

вдало розвиває свій стратегічний напрямок діяльності.

Все вищезазначене переконливо доводить необхідність організації в Україні цілого ряду таких потужних вертикально інтегрованих комплексів, основною спеціалізацією яких є виробництво та реалізація свіжої високоякісної курятини. За такої організації справи в Україні можна буде забезпечити значне зниження собівартості курятини і запропонувати її споживачеві за ціною до 5 гривень за кілограм. Вдало сконструйована торговельна мережа забезпечить своєчасне пропонування товару, його доставку до місць попиту з метою задоволення потреб споживачів у дієтичних продуктах харчування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Косюк Ю.А. Стратегія, спрямована у майбутнє // Сучасне птахівництво. – 2003. – № 1. – С. 2-3.
2. Котлер Ф. Основы маркетинга: Перев. с англ. – 2-е европ. изд. – К.; М.; СПб.: Издат. дом "Вильямс", 1998. – С. 952-953.

УДК 636.034

ПОГЛИБЛЕННЯ ІНТЕГРАЦІЇ В МОЛОКОПРОДУКТОВОМУ ПІДКОМПЛЕКСІ

***І.О.Мельник**, аспірант*

Миколаївський державний аграрний університет

Одним з шляхів створення високоприбуткового сільського господарства є участь сільськогосподарських товаровиробників в інтеграційних формуваннях з промисловістю, яка переробляє вироблену ними продукцію. Як зазначає Кравчук І.І., агропромислова інтеграція — це організаційне поєднання сільськогосподарського і технологічно пов'язаного з ним промислового виробництва з метою одержання кінцевої продукції з сільськогосподарської сировини і досягнення більшої економічної вигоди завдяки взаємній матеріальній зацікавленості і відповідальності всіх учасників агропромислового виробництва за кінцеві результати його функціонування [2].

Проблеми інтеграції агропромислових ланок знайшли своє відображення в працях вітчизняних вчених — Саблука П.Т., Карича Д.Я., Коваленко Ю.С. та багатьох інших. Інтеграція в молокопродуктовому підкомплексі має свої особливості, які і висвітлено в даній статті.

За визначенням вітчизняних вчених, горизонтальна інтеграція являє собою форму внутрішньогалузевого кооперування здебільшого однотипних підприємств і виробництв, яка забезпечує поглиблення спеціалізації окремих ланок єдиного технологічного ланцюга, або територіальне інтегрованих процесів з метою збільшення і поліпшення якості продукції, зміцнення та стабілізації економічного становища, підвищення ефективності виробництва. Кооперування господарств значною мірою знижує виробничі витрати і є однією з найбільш сприятливих форм для виробництва конкурентоспроможної продукції [1].

Вертикальна інтеграція зумовлює створення якісно нових специфічних міжгалузевих виробничих підприємств різних сфер АПК, їх об'єднання з підприємствами із первинної переробки сировини, подальшого виготовлення готових виробів легкої промисловості збутовими і торговельними партнерами. При цій формі найкраще використовуються виробничі ресурси, підвищується ефективність та прибутковість підприємств.

Початковою формою інтеграційних зв'язків у молокопродуктовому підкомплексі є співпраця виробників сировини, її переробників, ремонтно-транспортних підприємств та торгових організацій на договірній основі. Взаємодія окремих ланок молокопродуктового підкомплексу на контрактній основі гарантує виконання ними своїх зобов'язань, дозволяє коригувати масштаби співробітництва, що дуже важливо в умовах нестабільної кон'юнктури ринку.

Горизонтальна інтеграція є найпростішим варіантом забезпечення переваг більшого за розміром бізнесу. Необхідність її впровадження в молочному скотарстві викликана, в першу чергу, зосередженням виробництва молока в особистих селянських господарствах та на дрібних приватних фермах. У той же час вертикальна інтеграція сприяє усуненню посередників з процесу збуту

сировини та залученню сільськогосподарських виробників до розподілу фінансового результату від реалізації кінцевого продукту.

Головними інтеграторами на ринку молока та молочної продукції мають стати молокопереробні заводи, які являють собою проміжну ланку в ланцюгу “виробництво — переробка — реалізація”. В сучасних економічних умовах переробні підприємства зацікавлені в наявності стабільної сировинної бази, з прогнозованими обсягами виробництва молокосировини по місяцях року, що дає можливість промисловості планувати власні витрати на зберігання готової продукції, закупівлю різноманітних допоміжних матеріалів і тощо. При довготривалих партнерських стосунках існує можливість впливати на якість сировини, що є дуже значною умовою підвищення ефективності і якості продукції.

Зважаючи на зосередження виробництва молока в особистих селянських господарствах, коли господарі залишаються сам на сам з вимогами ринкового середовища та проблемами збуту продукції, догляду та ветеринарного обслуговування худоби та багатьма іншими, ми пропонуємо запозичити досвід виробників молока в країнах з розвинутою ринковою економікою — створення кооперативів виробників молока. Ми вважаємо за доцільне на першій стадії інтеграційного процесу в кожному окремому населеному пункті створювати кооперативні об'єднання дрібних виробників молока, тобто особистих селянських господарств. Таке об'єднання в змозі надавати своїм учасникам певні послуги: по-перше, послуги з випасу худоби, заготівлі і збуту молока, по-друге, після певного часу існування такого кооперативу, повинна з'явитися можливість надання ветеринарних послуг та штучного осіменіння корів, фахових консультацій, постачання різноманітних матеріальних засобів (комбікорми, насіння, добрива, хімічні засоби для кормових культур, інвентар для молочного скотарства), надання механізованих послуг з вирощування кормових культур. Залежно від розміру населеного пункту і кількості виробників молока, які в ньому проживають, різним буде і перелік послуг, які він буде в змозі надавати. Невеличкі кооперативи обмежаться випасанням худо-

би і заготівлею та збутом молока, більш великі — іншими сервісними послугами.

На рівні районів таким місцевим кооперативним об'єднанням доцільно інтегруватися разом з сільськогосподарськими підприємствами в асоціацію виробників молока, а районним асоціаціям на обласному рівні — в обласну асоціацію виробників молока. Пропонуємо обласну асоціацію розподіляти за породами корів, оскільки це дасть змогу більш індивідуально підходити до специфіки догляду, осіменіння та ветеринарного обслуговування певної породи корів. Схема горизонтальної інтеграції виробників молока представлена на рис.1.

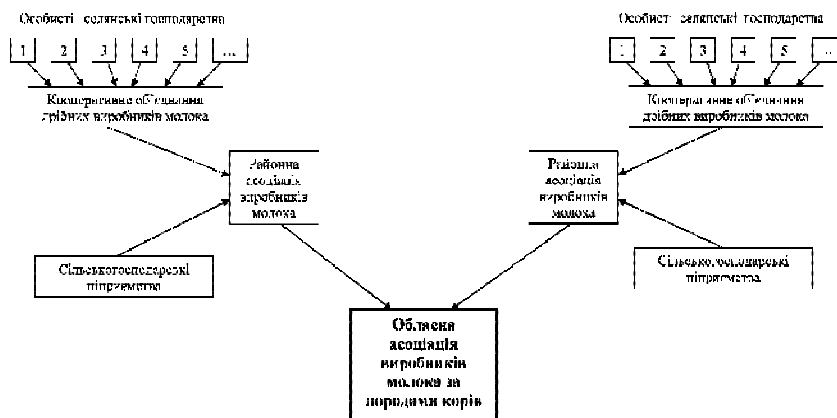

Рис.1. Схема горизонтальної інтеграції виробників молока

Така асоціація, особливо на обласному рівні, зможе реально впливати на ситуацію на ринку молока та молочних продуктів, заохочуючи виробників молокосировини до збільшення кількості і поліпшення якості продукції, і, представляючи інтереси своїх учасників, вимагати від переробних підприємств встановлення відповідної закупівельної ціни. Таким чином, горизонтальна інтеграція — це шлях до зміцнення та стабілізації економічного становища, підвищення ефективності виробництва молока.

Створення організованих структур горизонтальної інтеграції,

на нашу думку, є значним кроком до налагодження міжгалузевої виробничої співпраці, а отже — до вертикальної інтеграції, переваги якої для виробників молока є беззаперечними.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дубицкий В.А. Качественные изменения в формах и механизмах агро-промышленной интеграции// Экономика Украины. — 2001. — №4.-С.63-68

2. Кравчук І.І. Регіональні аспекти інтеграції агропромислового виробництва// Економіка АПК. — 2000. — №10 — С.45-47.

УДК 631.11:631.1.016

РОЗВИТОК НОВИХ ФОРМ ГОСПОДАРЮВАННЯ

С.А.Нестеренко, кандидат економічних наук, доцент

Таврійська державна агротехнічна академія, м.Мелітополь.

Трансформація організаційно-правових механізмів господарювання в аграрному секторі економіки неможлива без діючої і обґрунтованої політики регулювання відносин власності. Прийняття Указу Президента України “Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки” мало ціллю змінити психологію трудівників аграрної сфери, зробити їх повноправними господарями власності, дати імпульс процесам стабілізації відродження вітчизняного сільськогосподарського виробництва [3].

У результаті реформування сільськогосподарського виробництва з’явилися різноманітні організаційні форми господарювання. Найбільшу питому вагу в організаційній структурі сільського господарства України мають колективні підприємства: товариства з обмеженою відповідальністю — 40-45% земель, другою формою господарювання за кількістю сільськогосподарських угідь (20-25%) є сільськогосподарські виробничі кооперативи. Серед нових форм господарювання на селі кожне п’яте — це приватне підприємство с орендними відносинами (приватне-орендне). Слід зазначити, що фермерські господарства займають незначну питому вагу. Тому, однією з важливих складових аграрної реформи в нашій країні є удоскона-

лення організаційно-правових форм сільськогосподарського виробництва, що тісно пов'язане з підвищенням ефективності функціонування сільського господарства. На це й спрямовано прийняття багатьох законодавчих актів. Однак, пошук нових організаційно-правових форм підприємств є перманентним процесом.

Разом з тим, практичне здійснення аграрних перетворень виявило і ряд проблем, які потребують розв'язання. Так, значна чисельність селян-власників земельних і майнових часток (паїв) залишилася незадовільна своїм вибором форми господарювання, лідерів чи партнерів на ринку оренди землі та майна, що й зумовило актуальність дослідження питань подальших трансформаційних процесів.

Трансформація форм господарювання і розвиток орендних відносин в аграрному секторі економіки України є комплексною темою економічних досліджень, які висвітлені в наукових працях В.Г.Андрійчука, П.І.Гайдуцького, П.М.Макаренка, В.Я.Месель-Веселяка, О.М.Онищенко, П.Т.Саблука, М.М.Федорова, В.В.Юрчишина та інших вчених. Проте складність процесів формування багатоукладної ринкової економіки, посилення конкуренції на ринку оренди землі, зміни у настроях і поведінці селян свідчать про необхідність подальших досліджень цих проблем. [1]

Для забезпечення дієздатних форм господарювання у сфері агровиробництва еволюція сільськогосподарських підприємств повинна передбачати досягнення таких завдань: удосконалення системи управління підприємством, удосконалення внутрішньогосподарських виробничих відносин, підвищення рівня соціальної захищеності працівників підприємства, створення умов для залучення інвестицій у сільське господарство.

У структурі сільськогосподарського виробництва України одне з важливих місць займають господарства населення. У 2002 році їхня частка в посівних площах господарств усіх категорій склала 25,5%. Однак у виробництві окремих видів продукції господарства населення домінують: у виробництві картоплі їхня частка складає 98,6%, овочів — 87,9%, м'яса — 73,3%, молока — 75,5%, яєць — 55,9%, а вовни — 70,6% [2].

Посівні площі під зерновими і кормовими культурами розміщені головним чином у сільськогосподарських підприємствах.

Незважаючи на те, що велика частина поголів'я худоби, у тому числі і корів, зосереджена в сільськогосподарських підприємствах, у структурі виробництва м'яса і молока вони поступають ся господарствам населення.

Господарства населення працюють більш ефективно, ніж колективні підприємства. Однак більш глибокий аналіз показує, що останні, не маючи достатньою мірою власних виробничих ресурсів — кормових угідь і кормової бази, засобів механізації й ін., найчастіше користуються виробничими ресурсами сільськогосподарських підприємств, на які тим самим перекладають частину своїх витрат. Успішне функціонування особистих підсобних господарств населення пояснюється тісними зв'язками їхніх власників з сільськогосподарськими підприємствами (оскільки вони є працівниками останніх), що надають своїм працівникам об'єкти виробничої і соціальної інфраструктури, засоби виробництва, транспорт, пасовища, сіно, ветеринарне обслуговування, будівельні матеріали і т.д.

Звичайно, в особистих підсобних господарствах населення жива праця використовується інтенсивніше, тому що багато операцій по догляду за рослинами і тваринами здійснюються вручну. Однак, з розвитком ринкових відносин неминує виникає необхідність збільшення масштабів виробництва в господарствах населення, що потребує підвищення рівня механізації і зростання концентрації, а отже, додаткових витрат живої і минулої праці на одиницю продукції, і зниження її конкурентноздатності.

Головна роль у виробництві сільськогосподарської продукції в умовах ринку повинна належати агроформуванням з високим рівнем концентрації капіталу, основних виробничих фондів і праці, що дозволяє підвищити спеціалізацію, активніше впроваджувати сучасні засоби виробництва, удосконалювати технологію й організацію виробничих процесів і праці і на цій основі знижувати виробничі витрати. Справедливою є думка економістів, які вважають, що в сільськогосподарських підприємствах закладений значний потенціал економічного росту: високий рівень концентрації

кваліфікованої праці, капітальних ресурсів, сільськогосподарських угідь, що за певних умов може дати швидку віддачу.

До цих умов насамперед варто віднести: зміна відносин влади всіх рівнів до колективного господарства (у даний час їх часто відносять до безперспективної форми господарювання); відновлення вертикалі керування сільськогосподарським виробництвом на новому рівні; адресне інвестування сільського товаровиробника в повному обсязі. Відомо, що дефіцит фінансових і матеріальних ресурсів у кілька відсотків приводить до зниження їхньої віддачі. В даний час дефіцит виробничих ресурсів у сільському господарстві складає 100%, тому віддача від сільського товаровиробника в таких умовах, коли ріст престижу сільської праці, що досягається не тільки матеріальними стимулами не очікується.

Іншою формою господарювання є кооперативи і кооперативні об'єднання. В даний час розвиваються в основному внутрішньогосподарські і виробничі кооперативи. Однак найбільш перспективними, на наш погляд, є споживчі і, зокрема, збутові кооперативи. Справа в тому, що найбільш вузьким місцем у сільському господарстві є збут продукції, особливо молока, картоплі й овочів, вироблених у віддалених від ринків збуту районах, невеликих сільськогосподарських підприємствах і особистих підвір'ях.

Створення збутових кооперативів, у задачі яких буде входити збір сільськогосподарської продукції у товаровиробників усіх форм господарювання і доставка його на переробку або на оптовий ринок, за орієнтованими розрахунками підвищить загальне виробництво продукції на 6-8%.

Організація збутових кооперативів, по-перше, дозволить зробити протидію переробним підприємствам у монопольному встановленні закупівельних цін, по-друге, дасть можливість заощаджувати на транспортних витратах, тому що кооперативи, спеціалізуючись тільки на визначеному виді діяльності, можуть скласти раціональні схеми і маршрути збору продукції і максимально повно використовувати транспортні засоби. По-третє, вона вигідна і переробній промисловості, тому що дозволяє більш ефектно контролювати якість сировини і надходження його на переробку великими партія-

ми і строго за графіком, що сприяє раціональному завантаженню переробних потужностей. Збутові кооперативи можуть виконувати також постачальницькі й обслуговуючі функції, тому що, постійно маючи справу із сільським товаровиробником, вони, як правило, володіють повною інформацією про нестатки і потреби села.

ЛІТЕРАТУРА

1. Макаренко П.Н. Организация и экономический механизм адаптации аграрного хозяйствования к рыночно-предпринимательской среде.-К.: Наукова думка,1999. -621с.

2. Економіст. – №6. – 2003. – С. – 86-89

3. Указ президента України від 3 грудня 1999року, №1529 “Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки”// Орієнтир, №235 від 15 грудня 1999. -С.-5-6

УДК 631.16:658.155:631.14:634.8

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ РОЗПОДІЛУ ПРИБУТКУ ВИНОГРАДАРСЬКО- ВИНОРОБНОГО ПІДКОМПЛЕКСУ АПК

О.В.Ніколюк, асистент

Одеський державний аграрний університет

Основним джерелом фінансування інвестиційної діяльності є частина чистого прибутку виноробних підприємств. Проте його розміри не здатні повною мірою забезпечувати достатній розвиток матеріально-технічної бази виноробних підприємств і вивести більшість їх продукції на світовий ринок.

Однією з найбільш гострих проблем сучасного стану розвитку виноградарсько-виноробного підкомплексу є недосконалість економічних відносин між його партнерами. Однак розподіл доходів між ланками підкомплексу не відповідає співвідношенню їх внесків у отримання кінцевого продукту. При чому, ця невідповідність не тільки не зменшується, а й навіть зростає. Між тим, кожен учасник ланцюжку “виробник винограду — його переробник —

торгівля” повинен отримувати таку частку виручки від реалізації кінцевої винопродукції, яка не тільки відшкодовує йому понесені витрати, а й забезпечує отримання однакового рівня рентабельності. Головними причинами ситуації, що склалася на сьогодні є насамперед, необґрунтоване ціноутворення на виноград та продукти його переробки. Роздрібні ціни на вина вже багато років у декілька разів перевищують закупівельні ціни на виноград, який є сировиною для їх виготовлення. Розглянемо структуру роздрібною ціни столового вина, яка впливає на кінцевий розмір чистого прибутку, що отримується всіма учасниками підкомплексу (табл.1).

Так, відпускна ціна 1 дал. столового вина у 8 разів перевищує ціну винограду для виробництва 1 дал., а роздрібна ціна — у 10,4 рази. Прибуток, одержаний від виноградарсько-виноробного виробництва, розподіляється теж несправедливо (табл.2).

З таблиці видно, що прибуток, отриманий від виноградарсько-виноробного виробництва в цілому, розподіляється наступним чином: 43% його отримує держава, 50% — винороби та торгівля винною продукцією і лише 7% — виноградарі.

Що ж стосується розподілу прибутку між партнерами виноградарсько-виноробного підкомплексу, то частка виноградарських господарств складає 12%, підприємств первинного виноробства — 10%, підприємств вторинного виноробства — 38%, торгівлі — 40%. Це підтверджує висновки багатьох відомих економістів України (І.І.Лукінова, П.Т.Саблука, О.М.Шпичака, М.Я.Дем’яненко, Б.Й.Пасхавера, В.Г.Андрійчука, Б.Я.Панасюка та інших) про те, що неконтрольована лібералізація цін в АПК зумовила величезний диспаритет цін між промисловою і сільськогосподарською продукцією. Заходи підтримки, які робилися урядом, здійснювалися безадресно, не безпосередньо сільськогосподарським товаровиробникам, а, в основному, обслуговуючим сферам, де, власне, і реалізовувався прибуток сільського господарства. У сільських товаровиробників у результаті такої практики нагромаджувалися збитки та борги, а чисельність збиткових господарств досягла 93%. В останні роки спостерігається зниження державної підтримки селу з боку центральних органів влади, суттєво пом’якшився

режим оподаткування, фінансово-кредитні відносини. Вживалися й інші заходи сприяння стабілізації аграрної сфери, проте посилилися обов'язкові платежі у позабюджетні фонди, не компенсуються у повному обсязі витрати селян на утримання соціальної сфери. Не в повних розмірах надходять до місцевих бюджетів обов'язкові відрахування від прибуткового податку, акцизних зборів, що обмежує фінансові джерела товаровиробників [3].

Таблиця 1

Структура середньої роздрібної ціни столового вина на 01.01.2003 р.

Галузі, показники	Грн./дал.	У % до підсумку
Виноградарство		
1. Повна собівартість винограду для виробництва 1 дал.	6,95	6,20
2. Ціна винограду для виробництва 1 дал.	10,75	9,59
Первинне виробництво		
1. Заводська собівартість виноматеріалів	16,15	14,40
2. Прибуток виробництва	3,23	2,89
3. Ціна виробництва	19,38	17,28
4. ПДВ (20%)	3,87	3,45
5. Відпускна ціна	23,25	20,74
Вторинне виноробство		
1. Вартість сировини (включаючи втрати і транспортні витрати)	25,47	22,72
2. Виробничі витрати	23,63	20,72
3. Повна собівартість	49,10	43,79
4. Прибуток	12,26	10,93
5. Оптова ціна підприємства	61,36	54,73
6. Акцизний збір	6,14	5,48
7. Оптова ціна промисловості	67,50	60,20
8. ПДВ (20%)	13,50	12,04
9. Збір на розвиток виноградарства (1%)	0,68	0,61
10. Транспортні витрати	4,57	4,07
11. Відпускна ціна	86,25	76,93
Торгівля		
1. Торгова надбавка (30%)	25,87	23,07
2. В тому числі прибуток	12,94	11,54
3. Роздрібна ціна 1 дал. столового вина	112,12	100,0
4. Роздрібна ціна 1 пляшки столового вина	7,84	X

Таблиця 2

Розподіл прибутку від реалізації столового вина між партнерами, 2003р.

Партнери	Розподіл прибутку			
	в цілому		по підкомплексу	
	грн./дал.	%	грн./дал.	%
Держава	24,19	42,8	X	X
Виноградарські господарства	3,80	6,7	3,80	11,8
Первинне виноробство	3,23	5,7	3,23	10,0
Вторинне виноробство	12,26	21,9	12,26	38,0
Торгівля	12,94	22,9	12,94	40,2
Разом	56,42	100,0	32,23	100,0

Отже, прибутки від реалізації винопродукції розподіляються на користь держави, заводів вторинного виробництва і торговельних організацій. Менш за все в цьому ланцюжку отримують заводи первинного виноробства і виноградарські господарства, внесок яких є найбільшим. А це робить неможливим нормальне відтворення насаджень, призводить до скорочення їх площ, спрощення технології вирощування винограду, зменшення його валових зборів, зниження якості виноматеріалів, а у підсумку — до зниження обсягів виробництва готової винопродукції та відрахувань до бюджету. Тобто, програють усі.

Тому, для підвищення зацікавленості господарств у збільшенні обсягів виробництва високоякісного винограду і виноматеріалів доцільно здійснювати і перерозподіл доходів, одержуваних від реалізації кінцевої продукції. Одні вчені та практики [1] вважають, що розподіляти між партнерами виноградарсько-виноробного підкомплексу доцільно виручку від продажу вин, коньяків і шампанського, інші ж [2] — прибуток від них. На нашу думку, більш прийнятним у даному випадку є використання прибутку, бо належного ефекту можна досягнути лише в тому випадку, якщо кожен з учасників прагне не тільки до збільшення виручки, а й до зменшення витрат внаслідок цього, зростання прибутків. До того ж в окремих випадках може скластися ситуація, за якої виручка буде меншою від витрат.

Що стосується розподілу прибутку [2], то він пропонується до поділу пропорційно нормативним витратам на виробництво готової продукції кожного з учасників підкомплексу. При цьому нормативний прибуток на 1 дал. вина пропонується розраховувати як різницю між оптовою ціною і сукупними нормативними витратами на його виготовлення (витрати на виробництво винограду, виноматеріалі і вина з розрахунку на 1 дал.). Всі вони взяті без подвійного рахунку, тобто, за вилученням вартості сировини (у первинному виноробстві — винограду, у вторинному — виноматеріалів). Далі обчислюють розмір нормативного прибутку на 1 грн. сукупних нормативних витрат (обидва ці показники беруться у розрахунку на 1 дал. вина). Одержана величина перемножується на нормативні витрати кожного учасника на 1 дал. вина. При цьому визнаються розміри нормативного прибутку на 1 дал. кожного учасника ланцюжка.

Таким чином, ми бачимо, що особливо суттєвої підтримки вимагає виноградарство, яке відрізняється високою капіталомісткістю і довгим терміном вирощування насаджень до їх вступу у плодоношення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Долинський В.П., Долинський С.В., Дяченко І.Б. Особливості та розвиток підприємництва в аграрних і агропереробних підприємствах // Економіка АПК. - 2000. - №2. - С.46-55.
2. Костіна Н.І., Алексєєв А.А., Василик О.Д. Фінансове прогнозування: методи і моделі. - К.: Знання, 1997. - 183с.
3. Саблук П. Аграрна економіка і політика в Україні: підсумки минулого та погляд у майбутнє. Т.ІІІ. Формування наукової ринкової школи економістів-аграрників. - К.: Інститут аграрної економіки, 2001. - 486с.

ОСОБЛИВОСТІ ЦІНОВОГО МЕХАНІЗМУ АПК В УМОВАХ РИНКОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

В.М.Онегіна, кандидат економічних наук, доцент

*Харківський державний технічний університет сільського
господарства*

В економічній системі, в основі механізму якої ринок, ціни відіграють особливу роль, забезпечуючи виконання ринком таких функцій, як інформаційна, координуюча, відтворювальна, регулююча, стимулююча. Ціни виступають формою визнання економічною системою кількісних та якісних результатів діяльності базових елементів, співставлення індивідуальних результатів виробництва із суспільними потребами та результатами. Ціна як кластер інформації про потреби системи закладає основи для прийняття рішень щодо обсягів виробництва, використання ресурсів. В.Репке, визначаючи засади господарського порядку в ринковій системі, відмічав: “Ринкове господарство має пристрій у вигляді цінового механізму, яке дає порядку господарського життя ясні, однозначні та позбавлені суб’єктивного свавілля орієнтири — вимірювачі обмеженості, що пристосовуються до зміни зовнішніх даних” [7,с.144]. Ціни покликані в ринковій економіці координувати дії самостійних та економічно відокремлених суб’єктів. Через вплив на доходи ціни регулюють відтворення та розміщення ресурсів системи. Але, за визнанням К.Ерроу, “хоча у ціновій системі безліч позитивних якостей, можливості її не безмежні; є випадки, коли вона просто не працює та не може бути єдиним та безперечним арбітром суспільного життя” [11,с.55]. Отже, формування ефективного організаційно-економічного механізму потребує виявлення особливостей дії цінового механізму в певній економічній системі, що дозволить визначити випадки, коли ринок має бути доповненим “суспільним процесом прийняття рішень”.

Проблемам цінового механізму в АПК України в умовах перехідного періоду приділена увага в працях Ю.Білика, Я.Білоусько, З.Ніколаєвої, Б.Пасхавера, П.Саблука, О.Шпичака

[1-4,8-10] та інших. Зокрема, визначено такі особливості цінової динаміки в цей період, як диспаритет цін на продукцію сільського господарства та спожиті матеріально-технічні ресурси, що став вагомим чинником вимивання фінансових ресурсів з галузі, кризового стану сільськогосподарських товаровиробників; висока нестабільність та значний розмах варіації цін на продукцію сільського господарства. Такий аналіз доводить неефективність у встановленні регулюючих параметрів відтворення аграрного сектору в період ринкової трансформації. Але аспектам дієвості цінового регулювання виробництва та використання ресурсів, реакції товаровиробників на зміни цін за умов перехідної економіки належної уваги приділено не було.

Метою цієї статті виступає визначення впливу цін на прийняття рішень сільськогосподарськими товаровиробниками щодо обсягів виробництва, реалізації продукції та залучення ресурсів, і з урахуванням цього узагальнення особливостей дії цінового механізму АПК в умовах ринкової трансформації. Для досягнення мети використовувалися методи системного та факторного аналізу, статистичної вибірки, індексний метод, прийом кореляції.

Формування цін є безпосередньо пов'язаним із особливостями певної економічної системи, ціни несуть інформацію про потреби системи і покликані скоординувати та забезпечити діяльність елементів системи відповідно цим потребам, та в той же час є відбиттям стану системи, ступеня досконалості ринків, їх інституціоналізації, інформаційного забезпечення. При ідеальному функціонуванні ринкового механізму ціни мають відповідним чином скорегувати поведінку окремих товаровиробників. Зростання цін має сигналізувати про необхідність збільшення обсягів виробництва, а скорочення — про його зменшення, одночасно підвищення цін дозволяє залучити додаткові ресурси, призводить до встановлення рівноваги окремого товаровиробника при більшому обсязі виробництва, падіння ж цін має призводити до протилежних результатів.

Для визначення дієвості цінового регулювання виробництва сільськогосподарської продукції в умовах перехідного періоду в Україні, нами був перевірений взаємозв'язок між рівнем цін та

обсягами виробництва, реалізації даної продукції і залучених ресурсів шляхом визначення коефіцієнту кореляції між індексами цін на певні групи сільськогосподарської продукції та відповідними індексами виробництва, реалізації та посівних площ. Значення коефіцієнтів кореляції представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Значення коефіцієнтів кореляції між індексом цін та індексами виробництва, реалізації сільськогосподарської продукції, посівних площ в Україні у 1996-2002 рр.

Вид сільськогосподарської продукції	Коефіцієнт кореляції між				
	індексом цін та обсягом виробництва одного року	індексом цін попер. року та обсягом виробництва наступного року	індексом цін та обсягом реалізації одного року	індексом цін попер. року та обсягом реалізації наступного року	індексом цін попер. року та посівною площею наст. року
Зернові	-0,4038	0,9272	-0,0568	0,8611	0,9118
Олійні	-0,2939	0,7741	-0,4591	0,7503	0,0286
Цукрові буряки	0,2452	0,6417	0,3696	0,6491	0,3554
Картопля	-0,2718	0,8964	-0,8403	0,4160	0,8109
Овочі	-0,8673	0,2173	-0,7777	-0,6002	-0,0410
Плоди та ягоди	-0,5173	0,7107	-0,5012	0,6447	0,6366
М'ясо	-0,6322	0,4493	-0,7294	0,4987	–
Молоко	-0,6745	-0,3446	-0,4997	-0,2221	–
Яйця	-0,7076	-0,4679	-0,6003	-0,3545	–

*Розраховано за [5,6]

Аналіз отриманих результатів дозволяє зробити наступні висновки. За всіма аналізованими видами сільськогосподарської продукції не встановлено прямого зв'язку між рівнем цін та обсягами виробництва і реалізації одного року, оскільки значення коефіцієнтів кореляції між відповідними індексами менше 0,5. Це ще раз підтверджує низьку еластичність пропозиції сільськогосподарської продукції за ціною в короткостроковому періоді.

Співставлення індексів цін попереднього року та обсягів ви-

виробництва наступного дозволяє встановити відносно тісний зв'язок між рівнем цін та обсягами пропозиції більшості видів сільськогосподарської продукції (виняток складають овочі та продукція тваринництва, за якими значення коефіцієнту кореляції і між цими індексами має значення менше 0,5). Отже, обсяги виробництва в тваринництві виявляються низько чутливими до динаміки цін попереднього року, а в рослинництві простежується поведінка товаровиробників відповідно до статичних очікувань й ефект композиції. Так, товаровиробники приймають рішення щодо обсягів виробництва в наступному періоді, враховуючи рівень цін попереднього року. Збільшення (зменшення) обсягів виробництва усіма товаровиробниками призводить до значних змін цін у наступному періоді, обумовлює цінові коливання на сільськогосподарську продукцію за роками. Урахування зв'язку між рівнем цін попереднього року та посівними площами наступного свідчить, що рівень цін не мав значного впливу на рішення товаровиробників щодо залучення ресурсів у виробництві більшості видів сільськогосподарської продукції, позитивний зв'язок між індексами цін та посівними площами просліджується тільки по зерновим та картоплі.

Оскільки в умовах перехідного періоду в Україні набув загострення диспаритет між цінами на продукцію сільського господарства та матеріально-технічні ресурси, то до аналізу впливу цін на пропозицію сільськогосподарської продукції мають бути залучені відносні індекси, які відбивають динаміку цін на сільськогосподарську продукцію з урахуванням цін на матеріально-технічні ресурси, що споживаються при її виробництві.

Аналіз представлених в табл.2 коефіцієнтів кореляції між відносними індексами цін та обсягами виробництва, реалізації сільськогосподарської продукції і площею посівів свідчить, що і відносні ціни в межах одного року не здійснювали суттєвого впливу на обсяги пропозиції сільськогосподарської продукції (за виключенням цукрових буряків).

За більшістю видів сільськогосподарської продукції значення коефіцієнту кореляції між відносним індексом цін попереднього року та обсягом виробництва і реалізації наступного більше 0,5. А

це знов доводить, що поведінка товаровиробників будувалася на підставі статичних очікувань. При цьому ціни мали суттєвий вплив на обсяги посівних площ тільки по зерновим, цукровим бурякам, картоплі.

Таблиця 2

Значення коефіцієнтів кореляції між відносними індексами цін та індексами виробництва, реалізації сільськогосподарської продукції, посівних площ в Україні у 1996-2002 рр.

Вид сільськогосподарської продукції	Коефіцієнт кореляції між				
	індексом цін та обсягом виробництва одного року	індексом цін попередн. року та обсягом виробництва наступного року	індексом цін та обсягом реалізації одного року	індексом цін попередн. року та обсягом реалізації наступного року	індексом цін попередн. року та посівною площею наст. року
Зернові	-0,2654	0,8652	-0,1345	0,8238	0,7932
Олійні	-0,0832	0,8335	-0,6025	0,8205	0,4348
Цукрові буряки	0,8726	0,7512	0,9451	0,6736	0,6074
Картопля	-0,5760	0,8213	-0,9023	0,0091	0,6437
Овочі	-0,3889	0,0654	0,2251	0,0233	0,0794
Плоди та ягоди	-0,6285	0,4447	-0,0664	0,4012	0,4921
М'ясо	-0,4524	0,8692	-0,7230	0,7614	–
Молоко	-0,0247	0,8379	0,2449	0,9027	–
Яйця	-0,9223	-0,4306	0,8252	0,6844	–

*Розраховано за [5,6]

Таким чином, провали цінового механізму з координації дій товаровиробників, регулювання виробничої діяльності в умовах перехідного періоду в АПК України виявилися з двох боків. З одного боку, значні нестабільність та розкид цін на продукцію сільського господарства ускладнили встановлення на ринку ефективних параметрів його рівноваги, тобто на рівні рівності суспільних граничних витрат суспільній граничній корисності. Цінові тенденції, що виявилися у диспаритеті цін стали слідством не об'єктивних системних змін, а недосконалості аграрного ринку за умов перехід-

ної економіки. Ситуація загострилася тим, що сільськогосподарські товаровиробники, приймаючи ціну ринку, приймали її на неефективному рівні, який менше суспільної вартості. З другого боку, ціни не регулювали обсяги пропозиції в короткостроковому періоді, не стали визначаючим чинником розміщення та використання ресурсів. Ефект композиції як реакція галузі на цінові сигнали призводив до невиправданих коливань обсягів виробництва та самих цін.

При скороченні відносних цін на продукцію сільського господарства в Україні за 1990-1999 рр. на 83% падіння обсягів її виробництва склало 52,4%, а скорочення посівних площ тільки 13,6%, зайнятих в сільському господарстві — 2% [5,6]. Цінові зміни відбивалися не стільки на розміщенні ресурсів, скільки на доходах власників ресурсів залучених у сільськогосподарське виробництво. Відносне скорочення цін на продукцію сільського господарства в перехідному періоді, погіршуючи умови відтворення ресурсів аграрного сектору, стало причиною їх деструкції.

Такі провали цінового механізму вносять момент хаосу та некерованості в економічну систему. Отже внутрішній механізм саморегуляції такої системи повинний бути доповненим державним регулюванням. Та подальші дослідження мають визначити ті інструменти державного регулювання, які б сприяли ефективному функціонуванню аграрного сектору та відтворенню його ресурсного потенціалу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білик Ю. Ціноутворення в умовах реформування ринкових відносин в АПК. — К.: Урожай, 2002. — 168 с.
2. Білоусько Я. К. Методологічні основи цінового регулювання суспільного відтворення // Економіка АПК. — 1997. — №11. — С.22-30.
3. Пасхавер Б. Аграрне ціноутворення в умовах кризи // Економка України. — 1999. — №. — С.67-76.
4. Пасхавер Б. Цінова ситуація та цінова політика в аграрній сфері // Економіка України. — 2001. — №1. — С. 59-67.
5. Статистичний щорічник України за 2002 рік / Держкомстат України: За ред. О. Г.Осауленка. -К.: Консультант, 2003. -663 с.
6. Статистичний щорічник "Сільське господарство України" за 2002 рік / Державний комітет статистики України: Під загальним керівництвом Ю.М. Остапчука. — К., 2003. — 319 с.

7. Теория хозяйственного порядка: "Фрайбургская школа" и немецкий неолиберализм: Пер. с нем. – М.: Экономика, 2002. – 482 с.
8. Ціни, витрати, прибутки агровиробництва та інфраструктура продовольчих ринків / За ред. О.М. Шпичака. – К.: ІАЕ, 2000. – 585 с.
9. Ціноутворення у процесі реформування агропромислового комплексу України (1990-2001 рр.) // За ред. О.М. Шпичака. – К.: ІАЕ УААН, 2002. – 499 с.
10. Шпичак О.М., Ніколаєва З.П. Проблеми заставної ціни на зерно // Економіка АПК. – 2001.- №5. – С.98-100.
11. Эрроу К. Возможности и пределы рынка как механизма распределения ресурсов // THESIS. -1993. – Весна. – Т.1. – Вып. 2. – С.53-68.

УДК 636.03:637.1

РИНОК МОЛОКА ТА НЕОБХІДНІСТЬ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН ІНТЕГРАЦІЇ В ГОСПОДАРСТВАХ БЕРЕЗАНСЬКОГО РАЙОНУ

Т.Г.Олійник, асистент

Миколаївського державного аграрного університету

Важливість молокопродуктової галузі в агропромисловому комплексі України є беззаперечною. На одному боці важелів стоїть трудомісткість молочного скотарства, на іншому — необхідність забезпечення населення молочними продуктами, а переробні підприємства — сировиною.

Молокопродуктовий підкомплекс складається з виробництва, заготівлі, переробки молока та реалізації молочної продукції. Але економічні відносини в системі "виробництво — переробка молока" були складними і раніше, а в сучасних умовах жакливого стану тваринництва вони потребують розвитку та вдосконалення.

Дослідженням даної проблеми займалися такі вчені як П.Т.Саблук, О.М.Шпичак, П.М.Макаренко, В.В.Зіновчук, О.О.Костусєв, І.Кішак та інші. Ця проблема залишається актуальною і зараз. Саме тому метою даної статті є проведення аналізу обсягів виробництва молока. Одним із шляхів вирішення є розвиток інтеграції в господарствах різних форм власності.

Тенденція зменшення поголів'я корів характерна як для всієї

країни, так і для Миколаївської області, в тому числі Березанського району (табл.1).

Таблиця 1

**Основні показники розвитку молокопродуктового підкомплексу
Березанського району**

Показники	Роки				
	1990	2000	2001	2002	2003
Загальна кількість господарств в районі	24	21	21	21	21
Кількість господарств з молочним виробництвом	24	20	18	17	16
Поголів'я корів, гол.	10574	3113	2647	2301	1596
Виробництво молока, т	30221	5750	5267	4924	3129
Середній удій молока від однієї корови, кг	2573	1256	1692	1860	1618
Середнє поголів'я корів на одне господарство, гол.	504	156	147	135	100

Протягом 1990-2003 років в Березанському районі спостерігається поступове зменшення поголів'я корів, в тому числі в розрахунку на одне господарство. Так, в 2003 році порівняно з 2002 роком воно зменшилося на 21,3%, і склало лише 15% від поголів'я корів в 1990 році. Середній удій молока від однієї корови з 2000 по 2002 рік збільшився, а в 2003 році зменшився на 242кг в порівнянні з 2002 роком та на 955кг — з 1990 роком. Виробництво молока в господарствах Березанського району зменшується кожного року: в 2003 році було вироблено на 1795т менше ніж в 2002 році і обсяг виробництва склав 10% від показника 1990 року. Аналіз показників (табл.1) свідчить, що темпи зменшення поголів'я корів менші, ніж виробництво молока, що свідчить про погіршення виробничого використання корів, а отже — і зниження ефективності молочного скотарства. Якщо прогнози на наступні роки будуть подібними, то розраховувати доведеться лише на приватний сектор, стан якого також не найкращий.

Протягом досліджуваного періоду жодне з господарств не переробляло вироблене молоко власними силами, а реалізовувало певну частину для подальшої переробки ЗАТ “Лакталіс Україна”. Незначна частина молока була реалізована на ринку та використана за іншими каналами.

Більшість сільськогосподарських господарств Березанського району (74%) здає молокосировину ЗАТ “Лакталіс Україна”, яке протягом року змінює закупівельні ціни (табл.2).

Таблиця 2

**Закупівельні ціни 1т молока
ЗАТ “Лакталіс Україна” в 2003 році, грн.**

Місяць	Групи для оплати			
	вища	перша	друга	Несортове
Січень-лютий	850	700	630	440
Березень	1000	800	630	440
Квітень	1000	800	630	440
Червень	900	700	600	400
Жовтень	940	800	740	500
Листопад	1000	900	800	600

З вище наведених показників видно, що найкращою є ціна в листопаді місяці, що повинно стимулювати виробників до зміни календаря осіменіння корів та телиць. До того ж ясно видна диференціація цін залежно від сорту. Так, якщо взяти вищу групу за 100% у тому ж листопаді, то перша група складає 90% оплати, друга — 80%, а несортове молоко — лише 60%. Така різниця дає певний висновок — чим вища якість молока — тим більше коштів можна за нього отримати.

Сільськогосподарські підприємства Березанського району по місяцях 2003 року здавали різну кількість молока різної якості (табл.3).

Найбільша кількість молока була здана в червні, але ненайкращої якості — вищий сорт відсутній, 62% — перший, 38% — другий, ще й ціна була невисокою. А найкраща структура якості

— в січні — 11,2% вищого сорту, 50% — першого і 36% — другого, але знову ж ціна в цьому місяці найнижча. Отже, явною є необхідність підвищення якості виробленого молока.

Таблиця 3

Кількість зданого в 2003 році молока сільськогосподарськими підприємствами Березанського району в ЗАТ “Лакталіс Україна”

Місяці	Всього, кг	Вищий сорт		Перший сорт		Другий сорт		Несортове	
		кг	%	кг	%	кг	%	кг	%
Січень	149965	16748	11,2	74933	50	54716	36	3568	2,4
Лютий	131098	8192	6,2	69823	53	51556	39	1527	1,2
Березень	132793	4381	3,3	74696	56	52409	39	1905	1,4
Квітень	120281	2952	2,4	46076	38	63251	53	8002	6,6
Червень	275773	—	—	173041	62	103879	38	1147	0,4
Жовтень	192988	1357	0,7	70569	36	106551	55	14511	7,5
Листопад	150903	9301	6,1	55292	36	84835	56	1475	0,9

В економічній літературі не раз зазначалося, що для виробників молока більш вигідною є реалізація продукції безпосередньо переробним підприємствам. Досліджуванним господарствам Березанського району бажано було б реалізовувати більшу частину виробленого молока ЗАТ “Лакталіс Україна”, оскільки в Березанському районі молоко закуповує також “Веселинівський завод сухого знежиреного молока”, а він за молоко вищого сорту дає ціну на 11% нижче від “Лакталіс Україна”, на молоко першого сорту — на 5% нижче, а на другий сорт на 7% нижче, несортове молоко не закуповує взагалі. Отже, ті господарства, які здавали своє молоко ЗАТ “Веселинівський ЗСЗМ” недоотримали певну кількість коштів. Таким чином, виникає необхідність вдосконалення економічних відносин інтеграції, що обов’язково позитивно вплине на господарську діяльність як аграрних підприємств, що виробляють дану продукцію, так і підприємств, що займаються її переробкою.

Більшість посередників пропонують низьку закупівельну ціну, в результаті чого виробники не покривають своїх витрат на виробництво продукції, що призводить до поступового скорочення обсягів зданої сировини. Переробне підприємство повинно будувати свої взаємовідносини з постачальниками на забезпеченні зацікавленості кожного учасника у співпраці. Виробник зацікавлений отримати таку оплату за вироблене ним молоко, щоб мати певну рентабельність виробництва. Переробник бажає отримати сировину з відповідними до стандарту показниками якості: кислотністю, ступінню чистоти, бактеріальним осіменінням, густотою та інше. Саме на поєднанні цих інтересів повинен відбуватися процес інтеграції і здійснюватися грошова зацікавленість виробників молока у підвищенні якості виробленої сировини та її кількості, що повинно зумовити зростання рентабельності виробництва молока, авантаженості потужностей переробного підприємства, стабільності сировинної бази, а отже — взаємовигідної співпраці цих галузей молокопродуктового підкомплексу.

Галузь молочного скотарства має значну кількість перешкод на шляху свого стабільного існування, не говорячи вже про розвиток. Стан молочного скотарства потребує покращення і стабілізації, але не є причиною для того, щоб не шукати вигідніші канали реалізації продукції, тому саме на цьому етапі виникає обумовлена необхідність інтеграційних процесів в галузі. Взаємовигідність діяльності між товаровиробниками та переробними підприємствами, тісне технологічне й організаційне поєднання виробництва і переробки молока направлені на ефективний кінцевий результат.

ЛІТЕРАТУРА

1. Посібник по реформуванню сільськогосподарських та переробних підприємств. 2-ге вид., доп./ За ред. П.Т.Саблука. —К.: ІАЕ УААН, 2000.-660с.
2. І.Ю.Венгерук. Удосконалення економічних відносин інтеграції у молочно-продуктовому підкомплексі. // Економіка АПК. — 2002. — №6. — с.49-52.

ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ГОСПОДАРЮВАННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ У ФОРМІ ТОВАРИСТВ З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

*Ю.А.Полтавський, доктор економічних наук, доцент
Харківський національний аграрний університет*

О.М.Супрун

СТОВ "Агрофірма ім. Т.Г. Шевченка", Харківська область

Постановка проблеми в загальному вигляді. Невирішеною залишається проблема функціонування нових агроформувань, заснованих на приватній основі на землі і матеріальні засоби виробництва, яка полягає в невідпрацьованості економічного механізму господарювання аграрних підприємств в ринкових умовах. Серед нових агроформувань в Україні 42% складають господарські товариства з обмеженою відповідальністю. Дана проблема досліджувалась в Харківському національному аграрному університеті ім.В.В.Докучаєва в рамках теми: "Відтворення та підвищення ефективності використання виробничо-ресурсного потенціалу АПК".

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування економічного механізму господарювання СТОВ вивчалась провідними зарубіжними вченими, а також вітчизняними економістами-аграрниками: Андрійчуком В., Амбросовим В., Ситником В., Коваленко Ю., Макаренко П., Онищенко О. та іншими.

Сільськогосподарські товариства з обмеженою відповідальністю є однією з форм підприємництва, розвиток якого ґрунтується на індивідуальному інтересі. При цьому виходити необхідно з того, що окремий індивід у процесі економічної діяльності змушений керуватися, в першу чергу, принципом доцільності, а вже потім — міркуваннями типу прагнень до "вільної" праці, бажанням набувати "почуття господаря" чи якимось іншим [3].

Реалізація доцільності щодо участі в СТОВ вимагає відповідного економічного механізму, стосовно сутності якого, як економі-

чного явища, існує декілька точок зору [6]. Відповідно до першого погляду, це відношення, які описуються об'єктивними економічними законами, другий тип поглядів пов'язує існування економічного механізму з необхідністю ефективного управління економікою, стосовно до третіх уявлень, економічний механізм породжують так звані базисні і надбудовні відносини і необхідність узгодження їх в конкретній економічній діяльності.

Оскільки СТОВ є структурною ланкою ринкової економічної системи, то фундаментальною вимогою до функціонування і розвитку його економічного механізму є адаптація до умов цієї системи. Ця адаптація є системою певних заходів, яка включає: характер економічних інтересів, принципів формування факторів виробництва і їх використання, економічних зв'язків в процесі обміну. Тобто все, що визначає рішення і стимули економічної поведінки, повинне послідовно втілювати в собі принципи і вимоги ринкових відносин: повну економічну відповідальність за індивідуальні рішення, врахування конкурентної природи спілкування на ринку, орієнтацію економічної діяльності на механізм попиту — пропозиції [2].

Проява закону вартості на рівні СТОВ полягає не тільки в легалізації вартісних параметрів його роботи — собівартості, прибутковості та ін., але і в формуванні реальних можливостей застосування ринкових диференційованих цін, що створює умови для динамічного розвитку економічного механізму. При цьому необхідно виділити один важливий момент, який червоною ниткою проходить через праці багатьох економістів, а саме: необхідність рівноважних відносин між містом і селом, підтримки еквівалентно-мінових відносин між продукцією промисловості й сільського господарства [5].

Функціонування економічного механізму СТОВ спирається на всю систему економічних відносин підприємства, серед яких, з точки зору виробництва і стимулювання діяльності, фундаментальна роль належить внутрішньогосподарським відносинам. Складні зміни в економічних відносинах відбуваються в випадку, коли необхідно здійснити організаційно-виробничу реструктуризацію підприємства. Вихідним пунктом цих змін є встановлення нової

виробничої і галузевої структури господарств. Вона може бути сформована лише на основі чіткої спеціалізації і оптимальної концентрації галузей. Це обумовлено економічно, так, за рахунок спеціалізації продуктивність праці може бути підвищена в 2,1-2,5 рази, трудомісткість продукції знижена в 2,5-3 рази, собівартість — скорочена в 1,3 — 1,5 рази [1].

Зважаючи на процес переростання на рівні підприємства економічного механізму в господарчий, всі зміни в тій частині економічного механізму, що регулює внутрішньо-економічні відносини, повинні бути спрямовані на: зниження ресурсного потенціалу в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь; зростання його віддачі; зниження собівартості продукції; підвищення рентабельності виробництва; збільшення прибутковості капіталу [4].

Формування цілей статті. Виходячи з специфічних рис товариств з обмеженою відповідальністю, створених в сільському господарстві і вимог економічних законів ринкової економіки, в статті обґрунтовується нове вирішення проблеми формування економічного механізму СТОВ.

Виклад основного матеріалу досліджень. Дослідження здійснювались в сільгосп підприємствах Харківської області, а для більш детального дослідження були взяті СТОВ Вовчанського району. В сільському господарстві Харківської області процесу реформуванню підлягали 448 колективних сільськогосподарських підприємства, на базі яких були утворені 698 нових агроформувань. Найбільшу питому вагу в структурі реформованих сільськогосподарських підприємств, в основі яких лежать крупні форми господарювання, займають господарські товариства і приватні сільськогосподарські підприємства. Частка господарських товариств в цілому по Харківській області становить 59,4%, приватних підприємств — 26,1%.

При проведенні дослідження нами були обстежені і згруповані за організаційно-правовими формами господарювання 22 сільськогосподарських підприємства Вовчанського району Харківської області. Як показують дані аналізу, в 2002 р. найбільшу питому вагу в структурі сільськогосподарських підприємств Вовчанського

району (і за кількістю, і за площею сільськогосподарських угідь) мають товариства з обмеженою відповідальністю. Ними виробляється 47,8% валової продукції сільського господарства району на суму 19552 тис. грн. В порівнянні із середньорайонними показниками економічна діяльність ТОВ характеризується більш високими показниками продуктивності праці, урожайності зернових культур, урожайності соняшнику.

Прикладом ефективного господарювання в пореформений період може служити СТОВ “Агрофірма ім.Т.Г.Шевченка” Вовчанського району Харківської області, яке було створене шляхом реформування КСП, організованого на землях дослідного господарства ім. В.І. Леніна УААН шляхом викупу майна господарства банкрута через аукціон.

В процесі реформування КСП засновникам нового підприємства вдалося зберегти цілісність земельних та майнових паїв. СТОВ “Агрофірма ім.Т.Г.Шевченка” є великим за розміром підприємством, площа сільськогосподарських угідь якого становить у 2002 р. 3367 га. Об’єкт дослідження є корпоративним підприємством — об’єднанням власників майнових паїв. Земля розподілена між працівниками і пенсіонерами, на неї видані державні акти. За взаємною згодою власники передали належні їм на праві власності земельні ділянки в оренду СТОВ “Агрофірма ім.Т.Г.Шевченка”. Більшість власників землі є засновниками ТОВ і працюють в ньому.

Внаслідок впровадження ринкового механізму господарювання СТОВ “Агрофірма ім.Т.Г.Шевченка” вийшла з кризового стану і працює прибутково. Аналіз результативності господарської діяльності дає підстави зробити висновок про те, що сільськогосподарське виробництво в СТОВ “Агрофірма ім.Т.Г.Шевченка” Вовчанського району Харківської області в 2000 — 2003 рр. є ефективним. Так, в 2002 р. рівень рентабельності господарської діяльності становив 51,7%. Досліджуване підприємство є єдиним із загальної кількості ТОВ Вовчанського району, в якому в 2002р. тваринництво було прибутковим — рівень рентабельності цієї галузі становить 38,5%.

Висновки з проведеного дослідження і подальші перспективи у данному напрямку. Як свідчать наші дослідження, економічний механізм на рівні підприємства є системою організаційно-економічних і правових відносин, які визначають кінцевий результат підприємницької діяльності. Дослідження діяльності сільськогосподарських товариств з обмеженою відповідальністю свідчить, що в середньому по Харківській області показники їх функціонування нижче середніх, в той час як у Вовчанському районі цей вид підприємств має більш високі результати за врожайністю, продуктивністю праці, прибутковістю господарської діяльності.

Аналіз господарської діяльності СТОВ “Агрофірма ім. Т.Г.Шевченка”, основного об’єкта дослідження, свідчить про ефективність розробленого економічного механізму. В 2003 р., незважаючи на несприятливі погодно-кліматичні умови, було отримано 778,4 тис.грн. прибутку при рентабельності – 52,6%.

Першим кроком в освоєнні внутрігосподарського розрахунку для складних господарських систем є їх реструктуризація. Найбільш доцільним, на наш погляд, є виділення таких структурних складових: центрів витрат (відповідальності), центрів прибутку, центрів управління, центрів сервісного обслуговування. Економічний механізм функціонування центрів витрат заснований на внутрігосподарських розрахункових цінах на вироблену продукцію (послуги) та планово-облікових цінах на виробничі ресурси. Ядром госпрозрахунку є розроблена система стимулювання праці, яка поєднує корпоративні виплати, оплату за працю по тарифу, виплати за підвищення прибутковості, соціальні винагороди. Оптимізація чисельності працюючих досягнута за рахунок їх поділу за ступенем зайнятості на такі чотири групи: постійні, сезонні, тимчасові, працюючі за погодинною оплатою.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Амбросов В.Я., Маренич Т.Г. Организационно-экономические факторы результативности реформирования АПК // Проблемы економіки агропромислового комплексу і формування його кадрового потенціалу. Кол. монографія у двох томах. Т. 1 / За ред. П.Т. Саблука, В.Я. Амбросова, Г.Є. Мазнева. – К.: ІАЕ, 2000. – С. 25-32.
- 2.Макконнел К.Р., Брю С.Л. Экономика: принципы, проблемы и политика:

Пер. с 14-го англ. изд. — М.: Инфра-М, 2002. — 972 с.

3.Магас В. Мікроекономічний аналіз сучасних тенденцій в аграрній сфері // Економіка України. — 1997. — № 12. — С. 70-79.

4.Онищенко О.М. Формування в аграрному сектору України організаційної структури ринкової економіки // Економіка АПК. — 1999. — № 1. — С. 49-54.

5.Пешехонов В.А. Н.Д. Кондратьев о проблемах развития сельского хозяйства и современная аграрная политика // Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия 5, выпуск 4. — 1992. — № 26. — С. 16-22.

6.Полтавский Ю.А. Механизм хозяйствования реформированных аграрных предприятий: Монография. — Харьков: Консум, 2000. — 259 с.

УДК 657.424:663.252.1

ФІНАНСОВІ ІНВЕСТИЦІЇ ВИНОРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ

***Н.В.Петруня**, кандидат економічних наук, доцент
Одеський державний аграрний університет*

Фінансові інвестиції є вагомою частиною інвестицій виноробних підприємств. Розглядаючи структуру фінансових інвестицій, слід відмітити, що на фінансовому ринку України вони можуть здійснюватися як у фондові інструменти (акції, облігації, інвестиційні сертифікати), так і у грошові інструменти (деPOSITNІ вклади). Інвестиції у фондові інструменти здійснювалися виключно за рахунок придбання акцій — цінних паперів без встановленого строку дії, які свідчать про дольову участь виноробних підприємств в статутному фонді інших акціонерних товариств, що підтверджує членство в цьому акціонерному товаристві і право на участь в управлінні ним. Володіння акціями також дає право виноробному підприємству на отримання частини прибутку у вигляді дивідендів, а також на участь в розподілі майна при ліквідації акціонерного товариства. Всі акції, придбані виноробними підприємствами, є простими акціями на пред'явника. Їх питома вага в середньому за 1999-2002рр. склала 22,0%. Найбільше засобів у акції було інвестовано у 1999р. — 1566 тис. грн. при чому їх сума у 2002р. зменшилася на 730 тис. грн. (46,6%). Для розрахунку річного

ефекту від використання акцій необхідно визначити суму майбутнього грошового потоку від акцій та розмір дисконтної ставки при оцінці теперішньої вартості майбутнього грошового потоку.

Джерелом доходу від акцій є дивіденди, що виплачуються власникам акцій. В залежності від умов обігу акцій, стадії життєвого циклу емітента акцій (що визначає динаміку суми прибутку) розробленої дивідендної політики та інших факторів можлива різна динаміка рівня виплачуваних дивідендів у майбутньому періоді. У зв'язку з цим, розрізняють види акцій із стабільним, постійно зростаючим та непостійним рівнем дивідендів.

Розмір дисконтної ставки, що використовується при оцінці теперішньої вартості суми майбутнього грошового потоку, також грає важливу роль при оцінці ефективності інвестицій у акції. Використовувати єдину "усереднену" ставку проценту з цією метою не можна, оскільки при оцінці інвестиційних якостей акцій рівень ризику за ними істотно коливається, тому, відповідно ставка проценту, що використовується при дисконтуванні грошового потоку, також повинна бути диференційована.

У практиці країн з розвинутою ринковою економікою застосовується рейтингова оцінка окремих акцій. Форми цієї оцінки наведено в табл.1.

Таблиця 1

Форми рейтингової оцінки, норма поточної доходності та рівень ризику за простими акціями відповідно до їх інвестиційних якостей

Рейтингова оцінка простих акцій "Стандарт енд Пулз"		Середня норма поточної доходності, %	Оцінка ризику за 5-бальною шкалою	
індекс оцінки	значення індексу		ризик втрати доходу за акціями	ризик втрати інвестованих засобів
A+	Найвища якість	7 - 9	3	3 - 4
A	Висока якість	8 - 10	2	3 - 4
A -	Якість вище середньої	9 - 11	1	3 - 4
B+	Середня якість	10 - 12	1	4
B	Нижче середньої якості	11 - 14	1 - 2	4 - 5
B -	Низька якість	12 - 15	1 - 2	5
C	Дуже низька якість	15 - 20	1 - 2	5

З урахуванням особливостей формування грошового потоку і диференціації норми поточної доходності, поділимо акції, придбані виноробними підприємствами, на класи (табл.2). Як бачимо, основну частину (половину вартості всіх акцій виноробних підприємств) займають акції В — із низькими інвестиційними якостями.

Акцій із середніми інвестиційними якостями (В+) було придбано 12,5% від загальної вартості акцій, а акцій з дуже низькими інвестиційними якостями (С) — 12,7%. Це зумовлено, в основному, нерозвинутістю фондового ринку, а також тим, що в Україні високі інвестиційні якості мають переважно акції енергетичних, добувних підприємств та банків, на придбання яких потрібно іммобілізувати значні тимчасово вільні кошти, потрібну кількість яких, на жаль, всі виноробні підприємства не мають постійно у своєму розпорядженні.

Таблица 2

**Рейтинг акцій виноробних підприємств
Одеської області у 2002 р. (експертні оцінки)**

Групи акцій	Вартість акцій		Середня норма поточної доходності, %	Рівень ризику, балів	
	тис. грн.	%		втрати доходу за акціями	втрати інвестованих засобів
В+	105	12,5	10	1	4
В	206	24,6	15	1	4
В -	419	50,0	18	1	5
С	106	12,7	20	2	5
Разом	836	100	X	X	X

Таким чином, оцінка акцій спрямована, насамперед, на визначення їх поточної ринкової вартості. Оскільки акції груп “В+” і “В” виноробних підприємств є простими і будуть використовуватися протягом визначеного періоду часу, поточну ринкову вартість кожної їх групи можна визначити за формулою:

$$BA_{ВП} = \sum_{n=1}^n \frac{D_n}{(1 + HD)^n} + \frac{CP_a}{(1 + HD)^n}, \quad (1)$$

де $BA_{ВП}$ — поточна ринкова вартість акцій, що використовуються визначену кількість років;

D_n — сума дивідендів, яку інвестор очікує отримати в n -му році;

$НД$ — норма поточної доходності акцій даної групи, що використовується як дисконтна ставка в розрахунку теперішньої вартості, в десятковому дробі;

n — кількість років, взятих у розрахунок;

$ЦР_a$ — прогнозна ринкова ціна реалізації акцій.

Отже, візьмемо до розрахунку 3-річний період використання акцій груп “В+” і “В”.

Відповідно до проведених нами розрахунків поточна ринкова вартість акцій групи (“В+”) складає 168 тис. грн., а вартість акцій групи (“В”) — 271 тис. грн.

Таблиця 3

Оцінка поточної ринкової вартості акцій груп “В+” і “В” виноробних підприємств Одеської області, 2002 р.

Показники	В+	В
Сума інвестованого капіталу у теперішній вартості, тис. грн.	96	180
Сума дивідендів, тис. грн.		
1-й рік	22	36
2-й рік	30	40
3-й рік	36	45
Норма поточної доходності акцій	0,10	0,15
Поточна ринкова вартість акцій, тис. грн.		
1-й рік	20	31
2-й рік	25	30
3-й рік	27	30
Всього	168	271

Акції груп “В —” і “С” планується через рік реалізувати. Розрахунок їх поточної вартості проведемо в табл.4. Поточна ринкова вартість акцій групи “В — “ складе 451 тис.грн., а акцій групи “С”— 110 тис. грн.

Таблиця 4

**Оцінка поточної ринкової вартості акцій груп “В –” і “С”
виноробних підприємств, 2002 р.**

Показники	В -	С
Сума дивідендів, тис. грн.	132	9
Норма поточної дохідності акцій	0,18	0,2
Прогнозна ринкова вартість акцій в кінці періоду реалізації, тис. грн.	400	123
Поточна ринкова ціна акцій, тис. грн.	451	110

На основі отриманих даних ми зможемо розрахувати ефективність інвестування засобів виноробних підприємств у фондові інструменти (акції). Результати представлено у табл.5. Таким чином, на 100 грн. засобів, інвестованих у акції, виноробними підприємствами реально було отримано 60,0 грн. доходу за акціями “В+”; 31,5 грн. акцій “В”; 7,6 грн. акцій “В–” і 3,8 грн. акцій “С”. В цілому по виноробним підприємствам Одеської області було отримано 164 тис. грн. доходу від придбання акцій інших підприємств. Середня ефективність інвестування засобів у акції склала 19,6% за 2002р.

Таблиця 5

**Ефективність інвестицій виноробних підприємств
Одеської області у акції інших підприємств, 2002 р.**

Показники	Групи акцій				Всього і в середньому
	В+	В	В-	С	
Сума засобів інвестованих у акції, тис.грн.	105	206	419	106	836
Реальна вартість акцій, тис. грн.	168	271	451	110	1000
Доход від інвестицій в акції, тис. грн.	63	65	32	4	164
Ефективність інвестування засобів в акції, %	60,0	31,5	7,6	3,8	19,6

Визначення ефективності інвестування коштів у депозитні вклади є не такою складною процедурою (табл.6).

З даних табл. 6 видно, що сума депозитів від вкладів у національній валюті у 2002р. склала 549 тис. грн., що на 211 тис. грн. менше від рівня 1999р., хоча середній депозитний річний

процент виріс на 2,1 %. Отже це відбулося внаслідок скорочення суми даних вкладів. Протилежна ситуація спостерігається із вкладами в іноземній валюті — загальна сума депозиту від вкладів в іноземній валюті зросла у 2002р. в порівнянні з 1999 роком на 58 тис. грн., а середній депозитний процент за 2002р. — на 3,2%, що свідчить про зростання зацікавленості банків у розміщенні коштів у іноземній валюті. В цілому по виноробним підприємствам сума річного ефекту від розміщення грошових засобів на депозитах склала у 2002р. 701 тис. грн., що на 153 тис. грн. менше від рівня 1999р., але середній депозитний процент зріс на 1,0%.

Таким чином, ми можемо побачити, що ефективність інвестицій виноробних підприємств у депозитні вклади є вищою, ніж у цінні папери інших підприємств, що й пояснює високу питому вагу першої із вказаних форм інвестицій.

Таблиця 6

**Ефективність інвестування коштів виноробних підприємств
у депозитні вклади, 1999 – 2002 рр.**

Показники	1999 р.	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2002 р. (+,-) до	
					1999 р.	2002 р.
Інвестиції у депозитні вклади всього, тис. грн.	4277	4268	3372	3344	-933	-28
Інвестиції у депозитні вклади у національній валюті, тис. грн.	3393	3512	2470	2239	-1154	-31
Середній депозитний процент на вклади у національній валюті, %	22,4	20,6	24,5	24,5	2,1	0
Сума депозитних процентів від вкладів у національній валюті, тис. грн.	760	723	605	549	-211	-56
Інвестиції у депозитні вклади у іноземній валюті, тис. грн.	884	756	902	1105	221	-203
Середній депозитний процент на вклади у іноземній валюті, %	10,6	11,2	14,0	13,8	3,2	-0,2
Сума депозитних процентів від вкладів у іноземній валюті, тис. грн.	94	85	126	152	58	26
Загальна сума депозитних процентів, тис. грн.	854	808	731	701	-153	-30
Середній депозитний процент, %	20,0	18,9	21,7	21,0	1,0	-0,7

ОРГАНІЗАЦІЯ РИНКУ ВЕТЕРИНАРНИХ ПОСЛУГ

С.І. Поперечний, кандидат економічних наук, доцент

Л.В.Одинак, аспірант

*Львівська національна академія ветеринарної медицини
імені С.З.Гжицького*

У результаті реформування колективних та державних сільськогосподарських підприємств на засадах приватної власності суттєво зросла їх кількість і зменшились розміри. Поголів'я тварин більшості підприємств скоротилось настільки, що їх штатними розписами не передбачено посад ветеринарних фахівців.

Ефективна діяльність суб'єктів, які надають або можуть надавати ветеринарні послуги, забезпечується за умови врахування потреб потенційних споживачів і спрямування зусиль на повне їх задоволення. Замовниками ветеринарних послуг є різні за розмірами і виробничим спрямуванням сільськогосподарські підприємства, власники непродуктивних тварин сільської та міської місцевості, інші фізичні чи юридичні особи, що утримують тварин. Тому розміри, організаційні форми, доцільні елементи системи маркетингу можна обґрунтувати на основі сегментації ринку даних послуг.

На практиці сегментація може бути здійснена шляхом багатомірного статистичного аналізу або групування. Метод багатомірного статистичного аналізу (*de-priory*) передбачає розбивку всіх потенційних споживачів на групи, відповідно до рівня споживання ветеринарних послуг і вимог до них, а потім визначення комплексу характерних ознак кожної з цих груп.

У даний час ринок ветеринарних послуг знаходиться на початковій стадії становлення. Тому такий підхід не може бути застосований на практиці. Прийнятним є метод групувань, який передбачає розбивку всіх потенційних споживачів послуг на групи за ознаками, що впливають на їх поведінку. Потреба у послугах визначається перш за все за поголів'ям тварин. Групування сільськогосподарських підприємств Львівської області за поголів'ям великої рогатої худоби наведено в таблиці 1.

За останні 5 років відмічається стійка тенденція збільшення кількості підприємств, у яких утримується до 49 голів великої рогатої худоби. Виходячи із штатних нормативів [4. с.7], у 2000 році ветеринарне обслуговування тварин своїми штатними працівниками могли здійснювати лише 36% підприємств, у яких утримувалось 80% поголів'я великої рогатої худоби.

Аналогічні зміни відбулися і у свинарстві. Зменшення поголів'я свиней у сільськогосподарських підприємствах поєднується із збільшенням кількості цих суб'єктів господарювання. У даний час 97% з них змушені здійснювати ветеринарне обслуговування на основі послуг сторонніх організацій чи фізичних осіб. Переважна більшість фахівців ветеринарної медицини сільськогосподарських підприємств, де такі штатні посади збережено, працюють на умовах неповної зайнятості.

Таблиця 1

**Групи сільськогосподарських підприємств Львівської області
за поголів'ям великої рогатої худоби (на початок року)**

Групи підприємств за поголов'ям великої рогатої худоби	Кількість підприємств					2004р. У відсотках до 2000р.
	2000р.	2001р.	2002р.	2003р.	2004р.	
до 49	178	403	375	377	320	179,8
50-99	116	106	108	97	64	55,2
100-199	114	112	100	80	58	50,9
200-499	150	106	81	59	51	34,0
500-1999	81	49	39	32	19	23,5
Всього:	639	776	703	645	512	80,1

До споживачів ветеринарних послуг на початок 2004 року слід віднести усі 48 підприємств області, де утримуються вівці та кози.

Майже 90% загального поголів'я всіх видів тварин Львівської області утримується в індивідуальних господарствах населення. Всі вони є потенційними споживачами ветеринарних послуг. Таким чином, місткість цього ринку зростає. Особливістю індивідуальних господарств населення є те, що вони, як правило, не замовляють

роботи, спрямовані на профілактику захворювань. Через обмежені фінансові ресурси вдаються до послуг спеціалістів ветеринарної медицини лише у критичних ситуаціях. В середньому одне господарство має 1-2 голови великої рогатої худоби і таке ж поголів'я свиней, їх щільність незначна. Розташовані вони на різній відстані, часто віддалені від держаних підприємств ветеринарної медицини. З урахуванням незначного обсягу послуг у розрахунку на одне таке господарство їх обслуговування доцільно здійснювати фізичними особами, що на умовах ліцензування можуть надавати ветеринарні послуги. Однак становлення даної форми підприємницької діяльності відбувається надто мляво. Станом на 1 січня 2004 року у Львівській області видано лише 13 ліцензій на право ведення приватної практики.

Сільськогосподарські підприємства орієнтовані на здійснення комплексу ветеринарних заходів, який включає, крім вимушеного лікування, профілактику захворювань тварин, дезінфекцію приміщень, їх дератизацію, дезінсекцію тощо. Мотивується це значно більшими ніж у індивідуальному секторі, збитками від можливих захворювань і падежу тварин. Організувати систему та належний обсяг таких робіт не під силу приватному ветеринарному лікареві. Прийнятними в таких умовах є більші за розмірами організаційні структури, що можуть надавати ветеринарні послуги.

У Львівській області функціонує 395 державних підприємств ветеринарної медицини, де зайнято 662 фахівці [3. с.13-301]. Вони надають ветеринарні послуги на платних засадах. По мірі збільшення місткості ринку зростають обсяги наданих послуг (табл.2). Однак, по-перше, основні функції державних підприємств ветеринарної медицини полягають у проведенні протиепізоотичних ветеринарно-санітарних заходів, які здійснюються за рахунок бюджетних асигнувань [1, с/220,5§S], по-друге, збереження існуючих темпів збільшення кількості наданих с послуг призведе до монополізації даної сфери діяльності, що зумовить зростання тарифів на послуги, блокування входження на цей ринок нових суб'єктів господарювання.

Таблиця 2

**Надходження коштів від реалізації послуг державними підприємствами
ветеринарної медицини Львівської області, тис. грн.**

Показники	2001р.	2002р.	2003р.	2003 р. у відсотках до 2001р.
Виручено від реалізації послуг -	1772,7	2411,8	3367,1	189,9
всього				
в т.ч. за:	52,9	259,8	446,8	8,4 рази
- лікування тварин	*41,5	79,1	174,0	4,2 рази
- дезінфекцію				

Доцільним є формування недержавних ветеринарних підприємств. За наявності необхідного обладнання, належного кадрового забезпечення вони можуть надавати більш складні ветеринарні послуги, обслуговувати великі за розмірами стада тварин, а при потребі й індивідуальні господарства населення.

Можливі різні організаційні форми таких суб'єктів, їх привабливість з боку замовників визначається специфікою ветеринарних послуг. Потенційні споживачі будуть більш прихильними до товариств з додатковою відповідальністю та повних товариств. Такі формування більш повно компенсуватимуть суму можливих збитків, зумовлених недотриманням вимог ветеринарного законодавства.

Створення різних за організаційними формами, розмірами та формами власності структур господарювання призведе до формування конкурентного середовища. Розвиток конкуренції матиме суттєвий вплив на підвищення якості ветеринарних послуг. Поза будь-якими сумнівами власники тварин віддадуть перевагу більш кваліфікованим суб'єктам, які забезпечать належний рівень сервісу. В таких умовах ефективність роботи спеціалістів ветеринарної медицини визначатиметься не кількістю вилікованих тварин, а рівнем недопущення у них захворювань. Орієнтація суб'єктів господарювання, що можуть надавати ветеринарні послуги на окремі сегменти призведе до більш повного насичення ринку різноманітними їх

видами та такого ж задоволення потреб представників цих сегментів у даних послугах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ветеринарне право України: Збірник нормативно-правових актів станом на 1 червня 2003 року / За ред. Р.Й.Кравціва. - Львів: ПАЮ. - 2003. - 916 с.
2. Інформаційний довідник: Ветеринарна медицина Львівщини. - Львів: Тріада плюс, 2004. - 316 с.
3. Методичні рекомендації щодо визначення потреби в кадрах з вищою освітою для сільськогосподарського виробництва. - К., 2003. - 11с.

УДК 632.33

ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН НА МИКОЛАЇВЩИНІ

*Н.В.Потривасва, кандидат економічних наук, доцент
Миколаївський державний аграрний університет*

Реформування земельних відносин у сільськогосподарському виробництві є важливою ланкою аграрної реформи. На всіх етапах розвитку людської цивілізації трансформація земельних відносин належала до найскладніших проблем і найважливіших напрямів реалізації соціально-економічної політики взагалі та аграрної політики зокрема.

Вивченням та дослідженням проблем, пов'язаних з розвитком і функціонуванням земельних відносин, займається багато відомих вчених-економістів. Серед них: П.Т.Саблук, І.І.Лукінов, В.Я.Месель-Веселяк, М.Я.Дем'яненко, М.Й.Малік та ін. Проте вважаємо за необхідне доповнити останні дослідження опрацюванням проблемних питань, які виникають на регіональному рівні, зокрема на Миколаївщині.

У Миколаївській області подолано державну монополію на земельну власність, створено відповідні передумови для розвитку багатуоукладного й конкурентоспроможного сільського господарства на засадах приватної власності на землю. Проте сучасне викорис-

тання земельних ресурсів області не відповідає вимогам раціонального природокористування. Порушено економічне допустиме співвідношення площ ріллі, природних кормових угідь, лісових насаджень, що негативно впливає на стійкість агроландшафту.

Інтенсивне сільськогосподарське використання земель призводить до зниження родючості ґрунтів через їх переуцільнення, втрати грудко-зернистої структури, водопрониклості та аераційної здатності з усіма екологічними наслідками.

Основними причинами низької віддачі земельного потенціалу в Миколаївській області є безгосподарське ставлення до землі, тривала відсутність реального власника, помилкова стратегія максимального залучення земель до обробітку, недосконала техніка і технологія обробітку землі та виробництва сільськогосподарської продукції, невважена цінова політика, недотримання сівозмін, внесення недостатньої кількості органічних добрив, недосконала система використання і внесення мінеральних добрив та невиконання природоохоронних, комплексно-меліоративних, протиерозійних та інших заходів.

Як бачимо, розв'язання проблеми удосконалення земельних відносин вимагає розробки прогнозів та програм стратегічного характеру. Для розв'язання цих проблем розроблено Програму розвитку земельних відносин у Миколаївській області на 2001 — 2005 роки, яка базується на ґрунтозахисній і землеохоронній концепції реформування і вдосконалення землекористування.

У першому розділі Програми наведено загальну характеристику земельного фонду області, який станом на 01.01.2004 року становив 2458,6 тис. га (табл.1). Його структура свідчить, що землі сільськогосподарських підприємств у загальній площі відповідно займають: загальна земельна площа — 42,1%, сільськогосподарські угіддя — 50,1%, у тому числі рілля — 54,5%; сіножаті — 12,5% та пасовища — 23,4%. Землі громадян — відповідно 32,1%, 38,5, 40,8, 22,5 і 25% загальної площі.

У другому розділі основні напрями розвитку земельних відносин згруповані в шести підрозділах, в яких розглядається проведення земельної реформи та землевпорядне забезпечення

реалізації Програми; створення автоматизованої системи ведення державного земельного кадастру; охорона та раціональне використання земель; розвиток земельних відносин у населених пунктах; грошова оцінка та інвентаризація земельних ділянок; розвиток земельного обігу в області.

Третій розділ присвячено фінансовому забезпеченню Програми, четвертий — механізму забезпечення її реалізації, п'ятий розділ висвітлює очікувані результати від впровадження Програми.

Обсяги витрат на проведення заходів, передбачених Програмою розвитку земельних відносин у Миколаївській області на 2001-2005 роки, наведено в табл.2. Аналіз показав, що 35,8% витрат на проведення заходів, передбачених Програмою, припадає на 2003 рік. Нині, в Україні, зокрема і в Миколаївській області триває третій етап земельної реформи, який включає видачу державних актів на право приватної власності на землю.

Таблиця 1

Розподіл загальної земельної площі та сільськогосподарських угідь у Миколаївській області на 01.01.2004р., тис.га

Основні власники землі та землекористувачі	Загальна земельна площа	Сільськогосподарські угіддя	У тому числі		
			рілля	сіножаті	пасовища
Усього земель	2458,6	2011,0	1698,0	4,0	270,4
Землі сільськогосподарських підприємств - усього	1034,9	1008,0	925,8	0,5	63,4
У тому числі землі: недержавних сільськогосподарських підприємств	933,7	914,1	844,8	0,4	52,9
державних сільськогосподарських підприємств	99,9	92,9	80,7	0,1	10,6
міжгосподарських підприємств	1,3	1,1	0,2	—	—
Землі громадян	790,0	775,1	693,2	0,9	67,5
Землі користувачів інших категорій	633,5	227,9	79,0	2,5	139,5

Таблиця 2

Обсяги витрат для проведення заходів, передбачених Програмою розвитку земельних відносин у Миколаївській області на період до 2005 року

Показники	Зарплата вартість робіт, тис. грн.	%	Розподіл коштів по роках				
			2001	2002	2003	2004	2005
Виготовлення державних актів на право приватної власності на землю в розмірі земельної частки (паю)	13300	33,6	2473,8	3404,8	2992,5	2992,5	1436,4
Розробка проєктів формування та організації території нових землевладінь	2020	5,1		989,8	1030,2		
Інвентаризація земель населених пунктів	6300	15,9	15	1200	5085		
Оновлення планово-картографічних матеріалів на землі сільськогосподарського призначення	3000	7,6		1500	1500		
Інвентаризація земель несільськогосподарського призначення	1250	3,3		450	890		
Виготовлення громадянам державних актів на право приватної власності та постійного користування землею	25757	5	85,8	675,8	703,4	535	
Створення автоматизованої системи ведення державного земельного кадастру	5300	13,3	30	2700	856	857	857
Оновлення матеріалів ґрунтових обстежень сільськогосподарських угідь	500	1,3		77,4	143,4	132,2	147
Комплексне обстеження сільськогосподарських угідь на забрудненість важкими металами, нітратами, пестицидами	1000	2,5		49,9	219,5	346,7	383,9

Продовження таблиці 2

Вилучення із інтенсивного обробітку малопродуктивних земель з наступним переведенням у природні кормові угіддя і залісненням	120	0,4	9,9	58,7	10,9	23,7	18,8
Розмежування земель державної та комунальної власності в населених пунктах	450	1,1		225	135	67	23
Встановлення меж населених пунктів	1400	3,5		361	353	343	343
Складання планів земельно-господарського землеустрою сільських населених пунктів	231	0,6		43	60	79	49
Грошова оцінка земель населених пунктів	128,2	1,8	68,2	660			
Грошова оцінка земель несільськогосподарського призначення	1769	4,4		850	910		
Система державного моніторингу земельних ресурсів і землекористування	250	0,6	50	50	50	50	50
Рекультивація порушених земель в т.ч. проектно-вишукувальні роботи або їх коригування	846	1,2	40	161,2	161,2	161,2	322,4
Створення цілісної системи полезахисних і водозахисних лісонасаджень, заліснення ярів, балок, крутосхилів, пісків та інших непридатних земель, забезпечення оптимальної проти-ерозійної лісистості територій, роботи або їх коригування	103,7	0,2		19,2	21	21	42
Створення та упорядкування водоохоронних та прибережних смуг, в т.ч. проектно-вишукувальні роботи або їх корегування	42	0,6		86	81	128	132
Будівництво протиерозійних гідротехнічних споруд, в т.ч. проектно-вишукувальні роботи або їх коригування	1952	2,9		390,4	390,4	390,4	780,8
Всього	66694	100	3791,9	21979,4	23858,1	1248,7	4583,3
%	100		5,7	32,9	35,8	18,7	6,9

В області із 155 тис.чол., які одержали право на земельну частку, 44,5% вже мають такі державні акти. Впродовж 2003-2004 років необхідно видати близько 70 тис. державних актів на землю.

Земельна політика держави має бути реалізована шляхом науково обґрунтованого перерозподілу земель з формуванням раціональної системи землеволодінь і землекористувань, з усуненням недоліків у розташуванні земель, створенням екологічно сталих ландшафтів і агросистем; інформаційного забезпечення правового, економічного та еколого-економічного механізму регулювання земельних відносин на всіх рівнях господарювання.

Отже, основні етапи становлення та розвитку земельних відносин, сучасної земельної реформи на Миколаївщині, в основному, пов'язані з комплексом землевпорядних заходів. Докорінна перебудова земельних відносин та істотні зміни у структурі суб'єктів господарювання на землі вимагають подальшого обґрунтування напрямів ефективного землекористування в умовах земельного ринку. Спрощення, впорядкування та прозорість механізму набуття і реалізації права власності або користування землею, у тому числі й на умовах оренди, сприятиме нарощуванню житлового будівництва, розвитку соціальної та інженерної інфраструктури, створенню робочих місць, збільшенню вартості землі.

УДК 336.2:631

ПРОБЛЕМИ ЗАЙНЯТОСТІ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ

***Т.В.Решитько**, старший викладач*

Кіровоградський національний технічний університет

Для виведення економіки України із затяжної економічної кризи, потрібно вирішити проблеми раціонального використання виробничого та трудового потенціалу.

Робоча сила та засоби виробництва є основними важливими елементами трудового процесу в сфері аграрного матеріального виробництва.

Економічна ефективність використання та продуктивність сільської праці в Україні дуже низька, рівень продуктивності праці в аграрному секторі економіки України значно відстає від показників передових зарубіжних країн світу. Але, якщо буть створені необхідні умови, рівень продуктивності праці в нашій країні можна підвищити в 4-5 разів, що дозволить покращити стан забезпеченості сільського господарства робочою силою, пом'якшити соціальну напругу в суспільстві та підвищити кокурентоздатність вітчизняної сільськогосподарської продукції, що є важливою умовою для здійснення аграрної політики в Україні.

За останні роки в нашій державі склалася несприятлива демографічна ситуація, що призвело до виникнення безлічі різноманітних проблем, які потребують термінового вирішення. Однією з основних є необхідність забезпечення зайнятості населення через механізми підготовки, працевлаштування, використання кадрів, мотивації, стимулювання праці та соціального захисту вивільнених працівників.

Вагомий вклад у розробку вище названих питань внесли такі відомі вітчизняні вчені, як О.Ю.Амосов, С.І.Бандур, О.А.Бугуцький, М.Х.Вдовиченко, В.С.Дієсперов, Е.М.Лібанова, М.П.Поліщук, Л.О.Шепотько, В.В.Юрчишин, К.І.Якуба та інші.

В умовах становлення ринкових відносин в Україні деякі методичні та соціально-економічні аспекти сільськогосподарської праці, фактори, що впливають на стан та рух трудових ресурсів села, висвітлено недостатньо. Це стосується питань пропозиції та попиту на робочу силу, створення робочих місць, вдосконалення механізму регулювання зайнятості та соціального захисту населення.

Проблема зайнятості робочої сили в сільському господарстві набуває нині особливої актуальності.

Мета даної публікації — проаналізувати та розробити основні напрями забезпечення зайнятості трудових ресурсів сільського господарства України.

Докорінні зміни, що відбуваються під час реформування сіль-

ськогосподарського виробництва, трансформування економічних відносин на ринкових умовах, розвиток різних форм власності на селі, надання селянам права на земельний та майновий пай з метою становлення господаря на землі, забезпечили деяку стабілізацію виробництва сільськогосподарської продукції.

Аналіз динаміки зайнятості населення України в галузях економіки за 1990-2001рр. показав, що чисельність громадян, залучених у суспільне виробництво знизилася з 25,4 млн. чол. до 20,9 млн.чол., або в 1,2 рази, а в сільському, лісовому, рибному господарстві їх кількість (без урахування осіб, працюючих в особистих селянських господарствах) зменшилася з 4,4 млн.чол. до 2,4 млн.чол., або 1,8 рази.

Різкі зміни в скороченні працюючих викликані останніми роками реформуванням сільськогосподарських підприємств та зменшенням обсягів виробництва сільськогосподарської продукції. За даними Статистичного щорічника України за 2001 рік [4], середньорічна кількість працівників сільськогосподарських підприємств України в 2001 році порівняно з 1995р. зменшилася на 43,9%.

Звільнилися в основному особи, які займали робочі місця (54,7% загальної їх кількості), місця, що не потребують професійної підготовки (23,2%) та службовці (22,1%). Дещо знизилася частка жінок (з 59,5% до 49,7%) та молоді (з 10,1% до 9,1%) в загальній кількості вивільнених.

В новостворених організаційно-правових формах господарювання спостерігається тенденція скорочення потреби в робочій силі. Якщо порівняти загальний попит на працівників в 2001 році, він знизився порівняно з 1995 р. в 1,6 рази, в т.ч. на робочі місця в 2 рази.

Подібна тенденція спостерігається і в сільськогосподарських підприємствах з державною та колективною формами власності.

В державних сільськогосподарських підприємствах частка зайнятих зменшилася протягом 1999-2001рр. на 0,6, у колективних підприємствах — на 9,4%. У приватних підприємствах їх питома вага збільшилася на 10%.

Триває процес поступового переливу робочої сили з аграрного

сектору до інших сфер економічної діяльності.

За віковими групами найвища зайнятість спостерігається у віці 30-39 та 40-49 років і становить відповідно 78,2% і 79,9% загальної кількості осіб в сільській місцевості та 77,5% і 77,8% у містах. Зайнятість молоді (20-29 років) коливається в межах 66,6% для села та 62,6% для міста.

При прийнятті на роботу перевага надається особам з повною вищою, базовою вищою та професійно-технічною освітою, що зумовлює необхідність підвищення освітнього рівня сільської молоді.

Визначальним показником використання робочої сили є рівень безробіття населення.

Ринок праці України складається із тих, хто, будучи не зайнятим, шукає робоче місце, потім тих, хто хоча і має заняття, та не задовільняється своєю роботою і підшукує інше або додаткове робоче місце, і, зайнятих, але ризикуючих втратити робоче місце. Загалом вони формують пропозицію праці. Попит на працю виявляють власники робочих місць. Він складається із кількості вакансій і посад тих робітників, яким роботодавець шукає заміну.

Наведемо перелік категорій громадян, з яких формується ринок праці України: особи, що вперше шукають роботу; звільнених з роботи; жінок, які мають тривалу перерву в роботі; інвалідів III групи; військослужбовців, звільнених із Збройних Сил; біженців; вимушених переселенців; звільнених з місць позбавлення волі; лікувально-трудовах профілакторіїв та ін. Зауважимо, що ринок праці України характеризується активною участю в ньому осіб старшого віку та підлітків, а також появою нової соціальної групи — емігрантів, яка, на наш погляд, в майбутньому суттєво вплине на формування ринку праці. Останнім часом в Україні спостерігається постійне зниження числа зайнятого населення і, відповідно, збільшення числа безробітних. Так, в сільській місцевості протягом 1999-2001рр. рівень безробіття збільшився з 6,3% до 7,1%, або на 0,8%. Надзвичайно високий рівень безробіття сільського населення спостерігається в Тернопільській (15,4%), Чернівецькій (14%) та Кіровоградській областях (13,1%), найчижчий — у Волинській (0,9%), Миколаївській (3,0%), Черкаській областях [4].

Особливе місце ринку праці в суспільстві полягає в тому, що на нього впливають два фактори, перший — демографічний розвиток, другий — вартість і ціна робочої сили. Про це свідчить та демографічна ситуація, яка склалася зараз в Україні.

Депопуляція населення (смертність перевищує народжуваність) все більше охоплює всі регіони держави. Причина цього — економічна криза і як результат — низький рівень життя населення.

Основними причинами безробіття сільських жителів є в основному — незадовільні економічні умови, низький рівень і несвоєчасна виплата заробітної плати (34,8%), звільнення за так званим власним бажанням (28,6%) та непрацевлаштованість після закінчення загальноосвітніх і вищих навчальних закладів (22,1%) [4].

На ринку праці України “чітко проявляється його жіноче й молодіжне обличчя, низька професійно-територіальна мобільність, і нерозвиненість його інфраструктури, різке скорочення вакансій і, зрештою, наявність гіпертрофованого тінього ринку праці” [3].

Найхарактернішою ознакою ринку праці в Україні був низький рівень безробіття. Для кількох поколінь наших громадян безробіття було абстрактним поняттям, яке асоціювалося з наслідком протиріч між працею і капіталом у західних країнах.

В наше життя безробіття увійшло з початком ринкових реформ. Більшість населення сприймало як тимчасове явище перші скорочення працівників на початку 90-х років. Однак, створення ринку робочої сили означає, що безробіття перетворюється на реальне соціальне явище.

Формування ринкового господарства обумовлює обов’язкову наявність резерву трудівників, тому, що ринок засобів виробництва та ринок капіталу неминуче створюють перевищення пропозиції робочої сили над попитом на неї. Безробіття є однією з форм, яких набуває процес резервування робочої сили з переходом до ринкових відносин.

В Україні має місце і приховане безробіття. Це спостерігається тоді, коли працівники деяких підприємств працюють 2-3 дні на тиждень, перебувають в безоплатних відпустках з ініціативи адміністрації або зайняті неповний робочий день.

Така деформація ринку праці за рахунок прихованого безробіття, що не відображується статистичними даними, несе в собі вже потенційну можливість обвального безробіття і може подолатися лише відродженням і зміцненням вітчизняного виробництва [2].

Із загальної кількості безробітних селян на кінець 2001 року 94,0% шукали роботу, 1,3% — намагались відкрити власну справу, решта — очікували відповіді. Середня тривалість пошуку місця роботи значно коливається по регіонах України. Для селян Кіровоградської, Тернопільської областей — 11 місяців, Івано-Франківської — 12 місяців, а у Київській, Запорізькій, Закарпатській областях пошук роботи працівника села триває майже півроку [1].

Найвищий рівень безробіття в Україні серед підлітків віком 15-19 років (25,2% для сільського та 40,1% для міського населення), а для осіб пенсійного віку відповідний показник в сільській місцевості складає 0,1%, в місті — 1,7% [1].

Крім того, в сільських населених пунктах найвищий рівень безробіття серед осіб, що мають професійно-технічну освіту (9,9%), а в містах — серед осіб з базовою загальною освітою — 20,7% [1].

Особливістю розвитку галузі агропромислового комплексу є сезонність виробництва продовольчої продукції. Для сільськогосподарського виробництва характерними є сезонність, циклічність, особливо в рослинництві, і тому навантаження праці в окремі періоди (весна — літо) значно підвищується, а в інші (осінь-зима) — знижується. Крім того, значна частина працездатного населення сільського господарства зайнята на ручних роботах (три чверті загальної чисельності зайнятих).

Для ринкових відносин характерним є встановлення ринкової ціни на робочу силу. В Україні робоча сила — одна з самих дешевих у світі. Оплата однієї години праці складає менше одного долара, коли в Німеччині — 38 доларів, Швейцарії — 30, Австрії — 22, Франції — 15 [2].

Крім того слід зазначити, що ціна робочої сили в сільському господарстві значно нижча, ніж в інших галузях народного госпо-

дарства. Це пояснюється меншою складністю сільськогосподарської праці, збереженням нееквівалентного обміну між містом і селом, промисловістю і сільським господарством.

Оплата праці в сільському господарстві повинна також відображати реальні витрати затрат праці і не бути нижчою від заробітної праці в промисловості.

Значна кількість безробітних, особливо молодь, з метою самозахисту шукають роботу далеко за межами села, при цьому спостерігається значна міграція населення. Переважна частина мігрантів, так звані нелегали, знаходяться вже тривалий час не лише поза межами села, а й поза межами України, практично втративши українське громадянство і статус українця.

В сільській місцевості відбувається поступове зниження кваліфікації трудових ресурсів на фоні ускладнень та професійної дезорієнтації селян, втрати стимулів до реалізації своїх особистих здібностей, що призводить до погіршення морально-психологічного стану сільських сімей. За оцінкою зарубіжних експертів, зростання безробіття лише на 1% спричиняє зростання смертності населення на 2%, збільшення самогубств — на 4,1%, вбивств — на 5,7% [1].

У зв'язку з вище викладеним, виникає невідкладна потреба у координації підходів до регулювання ринку робочої сили. А для цього потрібно покращити роботу Державних центрів зайнятості, наблизити пункти реєстрації безробітного населення до селян через делегування відповідних функцій безпосередньо органам місцевого самоврядування. Поки що ці центри діють неефективно. Зокрема, в 2001 році при офіційно зареєстрованій кількості безробітних 466,8 тис. чоловік, працевлаштовано в сільське господарство лише 78,8 тис.чоловік, або 16,7% [4].

Підсумовуючи дане дослідження, ми прийшли до висновку, що вивчення проблеми зайнятості сільського населення потрібно проводити з урахуванням регіональних, галузевих, природно-кліматичних, соціальних, організаційно-економічних та психологічних умов.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку — звернути увагу на питання міграції сільського населення та її вплив на

відтворення селянства, демографічні перспективи українського села, економічні важелі регулювання сільської зайнятості населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку. Інформаційно – аналітичний збірник (Випуск 6) за редакцією П.Т.Саблука, М.Я.Дем'яненко, В.М.Скупого та інш. – К.: Інститут аграрної економіки УААН, 2003. – С.118, 119, 128.
2. Г.І.Купалова. Ринок робочої сили в аграрному секторі економіки України (теоретичні та практичні проблеми) – К.: Інститут аграрної економіки УААН, 1995. – С.12-13, с.29.
3. М.Білоблцький. Сучасний стан ринку праці та перспективи його розвитку // Україна: аспекти праці, 1997. – № 1 с.3.
4. Статистичний щорічник України за 2001 рік. Державний комітет статистики України. Відповідальний за випуск В.А.Головко, – К.: Техніка, 2002. – С.368, 372, 374, 378, 388.

УДК 339.9.012.23(430)

ДОСВІД НІМЕЧЧИНИ ЩОДО СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ РИНКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Г.М.Рябенко, асистент

Миколаївський державний аграрний університет

Ринок овочевої продукції відрізняється від інших ринків певними особливостями. Він представлений широким асортиментом овочевих культур (понад 40 видів), які забезпечують насамперед фізіологічну потребу людей у харчуванні. Якість продукції та безпечність її споживання залежить не тільки від якості сировини і технології виробництва, а й від умов та строків зберігання та реалізації продукції. Виробництво великих обсягів сезонної продукції та продукції, що швидко псується, впливає на процес кооперації та інтеграції сфери виробництва, переробки та реалізації овочів.

В урожайні роки не завжди можна реалізувати у свіжому вигляді стандартні овочі, тому частина їх швидко втрачає якість і стає непридатною для споживання населенням. Найраціональніше

Вісник аграрної науки Причорномор'я,
Випуск 2, т.1, 2004

свіжу продукцію, що не користується попитом на ринку, переробляти на місцях їх виробництва. У підвищенні економічної ефективності виробництва овочевої продукції значну роль відіграє удосконалення асортименту продукції.

Ринок овочів вимагає тісного взаємозв'язку з чинниками зовнішнього середовища, а тому виникає потреба у достовірній та повній інформації. Недосконала маркетингова інформаційна система призводить до повільного реагування на зміни кон'юктурних процесів ринку та потреб споживачів, що створює сприятливі умови для конкурентів, породжує розбалансування овочів за обсягом та асортиментом.

Необхідність створення такої системи вимагає вивчення передового досвіду розвинутих країн. Метою статті є вивчення передового досвіду розвинутих економічних країн. На нашу думку, заслуговує на увагу досвід Німеччини, де ефективно функціонує система інформації про ринок сільськогосподарської продукції та продовольства. Вона включає у себе: Центральний заклад з огляду кон'юктури ринку та динаміки цін на продукцію сільського господарства та харчової промисловості (ЦМП), органи статистики, сільськогосподарські палати, наукові інститути, різні союзи, приватні торгові компанії та інші організації.

Основною ланкою системи інформації про ринок є ЦМП. Основним завданням ЦМП є здійснення постійного нагляду за кон'юктурою ринків продукції сільського господарства та харчової промисловості. З 1950 року ЦМП розпочало свою роботу як заклад самопомогі німецькому сільському господарству. Законодавчою базою функціонування ЦМП є закон 1969 року про сприяння збуту сільськогосподарської продукції. З 1972 року ЦМП виконує роль відомства, яке забезпечує прозорість ринку сільськогосподарської продукції. Відповідно до закону був створений Фонд сприяння збуту сільськогосподарської продукції, кошти якого формуються за рахунок відрахувань від реалізації продукції [1].

Основна частина фонду (до 90%) направляється на розвиток маркетингу сільгосппродукції, функціонування системи контролю її якості, пояснювальну роботу серед населення і т.д. Решта коштів

перераховуються на розвиток ЦМП. Річний бюджет останнього складає майже 20 млн. євро, у тому числі близько 3 млн. євро — за рахунок надання ЦМП платних послуг; понад 17 млн. євро — за рахунок бюджету федеральних земель.

Акціонерами ЦМП є дев'ять союзів Німеччини: Німецький селянський союз, Німецьке сільськогосподарське товариство, Союз сільськогосподарських палат, Німецький союз Райфайзен, Німецька рада з лісного господарства, Центральний союз німецьких ремесленників, Федеральне об'єднання німецької харчової промисловості, Федеральний союз німецької роздрібної торгівлі продуктами харчування та Федеральний союз німецької гуртової та зовнішньої торгівлі.

ЦМП, центральний офіс якого розташований у Бонні, має філії, які безпосередньо зайняті збором інформації. Вони знаходяться у великих містах Німеччини: Берліні, Гамбурзі, Ганновері, Штутгарті; офіс зі складання оглядів по національному ринку розташовано у Мюнхені. Штат ЦМП налічує лише 119 співробітників, із них 86 працює у центральному офісі у Бонні та 33 — у філіях. Крім того, у ЦМП працюють позаштатні співробітники (в основному це домогосподарки), які працюють неповний день на контрактній основі та збирають дані про кон'юктуру цін на оптових ринках овочів Кельна, Дюссельдорфа, Франкфурта, Берліну, Лейпцигу.

Основними напрямками діяльності ЦМП є: збір, обробка та розповсюдження інформації про ринок; підготовка оглядів за кон'юктурою ринків сільгосппродукції, динаміки цін та обсягів продукції, яка реалізується; короткостроковий та довгостроковий прогноз стану ринків сільгосппродукції; підготовка аналітичних звітів про стан ринків інших країн світу; наукова експертиза.

Основними користувачами даних ЦМП є: сільськогосподарські товаровиробники та їх об'єднання, підприємства харчової промисловості, підприємства оптової та роздрібної торгівлі, великі кінцеві споживачі і тощо.

Цінові та аналітичні огляди готуються по ринках основних видів сільськогосподарської продукції: молоку, худобі, зерновим,

овочам та фруктам і т.д. Процес збору даних за кожним видом продукції має свою специфіку.

Збір інформації про ціни на овочі та фрукти проводиться на великих оптових ринках Німеччини, на яких реалізується близько 40% плодоовочевої продукції (решта продукції поступає безпосередньо на великі підприємства торгівельної мережі або направляється за кордон). На дев'яти із них є бюро-філії ЦМГП, у яких працюють або штатні працівники, або залучені на контрактній основі. Ціни на оптових ринках достатньо точно відображають рівень цін, які склалися на овочеву продукцію у країні, а також тенденцію до їх зміни. Дані збираються більш ніж по 700 найменуваннях фруктів, овочів, зелених культур. Враховуючи сезонність їх виробництва, ціни на деякі з них реєструються лише декілька тижнів протягом року. Спеціалісти зі збору інформації заносять дані у комп'ютер і вони відразу надходять у ЦМГП [2].

Іншим важливим джерелом інформації про ціни на овочеву продукцію є союзи виробників плодоовочевої продукції (60 союзів), із якими у ЦМГП є домовленість про обмін даних. Збір споживчих цін у магазинах роздрібною торгівлі проводять репортери (домогосподарки), численність яких складає 1200 чоловік.

ЦМГП готує щоденні, щомісячні та щорічні звіти про ринок фруктів та овочів, які містять не тільки дані про ціни та аналіз стану ринків, а й прогноз їх розвитку.

Філії ЦМГП займаються, в основному, збором інформації по завданню центрального офісу у Бонні. Кожна має певну сферу діяльності. Так, філія ЦМГП у Берліні збирає дані про ціни у східних землях Німеччини, а також у країнах Східної Європи та Балтії — Румунії, Чехії, Польщі, Македонії, Хорватії, Литві, Латвії, Естонії.

Сільськогосподарські палати, наприклад, у землях Вестфалія-Ліппе, частково здійснюють збір інформації. Основними функціями палати є надання консультаційних послуг сільськогосподарським товаровиробникам у збуті сільгосппродукції, придбанні матеріально-технічних ресурсів, техніки, мінеральних добрив, засобів захисту рослин. Крім того вони здійснюють контроль за правильним веденням діяльності бірж, проводять додаткове навчання фермерів у

своїх технікумах, а також тісно співпрацюють з ЦМП в області ринкової інформації.

При цьому палата заключає угоду з ЦМП, де зазначається, яка інформація буде збиратися за його заказом і за його методикою. ЦМП бере на себе обов'язок оплатити сільськогосподарській палаті затрати по збору інформації. Інформація направляється у ЦМП, опубліковується у спеціальному сільськогосподарському бюлетені, надсилається факсом сільськогосподарським товаровиробникам, переробним та торговим організаціям, записується на автовідповідач, опубліковується у газетах, мережі Інтернет.

Наукові інститути, наприклад, Федеральний науковий заклад із сільського господарства у Брауншвейге, займається питаннями аналізу стану ринку найважливіших видів сільськогосподарської продукції, вивчає наслідки прийнятих рішень ЄС в області сільського господарства, прогнозує попит та пропозицію, вивчає кон'юктуру світових, європейських та внутрішніх цін. Цей інститут підпорядковується Міністерству сільського, лісового господарства та харчової промисловості Німеччини. Він фінансується за рахунок коштів федерального бюджету, а також за рахунок виконання робіт за замовленнями сторонніх організацій. На початку кожного року інститут отримує від федерального міністерства нову концепцію, відповідно до якої він розробляє прогнози та пропозиції [3].

Приватні торгові компанії один-два рази на місяць у власній пресі опубліковують інформацію про динаміку цін та прогнози їх зміни на ті види продукції, якими вони займаються

Міністерство сільського, лісового господарства та харчової промисловості акумулює дані із всіх джерел (ЦМП, органів статистики, сільськогосподарських палат, наукових інститутів і т.д.) та розробляє пропозиції з аграрної політики, які у подальшому направляються у представництво Німеччини при Європейському Союзі для розробки нових напрямлень втручання держав-членів цього союзу у сферу сільського господарства.

Враховуючи досвід Німеччини, необхідно створити в Україні систему ринкової інформації, яка охоплювала б всі адміністративні території і всі сегменти продовольчого ринку, дозволяла б отримати дані із різних джерел про динаміку цін, стан попиту та пропо-

зиції, прогноз розвитку ринку овочів та сільського господарства в цілому для різних суб'єктів ринку. Це дозволило б користувачам інформації своєчасно скорегувати свою виробничу та комерційну діяльність, реагувати на вимоги попиту та пропозиції на продовольчому ринку, реалізовувати овочеву продукцію за цінами, рівень яких не тільки відшкодував би витрати на виробництво та реалізацію, але і забезпечував би одержання прибутку, достатнього для ведення виробництва на розширеній основі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глазунова И.А. Система рыночной информации в агропромышленном комплексе Германии//Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий.- 2000. - №8. - С.53-55.
2. Мрачківська Н.К. Методологія формування ефективності інформаційної системи менеджменту//Вісник аграрної науки Причорномор'я. - 2001. - №5. - С.47-49.
3. Ручкін О.В., Рудь А.М. та ін. Формування ринку овочевої продукції в регіоні//Економіка АПК. - 1998. - №2. - С.61-64

УДК 371.388

ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ НА ФАКУЛЬТЕТІ ОБЛІКУ І АУДИТУ

Л.В.Синяєва, кандидат економічних наук, доцент

О.В.Воронянська

Таврійська державна агротехнічна академія

Складність економічної ситуації на сучасному етапі трансформації народного господарства України до ринкових відносин обумовлює нагальну потребу підвищення якості підготовки фахівців-фінансистів. Виступаючи головним етапом відтворення робочої сили, підвищення якості підготовки є необхідною умовою її ефективного використання. Сучасні умови ставлять складні задачі в напрямі удосконалення методики професійної підготовки кадрів, вимагають нової технології і відповідних методів її реалізації.

Матеріали статті є частиною досліджень науково-технічної

програми “Трансформування організаційно-економічних відносин до соціально орієнтованих умов АПК”, які виконуються в Таврійській державній агротехнічній академії (Рег. № 0102U000690).

Аналіз процесу розвитку вищої школи свідчить, що їх основою є різного роду нововведення в організацію навчального процесу, тобто інновації. Під інноваціями у вищій школі ми розуміємо проведення комплексу робіт, спрямованих на створення і освоєння таких методів в організації проведення навчального процесу, які суттєво відрізняються від існуючих і вперше використовуються в даній організації. Приміром, управлінські інформаційні системи, методи бухгалтерського обліку. Методи оцінки і підготовки кадрів, управління якістю їх підготовки, які вперше застосовані в діяльності установи, є інновацією.

Процес впровадження удосконалених методів підготовки фахівців складався поступово. Перш за все, нами була оцінена підготовленість колективу кафедри “Аналіз і фінанси” до впровадження нововведень в навчальний процес. Далі були розроблені програмні заходи, спрямовані на пошук і організацію робочих місць, збір інструкцій з діяльності банківських установ та інших нормативних документів, налагодження ефективної системи стосунків між викладачами кафедри і працівниками банківських установ міста, яка б сприяла обміну досвідом роботи. Зараз відбувається навчальний процес і контроль за ходом реалізації розробленої програми підготовки фінансистів. Зазначений процес названий нами внутрі-організаційною моделлю інноваційного процесу. Саме така модель, на наш погляд, притаманна навчальному закладу; вона складається з таких фаз:

- визначення потреби в інновації;
- збір інформації;
- попередній вибір інформації;
- прийняття рішення про впровадження;
- використання (інституціоналізація).

Що спонукало нас до застосування цієї моделі в навчальному процесі?

По-перше, за останні десятиріччя значно змінилася методика проведення лекцій, семінарів, практичних занять. В минулому залишається така усталена форма читання лекцій, як запис під диктовку основних моментів теми; актуальною стає проблема лекцій, яка вимагає від студента попереднього ознайомлення з темою і безпосереднього обговорення з лектором незрозумілих питань.

Звичною стала перевірка знань студентів за допомогою модульного контролю або виконання тестових завдань відкритого і закритого (альтернативного) типу, завдань на співставлення. Наш досвід свідчить, що студенти стали більш інформованими і їм нецікаві заняття, які проводяться за шкільною формою перевірки знань: “питання-відповідь”.

По-друге, останнім часом в суспільстві підвищуються вимоги до якості знань випускників, знань не тільки теоретичних, а й практичних. Після закінчення вищого навчального закладу випускник опиняється в зачарованому колі: на роботу запрошується молодь, яка має практичний досвід роботи. А який практичний досвід роботи у вчорашнього студента? Виробничі практики, які має проходити студент, стали зараз неможливими: ніхто на підприємствах, в установах, особливо приватних, та й ЗАТ, ТОВ, ВАТ не хоче брати на себе відповідальність і додаткове навантаження з підготовки майбутнього фахівця. Дані про роботу підприємств, установ оголошуються комерційною таємницею, конфіденційними і молода людина не отримує практичних навичок роботи під час якої відбувається закріплення теоретичних знань.

Вищезазначене свідчить, що процес навчання конче необхідно пристосувати до складних умов сьогодення, які характеризуються дефіцитом інформації про роботу підприємств і підвищення вимог до підготовки спеціалістів.

Проведений аналіз кадрового складу працівників банківських установ м.Мелітополя свідчить, що фахівців з базовою освітою всього 35-40%. Тому підготовка спеціалістів-фінансистів є актуа-

льною і випускники академії зможуть знайти роботу за фахом і застосувати свої знання у повному обсязі.

Після обговорення ситуації ми дійшли висновку про необхідність проведення практики впродовж навчального семестру. Для цього створено декілька робочих місць працівників банківської установи і складені наскрізні задачі, вирішення яких дозволить майбутньому спеціалісту набутти практичних навичок роботи.

Практика починається з опанування найпростішого робочого місця, касира банківської установи. Перш за все студент знайомиться з посадовою інструкцією і ретельно її вивчає, проводиться тестовий контроль на знання цієї інструкції. Далі відбувається ознайомлення з первісними документами і порядком їх проходження, а також вивчається правильне їх заповнення. Крім цього, студент вивчає інструкцію НБУ, на основі якої проводиться касове обслуговування клієнтів банку і порядок розрахунку готівки в касі, який застосовується в банківській установі.

Наступним місцем практики є робоче місце бухгалтера-операціоніста, який має знати свою посадову інструкцію, порядок проходження документів, план рахунків банку, вимоги до щоденної, щомісячної і щоквартальної звітності, інструкції НБУ щодо її ведення, порядок надання звітності, має уміти складати баланс і оформляти звіти у встановлені терміни. Під час опанування функцій бухгалтера-операціоніста студент заповнює первісні документи, вирішує практичні та тестові завдання.

Більш складним за своїми функціями є робоче місце працівника кредитного відділу банківської установи. Крім посадової інструкції і первісних документів, які використовуються в роботі, студент має добре вивчити порядок оформлення кредитів: це і певні документи, і вимоги, що пред'являються до позичальника (фізичної або юридичної особи), і порядок контролю за використанням кредитних ресурсів. Студент має добре знати інструкцію НБУ про надання кредитів в національній і іноземній валюті, порядок пред'явлення звітів по лінії банку і від

клієнтів, формування страхових резервів, а також порядок стягнення коштів при несвоечасних розрахунках по наданих кредитах. Майбутньому фахівцю необхідно уміти співставляти звітність за декілька періодів і робити висновки щодо надання кредиту або відмови у його наданні. На цьому робочому місці також відбувається ознайомлення і заповнення документів, проводяться розрахунки страхових резервів для зниження ризиків при наданні кредитів, розрахунок суми штрафів при несвоечасному поверненні кредиту.

При проходженні практики студенти одержують консультації провідних викладачів і співробітників банківської установи, яких запрошують на підведення поетапних підсумків.

Робота на таких робочих місцях з вирішенням наскрізної задачі підвищить, на наш погляд, рівень практичної підготовки студентів до роботи в установах і підприємствах, поліпшить якісний склад працівників банківських установ, а також підвищить конкурентоспроможність знань студентів на ринку праці.

УДК 332.14

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ В ПОРЕФОРМЕННИЙ ПЕРІОД

М.Г.Ступень, кандидат економічних наук, доцент

Р.Й.Гулько

Н.Р.Шпик

О.Г.Солтис

Львівський державний аграрний університет

Вступ. Розвиток сільських регіонів не може оминати проблем, пов'язаних з охороною довкілля в широкому його розумінні, оскільки збереження, попередження їх деградації є найважливішим викликом ХХІ століття. Уже недостатніми є технічна охорона

середовища або формування природних умов якості життя. Необхідним стає інтегрований цілісний підхід, яким є стабільний і зрівноважений розвиток, або екорозвиток. Ця концепція стосовно сільського господарства знайшла вираз у формулюванні засад “стабільного сільського господарства”.

Низький рівень соціально-економічного розвитку села супроводжується несприятливою демографічною ситуацією, яка набуває все більш загрозливого характеру через затяжну економічну кризу. Сільське середовище — це складна система різноманітних сфер (політичних, економічних, духовних тощо) діяльності, які мають безпосередній вплив на свідомість, поведінку, умови життя людей, характеризується низкою особливостей, обумовлених менш розвинутим рівнем продуктивних сил, ніж у містах, специфікою культурно-побутового і сімейного життя, нижчим рівнем розвитку соціальної інфраструктури [3].

Рівновага між системами — суспільною, економічною і природною — є особливо важливою в тих сферах людської діяльності, де вона безпосередньо стикається з природою, де форма цієї діяльності, її результати безпосередньо залежать від природи. Такою сферою діяльності є якраз сільське господарство, а областю прояву — сільські регіони. Оскільки Україна є країною аграрною в силу специфічної структури її виробничих ресурсів, зрівноважений розвиток сільських регіонів повинен стати самостійним окремим напрямком аграрної політики. Він повинен впливати головним чином із зміни підходу до природи — від її експлуатації до співпраці з нею. Йдеться про інтеграційний підхід, який націлений на елімінування диспаритету між розвитком сільського господарства і природного середовища.

Населені пункти з їх значною площею землекористування, специфічним середовищем, територіями з різноманітним правовим статусом та цільовим використанням вимагають пошуку наукових методів планування землекористування, охорони земель з метою поліпшення умов праці, проживання і відпочинку людей та отримання більшої віддачі від використання кожної земельної ділянки [4].

Важливим напрямом розвитку сільських регіонів і населених пунктів є агротуризм. Як вид підприємницької позасільськогосподарської діяльності на селі агротуризм є додатковим (або навіть основним) джерелом доходу селянського господарства, що може дати додаткову можливість розвивати основний вид сільськогосподарської діяльності. Одночасно агротуризм вирішує проблему диверсифікації підприємництва в сільських регіонах і підвищення рівня зайнятості трудового потенціалу на селі. Крім того, він виконує величезну пізнавальну функцію і сприяє вихованню громадян України в дусі патріотизму, національної свідомості і бережливого ставлення до природи, розуміння суті сільського життя і праці в сільському господарстві [1].

Обговорення проблеми. Невід'ємною складовою частиною комплексного соціально-економічного розвитку села, одним із засобів вирішення багатьох сільських проблем, серед яких брак робочих місць, зростаючий надлишок робочої сили тощо, є сільський зелений туризм, який давно практикується в Україні.

Зелений туризм — це специфічна форма відпочинку на селі, коли проживання, харчування та обслуговування туристів забезпечує сільська родина.

Туристів найбільше цікавлять села, що лежать на морському узбережжі, неподалік річок та озер, у горах, поблизу джерел мінеральних вод, покладів лікувальних грязей. Відвідувачів приваблюють також ті місцевості, які пов'язані з визначними подіями, поширюється така форма сільського туризму, як релігійне паломництво до найвідоміших святинь (наприклад, у селах Зарваниці на Тернопільщині, Угневі — на Львівщині).

В Україні популярні такі різновиди сільського зеленого туризму, як агротуризм, відпочинковий та екотуризм — науково-пізнавальний.

Агротуризм — вид сільського зеленого туризму як пізнавального, так і відпочинкового характеру, пов'язаний з використанням селянських господарств або земель сільськогосподарських підприємств, які тимчасово не використовуються в аграрному вироб-

ництві [1].

Основними проблемами розвитку агротуризму в Україні на сьогодні є:

- відсутність широкої практики такого виду бізнесу;
- відсутність відповідної матеріально-технічної бази;
- відсутність кваліфікованих фахівців.

В Україні поки що в середньому за рік послугами сільських господарів, що займаються агротуризмом, користується всього близько 5,5 тис. міських жителів, Найпопулярніший агротуризм у сільській місцевості гірських районів і в приморській зоні.

Одним з головних призначень земельного фонду поселень є задоволення житлово-побутових, культурно-побутових та виробничих потреб населення. У цьому випадку земля відіграє роль просторового базису розміщення будівель і споруд та включає простір над ними і під ними. Частка забудованих земель та земель відпочинкового призначення в населених пунктах становить близько 29% території [4].

Населені пункти чинять певний антропогенний вплив на довкілля. Найбільше збитків природному середовищу завдають міста, дещо менше — сільські поселення. Всі вони є дуже специфічним середовищем проживання людей, оскільки тут поєднуються стаціонарні, зокрема промислові, побутові, сільськогосподарські, та мобільні джерела забруднення, У великих містах основними джерелами нанесення збитків природному середовищу є промислові підприємства і транспортні засоби, останні завдають 60-70% збитків. Для невеликих міст, і зокрема, сільських населених пунктів характерними джерелами забруднення вважаються тваринницькі комплекси, підприємства переробної ланки АПК, транспортні засоби та наслідки процесів сільськогосподарського використання земель з широким застосуванням пестицидів і хімічних добрив. Джерелом забруднення в населених пунктах є “неупорядковані” побутові відходи населення [4].

Найважливішими проблемами сільських регіонів в Україні залишаються:

- безробіття, що виникає через закриття нерентабельних закладів, які часто давали можливість утримання сільським родинам, або через закриття державних сільськогосподарських підприємств і колективних сільськогосподарських підприємств, які не відповідають вимогам ринкової економіки, не реструктуризувались;
- нестача капіталу, який може бути інвестований в якусь галузь діяльності у відчутних масштабах;
- анахронічна аграрна структура, яка підтримує приховане безробіття;
- погана суспільно-професійна структура, основу якої становлять сільськогосподарські працівники і населення, яке займається простою несільськогосподарською діяльністю;
- недорозвинута інфраструктура, яка найбільшою мірою є заохоченням до інвестування, визначає ефективність і рентабельність і свідчить про господарську (економічну) активність регіону;
- відсутність системи сучасних сільських інституцій: дієвої банківської системи, бюро працевлаштування, економічно-правового консультування, агенції регіонального розвитку та дорадчих інституцій;
- відсутність інституцій сільськогосподарського ринку, які б уможлилювали сучасне обслуговування процесів виробництва в сільському господарстві сприяли б економічній активізації сільських регіонів через залучення капіталу створення нових місць праці.

Висновки. Зрівноважений розвиток сільських регіонів потребує інтегрованого підходу, який спрямований на ліквідацію диспаритету між розвитком сільського господарства і навколишнього природного середовища, тобто актуальним стає збереження економічного розвитку.

Стабільний розвиток сільських регіонів пов'язаний з охороною природного середовища, збереженням агроекологічних ландшафтів.

Важливим напрямом розвитку сільських регіонів є підприємництво, зокрема: надомництво; праця в дрібних закладах місцевої

промисловості; кооперація з державними, приватними або кооперативними підприємствами, які займаються переробкою сільськогосподарської сировини; різного роду послуги — найчастіше роздрібна торгівля, побутові послуги.

В Україні сільський зелений туризм розширює можливості зайнятості сільського господаря не тільки у виробничій сфері, але й у сфері обслуговування, стимулює розвиток сфери послуг: транспортних, зв'язку, торгівлі, служби побуту, відпочинково-розважальних.

Великий соціально-економічний потенціал населених пунктів в умовах приватної власності і ринкового середовища зумовлює необхідність активного впливу землевпорядкування на забезпечення правового статусу землекористування, підвищення еколого-економічної ефективності використання земель, естетичної привабливості земельних ділянок, більшої їх віддачі, а відповідно, наповнення місцевих бюджетів та поліпшення умов проживання й відпочинку громадян.

Прогнозні та проектні напрями з охорони земель мають характеризуватися комплексністю у вивченні екосистем і в розробці пропозицій. Важливим землеохоронним і соціальним завданням є подальше збільшення постійних рекреаційних територій, як правило, за рахунок лісів та рекультивації непридатних земель для сільського господарства і сезонних (епізодичних) зон на приміських територіях з розвитком в них рекреаційної спеціалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ступень М.Г., Гулько Р.Й., Ступень Н.М. Функціональний розвиток сільських регіонів // Вісн. Львів. держагроун-ту: Сер. Землевпорядкування і земельний кадастр. — 2003. — № 6. — С. 60-67.
2. Ступень М.Г. Використання земель населених пунктів. — Львів: Українські технології, 2000. — 359 с.
3. Прокопишак К., Яців С. Стабілізація домовідтворювальних процесів на селі // Вісн. Львів. держагроун-ту: Сер. Економіка АПК. — 2001. — № 8. — 389- 395.
4. Флекей З.П., Флекей В.З. Населені пункти як об'єкти землевпорядкування // Вісн. Львів. держагроун-ту: Сер. Землевпорядкування і земельний кадастр. — 2003. — № 6. — С. 114-121.

НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОГО РИНКУ В УКРАЇНІ

О.В.Савчук, асистент

Білоцерківський державний аграрний університет

Перші форми електронної комерції, які з'явилися ще наприкінці 70-х, були складними системами обміну електронними даними у сфері торгівлі та виробництва. Вони були дорогі і доступні лише великим корпораціям. Поява Інтернету, зростання кількості його користувачів змінила ситуацію і дала новий напрямок розвитку підприємництва.

Застосування Інтернет-технологій в комерції стає ефективним, коли мережею користується не менше 5% населення. В Україні, за різними оцінками, можливості глобальної інформаційної мережі Інтернет активно використовують від 1,2 до 2 млн. користувачів, тобто від 2,5 до 4% населення. Темпи зростання кількості користувачів Уанету вже перевищують загальносвітові (40-45% в Україні і 30-35%, відповідно, — у світі) [5], що свідчить про перспективність електронного ринку та актуальність дослідження напрямків його розвитку.

Таким чином, в Україні формується критична маса громадян, яка використовує глобальну мережу в роботі і житті. За даними MMI Ukraine і Spylog-Україна, 79% потенційних користувачів мережі мають вищу освіту, 80% — роботу, 43% — вважають себе людьми заможними, відповідно до свого типу діяльності, 21% позиціонують себе як керівники, 55% — спеціалісти і 12% — службовці [6]. На цю аудиторію і розраховані дії тих підприємців, які приділяють особливу увагу роботі через глобальний інформаційний простір. Вони використовують мережу Інтернет як нове комунікаційне середовище, відмінне від традиційних засобів масової інформації. Його особливістю є багатонаправлена комунікаційна модель “багато до багатьох”, в якій кожен абонент мережі має можливість звертатися до інших абонентів та існує можливість

зворотнього зв'язку.

Деякі компанії виходять на ринок в мережі Інтернет щоб надати покупцям індивідуальні послуги чи запропонувати індивідуальні товари. Вони проводять масове індивідуальне обслуговування з використанням нових технологій масового виробництва для виготовлення товарів за індивідуальним замовленням. Це стає можливим тому, що мережа Інтернет, як ніяке інше середовище, дозволяє компаніям відстежувати реакції споживачів, автоматизувати замовлення та надавати відвідувачам великий вибір товарів та послуг. Масове індивідуальне виробництво дозволяє невеликим компаніям успішно вести конкурентну боротьбу з великими конкурентами. Крім того, організація бізнесу за допомогою інтернет-ресурсу дає змогу суттєво заощаджувати кошти, час і людські ресурси на створення онлайн-підприємства.

Все це сприяло зростанню кількості комерційних веб-сторінок. Якщо ми звернемося до статистики, яку пропонують обліково-пошукові системи, то побачимо, що серед сайтів майже десяти тисяч українських серверів комерційні посідають одне з перших місць. Вони створюють підприємству сучасний привабливий імідж, дають можливості оприлюднити важливі відомості про нього, його продукцію та послуги, про працівників. Електронна вітрина в World Wide Web дає будь-якій компанії можливість залучати клієнтів з усього світу. Однак наявність веб-сайту — це ще не електронний бізнес. Здійснення бізнесу електронним шляхом передбачає електронну торгівлю і матеріальними товарами, і інформаційними ресурсами, і охоплює всі етапи торгівлі: маркетинг, замовлення, оплату, післяпродажну підтримку. Аналіз сайтів показує, що сфера електронної торгівлі в Україні на сьогодні знаходиться на етапі розвитку. В Україні найбільш розповсюдженою є модель електронної комерції B2C (business-to-consumer) — електронна роздрібна торгівля між компаніями та кінцевими споживачами. Інтернет-магазини є типовими її представниками.

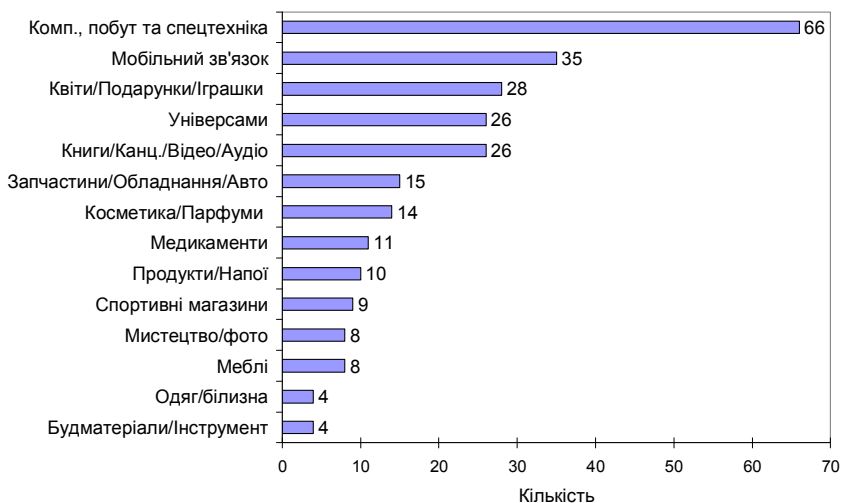

Рис. 1. Розподіл кількості електронних магазинів за типами товарів

Розглядаючи розподіл електронних магазинів за типами товарів, за даними на 1 березня 2004 р. (рис.1.), можна відмітити, що помітну частину в цьому списку займають програмні продукти і засоби комп'ютерної техніки, а також мобільні телефони та супутні товари для них, питома вага цих товарів складає 35%. Служба WWW, що найбільш використовується в електронних магазинах, ґрунтується на комп'ютерних технологіях, і для повнокровної роботи з комерційними Web-розділами необхідні сучасні програмні і технічні засоби, та й персонал вищевказаних магазинів найбільш підготовлений до їх створення та обслуговування.

Наступні за кількістю (10%) магазини, що торгують квітами, подарунками та іграшками. Зручність замовлення та доставки цих товарів приваблюють користувачів, що є хорошим стимулом для створення таких магазинів.

Традиційно популярним є створення магазинів, що торгують відео-аудіопродукцією (9%), яка відносно не дорога та універсамів (9%) [4].

Рис. 2. Розподіл електронного ринку України за типами товарів

Виходячи з умов функціонування, магазини можна розділити на два основні типи. Магазини, які торгують недорогими та середньої вартості товарами, для забезпечення ефективності потребують великих об'ємів продажу і відповідно відвідувачів. Для цього типу потрібні великі асортименти товару. Все це призводить до більш складних технічних рішень, як в обладнанні, так і в програмному забезпеченні. Як видно з перегляду найбільш популярних універсамів (наприклад tid.com.ua, www.technomir.dn.ua, www.domotechnika.com) для подолання бар'єру значного рівня інвестицій та відносно довгого терміну окупності застосовується метод створення їх на базі вже існуючих звичайних універсальних магазинів.

Наступним типом є магазини, що торгують дорогими та ексклюзивними товарами. Товари представлені в порівняно невеликій кількості, не потребують дорогого програмного забезпечення. Низький рівень інвестицій та швидка окупність магазину є достатньою передумовою для їх створення.

Аналіз перших за популярністю двадцяти магазинів, за даними серверу www.topshops.com.ua показує, що найбільшим попитом користуються магазини, що орієнтовані на аудіо-відеотехніку та електроніку (рис.3).

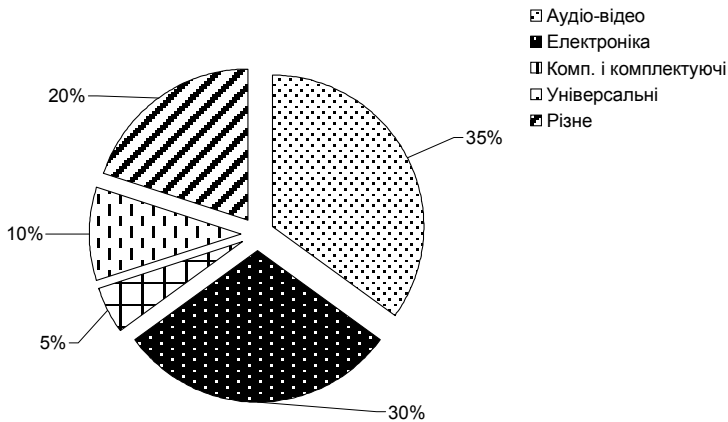

Рис. 3. Розподіл першої двадцятки магазинів за популярністю

За даними дослідницької компанії Net Effect Systems [2], приблизно шість відсотків відвідувачів вирішують зробити покупку в інтернет-магазині, але тільки третя частина з них успішно це робить. Інші відвідувачі через недостатню кількість інформації про товари чи послуги, бажанню “потримати товар в руках” не доводять процес покупки до кінця. Також треба прийняти до уваги, що Інтернет — це засіб, за допомогою якого люди не просто роблять покупки, а приймають рішення щодо покупки, це перш за все засіб доставки інформації, за допомогою якого можна повідомити, виправдати, переконати.

В той час, коли 38% підключених сімей фактично купляли товари або послуги через мережу, набагато більша їх кількість 57% вивчали товари й послуги в Інтернеті тільки

для того, щоб придбати цей товар в звичайному магазині. За даними провідних західних агентств, лише 10% користувачів повідомили, що користувалися мережею часто або кожний раз для покупки товарів чи послуг, в той час як 37% користувалися Інтернетом тільки для пошуку товарів, з тим щоб придбати їх пізніше [4].

В результаті проведеного дослідження можна зробити висновки, що електронний ринок в Україні розвивається швидкими темпами, про що свідчить відкриття і функціонування електронних магазинів, їхня кількість за даними пошуково-статистичних серверів досягає 252 [4]. Найбільш швидко розвиваються магазини орієнтовані на продаж комп'ютерів, мобільної техніки, програмного забезпечення, що обумовлено високим професіоналізмом персоналу в цій області. Покупці проявляють найбільшу активність в магазинах, які торгують аудіо-відео продукцією, книгами. Це свідчить про недостатню довіру покупців до електронних магазинів, вони не хочуть ризикувати і надають перевагу недорогим товарам, де ризик мінімальний. В той же час аналіз показує, що перед покупкою покупці вивчають пропозицію комп'ютерної та електронної техніки з метою придбання її в звичайному магазині.

ЛІТЕРАТУРА

1. Інтернет-магазин. Полный каталог интернет-магазинов Украины. <http://www.goods.uashopscom/>.
2. Інтернет как основа электронной коммерции. <http://www.e-comua.ukrbiz.net/publ/publ-1.htm>.
3. Л.Б.Самойленко. Застосування маркетингових інструментів в сфері електронної комерції. <http://www.dpg.com.ua/article01.html>.
4. Каталог магазинів. <http://www.shopping.com/ua>.
5. О.Шевчук. Мережа у якій ми живемо// Дзеркало тижня. – 2001. -№49. <http://www.zn.kiev.ua/ie/show/373/33221/>.
6. Украина. Украинская поисковая система. Бизнес. <http://meta-ukraine.com/topics.asp?t=387>.

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТВАРИННИЦТВА ТА ОСНОВНІ ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

*І.Н.Топіха, доктор економічних наук, професор
Миколаївський державний аграрний університет*

В Україні в роки незалежності галузі тваринництва і птахівництва знаходяться в кризовому стані, подальше її поглиблення та нові негативні тенденції призведуть до незворотного характеру.

Адже за цей період поголів'я великої рогатої худоби зменшилося більше як в 3 з лишнім рази, в тому числі корів — в 2 рази, свиней — в 2,2 рази, овець і кіз — в 10 разів, птиці — в 3,2 рази.

Зменшення поголів'я худоби та його деформована структура унеможливили нарощування як м'ясних ресурсів (забійного контингенту), так і розширене відтворення маточного стада. В результаті цього виробництво тваринницької продукції невпинно скорочується, а виробництво м'яса досягло критичної межі його споживання.

Аналогічна картина спостерігається і в Миколаївській області (табл.1).

Таблиця 1

Споживання основних продуктів харчування (на душу населення за рік, кг)

Показники	Роки				
	1990	1995	2000	2001	2002
М'ясо та м'ясопродукти, включаючи субпродукти і жир-сирець	77,2	43,7	35,8	26,1	25,2
Молоко та молочні продукти	356,2	279,7	189,5	196,8	181,2
Яйця, шт.	260	179	118	153	180

Як видно із даних таблиці, практично всіх продуктів тваринного походження населенням нашої області споживається половину від медичинської норми харчування. Це негативно відбивається на здоров'ї людей і особливо дітей.

Чому так склалося? Стандартною відповіддю на це запитання є те, що виробляти продукцію тваринництва не вигідно, тому що

вона збиткова.

Але складається парадоксальна ситуація. Із 5 млрд. населення земної кулі більша половина в своєму меню має продукти тваринного походження і воно себе ними забезпечує. Україна, населення якої складає сто четверту частину мешканців планети, не може забезпечити ними в повній потребі, тому що тваринництво збиткове.

І не дивлячись на намагання Уряду стабілізувати стан тваринництва, йому поки що це не вдається. Поголів'я великої рогатої худоби за 2003 рік скоротилося на 11%, свиней — на 12,3%, овець і кіз — на 4,2%, птиці — на 2,4%.

На дотування виробництва продукції тваринництва з метою підтримки вітчизняного виробника та запобігання скорочення поголів'я худоби в бюджеті України на 2004 рік передбачено 250 млн. грн. (в попередньому році — 235 млн.грн.).

Проведений нами аналіз стану галузі та виробництва продукції тваринництва показав, що в усіх господарських формуваннях області галузь є збитковою (табл.2).

Таблиця 2

**Продуктивність праці та собівартість продукції в с.-г. підприємствах
організаційно-правовими формами господарювання
в Миколаївській області, 2002 р.**

Показники	Господарські товариства	Приватні підприємства	Виробничі кооперативи	Державні	Інші
Прямі витрати праці на 1 ц продукції, люд.-год.					
Молоко	15,8	15,8	14,1	11,5	7,6
М'ясо ВРХ	133	112,4	154,6	101,4	96,9
М'ясо свиней	155,7	114,5	235,3	61,5	58,3
М'ясо овець	257	203,8	-	-	-
Вовна	316,7	283,8	750	-	-
Виробнича собівартість 1 ц, грн.					
Молоко	75,76	66,43	85,6	61,18	85,51
М'ясо ВРХ	801,71	751,51	999,21	477,87	650,5
М'ясо свиней	909,73	678,24	1381,06	563,22	938,26
М'ясо овець	543,5	674,47	-	-	-
Вовна	1365	1611	2000	-	-

Одночасно дані таблиці дають підставу робити висновок, що у формуваннях є значні резерви, навіть при нинішній економічній ситуації, зменшення витрат на виробництво одиниці продукції тваринництва в 2-3 рази та зниження її собівартості в 2 рази (табл.3).

Таблиця 3

**Витрати кормів на виробництво одиниці продукції
тваринництва в сільськогосподарських підприємствах
Миколаївської області, ц корм.од.**

Показники	1990 р.	2000 р.	2001 р.	2002 р.
На виробництво молока	1,6	1,47	1,36	1,35
Для отримання приростів:				
великої рогатої худоби	15,31	14,15	13,5	17,27
свиней	12,04	20,45	16,26	13,94

В структурі матеріальних затрат, які входять в собівартість продукції тваринництва, на корми приходить більше 70%. При цьому допускаються значні витрати їх на одиницю продукції.

Дані таблиці 3 свідчать, що перевитрати кормів на молоко складають 15-20%, для отримання приростів живої маси великої рогатої худоби — 60-80%, свиней — 100-150%. Це, перш за все, зумовлюється низькою якістю кормів, незбалансованістю раціонів годівлі.

Немаловажним фактором збитковості галузі тваринництва є низькі ціни на продукцію тваринництва (табл.4).

Таблиця 4

**Середні ціни реалізації основних видів продукції
тваринництва в с.-г. підприємствах Миколаївської області, грн. за 1 ц**

Види продукції	2000 р.	2001 р.	2002 р.
Худоба та птиця (жива маса)	206,25	388,26	334,7
Молоко і молочні продукти	50,82	59,96	54,4
Вовна (фізична вага)	347,6	407,6	286,4

Співставляючи дані таблиць 2 і 4 видно, що ціни реалізації

настільки низькі, що не покривають виробничі затрати підприємств на виробництво продукції. До того ж, ці ціни мають тенденцію до зниження. Все це поглиблює кризу в тваринництві.

Одним з напрямів, який може сприяти підвищенню ефективності галузі, є цілеспрямована селекційна робота. В молочному скотарстві — це удосконалення існуючих і створення нових порід, адаптованих до умов України. Тут пріоритетними мають стати: підвищення продуктивності худоби, поглиблення спеціалізації худоби за характером одержуваної продукції, поліпшення оплати корму продукцією, продовження строку лактації. Доцільно також постійно удосконалювати технологію утримання худоби та отримання якісної продукції.

Вивчення досвіду розвитку галузі Канади показує, що тут середньорічний надій молока від корови становить більше 6000 кг.

По-перше, підвищення продуктивності молочного стада відбувається за рахунок багаторічної селекції корів. Нині 65% усіх корів включено до державної системи моніторингу продуктивності.

По-друге, худобу годують високоенергетичними кормами: влітку — травами, взимку — високоякісним сіном і комбікормами, в основі яких кукурудза становить 85%, соя — 15%. Витрати комбікормів — 300-350 г на 1 кг молока.

По-третє, залежно від фізіологічного стану, віку тощо, тварин на фермах розподіляють на групи, для кожної з яких встановлюють раціон, систему догляду та утримання, таким чином максимально пристосовуючи технологію виробництва до особливостей кожної групи тварин.

Досвід країн з розвинутим молочним господарством дає важливі та повчальні уроки для України. Вони полягають у наступному.

1. Держава повинна виступати регулятором розвитку молочного скотарства, ринку молока та молокопродуктів:
 - регулювати процес ціноутворення, що забезпечуватиме рівнозначний прибуток усім учасникам ринкових відносин;
 - встановлювати обсяги виробництва, необхідні для забез-

- печення раціонального споживання населення регіонів;
 - стимулювати товаровиробників збільшувати чи зменшувати виробництво певних видів молокопродуктів;
 - дбати про забезпечення високого генетичного потенціалу тварин;
 - здійснювати різноманітні протекціоністські заходи, захищаючи товаровиробників від іноземних конкурентів.
2. Виникає необхідність утворення та функціонування на регіональних ринках молока та молокопродуктів кооперативних формувань, які б об'єднували та захищали інтереси виробників, переробників, заготівельників, держави.
 3. Сприяння створенню кооперативних, інтегрованих формувань з використанням взаємовідносин між виробниками та переробниками набутих світовою практикою господарювання.

Наші дослідження показали, що основними причинами низької інтенсивності ведення свинарства є технологічні проблеми: порушення вимог щодо відтворення, утримання й годівлі тварин та відсутність енергозберігаючих і ресурсозберігаючих технологій.

Розвиток галузі свинарства повинен базуватися на впровадженні комплексної механізації, створенні міцної кормової бази, розведенні високопродуктивного поголів'я свиней. Від раціонального використання продуктивного поголів'я залежить ефективність функціонування всіх інших засобів виробництва — виробничих приміщень і споруд, обладнання ферм, машин для кормовиробництва, кормів тощо.

Запорукою прибутковості галузі свинарства є ресурсозбереження.

Ресурсозбереження полягає не в механічному обмеженні раціонів свиней за кількістю, якістю та поживністю кормів, а навпаки, нормована годівля свиней відповідно до фізіологічного стану та рівня продуктивності, використання нетрадиційних кормів. Його значення зростає з урахуванням селекційного ресурсу вітчизняних та зарубіжних порід свиней, промислового схрещування та гібридизації.

Важливим важелем ресурсозбереження вважають підвищення

рівня інтенсивності використання свиноматок.

За умови стабілізації багатоплідність свиноматок на певному рівні та підвищення рівня їх використання з 1,1 до 2,0 опоросів, вихід поросят збільшується в 1,8 рази, а витрати кормів на утримання однієї холостої свиноматки, за даними Крятова О.В., скорочуються з 435 до 43 кормових одиниць.

З метою зниження амортизаційного тиску на вартісні показники продукції необхідно максимально використовувати виробничі приміщення та засоби механізації, підвищувати ефективність використання основних виробничих фондів (табл.5).

Таблиця 5

**Забезпеченість та ефективність використання основних
виробничих фондів у племінних господарствах
південного регіону**

Показники	Роки		
	2000	2001	2002
Фондозабезпеченість, тис. грн.	3,6	3,8	4,1
Фондоозброєність, тис. грн.	37,56	39,82	45,6
Фондовіддача, грн.	0,08	0,07	0,06
Фондомісткість, грн.	13,15	14,84	17,2

У відкритому акціонерному товаристві “Племзавод” “Степной” Каменко-Дніпровського району Запорізької області на одну свиноматку припадає в 3,5 рази більше вартості основних фондів господарства, ніж в господарствах Миколаївської області. Ефективність галузі досягається завдяки чіткій організації племінної роботи, повноцінній годівлі відповідно до фізіологічних вимог організму тварин, розробці рецептури комбікормів на основі комп’ютерних програм, дотримання технології утримання свиней, а також важелів стимулювання працівників. Це дозволяє отримувати середньодобові прирости на рівні 695 г при витратах кормів на 1 кг приросту живої маси — 5,2 кормової одиниці. Кожного року в господарстві виробляється більше 600 тонн свинини, в тому числі на одну голову — до 110 кг. Інтенсивне використання основних свиноматок дозволяє від однієї за рік одержувати до 2,1 тонн свинини.

Створення міцної кормової бази — початкова проблема.

Питома вага площ під кормовими культурами в господарствах Миколаївської області складає більше 30%, а використовуються ці землі неефективно. Мабуть, це є однією з головних причин того, що за 10 останніх років їх питома вага зменшилася більше, як на 10 пунктів.

В Миколаївській області основними зернофуражними культурами є ячмінь, горох і кукурудза, які займають 28,9% площі посіву. Валовий збір зернобобових культур зменшився за цей період на 40%. Урожайність ячменю складає 15,5 ц/га, гороху 8,5 ц/га, кукурудзи 22,3 ц/га. Це в 2-3 рази менше можливого області.

В структурі посівів зернових культур низька питома вага зернобобових, які мають високий вміст протеїну. В нинішній ситуації саме горох є основним компонентом в балансуванні поживності раціону тварин. Виробництво раціонбалансуючих добавок значно скоротилося, а їх ціна для підприємств, що ледве зводять, як кажуть, кінці з кінцями, є недоступною. Тому основний напрям балансування повноцінності раціонів та збільшення в них перетравного протеїну — це розширення посівів зернобобових (горох, соя, віки) та люцерни з одночасним підвищенням урожайності.

Реформування в аграрному секторі вимагає обґрунтованого розміщення кормових культур та поліпшення природних пасовищ, вигонів, схилів балок та інших сільськогосподарських угідь, яких в регіоні майже біля 1,5 млн. га. Цей земельний ресурс мало задіяний у виробництві.

Незважаючи на значний агроекологічний потенціал, ці площі фактично занедбані, використовуються нераціонально і безсистемно в умовах великих антропогенних навантажень. Все це створило умови, за яких на кормових угіддях інтенсивно ідуть процеси деградації ґрунтів, постійно зменшується їх кормова продуктивність, змінюється структурний склад фітомаси, порушується стабільність екосистеми.

Розрахунки показують, що тільки проведенням недорогих агротехнічних заходів, їх продуктивність можна збільшити в 2-3 рази.

Особливе місце у вирішенні проблеми кормової бази відводиться виготовленню комбікормів, які повинні бути повноцінними, в необхідній кількості і доступні споживачам за ціною. Тут знову ж таки проблема сировини.

Отже здійснення окреслених шляхів є розв'язання проблем розвитку скотарства і свинарства в Україні.

УДК 338.432:330.322

ПОРІВНЯЛЬНА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ В АПК: ОСНОВНІ БАЗОВІ ПОЛОЖЕННЯ

***В.І.Топіха**, кандидат економічних наук*

Миколаївський державний аграрний університет

Нині в Україні практично закінчилися масштабні перетворення підприємств АПК. В нашій країні створено більш як 35 тис. акціонерних товариств, кількість власників акцій досягає близько 33 млн., загальний обсяг емісії цінних паперів складає майже 100 млрд. грн. Формується корпоративний сектор економіки, основу якого мають становити ефективно працюючі національні акціонерні товариства. Це є дуже важливим аспектом для залучення іноземних та приватних інвестицій в економіку України. Інвестиції в розвинених країнах складають до 40% бюджетів країн. Так як Україна тільки формує свій ринок продовольства, головним принципом якого є таким, коли усі ланки аграрно-промислового товарного ланцюга направляють у сферу оцінок кінцевого споживача, який і визначає міру успіху підприємства (об'єднання) на ринку.

Проблема інвестування АПК досліджується видатними вітчизняними вченими Саблуком П.Т., Дем'яненком М.Я., Могильним О.М., Мармуль Л.О., Харьковським Д.Ф. та іншими. Метою нашого дослідження є вивчення основних базових положень, порівняльна оцінка ефективності інвестиційних проектів в АПК.

В результаті проведених досліджень встановлено, що інвестори на даному етапі на 80% вкладають кошти в термін не менше, як на один рік. Тому при такому терміні дії інвестицій мають свої складнощі.

Інвестиційні проекти в АПК, як для іноземного інвестора, так і для вітчизняного виробника, будуються на вартісній оцінці, тобто це є економічний результат, який проявляється у збільшенні виробництва та переробки продукції, що користується попитом, у поліпшенні її якості та конкурентоспроможності, економії усіх видів виробничих ресурсів, у збільшенні прибутку і зростанні продуктивності праці.

З'ясовуючи ефективність проектів, порівнюють корисний результат із затратами або ресурсами, що його забезпечили. З цієї точки зору показник чистого дисконтованого фінансового результату (доходу, вартості) (NPV), широко використований за кордоном, є показником ефекту, а коефіцієнт внутрішньої рентабельності проекту (IRR), модифікований коефіцієнт внутрішньої рентабельності проекту ($MIRR$), дисконтований термін окупності інвестицій, коефіцієнт рентабельності проекту слід відносити до показників ефективності [1].

У зарубіжній літературі показник чистої побічної вартості проекту реальних інвестицій NPV [2] має вигляд:

$$NPV = \sum_{t=0}^n C_t (1 + i)^{-t},$$

де C_t — грошовий потік наприкінці періоду t ;

i — вартість грошей у часі для даної фірми (норма дисконтування);

n — життєвий цикл інвестиційного проекту.

Так як інвестиційні проекти в АПК України мають термін часу 1 рік, доцільніше і зручніше використовувати формулу показника чистого поточного результату проекту реальних інвестицій, яка враховує вартісну оцінку супутніх соціальних та економічних результатів:

$$NPV = \sum_{t=0}^t (P_t + A_t + \mathcal{E}_t + H_t)(1+i)^{-t} - K_{\Sigma} ,$$

де t — рік, результати і затрати якого проводяться до розрахункового;

P_t — прибуток від реалізації проекту в році t ;

A_t — амортизація в році t ;

$\mathcal{E}_t$ — вартісна оцінка супутніх, соціальних, екологічних та економічних корисних результатів одержаних в році t ;

H_t — податок на прибуток у році t ;

i — норма дисконту в частках одиниці;

K_{Σ} — сумарні інвестиції на реалізацію проекту, приведені до початкового моменту часу.

Тут потрібно штучно запропонувати нульовий розрахунковий рік для обліку фактора часу, на нашу думку, тільки в тих випадках, коли почати реалізацію проекту планується в першій половині року. Коли ж цей початок планується на другу половину року, то як розрахунковий слід приймати перший рік, а не нульовий.

Інвестиційний проект може бути запроваджений, коли $NPV \geq 0$. Якщо $NPV=0$, то це означає, що проект забезпечить одержання тільки чистого нормального прибутку, який інвестор міг би здобути і в разі використання інвестиційних ресурсів для інших цілей.

Так, на думку Мелкумова А.С. (1997), оскільки IRR є відносним показником, і з його величини не можна судити про збільшення капіталу підприємства під час розгляду альтернативних проектів. На підтвердження слушності свого висновку він порівнює показники двох альтернативних проектів у вигляді таблиці.

Таблиця

Показники альтернативних проектів [3]

Проект	Розмір інвестицій (тис. руб.)	Грошовий потік по роках			IRR (%)	NPV за доходності 15% (тис. руб.)
		1	2	3		
А	795	450	570	650	45	455
В	1945	800	1100	1500	30	565

Виходячи з даних таблиці, Мелкумов А.С. стверджує, що, коли судити тільки з показника IRR, то слід обирати проект А. Поряд з тим приріст капіталу останній забезпечує в меншому розмірі, ніж проект В. Якщо підприємство має змогу реалізувати проект В без залучення позикових коштів, то він стає більш привабливим. Це потрібно робити на етапі планування інвестицій та інновацій, потрібен підбір найраціональніших варіантів, бо майже завжди існує декілька шляхів вирішення будь-якого завдання. Розрахунки порівняної ефективності дають змогу в кожному конкретному випадку обрати кращий варіант.

В інвестиційних проектах також треба правильно розрахувати порівняну ефективність інновацій усіх видів. При цьому треба додержуватися кількох основоположених принципів:

- 1) правильний вибір бази порівняння;
- 2) комплексна оцінка варіантів за економічними, соціальними й екологічними наслідками;
- 3) попереднє приведення варіантів до зіставного вигляду за обсягом продукції, її якістю, цінами, фактором часу;
- 4) визначення впливу нововведень на кінцеві, а не на проміжні результати виробництва;
- 5) врахування фактора ризику;
- 6) розгляд можливої кількості альтернативних варіантів.

Вимога зіставності варіантів інновацій щодо кола врахованих затрат і цін означає, що для кожного варіанта необхідно взяти до уваги всі змінні в розрахунку на одиницю продукції статті затрат. При цьому для всіх варіантів мають застосовуватись однакові ціни на матеріали, енергію, паливо, комплектуючі вироби, а також розцінки та тарифні ставки.

Дуже важливий аспект інвестиційних проектів — це приведення варіантів до зіставного вигляду за фактом часу. Якщо тривалість проектів перевищує 1 рік і вони відрізняються, по-перше, розподілом затрат та результатів за роками; по-друге, тривалістю циклу або окремих його етапів; по-третє, тривалістю розриву у часі між початком вкладень і початком одержання моменту часу в річному розрізі:

$$\alpha = (1 + E)^{t_p - t},$$

де E — прийнятий інвестором нормативний коефіцієнт приведення різночасових затрат і результатів;

t_p — рік, до якого приводять різночасові затрати і результати;

t — рік, затрати й результати якого приводять до розрахункового.

На вибір значення E впливають величина річного банківського проценту, річний термін інфляції, рівень ризику. Коли величини щорічних затрат і результатів розраховано в реальних цінах, то за основу нормативного коефіцієнта приймають величину річного банківського проценту. Якщо величини щорічних затрат і результатів виражено в номінальних цінах, за основу нормативного коефіцієнту слід прийняти значення номінального річного банківського проценту; останній за депозитами або кредитами перевищує реальний банківський процент на величину інфляційної премії (формула Р. Фішера):

$$B_p = \frac{B_n + U}{1 + U},$$

де B_p , B_n — відповідно, величини реального і номінального річного проценту;

U — річний темп інфляції. (Усі величини в частках одиниці).

Приведення різночасових затрат і результатів можна здійснювати не тільки в річному, а й помісячному розрізі. При такому підході формула має вигляд:

$$\alpha = (1 + E_m)^{M_p + M},$$

де E_m — нормативний місячний коефіцієнт приведення різночасових затрат і результатів;

M_p — місяць, до якого приводять різночасові затрати і результати;

M — місяць, затрати і результати якого приводять до розрахункового.

Значення E і E_m пов'язані в такому співвідношенні:

$$E_m = \sqrt[12]{1 + E} - 1. \quad (4)$$

Такі є, на нашу думку, основні вимоги та положення, які повинні бути розраховані в інвестиційних проектах, що спрямовані в АПК.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чертыкин Е.М. Финансовый анализ инвестиционных проектов. – М.: Депо, 2001. – С. 115.
2. Бирман Г., Шмидт С. Экономический анализ инвестиционных проектов. – М.: ЮНИТИ, 1997. – С. 94, 95.
3. Меркумов А.С. Экономическая оценка эффективности инвестиций и финансирование инвестиционных проектов. – М., 1997. – С. 79, 80.
4. Орлов П. Порівняльна оцінка ефективності капітальних вкладень // Економіка України. – 2004. – № 1. – С. 27.

УДК 681.3:339.138

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ В УКРАЇНІ

*М.І.Трофимчук, кандидат економічних наук, доцент
Білоцерківський державний аграрний університет*

Кількість доступних серверів та інформації наданої в Мережі Інтернет зростає дуже швидкими темпами [1]. Цей процес (рис.1.) обумовлений як зростаючим інтересом до Інтернету користувачів, зайнятих пошуком інформації, так і зростанням кількості і якості самої інформації. Залучення в мережу користувачів не просто благодійний процес, а значною мірою він заснований на комерційному інтересі.

З ростом комерційного використання мережі росте популярність поняття “електронна комерція”, яке звичайно використовується для процесу торгівлі через Інтернет. Покупець заходить на сайт продавця, вибирає товар, оплачує і одержує його обраним засобом доставки. Комерційні процеси в мережі Інтернет не обмежуються просто торгівлею, але і надають інформацію для здійснення комерційної діяльності.

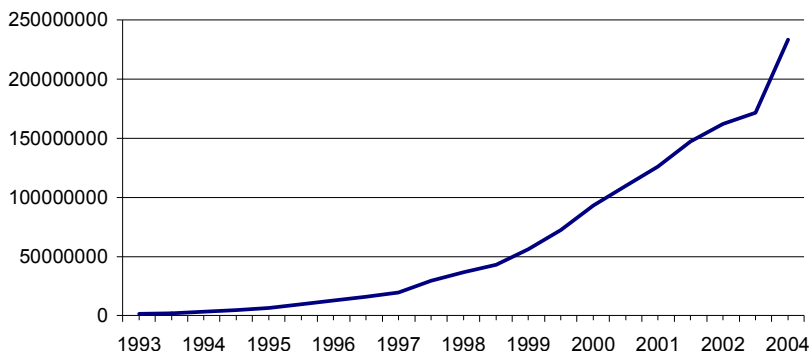

Рис. 1. Кількість хостів, представлених в DNS

В даний час найбільший обсяг торговельних операцій у Мережі здійснюється в сфері відносин business-to-business типовим прикладом яких в країнах з розвинутою економікою є взаємодія великих компаній з постачальниками. Інтернет-технології business-to-business розвиваються досить динамічно. Для України ця сфера відносин в силу різноманітних причин поки що є лише перспективною.

Інший сегмент електронної комерції business-to-consumer характеризує звичайну роздрібну торгівлю через Мережу, таку, як продаж книг і відеокaset на серверах Amazon.com, www.bambook.com та інших. Цей сегмент найбільш динамічно розвивається в Україні.

Такий сегмент, як consumer-to-business, поки ще тільки зароджується. Він реалізує переваги Інтернет в оперативному здійсненні угод. Наприклад, на сервері priceline.com потенційні пасажери повідомляють авіакомпаніям ціни, за якими вони могли б придбати квиток, а авіакомпанії можуть прийняти або відкинути ці пропозиції.

Сегмент consumer-to-consumer, який характеризує користувальницькі аукціони-барахолки, такі як eBay.com. Він вже сьогодні достатньо популярний і широко представлений в Україні в тому,

або іншому вигляді (<http://www.fishhunter.kiev.ua/g09/barax.htm>) [2].

Розглянуті сегменти електронної комерції (Рис. 2) звичайно позначають для стислості як B2B, B2C, C2B, C2C .

	Продавець	Споживач
Продавець	B2B	B2C
Споживач	C2B	C2C

Рис. 2. Схема основних сегментів електронної комерції

Розвиток електронної комерції в Україні стримують недостатня готовність і присутність у країні засобів електронних платежів, поширеність кредитних карт серед населення, розвиненість банківської інфраструктури. Позитивним є достатньо великий обсяг Web-розробок серед місцевих компаній і достатньо швидкі темпи створення кур'єрських служб для доставки товарів. Велику роль відіграють невідрегульовані наявна законодавча база і закони, що визначають відносини між покупцем і продавцем.

Як наслідок, показник рейтингу України в світі знизився як відносно, так і абсолютно і складає 3,2 за десятибальною шкалою, а країна посідає 52 місце. Категорія, у яку потрапила Україна, описується як “країни, в яких присутні серйозні перешкоди для росту електронного бізнесу” [3].

За даними компанії TNS Interactive, найбільш консервативною з 37 країн, у яких проводилося дослідження, виявилася Україна. З чотирьох процентів жителів, які мають доступ у Мережу 1% є одночасно інтернет-покупцями. На відміну від більшості країн, де основною причиною відмовлення від покупок в електронних магазинах стали питання безпеки, для жителів України причиною, що змушує утримуватися від покупок в інтернет-магазинах стала — недовіра до онлайн-торговців [4].

Проведений аналіз показує, що бурхливий розвиток електронної комерції не обходить Україну. Українці мають достатній рівень освіти для участі в новому ринку. Але незахищеність покупців, відсутність загального онлайн-досвіду, незадовільний рівень телекомунікаційної інфраструктури, недостатність досту-

пних та надійних засобів швидкої доставки товарів заважають користуватись цим ринком пересічному громадянину.

ЛІТЕРАТУРА

1. Internet Domain Survey. <http://www.isc.org/ops/ds/reports/2004-01/>
2. The A to Z of B2B. <http://www.economist.com>, 2000
3. Александр Москалюк. Украина теряет привлекательность для электронного бизнеса //Компьютерное Обозрение. – 2001. – №27.
4. Украина не покупает в Интернете. В чем причина? <http://www.eplus.com.ua/eplus/index.php3>

УДК 637.1

ПРОБЛЕМИ ЕЛАСТИЧНОСТІ ПОПИТУ І ПРОПОЗИЦІЇ НА РИНКУ МОЛОЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ

Н.М.Тошина, викладач

Кіровоградський інститут регіонального управління та економіки

Молочна галузь ніколи не нарікала на відсутність споживчого інтересу. Різноманітні вироби з молока — традиційно звичні для наших співвітчизників. Отож закономірно, що молокопереробна індустрія — один з найдинамічніших видів промисловості в Україні [2].

До недавнього часу на молочному ринку працювало дві стандартні стратегії планування виробництва. Перша полягала в тому, щоб виробляти молоко, сири, кисломолочну продукцію, сметану та масло, а побічні продукти повертати постачальникам сировини для використання в якості корму для худоби. Другий підхід — це спроба більш глибокої переробки молока, тобто максимального використання побічних продуктів із подальшим продажем сухого знежиреного молока та казеїну, в основному на експорт [3].

Дослідженням ринку молока та молочної продукції в Україні займаються такі економісти як Луценко І., Леонова Л., Ільчук Н. та інші.

В зв'язку із цим метою дослідження є уточнення та узагальнення попиту і пропозиції на ринку молока та молочної продукції України.

Основними методами дослідження є методи наукового пізнання (аналізу, синтезу) та економіко-математичних співставлень.

Виробництво молока є базою розвитку промисловості, яка виробляє широкий асортимент молочної продукції, серед якої переважають масло вершкове, незбирана молочна продукція та сир [1].

За статистичними даними, протягом 2001-2002рр. виробництво продукції з незбираного молока в перерахунку на молоко зросло на 20,4%, жирних сирів (включаючи бринзу) — на 23,8%, а тваринного масла — зменшилось на 46,2%. Проте треба відзначити позитивну тенденцію щодо підвищення ефективності функціонування молочної промисловості за червень 2002 — червень 2003р. (табл.1).

Таблиця 1

Виробництво молочної продукції за січень - червень 2003 року, %

Продукція	Вироблено за			Приріст (зниження) червня 2003р. до		Приріст (зниження) січня-червня 2003р. до січня-червня 2002р., %
	січень-червень 2003р.	червень 2003	в середньому за період січень-червень 2003р.	травня 2003р., %	червня 2002р., %	
Тваринне масло	59,7	15,7	9,95	24,7	-0,7	-7,6
Продукція з незбираного молока в перерахунку на молоко, тис.т	609	107	101,5	0,6	20,7	14,4
Сири жирні, включаючи бринзу, тис.т	79,7	16,6	13,2	6	28,5	33,5

Таким чином, тенденція зниження виробництва тваринного масла за період січень — червень 2002 року до січня — червня 2001 року в порівнянні з січнем — червнем 2003року до січня — червня 2002 року набуває менш інтенсивного характеру. Продукція з незбираного молока в перерахунку на молоко за аналізова-

ний період зменшилася на 6 тис.т, сири жирні, включаючи бринзу, збільшилися на 9,7 тис.т.

Але сучасний ринок молочної продукції досить насичений. Це певною мірою пов'язано із збільшенням інтересу споживачів до продуктів як традиційного раціону, так і до десертних. Товарна номенклатура досить широка і наближається до європейських стандартів.

Тому виробники приділяють увагу на створення нових видів молочних виробів, які мали б високу харчову та біологічну цінність, до того ж були порівняно недорогими.

Єдиний шлях зробити продукцію конкурентоздатною — підвищити її якість. З іншого боку, дуже важливим є визначення початкової якості сировини, що дає змогу товаровиробникові правильно визначити її ціну, а також ціну кінцевого продукту і заощадити значні кошти.

Українські виробники молочних продуктів прямують шляхом поступового вдосконалення методів контролю якості. До основних передумов виготовлення якісної продукції відносять:

- вхідний контроль сировини;
- суворе дотримання технологічних параметрів;
- якісна упаковка;
- дотримання умов зберігання й реалізації готової продукції.

Підвищений попит на молочні вироби зумовлений ще й їхньою корисністю. Природний вміст білка, кальцію, збагачення цінними добавками наближає ці вироби за поживністю до основних страв харчового раціону. Водночас подеколи вони можуть замінити й кондитерські ласощі. Тому молокопереробні підприємства охоче впроваджують нові технології, аби урізноманітнити асортимент молочної продукції.

Статистичні дані засвідчують, що з 6,5 мільярдів літрів молока, яке надійшло на переробку торік, 63 відсотки підприємства переробили на вершкове масло, казеїн та сухе молоко; з 19 відсотків — виготовлено сир; близько 11 — перероблено на кислomолочні продукти. І лише трохи більше чотирьох відсотків реалізо-

вано як незбирану продукцію, а з трьох виготовили морозиво [2].

Як зрозуміло, крім жирних продуктів — масла й сиру, котрі можна довго зберігати, значна частка належить кисломолочним виробам, які мають високоякісну консистенцію, стійку до різних несприятливих факторів і стабільну в процесі тривалого зберігання, зберігають свої початкові властивості протягом 14 діб, мають у своєму складі корисну мікрофлору, здатну залишатися “живою” і функціонально активною протягом усього терміну зберігання.

Споживання молока та молочних продуктів збільшується у відповідно до збільшення доходів споживача. Частка витрат на цільне молоко у споживчій корзині домашніх господарств становить 5%, на вершкове масло витрачають близько 3%; на йогурт — 1%; інші молокопродукти — від 5% до 6% .

Звісно, кожне підприємство прагне бути якомога привабливим для покупців. Отож, якщо до пошуку неповторних рецептур додати ще й розробку новітніх технологій, то асортимент смачних і поживних молочних виробів поповниться ще й оригінальними продуктами функціонального призначення [2].

Це є підтвердженням того, що молочна галузь в Україні переймає світовий досвід, який засвідчує, що збільшення товарообороту виробників молочної продукції досягається за рахунок розширення товарного асортименту та удосконалення упаковки.

Видозмінюючи, вдосконалюючи й пропагуючи свою продукцію, українські переробники молока надають споживачам право вибору. І покупці обирають кращих, тих, хто заслуговує на довіру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ішук Я.В. Підсумки роботи промисловості України за I півріччя 2003р. // Актуальні проблеми економіки. — 2003. — №9 (27). — С. 193.
2. Леонова Л. Малі, отже, неконкурентоспроможні // Харчова і переробна промисловість. — 2004. — №1. — С. 11.
3. Луценко И. Поворот молочных рек // Компаньон.- 2002. — №41. — С.39.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА СОЇ В АГРАРНИХ ФОРМУВАННЯХ ЧЕРКАЩИНИ

***В.С.Уланчук**, доктор економічних наук, професор*

***О.Г.Шайко**, асистент*

Уманський державний аграрний університет

Соя посідає перше місце у світових ресурсах виробництва олії, шроту та комбікормів. Вирощування сої у провідних країнах-виробниках характеризується високою економічною ефективністю. Наприклад, в США за рівнем рентабельності соя значно переважає інші польові культури, включаючи кукурудзу на зерно. В Бразилії кожний гектар посівів сої забезпечує дохід, рівний доходу, який отримують з 2 га кукурудзи або 2,5 га пшениці [5].

Проблемам світових тенденцій розвитку виробництва та торгівлі соєю присвячені праці провідних вітчизняних вчених, зокрема Побережної А.А. [3,4], Бабича А.О. [1]. Для сільськогосподарських товаровиробників України соя є порівняно новою культурою, тому питання доцільності розширення посівів сої, економічної ефективності її виробництва залишається недостатньо вивченим. Оскільки за ринкових умов господарювання основним визначальним чинником розвитку певного напрямку є прибутковість виробництва, то розв'язання проблеми розширення виробництва сої в Україні зумовлює потребу у вивченні економічної ефективності розвитку даної галузі рослинництва, визначенні чинників, що її зумовлюють, та обґрунтуванні шляхів її підвищення. Необхідністю розв'язання поставленого завдання зумовлена актуальність теми та сутність досліджень.

В Україні виробництво сої в 2003 р. зросло в 2,1 рази порівняно із 1990 р. і досягло 189 тис. га [2]. Основними виробниками сої є сільськогосподарські підприємства Полтавської, Кіровоградської, Херсонської та Черкаської областей. Черкащина має сприятливі природнокліматичні умови для культивування цієї культури і входить до "соєвого поясу" України. Починаючи з 2001 р., на Черкащині зосереджується понад 10% посівів сої.

Протягом останніх років площі, зайняті під цією олійною культурою в регіоні, почали стрімко зростати: у 2003 р. порівняно з 1995 р. вони розширились більш, ніж у 26 разів. За цей період особливо чітко простежується зростання частки сої в структурі зібраних площ олійного клину, не зважаючи навіть на безпрецедентне розширення площ під соняшником, виробництво якого досягло максимального значення за останні 40 років (рис.1).

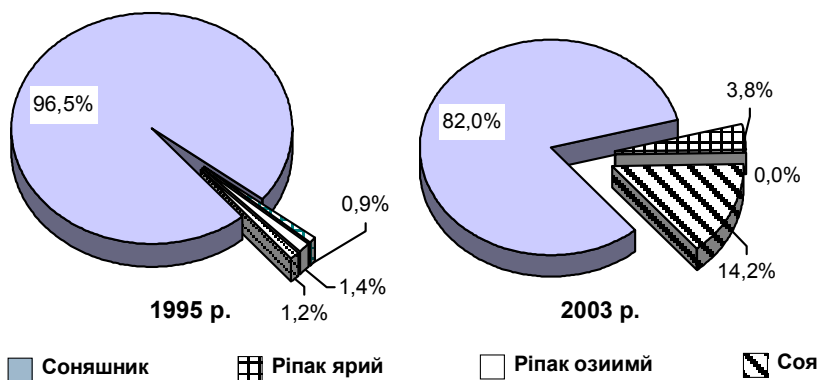

Рис. 1. Структура зібраних площ основних олійних культур в сільськогосподарських підприємствах Черкаської області

Якщо у 1995 р. під посіви сої було відведено лише 1,2% площ, зайнятих олійними культурами, то у 2003 р. на її частку припадало 14,2%. Таку тенденцію слід вважати позитивною, оскільки на відміну від соняшнику, що виснажує землю, соя збагачує ґрунт біологічним азотом і вважається гарним попередником майже для усіх сільськогосподарських культур.

Вирощування сої є прибутковою галуззю сільськогосподарського виробництва. За рахунок випереджаючого росту ціни порівняно з рівнем собівартості виробництво сої протягом досліджуваного періоду забезпечувало виробникам отримання прибутку. Зокрема, в 2002 р. сільськогосподарські товаровиробники області від реалізації насіння сої одержали на 1 га посіву 246,3

грн. прибутку при рівні рентабельності 55,4 %. (табл. 1). Фактором, що стримує реалізацію наявного потенціалу, є висока собівартість одиниці продукції, обумовлена екстенсивним характером виробництва. В 2002 р., завдяки зростанню урожайності, вперше відзначено зниження собівартості порівняно з рівнем попереднього року. Тому розвиток галузі на перспективу повинен передбачати суттєве підвищення рівня урожайності.

Таблиця 1

**Економічна ефективність виробництва насіння сої
сільськогосподарськими підприємствами Черкаської області***

Показники	1998 р.	1999 р.	2000 р.	2001р.	2002 р.
Урожайність, ц/га	12,0	15,1	12,6	9,9	11,4
Ціна реалізації 1 ц, грн.	39,5	66,1	78,4	97,6	98,0
Собівартість 1 ц, грн.	26,0	41,08	62,94	72,3	63,1
Прибуток в розрахунку на 1 ц реалізованої продукції, грн.	15,17	25,06	15,45	25,3	34,9
Товарність, %	15,3	7,4	40,8	52,4	61,9
Прибуток на 1 га площі, грн.	27,9	28,1	79,4	131,2	246,3
Рівень рентабельності, %	58,3	61,0	24,6	27,4	55,4

* 1998-2000 р. дані зведених річних звітів; 2001-2002 рр. дані вибіркового обстеження підприємств, проведених автором

В окремих підприємствах області за рахунок раціонального використання ресурсів були забезпечені високі показники ефективності галузі. Наприклад, у ВАТ ДГ “Золотоніське”, завдяки використанню елітного насіннєвого матеріалу, своєчасному та якісному виконанню всіх технологічних операцій, внесенню мінеральних добрив та дотриманню технології в 2002 р. на площі 50 га отримало по 23,6 ц/га. При цьому виробнича собівартість 1 ц становила 32,3 грн., що майже удвічі нижче, ніж в середньому по підприємствах області. Завдяки цьому рівень рентабельності вирощування сої в цьому підприємстві досягнув 271,8%.

Починаючи з 2000 р., товарність сої в Черкаській області має чітко виражену тенденцію до зростання, що зумовлено зростанням обсягів виробництва. Проте її рівень тривалий час був низьким

(до 2001р. не перевищував 50%), тому прибуток в розрахунку на 1 га посіву незначний.

Урожайність завжди справедливо вважалась основним натуральним показником ефективності вирощування будь-якої культури, що має вирішальний вплив на економічні показники виробництва. З метою обґрунтованого визначення впливу цього фактора на кінцеві результати господарювання нами проведено групування 70 підприємств — виробників сої Черкащини за рівнем урожайності (табл.2).

Таблиця 2

Вплив урожайності на економічну ефективність виробництва насіння сої сільськогосподарськими підприємствами Черкаської області, 2003 р.*

Показник	Група підприємств за урожайністю сої, ц/га			У середньому по сукупності
	до 7,4	7,4-13,5	більше 13,5	
Кількість підприємств	22	37	11	70
Урожайність, ц/га	5,8	10,6	17,1	10,7
Зібрана площа, га	88	98	138	101
Затрати на 1 га, грн.	661,9	698,7	1006,7	754,8
Затрати праці на 1 ц, люд.-год	0,7	1,2	0,7	1
Товарність, %	89,0	61,0	46,9	59,9
Собівартість 1 ц реалізованої продукції, грн.	108,5	78,7	66,9	81,5
Ціна реалізації 1 ц, грн.	91,2	91,4	88,1	90,5
Прибуток (збиток) на 1 га, грн.	-83,0	84,1	174,0	57,9
Рівень рентабельності, %	-6,0	10,3	36,4	6,4

*дані форм 29 с-г. та 50 с.-г., поданих в районні Управління сільського господарства

Результати групування свідчать, що підвищення урожайності сприяє покращенню всіх економічних показників галузі — зниженню собівартості одиниці продукції та трудомісткості її виробництва, зростанню розміру прибутку, як в розрахунку на 1ц насіння, так і на 1 га посіву сої, підвищенню рівня рентабельності виробництва. Так, сільськогосподарські підприємства 3 групи при середній урожайності насіння 17,1 ц/га мають значно нижчу собівартість його

виробництва, що і забезпечує їм вищу прибутковість галузі. Кожен гектар посіву приніс підприємствам цієї групи 174,0 грн. прибутку, в той час, коли в 1 групі — 83,0 грн. збитку. Результати групування також показують перевагу великотоварного виробництва та концентрації: із зростанням площі посіву зростає урожайність і відповідно покращуються показники економічної ефективності. Вдало використаний біокліматичний потенціал зони та відповідне ресурсне забезпечення гарантують високу рентабельність вирощування сої. Зокрема, в СТОВ АФ “Маяк” Золотоніського району на площі 390 га в несприятливих умовах 2003 р. отримано урожайність 19,3 ц/га при середній по області 10,6 ц/га, виробнича собівартість склала 38,0 грн., рівень рентабельності 97,2%.

Для виявлення впливу інших факторів на розмір прибутку на 1 га сої за даними вибіркової сукупності 70 підприємств Черкащини нами побудовано кореляційну модель з такими факторами:

y — прибуток з розрахунку на 1 га посіву сої, грн.;

x_1 — собівартість насіння, грн./ц;

x_2 — урожайність, ц/га;

x_3 — товарність, %.

Залежність отриманого прибутку від вказаних факторів в сільськогосподарських підприємствах описує рівняння регресії:

$$y = 329,35 - 3,79 x_1 + 3,06 x_2 + 0,73 x_3.$$

Коефіцієнт кореляції між результативною та факторними ознаками становив 0,75, що вказує на наявність тісного зв'язку. Коефіцієнти регресії свідчать, що із збільшенням собівартості на 1 грн./ц, прибуток на 1 га знижується на 3,79 грн. Підвищення урожайності позитивно впливає на результативну ознаку, забезпечуючи зростання прибутку на 3,06 грн. в розрахунку на 1 га. Вплив товарності незначний.

Таким чином, урожайність та собівартість є тими внутрішніми чинниками, що мають визначальний вплив на прибутковість ведення галузі. Тому стратегія сільськогосподарських товаровиробників повинна концентруватися на активному пошуку і мобілізації внутрішніх резервів підвищення урожайності та зниження собівартості одиниці продукції, насамперед за рахунок дотримання технології,

підбору сортового складу, використання досвіду кращих підприємств. Тільки комплексне розв'язання цих та інших проблем створять основу для підвищення урожайності, зниження собівартості та підвищення економічної ефективності виробництва насіння сої в регіоні. За цих умов вирощування сої стане перспективним напрямком аграрного виробництва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабич А.О. Соя для здоров'я і життя на планеті Земля. – К.: Аграрна наука, 1998. – 272 с.
2. Збір урожаю сільськогосподарських культур, плодів, ягід та винограду в Україні у 2003 р. / Державний комітет статистики. – К., 2004.
3. Подобедов А.В., В. И. Тарушкин. Мировое производство сои // <http://gras.oryol.ru/CARO/1999-11/06.html>
4. Побережна А.А. Світові білково-олійні ресурси і торгівля ними. За ред. П.Т. Саблука. -К.: Інститут аграрної економіки УААН, 2002. – 482 с.
5. Побережна А.А. Соя в землеробстві і економіці США. Під ред. П.Т. Саблука. -К.: ІАЕ УААН, 2000. -124 с.

УДК 338.43:332.72

РИНОК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ ТА ФОРМУВАННЯ АДАПТОВАНИХ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Ю.Г.Фесіна, асистент

Луцький державний технічний університет

На сучасному етапі економічного розвитку села слід вживати заходи для забезпечення найширшого розуміння потреби подальшого розвитку організацій селян-землевласників і того внеску, який вони можуть зробити в поліпшення землекористування та загальних умов становлення та функціонування ринку сільськогосподарських земель. Вважаємо, що однією з цілей політики розвитку ринку сільськогосподарських земель повинно стати сприяння створенню та розвитку на добровільній основі сильних і незалежних організацій селян-власників землі, як ефективного засобу забезпечення функціо-

нування ринку сільськогосподарських земель, підвищення економічної родючості землі, а також соціально-економічного розвитку села.

Тому сьогодні слід акцентувати увагу не на безпосередньо формі власності, а на вмінні, здатності ефективно розпоряджатися цією власністю. Адже сама приватна чи колективна власність неспроможна вирішити питання росту віддачі аграрного виробництва. В свій час К.Краулі, голова представництва USAID в Україні, Молдові та Білорусі, зазначав: “В багатьох випадках причиною невдач розвитку приватного бізнесу в країнах з перехідною економікою була наївна віра міжнародних фінансових організацій у те, що приватизація вирішить усі проблеми” [4, С.15].

Оскільки в основі функціонування ринкового господарства закладено принцип ефективної економічної діяльності, то слід відзначити, що прямого зв'язку між формою власності та ефективністю господарювання немає. Однак зв'язок ефективності виробництва існує з організаційною формою господарювання. Остання базується на формі власності. Підтвердженням цьому є теза відомого шведського економіста К.Еклунда: “Ступінь ефективності виробництва окремих товарів або послуг навряд чи визначається безпосередньо відносинами власності” [7, С.166].

Сьогодні йде активний пошук раціональної, ефективної системи організації виробництва на базі існуючих форм власності. Зокрема, деякі російські вчені (Дунаєва Є.П., Рудакова І.Є. та інші) вважають, що для сільського господарства більш ефективна індивідуально-сімейна, дрібна, кооперативна форма використання власності [6]. Тобто така, яка базується на дрібній приватній власності на землю. В свій час М.Д.Кондратьєв вбачав у дрібних господарствах серйозних суб'єктів господарювання, що сприятимуть росту ефективності сільського господарства, а тому він виступав за розвиток кооперації у використанні знарядь праці та засобів виробництва при обробітку землі [2].

Однак дрібні господарства — з погляду О.А.Біттера, П.С.Березівського та В.С.Мельника — через надмірну роздробленість та неспроможність до впровадження досягнень науково-технічного прогресу, не можна віднести до перспективної форми господарювання [1].

На думку П.Т.Саблука та А.А.Фесини на сьогодні в світі кожен фермер прагне мати велике господарство, оскільки це запорука стабільності. В США, наприклад, основними виробниками продукції сільського господарства є великі ферми, а малі — мають любительський характер та по своїй суті є нетоварними [5].

Нинішній віце-прем'єр-міністр України з питань АПК І.Г.Кириленко вважає, що конкурентоспроможними є великотоварні сільськогосподарські підприємства. Оскільки вони спроможні швидше задіяти фактори інтенсифікації, забезпечити на їх базі нарощування обсягів виробництва продукції, підвищити її якість. При цьому зосередження виробництва повинно бути на більш родючих земельних площах [3].

Вважаємо, що на селі повинні бути сформовані такі організаційні форми господарювання, які найбільш повно дають змогу реалізувати селянам своє приватне право на землю. Селянин, реалізація його інтересів та потреб, поновлення його статусу господаря в прийнятті рішень виробничо-господарського та соціального характеру повинні стати головним аспектом формування ринку сільськогосподарських земель. Лише в цьому випадку вдасться досягти реалізації суті перетворень відносин власності — поєднання в одній особі працівника, господаря, власника. Тому сучасним аграрним формуванням слід сформувати таку систему економічних, організаційних, юридичних відносин, яка б забезпечувала результативність господарської діяльності. Перш за все це стосується сільськогосподарських кооперативів.

За сучасних економічних реалій на селі, збереження кооперативних підприємств, які нагадують колишні колективні господарства, стало доцільним за умов врахування консервативності селянських мас. Приватна власність на землю, як ознака ринкової економіки, дещо шокуючи та несподівано відобразилася на психологічних настроях селян. Особливо за умови відсутності належних умов для особистого становлення селян, як господарів. Тому кооперативи стали тим містком, що з'єднав селян із минулим. Однак сьогодні цю організаційну форму ведення аграрного бізнесу слід поступово трансформувати до ринкових реалій.

Сучасні сільськогосподарські кооперативи за логікою доцільно

перейменувати в асоціацію приватних власників землі та майна (АПВЗМ). Саме вона повинна розкрити переваги ринку, пріоритети приватної власності. А конкретно те, що заховано в потенціалі приватної власності та чого селянин ще не пізнав. Мається на увазі необхідність залучення селян до вирішення великого та різноманітного спектру виробничих завдань на підприємстві. Нові умови, що їх диктує ринок, саме потребують активного входження людини в свідоме та постійно здійснюване вдосконалення виробничого процесу. Сучасні власники землі повинні розуміти економічну інформацію, вміти її аналізувати та використовувати з користю для себе, з точки зору співвласника підприємства. Розуміння цього прямо вплине на розуміння селянином-власником своєї ролі у підвищенні ефективності функціонування підприємства.

Залучати власників-селян до управління підприємством пропонуємо через створення цільових комітетів, які повинні виконувати функцію координації економічних напрямків діяльності асоціації.

Зокрема, для координації виробничої діяльності, освоєння новітніх технологій, техніки слід створити комітет з виробничо-інноваційної діяльності. Питаннями облікової політики, нормування, планування, забезпечення асоціацій насінням, матеріально-технічними ресурсами, добривами тощо, а також збутом продукції займатиметься комітет з комерційно-маркетингової діяльності. Координація питань із залучення інвестиційних ресурсів в АПВЗМ стане прерогативою комітету з питань інвестиційно-кредитної діяльності. Особливої уваги заслуговує координування механізму використання земельних та майнових паїв, що залучені до пайового фонду асоціації. Для цього пропонується створити комітети з моніторингу використання земельних та майнових паїв. З метою врегулювання внутрішніх конфліктних ситуацій, контролю за якістю трудових ресурсів, підбором кадрів пропонуємо створити комітет з внутрішніх комунікацій. Для синхронізації взаємозв'язків між членами асоціації та селянськими господарствами доцільно створити комітет з організаційної роботи із селянськими господарствами (СГ). Передбачається, що всі питання пов'язані з необхідністю забезпечення селянських господарств кормами, насінням, засобами захисту для рослин й тварин, племінною худобою, забез-

печення технікою, збутом продукції будуть вирішуватися через створений комітет завдяки спеціалізованим кооперативам асоціації. До участі в роботі комітету повинні залучатися власники, які одночасно є працівниками підприємства. Вони повинні залучатися до управління почергово, залежно від стажу роботи терміном на один рік. Від працівників-власників, які працюють до 5 років, до складу комітету повинен входити один працівник, від 6 до 10 років — два, від 11 до 15 — три, від 16 до 25 — чотири та понад 25 років — п'ять власників. Члени, що входять до складу комітетів, повинні відповідати певному критерію. Ми пропонуємо використати критерій **ОЯЗДО**, де **ОЯ** — особистості якості, **З** — знання, **Д** — досвід, **О** — освіта. Особисті якості членів комітету асоціації дають змогу ефективно взаємодіяти та співпрацювати з іншими членами комітетів на благо усіх учасників асоціації. Знання, досвід, освіта необхідні для виконання обов'язків, що їх передбачає діяльність в комітеті.

Комітети не є постійним місцем роботи їх членів. Вони в обов'язковому порядку в кінці календарного року повинні збиратися для розробки тактичних планів на наступний рік. Окрім того, пропонується обов'язковість зібрання комітетів в кінці кожного кварталу для підбиття підсумків та коректування подальших дій. Можливі скликання засідання комітетів у разі виникнення нестандартних ситуацій, що вимагають негайного вжиття певних заходів.

Найвищим органом управління АПВЗМ повинні стати збори членів асоціації — її пайовиків. На цих зборах асоційовані члени формують свій комітет уповноважених. Він необхідний для організації контролю за станом використання земельних та майнових паїв та рівнем повноти орендної плати за землю та майно. До складу комітету можуть входити представники трьох наступних категорій власників: пенсіонери, працівники соціальної сфери села, селяни, які не працюють в асоціації, але здали сюди свій пай в оренду, інші категорії власників. Їх представництво повинно формуватися залежно від частки паїв кожної категорії асоційованих власників у пайовому фонді АПВЗМ.

Питання забезпечення розвитку асоціації, сприяння оперативній діяльності структурних підрозділів АПВЗМ повинна здійснювати Координуюча рада. Вона також може брати до уваги

пропозиції та зауваження комітетів асоціації та виробляти певні рекомендації для зборів пайовиків. Головою ради на певний період часу може призначатися один з керівників діючих при асоціації організаційних підрозділів — кооперативів. До складу Координаційної ради АПВЗМ повинні входити керівники кооперативних підприємств асоціації, голови комітетів, головні спеціалісти.

Відмітимо, що за умови приватної власності на землю, поняття кооперативу набуває нового, більш змістовного наповнення. Кооперативи асоціації організовуються за економічним напрямом діяльності. Зокрема це землеробський кооператив, тваринницький кооператив, машинно-транспортний кооператив, переробний кооператив та заготівельно-збутовий кооператив. Управління поточною діяльністю кооперативів здійснюється правлінням кооперативу, яке обирається його постійними членами з числа власників паїв та найманих працівників.

Вважаємо, що обов'язковими елементами організаційної структури асоціації повинні стати СГ та кредитна спілка. Перші слід включити до складу асоціації через те, що, як показує досвід минулих років, діяльність СГ досить тісно пов'язана з аграрними господарствами. Однак відмітимо, що серед числа СГ слід відібрати декілька найбільш забезпечених та перетворити їх в так звані "центри інноваційного господарювання" (ЦІГ). Це потрібно насамперед для інноваційного розвитку АПВЗМ, апробації наукових розробок на базі селянських господарств.

Паралельно із формуванням виробничо-обслуговуючих кооперативів в рамках асоціації необхідно створити фінансовий кооператив — кредитну спілку. Взаємне кредитування учасників спілки через залучення їх особистих заощаджень сприятиме вирішенню питань соціального та фінансового захисту селян.

Отже, в організаційно-управлінському відношенні АПВЗМ являє собою сукупність кооперативів основного, обслуговуючого, допоміжного підсобного характеру. Така форма організації господарювання на землі має за мету підвищити відповідальність кожного елемента асоціації, кожного власника за результати своєї роботи. Крім того це дає можливість розширити права трудового колективу щодо напрямів організації виробництва, реалізації про-

дукції, розподілу отриманого доходу. Таким чином, пропонований механізм організації господарської діяльності в аграрному секторі економіки сприятиме утвердженню засад розвитку ринку сільсько-господарських земель, можливості узгодження суспільних, колективних та індивідуальних інтересів, підвищенню економічної зацікавленості та відповідальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біттер О.А., Березівський П.М., Мельник В.С. Ефективність сільськогосподарського виробництва і рівень життя сільського населення. – Львів: ЛДАУ, 1997. – 188 с.
2. Збарський В. Проблеми кооперування селянських господарств у працях М.Д. Кондратьєва // Бухгалтерія в сільському господарстві. – 2002. – № 10. – С. 24-27.
3. Кириленко І.Г. Про хід реформування та заходи щодо поліпшення ситуації на селі // Економіка АПК. – 2003. – № 1. – С.3-11.
4. Михайлов Ю. Блиск та злидні української аграрної реформи // Пропозиція. – 2001. – №2. – С. 15-16.
5. Саблук П.Т., Фесина А.А. Оренда в умовах економічної реформи. – К.: Знання, 1991. – 48 с.
6. Современный рынок: природа и развитие. / Под ред. Э.П. Дунаева, И.Е. Рудаковой. – М.: Изд-во МГУ, 1992. – 133 с.
7. Эклунд К. Эффективная экономика – шведская модель: Пер. со швед. – М.: Экономика, 1991. – 349 с.

УДК 334.73.01

КООПЕРУВАННЮ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ – ПОДАЛЬШИЙ РОЗВИТОК

***І.І.Червен, доктор економічних наук, професор
Миколаївський державний аграрний університет***

Кооперація селянських господарств в Україні до сих пір залишається однією з невирішених проблем. Тому ми поставили за мету з урахуванням накопиченого досвіду розкрити основні напрями її вирішення.

На початок 2003 р. в Україні було 43 тис. фермерських (селянських) господарств, у використанні яких знаходилось 3019

тис. га землі (або 7,2% сільгоспугідь країни). В Миколаївській області ці показники відповідно складають 4373 господарств і 184,5 тис. га. На 1 господарство в області приходить 42,2 га земельних угідь.

Вказані середні розміри земельних площ на 1 господарство є нераціональними. На основі групувань 382 селянських господарств Миколаївської області за 2002р. отримано наступні результати: в господарствах з площею до 50 га рівень рентабельності складає 29,1%, 100-150 га — 30,3%, 151-200 га — 34,1%, 201-300 га — 37,6%. Найбільша ефективність досягається починаючи з 150-200 га на 1 господарство. Як показують дослідження, для зернових господарств оптимальна площа (при яких забезпечується ефективне використання машин) вища і складає 400 га і більше.

В сучасних економічних умовах без кооперації, інтеграції та спеціалізації не обійтись. Причому інтеграційні процеси повинні розвиватись як по горизонталі, так і по вертикалі.

Хоча сільськогосподарська кооперація існує практично у всіх розвинених країнах світу, але найбільшого поширення вона знайшла в Північній Європі, Нідерландах, Данії, Норвегії, Фінляндії, Швеції, де практично кожен фермер є членом двох чи більшого числа кооперативів.

Слід вказати, що в різних країнах світу має місце далеко неоднаковий набір типів кооперативів. Наприклад, у США залежності від виду послуг розрізняють наступні 3 типи кооперативів: збутові (по реалізації сільгосппродукції), постачальні (що займаються продажем фермерам засобів виробництва) та сервісні (які здійснюють страхування, кредитування, меліорацію тощо), але все ж значна частина кооперативів є багатофункціональними. У Франції найбільш розвиненими є постачальницько-збутові і переробні кооперативи. А також сервісні кооперативи — по штучному заплідненню тварин, житловому будівництву, меліорації, землеустрою, а також по спільному використанню сільськогосподарської техніки.

У Німеччині кооперації набула досить багато форм, але найбільш суттєву роль вона відіграє у кредитуванні фермерських

господарств, постачанні їм засобів виробництва, а також виробництві, збуті і переробці аграрної продукції.

Найбільш досконалою є структура кооперативів у країнах Північної Європи, де на основі поєднання практично всіх їх фермерів створено кооперативну форму агропромислової інтеграції. В них найбільш розвиненою сферою діяльності є збір, переробка і збут продукції. Друге місце за обсягом кооперативної діяльності посідає постачання фермерам засобів виробництва (за оптовими цінами). Крім вищевказаних, у Північній Європі одержали розвиток і маркетингові структури, які складаються з менеджерів, бухгалтерів, оподаткування, оцінки земель та майна, є посередниками при продажу-купівлі нерухомості.

Ми приєднуємося до думки А.П.Макаренка [1] стосовно того, що фермери повинні створювати перш за все наступні кооперативи:

- споживчі кооперативи, метою яких є загальне постачання, забезпечення їх учасників певними товарами та послугами. До них належать садівницькі, дачні та інші подібні кооперативи, а також ті, що сприяють забезпеченню фермерів нафтопродуктами, добривами, засобами захисту рослин тощо;
- кредитні, що формують грошовий фонд, кошти якого використовуються учасниками (в якості кредиту, який надається під низький процент) для їх потреб;
- збутові, предметом співпраці в яких є спільний збут, переробка і збут або зберігання продукції, виробленої членами кооперативу;
- трудові, де предметом співпраці є безпосередньо трудовий процес. Їх учасники спільно володіють засобами виробництва, беруть участь у виробничому процесі і володіють виробленою продукцією;
- виробничі сільськогосподарські, які є формою організації виробництва у вигляді добровільного об'єднання сільгосптоваровиробників для досягнення загальної господарської мети з обов'язковою трудовою участю в їх діяльності, тобто це — об'єднання виробників товарної продукції.

Створення фермерами кооперативів по переробці і продажу продукції, дозволяє підвищити їх ефективність в 1,5-2 рази [1]. Проте слід вказати, що при організації таких кооперативних формувань не повинно бути стихійності. Обов'язковою умовою є здійснення попереднього обґрунтування доцільності будівництва переробних підприємств, а також створення відповідної торгівельної мережі по продажу виробленої продукції. Встановлено, що при збуті продукції власними силами фермерів у них залишається 65-70% прибутку, тоді як при її збуті через посередників — лише 30%.

Слід вказати, що кооперування господарств для створення відповідних переробних підприємств набуло різні організаційні форми. В одних випадках на кошти господарств-пайовиків будуються заводи (цехи) по переробці овочів, плодів, молока, м'яса, виробництва комбікормів тощо, в інших міжгосподарські функції беруть на себе сільськогосподарські підприємства, які самостійно побудували переробні цехи. В інших випадках на базі колективних господарств та міжгосподарських переробних виробництв можуть організовуватись кооперативні формування вищого рівня — асоціації, холдинги, концерни тощо. Незалежно від форм кооперування в сфері переробки сільгосппродукції його метою є концентрація зусиль і організація виробництва, які забезпечують не тільки раціональне використання сировини і отримання певного виду готової продукції, а й підвищення економічної ефективності цієї чи іншої галузі в цілому.

В сучасних умовах насамперед доцільно створювати кооперативи по зберіганню та реалізації продукції.

Важким напрямом виробничої кооперації фермерів може стати їх об'єднання на базі провідного селянського господарства. Це дасть можливість довести площі землекористування до 2-3 тис.га і дотримуватись єдиної технології виробництва, ефективно використовувати ресурсний потенціал господарств.

Заслужує особливої уваги і створення кооперативу, до складу якого входять не тільки фермерські формування, а й і власники особистих господарств. До числа таких кооперативів належить,

наприклад, фермерське господарство “Сахалін” Сакського району Криму, яке майже щорічно отримує по 30-32 (а на окремих площах — і більше) центнерів зерна з 1 га. Загальна площа цього підприємства становить нині 1100 га. Свої земельні ділянки передали йому 100 пайовиків та 500 учителів, медиків, продавців, працівників сфери обслуговування та культури (яким виділено по 1 гектару під підсобні господарства). Кожний власник паїв у рахунок орендної плати у 2002 р. отримав по 1 тонні ячменю, 800 кілограмів пшениці, городину, крупи тощо, а “погектарники” — по 300 кілограмів зерна.

У господарстві працює трохи більш 10-ти чоловік, які отримують по 400-600 грн. заробітної плати на місяць. Воно порівняно непогано забезпечено сільськогосподарською технікою: має 6 тракторів ЮМЗ, один Т-150, один Т-75, два комбайни “Нива”, дві сівалки, різноманітний сільськогосподарський реманент. Крім того, у нього є власне зерносховище на 1200 квадратних метрів.

На відміну від більшості інших фермерів, у цьому господарстві вирощується цілий набір сільськогосподарських культур, серед яких — озима пшениця і озимий ячмінь, кормові культури (на прохання пайовиків, які мають визначену кількість тварин у дворі), ріпак, насіння цукрових буряків (за рекомендацією представників німецької фірми “КВС”) та ін.

Фермерам потрібна нова високопродуктивна техніка, причому, різноманітна, розрахована на весь цикл сільгоспробіт. На жаль, Україна поки що не налагодила її виробництво, що гальмує роботу фермерських господарств, у тому числі і тих, що працюють на основі кооперації. Тому необхідно створювати пункти прокату, спеціальні кооперативи по технічному обслуговуванню фермерів, машинно-технологічні станції та ін. Тільки комплексний підхід дозволить вирішити проблему сталого і ефективного розвитку селянських господарств.

Висновки: кооперація селянських (фермерських) господарств — об’єктивна необхідність; вона широко використовується фермерами багатьох країн з ринковою економікою; в першу чергу доцільно створювати кооперативи споживчі, кредитні, збутові, тру-

дові і виробничі; заслуговує на увагу кооперація фермерських господарств з власниками особистих господарств.

ЛІТЕРАТУРА

1. Макаренко А.П. Специализация и концентрация мелкотоварного предпринимательства в агропромышленном производстве //Економіка АПК.-2000.-№10.-С.26-32.

УДК 658.2:65.011.4(005)

ОСНОВНІ МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПОЛІПШЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МАТЕРІАЛЬНО-РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

*В.С.Шебанін, доктор технічних наук, професор
Миколаївський державний аграрний університет*

Розвиток розширеного відтворення сільськогосподарського виробництва зумовлюється значною мірою рівнем забезпечення ефективного використання та оновлення виробничого потенціалу. Зважаючи на безпосередню участь у виробничій діяльності великої кількості різного видового складу засобів виробництва, їх органічну сутність, функціонально-технологічні завдання, терміни використання та способи оновлення, формування матеріально-ресурсного потенціалу виробничо-господарських структур або галузей потребує системного підходу. Тут забезпечується збалансоване поєднання всіх його складових. Організуючим початком безперервного здійснення цього важливого процесу має стати нормативна науково обґрунтована база визначення потреби та якісного складу кожного виду засобів виробництва, яка спрямовується на вирішення продовольчої проблеми, одержання передбачених обсягів конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції.

Нормативи основних і оборотних виробничих засобів за видовим складом можуть бути визначені на 1 га ріллі в рослинницьких галузях та на голову окремих видів худоби і птиці у тваринництві.

На їх основі розраховуються перспективні потреби продуктивної потужності та вартісні показники будівель і споруд для виробництва та зберігання сільськогосподарської продукції. Визначається також потреба в натуральному виразі та у вартісній формі на закладання нових багаторічних насаджень та їх реконструкцію.

Беручи до уваги перспективну потребу в тракторах та інших сільськогосподарських машинах і знаряддях з урахуванням їхньої потужності, необхідно обґрунтувати нормативи потреби всіх видів технічних засобів на 1 га посівної площі кожної культури. Визначення потреби названих та інших елементів виробничих засобів слід здійснювати з урахуванням положень існуючої методики розробки нормативів основних фондів.

Для планування потреби сільськогосподарського виробництва, його окремих галузей та виробничо-господарських структур матеріально-ресурсного потенціалу вихідними положеннями має стати забезпечення належного рівня виробництва конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції з урахуванням застосування сучасних ресурсозберігаючих технологій. Тут поряд з нормативним методом використовують й інші методи визначення потреби у виробничих ресурсах, зокрема екстраполяції, вибіркового обстеження, прямого розрахунку тощо [1].

Як вказувалося вище, формування, використання й оновлення матеріально-ресурсного потенціалу залежить від можливостей забезпечення цього процесу інвестиційними коштами. Джерелами інвестицій виробничо-правових структур є їх власні кошти, банківські кредити, бюджетні надходження, кошти зарубіжних інвесторів тощо. Безумовно, основним джерелом капітальних вкладень мають бути власні кошти, які виділяються з прибутку, одержаного від господарської діяльності, а також суми амортизаційних відрахувань від реалізації основних засобів, надходження від продажу акцій інвесторів та інші джерела.

У нинішніх умовах розвитку деструктивних процесів, що призвели до руйнування матеріально-технічної бази аграрного виробництва, різкого згортання інвестиційної діяльності та посилення обмежень можливостей нарощування капітальних вкладень, особ-

ливого значення набуває правильний вибір напрямів ефективного використання засобів виробництва, першочергового оновлення найбільш активних їх елементів. Це стосується насамперед сільськогосподарської техніки, зокрема поставки нових силових і робочих машин. При цьому важливо запобігти диспропорції у забезпеченні господарських формувань енергетичними засобами та сільськогосподарськими машинами [2]. Аналіз багаторічних даних щодо вартісного співвідношення силових і робочих машин, яке тривалий період спостерігається в аграрній сфері, показав, що воно характеризується як 1:1,5-1,6. Практика ж передових господарств і економічні розрахунки переконливо доводять, що це співвідношення має становити 1:2-2,5. Це дає змогу продуктивніше використовувати трактори та інші види силових машин у сільському господарстві.

Різке скорочення машинного парку, зокрема тракторів, зернозбиральних, кормозбиральних, картоплезбиральних та інших комбайнів, а також землеобробних, посівних та ряду інших технічних засобів, що призвело до зниження більш як удвічі технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва, вимагає значного підвищення рівня використання кожної машини, організації роботи технічних засобів у напружені періоди у дві зміни. Тільки за рахунок скорочення простоїв з організаційних і технічних причин, максимального використання потужних тракторів, особливо за рахунок раціонального комплектування агрегатів, широкого застосування тракторного парку на транспортних роботах можна підвищити їх річний виробіток у середньому майже на чверть і разом з тим скоротити амортизаційні відрахування на одиницю роботи.

З метою підвищення ефективності використання технічних засобів важливо застосовувати стимулюючі госпрозрахункові методи організації роботи механізаторів у сільськогосподарських структурах. Особливого значення набуває широке застосування прогресивних методів технічного обслуговування тракторів та інших технічних засобів, що, як переконує практика, забезпечує збільшення середньодобового виробітку машин на 12-15%, а коефіцієнт їх технічної готовності підвищує на 6-10%. До того ж, тут

досягається зниження витрат коштів на ремонт і технічний догляд тракторів та інших сільськогосподарських машин. При дефіциті виробничих засобів важливо забезпечити постійне підтримання високого коефіцієнта технічної готовності машинно-тракторного парку за рахунок проведення якісних ремонтних робіт і технічних доглядів. Це пов'язано з необхідністю створення у системі сільськогосподарської машинобудівної індустрії потужної бази для виробництва запасних частин і агрегатів, що дасть змогу розширити технологічні обсяги механізованих робіт наявними технічними засобами.

Для поліпшення організації використання матеріально-ресурсного потенціалу, насамперед його основних видів, зокрема машинно-тракторного парку, необхідно визначити рівень його ефективності, користуючись при цьому системою вартісних і натуральних показників. Беручи до уваги, що виробничі засоби впливають на обсяги виробництва, розмір затрат праці та коштів на одиницю земельної площі й одиницю продукції, на її якість та величину доходів сільськогосподарських структур, їх економічну ефективність використання можна характеризувати даними про обсяги виробництва рослинницької і тваринницької продукції в натуральному виразі в розрахунку на площу земельних угідь і у вартісній формі на 1 грн. основних фондів. Важливим показником їх ефективності є рівень затрат праці на одиницю виробленої продукції в рослинницьких і тваринницьких галузях, або зворотний її показник — обсяг виробленої продукції на одну людину-годину та на одного середньорічного працівника.

Цими показниками вимірюють продуктивність праці, яка належить до головних вимірників ефективності суспільного виробництва.

Використовують також й інші показники ефективності виробничих засобів, зокрема собівартість продукції та грошово-матеріальних витрат на 1 грн. валової продукції, обсяг валового і чистого доходу на 1 га сільськогосподарських угідь, на 1 га орних земель, на 1 грн. основних виробничих фондів та ін. Названі показники тісно пов'язані і в сукупності характеризують результати взаємодії і впливу різних чинників на рівень економічної ефективності вико-

ристання основних виробничих засобів. На практиці при визначенні ефективності використання основних виробничих засобів здебільшого користуються тільки частиною їх, які належать до визначних, тобто головних показників, утворюючи відповідну систему натуральних і вартісних показників. До них відносять обсяг виробленої сільськогосподарської продукції в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь і орних земель, її вихід на 100 або 1000 грн. вартості основних виробничих фондів. Цей показник характеризує фондівдачу, хоч він і визначається за первинною балансовою, а не залишковою вартістю основних фондів. У виробничій діяльності при визначенні ефективності використання виробничих засобів особливе значення мають показники зниження собівартості продукції та підвищення продуктивності праці, зумовлені приростом основних фондів. Розрахунки виходу обсягів валового і чистого доходу на 1 га сільськогосподарських угідь і на 1 га орних земель, а також на 100 або 1000 грн. вартості основних виробничих фондів і оборотних коштів належать до числа основних показників визначення економічної ефективності використання матеріально-ресурсного потенціалу сільськогосподарського виробництва.

Слід відмітити, що для визначення економічної ефективності основних виробничих фондів необхідно зробити розрахунки, що характеризують їх з кількісної сторони, тобто визначити, яка вартість цих засобів припадає на 1 га сільськогосподарських угідь і на 1 середньорічного працівника. Цими показниками визначають відповідно фондооснащеність сільськогосподарського виробництва і фондоозброєність праці.

При аналізі ефективності використання основних виробничих фондів, зокрема технічного оснащення сільськогосподарських формувань, важливо встановити структуру технічних засобів, видовий склад машинно-тракторного парку, відповідність сільськогосподарських машин вимогам виробничої діяльності господарств, ефективність використання техніки у кожному організаційно-правовому формуванні. Пошуки шляхів підвищення ефективності використання тракторів, зернозбиральних комбайнів, інших сільськогосподарських машин належать до основних завдань аналізу виробничих засобів [1].

Тільки на основі поглибленого аналізу стану використання основних виробничих фондів, рівня фондооснащеності виробництва і фондоозброєності праці, технічного забезпечення й ефективності використання машинно-тракторного парку можна обґрунтовано вирішувати питання оновлення матеріально-ресурсного потенціалу кожної організаційно-правової виробничої структури. Важливість і складність вирішення цієї невідкладної проблеми на сучасному етапі переходу до ринкової економіки зумовлюється критичним рівнем зношення технічних засобів, недостатньою виробничою потужністю нинішньої мережі вітчизняних сільськогосподарських машинобудівних заводів забезпечити високі темпи нарощування випуску сучасних машин і знарядь для агропромислового комплексу, істотного фінансового обмеження сільськогосподарських товаровиробників щодо придбання тракторів, комбайнів та інших технічних засобів.

ЛИТЕРАТУРА

1. Підлісецький Г.М., Гарасим П.М., Герун М.І. та ін. Основні виробничі фонди сільського господарства: ефективність, оновлення, оцінка. - К.: Урожай, 1995.
2. Формування виробничого потенціалу та ринку засобів виробництва/ За ред. П.Т.Саблука, В.Г.Більського.-К.:Урожай, 1993.

УДК 339.13.017

ПРОДОВОЛЬЧИЙ КОМПЛЕКС І ПРОДОВОЛЬЧИЙ РИНОК: СТРУКТУРА, СКЛАДНИКИ, ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ

*О.В.Шебаніна, кандидат фізико-математичних наук, доцент
Миколаївський державний аграрний університет*

Регіональний продовольчий комплекс, територіально поєднуючи в собі галузі виробництва та переробки сільськогосподарської продукції, забезпечує населення України третинною обсягу суспільного продукту. Ефективно функціонуючий продовольчий комплекс є найважливішим економічним і політичним завданням будь-якої держави. Пріоритетність цього питання не змінюється протягом багатьох десятиліть, тому що потреби населення в продовольстві

залишаються або незадоволеними в якісному або кількісному вимірі, або ж змінюються, змінюються й умови їх забезпечення.

В цілому регіональний продовольчий комплекс (РПК) можна визначити як систему розміщених на території регіону технологічно пов'язаних між собою галузей і виробництв, об'єднаних спільною метою задоволення потреб населення у продуктах харчування. Представляючи собою складну цілісну систему з великою кількістю складових елементів, функціонування кожного з яких взаємообумовлене, а повна узгодженість всіх елементів відображає функціонування системи в цілому, він характеризується складною та багатогранною структурою. При аналізі ПК регіонів найчастіше виділяють галузеву, функціональну та територіальну його структури [1].

Процеси між- та внутрігалузевого поділу праці в межах ПК, склад його основних галузей і кількісне співвідношення між ними та їх частинами характеризує галузева структура. У складі ПК прийнято виділяти великі блоки галузей — сфери. Різними дослідниками у рамках ПК розглядається різна (3-6) кількість сфер. На нашу думку, найбільш обґрунтованою є чотирисферна структура ПК, відповідно до якої виділяються:

- 1) сільське господарство (окрім виробництва непродовольчої сировини) та інші види діяльності з виробництва продовольчих ресурсів: рибне господарство, розлив мінеральних вод, використання продовольчих ресурсів лісу, сояна промисловість;
- 2) переробна промисловість;
- 3) виробнича інфраструктура (агросервіс) — комплекс галузей, що забезпечують зовнішні умови здійснення виробничого процесу: вантажний транспорт; оптова торгівля; електро-, газо- і водопостачання; холодильне, складське і тарне господарство; технічне та меліоративне обслуговування; зв'язок; інформаційне обслуговування; сфера ділових послуг (реклама, маркетингові послуги, оренда, лізинг); консультаційне обслуговування; інженерно-консультаційні та проектні послуги; сфера забезпечення тимчасових потреб у робочій

силі тощо;

4) торгівля продовольчими товарами.

У свою чергу, зазначені сфери (особливо I і II, які дають понад 90% валової продукції ПК) охоплюють велику кількість різноманітних галузей і підгалузей так чи інакше пов'язаних із виробництвом, переробкою та реалізацією продовольчої продукції.

Окрім прийнятого державною статистикою групування елементів галузевої структури (тобто, власне галузевої структури), існують й інші варіанти їх систематизації.

Якщо галузева структура регіонального ПК відображає склад основних галузей і кількісне співвідношення між ними, то функціональна — співвідношення і взаємозв'язок між різнопрофільними функціональними групами підприємств. Цей висновок свідчить про однорідну спрямованість та взаємодоповнюючий характер галузевої та функціональної структур, які відображають один аспект територіальної організації регіонального ПК — компонентний. Тому доцільно розглядати їх як єдину функціонально-галузеву структуру, елементами якої є окремий продовольчий підкомплекс (ППК) — сукупність виробничих процесів, які об'єднують всі етапи технологічної послідовності вирощування і комплексної промислової переробки певного виду сільськогосподарської сировини (чи заготівлю і переробку інших видів продовольчих ресурсів) у даному регіоні аж до отримання одного чи кількох видів готової продукції з використанням всіх необхідних для цього ресурсів [3].

Важливою складовою і, фактично, каркасом територіальної організації регіонального ПК, є його територіальна структура. Вона відображає внутрішню територіальну будову комплексу, динамічне співвідношення його територіальних підрозділів, характеризує просторові відношення між процесами отримання та промислової переробки продовольчої сировини, тобто розкриває особливості територіального розвитку ПК. Передаючи територіальні пропорції, що відображають співвідношення масштабів всього виробництва комплексу і виробництва окремих видів продуктів або їх взаємопов'язаних груп, як ланок територіального поділу праці, територіальна структура складається як його наслідок. Щодо скла-

дових територіальної структури ПК, то, як правило, доцільно виділяти з одного боку — регіональні, з іншого — зональні та ареальні її елементи [4].

Інколи, за аналогією з промисловим комплексом, виділяють такі елементи територіальної структури ПК, як продовольчий пункт, центр, вузол, підзона, зона, підрайон, район. Спираючись на теоретичні розробки по структурі агропромислового виробництва, територіальну структуру регіональних ПК розглядають як складне поєднання регіональних (ПК областей та адміністративних районів) та ареальних (зони продовольчої спеціалізації, приміські ПК) елементів, схиляючись до примату перших із них. Причина такого підходу полягає у вже згаданій нами їх перевазі, оскільки використання елементів ареального типу в якості суб'єктів державного регулювання, через відсутність єдиних органів управління їх розвитком, ускладнене.

У процесі аналізу територіальної організації регіональних ПК розглядається ще й організаційно-управлінська (організаційна) їх структура. Чітка в умовах планово-директивного регулювання господарського комплексу, вона, однак, втрачає свою цілісність за ринкової багатокладної економіки. Так, процеси роздержавлення, приватизації, розвитку орендних відносин в рамках ПК збільшують частку продовольчого сектору, який перебуває поза межами державного управління. Окрім того, традиційний підхід до структури регіональних ПК залишає поза їх складом особисті підсобні господарства населення, які вносять значний вклад у формування сучасного продовольчого ринку. Слід зазначити, що наслідком нових умов господарювання повинна стати і трансформація глибинної сутності поняття “управління”, заміна його на “сприяння” та “регулювання”, забезпечення розвитку і функціонування різних соціальних типів господарств та форм власності на засоби і результати праці залежно від їх інтенсивності, конкурентоздатності, пріоритетності в умовах тих чи інших регіонів.

Зазначимо, що функціонально-галузева та територіальна структура, підкреслюючи складний склад регіонального ПК, водночас є частковими проекціями єдиної системи. Тому їх слід розглядати не

ізолювано — елементи територіальної структури неодмінно несуть в собі компонентні характеристики, галузева структура має зміст тільки стосовно певної територіальної одиниці.

На сучасному етапі розробка концепції продовольчої безпеки і першочергових напрямків насичення продовольчого ринку є невідкладним, як уже зазначалося, і першочерговим завданням розвитку продовольчого комплексу.

Функціонування ПК, як єдиної системи виробничо-переробної діяльності, може здійснюватися через сукупність обмінних операцій купівлі-продажу сільськогосподарської сировини та продуктів її переробки, тобто у формі продовольчого ринку. Отже, продовольчий ринок та його регіональні складники є формою функціонування продовольчого комплексу та його регіональних складників.

Розглядаючи продовольчий ринок з позиції виробництва та споживання відповідно до маркетингових властивостей окремих товарних груп та характеру процесів обміну, доцільно відмітити його великі складові частини, такі, як різні продуктові ринки (зерна, м'яса, молока, овочів та ін.).

Продовольчий ринок представлений такими товарами, які задовольняють передусім потребу людей у харчуванні. Якість продукції та безпечність її споживання залежить не тільки від якості сировини і технологій виробництва, а й від умов та строків зберігання і реалізації продукції. Кінцевий споживач прагне купувати свіжу, високоякісну, відсортовану продукцію протягом усього року, а виробництво сільськогосподарської продукції здійснюється сезонно, великою кількістю товаровиробників при значно меншій кількості оптових покупців [1].

У зв'язку з цим виникає необхідність ефективної ринкової системи збуту продукції. У країнах з ринковою економікою реалізація сільськогосподарської продукції складається з таких ланок:

- оптові поставки з ферм переробним підприємствам, торговельним комплексам чи посередникам;
- оптовий збут у роздрібну мережу сільськогосподарської продукції, яка споживається у натуральному вигляді;

- роздрібний продаж готових продуктів, безпосередньо споживачам — населенню;
- постачання підприємствам громадського харчування.

Законодавче визнання багатокладності в аграрній сфері визначило правову сферу, у якій функціонують колективні, індивідуальні (приватні) фермерські господарства і особисті підсобні господарства (ОПГ) споживчого, частково споживчого (змішаного) і товарного типу. Функціонування даних типів господарств, як основа створення конкурентного ринкового середовища, у виробництві продовольства зберігається на тривалу перспективу. При визначенні основного типу виробництва господарств, що насичують продовольчий ринок та формують майнове і виробниче середовище продовольчого комплексу, варто виходити з наступних критеріїв:

- визнання пріоритетності тих форм господарювання і рівня концентрації виробництва, що склалися в секторах товарного сільського господарства;
- створення рівних умов функціонування для всіх типів господарств, визнання їх об'єктами державного регулювання і керування;
- надання державної підтримки господарствам, що ведуть найбільш ефективну господарську діяльність, незалежно від форм власності і господарювання [33].

Стосовно реалій функціонування аграрної сфери дані критерії реалізуються в наступних організаційних аспектах:

- збереження великих товарних господарств, що спеціалізуються на вирощуванні зернових, технічних і кормових культур через наукоємність цих галузей, специфіки технології і засобів праці;
- орієнтація плодоовочівництва, картоплярства, садівництва на переважний розвиток у приватному секторі (фірми, ОПГ) на базі горизонтальної кооперації;
- відродження великого індустріального виробництва м'яса птиці, що забезпечує високу конверсію кормів, оборотність засобів і рентабельність виробництва на відміну від приватно-

го сектора;

- розвиток масового товарного виробництва м'ясо-молочної продукції на ОСОВІ фермерських господарств і ОПГ;
- створення ринку кормових ресурсів;
- підтримка і розвиток наукомістких інфраструктурних галузей, які забезпечують процеси відтворення (селекційні центри, репродуктивні господарства, розплідники) і надання їм статусу базових, а також підрозділів, що здійснюють науково-технічне обслуговування, ресурсне постачання, реалізацію продукції.

Означені пріоритети дозволили визначити коло завдань державного регулювання розвитку продовольчого комплексу в економічному, регіональному, структурному, технічному, екологічному і зовнішньоторговельному аспектах, а також форми і механізми державного регулювання. Відзначимо, що, вступаючи в сучасний, якісно новий етап суспільного розвитку, регіональний продовольчий комплекс не мав готової, пристосованої до національних умов і особливостей, теорії переведення та адаптації продовольчого комплексу до ринкових відносин. Така теорія поступово напрацьовується зусиллями теоретиків і практиків, працівників вищих державних структур та галузевих органів управління, органів місцевого самоврядування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Організаційно-економічні проблеми розвитку АПК. У 4-х частинах. Частина 4.14. Ціноутворення, інфраструктура аграрного ринку та виробничий потенціал в АПК/ За ред. П.Т.Саблука.-К.:ІАЕ УААН, 2001.-246с.
2. Соціально-економічна ситуація та шляхи подолання кризового стану в агропромисловому комплексі України.- К.: ІАЕ, 1999.-238с.
3. Борщевський П.П., Ушкаренко В.О., Чернюк Л.Г., Мармуль Л.О.Регіональні агропромислові комплекси України.-К.:Наукова думка, 1996.-263с.
4. Формування та функціонування ринку агропромислової продукції (практичний посібник) / За ред. П.Т.Саблука.-К.:ІАЕ, 2000.-555с.

ОБ'ЄКТИВНА ПОТРЕБА ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ОБСЛУГОВУЮЧОЇ КООПЕРАЦІЇ В МИКОЛАЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Т.П.Шаповал, асистент

Миколаївський державний аграрний університет

Аграрні виробники завжди відчувають проблеми, пов'язані із специфікою і особливостями сільського господарства, яке залежить від змінних кліматичних і ще більш нестабільних ринкових умов. Сьогодні кожному сільськогосподарському товаровиробнику самостійно розв'язувати ці проблеми дуже важко і незавжди доцільно. Світовий досвід засвідчує, що навіть ті аграрні виробники, які мають незначний економічний потенціал, об'єднуючись, здатні вирішити спільні проблеми. Тому дедалі більшого значення в ефективному господарюванні аграрних підприємств України набувають сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи, які є своєрідним киснем для виробників-індивідуалістів. Так, У. Кінг вважав, що кооператив ставить за мету надання людям можливості уникати незручностей і проблем, які в них виникають, коли вони діють поодиночці, а також досягти вигод, яких вони інакше б не мали [1]. Разом з тим поширенню кооперативного руху перешкоджає ціла низка труднощів, пов'язаних як з сучасним станом аграрного сектору економіки країни, так і з психологією селянина. Дослідженням даного питання займалися такі видатні вчені як В.В.Зіновчук, О.В.Крисальний, М.Й.Малік, Л.В.Молдаван, П.Т.Саблук, та інші. В їх працях більш глибоко розглянуто питання теорії кооперативного руху, а також виробничих кооперативів.

В наших дослідженнях поставлено за мету вивчити функціонування обслуговуючих сільськогосподарських кооперативів Миколаївської області та довести необхідність їх подальшого розвитку.

Згідно із законом України "Про кооперацію" [2] "обслуговуючий кооператив — кооператив, який утворюється шляхом об'єд-

нання фізичних та юридичних осіб для надання послуг переважно членам кооперативу, а також іншим особам з метою впровадження їх господарської діяльності. Обслуговуючі кооперативи надають послуги іншим особам в обсягах, що не перевищують 20% загального обороту кооперативу”.

Виходячи з цього, за законом [2], метою кооперації є задоволення економічних, соціальних та інших потреб членів кооперативних організацій на основі поєднання їх особистих та колективних інтересів, поділу між ними ризиків, витрат і доходів, розвитку їх самоорганізації, самоуправління та самоконтролю.

Наші дослідження показали, що станом на 01.01.2004 року в Миколаївській області функціонувало 26 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Більшість з них (65,4%) є багатофункціональними, тобто їхня діяльність проводиться в різних виробничих напрямках. Вони надають своїм членам послуги постачання, збуту, переробки продукції, різних видів сервісу, поєднуючи функції постачальницького, збутового та сервісного кооперативів.

За аналітичними даними нами було проведено групування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів за обсягом наданих послуг та чисельністю їх членів (табл.1).

Таблиця 1

Групування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів за обсягом наданих послуг та чисельністю їх членів (на 1.01.2004 р.)

Групи кооперативів за обсягом наданих послуг	Кількість кооперативів	Середня чисельність асоційованих членів	Середній обсяг послуг в грошовому виразі, тис.грн.
I - до 90	12	4	25,1
II - 91-180	7	21	121,8
III - більша 180	2	9	269,5

Дані таблиці 1 дають можливість встановити, що прямої залежності між обсягом наданих послуг та чисельністю членів господарства немає. Так, за проведеними розрахунками (на 01.01.2004р.) оптимальним є варіант з чисельністю членів кооперативу 9 чоловік, при цьому обсяг послуг в грошовому виразі в середньому становить

269,5 тис.грн. Але, як бачимо, питома вага таких сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів надто мала — 9,5%.

В області розроблено регіональну програму розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на 2003-2004 роки, мета якої — активізувати подальший розвиток кооперативів і на цій основі підвищити ефективність сільськогосподарської діяльності. Але діє вона ще слабо. Так у 2003 році було створено лише два зазначених підприємства. 17 кооперативів з 26 були створені за період 1999-2001 років (табл. 2).

Реформування нової системи сервісного обслуговування сільськогосподарських підприємств, селянських і особистих селянських господарств на ринкових засадах сприяло б створенню сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів з використанням майна спільної власності колишніх членів колективних сільськогосподарських підприємств.

Основні дані про найбільші за чисельністю асоційованих членів обслуговуючі кооперативи районного рівня наведено в таблиці 2. Перші кроки в напрямку розвитку обслуговуючої кооперації на Миколаївщині зроблено — кооперативи створено. Але зупинятися на досягнутому не можна, оскільки чисельність досліджуваних підприємств недостатня для вирішення проблем аграрних товаровиробників і перелік послуг неповний та недосконалий. В ринкових умовах важливо не лише виробити продукцію, а й вигідно її реалізувати. Сільськогосподарські виробники повинні зрозуміти, що обслуговуюча кооперація покликана надати їм можливість отримувати прибутки не тільки від виробництва, а й від подальшого руху виробленої продукції, і об'єднуватися для реалізації в житті спільної мети.

На нашу думку, сила сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів у тому, що через них аграрні товаровиробники формують власні канали зв'язку з ринком і мають можливості завоювати міцні позиції на ньому, задовольняючи потреби споживачів щодо кількості та якості продукції. Внаслідок концентрації в кооперативах функцій спільної переробки продукції та її збуту, спільної закупівлі та використання засобів виробництва їх члени — виробни-

ки сільськогосподарської продукції — отримують ту частину прибутку, яка при відсутності кооперативів потрапляє посередникам.

Таблиця 2

**Основні дані про найбільші за чисельністю асоційованих членів
сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи
Миколаївської області станом на 01.01.2004 р.**

№	Назва	Місцезна- ходження	Дата створення	Кількість асоційо- ваних членів	Вид діяльності	Основні напрями діяльності
1	СТОВ "Відродження"	смт Казанка	21.03.2001	91	багатофунк- ціональний	переробка с.-г. продукції
2	Агрофірма "Південна зоря"	м.Баштанка	17.10.1996	33	переробний	переробка с.-г. продукції
3	Кооператив "Промінь"	Арбузин- ський район ст. Кавуни	20.01.1999	24	багатофунк- ціональний	переробка зерна, реалізація борошна та
4	Кооператив "Злагода"	Арбузин- ський район с.Благодат- не	18.05.2000	19	багатофунк- ціональний	надання послуг по обробітку землі
5	ТОВ "Сила росту"	смт. Казанка	30.06.1999	15	заготівельно- збутовий	виросчуван- ня і реаліза- ція насіння, заготівля с.-г. продукції
6	Кооператив "Ветсервіс"	м.Снігурів- ка	28.02.2002	15	сервісний	ветеринарні послуги
7	ТОВ "Галактика"	Первомай- ський район с.Болеслав- чик	15.01.2001	10	багатофунк- ціональний	забезпечен- ня насінням с.-г. культур, мін. добрива- ми, засобами захисту рос- лин, оренда техніки
8	Кооператив "Вікторія"	смт. Доманівка	16.11.1999	10	заготівельно- збутовий	переробка зерна, реалізація борошна та круп

Становлення і функціонування на початковому етапі агропромислових структур кооперативного типу дозволяє зробити попередню оцінку їхніх потенційних можливостей, а отже, визначити перспективи розвитку подібних формувань. Як основні позитивні риси необхідно виділити такі:

- корпорації можуть відіграти значну роль у стабілізації господарських зв'язків, що досягається за рахунок спрощення відносин між їхніми підрозділами;
- вони дозволяють, з одного боку, підвищити вплив переробних підприємств на розвиток сировинних зон, а з другого — скоротити вплив посередницьких структур та інститутів сфери обміну в цілому на товаровиробників;
- розвиток корпорацій дозволить швидше сформувати цивілізований аграрний ринок, оскільки його найважливіші інститути — біржі і торгові дома — зможуть повніше розкрити свої потенційні можливості лише за наявності великих виробничо-комерційних структур;
- розвиток корпорацій сприятиме легалізації тіньових капіталів. Подібного роду структури одержали поширення й досягли значної економічної міцності в епоху первісного нагромадження капіталу і не в останню чергу внаслідок відсутності відповідного законодавства.

Отже, обслуговуючі кооперативи повинні створюватися, діяти і розвиватися, оскільки вони є запорукою ефективного господарювання аграрних підприємств, тобто сталості розвитку вітчизняної економіки.

В результаті виконаних досліджень можна зробити такі висновки:

1. Розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів є нагальною потребою сьогодення, виходячи з оцінки їх потенційних можливостей та переваг порівняно з іншими формами господарювання.
2. Кооперативний рух в сільському господарстві Миколаївщини існує, але дії його обмежені.
3. Більшість кооперативів в сільському господарстві (65,4) в області є багатофункціональними.

4. За даними на 1.01.2004 р., оптимальним є варіант, коли чисельність членів кооперативу складає 9 чоловік, при цьому обсяг наданих ними послуг — 269,5 тис.грн. У перспективі необхідно зосередити увагу на розвитку саме таких кооперативів.
5. Для поживалення кооперативного руху в сільському господарстві необхідно підвищити освітній рівень та вирішити питання пільгового їх кредитування.

ЛІТЕРАТУРА

1. В.В.Зіновчук. Кооперативна ідея в сільському господарстві України і США. — К.: Логос, 1996. — 220с.
2. Закон України "Про кооперацію" від 10 липня 2003р.
3. В.В.Гончаренко, Н.А.Іванова та ін. Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи. — К.: Урожай, 2001. — 288с.

УДК 631.115.75:334.012.65:(477.73)

УДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО- КОНСУЛЬТАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО БІЗНЕСУ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

І.О.Шаповалова, аспірант

Миколаївський державний аграрний університет

Багато власників підприємств не завжди достатньо знаються на аграрному виробництві, прогресивних технологіях, постачальниках матеріально-технічних ресурсів, ринках збуту продукції тощо. Тому важливе місце відводиться створенню та розвитку консультативних служб у сільському господарстві, які надаватимуть усіляку допомогу аграрним товаровиробникам.

Серед вітчизняних вчених, які досліджують цю проблему, слід відзначити Саблука П.Т., Месель-Веселяка В.А., Маліка М.Й., Воротіну Л.І., Кропивка М.Ф. та інших. Але ще багато питань цієї проблеми, пов'язаних з удосконаленням інформаційно-консуль-

таційного забезпечення в нових умовах господарювання малого підприємництва аграрного бізнесу, вимагають подальшого більш глибокого дослідження. Цим обґрунтовується актуальність теми дослідження.

Ми акцентуємо увагу на деяких питаннях зазначеної проблеми. Дослідження показали, що в даний період найбільша потреба населення з юридичних питань отримання земельних ділянок, формування громадських пасовищ, найбільш ефективного використання земельних та майнових паїв.

Потребує налагодження активне навчання власників підприємств малого бізнесу за місцем проживання. Ефективним методом навчання при цьому може стати організація демонстраційних моделей щодо застосування нових технологій у відгодівлі свиней, великої рогатої худоби, у вирощуванні овочів на базі особистих селянських та фермерських (селянських) господарств, плануванні та обліку їх господарської діяльності тощо.

Слід сказати, що концепція надання консультаційних послуг у сільському господарстві для України нова. Тому цінним є досвід розвитку консультаційних служб в країнах колишнього Радянського Союзу. На наш погляд, він цілком прийнятний і для України, оскільки вихідні передумови — юридичні, соціально-економічні і політичні — в цих країнах були дуже подібні.

Наприклад, в Росії необхідність створення консультаційної служби виникла в результаті активного процесу реорганізації великих сільськогосподарських підприємств.

Структурно консультаційна служба — це мережа районних консультаційних центрів, які координуються обласним сільським консультаційним центром. Кожен з районних центрів включає посади таких спеціалістів: агроном, зоотехнік, економіст, бухгалтер, юрист.

Сільські консультаційні центри надають своїм клієнтам різноманітні послуги:

- бізнес — планування;
- аналіз господарської діяльності;
- оцінка економічної ефективності виробництва;

- реалізація надлишків сільськогосподарської продукції;
- кормова база та племінна робота в тваринництві;
- складання сівозмін;
- юридичні консультації тощо.

Сільські консультаційні центри розвиваються та підтримують тісні творчі стосунки з багатьма науковими інститутами, племінними дослідницькими станціями.

В Естонії не існує єдиної уніфікованої організаційної структури надання консультаційних послуг. Спочатку консультаційні послуги надавалися через Спілку фермерів. У кожному регіональному відділі Спілки фермерів були співробітники, що працювали як консультанти з сільськогосподарських питань. На той момент консультаційні послуги повністю оплачувалися за рахунок держави, і консультанти були державними службовцями.

Нині вже розроблено системи реєстрації та атестації консультантів. Існують два етапи атестації консультантів. Перший етап — це обов'язкова атестація, яку повинні пройти нові консультанти, щоб зареєструватися. Другий етап — атестація, яку консультанти повинні проходити кожні три роки.

Існують консультанти двох ступенів:

- молодші консультанти (зі спеціалізацією в конкретній сфері діяльності);
- старші консультанти (зі спеціалізацією в більш ніж одній сфері діяльності).

Для зручності користування послугами та їх оплати нині введена додаткова форма контракту між клієнтами та консультантами. Завдяки їй фермери мають можливість вибрати будь-яку систему одержання послуг:

- на суму 200 дол. США на рік (85% вартості оплачується державою, 15% — фермером);
- на суму 400 дол. США на рік (50% фінансується державою, 50% — фермером).

Важливим моментом у даній ситуації є те, що фермери не одержують гроші готівкою, і тому не виникає проблеми їх нецільового використання.

Для того, щоб фермер зміг отримати консультації, а консультант — оплату за свою роботу, потрібно дотримуватися такого порядку, коли фермер вибирає тип щорічного контракту, за яким збирається працювати. Потім підписується контракт між фермером та консультантом. Копії контракту направляються в Міністерство сільського господарства для розгляду і реєстрації.

Після виконання завдання консультант складає письмовий звіт про надані консультації; заповнює необхідні документи про надання консультаційних послуг та виставляє рахунок фермеру на частину вартості, яку той повинен оплатити.

Після цього копії усіх вищезазначених документів направляються в Міністерство сільського господарства для проходження контролю. Якщо документи приймаються, належна частина оплати за послуги перераховується на банківський рахунок консультанта.

Центр сільськогосподарських консультацій, який здійснює збір, обробку і передачу селянам інформації про розробки інститутів, про попит, пропозицію, ціни на сільськогосподарську продукцію діє і в Польщі.

У Франції створено Федерацію з навчання фермерів, яка займається наданням консультативних послуг з організації сільськогосподарського виробництва. Проводяться професійні стажування від 3 до 15 днів, програма яких визначається з урахуванням проблем окремого регіону. Плата за навчання становить 0,3% річного доходу фермера.

В Англії розвиток сільського господарства також забезпечує Консультаційний центр розвитку сільського господарства.

В складі Міністерства сільського господарства США теж існує спеціалізована служба збору і розповсюдження інформації "Екстеншн". Вона організує роботу створених при університетах штатів спеціалізованих інститутів інформаційно-сервісного обслуговування населення з питань раціонального ведення сільського господарства.

Крім консультаційних служб, в кожному сільському населено-

му пункті можна до штату сільської (селищної) ради ввести посаду консультанта-організатора з аграрних питань. В його службові обов'язки входить надання необхідних консультаційних послуг з аграрних питань, організація освітніх та демонстраційних заходів із залученням вузькопрофільних експертів-консультантів.

Власникам підприємств малого бізнесу доступ до передової інформації сільськогосподарського та економічного профілю дозволять одержати і сучасні способи розповсюдження інформації — це, головним чином, візуальні матеріали (книги, довідники, буклети), аудіо продукція та їх синтез в електронному варіанті (Інтернет).

Одним з важливих напрямків діяльності сільських консультаційних пунктів є демонстраційна діяльність. Вона ґрунтується на запровадженні нових технологій виробництва у рослинництві та тваринництві, нової техніки тощо. Цю діяльність доцільно проводити в господарствах, що мають невеликі ділянки або групи тварин, на яких апробують нові технології, внесення добрив, гербіцидів, утримання та годівлі тварин.

Демонстраційна діяльність вважається корисною, тому що такі експерименти дають можливість випробувати нові технології, не ризикуючи завдати шкоду (у разі невдачі) усій господарській діяльності. Крім того, позитивні результати демонстраційної діяльності є практичними прикладами ефективності нових технологій, що є більш вагомим доказом на користь їх застосування.

Найбільшим досягненням сучасного суспільства є електронна мережа поширення інформації з використанням електронно-обчислювальної техніки. Ця мережа дозволяє швидко, вчасно і повно отримувати необхідну інформацію. Тому ефективною буде організація при районних управліннях сільського господарства та продовольства пунктів колективного доступу до мережі інформаційного забезпечення з досвідченим оператором-консультантом та відповідною технікою. Фінансуватися такі пункти можуть частково з місцевих бюджетів та частково за рахунок надання платних послуг.

В такому пункті за допомогою кваліфікованих фахівців можна буде швидко і ґрунтовно провести маркетингові дослідження, об'єктивно оцінити стан власного виробництва у порівнянні з аналогічним, його конкурентоздатність та рентабельність.

Для підвищення ефективності інформаційно-консультаційного забезпечення діяльності господарств малого бізнесу в аграрному секторі потрібно раціонально організовувати фінансування цієї системи, використовувати досягнення науково-технічного прогресу, застосовувати обчислювальну техніку та математичні методи. Фінансування інформаційно-консультаційного забезпечення може здійснюватися трьома шляхами:

1. Фінансування державою або місцевими органами самоврядування. Якщо за агротехнічні та ветеринарні послуги власники підприємств малого бізнесу згодні платити, то навчання та інформування цієї категорії господарств, на думку М.Ф.Кропивка, потрібно організовувати в більшості випадків за державний кошт шляхом проведення публічних демонстрацій, лекцій, семінарів, спеціалізованих виставок-ярмарок, через друковані видання, радіо, телебачення тощо [2]. Отже, за цих умов, послуги надаватимуться безкоштовно;
2. Створення інформаційно-консультаційного кооперативу на основі госпрозрахунку;
3. Фінансування частково за рахунок бюджетних коштів, а частково — на госпрозрахунку, як у більшості розвинутих країн Заходу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку: Інформаційно-аналітичний збірник. Вип. 5 / За ред. П.Т. Саблука та ін. — К.: ІАЕУААН, 2002.-647 с.
2. Лубяная В.Н. Опыт работы информационно-консультационного центра для сельскохозяйственных производителей. // Экономика и управление, — 1998. -№2.-С. 20-21.
3. Янків М.Д. Агромаркетинг як складова ринкової трансформації АПК України// Економіка України.-2000.-№4.- С.55-59.

СТАН ПАРКУ ВАНТАЖНИХ АВТОМОБІЛІВ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

І.Г.Якименко, аспірант

Білоцерківський державний аграрний університет

З економічної точки зору сільське господарство доцільно розглядати як систему взаємопов'язаних галузей за участі допоміжних та обслуговуючих виробництв, без яких неможливий ефективний процес відтворення продукції. Наприклад, технологічні вимоги до вирощування врожаю потребують значного фондозабезпечення, де немале місце займає транспорт. Транспортні засоби підтримують безперервність і ритмічність складного виробничого процесу, забезпечуючи повноту і своєчасність доставки продукції. Проведення планового і прогнозованого комплексу технічно-обслуговуючих робіт передбачає безвідмовну роботу технічних засобів впродовж терміну їх використання. Фізичне і моральне старіння техніки потребує значних затрат для підтримання її у працездатному стані або ще більших витрат на придбання нової. Щорічне вибуття з виробничого циклу зношених вантажних автомобілів, тракторів, іншої техніки і знарядь при практичній відсутності їх поповнення катастрофічно наближає сільське господарство країни до незворотного процесу руйнації техніко-технологічної основи виробничого відтворення.

Метою даної роботи є виявлення певних закономірностей і причинно-наслідкових зв'язків шляхом проведення статистичного аналізу динаміки загальної кількості вантажних автомобілів та кількості справних у аграрних господарствах Київської області протягом 1995-2003 років.

Матеріали і методи досліджень. Теоретичною основою проведеного дослідження є наукові роботи вітчизняних вчених-економістів з питань організації та управління в сфері економіки [1,2]. В роботі використано методи збору та аналізу статистичної інформації господарської діяльності підприємств аграрного сектора Київської

області (дані були люб'язно предоставлені нам облстатуправлінням по Київській області). Аналізу піддавали рівень загальної кількості вантажних автомобілів та їх справної долі в агрогосподарствах Київської області протягом 1995-2003 рр. Статистичну обробку даних проведено з використанням аналітичних можливостей програми Microsoft Excel. При цьому на підставі графічної залежності змін аналізованих показників від часу визначено лінії трендів (лінії регресії) та розраховано рівняння лінійної регресії. Визначено коефіцієнти кореляції між аналізованими показниками.

Результати досліджень та обговорення. За даними облстатуправління по Київській області загальна кількість вантажних автомобілів у агрогосподарствах Київської області, має виражену тенденцію до зниження протягом аналізованого періоду. При цьому зменшується і кількість справного вантажного автотранспорту у вище названих господарствах. Так, загальна кількість їх у агрогосподарствах області протягом 1995-2003 рр. зменшилась на 37% і справних автомобілів знизилась на 44%. Найменш забезпеченими є Поліський, Іванківський та Бородянський райони, які підходять до критичної межі по забезпеченню вантажними автомобілями (табл.1). Коефіцієнт технічної готовності по області за аналізований період зменшився з 0,77 до 0,68. При цьому найбільш виражено цей показник впав у тих же районах області: Згурівському — з 0,72 до 0,49; Фастівському — з 0,74 до 0,52; Поліському — з 0,74 до 0,38; Іванківському — з 0,76 до 0,53; Бородянському — з 0,76 до 0,56. В таких районах як Рокитнянський та Ставищанський коефіцієнт технічної готовності в 2003 році по відношенню до 1995 року дещо підвищився, але це відбулося лише за рахунок зменшення більшої кількості несправних вантажівок господарств відносно працездатної їх частини.

Динаміка змін загальної кількості вантажних автомобілів та справної їх долі у агрогосподарствах області виявила виражену тенденцію зменшення обох цих показників протягом усього аналізованого періоду (рис.1).

Таблиця 1

**Забезпеченість вантажними автомобілями
аграрних підприємств по районах Київської області в 2003 р.
по відношенню до 1995 р., шт.**

Райони	1995 рік		2003 рік		2003 р. у % до 1995 р.	
	всього	справні	всього	справні	всього	справні
Білоцерківський	1221	994	865	673	71	68
Богуславський	496	362	390	252	77	70
Васильківський	963	748	807	591	84	79
Володарський	623	476	379	267	61	56
Згурівський	577	413	327	161	57	39
Кагарлицький	858	601	513	331	60	55
Миронівський	922	722	635	470	69	65
Обухівський	475	361	307	198	65	55
П.Хмельницький	958	736	663	428	69	58
Рокитнянський	574	430	404	310	70	72
Сквирський	754	597	426	310	56	52
Ставищанський	606	402	414	309	68	77
Таращанський	648	507	488	365	75	72
Тетіївський	850	684	664	487	78	71
Фастівський	682	502	325	169	48	34
Яготинський	632	476	425	272	67	57
Баришівський	922	738	619	422	67	57
Бориспільський	1063	819	455	273	43	33
Броварський	1274	1027	710	469	56	46
Вишгородський	597	506	330	259	55	51
К.Святошинський	698	540	538	376	77	70
Бородянський	414	316	238	134	57	42
Іванківський	575	435	223	118	39	27
Макарівський	775	573	442	280	57	49
Поліський	207	154	71	27	34	18
Всього по області	18364	14119	11658	7951	63	56

Лінії регресії (чорні прямі на графіках) для обох кривих засвідчують практично однакові темпи зниження цих показників. Про це свідчать близькі коефіцієнти регресії (a_1) для обох ліній (рівняння регресії показано на рис.1). Тісний зв'язок між зниженням загальної кількості автомобілів та їх справної частини у агрогосподарствах підтверджується і є близьким до одиниці коефі-

цієнтом кореляції ($r = 0,98$) між рівнем цих показників у динаміці. Звідси можна зробити висновок, що скорочення загальної кількості вантажних автомобілів в господарствах відбувається повністю за рахунок зменшення їх справної долі, в той час як парк несправної техніки в господарствах залишається незмінним. З цього витікає ще один невтішний висновок, що агрогосподарства практично не мають можливості для ремонту несправної техніки (або ця техніка вже не підлягає ремонту і “мертвим тягарем” лежить в господарствах).

При збереженні виявленої динаміки змін кількості справної техніки в агрогосподарствах області можна чітко прогнозувати її повне “зникнення” протягом найближчих десяти років, про що свідчить уявний перетин даної лінії регресії з віссю “х” (рис. 1).

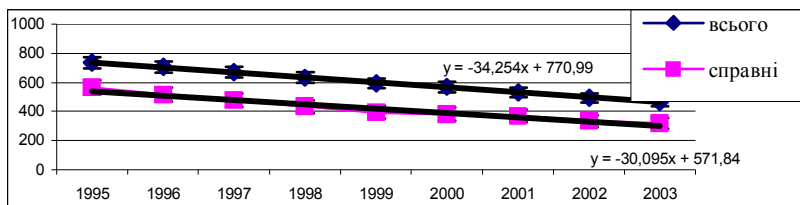

Рис. 1. Динаміка середньої кількості вантажних автомобілів на 1 район (усіх та справних) по агрогосподарствах Київської області ($M + m$): по осі y – кількість одиниць техніки

Вибірковий аналіз районів з максимальною, середньою та мінімальною кількістю вантажних автомобілів в агропідприємствах області не виявив суттєвих відмінностей між групами за динамікою змін як загальної кількості вантажівок, так і за їх справною долею. При цьому виявлена, як на нашу думку, навіть дещо парадоксальна тенденція, за якою кількість справної техніки у районах з її максимальною кількістю спадає швидше, ніж у інших. Про це свідчить, зокрема, максимальний від’ємний коефіцієнт регресії у рівнянні регресії, що описує спад цього показника саме в цій групі. Зміна рівня результативної ознаки цієї групи для всієї

кількості автотранспорту виражається рівнянням прямої :

$$y = - 44,245x + 1079,8$$

та для працездатної частини автомобілів:

$$y = - 41,183x + 827,84 ,$$

що підтверджує обернений зв'язок між результативними та факторними ознаками.

Для всіх вибірково сформованих груп районів незалежно від кількості наявної техніки прогноз щодо терміну її виходу зі строю однаково невтішний — найближчі десять років.

Виявлені нами тенденції змін стану парку вантажних автомобілів у агропідприємствах області збігаються з наведеними в літературі уявленнями. З початку 90-х років до останнього часу спостерігається чітка тенденція випереджуючих темпів зростання цін на технічні засоби й інші промислові вироби порівняно з цінами на сільськогосподарську продукцію. Останні контролюються державою, що призводить до все більшого зубожіння сільськогосподарських товаровиробників і зниження їх технічної забезпеченості [1]. Протягом останніх років у сільськогосподарських підприємствах України відбувається скорочення кількості вантажних автомобілів, що є “болючим” питанням. За даними Міністерства аграрної політики України, протягом 2000-2001 років їхня кількість зменшилася на 40 тис. одиниць, на початок 2002 року налічувалось 205 тис. вантажних автомобілів. Невисоким залишається коефіцієнт технічної готовності автомобільного парку, який стабілізувався на рівні 0,66. Погіршення технічного стану автомобільної техніки негативно впливає на її експлуатаційні якості (надійність, паливну економічність і безпеку руху). На відновлення роботоздатності транспортних засобів щорічно відволікаються значні трудові й матеріальні ресурси, які досягають 25-30% їх балансової вартості [2], але, як видно з аналізу, цього недостатньо.

Зменшення кількості та низький рівень готовності парку вантажних автомобілів агропідприємств України до роботи свідчить про їх зношеність, недостатність технічного обслуговування та несвоєчасне виконання ремонтних робіт, збільшення навантаження

на одиницю справної техніки, неможливість високоефективного виробництва сільськогосподарської продукції. Такий негативний стан технічного забезпечення аграрного сектора економіки потребує якнайшвидшого вирішення шляхом запровадження ефективного механізму державної підтримки аграрного виробника, підтримка та розвиток вітчизняного машинобудування, налагодження еквівалентного обміну між реалізованою сільськогосподарською продукцією та промисловими матеріально-технічними ресурсами, залучення інвестиційних ресурсів та позабюджетного фінансування, оптимізація діяльності системи лізингу, розширення можливості довгострокового кредитування, розвиток інфраструктури ринку потриманої техніки та відновлених агрегатів, вузлів, запчастин тощо. Для визначення ефективності та доступності підтримки необхідно сканування, моніторинг, прогнозування та оцінка середовища діяльності агропідприємства як на рівні держави, областей, районів та самого підприємства, також наукове обґрунтування доцільності заходів що до їх фінансового стану, розмірів площі виробничої діяльності, спеціалізації, фондозабезпеченості, рівня кваліфікації працівників тощо.

Висновки та перспективи досліджень

1. Виявлено стійке зменшення загальної кількості вантажних автомобілів та справної їх частини в агропідприємствах Київської області протягом 1995-2003 рр. При цьому зменшення загальної кількості вантажних автомобілів відбувається саме за рахунок справної їх частини. Коефіцієнт кореляції між цими показниками $r = 0,98$.
2. При збереженні виявленої динаміки зниження кількості справних вантажних автомобілів у агропідприємствах області повний вихід їх із ладу чітко прогнозується протягом найближчих 10 років.
3. Потрібна принципова зміна у відносинах держава-агровиробник: як у цільовому кредитуванні господарств безпосередньо державою, страхування ризику при кредитуванні, створення нормативно-законодавчих умов транспортної політики стосовно села, надання пільг сільськогосподарським

підприємствам при закупівлі техніки, паливно-мастильних матеріалів, запчастин тощо, обслуговуючим їх сервісним, консультативним службам.

4. Доцільність аналізу діяльності аграрних підприємств в оточуючому середовищі та науково обґрунтований підхід до вирішення проблем забезпечення технікою дозволить підвищити рентабельність сільськогосподарського виробництва та аграрного сектора економіки в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Матеріально-технічне забезпечення аграрного виробництва: тенденції і перспективи / Г.М. Підлесецький, Я.К. Білоусько, П.А. Денисенко, В.В. Коврига, В.О. Питулько // Економіка АПК. – 2000. – № 4. – С. 8-16.

2. Ситник В.П. Формування і реалізація державної політики розвитку матеріально-технічної бази АПК в Україні // Економіка АПК. – 2003. – № 2. – С. 19-28.

УДК 342.58

ЗАВДАННЯ ТА МЕТОДИ РОБОТИ ДОРАДЧИХ СЛУЖБ

В.Ф.Яровий, аспірант

Херсонський державний аграрний університет

Вступ. Радикальні зміни, що відбуваються в аграрній сфері, потребують кваліфікованих товаровиробників, здатних забезпечити високу продуктивність своїх підприємств, усталеність і прибутковість застосовуваних виробничих систем на основі досягнень науки і передового досвіду. Вони також повинні вміти користуватися накопиченою науковими установами інформацією, навчитися перекладати існуючі проблеми, самостійно приймати рішення з актуальних проблем господарської і підприємницької діяльності, оцінювати можливі наслідки прийнятих рішень.

Постановка задачі. Підготувати приватного підприємця-аграрника, що володіє цими знаннями, навичками й уміннями покликану дорадча служба (інформаційно-консультаційна служба – ІКС),

яка повинна являти собою частину системи сільськогосподарських знань, переданих сільським товаровиробникам через спеціальні освітні програми, консультування, інформаційне обслуговування, упровадження наукових розробок у виробництво. Така концепція припускає наявність тісних зв'язків між працівниками сільського господарства, освітою, науковими дослідженнями і впровадженням їх у виробництво.

Результат. Враховуючи вищесказане, одним з головних механізмів реформування АПК є розбудова ІКС. В основному, можна погодитися з ученими, точка зору яких узагальнена російськими дослідниками В.М.Баугіним і В.В.Лазовським, які стверджують, що "...з усіх заходів державного регулювання аграрного сектора консультаційна служба є найбільш дієвим, хоча і довгостроковим засобом стимулювання розвитку сільського господарства (збільшення сільськогосподарського виробництва при тих же ресурсах) і формування його конкурентоспроможності. Дослідження показали, що окупність інвестицій у консультаційну службу — одна з найвищих у ряду вкладень в аграрний сектор і набагато перевищує рівень 10-15%, що робить її привабливою для комерційних структур" [6]. Світовий банк у звіті за 1997 р. про всесвітній розвиток також визнає, що інвестиції в аграрну науку і консультаційну службу часто дають найбільш високу окупність, проти інших сфер у сільському господарстві [3].

ІКС створюється і функціонує в інтересах сільського товаровиробника з метою вирішення його проблем і працює на основі довіри і партнерства з ним. Вона допомагає вирішувати не тільки поточні його проблеми, але і прогнозує тенденції розвитку сільського господарства на перспективу і націлює аграрну науку на вирішення питань, що витікають із цих виробничих задач.

Основна мета ІКС полягає у сприянні розвитку аграрного виробництва і поліпшенні соціально-економічних умов життя на селі за рахунок формування системи інформаційної, консультаційної та науково-практичної підтримки як сільськогосподарських товаровиробників, так і інших суб'єктів інфраструктури.

Як відзначається в Концепції становлення і розвитку мережі

сільськогосподарських дорадчих служб в Україні [4], основними завданнями служб є:

- надання практичної допомоги сільськогосподарським товаровиробникам та сільському населенню в освоєнні методів прибуткового господарювання в умовах ринкової економіки;
- підвищення рівня знань і практичних навичок сільськогосподарських товаровиробників та сільського населення шляхом активного навчання, демонстраційних показів, надання інтегрованої інформації тощо;
- надання індивідуальних порад конкретним сільськогосподарським товаровиробникам та селянським господарствам з питань маркетингу, менеджменту, застосування сучасних технологій, а також маркетингова діяльність в інтересах розвитку регіону;
- орієнтація аграрної науки на проведення прикладних досліджень відповідно до потреб сільськогосподарських товаровиробників та сільського населення;
- сприяння органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування у реалізації державної аграрної політики;
- формування інформаційно-консультаційних ресурсів для забезпечення потреб сільських товаровиробників, переробників сільськогосподарської продукції, інших партнерів з агробізнесу усіх форм власності;
- сприяння інноваційно-інвестиційній діяльності підприємств АПК регіону і надання їм допомоги по плануванню господарської діяльності, розробці бізнес-планів, пошуку інновацій та інвесторів;
- сприяння в освоєнні сучасних технологій, нової техніки й інших інноваційних ресурсів;
- підготовка і перепідготовка спеціалістів для ІКС регіону.

Методи роботи сільськогосподарських дорадчих служб в Україні включають взаємодію з користувачами сільськогосподарських дорадчих послуг виключно на засадах консультування, навчання, переконання на добровільній основі, без застосування будь-яких дій примусового характеру (як то: адміністративний

вплив, розподіл матеріальних ресурсів, фінансів, інспектування, контроль тощо).

Виходячи з цього, ефективність функціонування ІКС визначається у процесі:

- збору, узагальнення, адаптації й поширення знань серед зацікавлених суб'єктів аграрного сектора економіки і соціальної інфраструктури села, його населення з усіх питань організації та ведення виробничої й невиробничої діяльності;
- надання послуг товаровиробникам, підприємствам переробки і торгівлі, іншим суб'єктам АПК, а також фізичним і юридичним особам щодо використання сучасних технологій виробництва, організації та управління, у тому числі у вирішенні проблем неплатоспроможності, бізнес-плануванні й маркетингу;
- здійснення дослідно-демонстраційної діяльності з пропаганди і поширення нових видів культур і технологій у сфері агропромислового виробництва.

Світова практика показує, що однією з ключових умов ефективного функціонування ІКС є стала державна підтримка. Держава проводить у життя свою аграрну політику, використовуючи можливості інфраструктури, і може взяти на себе значні витрати на період її становлення [2].

Слід зазначити, що функціонування інформаційно-консультаційної інфраструктури повинно фінансуватися за рахунок регіональних бюджетів і залучення позикових коштів, наприклад, Міжнародного банку реконструкції і розвитку, грантів міжнародних організацій, позабюджетних фондів. На загальнодержавному рівні, в основному, повинна здійснюватися інформаційно-методична підтримка, а також централізована підготовка кадрів для ІКС.

З іншого боку, закордонний досвід функціонування інформаційно-консультаційних служб показує, що платні послуги можуть стати одним із джерел додаткового фінансування ІКС [1].

Введення плати за надані послуги сприяє підвищенню якості виконаних робіт та відповідальності за них спеціалістів, прагненню останніх до навчання й підвищення кваліфікації з метою підтриман-

ня прибутку від своєї діяльності. Введення платних послуг орієнтує підрозділи ІКС на вирішення найбільш актуальних завдань сільських товаровиробників, а також забезпечує зворотний зв'язок фахівців із сільськими товаровиробниками, зміцнює довіру товаровиробників до фахівців ІКС. Крім того, стягування плати за консультаційні послуги дозволить чіткіше реагувати на зміни, які відбуваються на споживчому ринку, що регулюється за власними законами, правильніше відбиватиме значущість служби, виявлятиме орієнтири дальшого розвитку.

25 листопада 2003 року Верховна Рада України прийняла за основу проект Закону України “Про сільськогосподарську дорадчу діяльність” (Постанова ВР України № 1333-IV). Проект Закону визначає правові та організаційні засади сільськогосподарської дорадчої діяльності та регулює відносини у цій сфері.

Висновок. Створення і функціонування служби потребує підготовки висококваліфікованих кадрів спеціалістів і консультантів різного рівня, що володіють педагогічним досвідом, методами і засобами інформаційно-консультаційної служби, тобто спеціалістів, що поєднують у собі функції дослідника, консультанта і викладача.

Ефективна діяльність ІКС неможлива без добре розробленої системи підготовки і перепідготовки спеціалістів-консультантів різного рівня — державного, регіонального й особливо районного. На нашу думку, основною діючою ланкою ІКС повинні бути районні служби. Від досвіду і знань спеціалістів цієї ланки багато в чому залежатиме ефективність усієї служби.

Більш якісно виконувати ці функції ІКС зможуть за умови впровадження в практику роботи сучасних інформаційних технологій збору і розповсюдження економічної, ринкової і науково-технічної інформації, що базуються на використанні комп'ютерів і телекомунікаційного зв'язку. Тому перехід управлінців на використання сучасної комп'ютерної техніки та освоєння ними нових інформаційних технологій також є невід'ємною складовою удосконалення управління АПК.

Забезпечення клієнта інформацією є одним із основних завдань консультування. Консультаційні служби за кордоном збирають інформацію і багато з них стали справжніми експертами по її збору та обробці. Деякі фірми почали створювати спеціалізовані банки даних, шукають нові шляхи роботи з інформацією і використовують її для надання клієнтам нових форм (видів) послуг. Україна тільки розпочала формувати свої інформаційні ресурси, які вивчають професійні бази даних. Засобом доступу до світових інформаційних ресурсів є комп'ютерна мережа Internet [5].

Таким чином, структура інформаційно-консультативних служб регіону виступає істотним елементом оптимізації виробничої інфраструктури сільськогосподарської спеціалізації на регіональному рівні. Особливості перехідного періоду зумовлюють визначальну роль держави у створенні й забезпеченні функціонування ІКС, що передбачає як часткове відшкодування витрат на надання платних консультаційних послуг виробникам сільськогосподарської продукції, так і фінансування суспільно корисних послуг у системі АПК регіону.

ЛІТЕРАТУРА

1. Agriculture: perspectives for advisory work in the context of the future evolution of agriculture [Сільське господарство: перспективи консультативної діяльності в контексті подальшої еволюції сільського господарства. Матеріали семінару, проведеного в Ірландському інституті у справах Європи (Брукс-траат, 1 3000 Лувен, Бельгія) 2-5 грудня 1986 р.

2. Ameur C. Agricultura1 extension. A step beyond the next step [Інформаційно-консультативна служба сільського господарства: крок за кроком]. – Washington (D.C.), 1994 – VIII.

3. World Bank (1997), The State in A Changing World. World Development Report/-NY: Oxford University Press, World 1997.

4. Концепція становлення і розвитку мережі сільськогосподарських дорадчих служб в Україні. Затверджена Наказом Мінагрополітики, УААН, НАУ № 114/36/165 від 25 квітня 2001 року.

5. Лиходедов Н.П., Товстух Л.Е, Информационные ресурсы для бизнеса. С.-Пб.: 000 ИПК "Бионт", 1998.-184 с.

6. Питання функціонування служб ринкової інформації і регулювання ринку сільськогосподарської продукції і продовольства: Матеріали міжнародної конференції "Ринкова інформація й аналіз". – Львів, 2000.

ФОРМУВАННЯ ОПТИМАЛЬНИХ КАЛЕНДАРНИХ ПЛАНІВ НАДАННЯ ПОСЛУГ ФЕРМЕРСЬКИМ ГОСПОДАРСТВАМ

*І.К.Андріанова, кандидат економічних наук, доцент
Л.Я.Боборикіна, кандидат економічних наук, доцент,
Миколаївський державний аграрний університет*

Підприємницька діяльність у сучасних умовах не може обійтись без маркетингу, планування та економічного аналізу. Сільськогосподарські підприємства все більше спеціалізуються, а це в свою чергу розширює ринок послуг. Виникають обслуговуючі підприємства, які займаються збереженням аграрної продукції, лізингом техніки, обробкою ґрунтів, переробкою продукції на умовах, які пропонуються, ремонтом техніки. Спеціалізовані обслуговуючі підприємства приймають замовлення від фермерських господарств і залежно від наявності ресурсів їх виконують.

В останні роки з'явилося багато нових розробок інформаційних систем (ІС) в аграрному менеджменті. На ринку комп'ютерної продукції з'явився новий ППП "MS PROGEST 2002", який призначений для розгляду можливості планування, використання ресурсів, аналізу процесу виконання робіт. Його основою є мережний графік виконання робіт, в якому можна задавати ключові події, враховуючи сезонність сільськогосподарських робіт (фіксовані терміни виконання). Самі фахівці змінилися — вони відкриті для впровадження комп'ютерних систем для забезпечення високої ефективності виконання замовлень. Найбільш інтенсивно ведуться розробки великих ІС, таких як "Галактика", R/3, "Віртуоз", "Агротех", "Агроресурси", "Орендар", основою яких є бази даних. Для складання бізнес-планів є ППП "SUCCESS" та "PROGEST EXPERT", які забезпечують економічне та фінансове моделювання.

Обслуговуючі підприємства будемо розглядати як деяку економічну систему.

Керівник підприємства — керуючий орган, а замовлення — об'єкт управління. Виробництво продукції складає основний зміст

планування, а всі інші аспекти діяльності управління направлені на те, щоб забезпечити прийняття своєчасного, точного та вірного рішення. Необхідність регулювання ходу робіт зумовлена тим, що на керовані об'єкти економічних систем впливає деяка сукупність факторів, яка не підлягає попередній регламентації. Важливими факторами є сезонність робіт з фіксованими термінами закінчення та мінімальними витратами. Тому планування — це найважливіший аспект управління, а всі інші направлені на те, щоб забезпечити прийняття вірного рішення або на своєчасне його виконання.

Дослідимо основні елементи процесу прийняття рішення. Цей процес включає в себе вибір того чи іншого варіанта дій, його аналіза, передбачення результату та порівняння його з цілями, оцінку варіанта, яка зводиться до його схвалення (+) або відхилення (—). В разі відхилення виконується процедура узгодження, що являє собою серію спроб домогтися найкращого узгодження цілей та можливостей обслуговуючого підприємства та потреб фермерських господарств. Вибір варіанта дій завершує процес прийняття рішень та видачу його виконавцям.

При невеликих масштабах виробничих програм керівники виконували всі процедури прийняття рішень самостійно. У теперішній час виникла тенденція залучати в процес прийняття рішення групи спеціалістів, безпосередньо забезпечуючих різні аспекти діяльності фермерських господарств. Від прерогатив керівника відокремлюється та передається відповідальним виконавцям розробка варіанта планових рішень що до виконання сільськогосподарських робіт або надання послуг спеціалізованими підприємствами. Цей процес зумовлений розвитком виробничих сил. Підвищилась складність технологічних способів виконання сільськогосподарських робіт або послуг, значно збільшився обсяг інформації, необхідної для прийняття доцільних рішень. Кваліфіковані рішення синтезували в собі знання та досвід всіх спеціалістів. Рішення, які приймає керівник, перетворились на продукт діяльності не окремих осіб, а груп спеціалістів. Тут велику роль відіграє особистий досвід та знання виконання сільськогосподарських робіт, їх повторення для окремих фермерських господарств, але з урахуванням особливостей цих господарств. Виникає проблема під-

вищення здатності керівника передбачати результати представлених рішень заздалегідь при формуванні попередніх календарних планів.

Цілі обслуговуючого підприємства визначаються площею обробленої землі, видами та сортами сільськогосподарських культур, термінами посіву, необхідною технікою, добривами для отримання високого врожаю та прибутку. Виробка найкращих оптимальних календарних планів надання послуг фермерським господарствам повинна охоплювати всі фермерські господарства та перетворювати показники заданого плану на довгостроковий період у систему конкретних завдань безпосереднім виконавцем на короткострокові відрізки часу. Всі ці фактори визначають широкий клас задач календарного планування, який використовує мережні моделі.

Кожному сільськогосподарському підприємству незалежно один від одного належить підготувати пропозиції зі складу, тривалості та взаємозв'язків необхідних для нього робіт та послуг. Для відображення цих відомостей пропонується використання мережної моделі, у якій направлена стрілка позначає протікаючий у часі процес. Тривалість роботи записується над стрілкою. На початку та на кінці кожної стрілки знаходяться події, дати виконання яких означають момент початку та кінця даного процесу. Пунктирними стрілками (фіктивними роботами) позначається залежність, початок тієї чи іншої роботи від результативних процесів попередніх їх робіт. Мережна модель обслуговуючого підприємства, приймаючого замовлення на послуги від фермерських господарств, представлена на рис. 1.

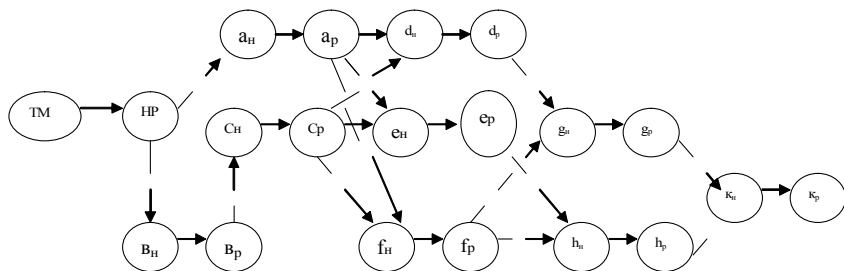

Рис.1. Мережна модель обслуговуючого підприємства
(TM – теперішній момент; HP – початок роботи;
a_n – початкова подія; a_p – кінцева подія)

Найважливіша особливість в тому, що ця мережна модель має математичний аналог — направлений граф. Розраховуються наступні параметри мережної моделі:

- найбільш ранній очікуваний час звершення кожної події. Вона визначається довжиною максимального шляху від ТМ до даної події. Довжина шляху до кінцевої (цільової) події мережної моделі відповідає очікуваній тривалості виконання всіх сільськогосподарських робіт проекту та називається критичним часом, а сам цей шлях — критичним шляхом;
- найбільш пізній допустимий час звершення кожної події. Він визначається різницею між критичним часом та довжиною максимального шляху від кінцевої події мережної моделі до даної події;
- резерв часу на завершення події. Вона представляє собою величину допустимого зміщення в часі моменту звершення події через збільшення тривалості робіт, як йому передають при збереженні незмінної величини критичного часу. Події, які мають мінімальний резерв часу, визначають роботи, які на критичному шляху (критичні роботи).

Визначення розглянутих параметрів є прогнозуванням резервів групового рішення обслуговування усіх фермерських господарств. Керівництво отримує дані про оптимальний час виконання всіх завдань у мережній моделі робіт та про дати початку та кінця кожної роботи. Крім того, з'являється можливість упорядкувати всі роботи за величиною резерву часу. Увага та зусилля керівництва при цьому можуть бути зконцентровані на роботах, які визначають успіх справи, а саме — на роботах, які мають нульові та мінімальні резерви.

Якщо очікувана тривалість виконання всіх робіт перевищує задану — здійснюється перегляд, причому тільки тих робіт, котрі лежать на шляхах мережної моделі, довжина яких перевищує задану тривалість.

В цілому формування оптимального календарного плану зводиться до співставлення деякої множини можливих варіантів надання послуг фермерським господарствам та вибору з них найкращого. Оптимальний за заданим критерієм план знаходиться за допомогою методів математичного програмування, які реалізовані на електронних

обчислювальних машинах за допомогою програми “PROJECT EXPERT”. Автоматизована система застосування ЕОМ у процесі формування оптимальних календарних планів виконання замовлень фермерських господарств представлена на рис.2.

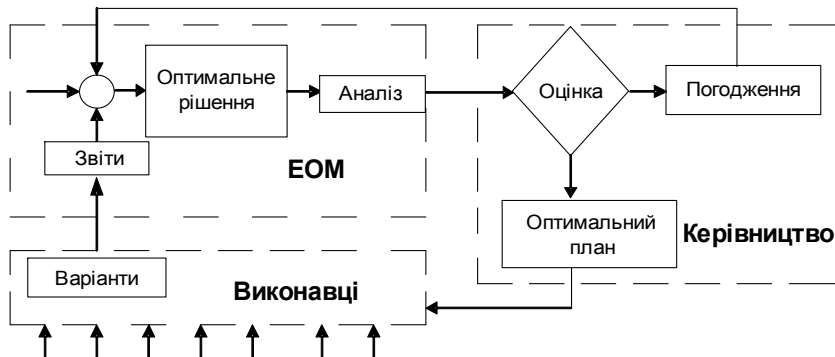

Рис.2. Автоматизована система формування оптимальних календарних планів

Взагалі, задачі оптимального календарного планування — це задачі математичного програмування, які мають свою область допустимих рішень, систему умов — обмежень та цільову функцію, екстремум якої треба знайти. Головні при цьому — обмеження на ресурси (людські, грошові, матеріальні), а також встановлені терміни виконання вузлових подій, які пов’язані з сезонністю сільськогосподарських робіт. Застосування мережних моделей дозволяє простежити своєчасність виконання робіт і вносити корективи в процес їх планування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кофман А., Дебазей.Г. Сетевые методы планирования. -М.:Прогресс,1968
2. Миллер Р.В. Перт – система управления.-М.:Экономика, 1965г.
3. Алтаев В.Н. Сетевое планирование и управление на современном этапе.//Экономика и математические методы.- т.IV.-1968г.
4. Голенко Д.И. Статистические методы сетевого планирования и управления.- М.:Наука, 1968.
5. Зуховицкий С.А. Радчик И.А. Математические методы сетевого планирования.-М.:Наука, 1965.

ЕКОНОМІЧНІ ТА ЕНЕРГЕТИЧНІ ВИТРАТИ НА ОСНОВНОМУ ОБРОБІТКУ ҐРУНТУ

О.О.Артеменко, старший викладач

*Харківський державний технічний університет
сільського господарства*

Постановка проблеми. Головною умовою створення всебічно розвинутого високопродуктивного сільськогосподарського виробництва в сучасних умовах є прискорення технічного прогресу, який вимагає високого рівня розвитку матеріально-технічної бази галузі, всебічної інтенсифікації, а також спеціалізації та концентрації, здійснюваної на основі міжгосподарської кооперації та агропромислової інтеграції.

Матеріально-технічна база є найважливішою складовою частиною продуктивних сил і має багатогранне значення в розвитку сільськогосподарського виробництва.

Від рівня технічної оснащеності засобами виробництва залежить впровадження інтенсивних та індустріальних технологій в галузі.

Із зростанням рівня технічної оснащеності, як правило, збільшується обсяг виробництва сільськогосподарської продукції.

Найбільш активно сільське господарство забезпечувалось технікою з 1970 по 1980 роки, з 1985—1988 роки темпи забезпечення технікою знижуються. Особливо з 1990 року рівень технічної оснащеності різко погіршується (табл.1).

Таблиця 1

Динаміка технічної оснащеності сільського господарства України

Показники	Роки						
	1970	1980	1985	1990	1996	2000	2002
Трактори, тис. шт.	294	422	453	453	426	414,5	302,6
Зернозбиральні комбайни, тис. шт.	77	87	100	106	91	89	63
Автомобілі, тис. шт.	185	237	266	296	207	158,84	147,9

У 2002 році наявність тракторів у сільському господарстві зменшилась майже на 150,4 тис.шт., а зернозбиральних комбайнів залишилось у господарствах на 37 тис. шт. менше. Такий стан

технічної оснащеності сільського господарства потребує від кожного керівника господарства проведення аналізу використання наявної техніки з метою виявлення внутрішніх резервів господарства.

Такий аналіз є необхідним для розробки конкретних заходів та прийняття рішень щодо покращення комплектування МТА, підвищення їх продуктивності для забезпечення виконання операції по вирощуванню сільськогосподарських культур в агротехнічні строки.

Найефективніше використання кожної силової машини, сільськогосподарської машини — основна умова підвищення ефективності всієї наявної техніки в господарстві.

Результати досліджень. Для виконання кожної операції в рослинництві необхідно правильно підібрати склад машинно-тракторного агрегату. Від того, які агрегати (прості чи комбіновані) застосовуються при виконанні операцій залежать їх продуктивність, якість виконаних робіт, величина експлуатаційних витрат та повних енергетичних витрат.

Ми провели розрахунки експлуатаційних та повних енергетичних витрат на полицевій оранці стерні (табл. 2).

Полицева оранка — це оранка з перевертанням скиби, кришенням і переміщенням ґрунту від 16-8 см до 32-40 см. Виконується оранка плугами загального призначення, і спеціальними плугами — ярусними, плантажними та іншими [1].

З аналізу розрахунків видно, що на оранці повинні застосовуватись трактори гусеничні.

Відомо, що максимум ККД трактора відповідає найбільш повній реалізації його можливостей. Тому гусеничні, у яких цей показник вище, більш продуктивні на основних операціях — оранці, дискуванні, плоскорізнному обробітку, культивуванні, посіві [3]. Порівняємо витрати пального Т-150 і Т-150К на глибокій оранці на глибину 25-27 см.

Т-150+ПЛН-5-35 — витрати палива складають 14,7 кг/га при продуктивності — 6,7 га/зм, енерговитрати складають 794,21 МДж/га, а експлуатаційні витрати — 58,34 грн/га. Витрати палива агрегатом Т-150К+ПЛН-5-35 — 19,3 кг/га при продуктивності — 5,8 га/зм, енерговитрати складають 912,31 МДж/га, експлуатаційні витрати при цьому дорівнюють 54,44 грн./га.

Таблиця 2

Результати розрахунків економічних та енергетичних витрат

Назва операції	Склад агрегату			Змінна норма виробітку, га/зм.	Витрати палива, кг/га	Експлуатаційні витрати, грн./га	Приведені витрати, грн./га	Повні енергетичні витрати МДж/га
	марка трактора	марка с.г. машини	кількість с.г. машин					
Оранка стерні на глибину 23-25 см	T-150K	ПЛН-5-35	1	5,8	19,3	54,44	66,63	912,31
	T-150	ПЛН-5-35	1	6,7	14,7	47,72	58,32	494,21
	T-150	ПЛН-6-35	1	8	13,8	43,27	52,16	758,6
	ДТ-75М	ПЛН-5-35	1	5,7	13,2	37,33	43,66	756,46
	ДТ-75М	ПЛН-4-35	1	4,5	16,1	46,68	54,96	932,8
	МТЗ-80	ПЛН-3-35	1	4,1	17,4	54,16	64,94	911,25
	T-130	ПЛН-5-35	1	9,8	12	33,85	39,71	631,99
	ДТ-75М	КПП-250	1	9,4	11	0,68	40,88	605,01
	K-700	ПЧ-4,5	1	16,1	15,2	0,39	46,51	870,74
	ХТЗ-120	КПЗ-3,8А	1	35	3,4	0,18	16,11	198,5
	K-701	ПТК-9-35	1	14,7	16,1	39,04	44,45	847,04
	ХТЗ-170	ПЛН-5-35	1	11,02	18,1	55,69	67	901,87
	ХТЗ-161	ПЛН-5-35	1	7,87	16,7	57,27	70,55	890,31
	ХТЗ-170	ПТК-9-35	1	11,9	19,2	41,72	52,3	646,42
	ХТЗ-200	ПЛН-8-40	1	12,1	11	41	51,41	615,22
	ХТЗ-120	ПЛН-5-35	1	8,2	16,7	51,24	61,52	886,46
	ХТЗ-170	ПП-8-35	1	11,9	15,5	48,46	60,04	809,81

Гусеничний трактор Т-150 витрачає пального на 4,8 кг/га менше від колісного трактора Т-150К, що складає 24 %. Енергетичні витрати гусеничного трактора менші на 118,1 МДж/га, а різниця експлуатаційних затрат на 6,7 грн/га також на користь колісного трактора.

Розрахунки, які наведено у роботі [2, с.46], свідчать, що при різних продуктивності на оранці агрегати з колісними тракторами залежно від потужності порівняно з гусеничними мають на 15-55% більші енергетичні витрати

В Харківській області деякі господарства поповнюють тракторний парк тільки колісними машинами. Так поступають і фермери, які застосовують при оранці МТЗ-80, Т-150 і навіть ЮМЗ-6АЛ.

Та чи можна цю тенденцію назвати обґрунтованою? Відповідь буде не простою і не однозначною. Так, фермер, який має один чи два трактори не стане купувати собі гусеничний трактор — тут він буде колісний, адже він більш універсальний. А ось у крупному господарстві тракторний парк повинний включати як колісні, так і гусеничні трактори.

Звичайно, гусеничні трактори мають свої недоліки — менша універсальність тракторів, низька транспортна швидкість, відсутність асфальтохідності, погані умови праці механізатора через вібрацію. Вартість запасних частин на 1 умовний гектар в 2-3 рази більша, ніж в колісних.

Крім того, необхідно врахувати шкідливу дію ходових систем сільськогосподарських машин на ґрунт. Так, на вологих ґрунтах при основному обробітку ґрунту колісними тракторами утворюються колії, а особливо при буксуванні ґрунт ущільнюється, розтирається, руйнується структура ґрунту.

Щоб обробити цей ґрунт потрібно збільшити енерговитрати на 20-30%, від розтирання (розпилення) ґрунту виникає вітрова і водна ерозія ґрунту, руйнується структура ґрунту, знижується врожайність від 15 до 25% [1], збільшуються витрати на обробіток.

Висновки і пропозиції. Постає питання, що ж робити, щоб зменшити негативні наслідки при виконанні ґрунтообробних операцій. До таких заходів слід віднести застосування системи мінімаль-

ного обробітку ґрунту, під час якої ґрунт обробляється на мінімально можливу глибину і за один прохід в агрегаті виконується кілька технологічних операцій.

Застосування мінімальної системи обробітку сприяє зниженню затрат сукупної енергії на вирощування культури, перш за все за рахунок економії паливо-мастильних матеріалів, а також зменшення кількості проходів машин по полю, що зменшує ущільнення та розтирання ґрунту, а це, в свою чергу, підвищує урожайність культур.

Для зменшення кількості проходів по полю необхідно також застосовувати широкозахватні механізми. В останній час машинно-тракторний парк старіє і зменшується в основному за рахунок малопотужних універсальних тракторів, на які лягає більший обсяг навантаження. Вони швидше зношуються і господарства їх списують більш інтенсивно. Тому потужні трактори К 700, К-701, ХТЗ-170, які є в господарствах, необхідно використовувати більш ефективно.

Так, на оранці з тракторами Т-150 недоцільно застосовувати плуги 3-4 корпусні, а потрібно — 5-6 корпусні. Для тракторів К-700, К-701,

ХТЗ-17021 недоцільні 5-6 корпусні плуги, їм потрібні 7-8-9-12 корпусні. При такому агрегатуванні трактор буде завантажений більше, а вартість робіт буде мінімальною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зінченко О.І. Салатенко В.Н., Білоножко Н.А. Рослинництво. Навч. посіб. - К.: Аграрна освіта, 2001.-365 с.
2. Методические рекомендации по топливно-энергетической оценке сельскохозяйственной техники, технологических процессов и технологий в растениеводстве. -М.:ВИМ, 1989.-60с.
3. Е.Фінн, М. Варшавський, І. Черватюк комплектування машинно-тракторного парку колгоспів і радгоспів.-К.: Урожай,1989.-46с.

ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАСІННЯ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР

І.А.Ажаман, аспірант

Одеський державний аграрний університет

Розвиток ринкових відносин, інтенсифікація виробництва сприяли посиленню конкурентної боротьби між виробниками насіння зернових культур за покупців. Бажання товаровиробників утримувати та збільшувати свою частку на ринку насіннєвого матеріалу спричинили необхідність забезпечення високого рівня конкурентоспроможності їх товару в порівнянні з конкурентним. Це потребує використання спеціальних методик для оцінки рівня зазначеного показника. В подальшому за отриманими результатами можливо буде вжити заходи щодо підвищення конкурентоспроможності сортів насіння.

Конкурентоспроможність насіння зернових культур — це такий рівень його економічних, технічних параметрів, що дозволяє витримати конкуренцію з іншими аналогічними товарами на ринку. Це порівняльна характеристика насіннєвого матеріалу, що містить комплексну оцінку всієї сукупності виробничих, комерційних, організаційних і економічних показників.

У сучасній економічній літературі науковці виділяють декілька методик оцінки конкурентоспроможності товару.

Одна з таких методик базується на визначенні та порівнянні обсягів продажу товарів. Достоїнством цієї методики є відносна простота і доступність у використанні. До недоліків належить невелика вірогідність (масовість продажів може пояснюватися не сильною конкурентоспроможністю товару, а слабким конкурентним середовищем, відсутністю чи недостатністю товарів-конкурентів). Тому, хоча дана методика і застосовується на практиці, вона не має достатнього наукового обґрунтування.

Іншу методику запропонували вчені М.Г.Долинська і І.А.Соловйова. Вона базується на визначенні комплексного показника конкурентоспроможності, де розрахунок здійснюється через кілька операцій [2]:

1. Визначення одиничних показників конкурентоспроможності;
2. Розрахунок рівня конкурентоспроможності за допомогою групових показників по одній групі параметрів;
3. Розрахунок ґрупових показників конкурентоспроможності за економічними критеріями, що характеризуються через витрати споживача на придбання, використання товару протягом усього терміну придатності;
4. Визначення інтегрального показника конкурентоспроможності товару стосовно базового товару.

Достоїнством зазначеної методики є комплексний підхід при оцінці конкурентоспроможності, а недоліком — відсутність обліку ступеню значимості різних споживчих і економічних параметрів. Ця методика з усіх споживчих показників враховує тільки якість, але не враховує інші основні характеристики товарів, зокрема асортиментну характеристику. Однак, незважаючи на зазначені недоліки, ця методика дає більш достовірні результати, чим попередня.

Оцінки інтеграційного показника конкурентоспроможності, що запропонована О.Д.Андреєвою, передбачає такі послідовні операції [1]:

- а) розрахунок ціни споживання (ΠC), що складається з ціни на ринку і витрат, зв'язаних з експлуатацією виробу в період його життєдіяльності:

$$\Pi C = \Pi + B_{TP} + B_y + B_{ЗБ} + B_I + B_O + B_{ПЕ} + B_P + O + B_C + B_{УТ}$$

де Π — ціна на ринку; B_{TP} — витрати на транспортування; B_y — вартість установки; $B_{ЗБ}$ — вартість зберігання; B_I — вартість технічної інформації й іншої документації; B_O — витрати з обслуговування; O — оподаткування; B_C — вартість страхування; $B_{УТ}$ — вартість утилізації;

- б) розрахунок показника конкурентоспроможності (K). У формулі Q — якість товару; C — якість післяпродажного обслуговування, сервісу.

$$K = \frac{Q + C}{\Pi C}$$

- в) визначення рівня конкурентоспроможності як відносного показника, що показує відмінність аналізованого товару від товару-конкурента за ступенем задоволення конкретної суспільної потреби.

Позитивними рисами наведеної методики є урахування трьох найважливіших параметрів конкурентоспроможності: якості товарів, післяпродажного обслуговування, ціни споживання. Негативне — можливість використання для аналізу тільки товарів з різною ціною споживання.

У зв'язку з тим, що раніше розглянуті методики оцінки конкурентоспроможності поряд з достоїнствами мають і певні недоліки, не враховують специфіку насіння зернових культур (продукт сільськогосподарського виробництва і результат науково-технічного прогресу, товар потребуючий державного контролю і підтримки й ін.) необхідно розробити спеціальну методику оцінки конкурентоспроможності насіннєвого матеріалу.

При її розробці враховано позитивні моменти викладених вище методик, а також основні принципи (комплексність, відносність) і показники (якість, ціна), що характеризують конкурентоспроможність будь-якого товару. Комплексна методика базується на використанні розрахункового, експертного, аналітичного та інших методів оцінки. Методика оцінки конкурентоспроможності насіння зернових культур включає наступні етапи:

1. Аналіз стану ринку насіння зернових культур та вивчення сортового складу, представленого на ньому (аналітичний метод).
2. Визначення сорту, конкурентоспроможність якого виявляється, та його безпосередніх конкурентів. Даний вибір доцільно робити, спираючись на обсяги реалізації сортів, розподіливши останні в порядку зростання (зменшення) вказаного параметра (аналітичний метод).
3. Вибір номенклатури показників, за якими проводитиметься визначення конкурентоспроможності сорту (експертний метод).

Пропонується включити наступні групи показників:

- а) показники обсягів використання (**OV**): обсяг виробництва, обсяг реалізації, кількість установ, що реалізують насіння

- вказаного сорту, рік занесення сорту до Реєстру сортів рослин України та відношення року реєстрації до обсягів виробництва та продажу, рівень товарності;
- б) господарські та біологічні характеристики (**GH**): зони реєстрації сорту, середня врожайність при сортовипробуванні, рівень стиглості, зимостійкість, ступінь посухо- і жаростійкості, відношення до вилягання, осипання, стійкість до хвороб, маса 1000 зерен, строки сівби;
 - в) показники якості зерна (**Z**): напрямок використання, сила борошна, об'єм хліба, вміст сирого білка і клейковини, загальна оцінка хліба;
 - г) цінові показники (**C**): ціна, можливість надання скидок підприємством-виробником (при однаковому значенні по всіх сортах даний показник може опускатися);
 - д) показники щодо післяпродажного обслуговування (**PO**): можливість перевезення насіння транспортом фірми, можливість протруєння насіння, надання консультацій по технології вирощування та інше (при однаковому значенні по всіх сортах даний показник може опускатися).
4. Визначення фактичної величини (рівня) показників по кожному з сортів (вимірювальний, обліковий метод).
 5. Визначення відносної ваги рівня кожного показника (експертний, розрахунковий методи). Для груп: показники обсягів використання, цінові показники (за виключенням можливості надання знижки), показники якості зерна (за виключенням напрямку використання) та середня врожайність при сортовипробуванні і маса 1000 насінин пропонується використати наступний підхід до розрахунків їх відносної ваги — оптимальна величина — 1, а останні розраховуємо за формулою:

$$BP_I = \frac{\Phi P_I}{\Phi P_0},$$

де BP_I — відносний рівень показника по I-тому сорту;
 ΦP_I — фактичний рівень показника по I-тому сорту;

ΦP_O — фактичний рівень показника по сорту з найкращим його рівнем.

Рік занесення сорту в Реєстр сортів рослин України — допоміжний показник для розрахунку його відношень до обсягів виробництва, реалізації.

Для показників, що не увійшли до вказаного переліку, шляхом експертної оцінки встановлена наступна вага для кожного значення показника:

6. Зони реєстрації сорту — одна зона (**С, Л, П**) — 0,5; дві зони (**СЛ, ЛП**) — 1; всі зони (**СЛП**) — 1,5.
7. Рівень стиглості — середньоранній (**ср**) — 1; середньостиглий (**сс**) — 0,8.
8. Зимостійкість — низька 0,3; середня — 0,5; вище середньої — 0,8; висока — 1.
9. Посухо- і жаростійкість — низька —0,3; середня —0,5; вище середньої — 0,8; висока — 1.
10. Відношення до вилягання, осипання — нестійкий —0; стійкий —0,5; дуже стійкий —1.
11. Стійкість до хвороб — низька 0; середня — 0,5; висока — 1
12. Строки сівби — оптимальні — 0,5; допускаються ранні і пізні посіви — 1.
13. Напрямок використання — цінний — 0,5; сильний — 0,75; надсильний — 1; сильний, зрошення — 1,25.
14. Можливість перевезення насіння транспортом фірми — так — 1; ні — 0.
15. Можливість протруєння насіння — так — 1; ні — 0.
16. Можливість консультацій по технології вирощування — так —1; ні —0.
17. Розрахунок шляхом сумування відносної ваги рівня кожного показника інтегральних значення конкуренто-спроможності по кожній групі (розрахунковий метод).
18. Розрахунок загального показника конкурентоспроможності сорту (розрахунковий метод) за формулою:

$$K_S = K_{OV} + K_{GH} + K_Z + K_C + K_{PO}, K_S \rightarrow \max,$$

де K_S — конкурентоспроможність сорту; K_{OV} — інтегральне значення конкурентоспроможності сорту по групі показників “обсяги використання”; K_{GH} — інтегральне значення конкурентоспроможності сорту по групі показників “господарські та біологічні характеристики”; K_Z — інтегральне значення конкурентоспроможності сорту по групі показників “якість зерна”; K_C — інтегральне значення конкурентоспроможності сорту по групі показників “цінові показники”; K_{PO} — інтегральне значення конкурентоспроможності сорту по групі показників “післяпродажне обслуговування”.

За результатами отриманих даних, підприємства можуть вживати заходи щодо підтримки та підвищення конкурентоспроможності сортів та планування товарної політики на наступний період.

Дана методика була запропонована для встановлення конкурентоспроможності насіння озимої пшениці сортів селекції СГІ. Для аналізу було вибрано 9 провідних сортів різних виробників елітного насіння, що представлені на ринку України.

Результати проведення оцінки дали можливість розташувати сорти у наступному порядку (за зменшенням конкурентоспроможності): Одеська 267, Селянка, Лада одеська, Ніконія, Альбатрос одеський, Донецька 48, Вікторія одеська, Миронівська 65, Поліська 90. Як ми бачимо, сорти селекції СГІ, і, зокрема, перший з перерахованих, лідирують в порівнянні з їх конкурентами інших виробників насіння. На основі отриманої оцінки можливо зробити рекомендації щодо збереження досягнутого рівня конкурентоспроможності сортів селекції СГІ та пошуку шляхів її підвищення.

ЛІТЕРАТУРА

1. О.Д. Андреева. Технология бизнеса: маркетинг: Учеб. пособ. – М.: ИНФРА-М-НОРМА, 1997. – 224с.

2. М.Г. Долинская, И.А. Соловьев. Маркетинг и конкурентоспособность промышленной продукции. – М.: Изд-во стандартов, 1991. – 127с.

УДОСКОНАЛЕННЯ ЦІНОВОГО МЕХАНІЗМУ НА ПРОДУКЦІЮ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В РИНКОВИХ УМОВАХ

О.Л. Бурляй, кандидат економічних наук, доцент

Уманський державний аграрний університет

О.І. Кондратюк, кандидат економічних наук, доцент

ЄУФІМБ, м. Київ

В.В. Березовський, студент

Уманський державний аграрний університет

Постановка проблеми. Агропромисловий комплекс України потребує державного регулювання цін, фінансово-кредитних відносин між сільськогосподарським товаровиробником і фінансово-кредитними організаціями. У США це зрозуміли в 50-х, в Західній Європі — в 60-х роках. Реалізація програми державної підтримки сільського господарства в короткий термін забезпечила в цих країнах насичення ринку продовольством власного виробництва.

Аналіз останніх досліджень. Варто відзначити, що питання побудови оптимального механізму ціноутворення на сільськогосподарську продукцію привертало увагу значної кількості вчених. Серед сучасних вчених слід відмітити Шпичака О.М., Бойка В.І., Ярославську Т.В., Пашко С.О., Маліка М.Н. тощо. Проте не всі питання цінового механізму є вирішеними, що вимагає більш глибокого і детального аналізу.

Результати досліджень. В країнах Європейського Співтовариства під державне регулювання потрапляє до 90% цін на сільськогосподарську продукцію. Тому не випадково зарубіжні експерти в колективній праці “Концепція і програма”, аналізуючи макроекономічні процеси після другої світової війни, відзначають, що на Заході з 50-х років уряди різних країн використовували один і той же прийом: “вони виключили аграрний сектор з ринкової економіки” [2].

У результаті активного державного втручання ринкова система в аграрному секторі економіки, наприклад, США втратила свою

минулу (особливо, в період криз 1920-х і 1930-х років) стихійність і непередбачуваність, що мали негативні наслідки і для сільськогосподарських виробників, і для споживачів продовольства. У результаті продовольче питання в США втратило значення “Соціального дестабілізатора”, яке він придбав в роки Великої депресії [4].

Активізація державного втручання в сільське господарство сприяє прагненню держави забезпечити продовольчу безпеку країни. Саме загроза продовольчої залежності від інших країн вимагає особливої уваги до агропромислового виробництва з боку держави. Відповідно, і ступінь втручання держави залежить від ефективності аграрного бізнесу в тій або іншій країні.

У багатьох державах Європейського союзу і Японії, де переважають середні і дрібні фермери (5-10 га землі), а проблема самозабезпеченості продовольством ще до кінця не розв’язана, спостерігається активне втручання в сільськогосподарське виробництво. Про це свідчить, зокрема, той факт, що різні види державної фінансової допомоги — субсидії, гарантовані ціни і закупівлі сільськогосподарських продуктів, послуги і т.д. — складали до останнього часу, за розрахунками фахівців, близько 50% фермерського доходу в державах ЄС і приблизно 70% в Японії.

У сільському господарстві України повинна знайти своє застосування така державна політика, яка поєднує в собі як ринкові, так і регульовані ціни. Пропонується розвивати такі форми реалізації продукції: обов’язкові поставки до державного фонду і заставні операції (проводяться державними заготівельними організаціями на контрактній основі) та комерційні операції (через біржі, аукціони, ярмарки тощо).

Для підвищення ефективності аграрного виробництва слід використовувати так звані “ціни підтримки” підприємництва, а саме, заставні ціни, цільові ціни, закупівельні та захисні ціни [3].

У 2003 р. уряд України почав вводити заставні ціни. Це ціни фіксованого рівня, що гарантовані державою, за якими заготівельні організації приймають у заставу під кредит сільськогосподарську продукцію. Вони повинні відшкодовувати середньо-регіональні витрати на виробництво одиниці сільськогосподарської продукції. За-

ставна ставка (заставна ціна) є нижньою межею гарантованих цін на сільськогосподарську продукцію.

Але до них необхідно вводити і цілові, їх іноді називають гарантовані, ціни. Вони повинні розповсюджуватися на найважливіші види сільськогосподарської продукції. Ці ціни орієнтовані на відшкодування витрат (до складу яких включають середню норму прибутку на підприємницький капітал і розрахункову земельну ренту) і на певний дохід (понад середню норму прибутку і земельної ренти). В цілому рівень цілових цін повинен бути розрахований так, щоб вони гарантували рівень доходу для самофінансування, розширеного відтворювання в господарствах з середнім і зниженим рівнями витрат.

Важлива роль належить так званим ціловим цінам, які є бажаним рівнем ринкової ціни на продукцію, гарантуються державою і використовуються для визначення закупівельних, заставних і захисних цін. Цілові ціни не відміняють ринкового механізму ціноутворення.

Для збереження високого рівня цін на продукцію аграрної сфери на внутрішньому ринку України використовуються захисні ціни, які визначають за допомогою зменшення цілової ціни на величину транспортних витрат для доставки товару від пункту перетину ним кордону до пункту проведення торгових операцій. Якщо продукція до перетину кордону матиме значно нижчу ціну, ніж захисна, то необхідно стягувати мить, компенсаційний збір або податок на імпорт продукції сільського господарства.

У ціновому механізмі державою повинні передбачатися і щорічно переглядатися мінімальні ціни на найважливіші сільськогосподарські продукти. Тим самим їх виробники будуть захищені від різкого падіння цін. Для того, щоб захистити внутрішній ринок від дешевого імпорту необхідно застосовувати так звану систему додаткових ввізних мит.

Таким чином, хоча у принципі кожен виробник повинен сам нести ризик збуту, на практиці це правило не діє відносно виробників багатьох аграрних продуктів.

Особливості аграрного виробництва обумовлюють специфіку ринкового ціноутворення в цій галузі. Вона виявляється головним чином в тому, що порушується еквівалентність в обміні, що одер-

жала назву “диспаритет цін” (“ножиці цін”). Ціни на продукцію, яку купують сільськогосподарські товаровиробники, перевищують ціни, за якими вони реалізують свою. Таке явище характерне для аграрного виробництва практично у всіх країнах ринкової економіки.

Розв’язати проблему “диспаритету цін” можливо двома шляхами. Перший — віддати сільське господарство на “відкуп ринкових сил”. Це привело б до прискореної концентрації виробництва в сільському господарстві, економічного банкрутства дрібних і значного числа середніх підприємств. На певному етапі неминуче зростання цін на продукцію сільського господарства (при незмінному її імпорті), оскільки крупні підприємства не відразу можуть заповнити на ринку “нішу”, яку займали збанкрутілі підприємства.

Другий шлях — державне регулювання ціноутворення. В розвинених країнах проблема “ножиць цін” зараз розв’язується саме шляхом їх регулювання державою тими або іншими способами.

В Україні щодо до колгоспів до середини 50-х років питання про еквівалентність обміну між ними і державою в практичному плані не ставилося. Закупівельні ціни були символічними, як і оплата праці. На початковому етапі ринкових реформ уряд пустив на самоплив проблему взаємовигідного обміну між сільським господарством і іншими галузями, що виготовляють для нього засоби виробництва і та споживають сільськогосподарську сировину. Прагнення до радикальної трансформації аграрних відносин, обвальна лібералізація цін призвели до того, що ціни на промислові товари збільшилися в середньому в 5-6 разів швидше, ніж ціни на продукцію сільського господарства. Інакше кажучи, темпи зростання закупівельних цін і тарифів в промисловості були набагато вищими, ніж темпи зростання закупівельних цін на сільськогосподарську продукцію. Відповідно, сільське господарство в стільки ж разів втратило платоспроможність. Держава не змогла стримати зростання цін і тарифів в таких високомонополізованих галузях, як сільськогосподарське машинобудування, нафтопереробка, електроенергетика та ін. Монополісти-переробники сільськогосподарської продукції також достатньо жорстко регулювали ціни на продукцію сільського господарства. Крім того, воно несло порівняно великі економічні втрати від високої інфляції, як галузь з

довгостроковим оборотом капіталу. Сама держава несвоєчасно розраховувалася з селянами за поставлену ними продукцію [1].

Тому диспаритет цін прийняв такі масштаби, при яких відновлення співвідношень цін, що раніше склалися, на продукцію промисловості і сільського господарства вимагає значного часу. Поки що зберігається стійка тенденція дорожчання техніки, енергоресурсів і послуг. Уряд щорічно повинен визначати види і об'єми продукції, які передбачаються до закупівель державою, рівні цін підтримки і відтворювання. Встановлені об'єми необхідної продукції шляхом квотування на конкурентній основі повинні розподілятися між товаровиробниками. Решта продукції реалізується власниками через біржову систему або за іншими каналами.

З метою забезпечення цінового паритету і підтримки доходів в АПК України з урахуванням досвіду західних країн з розвинутою економікою, ціни, за якими сільськогосподарські виробники продають продукцію, повинні формуватися відповідно до договору в поєднанні з державним регулюванням.

Державне регулювання цін, природно, вимагає значних бюджетних засобів. Законодавча і виконавча влада посиляються на їх відсутність. Проте такі твердження і практика невтручання держави в аграрне виробництво розцінюються як необґрунтована аграрна політика.

У перехідній економіці цілком виправдано і здійснення жорсткого контролю за формуванням цін для підприємств, що проводять і реалізують матеріально-технічні ресурси селу. Доцільно сформувати спеціальний фонд державної компенсації за рахунок бюджетних відрахувань і податку на підприємства-монополісти.

Висновки. Отже, оптимальний механізм ціноутворення — це, з одного боку, підтримка певного паритету цільових, заставних і закупівельних цін, а, з іншого, ринкових цін. Ріст ринкових цін, а отже і доходів сільськогосподарських товаровиробників, відбувається за рахунок зростання рівня цільових і заставних цін. АПК України вимагає державного регулювання цін, фінансово-кредитних відносин між сільськогосподарським товаровиробником і фінансово-кредитними організаціями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку. Інформаційно-аналітичний збірник (випуск 6) / За ред. П.Т.Саблука та ін. – К.: ІАЕ УААН, 2003. – 764 с.
2. Время не ждет // АПК: экономика, управление. – 1993. – № 1. – С. 8 – 21.
3. Дозорова Т.А., Погодина Е.А., Тарасов Е.А. Ценовая политика государства в сельском хозяйстве // Сб. трудов. Власть, бизнес и крестьянство: механизмы эффективного взаимодействия. – М.: Энциклопедия российских деревень, 2002. – С. 37-38.
4. Кучуков Р. Ценообразование в АПК стран с развитой рыночной экономикой // АПК: экономика, управление. – 1997. – № 7. – С. 50 – 56.

УДК 657

ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ПОДАТКОВОГО ОБЛІКУ ЗАПАСІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ

***Т.А.Бурова**, кандидат економічних наук, доцент
Національний університет кораблебудування
ім. адмірала Макарова, м.Миколаїв*

Забезпечення економічного розвитку України, подолання відставання від розвинутих країн в інформаційному просторі вимагають висвітлення окремих питань удосконалення організації облікової системи. При цьому реформування фіскальної системи країни зумовило необхідність розподілу єдиної системи бухгалтерського обліку на окремі підсистеми: фінансову, управлінську та податкову.

Аналіз досліджень і публікацій, нормативних документів показує, що окремі положення податкового обліку недостатньо обґрунтовані, до того ж деякі вчені заперечують ведення податкового обліку. У результаті чого впровадження податкового обліку на конкретних підприємствах та організаціях суттєво ускладнюється. Однак, практика організації облікової інформації, звітності диктує необхідність ведення обліку валових доходів (В.д.), валових витрат (В.в.), розробки схеми документообігу податкового обліку.

Метою написання статті є розробка пропозицій по удосконаленню окремих етапів податкового обліку і введення його в прак-

тику організації господарської діяльності підприємств. З 01.07.1997 р. податковий облік на підприємствах України є домінуючим, тому що несе інформацію про складання податкової звітності, нарахування та сплати податків. При цьому податковим інспекціям надано право застосувати штрафні санкції щодо посадових осіб підприємств різних форм власності за несвоєчасне складання звітності, сплату податків. Однак, у жодному нормативному документі не зазначено принципи ведення податкового обліку валових доходів, валових витрат, амортизації основних засобів на конкретному підприємстві.

Нами випробувано і впроваджено схему документообігу податкового обліку на багатьох підприємствах м. Миколаєва: типовий первинний документ — журнали, допоміжні відомості (окрема графа обліку Вд і Вв) — бухгалтерська довідка (для середніх і великих підприємств) — книга обліку Вд і Вв (щомісячна в розрізі складу доходів і витрат і наростаючим підсумком з початку року) — Декларація про прибуток підприємства.

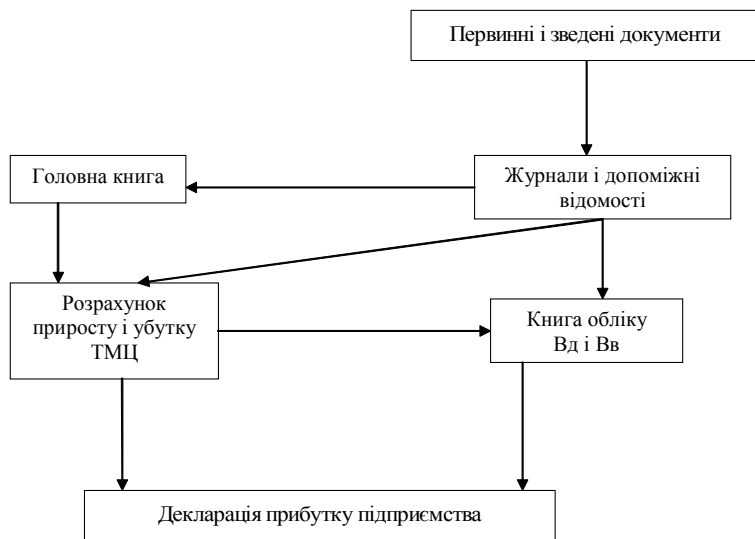

Рис.1. Рекомендована схема податкового обліку валових доходів і витрат на підприємстві

Така схема обліку дозволяє здійснювати контроль за рівнем цих доходів і витрат, їх аналізом і своєчасне складання податкової звітності. Податковий облік Вд і Вв на підприємствах доцільно вести в звичайних журналах або в спеціальних відомостях.

Для відображення Вд і Вв у журналах (відомостях) рекомендується відкрити додаткову графу, де щомісячно в розрізі аналітичних рахунків підраховувати підсумки доходів та витрат, що виникають по операціях продажу і придбань товарів, робіт, послуг. В економічній літературі описано різні методи заповнення книги обліку Вд і Вв. На наш погляд, заслуговує на увагу побудова книги в розрізі місяців кварталу, елементів доходів і витрат наростаючим підсумком з початку року. Така схема книги дозволить сконцентрувати всю облікову інформацію за рік в одному обліковому реєстрі і спростить заповнення податкової звітності ("Декларації про прибуток").

Аналіз даних податкової звітності показав, що найбільша кількість помилок має місце при визначенні приросту (убутку) балансової вартості придбання товарно-матеріальних цінностей згідно з п.5.9 Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств". При цьому порівнюються залишки запасів на початок та кінець року. Приріст відображають у валово-дохідному рядку 01.2 декларації, а убуток — у валово-витратному рядку 04.2. і незалежно від результату розрахунку приросту (убутку) за попередній звітний період декларації можна заповнити тільки один з названих рядків.

З прийняттям Закону України "Про внесення змін у Закон України "Про оподаткування прибутку підприємств" від 24.12.2002 р. №349 (далі — Закон №349) суттєво змінено порядок коригування балансової вартості товарів, сировини, матеріалів, що комплектують, виробів, напівфабрикатів, малоцінних предметів (далі — запасів) на складах, у незавершеному виробництві, залишках готової продукції, витрати на придбання і поліпшення (перетворення, збереження), які включаються до складу валових витрат.

Відсутність послідовних логічних принципів при застосуванні п.5.9 Закону України призвела до того, що значно ускладнилося

ведення податкового обліку валових доходів, витрат практикуючим бухгалтерам та аудиторам.

Особливо це стосується застосування в податковому обліку тільки двох методів оцінки запасів ідентифікованої собівартості і ФІФО згідно з П(С)БО 9 “Запаси” матеріали, що відпускаються для виконання спеціальних замовлень, проектів, а також які не замінюють один одного, оцінюються за ідентифікованою собівартістю. Таким чином, коло видів запасів при цьому методі невелике, основна маса запасів повинна оцінюватися за методом ФІФО, що через свою складність важко впроваджується в обліковій практиці, особливо на підприємствах при ручній обробці даних. Нами апробовано “зворотний” метод ФІФО на підприємствах м. Миколаєва, що дозволив значно спростити складність оцінки ТМЦ на кінець календарного кварталу. Суть його полягає в тому, що оцінка вибуття ТМЦ здійснюється протягом кварталу більш простим в застосуванні і широко використовуваним в практиці ведення бухгалтерського обліку методом середньозваженої собівартості, а наприкінці кварталу кількість запасів, що залишилася (сальдо), переоцінюється за ціною останнього їх надходження. Різниця залишку запасів між середньозваженою собівартістю і методом ФІФО списується по каналах використання товарів, — матеріалів. Розглянемо приклад оцінки вибуття палива в ВАТ “Транссервіс” за 4 квартал 2003 року (див.табл.1).

За даними таблиці видно, що залишок бензину А-76 на кінець року при оцінці за середньозваженою собівартістю склав 17600грн., а за методом ФІФО — 16259 грн. При використанні правила методу ФІФО — вартість першого надходження запасів диктує вартість перших витрат запасів. Проведемо розрахунок залишку бензину А-76 “зворотним” методом, який склав також 16259 грн. $(1,33 \times 300 + 1,30 \times 12200)$. Різниця — 1341 грн. $(17600 - 16259)$, яку необхідно списати по Д-т 23 і К-т 203. Запропонована методика оцінки вибуття запасів дозволить спростити ведення податкового обліку руху товарно-матеріальних цінностей.

Реалізація розроблених пропозицій з удосконалення податкового обліку дозволить прискорити процес обробки інформаційних потоків, посилити контрольно-аналітичні функції бухгалтерського обліку.

Таблиця 1

**Оцінка руху бензину А-76 за середньозваженою собівартістю
за 4 квартал 2003 року**

	Кількість	Собівартість одиниці, грн.	Вартість, грн.	
			середньо-зважена	метод ФІФО
Залишок на 1.10.2003р.	1800	1,4	2520	2520
Надійшло:				
20.10.2003р.	12300	1,45	17835	17835
25.10.2003р.	13500	1,4	20250	20250
15.11.2003р.	15300	1,33	20349	20349
20.12.2003р.	12200	1,3	15860	15860
Разом надійшло	53300	-	74294	74294
Списано на роботу автотранспорту	42600	1,39	59214	
	в т.ч.			
	1800	1,4	$\left(\frac{2520 + 74294}{1800 + 53300} \right)$	2520
	12300	1,45		17835
	13500	1,5		20250
	15000	1,33		19950
Залишок на 1.01.2004р.	12500		17600	16259

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України "Про оподаткування прибутку підприємств" у редакції від 22.05.97р. №283/97-ВР.

2. Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" від 24.12.02р. №349-IV.

3. Лист ДПАУ "Про податковий облік приросту (убутку) балансової вартості товарів" від 22.07.03р. № 11408/7/15-1117.

ИНФОРМАЦИОННОЕ КОНСУЛЬТИРОВАНИЕ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ИНФРАСТРУКТУРЫ АГРАРНОГО РЫНКА

А.И.Бучацкий, ассистент

*Крымский государственный агротехнологический
университет, г.Симферополь*

Информационное консультирование является одним из основных объектов деятельности информационно-консультационных служб (ИКС). К объектам такой деятельности относится: автоматизация документооборота, бизнес-процессов, планирование ресурсов предприятия с использованием ЭВМ, разработка и сопровождение программного обеспечения, создание и сопровождение специализированных баз данных, компьютерных систем и сетей.

При этом знания, которые нужны сельскому товаропроизводителю для обеспечения эффективного производства продукции и ее реализации определяются функциями управления предприятием. Рассмотрим важные для сельских товаропроизводителей категории знаний.

Технологические знания — это агрономические, зоотехнические, ветеринарные и другие специальные знания, необходимые для ведения, контроля и обеспечения технологических процессов при производстве сельскохозяйственной продукции. Роль ИКС в распространении этой категории знаний может и должна быть основной, так как именно связь аграрной науки с практикой является важнейшей функцией службы. И эта связь должна быть двухсторонней. Поэтому мы ратуем за то, чтобы аграрные ВУЗы принимали активное участие в оказание консультационных услуг сельским товаропроизводителям. (Здесь мы наблюдаем связь и поддержку с инжиниринговым консалтингом).

В современных условиях эффективное хозяйствование невозможно без “рыночных знаний”, которые предназначены для налаживания связей и эффективного взаимодействия объектов хозяйствования. Для того, чтобы правильно организовать сбыт товара необходимо знать конъюнктуру рынка в целом и его

отдельных сегментов, искать “ниши” для своей продукции, а для организации производства знать рынки ресурсов, включая трудовые и финансовые. (Без данного сегмента знаний не возможен нормальный маркетинговый консалтинг).

Знания по организации производства и управлению — также являются стержневыми в обеспечении эффективности сельскохозяйственного производства. (Связь с управленческим консалтингом).

Не менее, чем другие знания, необходимы правовые знания, которые позволят избежать попадания в “ловушки” рыночной экономики и находить экономически более эффективные хозяйственные решения, не приводящие к “правовому тупику”. (Связь с юридическим консалтингом).

Получение товаропроизводителем перечисленных знаний наиболее рациональным способом должно обеспечить информационно-технологические знания — знания об источниках информации и коммуникациях, информационных технологиях, правилах выбора экономически наиболее выгодных средств и методов получения информации.

Анализ обеспеченности крупных сельхозформирований компьютерной техникой и наличия у них подключения к глобальной сети Internet в Автономной Республике Крым показывает, что треть предприятий (30,8%) не имеет компьютеров вообще, приблизительно четверть предприятий (26,9%) имеют 1-2 компьютера в большинстве случаев, приобретенных давно и морально устаревших к нынешнему времени. Остальные предприятия (42,3%) имеют больше трех компьютеров. Но и на этих предприятиях эффективность использования вычислительной техники очень низкая, основным и часто единственным объектом автоматизации является начисление заработной платы. Подключение к глобальной сети Internet имеется только на трети сельскохозяйственных предприятий (26,9%).

Следовательно, для ИКС предоставляется огромное поле деятельности в сфере кадрового и управленческого консалтинга, а также по поиску и подбору партнеров, которые бы взяли на себя задачу разработки и создания компьютерных систем и сетей для сельхозпроизводителей. Со своей стороны, ИКС должны провести популяризацию информационно-технологических знаний и обу-

чение персонала предприятий новейшим способам получения, хранения и обработки информации.

Не менее важной задачей является генерация знаний, создание и сопровождение специализированных баз данных ИКС, но данная задача является перманентной, внимание которой сотрудники ИКС должны уделять постоянно.

Основным источником технологических знаний, а также знаний по организации и управлению производством, безусловно, является аграрная наука. Поэтому мы еще раз обращаем внимание на необходимость привлечения потенциала высших учебных заведений к консультационной деятельности.

Сама деятельность ИКС, ее взаимодействие с товаропроизводителями создает основу для формирования новых знаний, т.е. может рассматриваться как источник информации. Эффективность этого вида деятельности могла бы возрасти в десятки раз, если бы существовала налаженная сеть информационно-консультационных центров при аграрных ВУЗах. Обмен информацией о новейших научных разработках и технологиях, базами данных спроса и предложения в конкретном регионе позволили бы сельским товаропроизводителям более активно проводить внедрение новых пород животных, сортов растений и технологий их выращивания в производство, проще выходить на новые рынки ресурсов, необходимых для производства и сбыта сельскохозяйственной продукции. Если обмен информацией между консультационными центрами ВУЗов вполне реален, то обмен информацией между коммерческими консалтинговыми компаниями весьма проблематичен.

Кроме того, развитие сети ИКС усилит процесс конкуренции в данном секторе экономики, что приведет к снижению и стабилизации цен на консультационные услуги на оптимальном уровне. Это позволит решить проблему высокой стоимости услуг для сельского товаропроизводителя, которая по итогам анкетирования занимает одно из первых мест (26% опрошенных) среди общего перечня проблем мешающих развитию рынка консалтинговых услуг в аграрном секторе экономики.

Но не стоит забывать и о других источниках информации. Не менее важны знания, формируемые вне научных организаций, такие

как, например, законодательство, знания конъюнктуры рынков продукции и ресурсов и т.п. Неоценимую услугу здесь может оказать Internet. Он позволяет формировать и оперативно обновлять базу данных, связанную с законодательством. Использование возможностей Internet по размещению и просмотру на сайтах предприятий или специализированных электронных биржах, ма-газинах коммерческой информации позволит оперативно проводить анализ конъюнктуры рынка продукции и ресурсов, проводить мониторинг цен на различные товары.

Нельзя забывать, что для успешного проведения консалтинговой деятельности, как любого нового товара появляющегося на рынке, требуется определенное время для того, чтобы освоить рынок сбыта, требуются определенные затраты на проведение рекламной и просветительской компании. Одним из элементов такой рекламной компании может стать проведение анкетирования сельских товаропроизводителей с целью выявления основных проблем предприятий, их запросов к различным видам консалтинговой деятельности. Естественно, что такое анкетирование, кроме рекламных целей, несет в себе задачу формирования специализированной базы данных ИКС. В настоящее время разработано несколько различных типов анкет, которые рассылаются сельским товаропроизводителям по крымскому региону для решения указанной выше задачи.

При определении задач ИКС, связанных с распространением знаний среди товаропроизводителей, необходимо учитывать особенности производителя сельхозпродукции, как получателя и пользователя этих знаний, и отрасли сельского хозяйства, как среды распространения знаний.

Информационное воздействие ИКС на товаропроизводителя носит рекомендательный характер. Поэтому для результативности их работы первостепенное значение имеет полное осознание каждым отдельно взятым товаропроизводителем исключительной полезности всех видов знаний, распространяемых ИКС.

К основным задачам ИКС по распространению знаний следует отнести:

- изучение товаропроизводителя как пользователя знаний и сферы АПК как среды распространения знаний;

- поиск полезной для товаропроизводителей информации и формирование знаний, включая оформление их в таком виде, в котором они будут наиболее эффективно восприниматься;
- эффективная передача знаний в пользование товаропроизводителю;
- организация для товаропроизводителей доступа к внешним знаниям (за рамками непосредственно ИКС);
- пропаганда знаний.

Таким образом, еще раз отметим, что информационный консалтинг является базисом работы ИКС.

УДК 338.43:332.33+331.522.4+330.123.7(477.46)

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

В.В.Бобко, аспірант

Уманський державний аграрний університет

Ефективність діяльності аграрного сектора економіки значною мірою обумовлена наявністю та раціональним співвідношенням виробничих ресурсів.

Вивчення ресурсного потенціалу саме з точки зору його збалансованості в наш час дуже актуальні в зв'язку із триваючою та методологічно безграмотною приватизацією, яка найчастіше проходить без економічної експертизи (оцінки вартості майна, його фізичного та морального зносу, незавершеного будівництва і т.д.), а також без маркетингового дослідження [4].

Трегобчук В.М. вважає, що проблема формування раціональних ресурсних потенціалів, високоефективного їх використання, а також оптимального забезпечення виробничими ресурсами всіх сфер АПК належить до числа гострих, складних та надзвичайно актуальних як у науковому, так і особливо в практичному плані [2].

Метою даного дослідження є всебічний аналіз ефективності використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств Черкаської області, вивчення взаємозв'язків між основними його складовими.

В процесі досліджень використано діалектичний, монографічний та економіко-статистичні методи досліджень.

Більшість вчених, які займаються проблемами вивчення ресурсного потенціалу, таких як, Юзефовіч А.Е, Бугуцький О.А, Пасхавер Б.Й., Андрійчук В.Г. вважають його як сукупність трудових, природних та матеріальних ресурсів.

Чітке визначення складників ресурсного потенціалу має неабияке значення для адекватного відображення того стану, в якому опинилось сільське господарство (табл.1).

Таблиця 1

**Динаміка елементів ресурсного потенціалу
аграрних підприємств Черкаської області**

Показники	1990 р.*	1995 р.*	1998 р.	2000 р.	2001 р.	2002 р.
Площа с.-г. угідь, тис. га	1421,4	1421,1	1405,2	1359,8	1324,7	1317,5
в т.ч. рілля	1277,7	1283,8	1268,2	1254,7	1239,1	1233,7
Середньорічна чисельність працівників, тис. чол.	218	182,4	140,3	129,5	119,6	101
Основні засоби, млн. грн.	3,8	96583,6	6154,1	3811,5	3326,3	2892,7
Поголів'я продуктивної худоби, тис. гол., в т. ч. ВРХ свиней	958,5 1056,7	732,2 765,0	521,0 671,9	422,5 506,4	417,1 567,0	388,5 610,5
Машинно-тракторний парк, тис. шт. з них: трактори комбайни, шт.	20,4 4173	19,0 418	16,5 3285	14,5 2951	13,7 2774	13,0 2615

* Вартісні показники зображені у млрд. крб.

За аналізований період динаміка основних складників ресурсного потенціалу Черкащини характеризується чітко вираженою тенденцією до зменшення. Незначне 8% зменшення площ сільсь-

когосподарських угідь супроводжувалось зміною їх структури. Якщо в 1990р. рілля складала майже 90%, то в 2002р. — 94%.

Кількість трудових ресурсів за період із 1990 по 2002 рр. скоротилась майже в 2,2 рази. Це було спричинене, по-перше: реорганізацією підприємств, появою структур з приватною формою власності — фермерські господарства, для яких економічно не вигідно наймати велику кількість людей, як то має місце в ПСП “Фортуна” Харківської області, де на 700 га сільськогосподарських угідь працює 10 чоловік.

По-друге: скорочення виробництва таких трудомістких культур, як цукрові буряки (за період із 1990 2002рр. в 4 рази), суттєво зменшує рівень зайнятості населення, а також сприяє посиленню коефіцієнтів сезонності праці. Вибуття трудових ресурсів має значні негативні наслідки, адже підприємство потребуватиме заміщення його продуктивної праці відповідним обладнанням. Економічно обґрунтований розмір виробничих фондів, необхідних для заміни одного працівника, визначають шляхом співставлення його середньорічної заробітної плати і коефіцієнта нормативної ефективності капітальних вкладень у нову техніку або нормативного строку окупності основних виробничих засобів [3]. Згідно з цією методикою вартість основних виробничих засобів, які можуть замінити одного працівника у суспільному виробництві, визначають за формулою:

$$B_{овз} = C_{рзп} \times H_{сок};$$

де $B_{овз}$ — вартість основних виробничих засобів, які необхідні для заміни одного сільськогосподарського працівника;

$C_{рзп}$ — середньорічна заробітна плата одного працівника, грн.;

$H_{сок}$ — нормативний строк окупності основних виробничих засобів.

У 2002р. середньомісячна заробітна плата одного працівника — аграрія Черкаської області становила 173 грн., а затверджений норматив ефективності капітальних вкладень в нову техніку — 15%, тобто обов’язковий строк окупності складає 6,7 року. Враховуючи це, можна розрахувати, що для цього періоду економічна

фондова заміна одного працівника оцінювалась в 13,9 тис. грн. ($173 \cdot 12 \cdot 6,7$).

Особливо в сфері сільського господарства помітно, що роль основних засобів (табл. 1) у формуванні рівня виробництва відображається через використання землі шляхом застосування різноманітних агрохімічних міроприємств. За період із 1998 по 2002рр. вартість основних засобів скоротилась майже на 50%. Їх структура станом на 2002р. виглядає наступним чином: будівлі і споруди складають майже 60%, машини та обладнання — 22% та робоча і продуктивна худоба — відповідно 2,5%.

Аналогічні тенденції мають місце і в машинно-тракторному парку аграрних формувань Черкащини. За період з 1990-2002рр. кількість тракторів та комбайнів скоротилась в 1,6 рази. Враховуючи той факт, що кількість сільськогосподарських угідь залишилась майже незмінною, відповідно зростає навантаження на одиницю техніки. Це зумовлює порушення оптимальних строків виконання технологічних операцій, що веде до втрат врожаю.

Одним із важливих чинників сталого виробництва є тваринництво (табл.1). За період із 1990 по 2002рр. поголів'я ВРХ та свиней скоротилось відповідно на 60 та 40% за умови суттєвого зниження їх продуктивності, в тваринництві, зокрема на 15%.

Скорочення обсягів виробництва продукції тваринництва, як результат системної кризи, веде до поглиблення явища сезонності праці, яке і без того притаманне сільському господарству. Вивільнення працівників веде до збільшення безробіття та нарощування кількості працюючих в галузі рослинництва, тим самим підвищуючи собівартість її продукції.

За помітного скорочення основних елементів ресурсного потенціалу виникає об'єктивна необхідність раціонального використання всіх наявних чинників та створення умов для їх нагромадження. Виходячи з цього, роботу стосовно підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу доцільно проводити в трьох основних напрямках: земельні та трудові ресурси і основні засоби. Лише раціональне використання всієї сукупності цих складових спроможне вивести аграрні підприємства на якісно новий рівень розвитку — ефективне та рентабельне виробництво.

Кожна складова важлива як окремо взятий суб'єкт, та аналіз праць вчених-економістів переконливо свідчить про превалюючу роль, яку відіграють трудові ресурси для аграрного виробництва, особливо їх продуктивність.

Так, Юзефович А.Е. наголошує, що “особливе значення для подальшого росту виробництва продукції сільського господарства в умовах скорочення трудових ресурсів має підвищення продуктивності їх праці” [1].

Білик Ю.Д. вважає, що збільшення виробництва аграрної продукції за рахунок підвищення продуктивності праці може бути вирішене, головним чином, на базі трудової мотивації, послідовного здійснення принципу матеріальної зацікавленості працівників в результатах праці [5].

Таким, що має економічний сенс, є підвищення продуктивності праці кожного працівника через створення додаткової, окрім заробітної плати, матеріальної мотивації за якісно виконану чи, наприклад, понаднормову роботу. Досвід показує, що саме в передових господарствах питанням стимулювання праці надають належну увагу, як результат — їх показники в більшості випадків на порядок вищі за середні.

В ПСП “Конельські Хутори” запроваджено просту і прозору систему матеріального стимулювання праці. За кожен якісно виораний гектар орач отримує 10 кг зерна. Впровадивши таку схему у виробництво аграрне підприємство отримує суттєве покращення якості виконаної роботи та, що найголовніше, безпосередню зацікавленість робітників у результатах їх діяльності.

Досить дієвим стимулом була і залишається заробітна плата, за умови її пристойних розмірів. Як це має місце в ПСП “Весна” Гайсинського району Вінницької області, середній вік працівників якого становить 40 років. Про дієвість оплати праці свідчить і той факт, що в цьому підприємстві є конкурсний відбір на заміщення вакантних посад. А це гарантує дотримання робітниками трудової і технологічної дисципліни.

В результаті проведених нами досліджень спостерігається скорочення розмірів всіх досліджуваних нами елементів ресурсного

потенціалу. Раціональний менеджмент трудових ресурсів у поєднанні з дієвою системою матеріального стимулювання цілком спроможний забезпечити ефективне використання наявних ресурсів та створити передумови для їх нарощування.

ЛІТЕРАТУРА

1. А.Е.Юзефович. Аграрный ресурсный потенциал: формирование и использование. – К.:Наукова Думка, 1987.- С.175.
2. В.М.Трегобчук. Економічні проблеми відтворення і модернізації ресурсного потенціалу АПК./Економіка АПК. – 1999. – №1. – С.54-58.
3. Методичні вказівки по плануванню закупок сільськогосподарської продукції районам та господарствам з урахуванням ресурсного потенціалу / Дер-жагпропром УРСР. К., 1986. -С. 23.
4. Т.Шаталова. Ресурсный потенциал и размеры сельскохозяйственных предприятий // АПК: экономика, управление. – 1999. -№7. – С.49-57.
5. Ю.Д.Білик. Економічні проблеми агропромислового комплексу в умовах формування ринкових відносин – К.:РІЦ УААНП, 1997. -С. 200.

УДК 364.48

ОРГАНІЗАЦІЙНО–ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ СЕЛА

В.М.Бутенко, аспірант

Сумський національний аграрний університет

Тісний взаємозв'язок і взаємозалежність ефективного розвитку та функціонування соціальної сфери села та сфери матеріального виробництва дає нам можливість стверджувати, що соціальний розвиток села, відтворення умов життя на селі можна регулювати за допомогою системи економічних, організаційних, правових та інших механізмів.

Розглядаючи механізми, які забезпечують ефективне функціонування соціальної сфери села, необхідно відмітити, що ми маємо на увазі не відірваність їх, а навпаки, вбудованість у загальнонародний господарський механізм. Механізми ефективного функціону-

вання підприємств АПК та соціальної сфери розглядалися цілим рядом авторів [1- 8]. Спираючись на ці дослідження, ми прийшли до висновку, що соціальна сфера села повинна функціонувати не відокремлено від інших сфер економіки. А це означає, що механізми ефективного функціонування соціальної сфери повинні володіти якостями, які притаманні всім господарським механізмам: цілеспрямованістю, інтеграційністю, гнучкістю, дієздатністю та ін. Таким чином, ставлячи завдання виділити та дослідити механізми ефектвної діяльності соціальної сфери села, нам необхідно спочатку їх окреслити та систематизувати.

Організаційно-економічний механізм повинен бути направлений на підготовку та реалізацію наступних основних управлінських рішень орієнтованих на підвищення рівня розвитку соціальної сфери села:

1. Комплексну оцінку рівня розвитку соціальної сфери села визначену на основі інтегрального показника. При цьому інтегральна оцінка рівня розвитку соціальної сфери повинна включати всі умови життєдіяльності людей певного населеного пункту.
2. Організацію управління соціальною сферою села, яке передбачає планування її розвитку на місцевому рівні. При цьому інтеграція агропромислового комплексу та соціальної сфери села є необхідною умовою підвищення ефективності їх діяльності.
3. Запровадження організаційно-економічно-правової відповідальності місцевих органів влади за стан соціальної сфери та вирішення проблем її подальшого розвитку.
4. Забезпечення реальної економічної вигоди для підприємств агропромислового комплексу від діяльності соціальної сфери села. Стимулювання підтримки соціальної сфери за рахунок коштів агропромислових підприємств.
5. Підвищення рівня життя сільських жителів та повне задоволення їх потреб за рахунок стимулювання розвитку соціальної сфери та збільшення доходів за рахунок підвищення ефективності діяльності агропромислового виробництва.

Організаційно-економічний механізм ефективного розвитку соціальної сфери села ми бачимо як сукупність систем, що сприяють комплексному узгодженню економічних інтересів підприємств агропромислового комплексу, місцевих органів влади та жителів сільської місцевості в сфері задоволення потреб. Складовими організаційно-економічного механізму є наступні системи: фінансово-кредитна; система планування; організаційна система; система регулювання та управління.

Основою організаційно-економічного механізму ефективного функціонування соціальної сфери виступає фінансово-кредитна система підтримки та розвитку соціальної сфери (рис.1).

Протягом довгого часу на утримання і розвиток соціальної сфери села використовувалися переважним чином кошти сільсько-господарських та інших підприємств та організацій, розташованих в сільській місцевості.

Але в ринкових умовах основною метою новостворених аграрних формувань є ефективна сільськогосподарська діяльність, максимізація прибутку і аж ніяк не турбота про соціальну сферу. Але без розвитку соціальної сфери ефективна діяльність зазначених підприємств неможлива, що й зумовлює необхідність реформування фінансових відносин у соціальній сфері села.

Сьогодні необхідно створити такі умови, щоб приватним підприємцям, які функціонують у соціальній сфері, було вигідно відкривати свої філії саме в сільській місцевості. Ми пропонуємо ті підприємства, які реалізують інвестиційні проекти в занепадаючих сільських поселеннях, повністю звільнити від податку на прибуток протягом першого року їхньої роботи, а в наступні шість років поступово збільшувати частку податку на прибуток, яка буде сплачуватися до бюджету (від 50% до 100%). За умови припинення діяльності в сільській місцевості підприємець повинен сплатити податок на прибуток в повному обсязі за всі минулі роки.

Для збільшення пропозиції соціальних послуг, звичайно, повинен також існувати і платоспроможний попит сільського населення, який в основному залежить від рівня заробітної плати. Заробітна плата працівників, зайнятих у сільському господарстві, повинна забезпечувати їм гідний рівень життя, не нижчий, ніж

працівників найбільш розвинутих виробничих сфер. Без підвищення ефективності роботи сільськогосподарських підприємств, звичайно, досягти високого рівня заробітної плати не можна.

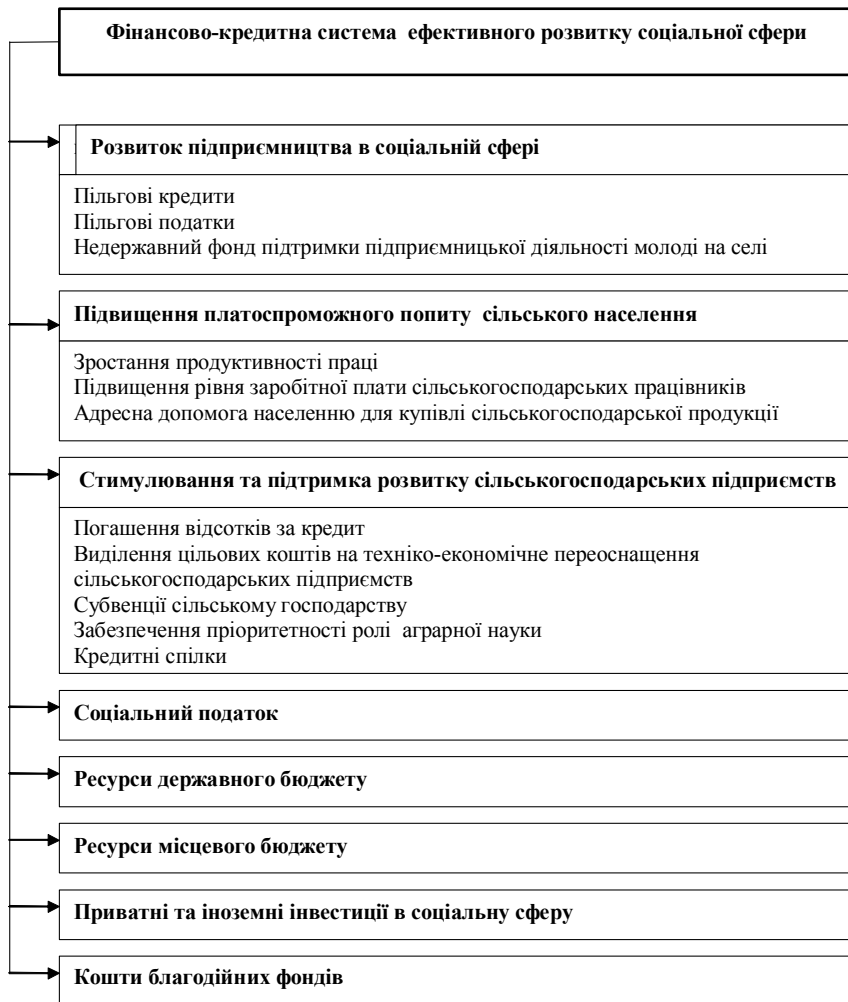

Рис.1. Структурно-функціональна схема фінансово-кредитної системи ефективного функціонування соціальної сфери села

На нашу думку, Україна повинна сьогодні вирішити завдання підвищення ефективності сільського господарства, забезпечення населення продуктами харчування власного виробництва та підтримки його доходів. Необхідність виділення значних державних коштів на створення сучасної матеріально-технічної бази виробництва, в тому числі переробної промисловості, розробки новітніх високоефективних технологій для агропромислового комплексу сьогодні ні в кого не викликає заперечень. Тому в першу чергу, слід надавати кредити для придбання сільськогосподарської техніки за умови погашення значної частини відсотку за кредити з державного бюджету.

Сприяти підвищенню ефективності роботи сільськогосподарських підприємств будуть також характер, темпи земельної та аграрної реформи, становлення багатокладної економіки, рівноправних умов функціонування різних форм власності, формування приватної власності на результати праці, еквівалентного обміну між сільським господарством та іншими галузями. Одночасно при забезпеченні рівності всім формам сільськогосподарського виробництва слід реально сприяти тим формам аграрних формувань, які мають найбільшу ефективність праці та умови для використання сучасних технологій і високопродуктивних засобів обробітку ґрунтів та ведення тваринництва. Ми також вважаємо, що забезпечення пріоритетності ролі науки у здійсненні аграрної реформи, спрямування наукового потенціалу держави на створення умов щодо наближення агропромислового виробництва до передових науково-технічних розробок і технологій, подолання фінансової та інвестиційної кризи, техніко-економічне переоснащення галузей агропромислового комплексу буде сприяти підвищенню ефективності сільськогосподарського виробництва та розвитку соціальної сфери на селі.

На наш погляд, для вирішення проблеми фінансування соціальної сфери слід запровадити соціальний податок. Платниками цього податку повинні бути всі підприємства та організації, незалежно від форми власності, які працюють на території даної сільської (селищної) ради. Для тих господарств, які займаються виробництвом сільськогосподарської продукції, в умовах реформування аграрних відносин і переходу до приватного землеволодіння, об'єктом оподаткування повинна бути земля. Тобто частина земельного

податку обов'язково повинна приймати вигляд соціального податку і залишатися в розпорядженні органів місцевого самоврядування. Ті підприємства, діяльність яких не пов'язана з землею, повинні сплачувати соціальний податок залежно від розміру товарообігу. На селі існує така категорія громадян, яким сьогодні для задоволення життєво необхідних потреб соціальні служби місцевих органів влади надають певні послуги, такі як оранка присадибної ділянки, забезпечення паливом, ремонтні послуги, допомога по господарству та ін. Для надання цих послуг також витрачаються кошти з місцевого бюджету. При введенні обов'язкового соціального податку подібні послуги можуть надаватися громадянам приватними особами у рахунок сплати цього податку.

Але в сучасній ситуації, коли сільськогосподарські підприємства поки що лише розпочинають своє економічне зміцнення, для розвитку соціальної сфери села необхідно більше спрямовувати коштів з державного бюджету. Лише спрямовуючи частину національного доходу держави на розвиток соціальної сфери села можна очікувати позитивних результатів у зміні життя сільського населення, а отже мати майбутнє для всієї країни.

Поповнення бюджету сільських рад може також відбуватися за рахунок благодійних внесків та коштів громадських організацій.

Таким чином, організаційно-економічний механізм підвищення ефективності діяльності соціальної сфери села в умовах формування ринкових відносин в агропромисловому комплексі направлений на практичну реалізацію стійкого, еколого безпечного розвитку агропромислового комплексу та підвищення життєвого рівня сільського населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Заставецька О.В. Комплексний економічний і соціальний розвиток території: теоретичні та методологічні основи дослідження. – Тернопіль, 1997. – 233 с.
2. Зиновьев Ф.В. Формирование эффективных механизмов хозяйствования в агропромышленном комплексе Крыма. – Симферополь: Таврия, 2001. – 260 с.
3. Орлатий М. Соціальна сфера села. – К.: ІАЕ, 1997. – 200 с.
4. Плащинский Н.А. Инфраструктура и эффективность общественного производства. – Минск, 1985. – С.29.
5. Прокопа І.В. Соціальна інфраструктура села: формування нового механізму розвитку. -К.: Інститут економіки НАН України, 1996. – 172 с.

6. Саблук П.Т. Основні напрями розвитку високоефективного агропромислового виробництва в Україні // Економіка АПК. – 2002. – №1. – С.3-13.

7. Савченко В.Ф. Держава та регіон: регулювання соціально-економічного розвитку:[В 3 кн.]. – К.: Знання, 199.- Кн.3.: Місцевий рівень. – 301 с.

8. Скуратівський В. Особливості соціального розвитку і соціальної політики українського суспільства на сучасному етапі//Вісник УАДУ. – 2000. – №6-3. – С.286-290.

УДК 338.439.5:636

СУТЬ ТА УМОВИ ФОРМУВАННЯ РИНКУ ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА В ЧЕРКАСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Н.О.Бленда, асистент

Уманський державний аграрний університет

Питання формування та функціонування ринку продукції тваринництва мають велике значення для забезпечення продовольчої безпеки країни.

Проте на сучасному етапі реформування економіки України, механізм формування та функціонування цього ринку залишається недостатньо вивченим.

Розвитку тваринництва і організації продовольчого ринку в нашій країні присвячено ряд наукових розробок. Чимало попередніх розробок стосовно вказаної галузі мають високу результативність і доцільність. Це публікації Лукінова І.І., Саблука П.Т., Юрчишина В.В., Гайдудького П.І., Андрійчука В.Г.

В статті продовжено розгляд питань по проблемах формування та функціонування ринку продукції тваринництва.

Кожен ринок функціонує відповідно до дії об'єктивних економічних законів, серед яких основними є закон вартості та закон попиту і пропозиції. Ринок виступає як система товарно-грошових відносин, що виникають між покупцями і продавцями, яка включає механізм вільного ціноутворення, вільне підприємництво, рівноправність та конкуренцію суб'єктів господарювання у боротьбі за споживача.

Кожна сільськогосподарська ринкова система акумулює сільськогосподарську сировину, трансформує її в харчові продукти і розподіляє їх між споживачами. Споживачами на ринку продукції тваринництва, як і на будь-якому сільськогосподарському ринку, виступають:

- переробні підприємства,
- підприємства харчової промисловості, що використовують продукцію як сировину для подальшої переробки,
- державні підприємства,
- заготівельні організації,
- підприємства оптової та роздрібної торгівлі,
- населення.

Виробниками тваринницької продукції виступають сільськогосподарські підприємства різних форм власності, селянські (фермерські) господарства та особисті господарства населення.

Як бачимо, сільськогосподарський ринок характеризується численними і складними зв'язками між суб'єктами ринку.

Потрібен комплексний аналіз ринку продукції тваринництва. З одного боку, виробнича галузь знаходиться в кризовому стані: щорічно скорочується поголів'я тварин, залишається низькою продуктивність тварин, руйнується і занепадає матеріально-технічна база галузі. З іншого боку, у складному економічному становищі опинились і переробні підприємства, які змушені скорочувати виробництво тваринницької продукції через низьку купівельну спроможність населення, зменшення сировини.

Необхідно задіяти стимули нарощування чи стабілізації обсягів виробництва, не допускаючи при цьому створення надмірних запасів, які не знаходять збуту, тобто затоварювання ринку. Стосовно ринку продукції тваринництва, регіональний ринок формується залежно від потреб населення, розвитку місцевої промисловості.

Поняття кон'юнктури ринку ґрунтується на співвідношенні попиту і пропозиції. Попит на тваринницьку продукцію формується на внутрішньому ринку і значно скоротився в останні роки, внаслідок зменшення платоспроможності населення і, відповідно, зменшення рівня споживання.

Таблиця 1

**Споживання основних видів продукції тваринництва
на одну особу населення по Черкаській області, кг**

Продукція	1990 р.	1995 р.	2000 р.	2001 р.	2002 р.
М'ясо (у забійній вазі)	62,4	44,2	39,9	36,9	36,9
Молоко	342,1	259	216,3	221,7	252,7
Яйця ,шт.	260	175	119	200	205

** Дані статистичного щорічника Черкаської області за 2002 рік*

Зменшення рівня споживання продукції тваринництва, окрім зниження платоспроможності населення, пов'язано також з підвищенням цін на продукцію. Рівень середніх цін в торгівельній мережі Черкаської області (крім міських ринків) представлено в таблиці 2.

Таблиця 2

**Середні ціни на окремі продовольчі товари
тваринницької групи, грн.за кг або л**

Продукція	1995 р.	1997 р.	1999 р.	2000 р.	2001 р.	2002 р.
Яловичина	2,27	3,69	5,32	8,49	13,72	8,98
Свинина	3,05	5,39	5,3	12,55	16,43	11,15
Птиця	3,76	4,5	8,16	10,07	10,1	9,58
Ковбаса копчена	10	11,55	12,81	17,95	21,86	18,14
Масло вершкове	5,55	7,41	11,77	11,53	11,84	12,97
Молоко	0,42	0,83	1,19	1,58	1,56	1,57
Сири тверді	5,41	8,76	12,07	13,67	15,71	14,58
Яйця (десяток)	2,07	2,45	3,2	3,88	3,77	3,35

Ціна виробленої продукції є визначальною категорією ринку, вона відображає співвідношення попиту і пропозиції та, водночас, впливає на нього в бік досягнення рівноваги. На даний момент на ринку діє протівитратна модель ціноутворення, яка полягає в тому, що вона формується у зворотньому напрямі — від роздрібною ціни, сформованої під впливом попиту і пропозиції, до ціни на сировину, тобто ціни у первинній ланці виробництва [2].

Значне зниження попиту на продукцію тваринництва негативно впливає на закупівельні ціни, за якими споживачі закупають продукцію і сировину у виробників. Починаючи з 1995 року, закупівельні ціни не покривають витрати виробництва в тваринни-

цькій галузі, як наслідок — збитковість галузі тваринництва. З переходом до ринкової економіки сільськогосподарські підприємства, намагаючись забезпечити прибутковість виробництва, скоротили виробництво збиткової продукції або зовсім відмовились від неї.

Це позначилось на обсягах виробництва продукції тваринництва. Виробництво м'яса всіх видів у забійній вазі по всіх категоріях господарств Черкаської області у 2002 році становило 85,7 тис. тонн, або 43,8% від обсягу виробництва 1990 року, виробництво молока — 559,7 тис. тонн (55,4%), яєць — 409,3 млн. штук (72,9%).

На зменшення виробництва відчутно впливає також низька продуктивність худоби, погіршення якості кормової бази тваринництва, що призводить до високих затрат кормів на одиницю продукції і, звичайно, збільшення собівартості.

Потрібне комплексне дослідження всіх вищезазначених факторів, так як їх вплив є взаємопов'язаний і взаємозалежний.

Вирішення цих проблем дасть змогу збільшити обсяги виробництва продукції тваринництва, а отже, підвищити рівень пропозиції на внутрішньому ринку.

В умовах ринкових відносин проблема реалізації продукції стала не менш важливою, ніж проблема її виробництва. Удосконалення інфраструктури підприємства сільськогосподарського ринку потребує невідкладного рішення [2].

Ринкова інфраструктура являє собою систему підприємств, організацій, служб та інших формувань. Це, зокрема, торгуючі формування, до яких належать товарні біржі, торгові дома та торгові дома як брокерські контори бірж, аукціонні торги живою та племінною худобою, підприємства оптової та оптово-роздрібної торгівлі, продовольчі ринки населених пунктів тощо.

Разом з іншими формуваннями (кредитно-фінансовими, страховими, постачальницькими, транспортними і т.п.) вони покликані обслуговувати процес ринкового товарообміну, забезпечувати його надійність, прозорість, стабільність [3].

Функціонування продовольчого ринку певного регіону неможливе без достатнього інформаційного і маркетингового забезпечення. Організація інфраструктури ринку тваринницької продукції в

основному залежить від територіального розміщення її виробництва. Молочним підприємствам, які постачають продукцію на ринок, слід організувати довгострокові і стабільні договірні відносини з сільськогосподарськими товаровиробниками. Більш рухливим буде ринок відносно продукції тривалого терміну зберігання — масло тваринне, сухе молоко і сир. Однак, і для цих видів продукції слід забезпечити гарантії постачання на ринок у вигляді договорів з оптовими і роздрібними організаціями. Інфраструктура м'ясного ринку в найбільш раціональній формі представлена у вигляді спеціалізованого м'ясного оптового ринку і прямих зв'язків м'ясокомбінатів з виробниками сільськогосподарської продукції [1].

Важливою є державна підтримка формування і функціонування ринку, яка має діяти у двох напрямках:

- підтримка і забезпечення платоспроможності попиту на соціально-достатньому і зростаючому рівні;
- підтримка пропозиції (виробництва товарів) через сприяння здешевленню та поліпшенню якості продукції, усунення диспаритету цін, введення заставних цін з метою забезпечення простого відтворення виробництва продукції у збиткових галузях, державні дотації на тваринницьку продукцію.

ЛІТЕРАТУРА

1. В.А.Клюкач. Развитие рыночной инфраструктуры в АПК // Економіка АПК.- 2003.-№9.-с.127-131.
2. Саблук П. Аграрна економіка і політика в Україні : підсумки минулого та погляд у майбутнє. Науково-популярні нариси у трьох томах. Т.ІІ. Аграрна економіка в умовах демографічного державотворення.-К.: Інститут аграрної економіки, 2001.- С.484
3. Формування та функціонування ринку агропромислової продукції (практичний посібник) / За ред. П.Т. Саблука.-К.: ІАЕ, 2000.- С.555

РОЗВИТОК ФОРМ ІНТЕГРАЦІЇ ВИРОБНИЦТВА ПЛОДІВ І ЯГІД, ЇХ ПРОМИСЛОВОЇ ПЕРЕРОБКИ, ЗБЕРІГАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ ТА КООПЕРУВАННЯ САДІВНИЦЬКИХ ФЕРМ

А.П.Бурляй

Інститут садівництва УААН

Постановка проблеми. Сфери агробізнесу є продуктом прогресу суспільного поділу праці і являють собою взаємопов'язаний ланцюжок руху сільськогосподарської продукції від виробника до кінцевого споживача. Виділяють такі основні складові агробізнесу: сільськогосподарське виробництво, агросервісна сфера, постачальницький сектор та сектор переробки і маркетингу продукції.

Вітчизняні виробники сільськогосподарської продукції звикли до діяльності, пов'язаної лише зі сферою виробництва сировини. Такий стереотип склався в умовах державної адміністративно-командної системи, коли державні підприємства постачали сільському господарству засоби виробництва, здійснювали його обслуговування та закуповували у виробника продукцію для подальшої її переробки і продажу споживачам готових товарів за директивно встановленими цінами, які певною мірою забезпечували відтворювальний процес в сільському господарстві.

Проте, при переході до ринкового господарювання склалися несприятливі умови для функціонування сільськогосподарського виробництва, що спричинило також негативний вплив і на інші сфери АПК: менша кількість продукції надходить на переробку, менше користуються послугами агросервісних організацій, виробничі потужності підприємств АПК повністю не використовуються, скорочуються робочі місця, зростає собівартість виробленої продукції та зменшується ефективність виробництва.

Ці процеси об'єктивно спонукають учасників різних сфер агробізнесу до пошуку форм інтеграції сільськогосподарського виробництва, зберігання, переробки, реалізації продукції з тим, щоб усунути протиріччя між економічними інтересами і забезпечити сприятливі

умови для відтворення виробництва в усіх ланках, що складають вертикальний ланцюжок агропромислових підкомплексів [2].

Аналіз останніх досліджень. В даний час в Україні ще не сформувалася загальноприйнята науково обґрунтована концепція розвитку форм агропромислової інтеграції в АПК і, зокрема, в галузі садівництва. Внаслідок приватизації створюються принципово нові організаційні структури на основі приватної власності, які вимагають детального вивчення. Дослідженням проблем розвитку інтеграційних процесів в АПК і в садівництві займаються провідні вітчизняні вчені Саблук П.Т., Малік М.Й., Месель-Веселяк В.Я., Шестопаль О.М., Шумейко А.І., Єрмаков О.Ю. та інші.

Результати досліджень. Отже, основу сучасної економічної політики агропромислового комплексу становить агропромислова інтеграція. Метою інтеграції є поєднання економічних інтересів сільськогосподарських товаровиробників та підприємств промислової переробки сільськогосподарської сировини для досягнення високого кінцевого результату.

На думку сучасних науковців, агропромислова інтеграція являє собою процес синтезу сільського господарства і промисловості, економічну передумову якого становить безперервність науково-технічного прогресу, що ґрунтується на сукупності виробничих взаємовідносин і по-різному проявляється й удосконалюється протягом усього розвитку суспільного виробництва [1].

Винятково важливе значення агропромислова інтеграція має для галузі садівництва, оскільки плодоягідна продукція швидко псується, недостатньо транспортабельна, а тому повинна бути або ж негайно реалізована у свіжому вигляді, або ж відправлена на промислову переробку чи тривале зберігання. Крім цього, як зазначалось вище, дана галузь є надто капіталомісткою і тому для її ефективного ведення потрібні значні кошти, що, як правило, недоступно для сучасних товаровиробників і спонукає їх до інтеграційних процесів.

Отже, агропромислова інтеграція щодо галузі садівництва — це поєднання в єдиному технологічному циклі виробництва плодів і ягід, їх товарної обробки, зберігання і промислової обробки.

На різкий спад агропромислового виробництва істотно вплинуло ослаблення, а нерідко й повний розрив інтеграційно-економічних зв'яз-

ків між виробниками сільськогосподарської сировини та її переробниками. Негативного характеру набули монопольні позиції переробних підприємств, які, прагнучи забезпечити свою фінансову стабільність, з початком ринкових перетворень вдалися до застосування низьких цін на сільськогосподарську сировину (частка виробників у роздрібній ціні садівницької продукції часто не перевищує 25-30%). В результаті аграрні підприємства втратили належні мотиви й матеріальні стимули до виробництва необхідної сільськогосподарської продукції. Це призвело до значного зниження обсягів виробництва продовольчих товарів переробними підприємствами, до зменшення місткості внутрішнього продовольчого ринку і зниження рівня продовольчої безпеки держави.

Досвід розвинених країн світу (США, Канада, Франція та ін.) говорить про інтенсивний розвиток інтеграції в галузі садівництва в них. Високий рівень споживання плодів і ягід на душу населення в цих країнах значною мірою визначається регіональною структурою їх використання, оптимальним співвідношенням між свіжою продукцією та продуктами її промислової переробки, а породно-сортовий склад насаджень в умовах агропромислової інтеграції найповніше формується відповідно до цільового призначення продукції. Цьому сприяє раціональне розміщення об'єктів плодопереробної промисловості та плодосховищ у місцях виробництва садівницької продукції [4].

За останній час в нашій країні вже напрацьовано певний досвід роботи інтегрованих господарських структур. Проведені дослідження дозволяють виділити існуючі та перспективні форми агропромислової інтеграції в галузі садівництва.

Створення агропромислових підприємств. В агропромислому підприємстві поєднуються всі стадії економічного циклу: виробництво, зберігання, переробка та реалізація плодоягідної продукції. Економічна ефективність садівництва значною мірою залежить від наявності в господарстві плодосховищ, холодильних та переробних потужностей. Це дозволяє знизити втрати продукції, зберегти її якість і, як наслідок, збільшити прибуток. Та проведені дослідження в регіоні західного Лісостепу говорять про край незадовільне становище із забезпеченням садівницьких ферм потужностями із

Вісник аграрної науки Причорномор'я,
Випуск 2, т.2, 2004

переробки та зберігання плодів і ягід. Для зберігання, як правило, використовуються непристосовані для цього підвальні та складські приміщення, а переробні потужності взагалі відсутні.

Створення невеликих сучасних переробних цехів, підрозділів у садівницьких господарствах. Оскільки виробництво, рівень забезпечення споживчого ринку плодоягідною продукцією, її асортимент порівняно з іншими країнами світу в даний час є на досить низькому рівні, то важливе значення для поєднання виробництва плодів і ягід із переробкою і зберіганням належить створенню переробних підприємств малої потужності. Особливу роль їх створення має для садівницьких підприємств невеликих розмірів і, зокрема, для фермерських садівницьких господарств.

Створення різних асоціацій садівничих господарств на рівні регіону. Члени асоціацій об'єднуються на добровільних умовах для вирішення спільної мети — одержання максимальних прибутків від реалізації кінцевого продукту та для реалізації різноманітних спільних проектів.

Асоціації координують господарську діяльність учасників на взаємовигідній основі, координують розробку основних напрямків економічного і соціального розвитку асоціації і її учасників. Напрямки діяльності асоціації можуть бути різноманітними: виробничо-консультативного та юридично-консультативного характеру, матеріально-технічного та маркетингового забезпечення, допомога в реалізації продукції тощо.

Щодо садівницьких фермерських господарств, то в регіоні західного Лісостепу вони об'єднуються в наступні асоціації — “Асоціація фермерів та землевласників України”, “Асоціація фермерів-садоводів”, “Асоціація розвитку інтенсивного садівництва Вінничини”, а також неабияка роль у підвищенні ефективності їх функціонування належить центрам підтримки та розвитку фермерства.

Створення взаємозв'язків між садівницькими фермами та переробними заводами. В умовах здійснення аграрної реформи в Україні виключно важливим є питання пошуку ефективних форм інтеграції сільськогосподарських товаровиробників та переробних підприємств з метою кращого використання сільськогосподарської сировини та наявних виробничих потужностей, збільшення

виробництва готової продукції, зміцнення ринку продовольства. Досвід переконує, що коли аграрне виробництво буде технологічно і організаційно пов'язане з результатами реалізації кінцевої продукції споживання, у такому випадку учасники процесів виробництва сільськогосподарської продукції, її переробки, зберігання і реалізації будуть поставлені в однакову залежність один від одного [3].

Нині переробні підприємства шукають найбільш вигідних поставальників сировини, а останні, у свою чергу, прагнуть поставляти власну продукцію тим підприємствам, які забезпечують кращі економічні умови.

Кооперація садівницьких ферм. Відповідно до Закону України "Про сільськогосподарську кооперацію" сільськогосподарський обслуговуючий кооператив являє собою підприємство, що створене для обслуговування переважно членів кооперативу на засадах взаємодопомоги та економічного співробітництва. Обслуговуючі кооперативи створюються для надання сільськогосподарським товаровиробникам послуг, пов'язаних з виконанням їх основної функції — виробництва сільськогосподарської продукції. Такими послугами можуть бути заготівля і реалізація продукції, її переробка, матеріально-технічне постачання, технологічні та обліково-аудиторські послуги, утримання виробничої інфраструктури тощо. Обслуговуючі кооперативи не ставлять на меті отримання прибутку, оскільки їх клієнтами є їх власники.

Економічний механізм між партнерами як вертикальної, так і горизонтальної агропромислової інтеграції в садівництві має формуватися на основі ціни виробництва, тобто з урахуванням нормативних витрат і однакового для інтегруючих структур коефіцієнту прибутковості. У такому разі усувається монополізм з боку партнерів, і їх зусилля спрямовуються на одержання високого ефекту від спільної діяльності [5].

Висновки. Отже, проведені дослідження свідчать про високу ефективність агропромислової інтеграції в садівництві та дозволяють виділити певні існуючі та перспективні її форми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексійчук В.М., Амбросов В.Я., Артикульний Л.О., Федієнко П.М. та ін. Реформування та розвиток підприємств агропромислового виробництва (посібник **Вісник аграрної науки Причорномор'я**, Випуск 2, т.2, 2004

у питаннях і відповідях) / За ред. П.Т.Саблука. — К.: ДОД ІАЕ УААН, 1999. — 532 с.

2. Валентинов В.Л. Вертикальна координація як фактор розвитку міжгалузевих відносин в АПК // Економіка АПК. — 2003. — №6. — С.26-30.

3. Панасик Б. Економічна політика з'єднання галузей АПК // Економіка України. — 2001. — №5. — С.59-67.

4. Шестопад О.М., Єрмаков О.Ю., Баюра Д.О. Агропромислова інтеграція у садівництві в умовах формування ринкових відносин // Садівництво. Інститут садівництва УААН. Міжвідомчий тематичний науковий збірник № 44. К., 1995, С.95 -102.

5. Шестопад О.М. Особливості приватизації плодоягідних насаджень і організації їх продуктивного використання // Сад, виноград і вино України. — 2002. — №11-12. — С.6-8.

УДК 332.631:1

СТРУКТУРНИЙ ФАКТОР ЗБЕРЕЖЕННЯ Й ПІДВИЩЕННЯ РОДЮЧОСТІ ҐРУНТІВ

***Н.І.В'юн**, кандидат економічних наук, доцент*

***О.М.Полімуха**, аспірант*

НаУКМА МДГУ ім. П.Могили, м.Миколаїв

Необхідною умовою забезпечення сталого розвитку в сільському господарстві та гарантування продовольчої безпеки в Україні сьогодні є відновлення й збереження природної основи родючості ґрунтів — їх біохімічного складу і, в першу чергу, вмісту гумусу, що значною мірою є незамінною для стабілізації й підвищення врожайності сільгоспкультур та не може бути компенсована жодним штучним способом. Наведені міркування обумовлюють актуальність теми нашого дослідження.

Природна родючість ґрунтів залежить від складного комплексу чинників її збереження й підвищення. Нами розглянуто кілька з них, виділені за ознакою їх безпосереднього відношення до структури сільського господарства та узагальнені як “структурний фактор”. Його основними складовими виступають структура сівозмін та співвідношення рослинницької й тваринницької галузей. Структурний фактор має також організаційно-економічну специфіку, по-

заяк вибір цих структур є результатом господарських рішень.

Метою нашого дослідження є аналіз сутності й динаміки структурного фактору збереження й підвищення родючості ґрунтів у вітчизняному сільському господарстві, виявлення актуальних проблем та окреслення можливих шляхів і напрямів їх вирішення. Поставлена мета дослідження обумовила такі його завдання: 1) аналіз сутності й ролі структурного фактору; 2) виявлення тенденцій і характеристика сучасного стану його використання; 3) визначення можливих напрямів вирішення виявлених проблем та розробка відповідних рекомендацій щодо принципів державної аграрної політики з урахуванням економічних реалій сьогодення.

Дослідження ґрунтується на джерелах, у яких аналізуються природничі й економічні аспекти та принципи дії чинників — складових структурного фактору в контексті загальної проблематики сільського господарства. Тема та завдання дослідження за сутністю належать до аспектів складної й багатогранної загальної проблеми відтворення природного ресурсного потенціалу АПК і шляхів його забезпечення в сучасних умовах, важливою складовою якої є розширене відтворення природоохоронного типу земельних ресурсів. Організаційно-економічним та екологічним аспектам досліджуваної проблеми присвячено значне коло наукових розробок багатьох вчених, зокрема вітчизняних: І.К.Бистрякова, О.В.Крисального, П.Т.Саблука, В.Я.Мессель-Веселяка, В.Г.В'юна, І.І.Лукінова, В.М.Трегобчука, О.М.Царенка, А.М.Третьяка та інших учених-економістів.

Залежність родючості земель від структурного фактору реалізується через вплив останнього на біохімічний склад ґрунтів. Дослідженнями встановлено, що значна частка необхідних рослинам речовин (зокрема, половина азоту) засвоюється ними тільки безпосередньо з гумусу, тому достатній рівень його вмісту в ґрунтах є не лише сприятливою, а й необхідною умовою стабілізації й підвищення врожайності сільгоспкультур.

Еколого-економічне підґрунтя впливу структурного фактору на родючість ґрунтів полягає, насамперед, у: 1) наявності і гумусодефіцитних (більшість зернових, зокрема, озима пшениця, кукурудза на зерно, технічні і просапні культури), і гумусонакопичуючих культур у структурі сівозмін; 2) можливості досягнення кумуляти-

вних еколого-економічних ефектів за рахунок оптимальної організації сполучення рослинництва й тваринництва в їх органічній єдності, обумовлений біологічними властивостями рослин і тварин.

Інтегральна оцінка залежності балансу гумусу в ґрунтах від структурного фактору має водночас враховувати співвідношення часток гумусодефіцитних і гумусонакопичуючих культур у структурі сівозмін та рівень внесення органічних добрив. Користуючись методами розрахунків [1], можна узагальнити типові варіанти таких сполучень, як зображено на рис. 1.

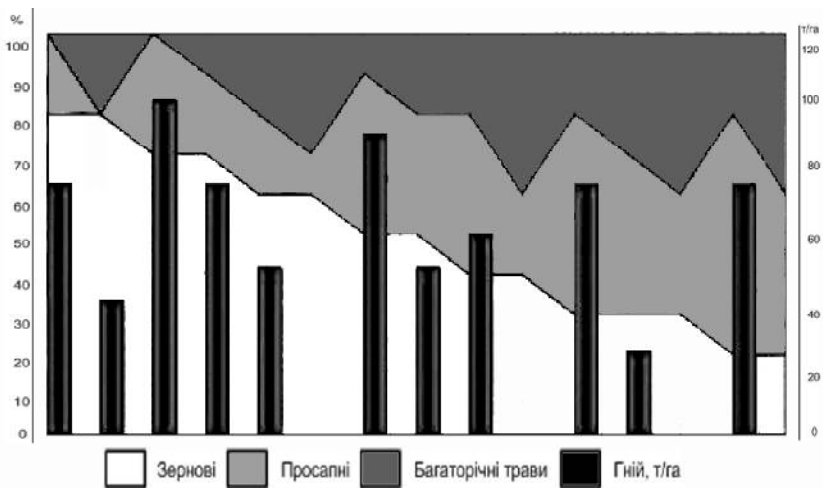

Рис. 1. Орієнтовна середньорічна кількість ґною, необхідна для бездефіцитного балансу гумусу

На рис.1 збільшення частки зернових та просапних культур вимагає внесення більшої кількості органічних добрив для підтримання бездефіцитного балансу гумусу, бо ці культури є гумусодефіцитними; і навпаки: із збільшенням частки багаторічних трав (гумусонакопичуючих) мінімальна потреба в органічних добривах знижується.

У вітчизняній практиці структурний аспект проблеми виснаження ґрунтів має досить тривалу історію. Зокрема, ще в дореформений період у польових сівозмінах недостатньою була частка

багаторічних трав (провідних гумусонакопичуючих культур), а частки зернобобових культур бракувало навіть для збалансування гумусодефіцитного ефекту озимої пшениці. Крім того, внесення органічних добрив з міркувань економії транспортних витрат розподілялось нерівномірно — переважно у кормові сівозміни, під польовими ж сівозмінами баланс гумусу в ґрунтах протягом багатьох років залишався негативним [2]. Ситуація стрімко погіршилась, починаючи з 1991 р.: приміром, у сівозмінах, застосовуваних у Миколаївській області, частка зернових (гумусодефіцитних) культур (без зернобобових) зросла з 44,8% у 1990 р. до 67,7% у 2002 р., зернобобових — зменшилась відповідно з 4% до 3%, а частка найголовніших гумусонакопичуючих культур — багаторічних трав — знизилася з 7,4% до 2,7%, і навіть сумарна частка кормових культур зменшилася з 34,7% до 11,1%, тобто більш ніж утричі (табл.1) [7].

Таблиця 1

Структура посівних площ основних гумусодефіцитних та гумусонакопичуючих культур та внесення органічних добрив у 1990-2002 рр.

	1990 р.	1995 р.	2000 р.	2001 р.	2002 р.
Вся посівна площа, %	100	100	100	100	100
в т.ч.:					
зернові культури (без зернобобових), %	44,8	47,3	56,3	66,6	67,7
зернобобові, %	4	2,5	0,3	0,3	0,3
технічні культури, %	12,7	15,9	21,8	16,7	17,6
картопля та овоче-баштанні культури, %	3,8	4,2	4,5	3,7	3,3
кормові культури, %	34,7	30,1	17,1	12,7	11,1
в т.ч.:					
кукурудза на силос і зелений корм, %	13,9	11,2	6,5	5,4	4,2
однорічні трави, %	10	8,9	5	3,1	3,3
багаторічні трави, %	7,4	7,9	4,3	3,2	2,7
Внесено органічних добрив під посіви, т/га	5,8	0,8	0,1	0,2	0,3

Отже, останнім часом структура посівних площ приблизно відповідає варіантам з комбінацією зернових та багаторічних трав у пропорції від 50:10 до 70:0 (див. рис. 1), а відтак, підтримання бездефіцитного балансу гумусу в ґрунтах вимагало внесення 7,5 —

10 т гною на гектар. Фактичне ж внесення органічних добрив уже в 1990 р. становило лише 5,8 т/га, а у 2002 р. — усього 0,3 т/га (див. табл.1).

Вплив частки тваринництва в сільському господарстві на рослинництво в аспекті родючості ґрунтів реалізується, передусім, через внесення відповідних кількостей органічних добрив, що, звісно, істотно залежить від поголів'я худоби на одиницю земельних площ. Зворотній вплив реалізується, насамперед, через забезпечення кормової бази тваринництва. Тому розглянемо довгострокову динаміку співвідношення рослинництва й тваринництва в Україні, виміряну такими показниками, як поголів'я ВРХ на 100 га сільгоспугідь та поголів'я свиней на 100 га ріллі (звичайно застосовувані в аналізі кормової бази), а також їх сукупне поголів'я на 100 га ріллі (що має найточніше відображати вплив структурного фактору розвитку гумусового господарства). Розрахунки за даними [4], [5] та Держкомстату унаочнено на рис. 2:

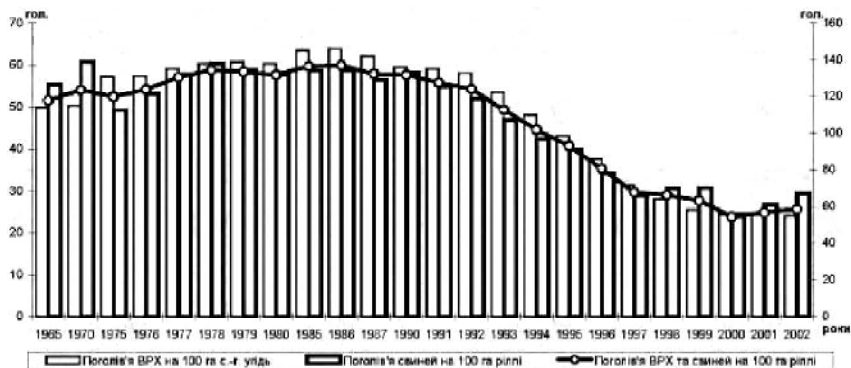

Рис. 2. Співвідношення галузей рослинництва і тваринництва за період з 1965 по 2002 рр.

Слід зазначити, що за довгостроковий період в Україні відбулось суттєве зростання тваринницької галузі, в т.ч. й у відносних показниках порівняно з іншими країнами. Зокрема, за даними історико-економічних досліджень [8], з 1910 р. по 1995 р. поголі-

в'я ВРХ на 100 чоловік населення в Україні зросло з 24,3 до 34 голів, свиней — з 12,9 до 25 голів. Серед країн світу Україна піднялася за цими показниками відповідно з 18-го на 6-е та з 15-го на 13-е місце [8]. Але це зростання відображає тільки крайні стани за довгостроковий період, тоді як протягом перехідного періоду окреслилась стійка тенденція до зниження частки тваринництва в сільському господарстві, що впливає з розгляду правої частини рис. 2 (після 1990 р.).

Головна причина цього зниження очевидна: відносно нижча рентабельність тваринництва порівняно з рослинництвом. Так, співставлення відповідних рентабельностей по районах Миколаївської області у 1996-2002 рр. показує, що за весь період рентабельність рослинництва залишалась позитивною, коливаючись від 15,4% (у 1999р.) до 40,5% (у 2001р.), а тваринництва — негативною, коливаючись від -52,2% (у 1999 р.) до -12,0% (у 2001 р.), причому коливання відбувались майже синхронно [6]. Динаміка розглянутих показників по кожному з районів загалом подібна до обласної.

Виходячи з даних статистики, у 1996 р. одна гривня, вкладена в рослинництво, приносила (в середньому по області) на 83 копійки більший дохід, ніж якби вона була вкладена у тваринництво; по деяких районах ця різниця досягала 1,29 грн. Отже, різниця в рентабельності (що, як правило, й визначає структуру сільгоспвиробництва в господарствах) на користь рослинництва була вагомою, що неминуче вплинуло на частку тваринництва в сільському господарстві. Про стрімке зниження її показників, починаючи з 1990 р., свідчать результати розрахунків за даними [4, 5] та Держкомстату. Так, у 1990 р. поголів'я ВРХ на 100 га сільськогосподарських угідь становило 41 голову, свиней — 45 голів, їх сумарне поголів'я на 100 га сільськогосподарських угідь — 93 голови. За десять років ці показники знизились відповідно до 14, 8 і 23 голів, і навіть державна підтримка тваринництва дозволила лише дещо підвищити їх — відповідно до 14, 12 і 28 голів у 2002 р.

З наведених фактів випливає невтішний висновок: структурний

фактор збереження й підвищення родючості ґрунтів в аспекті співвідношення галузей сільського господарства, як і в аспекті структури сівозмін, використовується в Україні далеко не максимально; більш того, протягом останнього десятиріччя ця ситуація погіршувалась. Безпосередній розгляд даних [4, 5] та Держкомстату щодо динаміки внесення органічних добрив підтверджує сказане (рис. 3).

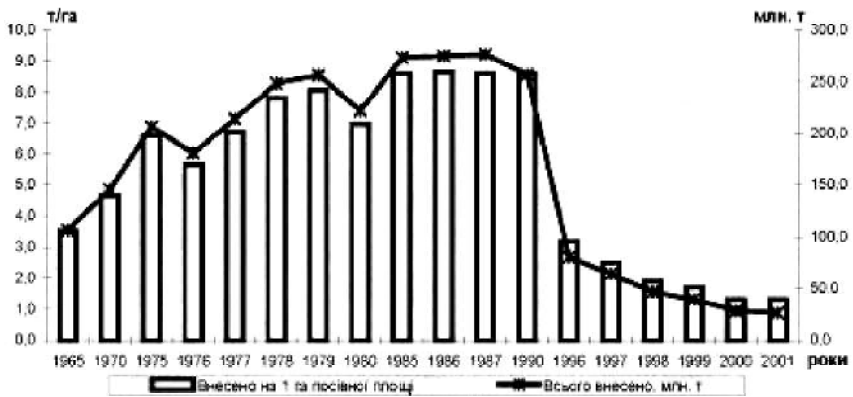

Рис. 3. Внесення органічних добрив під сільськогосподарські культури у 1965-2001 рр.

З огляду на вже згадувану роль гумусу як незамінного джерела значної частки засвоюваних поживних речовин, необхідних сільгоспкультурам, можна стверджувати про безпосередній зв'язок загальновідомого зростання родючості ґрунтів в Україні між 60-ми та 90-ми роками саме з довгостроковою зростаючою динамікою внесення органічних добрив (див. ліву частину рис. 3). Водночас, спадну тенденцію, відображувану правою частиною рис. 3, слід вважати вкрай несприятливою, причому не лише в коротко-, а й у довгостроковому періоді.

Узагальнюючи викладене, слід визнати, що в Україні вже здавна наявні значні резерви підвищення довгострокової родючості ґрунтів за рахунок раціонального використання структурного фактору шляхом: 1) вдосконалення структури сівозмін, у якій сьогодні

необхідно збільшити частку гумусонакопичуючих культур; 2) оптимізації співвідношення рослинництва й тваринництва у сільському господарстві, що за сучасних умов вимагає збільшення поголів'я худоби на одиницю площі ріллі; 3) організації внесення в належних обсягах та оптимального розподілу органічних добрив (гною). Ці структурні зміни є вже не лише доцільними, а й необхідними сьогодні, коли, судячи з динаміки розглянутих вище показників, реальною стала загроза безповоротного зниження родючості земель з усіма наслідками для економіки АПК та продовольчої безпеки країни.

Довгостроковому раціональному використанню структурного фактору перешкоджає, передусім, брак поточного фінансування необхідних для цього додаткових витрат, до яких належать: 1) альтернативні витрати господарств на ведення нерентабельної тваринницької галузі поряд з рослинницькою; 2) витрати упущеної вигоди при вирощуванні менш рентабельних культур з метою оптимізації сівозмін; 3) додаткові транспортні витрати на забезпечення внесення органічних добрив в оптимальних обсягах відповідно до потреби в них на конкретних полях з урахуванням стану ґрунтів і застосовуваних сівозмін.

Зауважимо, що заходи з удосконалення використання структурного фактору збереження й підвищення природної родючості ґрунтів мають інвестиційний характер: адже згадані додаткові витрати окуповуються в майбутніх періодах очікуваним довгостроковим економічним ефектом від цього вдосконалення. Відтак, цим витратам доцільно надати статус інвестицій і включити до складу загальної аграрної інвестиційної політики, зокрема, поширюючи на них підхід, запропонований у дослідженні проблем розвитку інфраструктури експорту зерна [3], в т.ч. положення щодо вітчизняного зернотрейдера і великого зерновиробника як пріоритетного власника об'єкта інвестування, а також щодо використання для залучення інвестицій в аграрний сектор можливостей спеціальних економічних зон.

В теоретико-економічному аспекті, методи господарювання, що призвели до кризової ситуації з ґрунтами, відповідають, на наш

погляд, моделі поведінки економічних агентів з обмеженим часовим горизонтом. Справді, коли в минулому вміст гумусу в ґрунтах значно переважав мінімально необхідний рівень, його зменшення помірними темпами не загрожувало економічному станові господарюючих суб'єктів, тож у межах їх часового горизонту індивідуально раціональною поведінкою було максимальне використання природної родючості ґрунтів (яка здавалась невичерпною) без витрат на її відновлення. Розвиток інтенсивних агротехнологій, заснованих на застосуванні мінеральних добрив, дозволив також протягом тривалого часу частково компенсувати втрати гумусу й підтримувати задовільну врожайність культур.

Обмежившись класичним інструментарієм розглядуваної моделі, вирішення описаного протиріччя між “сьогоднішнім і завтрашнім днем” можна спрогнозувати на той період, коли обидва “дні” потраплять у межі часового горизонту одних і тих самих суб'єктів внаслідок зниження вмісту гумусу в ґрунтах до критичного рівня. Тоді рентабельність кожного господарства настільки істотно залежатиме від попередньої динаміки балансу гумусу в оброблюваних ґрунтах, що інвестування в його збереження стане вигіднішим за тимчасову економію на нехтуванні ним.

Але в реальних умовах вирішення проблеми ефективного використання структурного фактору для збереження й підвищення природної родючості ґрунтів виключно на мікрорівні унеможливають численні обставини, серед яких — брак поточної ліквідності господарств; ризик індивідуального інвестора в збереження ґрунтів не вижити в конкуренції з тими, хто, нехтуючи “завтрашнім днем”, виходить на вищу рентабельність сьогодні; недосконалість відносин власності на землю; тривалість адаптації свідомості до змін у часовому горизонті, а також необхідність застосування чинників впливу на суспільну свідомість, які традиційно належать до компетенції держави.

Відтак, саме аграрна політика держави повинна мати пріоритетним завданням удосконалення використання структурного фактору для збереження й підвищення природної родючості ґрунтів через низку заходів, у т.ч.: організації наукових розробок рекомендованих

структур та оптимальних методів господарювання, сприяння екологізації масової свідомості (через ЗМІ та іншими способами), законодавче закріплення та контроль відповідальності землекористувачів за збереженням й підвищенням природної родючості ґрунтів та найголовніше — державне інвестування у відновлення ґрунтів.

З точки зору класичної економічної теорії, у довгостроковому періоді джерелом фінансових ресурсів для інвестування у збереження й підвищення природної родючості ґрунтів слід вважати частину диференційної ренти I і створеної її післядією частини ренти II. При цьому, якщо за радянських часів доцільним для суспільства вважалося залишати сільгосп підприємствам лише частину їх доходу, обумовлену працею та організацією цих підприємств, вилучаючи диференційну ренту I і створену її післядією частину ренти II [9], то за умов ринкової економіки використання суспільством диференційної ренти в жодному разі не повинно мати характер відчуження. Але, з огляду на вкрай гостру проблему виснаження ґрунтів, певна частина означеного доходу (оптимально — в розмірі диференційної ренти I і створеної її післядією частини ренти II) має обов'язково спрямовуватись на інвестиції в пріоритетних напрямках інтенсифікації та сталого розвитку АПК самими господарствами.

Державні заходи, спрямовані на збереження й підвищення природної родючості ґрунтів, слід впроваджувати з урахуванням необхідності підтримання поточної рентабельності сільгоспвиробництва. Відтак, ця система заходів повинна мати значну частку бюджетних коштів у структурі джерел фінансування та поділ на етапи, на кожному з яких виробник здійснює додаткові витрати не на їх повну суму, а лише в тих обсягах, що не призведуть до його збитковості. В міру відновлення й поліпшення ґрунтів і відповідного збільшення доходів господарств, що їх обробляють, у довгостроковому періоді витрати на збереження й підвищення природної родючості ґрунтів мають бути поступово перенесені на баланс цих господарств.

Формами державного інвестування у відновлення ґрунтів можуть бути фінансування цільових програм відродження й охорони ґрунтів, запровадження на проблемних територіях пільгового режиму оподаткування сільгоспвиробників тощо.

Висновки. Таким чином, нами на підставі аналізу теоретичних положень, представлених у використаних джерелах, матеріалів історико-економічних досліджень та статистичних даних за довгостроковий період розглянуто сутність і роль структурного фактору збереження й підвищення родючості ґрунтів у розрізі двох його основних складових: структури сівозмін та співвідношення рослинницької й тваринницької галузей сільського господарства. Аналіз фактичних тенденцій виявив, що структурний фактор збереження й підвищення природної родючості ґрунтів сьогодні використовується незадовільно — передусім, через фінансову скруту сільгосппідприємств, яка робить поточну рентабельність головним і чи не єдиним критерієм їх структурних рішень. Так, у сівозмінах домінують гумусодефіцитні, але найрентабельніші культури, а в загальній структурі сільського господарства частка тваринництва знизилась через його збитковість і є катастрофічно недостатньою для забезпечення рослинництва органічними добривами в обсягах, необхідних для підтримання бездефіцитного балансу гумусу в ґрунтах.

Відхилення від біологічно оптимальних структур набули таких масштабів, що створюють загрозу продовольчій безпеці та економічному розвитку України в довгостроковому періоді через катастрофічне виснаження земель. Запобігання таким наслідкам вимагає невідкладних заходів, які пов'язані з додатковими витратами. Нами визначено напрями цих витрат та обґрунтовано їх інвестиційний характер, а також розглянуто мікроекономічне підґрунтя прийняття окремими господарствами рішень щодо здійснення цих інвестицій. Вирішення проблеми збереження й підвищення природної родючості ґрунтів виключно на мікрорівні визнано неможливим, а відтак, запропоновано включити це завдання до пріоритетів аграрної політики держави та вжити відповідних заходів, провідним з яких у короткостроковому періоді має виступати фінансування інвестицій у відновлення й підвищення природної родючості ґрунтів у формі цільових програм. Також розглянуто (в теоретико-економічному та прикладному аспектах) джерела інвестицій у відновлення й підвищення природної родючості ґрунтів. У довгостроковому періоді, з точки зору загальної економічної теорії, джерелом цих інвестицій

логічно вважати частину одержуваної господарствами диференційної ренти І і створеної її післядією частини ренти ІІ.

Водночас, на практиці жодні міркування не позбавляють актуальності потребу господарств у підтриманні хоча б мінімальної рентабельності і в короткостроковому періоді. Тому система заходів державної політики збереження й підвищення природної родючості ґрунтів повинна мати поділ на етапи, на кожному з яких сільгоспвиробник здійснює необхідні додаткові витрати в межах власної беззбитковості, а решту їх вартості тимчасово бере на себе держава. В міру відновлення ґрунтів і зростання родючості земель (та відповідного зростання доходів господарств, що їх обробляють) зазначені витрати мають переноситись на їх баланси. Таким чином, поступово відбуватиметься перехід вітчизняного сільського господарства на довгостроковий шлях розширеного відтворення природоохоронного типу земельних ресурсів, у т.ч. й в аспекті його структурного фактору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильев В., Филиппова Н. Справочник по органическим удобрениям. – М.: Колос, 1984.- 255 с.
2. Вьюн В.Г. Организационно-экономический механизм рационального природопользования в сельскохозяйственном производстве. – Днепропетровск: Пороги, 1994. – 160 с.
3. Політуха О.М. Інфраструктура експорту зерна та проблеми її розвитку // Економіка АПК. – 2003. – № 11. – С. 38-45
4. Сельское хозяйство СССР / Центральное статистическое управление СССР – М., 1981.
5. Сельское хозяйство СССР: Статистический сборник / Госкомстат СССР. – М.: Финансы и статистика, 1988. – 535 с.
6. Статистичний збірник "Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств Миколаївської області (за 1996-2002 роки)" / Миколаївське обласне управління статистики. Під загальним керівництвом П.Ф.Зацаринського. – Миколаїв, 2003.
7. Статистичний щорічник "Сільське господарство Миколаївської області 2002 р." – Миколаївське обласне управління статистики, 2003.
8. Шпичак О.М. Сільське господарство України на початку та в кінці ХХ століття. – К.: ІАЕ, 2000.
9. Экономическая энциклопедия. – М.: Сов. энциклопедия, 1972. – Т. 7.

ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ РЕГІОНАЛЬНОГО ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

Ю.О.Васюра, асистент

Миколаївський державний аграрний університет

Підвищення рівня життя населення, забезпечення прав і свобод громадян, можливостей для вільного розвитку особистості на основі сталого зростання економічних показників — головна мета урядової політики, яка визначена Програмою діяльності Кабінету Міністрів від 19.02.2003 р. Даний документ є головним орієнтиром в роботі Пенсійного фонду. На виконання цієї програми був прийнятий Закон України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування” від 9.07.2003, який і визначив пріоритетні заходи, пов’язані з їх подальшим впровадженням у життя, а саме:

- створення економічних передумов та інформаційно-технічної бази для обов’язкової накопичувальної системи пенсійного забезпечення;
- організація ефективної системи зберігання та управління пенсійними активами;
- зменшення пільг при сплаті внесків до Пенсійного фонду та запровадження механізму компенсації відповідних втрат Пенсійного фонду;
- остаточне розмежування джерел фінансування пенсій, призначених за різними пенсійними програмами;
- створення системи державного регулювання і контролю у сфері пенсійного страхування.

Виконання цих заходів повинно забезпечити зниження рівня бідності серед пенсіонерів, поставити розмір пенсій у залежність від трудового внеску особи, допомагати акумулювати інвестиційні ресурси, які спрямовуватимуться в національну економіку. Тому науковий аналіз доходної частини бюджету Пенсійного фонду України набуває особливого значення й актуалізує проблему спроможності забезпечувати пенсіями регіон. Розв’язанню цього завдання приділили чимало уваги багато науковців та практиків: О.В.Бевзенко,

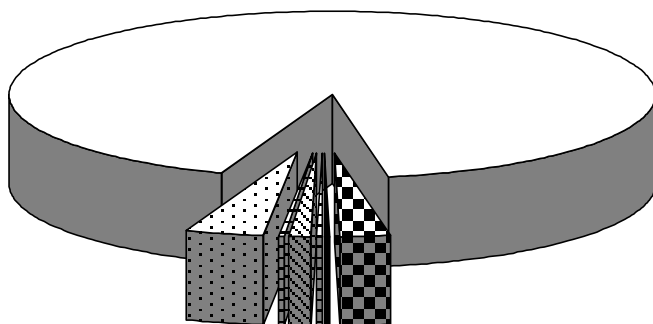
О.Д.Гордей, О.М.Мельник, Л.Є.Момотюк, Л.М.Добровольська.
Проте складність даної проблеми потребує її подальшого вивчення та дослідження.

Головною метою роботи Пенсійного фонду в цілому, кожного керівника та спеціаліста зокрема є наповнення його бюджету, тому що жоден запланований захід неможливо здійснити, якщо доходна частина бюджету не виконується. За оперативними даними Головного управління Пенсійного фонду України в Миколаївській області в середньому за 2001-2003 роки доходи склали 527532,7 тис.грн. (табл.1, рис.1).

Таблиця 1

**Склад і структура доходів головного управління ПФУ
в Миколаївській області**

Види доходів	2001 рік		2002 рік		2003 рік		В середньому за 3 роки	
	сума, тис. грн.	структура, %	сума, тис. грн.	структура, %	сума, тис. грн.	структура, %	сума, тис. грн.	структура, %
Власні кошти	408552,7	90,7	491400,5	90	550398,1	93,9	483450,4	91,6
Надходження за додатковими ставками	11351,2	2,5	13650	2,5	15232,4	2,6	13411,2	2,5
Кошти Фонду Чорнобиля	900,9	0,2	2184	0,4	-	-	1028,3	0,3
Кошти Фонду соцстраху від нещасного випадку	-	-	2202,1	0,4	893,8	0,15	1032	0,2
Кошти загального фонду Держбюджету	11171	2,5	8190	1,5	-	-	6453,7	1,2
Кошти державних центрів зайнятості	2252,2	0,5	1638	0,3	2043,6	0,35	1977,9	0,4
Кошти по перерозподілу	16216	3,6	26736	4,9	17585,6	3	20179,2	3,8
РАЗОМ	450444	100	546000,6	100	586153,5	100	527532,7	100

- Власні кошти 91,6 %
- ▣ Кошти за додатковими ставками 2,5%
- Кошти Фонду Чорнобиля 0,3 %
- ▤ Кошти Фонду соцстраху від нещас. випад. 0,2%
- ▥ Кошти Держбюджету 1,2 %
- ▧ Кошти держцентрів зайнятості 0,4%
- ▨ Кошти по перерозподілу 3,8%

Рис. 1. Структура доходів головного управління ПФУ в Миколаївській області в середньому за 2001-2003 роки

Основну частку в структурі доходів займають власні кошти: 90,7% — у 2001 році, 90,0% — у 2002 році, 93,9% — у 2003 році. Надходження за додатковими ставками складають 2,5%. Кошти Фонду Чорнобиля для виплат пенсій використовувалися лише в 2001 році в сумі 900,9 тис. грн. Всі інші надходження складають близько 10% всієї суми доходів Головного управління ПФУ в Миколаївській області. Як бачимо, основну частину доходів складають власні кошти. Проаналізуємо їх динаміку в розрізі районних та міських відділів Миколаївської області (табл. 2).

Загальна сума власних коштів збільшувалася щорічно року протягом трьох останніх. Так, в 2003 році вона досягла 550398,1 тис. грн., що на 34,7% більше, ніж в 2001 році та на 12,0% більше за 2001 рік. Найбільше зростання надходження власних коштів по міських відділах — це в Центральному районі м. Миколаєва на 23,1% порівняно з 2002 роком та в 1,5 рази порівняно з 2001 роком.

Аналіз динаміки та виконання плану надходжень власних коштів
до бюджету управління ПФУ в Миколаївській області

Назва міськрайвідділу	2001 рік			2002 рік			2003 рік		
	План над- ходжень, тис. грн.	Фактичні надходжен- ня, тис. грн.	% вико- нання плану	План над- ходжень, тис. грн.	Фактичні надходжен- ня, тис. грн.	% вико- нання плану	План над- ходжень, тис. грн.	Фактичні надходжен- ня, тис. грн.	% вико- нання плану
Ленінський	58622,9	80904,4	138	85363,7	93200,2	109,2	102558,1	103718,1	101,1
Центральний	45294,3	52732,9	116,4	56006,7	64372,3	114,9	74183,9	79207,2	106,8
Заводський	62723,9	72749,9	116	80617,3	92215,8	114,4	99056,8	100054,7	101
Корабельний	44418,1	49411,1	111,2	50999,3	56827,1	111,4	59631,6	61105	102,5
м. Вознесенськ	13042,3	13297,2	102	14035,4	14770,8	105,2	16343,2	17074	104,5
м. Первомайськ	12328,5	13292,4	107,8	14415,5	14889,3	103,2	17158,7	18048,5	105,2
м. Южноукраїнськ	31284,1	39592	126,6	43101,3	54043,5	125,4	59550,1	57326,6	96,3
Арбузинський	2416,5	3060,9	126,7	3278,2	3883,1	112,4	4122,3	4184,1	101,5
Баштанський	4463	5987,8	134,2	5815,2	7455,7	128,2	8244,4	8335,5	101,1
Березанський	3367,5	4861	144,4	4577,4	5329,1	116,4	5154,4	5155,3	100
Березнегуватський	2033,4	2821,3	135,4	3004,2	3509,2	116,8	3636,6	3853	106
Братський	2020,9	2510,7	124,2	2624,9	2927,6	111,5	3162,1	3163,4	100
Веселинівський	2319	2992,4	129	2745,2	3526,8	128,5	3841,3	3949,1	102,8
Вознесенський	3417,9	3775,1	110,5	4179,2	4591,3	109,9	5367,8	5367,6	100
Врадіївський	1830,1	2445,7	133,6	2347,9	2887,4	114,5	3056,1	3235,9	105,9
Доманівський	2617,7	3126,9	119,5	3154,4	3653	115,8	4055,1	4191	103,4
Єланецький	1738,3	2199,6	126,5	2513,9	2732	108,7	2749,4	2750	100,1
Жовтневий	10466,5	13082,4	125	12192,6	15301,8	125,5	17166,1	18038,7	105,1
Казанківський	2099,5	2796,6	133,2	2831,8	3764,5	132,9	3941,9	4139,7	105
Кривоозерський	2358,1	3122,2	132,4	3149,3	3554,1	112,9	3727,5	4315	115,8
Миколаївський	6156,4	7563	122,8	7328,3	8703,6	118,8	9730,9	9790,3	100,5
Новобузький	3061,1	4157,6	135,8	4095,3	4783,8	116,8	5663,4	5664,1	100
Новоодезький	3364,2	4169,1	123,9	4606,9	5346,2	116	5715,5	5716,2	100
Очаївський	4813,5	5867	121,9	5333,2	6398,5	118,9	7471,4	7497,8	100,4
Первомайський	4803,6	6983,5	130	6752,8	8306,6	109,6	8643,1	8644,2	100
Снігурівський	4559,7	6050	132,7	6030,5	6827,2	113,2	7656,9	7883,1	103
РАЗОМ	335471	403552,7	121,8	430151	491400,5	114,2	539588,6	550398,1	102

Серед районних відділень найбільше зросли надходження в бюджет ПФУ Кривоозерського району: на 21,4% більше порівняно з 2002 роком та на 38,2% порівняно з 2001 роком. Лише в Березанському відділенні ПФУ в 2003 році власні надходження зменшилися на 3,3% порівняно з 2002 роком. В цілому ж можна зробити висновок, що чітко простежується тенденція до збільшення щорічних надходжень власних коштів до бюджету ПФУ в Миколаївській області.

Але зростання сум доходів бюджету ПФУ ще не означає їх достатність для виконання зобов'язань по сплаті пенсій. Щоб визначити цей показник, слід розглянути наповнюваність доходної частини бюджету ПФУ відповідно до запланованих показників.

Як бачимо, план надходження власних коштів до бюджету Головного управління ПФУ в Миколаївській області було не лише виконано, а й перевиконано в 2003 році на 2%, в 2002 році — на 12,2%, в 2001 році — на 21,8%. Найбільше виконання плану: в 2001 році серед міських відділень було в Ленінському районі м. Миколаєва — 138,1%, серед районних — в Снігурівському — 132,7%; в 2002 році в м.Южноукраїнську 125,4% та Казанківському відділенні 132,9%; в 2003 році в Центральному районі 106,8% та Березнегуватському районі 106,0%.

Невиконання плану надходжень за досліджуваний період було лише в 2003 році в м.Южноукраїнськ — 96,3%. Також ми бачимо, що сума надходжень кожного року зростає, а перевиконання плану з кожним роком зменшується. За результатами аналізу можна прогнозувати в подальшому невиконання планів надходження власних коштів. Це зумовлено тим, що в наявному арсеналі прийомів, форм і методів роботи спеціалістів Пенсійного фонду переважають заходи примусового впливу. Типові серед них: притягнення порушників платіжної дисципліни до кримінальної відповідальності, накладення штрафів, подання матеріалів на розірвання контрактів тощо. Незважаючи на результативність цих заходів, відчутною була їхня вимушеність.

Аналіз кожного випадку порушень платіжної дисципліни свідчить, що багато з них можна було уникати і попередити. Тому

необхідно напрацювати нову стратегічну концепцію роботи з платниками страхового збору. Суть її полягає в докорінному перегляді традиційних взаємин з платниками і побудови їх на засадах соціального партнерства. По-перше, слід практикувати зустрічі-співбесіди з керівниками підприємств-боржників, на яких знаходити альтернативні рішення погашення заборгованостей. Так, результатом бесіди керівника Снігурівського районного відділення ПФУ з одним із найбільших боржників по району є погашення відразу всієї суми заборгованості 230 тис. грн. після того, як було роз'яснено особливості застосування законодавчих актів до неплатників та надано альтернативу в подальшому — сплачувати 50% штрафних санкцій. Такий позитивний досвід Снігурівського ПФУ доцільно використовувати всім відділенням ПФУ в Миколаївській області, оскільки можливо погасити недоїмку, яка на 1.01.04 р. складає по області 22484,6 тис. грн. По-друге, з метою заохочення платників до своєчасної і повної сплати страхового збору запровадити щорічний огляд-конкурс “Кращий платник Пенсійного фонду”.

Такий творчий підхід та нові форми роботи з платниками збору на обов'язкове пенсійне страхування, на нашу думку, безумовно допоможуть в наповненні бюджету Пенсійного фонду та забезпечать фінансову стабільність пенсійної системи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бевзенко О.В. Соціальний аспект пенсійного забезпечення // Економіка АПК. — 2003. — №8. — С.153-155.
2. Закон України “Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування” від 9.07.03. №1058-IV.
3. Момотюк Л.Є. Особливості формування соціальних гарантій у ринковій економіці // Фінанси України. — 2003. — №7. — С.54-55.

ОСОБЛИВОСТІ ФАКТОРИНГОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

В.Л.Вакуленко, аспірант

Національний аграрний університет, м.Київ

Факторингові операції дають можливість банкам, особливо великим, не тільки розширити свою клієнтуру в ряді галузей, але й надавати допомогу банкам-кореспондентам, клієнти котрих потребують послуг такого напрямку. В Україні такі послуги надають лише деякі комерційні банки і в дуже незначних обсягах. Становлення та розвиток ринку нетрадиційних банківських послуг — це тривалий процес, який лише розпочався в Україні [1]. Це перший крок, оскільки їх використання має чимало переваг як для клієнтів, так і для банківських установ.

Під час поглиблення суспільного розподілу праці і зростання потреби в забезпеченні його зовнішніх умов із матеріально-речового виробництва у самостійну сферу економіки виділилась інфраструктура. Дальший її розвиток відбувається в результаті виділення виробничих послуг із рамок підприємств-споживачів у спеціалізовані компанії. Галузі інфраструктури надають послуги, тобто створюють умови функціонування підприємств. За характером впливу на виробничий процес вони поділяються на 3 групи: по-перше — це екологічні умови економічного розвитку; по-друге — умови, які забезпечують відтворення робочої сили, збалансованість макроекономічних пропорцій суспільного відтворення; по-третє — умови, які забезпечують безпосередньо процес виробництва [3].

Сфера послуг, що включає консультаційне та інформаційне обслуговування, короткострокове кредитування страхування виробничих ризиків, інжинірингові послуги належить до виробничої інфраструктури. На сьогодні зростає попит на інформаційні, бухгалтерські, лізингові, консультаційні послуги із забезпечення оперативної перебудови системи управління виробництвом.

В Україні факторинг започатковано в 1990 році [4]. Розв'язання даної проблеми належить відомим сучасним вітчизняним та

зарубіжним вченим: Б.Едварду, А.Г.Івасенку, І.Краську, Б.Л.Луціву, Г.Сингел Джоелю, А.І.Степаненку, К.Шим Джейю, які в своїх працях дуже добре дослідили основні проблеми даного питання. Вивчення факторингу започатковано і в публікаціях Бабицевої Ю.А., Бекларяна Л.А., Буровою Є. (Факторинг і форфейтинг), Жукового Є.Ф., в яких розкрито основи факторингу. На сьогодні проблема факторингу є дуже актуальною, проте не достатньо дослідженою. Тому у даній статті зосереджу увагу на факторинг саме в Україні.

Основними цілями статті є виділити особливості факторингових послуг в Україні, функції факторингу, його значення в сфері ділових послуг.

Факторинг, як послуга, займає значне місце в сфері ділових послуг. Він є різновидом кредитно-фінансової операції і забезпечує ефективний виробничий процес та реалізацію продукції. Ця послуга — нематеріальна і щоб скористатися нею, необхідний безпосередній контакт з тим, хто її надає (тобто банком), або із факторинговою компанією. Факторинг забезпечує не лише рух вартості, але й підтримує постачання підприємств необхідною сировиною та матеріалами, надає виробникам інформацію про стан і структуру попиту на їх продукцію, веде бухгалтерський облік постачальника. Головна функція факторингу в сучасних умовах полягає в розв'язанні кризи неплатежів і створенні стабільної системи фінансового забезпечення сфери матеріального виробництва.

У Європі факторинг є видом послуг у галузі фінансування для нових малих та середніх фірм, які зазнають фінансових труднощів через несвоєчасне погашення боргів кредиторами і обмеженість доступних для них джерел кредитування.

В цілому факторинг можна охарактеризувати як процес переуступлення факторинговій компанії або банку неоплачених рахунків-фактур чи векселів, тобто боргових вимог, які виникають між контрагентами в процесі реалізації продукції на умовах комплексного кредиту в поєднанні з бухгалтерським, страховим та юридичним обслуговуванням постачальника. Загалом таке трактування відповідає Конвенції про міжнародний факторинг, яка була прийнята у

травні 1988 року. Згідно з нею, операція вважається факторингом в тому випадку, якщо вона відповідає двом із зазначених ознак:

- ведення бухгалтерського обліку постачальника;
- наявності кредитування у формі попередньої оплати боргових вимог;
- інкасування його заборгованості;
- страхування постачальника від кредитного ризику;

У факторингових операціях беруть участь три сторони:

- факторингова компанія (Спеціалізована організація, яка купує рахунки-фактури у своїх клієнтів);
- промислове або торгове підприємство-постачальник, що уклало угоду з факторинговою компанією (клієнт);
- підприємство-покупець товару (позичальник).

Під час здійснення факторингових операцій дебіторська заборгованість трансформується в наявні кошти і може при потребі відразу ж використовуватись у виробничому процесі. Зазвичай факторингова компанія бере на себе додатковий ризик неплатоспроможності позичальника, а також приймає на себе ряд зобов'язань на користь клієнта, наприклад, ведення бухгалтерського обліку його дебіторської заборгованості. Перед укладанням договору факторингова компанія або відповідний відділ банку аналізує бухгалтерський звіт і баланс, фінансові результати діяльності клієнта, платоспроможність його боржників, а також кредитоспроможність самого клієнта. При цьому до уваги також приймається якість та конкурентоспроможність поставленої продукції.

Опісля факторингова компанія визначає граничну суму за операціями факторингу, в межах якої постачання продукції може здійснюватись без ризику неотримання платежу. У світовій практиці використовується в цілому три методи встановлення граничних сум. Це визначення загального ліміту, визначення щомісячних лімітів та страхування за окремими угодами. У першому випадку кожному клієнтові встановлюється загальний ліміт кредитування; у другому — сума, на яку протягом місяця може бути проведено відвантаження і оплачено рахунки одному клієнту. Третій метод використовується тоді, коли специфіка виробничої діяльності постачальника передбачає не серію поставок одним і тим же клієнтом, а

ряд окремих угод на значні суми. Страхування кредиту здійснюється на всю суму кожного замовлення з постачанням товарів протягом певного періоду часу.

Договір про фінансове обслуговування укладається між постачальником і факторинговою компанією (банком) на строк не менше одного року, можливе його продовження до чотирьох років. Він допускає тривале здійснення фінансових операцій банком в інтересах конкретного клієнта. Головною умовою таких договорів є зобов'язання банку оплачувати клієнту переуступлені йому вимоги незалежно від згоди на їх оплату контрагентами клієнта.

Факторинг є високоприбутковим банківським бізнесом. Комісійна плата, яку сплачує клієнт факторинговій компанії або банку, складається з двох елементів:

- по-перше, плати за кредит у вигляді банківської ставки за короткострокове кредитування клієнта на період факторингу. Для компенсації ризику звичайна ставка збільшується на 3-4%.
- по-друге, плати за ведення обліку, юридичне та інформаційне обслуговування, тобто за управління. В більшості країн розмір цієї плати знаходиться в межах 0,5-3%, в тому числі плата за облік рахунків-фактур становить 0,1-1% річного обороту постачальника.

У разі, коли факторингова компанія купує прострочену дебіторську заборгованість за товарними операціями, то розмір комісійної винагороди в 1,5-2 рази вищій, ніж при купівлі заборгованості за відвантажені товари, строк оплати яких не настав [2].

Прибуток від фінансових операцій визначається різницею між сумою доходу і затратами на їх проведення. Виходячи з різновидів фінансових операцій, буде різним склад валових витрат на їх проведення.

Таким чином, факторинг належить до ринкових банківських операцій, тому що є ризик невиконання зобов'язань. Це пояснюється тим, що ступінь ризику характеризується вірогідністю подій, що веде до втрати банком коштів за даною операцією, тому банк-кредитор або факторингова компанія повинні приймати рішення, виконуючи порівняння прогнозу ефективності даної угоди з ефективністю можливого безризикового вкладу. Іншим способом мінімі-

зації ризику є страхування постачальника від кредитного ризику. В разі погашення кредиту страховою компанією їй переуступаються несплачені боргові зобов'язання позичальника і за умовами абандону страхувальник повинен повернути страховику сплачену за нього суму і вступити в права володіння поставленим йому товаром.

При страхуванні факторингового ризику можливе виникнення кількох договорів залежно від невиконання зобов'язань постачальником з постачання товарів і покупцем — з вчасної оплати вимог банку або факторингової компанії. При цьому страхувальник страхує ризики, пов'язані з постачанням товару: ризик якості, транспортний ризик, а покупець страхує ризик неплатежу або в межах обсягу факторингової операції, або з врахуванням суми упущеного прибутку банком або факторинговою компанією.

Отже, з проведеного дослідження можна зробити висновки, що всі витрати із страхування ризику невиконання зобов'язань за фінансовим договором покупцем покладаються на нього ж. Він в свою чергу зобов'язаний надати докази здійснення страхування банку або факторинговій компанії протягом трьох днів з дня укладання договору. Страхування факторингу гарантує захист фінансових коштів банку, які розглядаються як такі, що можуть бути одержані. При генеральній угоді в договорі страхування на весь строк факторингу встановлюються ліміти в межах суми окремої угоди. В разі значного замовлення страхування проводиться не на строк факторингу, а в межах суми окремої угоди.

Таким чином, все вищезазначене переконливо показує ефективність факторингу та можливість подальшого його розвитку в Україні. Дослідження питань факторингового обслуговування суб'єктів господарювання є актуальним в умовах неплатежів.

ЛІТЕРАТУРА

1. І. Красько. Договір факторингу. — Чернівці: Рута, 2002.- С. 189.
2. В.М.Попович, А.І.Степаненко. Управление кредитными рисками заемщика, кредитора, страховика. — К., 2000.- С. 89.
3. М.Форман, Дж.Гілберт. Фінанси і факторинг. — К.:Знання, 2003.- С. 45.
4. Н.М.Внукова. Факторинг: проблеми та шляхи розвитку в Україні // Банківська справа. — 1998. — №3. — с.36-39.

ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ВЗАЄМОВІДНОСИН ЯК НАПРЯМ РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Ф.В.Горбонос, кандидат економічних наук

Г.Б.Іваницька

Я.С.Янишин

Львівський державний аграрний університет

Вступ. Об'єктивна необхідність удосконалення економічних взаємовідносин у агропромисловому комплексі зумовлюється зростаючою неадекватністю цих взаємовідносин, диспаритетом у цінах на сільськогосподарську продукцію як сировину і на вироби з цієї продукції, і, як наслідок, тенденцією сільськогосподарського виробництва до згортання масштабів через зниження урожайності культур, продуктивності тварин, зменшення їх поголів'я і посівних площ. На сьогоднішній день ситуація є настільки критичною, що сільське господарство в Україні опинилось під загрозою повного занепаду. Вагомою причиною цього є насамперед те, що великі промислові переробні підприємства недостатньо компенсують затрати виробників сільськогосподарської продукції. Крім того, ці виробники є надто роздробленими і роздрібними, що значною мірою утруднює процес їх взаємодії з переробними підприємствами.

Постановка завдання. Завдання полягає у визначенні основних шляхів удосконалення системи економічних взаємовідносин між усіма учасниками технологічного ланцюга виготовлення кінцевої продукції — продуктів харчування з метою підвищення соціально-економічної ефективності цього процесу. Результати дослідження можливостей вирішення цього завдання представлені у даній статті.

Об'єкт і методика дослідження. Об'єктом даного дослідження є процеси агропромислової інтеграції, що відбуваються в АПК України на основі розвитку і вдосконалення економічних взаємовідносин між учасниками технологічного ланцюга виробництва продуктів харчування.

Методологічною основою проведених досліджень є положення економічної теорії, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених з питань вдосконалення економічних взаємовідносин в АПК, зокрема таких як В.Андрійчук, О.Бугуцький, П.Гайдуцький, М.Долішній, О.Крисальний, В.Липчук, М.Малік, В.Месель-Веселяк, М.Ревенко, П.Саблук, О.Філоненко, Г.Черевко, В.Юрчишин, І.Яців та інші. Оскільки в ході дослідження опрацьовувалась велика кількість фактичного матеріалу, це обумовило необхідність застосування комплексу методів наукового пошуку, головними з яких є: монографічний — для вивчення окремих питань досліджуваної проблеми за матеріалами спеціальних літературних джерел, а також для детального обстеження економіки окремих господарських структур; групування і кореляційно-регресійного аналізу — для виявлення відповідних закономірностей між чинниковими та результативними ознаками і встановлення тісноти даного виду зв'язку; економіко-математичний, математичного моделювання і розрахунково-конструктивний — при вивченні можливостей оптимізації напрямків розвитку досліджуваних процесів; метод єдності історичного і логічного в економічних дослідженнях — для вивчення наявного власного та зарубіжного досвіду розвитку досліджуваних процесів і вирішення екологічних проблем в ході цього розвитку та виявлення можливостей застосування окремих позитивних його елементів в Україні.

Одержані результати. Передумовою забезпечення пропорційності і виробничої збалансованості в АПК є повне досягнення взаємних потреб промисловості і сільського господарства у виробленій ними продукції. Досягти цього можливо на основі вдосконалення економічних взаємовідносин між усіма учасниками технологічного ланцюга виробництва кінцевої продукції АПК — продуктів харчування.

Суть економічних взаємовідносин — конкретне вираження виробничих і економічних зв'язків учасників, що виникають в процесі здійснення ними різних видів обміну результатами праці, в процесі створення матеріально-технічної бази, функціонування спільного виробництва і розподілу одержаних результатів. Аграрні

відносини у системі економічних явищ являють собою чи не найфундаментальніший феномен [5]. Формування економічно справедливих і обґрунтованих міжгалузевих відносин в агропромисловому виробництві — визначальна передумова його ефективного розвитку [1]. Існуючі ж сьогодні економічні відносини з великим сумнівом можна віднести до ринкових сучасного типу [3]. Враховуючи це, передумовою забезпечення пропорційності і виробничої збалансованості в інтегрованому виробництві АПК є повне досягнення взаємних потреб промисловості і сільського господарства у виробленій ними продукції. Відповідно, метою інтеграції є поєднання економічних інтересів сільськогосподарських товаровиробників та підприємств промислової переробки сільськогосподарської сировини, спрямованих на високий кінцевий результат, на економічну та соціальну заінтересованість кожної із сторін в одержанні високого кінцевого результату. Галузі цілком можуть функціонувати незалежно, обмінюючись результатами діяльності. Але щоб бути частинами єдиного цілого, необхідно, щоб вони мали спільну кінцеву мету [4]. При цьому як основу збалансованих економічних взаємовідносин необхідно створити господарським структурам різних галузей рівні стартові умови для забезпечення рівня доходності інтегрованого виробництва [2].

Рекомендовані ефективні напрями розвитку інтеграції у агропромисловому комплексі є наступні:

- вертикальна міжгосподарська — вона ніби дещо деформує ринкове середовище, звужуючи можливості й свободу партнерів у поведінці на ринковій арені, тобто виборі напрямів та місць купівлі чи збуту продукції, діє ніби проти традиційних принципів ринку, проте це компенсується істотним зменшенням ринкового ризику, зростанням гарантій збуту й одержання доходів;
- горизонтальна міжгосподарська — на її основі створюються, зокрема, фінансові передумови придбання та використання дрібними та середніми господарськими одиницями сучасних потужних засобів виробництва та технологій з одночасним поглибленням спеціалізації;

- внутрігосподарська — дає можливість раціональніше й ефективніше використовувати аграрний ресурсний потенціал, зокрема, включати у виробництво місцеві природні сировинні ресурси; за рахунок переробки сільськогосподарської продукції на місці скорочуються транспортні витрати, зберігається якість сировини, а реалізація готових харчових продуктів забезпечує вищий дохід, ніж реалізація сировини;

Рекомендовані організаційно-економічні форми вертикальної виробничої інтеграції: повна на базі єдиного власника; кооперативна для дрібних власників та індивідуальних виробників; об'єднання (асоціації, концерни); контрактна для юридичних осіб (включаючи і дрібних індивідуальних виробників).

Повна вертикальна виробнича інтеграція може розвиватися на базі великих сільськогосподарських підприємств шляхом насичення їх переробними виробництвами.

Кооперативна виробнича вертикальна інтеграція є найбільш прийнятною формою для фермерів. Організаційний шлях її запровадження — створення фермерами кооперативу для виконання відповідних функцій з переробки сільськогосподарської сировини.

При контрактній вертикальній виробничій інтеграції її учасники повністю зберігають самостійність та права юридичної особи і водночас підпорядковують свою діяльність інтересам досягнення високих кінцевих результатів всього технологічного ланцюга. Для наших умов, коли відносини між партнерами ще повністю не склалися, контрактна форма вертикальної інтеграції є найприйнятніша. Її з успіхом можна застосовувати для інтеграції, наприклад, індивідуальних виробників цукрових буряків навколо цукрових заводів як інтеграторів, як це робиться в Польщі, де цукровий завод сам видає або не видає ліцензії виробникам на поставки йому цукру, встановлюючи при цьому відповідні квоти. Але розрахунки за продукцію завод гарантує протягом максимум 14 днів.

Рекомендована організаційно-економічна форма виробничої горизонтальної інтеграції — співробітництво партнерів, розмежованих внутрішньогалузевим технологічним поділом праці.

Економічні взаємовідносини в інтегрованих формуваннях доцільно базувати на такій їх формі, як оплата за продукцію, особливо

у випадках, коли необхідно забезпечити активний вплив інтегратора на якість продукції та терміни її поставок. Оплата продукції може здійснюватися з допомогою різноманітних інструментів — від ціни на продукцію до заробітної плати. У будь-якому з випадків ціна визначається на основі витрат рівня з додаванням певного прибутку, розмір якого диференціюється залежно від конкретних умов контракту. Завдання полягає насамперед в обґрунтованому визначенні витрат виробництва кожного партнера при його участі в організаційно-технологічному циклі виготовлення різних видів кінцевих продуктів.

Висновки

1. Головною причиною зменшення масштабів сільського господарства та зниження його ефективності є порушення паритету у економічних взаємовідносинах між виробниками сільськогосподарської продукції та відповідними галузями промисловості, із в першу чергу — переробними галузями.
2. Одним з важливих чинників вдосконалення економічного механізму взаємовідносин сільськогосподарських підприємств із заготівельними і переробними підприємствами у АПК є подальше регулювання виробництва на основі демократизації, планування, зміцнення виробничо-економічних зв'язків в сфері реалізації продукції. В умовах ринкових відносин особлива увага повинна приділятися взаємній економічній зацікавленості і відповідальності у виконанні замовлень і договірних зобов'язань. Отже, система договірних відносин повинна пройти якісні зміни, оскільки договори контрактації стають провідною формою вираження економічних зв'язків.
3. Реальним шляхом вдосконалення економічних взаємовідносин у АПК є кооперація і агропромислова інтеграція на базі концентрації і спеціалізації виробництва.
4. Агропромислова інтеграція — процес об'єднання пов'язаних у технологічному ланцюгу підприємств різних галузей агропромислового комплексу, які забезпечують послідовну реалізацію технологічного процесу виготовлення кінцевого

споживчого продукту, забезпечуючи при цьому високий синергійний ефект від свого функціонування як системи.

5. Економічні взаємовідносини в інтегрованих формуваннях доцільно базувати на такій їх формі, як оплата за продукцію, особливо у випадках, коли необхідно забезпечити активний вплив інтегратора на якість продукції та терміни її поставок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Валентинов В. Теоретичні питання сутності еквівалентності економічних відносин. //Економіка АПК.- 2002.- №8.- С.48-50.
2. Гончарук С.М. Розвивати інтеграцію виробництва і промислової переробки молока// Економіка АПК.-1999.-№2.-С.53-54.
3. Лапа Ю. Самоорганізація ринкових відносин у сільському господарстві //Економіка АПК. – 2003.- №1.- С.56-59.
4. Талавири І. Цілісність міжгалузевих зв'язків у системі розвитку АПК. //Економіка АПК. – 2003.- №10.- С.45-48.
5. Філоненко О. Аграрні відносини: зміст, розвиток, майбутнє. – К.: Урожай, 1996.- С.208.

УДК 338.246

РЕЗУЛЬТАТИ АГРАРНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

О.В.Грищенко, кандидат економічних наук, доцент

С.О.Зайка

Харківський державний технічний університет сільського господарства

Організаційна трансформація реструктуризованих в процесі реформ аграрних підприємств призвела до порушення традиційних науково-обґрунтованих систем землеробства, неефективного використання матеріально-технічних ресурсів, і, як наслідок, до зниження ефективності сільськогосподарського виробництва. В таких умовах відбулося погіршення фінансового стану агропромислових підприємств, поглибився диспаритет цін на сільськогосподарську та промислову продукцію, зросла соціальна напруга на селі.

Багато питань можна вирішити на рівні окремого регіону. Тому дане дослідження ставить питання про необхідність в умовах побудови демократичного суспільства та лібералізації економічних відносин розробляти і впроваджувати на рівні регіонів власну регіональну політику відповідно до основних принципів загальнодержавної аграрної політики, яка повинна більш повно враховувати специфіку конкретного регіону.

Із цих позицій бачиться якісно нова роль державних органів управління сільським господарством на регіональному рівні. Формування та здійснення регіональної аграрної політики і принципово нові, характерні для ринкової економічної системи, функції управління здатні перетворити ці адміністративні установи на координаційні центри забезпечення постреформованого розвитку аграрного сектору.

Дане дослідження базується на робочій гіпотезі існування на регіональному рівні деяких закономірностей процесу ринкової трансформації у сільському господарстві, а також чинників, які сприяють, або, навпаки, уповільнюють бажані зміни. Виявлення та інтерпретація таких тенденцій і факторів, з урахуванням регіональних та галузевих особливостей, є предметом даного дослідження.

В сучасних умовах доля Державного бюджету, яка спрямовується в АПК та на розвиток села, не перевищує 3,5% (в 1990 році цей показник складав 33%). Недостатнє фінансування галузі, становище загострення внутрішньорегіональної та комунальної конкуренції ставить перед адміністраціями на різних рівнях питання про розробку відповідної регіональної та структурної політики, складовою частиною якої є політика з розвитку сільської місцевості.

Політика підтримки тільки сільського господарства є недостатньою для розвитку сільської місцевості, так як зв'язки сільського господарства з іншими галузями у сфері агробізнесу мають функціонально обмежений характер. Якщо при розробці загальної політики ЄС у 1992 році основна увага приділялася організації спільного ринку, в 1999 році підвищилося значення компенсацій, то у першому десятиріччі теперішнього сторіччя у загальній аграрній політиці ЄС першість переходить до розвитку сільської місцевості [4].

Здійснення науково обґрунтованої аграрної політики передбачає наявність дієвих інструментів державного регулювання у регі-

оні. Аналіз досвіду регіональної політики у сільському господарстві розвинених країн свідчить, що різні вчені порізно оцінювали її роль та значення. Так, відомий американський вчений-регіоналіст С.Денісон був прибічником адміністративних методів регулювання депресивних регіонів. Інший відомий авторитет у цій області, А.Леш, навпаки, був противником адміністрування і відстоював необхідність лібералізації господарської діяльності в регіонах. Яскравим прикладом розвитку регіональної науки в США в середині 30-х років була програма прискореного розвитку депресивного регіону в басейні річки Теннессі, завдяки реалізації якої в наступні 30 років обсяг сільськогосподарського виробництва в регіоні подвоївся, а середній дохід на душу населення виріс у 8 разів [5].

У наступні періоди регіональні дослідження проводилися в Англії, Німеччині, Японії, Канаді, Бельгії та інших країнах. У 60-х роках підвищена увага приділялась соціальному та екологічному розвитку територій, в результаті чого виник специфічний напрямок національних політик практично усіх держав — регіональна політика, яка оцінювалася як сектор роботи у сфері державного регулювання, регіонального планування та економічного програмування.

Успіхи країн Західної Європи, США, Канади, Японії, Китаю зобов'язані не стільки розвитку ринкових відносин, скільки обмеженню дій саморегулювання з використанням зовнішніх важелів впливу. Мова йде про державні програми підтримки сільського господарства через дотації, квоти, кредитно-податкову політику. Особливо велике значення має державна підтримка села. Витрати України на здійснення аграрної політики за останні роки складають \$ 5, тоді як в США — \$ 271, Канаді — \$ 238, в країнах ЄС — \$ 480 на одного мешканця села.

За 1990-1999 роки ВВП України впав на 59,1%, а виробництво сільськогосподарської продукції — на 53,3%. Диспаритет цін на промислову і сільськогосподарську продукцію зріс за 1991-1999 роки у 5,19 рази, тобто ціни на промислову продукцію виросли в 4,98 рази, ціни, сплачувані сільгоспвиробникам за їх продукцію, в 0,96 рази [3]. У наступні роки, досягши “дна”, падіння виробництва припинилось і, завдяки істотно кращим погодним умовам для господарювання на селі, обсяг продукції в 2000 році збільшився на

9,2%, в 2001 році — на 9,9% і в 2002 р. — на 1,9%. Але при цьому випуск сільськогосподарської продукції у 2002 році становив в Україні 57% від того, що селяни виробляли в 1989 році [1].

Складні погодні умови 2003 р. знову додали труднощів українському селу. “Погода мов би віддзеркалювала недосконалість державного регулювання здійснюваних в Україні аграрних відносин” — підкреслюють М.Зубець і В.Юрчишин і пишуть про “відсутність всебічно відпрацьованої і схваленої аграрної політики...” [2], ставлять питання і вносять конкретні пропозиції щодо необхідності створення “нової аграрної політики”.

Проти сучасної аграрної політики і впроваджуваних реформ, згідно з “Науково-методологічним і нормативно-правовим забезпеченням реформування земельних відносин та аграрного сектору України” (автори: П.Саблук, А.Гальчинський, П.Гайдуцький, А.Даниленко, І.Кириленко, М.Гладій та інші) з різкою критикою виступають також С.Дорогунцов, В.Крищенко, О.Гош та інші через те, що сільське господарство і село в Україні продовжують деградувати, що курс аграрних реформ не виправляється, проблема заслуговує неупередженого і глибокого її розгляду [1].

На основі проведених досліджень сільських поселень Харківської області, на наш погляд, вимальовується картина, яка підтверджує те, що держава безпідставно відмовилася від цілеспрямованого регулювання ринкових відносин у потрібних для самого ринку напрямках, а саме: від економічної підтримки однієї з важливіших галузей економіки — агропромислового комплексу. Про це говорять дані, наведені нижче.

Протягом останніх 10 років в регіоні, яким є Харківська область, спостерігається зменшення чисельності сільського населення на 9%. Загальна кількість працюючих скоротилась майже на 19%. Кількість безробітних у сільській місцевості збільшилася у 3 рази. Із загальної кількості населених пунктів, а їх охоплено обстеженням 1684, тих, в яких кількість померлих перевищує кількість народжених, становить 92,6%.

515 населених пунктів, в яких проживає 151 тисяча осіб (24,3%), знаходяться на значній відстані від дороги з твердим покриттям, 772 населених пункти знаходяться на певній відстані до

найближчої зупинки громадського транспорту, у них проживає 131 тисяча осіб (21,1%). Не мають вулиць з твердим покриттям 389 населених пунктів (23,1%), 918 (54,5%) — освітлених вулиць. Із загальної кількості житлових будинків використовується сезонно або пустують 29 тисяч. Жителі 58 населених пунктів (3,4% від загальної кількості) не мають ніяких видів благоустрою (газу, води, опалення, телефону).

Із дитячих дошкільних закладів діють за призначенням 73,3%, шкіл — 97,4%. Населені пункти, що не мають закладів культури, становлять 59% від загальної кількості населених пунктів, бібліотек — 61,9%, кіноустановок — 87,1%, лікарняних закладів — 51,8%, торговельних — 33,4%, служб побуту — 98,0%, відділень зв'язку — 65,5%, культових споруд — 92,8 %, спортивних приміщень — 88,7%, їдалень, кафе, чайних тощо — 76,7%.

Для досягнення поставленої мети дослідження автори прагнули до поєднання теоретичного обґрунтування та його емпіричного підтвердження, яке засноване на офіційних статистичних даних, а також отриманих шляхом проведення соціометричних досліджень: анонімних анкетних опитувань.

Аналіз, виявлення та впровадження властивих регіону принципів та методів реалізації аграрної політики дали основу для розробки комплексної програми розвитку регіону як багатогранної системи, в якій, крім ефективного використання ресурсів, передбачаються передумови для покращання якості життя різних груп населення, урахування специфічних культурних, соціальних та інституційних факторів.

На наш погляд, в сучасних умовах велика увага повинна приділятися розвитку сільської інфраструктури, переробці продукції, розвитку місцевих ремесел, сфери послуг. Створення підприємств, які б ефективно працювали у сільському господарстві, а також в першій та третій сферах АПК сприятиме зайнятості населення, зміцненню економічних основ регіону.

Головною метою регіональної політики Харківщини стає розкриття економічного потенціалу, структурна перебудова, створення бажаних умов для швидкої адаптації підприємств до умов, які змінюються, притягнення в регіон інвестицій для розвитку сільсь-

кої місцевості. Їх використання у сільському господарстві припиняє міграцію та маргіналізацію більшої частини населення. Цьому сприяє також формування ринку різних видів послуг в соціальній та виробничій сферах в сільській місцевості.

Інтеграція сільського господарства в розвиток сільської місцевості сприятиме поступовому подоланню негативних тенденцій, які склалися при формуванні територій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дорогунцов С., Крищенко В., Гош О. Недолуге виправдання руйнівних аграрних реформ в Україні // Голос України від 21 жовтня 2003р., № 198 (3198).
2. Зубець М., Юрчишин В. Проблема села – турбота держави // Голос України від 15 серпня 2003 р.
3. Лукинов И.И. Эволюция экономических систем. – М., 2002, с. 322
4. Региональные аспекты аграрных преобразований: политика, реструктуризация, рыночная адаптация. Под редакцией Петера Тиллака и Виталия Зиновчука – Halle, IAMO, 2003, 236 с.
5. Samuelson P.A. and W.D. Nordhaus. Economics. 13th Ed. – McGraw Hill Book Company, 1989.

УДК 657

ПРОБЛЕМИ ОБЛІКУ ТА ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ ДОХОДІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ФОРМУВАНЬ

Л.В.Гуцаленко, кандидат економічних наук, доцент

О.А.Мельничук

Вінницький державний сільськогосподарський університет

Розвиток ринкових відносин та реформування форм власності в Україні зумовили виникнення нового механізму господарювання та перехід до Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку.

Сільське господарство — сектор економіки, де найбільшою мірою проявляється модель ринку чистої конкуренції, а його результативність цілком залежить від використання специфічного ресурсу — землі, родючість якої потрібно постійно відновлювати.

Сільське господарство є важливою галуззю економіки. В умовах подальшого розвитку ринкової економіки розвиток агропромислового комплексу визначає стан усього народногосподарського потенціалу України.

Часто керівники підприємств і працівники бухгалтерії докладають чимало зусиль для створення можливостей фінансових комбінацій з метою зменшення у звітності реального обсягу прибутку, за рахунок якого забезпечується не лише розширення і модернізація виробництва, а й здійснюється виплата дивідендів власникам майнових паїв [6, С.6].

Ситуація, що склалась в сільському господарстві, потребує вдосконалення ведення як бухгалтерського обліку, так і організації незалежного контролю, який би сприяв обґрунтованості прийняття управлінських рішень на основі врахування виявлених порушень в бухгалтерському обліку, фінансовій та податковій звітності. Багато вчених приділяють увагу теоретичним аспектам бухгалтерського обліку, і спостерігається відсутність уваги системі контролю за діяльністю підприємства зі сторони членів спілки співвласників майнових паїв.

В.Г.Швець та Л.С.Шатковська відзначають, що особливого розмаху набули корисливі злочини в агропромисловому комплексі в процесі приватизації державного майна і реформування колективних сільськогосподарських підприємств. Крім цього, підприємства агропромислового комплексу потребують суттєвої консультативної допомоги з метою профілактики й попередження правопорушень і фінансових ризиків. [9, С.109]

Л.Сук зазначає, що бухгалтерський облік розвинутих зарубіжних країн враховує особливості, історію і звичаї кожної з них. Ряд питань там менш досліджені, не врегульовані, заплутані. Нова система бухгалтерського обліку в Україні була запроваджена на основі міжнародних стандартів. Ці нововведення не враховували особливості діяльності сільськогосподарських підприємств, нова система бухгалтерського обліку відірвана від господарських процесів. Усе це викликає нелогічність та ускладненість в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності [8, С.19].

В.А.Беркута відзначає, що проблема удосконалення методології визначення прибутку як основного джерела формування фі-

нансових результатів діяльності організації набуває особливої актуальності [4,С.13].

На думку І.Павлюка, однією із проблем нового бухгалтерського обліку є організація та ведення аналітичного обліку доходів, витрат і фінансових результатів в господарсько-фінансовій діяльності підприємств [7,С.66].

Вороніна В.Л. вважає, що на сучасному етапі існує складність термінології визначення доходів на рівні окремих суб'єктів господарювання, що значною мірою обумовлено неоднорідністю джерел їх формування. Узагальнено відображається структура формування загального доходу підприємства за окремими джерелами і не дає можливості оцінити вагомість кожного конкретного джерела в утворенні його доходу [5,С.73].

Оскільки доход визначає розмір прибутку підприємства, який впливає на проведення розрахунків з власниками майнових часток (паїв), постає необхідність розгляду проблемних питань з обліку і контролю доходів сільськогосподарських формувань.

Відповідно до Закону України “Про підприємництво”, підприємництво — це самостійна ініціатива, систематична, на власний ризик діяльність з виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг з метою отримання прибутку [1].

Метою діяльності будь-якого підприємства є отримання доходу.

Доход (відповідно до П(С)БО 3) — це збільшення економічних вигод у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які призводять до зростання власного капіталу (крім зростання капіталу за рахунок внесків власників).

Для узагальнення інформації про доходи сільськогосподарські підприємства використовують рахунки 7 класу (70, 71, 72, 73, 74.75). За кредитом яких відображається сума отриманих доходів залежно від виду здійснених операцій, а за дебетом — сума непрямих податків та списання у порядку закриття на рахунок 79 “Фінансові результати”.

Доход сільськогосподарських підприємств формується за загальноприйнятою методикою, суть якої викладено у П(С)БО 15 “Доход”.

В результаті своєї виробничої діяльності формування значної частини доходу сільськогосподарського підприємства пов'язано з виробництвом і реалізацією сільськогосподарської продукції (робіт, послуг).

Доход від реалізації продукції (товарів, інших активів) згідно П(с)БО 15 визнається в разі наявності всіх наведених нижче умов:

- покупцеві передано ризики й вигоди, пов'язані з правом власності на продукцію (товар, інший актив);
- підприємство не здійснює надалі управління та контроль за реалізованою продукцією (товарами, іншими активами);
- сума доходу (виручки) може бути достовірно визначена;
- є впевненість, що в результаті операції відбудеться збільшення економічних вигід підприємства, а витрати, пов'язані із цією операцією, можуть бути достовірно визначені.

Доход не визнається, якщо здійснюється обмін продукцією (товарами, роботами, послугами та іншими активами), які є подібними за призначенням та мають однакову справедливу вартість [3].

В бухгалтерському обліку згідно із законом України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” доход визнається доходом звітного періоду одночасно з визнанням витрат, для отримання якого вони здійснені. Це дає можливість визнати доход тоді, коли він виникає і відображати в тому періоді, до якого він належить.

Доход є джерелом функціонування та стабільного розвитку підприємства. Але, дивлячись з практичної сторони діяльності сільськогосподарських підприємств, оплата за реалізовану продукцію досить часто здійснюється не в момент відвантаження відповідної продукції, а через певний період або ж взагалі не отримується. Тому даний доход фактично для підприємства не є доходом, який можна використати для розширення своєї виробничої діяльності та покращення платоспроможності.

Збільшення доходу сільськогосподарських підприємств — є не лише джерелом його ефективного функціонування, але й шляхом покращення життєвого рівня селян. Чим більший розмір доходу

отримає підприємство від різних видів діяльності і при цьому понесе мінімальні затрати, тим більша буде сума прибутку, який можна буде використати для покращення виробничої діяльності та матеріального становища громадян.

Після реорганізації колективних сільськогосподарських підприємств (КСП) працівники отримали майнові частки (паї). Об'єкти майнових паїв беруть участь у виробничій діяльності підприємства, за що співвласники отримують орендну плату. Досить часто трапляються випадки, коли новостворені підприємства є збитковими і не мають можливості розрахуватися з пайовиками. Інтереси керівництва і співвласників не співпадають і збиток може бути фіктивним. На підприємствах не створено на високому рівні належну систему внутрішнього контролю, яка забезпечила б інформацією про діяльність підприємства не лише керівництво, а й власників майнових паїв.

До теперішнього часу в сільськогосподарських підприємствах функції внутрішнього контролю покладено на ревізійну та інвентаризаційну комісії. Дані комісії повністю підпорядковані керівництву підприємства і відображають у своїх звітах інформацію, бажану для адміністрації.

Внутрішній контроль можна трактувати як контроль власника, а в переважній більшості керівництвом сільськогосподарських підприємств є власники цих підприємств, які не зацікавлені в належній системі внутрішнього контролю. В даний час, з виникненням більш складних методів ведення бізнесу, в деяких сільськогосподарських підприємствах спостерігається тенденція здійснення махінацій з прибутком. Відбувається "підгонка" звітності для вигідного відображення бажаного фінансового результату. В даному випадку можна говорити про застосування недобросовісними управлінцями "креативного обліку", результатом якого є введення в оману пайовиків, які на даний час не можуть контролювати фінансові результати діяльності підприємства.

Вище викладене дає можливість стверджувати, що на сучасному етапі існують певні проблеми в достовірному обліковому

забезпеченні власників майнових паїв, та неможливістю з їх сторони здійснювати внутрішній контроль за результатами діяльності сільськогосподарських підприємств, пайовиками яких вони є. На нашу думку, є необхідність в аграрному секторі створення незалежної системи внутрішнього контролю (НСВК), яку ми пропонуємо побудувати наступним чином: (рис.1).

Незалежна система внутрішнього контролю має бути сформована на зборах членів спілки співвласників майнових паїв, але з врахуванням вимог щодо освіти та обов'язків. Обрані члени НСВК мають бути людьми відповідальними, чесними, добросовісними.

Незалежна система внутрішнього контролю буде здійснювати контроль всієї діяльності підприємства. Вона покликана досконало знати законодавство, що регулює господарську діяльність та внутрішні розпорядження, які складають його економічну нормативну базу, а також технологію виробництва. Члени та голова незалежної системи внутрішнього контролю мають бути присутні на зборах і нарадах управлінських структур підприємства, щоб запобігти у майбутньому невірним рішенням керівництва.

Рис. 1. Структура незалежної системи внутрішнього контролю

На нашу думку, незалежна система внутрішнього контролю забезпечить: систематичний контроль діяльності підприємства; перевірку порядку укладання та виконання договорів (реалізації продукції, бартеру); об'єктивність за результатами проведених інвентаризацій;

здійснення фінансового аналізу господарської діяльності підприємства в цілому та за центрами витрат; надання консультацій (порад) з проблем підвищення ефективності виробничо-фінансової діяльності; доведення достовірної інформації про діяльність підприємства співвласникам майнових паїв; контроль за об'єктивним визначенням доходів за майновими частками пайовиків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України "Про підприємництво".
2. Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність" № 196-14 від 16 липня 1996 р.
3. П(с)БО 15 "Доход"
4. Беркута А.В. Удосконалення методології визначення прибутку у вартості будівельно-монтажних робіт // Фінанси України. – 2002, – №4. – С.13.
5. Вороніна В.Л. бухгалтерський облік в управлінні доходами торговельних підприємств // Регіональні перспективи. – 2003. – № 7-8. – С. 73.
6. Огійчук М.Ф. Бухгалтерський облік на сільськогосподарських підприємствах: Підручник – 2-ге видання, перероб. і допов. – К.: Вища освіта, 2003.-800с.
7. Павлюк І. Основні проблеми нового бухгалтерського обліку // Податкове планування. – 2001. – №6. – С.66.
8. Сук Л. Недоліки в реформуванні системи бухгалтерського обліку // Бухгалтерія в сільському господарстві. – 2003. – № 22. – С.19.
9. Швець В.Г., Шатковська Л.С. Стандартизація бухгалтерської освіти в Україні: організація та методика здійснення //Облік і фінанси АПК. –2004. –№ 1.– С.109.

УДК 631.1.027:635.1/8

МАРКЕТИНГ ОВОЧЕВОЇ ПРОДУКЦІЇ

Г.П.Дмитрійчук, ст.викладач

Одеський державний аграрний університет

Актуальність опрацювання науково-прикладної проблеми маркетингу овочевої продукції зумовлена великим числом чинників. До найважливіших слід віднести, по-перше, соціальну значущість овочів як продуктів харчування, що не тільки подовжує життя людини, а й робить його повноцінним. По-друге, економічну вагомість овочів формує сталий попит на різноманітну продукцію овочевої галузі на локальному, національному та світовому ринках.

По-третє, глобалізація економіки змушує аграрних товаровиробників здійснювати активний пошук масштабних ринкових сегментів і в цьому відношенні широкий асортимент овочевої продукції та виробів з неї гарантує зайняття певної ніші ринку та постійні грошові надходження. По-четверте, овочі, як складова бренду, мають великі перспективи з позицій нарощування вартості останнього, тим самим посилюючи конкурентоспроможність суб'єкта господарювання.

Мотиваційний механізм ринкової економіки базується на відносинах власності і відносинах розподілу. Останні дозволяють товаровиробнику перейти до самостійного активного пошуку споживача, вибору ринкових партнерів як всередині своєї країни, так і за її межами. Тому сучасний овочевий бізнес має ґрунтуватися на маркетинговій концепції розвитку підприємницької діяльності.

Термін “маркетинг” не має буквального перекладу на українську мову, та більшість дослідників пов'язують його виникнення із англійським словом “market”, що означає ринок.

В економічній науці існує безліч визначень маркетингу. Дане явище пов'язують із складністю та багатоаспектністю сучасного ринку [2, 4]. Умовно визначення можна поділити на такі категорії:

- маркетинг як філософія бізнесової діяльності;
- маркетинг як система управління ринковою діяльністю;
- маркетинг як методологія дослідження ринку.

Головною рисою сучасного маркетингу є орієнтація на споживача. Тому більш повне визначення категорії маркетингу стосовно овочевої продукції розкривається у працях вітчизняних вчених, які стверджують, що “Маркетинг є видом підприємницької діяльності, це галузь господарського управління виробничо-збутовою діяльністю підприємства, спрямована на задоволення існуючих потреб споживачів та виявлення і задоволення нових, шляхом послідовних дій — функцій, застосування яких дозволяє підприємствам зорієнтувати виробничу діяльність відповідно до вимог ринку, виробити конкурентоспроможний товар, обрати ефективний канал збуту, скоротити час просування товару до споживача, поряд із наданням повної інформації про товар та його переваги у порівнянні з аналогічними на обраному сегменті ринку та за його межами” [6].

Суть маркетингу овочів розкривається в принципах, правилах дій, що охоплюють як пізнавальний (вивчення ринків), так і операційний (проникнення на ринки) аспекти діяльності підприємства.

Принципи маркетингу можна показати кількома найважливішими взаємозалежними положеннями.

Перше. Найважливішу інформацію для прийняття рішень в галузі ринкової діяльності з овочевої продукції підприємство черпає з навколишнього (зовнішнього) середовища. Завдання “виживання” підприємства в умовах насиченого ринку, оптимального досягнення ним поставлених цілей може бути реалізоване лише завдяки забезпеченню постійної динамічної рівноваги, максимальної погодженості із зовнішнім середовищем. Не внутрішня структура, не ресурси підприємства, а саме постійно мінливе навколишнє середовище є джерелом і реальною опорою його стратегічних рішень і повсякденних дій з виробництва і продажу овочів.

Друге. Кількісна міра впливів підприємства в галузі маркетингу визначається дослідженнями ринку. Ні минулий досвід, ні інтуїція, ні навіть логіка здорового глузду не зможуть замінити знань, що здобуваються в результаті безпосереднього вивчення постійно мінливої ситуації в зовнішньому середовищі підприємства. Чим більш насичений і динамічний овочевий ринок, тим менше шансів у підприємства знайти адекватний вплив на нього, використовуючи метод проб і помилок. Дослідження ринку овочевої продукції дозволяють підприємству уникнути помилок у прийнятті виробничих і комерційних рішень, знизити ризик у боротьбі з конкурентами, збільшити передбачуваність результатів діяльності в найближчій і віддаленій перспективах.

Третє. Не слід пасивно йти за ринком, треба активно впливати на потреби, формуючи ринок овочевої продукції. Необхідність активного впливу на ринок диктується присутністю на ньому конкуруючих товарів, а також загальною тенденцією скорочення життєвого циклу товарів, що є наслідком прискореного поширення технологічного прогресу. Підприємства-конкуренти змушені постійно прагнути до інноваційного прориву, що забезпечує довгострокові конкурентні переваги. Обновляючи овочевий асортимент, вносячи елементи нови-

зни у виробі з овочів, їх властивості, сфери застосування, упакування, прийоми диференціації і позиціонування, форми збуту, обґрунтування ціни, зміст маркетингових комунікацій, підприємство прагне активно впливати на споживачів, постачальників, посередників і одночасно ефективно протидіяти конкурентам. Дослідниками зауважено, що з підвищенням рівня життя індивіда в його оцінці альтернатив вибору й ухваленні рішення про купівлю значно зростає роль емоційної складової. Це дуже важливо враховувати при розробці програми активного впливу на споживачів, зокрема, при обґрунтуванні і реалізації стратегії маркетингових комунікацій, здійснюючи просування овочів на ринок.

Маркетинг є однією з найважливіших функцій управління підприємством, поряд з такими, як фінанси, облік господарських операцій, добір і розміщення кадрів. Історично розвиваючись, він переріс функцію управління збутом. На певному етапі підприємці стали відмовлятися від збутової концепції, усвідомлюючи, що неможливо ефективно керувати збутом без внесення своєчасних змін у виробництво. У результаті не тільки збутова діяльність, але і сфера виробництва стала об'єктом застосування маркетингу. При цьому його стали називати інтегрованим маркетингом. Поширивши свій вплив на інші сфери економічного життя підприємства (ціноутворення, фінанси, кадри), повноцінний сучасний маркетинг стає системним. У такий спосіб з функції управління збутом маркетинг перетворився на функцію "управління виробничою, збутовою і торговою діяльністю фірми" [1].

Маркетингова система має враховувати специфічні особливості, властиві певним сферам підгалузей сільського господарства. Такими особливостями для овочепродуктового підкомплексу є: характер товару (овочі — продукт, що не може довго зберігатися та при транспортуванні на великі відстані швидко втрачає споживчі властивості); характеристика попиту (сортимент овочів — продукт з вираженою нееластичністю попиту); поведінка споживачів (залежність споживання від рівня доходу); розміщення виробництва та різноманітність організаційних форм суб'єктів ринку овочевої продукції.

Маркетингова система виконує такі функції:

- функції обміну (купівля, продаж);
- фізичні функції (зберігання, транспортування, переробка);
- допоміжні, обслуговуючі функції (стандартизація, фінансування, страхування ризиків, маркетингові дослідження).

Функція обміну є найважливішою в маркетингу продукції. Усі інші функції є допоміжними, зобов'язаними допомогати здійснювати обмін з найбільшою ефективністю.

Складовими обміну є продаж та купівля, які характеризуються попитом та пропозицією.

Нині на ринок країни надходить понад 40 видів свіжих овочевих і баштанних культур. За останні роки відбулися суттєві зміни в структурі наповнення внутрішнього ринку продуктами овочівництва. Зокрема, зросли пропозиції продукції господарств населення і зменшилися — сільськогосподарських підприємств через переміщення обсягів виробництва продукції у приватні господарства (табл. 1).

Таблиця 1

Виробництво овочів та баштанних культур в Україні, тис.тонн

Категорії господарств	Роки			2002р. до 2000р.у %
	2000	2001	2002	
Всі категорії господарств	6194	6261	6231	100,6
у тому числі сільськогосподарські підприємства	1100	875	879	79,9
господарства населення	5094	5386	5352	105,1
Питома вага господарств населення у всіх категоріях господарств	82,2	86	85,9	x

Дані табл.1 свідчать про збільшення виробництва продукції овочів та баштанних культур в країні за період з 2000 до 2002рр. Але це відбувається за рахунок виробництва їх у господарствах населення. Якщо в 2000 р. частка господарств населення у виробництві овочів і баштанних культур становила 82,2%, то вже в 2002 р. — 85,9%.

Обсяг і якість пропонованих на ринку продуктів овочівництва та баштанництва зумовлюється, перш за все, біологічними особли-

востями культур і природними умовами їх вирощування, які досягаються за рахунок раціонального розміщення виробництва. Так, основна маса помідорів, перцю, баклажанів надходить на ринок з господарств Херсонської, Миколаївської, Одеської, Запорізької, Дніпропетровської областей та Автономної Республіки Крим; огірків — з Дніпропетровської, Запорізької, Кіровоградської, Черкаської та Рівненської областей; коренеплодів (моркви і буряків столових) — з Вінницької, Київської, Полтавської, Харківської, Сумської, Хмельницької областей.

У формуванні загального обсягу пропозиції певну роль відіграє, крім виробництва, інше надходження (імпорт). На загальний попит впливає внутрішній попит (продовольство, корми, насіння, втрати) та експорт (табл.2).

Таблиця 2

Баланс овочів та баштанних культур в Україні, тис.тонн

	Овочі та баштанні культури (включаючи консервовану та сушену продукцію в перерахунку на свіжу)				
	Роки				
	1995	1999	2000	2001	2002
Виробництво	6377	5801	6195	6261	6231
Зміна запасів на кінець року	100	2	201	-95	-172
Вивезено	194	13	30	36	35
Завезено	41	5	29	64	78
Всього ресурсів	6124	5791	5993	6384	6446
Витрачено на корм	755	698	728	1047	1014
Витрачено на посів	68	79	86	91	87
Втрати	322	230	177	147	137
Фонд споживання	4979	4784	5002	5099	5208

Як свідчать дані табл.2, у формуванні загального обсягу пропозиції овочів і баштанних культур імпорт їх становить понад 1%. У найближчій перспективі (2-3 роки) збільшення пропозиції овочів вітчизняних товаровиробників та адміністративні заходи щодо обмеження імпорту зумовлюватимуть скорочення надходження імпортової овочевої продукції на внутрішній ринок України.

Обсяг і вартість овочевої продукції на ринку продовольства України, яку зможуть купити споживачі, формуватиметься під впливом демографічних і вартісних чинників, якості, реклами тощо. Серед демографічних чинників провідне місце належатиме чисельності населення, його віковій структурі, уподобанням. З групи вартісних чинників вирішальне значення будуть мати платоспроможність населення та рівень цін.

Попит і пропозиція найповніше проявляють себе на оптових ринках. Але роздрібний ринок — це ринок кінцевого споживача продовольства і на ньому виявляється платоспроможний попит населення (табл.3).

Таблиця 3

Середні ціни на овочі на міських ринках України, грн./кг

Овочі (свіжі)	Роки			2002р. в % до 2000 р.
	2000	2001	2002	
Капуста	0,9	0,9	1,26	140
Цибуля ріпчаста	0,99	0,89	1,58	159,6
Буряки	0,97	0,95	1,3	134,1
Морква	1,1	1,14	1,78	161,8
Огірки	1,85	2,65	2,11	114,1
Помідори	2,09	2,41	2,23	106,6
Часник	2,36	2,58	3,79	160,6
Цибуля зелена	3,34	3,52	4,54	135,9
Редиска	1,8	2,11	1,87	103,9
Кабачки, гарбузи, баклажани	1	1,13	0,9	90
Петрушка	5,24	5,94	7,4	141,2
Салат	4,51	4,71	6,32	140,1
Кріп	5,17	6,76	8,26	159,8

На внутрішньому ринку спостерігається тенденція зростання цін на овочеву продукцію. Так, на міських ринках України у середньому за 2002 р. подорожчали порівняно з 2001 р. капуста на 40%, морква — на 61,8%, цибуля ріпчаста — на 59,6%. Подешевшали лише кабачки, гарбузи, баклажани на 10%.

Рівень цін на овочі значною мірою залежить від каналів реалізації. Ця залежність особливо виявляється при продажу овочів безпосередньо товаровиробниками (табл.4).

Таблиця 4

Середні ціни на овочі, продані сільськогосподарськими підприємствами України в 2002 р., грн./т

Овочі (свіжі)	Переробним підприємствам	Організаціям споживчої кооперації	Населенню в рахунок оплати праці, система громадського харчування	На ринку, через власні магазини ларки, палатки	Видано пайовикам в рахунок орендної плати за землю та майнові паї	Іншим споживачам	По всіх каналах реалізації
Овочі, всього	1098,4	713,8	474,9	1068,5	435,7	782,1	864,8
Капуста	670,4	573,3	452,8	483,4	447,7	489,5	487,7
Помідори	1081,2	896,5	406,4	1142,3	383,4	663,1	824
Огірки	2122	1510	976,4	1950,7	490,3	1939,7	1880,2
Цибуля на ріпку	250	1300	444	518,1	534,6	529,1	506,5
Буряки столові	477,4	390,4	341	405	386,1	419,6	399,8
Морква	464	462,8	520,8	592,2	505,3	518,6	550,8
Інші овочі	368,4	185,9	337,4	503,9	283,3	515,1	470,8

Так, якщо середні ціни на помідори, що склалися за 2002 р. у сільськогосподарських підприємствах України від продажу переробним підприємствам, прийняти за 100%, то ціни від продажу організаціям споживчої кооперації становили 82,9, населенню — 37,6, на ринках і через власні магазини — 105,7, видано пайовикам в рахунок орендної плати за землю та майнових паїв — 35,4, продано іншим споживачам — 61,3% (табл. 4).

Перехід до багатуукладної ринкової економіки зумовив значні зміни в торгівлі овочевою продукцією: корінним чином змінився механізм ціноутворення, різко коливаються обсяги продажу. Негативні чинники у реалізації овочів спричинили трансформацію оптового ринку. На його місці виникають стихійні продовольчі ринки, які сприяють неорганізованій посередницькій діяльності у сфері збуту продукції і привласненню значної частини прибутку, створеного в процесі виробництва, не на користь виробника.

Тому останнім необхідно здійснювати комплекс маркетингу овочевої продукції, який передбачає: в товарній політиці — розширення асортименту овочів з позиції кількості товарних найменувань; в ціновій політиці — широкий спектр цін залежно від якості та ринкового сегменту; в товарному розподілі — поєднання прямого продажу з посередництвом; в комунікації — активна реклама для покупців кінцевої продукції і посередників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Видяпин В.И., Данько Т.П., Слепов В.А., Попов Б.В. Предпринимательство: маркетинг и цены. — М.: РЭА им. Г.В. Плеханова, 1992.- 256 с.
2. Корилук С.І., Гнатенко Н.В. Основи маркетингу.- К.: Лібра, 1999.- 234 с.
3. Моніторинг виробничо-фінансової діяльності підприємств і організацій за 2002 р. / Ч. 1.-с.34-39, Ч. 2.- с.130 -131. Департамент стратегії розвитку аграрної економіки. Стат. бюлетень.- К., 2003.
4. Морозов Ю.В. Основы маркетинга. — М.: Издательский дом "Дашков и Ко", 2000.- 156 с.
5. Поточна кон'юнктура і прогноз ринків сільськогосподарської продукції та продовольства в Україні на 2003/04 маркетинговий рік. Вип.10. / За ред. О.М. Шпичака та А.В. Розгона.-К.: ІАЕ, 2003.- 181 с.
6. Формування та функціонування ринку агропромислової продукції (практичний посібник) / За ред. П.Т. Саблука.- К.: ІАЕ, 2000.- 556 с.

УДК 631.95:332.365:631.115.1

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

Л.А.Дурнєва, старший викладач

Таврійська державна агротехнічна академія, м.Мелітополь

Важко зараз знайти таку людину, якій було б байдуже, яку продукцію вона споживає. Купуючи той чи інший продукт, ми завжди прагнемо бути впевненими, що він екологічно чистий. До цього спонукає ринок. Споживачі продукції готові платити більше, але споживати здорову їжу. Та й влада, яка дбає про добробут своїх громадян, активно підтримує рух за здоровий спосіб життя,

збереження довкілля. Але через порушення основних принципів землекористування земельні ресурси України стали перед загрозою екологічної катастрофи. Якщо раніше степи складали приблизно одну третину всієї території, то в даний момент всі вони розорані, що серйозно вплинуло на рослинний і тваринний світ, посилилась ерозія ґрунту, забруднено практично всі водойми.

Без протиерозійних заходів щорічно від водної і вітрової ерозії в Україні втрачається 450 млн.т ґрунту. Загальний недобір продукції на еродованих землях майже 100 млн. центнерів умовного зерна. На кожному кроці зустрічаються факти, які нагадують про те, що людина не панує над природою, а належить їй, тому що знаходиться у середині її, але на відміну від інших істот здатна пізнавати її закони з метою правильного застосування на шляху прогресу [1].

У Запорізькій області сільськогосподарські угіддя складали 2245,9 тис.га, ріллі 2178,0 тис. га. На долю фермерських господарств припадає 9,4% орних земель. У Запорізькій області 1984 фермерських господарств мають в користуванні 212,1тис.га сільськогосподарських угідь, з них 203,3 тис. га припадає на ріллю. У середньому на одне господарство припадає 106,9 га сільськогосподарських угідь і 102,5 га на ріллі. Із загальної площі землі взято в оренду 144 тис. га, в тому числі земельні частки (паї) — 122,2 тис. га [3].

Зростання розораності у фермерських господарствах характерне для всіх природноекономічних зон, а це, як свідчать існуючою практикою вітчизняні та зарубіжні вчені, істотно зменшує стійкість екологічної стабільності ландшафтів.

Більшість фермерських господарств мають нульовий власний капітал, а обробляють на умовах оренди тисячі й десятки тисяч гектарів землі. Фермери беруть землю в оренду на дуже довгий термін, аж до 50 років, а за умовами оренди визначається, що стан має відповідати первісному тільки після закінчення терміну оренди. Як змусити фермера підтримувати родючість землі протягом усього часу оренди. А не захопившись мріями, як швидко збагатити, віддавати перевагу технічним культурам, особливо соняшнику, забувши про біологічну рівновагу. Краще було б, якби землю обробляв сам власник. На думку йде такий вираз П.А. Столипіна: “Не можна полюбляти чужого на рівні зі своїм, та не можна обходжу-

вати, покращувати землю, яка знаходиться у тимчасовому користуванні, так як власну. Штучно в цьому відношенні оскоплення нашого селянина, знищення в ньому природного почуття власності призводить багато в чому до дурного, а головне до бідності” [2].

Виходячи з цього, фермер повинен піклуватися про свої і не свої землі, а значить запроваджувати ґрунтозахисні методи землеробства з розширеним відтворенням родючості ґрунтів та поступовим переходом на ґрунтозахисне біологічне і точне землеробство. Це основне завдання вирішується за допомогою застосування ґрунтозахисних технологій з мінімалізацією обробки ґрунту, відтворення родючості ґрунтів за рахунок органічних і мінеральних добрив, використання для цього нетоварної частини врожаю (соломи, стебел) і посівів сидеральних культур, використання біологічних препаратів і несімбіотичної фіксації азоту, поліпшення фосфатного режиму, біостимуляторів розвитку і росту рослин та їх сортів, використання насіння високих репродукцій, захист рослин від шкідників і хвороб.

За 2002 рік у Запорізькій області кількість фермерських господарств, що вносили органічні добрива — 64 господарства. В середньому органічних добрив на 1 га було внесено 1,5 тонн. Це дуже низькі показники для забезпечення бездефіцитного балансу гумусу на 1 га орної землі в Запорізькій області. Хоча рекомендовано вносити не менше 11-12 тонн органічних добрив. Кількість господарств, що вносили мінеральні добрива — 527 господарств. В середньому на 1 га було внесено 0,6 центнерів мінеральних добрив.

У сільському господарстві результати виробництва залежать від площі землі обробки, її родючості та рівня ефективності використання. Їх площа, відведена під багаторічні насадження і пасовища, недостатня. Тому в майбутньому доцільно відводити більше земель під багаторічні насадження, сіножаті, пасовища, а також розширити посіви багаторічних трав, що допоможе запобігти розвитку ерозійних процесів, що в кінцевому підсумку сприятиме підвищенню рівня екологічної стабільності території.

Вміст гумусу в ґрунті захищених ділянок практично не знижується, а на відкритих і мало захищених ділянках продовжує зменшуватися. Знати це фермеру необхідно, тому що у більшості з них земельні ділянки розташовані в чистому полі і не захищені лісосмугами.

Припустимо, що орендар погіршує якість оброблюваної землі, а коли його змушують відшкодувати збитки, заявляє, що не має для цього коштів, але законодавством передбачена плата за землю. Якби ці кошти, які туди надходять, були спрямовані на відновлення родючості ґрунтів. Але кошти від зборів за використання земельних ресурсів, що надходять у доходну частину державного та місцевого бюджетів не “маркуються” і “розчиняються” там.

Важливе значення для фінансування екологічного розвитку мають екологічні фонди, які можуть створювати, а фермери по регіональному принципу. Їх головна функція — формування ресурсів цільового призначення. Такі фонди доцільно створювати незалежно від державного бюджету. Тоді ці фонди утворюють фінансову систему природокористування, яка підтримує і доповнює державні витрати на екологічні цілі з одного боку, а з іншого — створює фінансові ресурси землекористування для фермерських господарств.

ЛІТЕРАТУРА

1. Б.Б.Гавриленко. Соціальна екологія — с. Дике поле, 2001 рік — С.18
2. Столыпин П.А. 1862-1911 — М.: Планета, 1991 — ст.21.
3. Статистичний бюлетень.- м.Запоріжжя, 2003.

УДК 631.1

ПРОБЛЕМИ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ ОБЛАСТІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

М.А.Домаскіна, асистент

Миколаївський державний аграрний університет

Сучасний стан розвитку сільського господарства країни потребує термінового аналізу та пошуків шляхів розвитку селянських (фермерських) господарств. Недивлячись на всю недовіру до їх розвитку в нашій країні, вони набувають дедалі більшого поширення. І хоча ці господарства самотужки не в змозі розв'язати

продовольчу проблему, зневажати проблемами їхнього розвитку не можна, оскільки, не зважаючи на всі негативні позиції, фермерство вносить досить вагомий внесок в аграрний сектор країни в цілому та нашого регіону зокрема.

Основною проблемою в розвитку фермерських господарств є укріплення їх матеріально-технічної бази відповідною технікою, що дозволить забезпечити виконання всього технологічного циклу робіт. Цьому питанню приділяють увагу багато сучасних вчених, серед них, Бурковський І.Д., Ігнатов В.Д., Куліш М.Ю., Голодніков Ю.С. та інші. Однак, на наш погляд, розв'язання цієї проблеми потребує подальшого поглиблення.

Наявність сільськогосподарської техніки у фермерів за останні п'ять років неуклінно зростає (табл. 1). Виключенням є картопле-збиральна техніка, якої у фермерських господарствах області налічується всього 3шт. (в 2003 році). Вирощуванням картоплі в нашій області практично не займаються, що пояснюється відповідними природно-кліматичними умовами. Однак, фермерські господарства дедалі розширюють свою діяльність.

Таблиця 1

**Динаміка наявності сільськогосподарської техніки
у фермерських господарствах області, шт.**

Показники	Роки				
	1999	2000	2001	2002	2003
Трактори - усього	984	1048	1140	1395	1522
Комбайнів - усього	160	211	251	370	452
в тому числі:					
- зернозбиральних	154	198	226	307	374
- кукурудзозбиральних	-	3	8	15	19
- кормозбиральних	2	1	9	21	25
- бурякозбиральних	4	9	8	22	29
- картоплезбиральних	-	-	-	4	3
Сівалок	442	549	625	779	817
Жаток валкових	72	73	59	100	109

Проаналізувавши дані про наявність сільськогосподарської техніки у фермерських господарствах області в розрізі районів та зон (табл.2), бачимо, що найбільшу кількість складають зернозбиральні комбайни.

Таблиця 2

Наявність сільськогосподарської техніки у селянських (фермерських) господарствах області по районах та зонах станом на 1 січня 2003 року

Райони та зони	Наявність тракторів, штук	Припадає тракторів на 100 га рілля, штук	Наявність комбайнів				Наявність сіялок всього, штук	Жатки валкові, штук	Всього енергетичних потужностей, к.с.
			зерно-збиральні	кукурудзозбиральні	кормозбиральні	бурякозбиральні			
Арбузинський	84	1	20	-	-	3	48	21	12334
Братський	46	0,5	14	1	-	4	35	2	8495
Вознесенський	55	0,6	20	-	-	-	34	8	7240
Врадіївський	33	0,8	8	-	-	-	23	4	4020
Доманівський	60	0,6	21	1	2	2	25	-	10420
Єланецький	57	0,8	14	-	2	-	38	-	8174
Казанківський	74	0,6	19	-	1	-	26	10	9753
Кривоозерський	203	1,2	50	7	9	15	103	25	50029
Новобузький	42	0,4	13	-	-	-	21	-	6057
Первомайський	100	0,7	17	6	6	3	78	8	23576
Всього по північній зоні	754	0,75	196	15	20	27	431	78	140098
Баштанський	85	0,8	16	-	-	-	42	-	12611
Березнегуватський	89	0,5	35	-	1	-	49	7	17313
Веселинівський	93	0,7	25	-	1	-	53	-	14690
Новоодеський	109	1,5	22	-	-	-	69	6	10372
Всього по центральній зоні	1884	0,79	490	-	2	-	1075	13	335182
Березанський	95	1	25	-	-	-	43	2	15044
Жовтневий	85	0,9	4	-	1	-	34	-	10038
Миколаївський	70	0,8	20	-	1	-	47	15	10716
Очаківський	39	1,5	8	-	-	-	20	-	4765
Снігурівський	103	0,7	23	4	1	2	29	1	15288
Всього по південній зоні	4160	0,85	1060	4	3	2	2323	18	726194
По області - всього	1522	0,8	374	19	25	29	817	109	250914
у розрахунок на 1 господарство	0,34		0,08	0	0,01	0,01	0,18	0,02	55,71

Це досить природньо, оскільки пріоритетним напрямком діяльності фермерів області є вирощування зернових. Як бачимо, деякі види комбайнів взагалі відсутні в певних зонах. Наприклад, кукурудзо- та бурякозбиральної техніки немає в центральній зоні, в південній зоні їх досить незначна кількість. Це пов'язано з непопулярністю даних культур серед фермерів. Однак причина не тільки в цьому. Більшість фермерів не реєструють техніку як власність фермерського господарства, вона є їх особистою власністю. Для них це є гарантом того, що в певній ситуації техніку не буде вилучено за борги.

Однак за загальними цифрами по області ми не можемо судити про забезпечення технікою окремих господарств. Визначити рівень забезпеченості останніх технікою по районах та зонах області можна за даними табл. 3. Таким чином, в середньому по області тракторами забезпечено лише близько 22% селянських (фермерських) господарств, чого явно недостатньо, оскільки трактор — це основна одиниця матеріально-технічної бази агропідприємства. Найбільш забезпечені цим видом техніки фермери Арбузинського району (39,3%), найменше — у фермерів Вознесенського та Жовтневого районів (10,4%).

Найнижче забезпечення фермерів комбайнами, як зернозбиральними (7%), так і кормо- та бурякозбиральними (0,3%). Недостатнім є також забезпеченість господарств вантажними автомобілями (9,2%).

Вказане пов'язано як і з високою вартістю цієї техніки, так і з тим, що подібну техніку необов'язково мати в кожному господарстві. У малих за площею господарствах подібну техніку утримувати нерентабельно.

Найбільша кількість тракторів, що припадає на 100 га ріллі, спостерігається у Новоодеському та Очаківському районах (1,5), найменша — в Новобузькому (0,4). В середньому по області на 100 га ріллі фермерських господарств припадає по 0,8 трактора.

Таким чином, врахувавши наведені дані, можна зробити висновки, що рівень забезпеченості селянських (фермерських) господарств є досить низьким. Незважаючи на більш як десятилітній розвиток фермерства в нашій країні, проблема забезпечення мате-

ріально-технічної бази досі не розв'язана. Тому необхідно відшукати альтернативні способи залучення техніки для потреб фермерських господарств.

Таблиця 3

Питома вага селянських (фермерських) господарств, які мали сільськогосподарську техніку у 2002 році, %

Райони та зони	Господарства, що мають:					
	трактори	комбайни			сівалки	вантажні автомобілі
		зерно- зби- ральні	кормо- зби- ральні	буряко- зби- ральні		
Північна зона						
Арбузинський	39,3	12,6	-	2,2	28,1	11,9
Братський	22,5	10	1,9	0,6	16,9	11,3
Вознесенський	10,4	5,4	-	-	7,9	6,8
Врадіївський	17,6	6,4	-	-	11,2	7,2
Доманівський	18,6	9,5	0,9	0,9	9,5	9,5
Єланецький	19,1	4,6	0,8	-	10,4	7,1
Казанківський	19,3	6,1	0,9	-	7	6,6
Кривоозерський	27,8	13,5	6,3	7,1	21,4	19
Новобузький	16,7	6,1	-	-	9,4	3,9
Первомайський	27,2	7,9	3,9	4	35,1	13,2
Центральна зона						
Баштанський	11	2,7	0,2	-	4,8	5,3
Березнегуватський	15,3	6,4	0,3	-	8,1	5,1
Веселинівський	25,2	10,1	0,5	-	15,1	14,2
Новоодеський	27,5	7,2	-	-	14,7	8,3
Південна зона						
Березанський	23,9	9,3	-	-	13,5	12
Жовтневий	10,4	1	0,2	-	6,1	3,2
Миколаївський	12,5	5,1	0,4	-	8,8	5,5
Очаківський	26,5	6,8	-	-	12,8	6,8
Снігурівський	18,3	8	1,1	1,5	9,5	12,2
Всього по області	21,8	7	0,3	0,3	13,1	9,2

Спираючись на проведені дослідження та досвід зарубіжних країн, можна виділити наступні варіанти залучення техніки зі сторони:

- міжфермерська кооперація по використанню сільськогосподарської техніки;

- кооперація фермерських господарств з підприємствами інших форм господарювання;
- прокат (оренда) техніки районних сервісних підприємств, що створені, як правило, на базі ремонтно-технічних структур АПК;
- розвиток приватних фірм, що виконують спеціальні види механізованих робіт за заказами фермерів.

Звісно, що оренда (чи прокат) техніки має як певні переваги, так і недоліки. Звичайно, що загальна сума виплат за оренду за досить тривалий час перевищить вартість самої техніки, однак, одноразові внески будуть значно менші. Це і визначає межі застосування цих форм залучення техніки.

Зрозуміло, що якщо мова йде про машини, що використовуються досить рідко або занадто дорогавартісні, то використання оренди чи прокату є виправданим. Однак, якщо мова йде про універсальні машини, що використовуються майже постійно, то застосовувати оренду доцільно лише в якості виходу з безвихідного положення.

Найбільш сприятливою формою залучення техніки в селянські (фермерські) господарства ми вважаємо міжфермерську кооперацію. Цьому сприяють ряд об'єктивних умов, які дозволяють говорити про можливість та необхідність її розвитку:

- частина фермерських господарств має надлишок техніки (згідно з нормативами) і є потенційний резерв для інтенсивного та ефективного використання техніки, яку вони мають;
- кооперація фінансових засобів різних селянських господарств дозволить придбання дорогавартісної техніки, що є неможливим для окремого фермера;
- ефективність, життєспроможність та корисність міжфермерської кооперації при використанні техніки підтверджується практикою подібних формувань у багатьох європейських державах.

Таким чином, забезпеченість матеріально-технічними засобами фермерських господарств Україні взагалі та Миколаївської області зокрема є недостатньою, майже критичною. Основним можливим виходом із даної ситуації є створення міжфермерської кооперації. Однак це питання потребує подальшого розгляду. Зокрема, необ-

хідно дуже чітко розробити організаційний, економічний та техніко-технологічний зміст міжфермерської кооперації по використанню техніки. До того ж необхідне створення відповідної правової та законодавчої бази.

УДК 636.5:658.8

ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОЇ ГАЛУЗІ ПТАХІВНИЦТВА

Ю.В.Дикіна, аспірант

Миколаївський державний аграрний університет

Важливе значення у підвищенні ефективності виробництва птахогосподарств має стан покращення конкурентоспроможності продукції. Конкурентоспроможність в умовах ринкової економіки набуває особливої актуальності внаслідок відкритості нашої економіки та зростання конкуренції на ринку.

Проблемам конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції присвячено роботи вченого-аграрника П.Т.Саблука. Щодо цих проблем у галузі птахівництва, то вагомий внесок зробили такі вчені як М.І.Сахацький, І.А.Іонов, І.І.Івко, О.М.Царенко та ін. Однак їх праці охоплюють питання конкурентоспроможності продукції по Україні в цілому.

Метою нашого дослідження є вивчення основних факторів, що характеризують рівень конкурентоспроможності галузі птахівництва в Миколаївській області.

Серед них визначили наступні: якісні характеристики, собівартість та ціни реалізації готової продукції.

Відомо, що якісні показники продукції, як складові її конкурентоспроможності, забезпечують товаровиробникам переваги в конкурентній боротьбі і є головним критерієм для покупця. На жаль, якість виробленої продукції птахівництва в Миколаївській області бажає кращого.

Зниження якісних показників продукції викликане відсутністю селекції, недотриманням оптимальних режимів годівлі, порушенням технології виробництва, обробки та зберігання яєць та м'яса птиці.

Для забезпечення підвищення якісних характеристик вітчизняної продукції птахівництва та її конкурентоспроможності О.М. Царенко [1] пропонує ряд таких заходів:

- здійснювати належний контроль за якістю продукції на всіх етапах її виробництва і збуту, удосконалити діючі стандарти на яйця курячі (харчові);
- впроваджувати у виробництво нові високопродуктивні породи, лінії і кроси птиці;
- поліпшити та удосконалити кормовий раціон птиці;
- оптимізувати температурний режим на рівні 15⁰С з першого дня зберігання яєць та підтримання даної температури при сортуванні, розфасуванні та упакуванні яєць;
- перехід до контейнерного способу транспортування яєць;
- впроваджувати нові енергозберігаючі технології зберігання продукції;
- удосконалити тару і упаковку, яка б за міцністю і обсіменінням мікроорганізмами відповідала вимогам, що висуваються до тари.

Одним з найважливіших напрямків підвищення конкурентоспроможності продукції є її цінова перевага, для забезпечення якої собівартість, як базова величина ціни, повинна формуватися за низько витратним принципом.

Результати від реалізації птиці на м'ясо в минулому році на Миколаївщині показано в таблиці 1. Із 52-х господарств області тільки одне отримало прибуток. Найгірше становище виявилось в господарських товариствах (рівень збитковості — 36,3%). А найбільший показник собівартості 1ц м'ясу птиці спостерігався в селянських фермерських господарствах.

Результати реалізації яєць птиці в 2003р. показано в табл. 2. Із 39-ти господарств майже половина отримало прибуток. Найбільша собівартість 1000 штук яєць спостерігалася в селянських фермерських господарствах та в державних підприємствах.

Таблиця 1

Результати від реалізації птиці на м'ясо в Миколаївській області за 2003 рік

Сільськогосподарські підприємства усіх форм власності	Кількість реалізованої продукції в живій масі, ц	Собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	Доход (виручка), тис. грн.	Прибуток (збиток), тис. грн.	Собівартість 1 ц м'яса, грн.	Ціна реалізації 1 ц м'яса, грн.	Рівень рентабельності (збитковості), %	Кількість господарств	
								Всього	У т.ч., які одержали збитки
Господарські товариства	3505	1961,1	1249	-712,1	559,51	356,35	-36,3	27	22
Приватні підприємства (включаючи фермерські)	3819	1982,3	1467	-515,3	519,06	384,13	-26	19	14
з них селянські фермерські господарства	18	10,7	7,2	-3,5	594,44	400	-32,7	2	2
Сільгоспкооперативи (виробничі)	190	79	92	13	415,79	484,21	16,5	1	0
Інші підприємства (включаючи мікгоспи)	1399	669,6	465,2	-204,4	478,63	332,52	-30,5	3	3
Недержавні підприємства	8913	4692	3273,2	-1418,8	526,42	367,24	-30,2	50	39
Державні підприємства	70	30,5	25	-5,5	435,71	357,14	-18	2	2
Сільськогосподарські підприємства	8983	4722,5	3298,2	-1424,3	525,72	367,16	-30,2	52	41

В інших сільськогосподарських підприємствах собівартість реалізованої продукції теж залишається високою. Це свідчить про високі ціни на корми та енергоресурси.

В структурі витрат при вирощуванні та утриманні курей корми займають 55-70%, тому зменшення питомих витрат кормів є одним із головних шляхів ефективності виробництва продукції птахівництва. До основних технологічних прийомів і способів, що забезпечують зменшення питомих витрат кормів, можна віднести такі способи і прийоми, як вирощування та утримання птиці при нормативних параметрах мікроклімату (температурно-вологісні і світлові режими, параметри повітрообміну); застосування режимів дозованої годівлі птиці; застосування обладнання дозованого роздавання кормів.

Таблиця 2

Результати від реалізації яєць птиці в Миколаївській області за 2003 рік

Сільськогосподарські підприємства усіх форм власності	Кількість реалізованої продукції, млн. штук	Собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	Доход (виручка), тис. грн.	Прибуток (збиток), тис. грн.	Собівартість 1000 штук, грн.	Ціна реалізації 1000 штук, грн.	Рівень рентабельності (збитковості), %	Кількість господарств	
								Всього	у т.ч., які одержали збитки
Господарські товариства	7870	1522,3	1663	140,1	193,46	211,26	9,2	15	11
Приватні підприємства (включаючи фермерські)	3597	629,8	668,3	38,5	175,09	185,79	6,1	17	7
з них селянські фермерські господарства	83	19,5	19,9	0,4	234,94	239,76	2,1	2	0
Сільгоспкооперативи (виробничі)	1726	376	455	79	217,84	263,62	21	1	0
Інші підприємства (включаючи міжгоспи)	55880	7956,9	10539	2582,5	142,39	188,61	32,5	4	2
Недержавні підприємства	69073	10485,2	13325	2840,1	151,8	192,92	27,1	37	20
Державні підприємства	218	50	47,5	-2,5	229,36	217,89	-5	2	1
Сільськогосподарські підприємства	69291	10535,2	13373	2837,6	152,04	192,99	26,9	39	21

Хоча частина вартості води в загальній структурі собівартості продукції при вирощуванні та утриманні яєчних курей порівняно невелика (не більше 2,5%), дефіцитність у багатьох випадках цього ресурсу змушує звертати на пошук шляхів його економії досить серйозну увагу. Одним із основних факторів, який впливає на фізіологічну потребу птиці у воді, є температура і вологість повітря у приміщенні. Тому підтримання оптимальних параметрів мікроклімату буде сприяти також і економії води.

Вартість електроенергії складає зараз 5-6,5% у структурі собівартості курячих яєць в структурі собівартості 1ц приросту живої маси ремонтного молодняка. Але актуальність проблеми економії електроенергії у птахівництві визначається не тільки част-

кою витрат на електроенергію та динамікою її росту, але головним чином тим, що електроенергія є покупним і одним з найбільш дефіцитних ресурсів, зважаючи на рівень її виробництва в Україні та фінансовий стан більшості птахівницьких господарств. Економія електроенергії може бути отримана при застосуванні енергозберігаючих режимів і обладнання для освітлення і вентиляції птахівницьких приміщень.

Також вагому частку у структурі затрат займають витрати на паливо. Для зниження тепловитрат існуючих пташників необхідно в першу чергу виконувати додаткове утеплення перекриття. В Інституті птахівництва УААН розроблено енергозберігаючу систему створення мікроклімату в пташниках, яка забезпечує економію понад 50% теплової енергії, що витрачається на підігріванні припливного повітря (24-30 т рідкого палива у розрахунку на пташник місткістю 20 тис. курей-несучок), зменшення на 60-80% викидів в атмосферу пилу і мікроорганізмів, покращення мікроклімату в пташнику.

Для формування конкурентоспроможності галузі птахівництва слід також враховувати вплив зовнішнього конкурентного середовища, вивчати ринок та потреби покупців. Таким чином, розглянуті основні складові забезпечення конкурентоспроможності продукції аграрного сектору виробництва взаємообумовлені і взаємопов'язані між собою, успішне вирішення яких забезпечить вітчизняному товаровиробнику гідне місце на нашому та міжнародному ринках.

Підводячи підсумок викладеному, можна зазначити, що в Миколаївській області мало уваги приділяється зменшенню витрат на виробництво м'яса птиці, а також на поліпшення якісних характеристик продукції птахівництва в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Царенко О.М. Економічні основи використання ресурсозберігаючих, екологічно чистих і безвідходних технологій у тваринництві і птахівництві. – Суми: ВАТ "СОД", видавництво "Козацький Вал", 2002. – 590с.
2. Сахацький М.І., І.І. Івко, І.А.Іонов та ін. Довідник пташника /Під редакцією М.І. Сахацького. – Харків, 2001.-160с.
3. Формування та функціонування ринку агропромислової продукції (практичний посібник) /За ред. П.Т. Саблука.- К.: ІАЕ, 2000. – 556с.

СТРАТЕГІЇ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ АПК

О.В.Доброзорова, кандидат економічних наук

М.І.Губа, кандидат економічних наук, доцент

С.Ю.Боліла, кандидат сільськогосподарських наук, доцент

Херсонський державний аграрний університет

Диверсифікація — розмаїття, різносторонній розвиток, одночасний розвиток багатьох видів виробництва, розширення асортименту вироблених продуктів з метою зниження залежності підприємства від вузької товарної номенклатури [4]. За теорією життєвого циклу товару, будь-який товар рано чи пізно вступить в стадію спаду. Це призведе до “старіння” товару, зниження попиту на нього, і, як результат — зниження прибутку і рентабельності діяльності підприємства.

Стратегія диверсифікації є однією з базових (корпоративних) стратегій розвитку, представляє процес проникнення в нові сфери діяльності, раніше не характерні для підприємства, покликані змінити, доповнити або замінити продукцію, що вже випускається [5].

Серед головних причин диверсифікації діяльності підприємства можна назвати наступні:

- поява нових технологій;
- можливості створення синергічного ефекту між існуючими та новими напрямками діяльності;
- ризик вступу товарів підприємства в стадію спаду життєвого циклу;
- ринкова привабливість і прибутковість нової галузі;
- скорочення існуючого цільового ринку підприємства;
- можливість виходу на міжнародні ринки;
- антимонопольне регулювання розвитку виробництва в освоєній галузі;
- можливість скоротити рівень сплати податків за рахунок освоєння напрямків діяльності, де існують пільги;

- розвиток перспективних коопераційних зв'язків з прогресивними організаціями з метою формування довгострокових конкурентних переваг [3].

Залежно від ступеня взаємозв'язку та взаємозалежності бізнес-напрямків підприємства за технологією та маркетингом розрізняють концентричну, горизонтальну та конгломератну види диверсифікації [1].

Концентрична диверсифікація означає вихід у нові для підприємства сфери бізнесу, які в технологічному та (або) маркетинговому аспекті пов'язані з існуючим бізнесом підприємства [2]. Стратегія має потенційні синергічні ефекти для всього "портфеля" та "стратегічного набору підприємства". Наприклад, спільне шведсько-українським підприємством "South Food, Inc." поряд з випуском кетчупів займається виробництвом майонезу та сояшникової олії. При цьому підприємство для просування своєї продукції на ринок використовує однакову товарну марку "Чумак", а для реалізації одну й ту ж саму спеціалізовану систему розподілу.

Горизонтальна диверсифікація пов'язана з виходом у нові для підприємства сфери бізнесу, які не пов'язані із існуючою у підприємства технологією, але потенційно можуть задовольнити потреби існуючих у підприємства споживачів [2]. Наприклад, аграрне підприємство ПОК "Зоря" Білозерського району Херсонської області поряд з вирощуванням та переробкою томатів налагодило виробництво насіння найбільш популярних у городників Херсонщини сортів цієї культури.

Конгломератна диверсифікація передбачає вихід у нові для підприємства сфери бізнесу, які не пов'язані ні з існуючою у підприємства технологією, ні з існуючими у нього споживачами. Нові напрямки обираються за одним критерієм — прибутком від діяльності. Стратегія може використовуватися тільки за наявності високого рівня управління [2]. Вдалим прикладом впровадження конгломератної диверсифікації є функціонування групи компаній "Агронафтосервіс", до сфер діяльності якої входять вирощування та торгівля зерновими, цукровим буряком, виробництво цукру, авто-транспортні послуги та торгівля паливно-мастильними матеріалами.

Функціонування підприємств АГЖ має ряд обмежень для розвитку діяльності, головними серед яких є:

- сезонність виробництва;
- ризикованість землеробства;
- дрібнотоварне виробництво;
- брак фінансових ресурсів;
- обмеженість впливу на постачальників та споживачів тощо.

Проведені нами дослідження показали, що стратегія диверсифікованого розвитку допомагає уникнути перерахованих обмежень та сприяє швидкому зростанню прибутковості агропромислових підприємств. Для підтвердження наших висновків наведемо приклад вдалого впровадження стратегії концентричної диверсифікації на СТОВ “Краса Херсонщини” Каховського району Херсонської області, яке тривалий час спеціалізувалося на виробництві, зберіганні та продажу свіжих овочів.

Підприємницька ідея створення експериментального виробництва заморожених овочів та фруктів виникла у керівництва сільськогосподарського підприємства “Краса Херсонщини” ще в 90-ті роки. На той час воно було одним з найкращих підприємств в області по виробництву плодів та овочів, потужності його овочесховищ дорівнювали 20000 тонн. Навіть силами проектних та будівельних організацій міст Харкова та Дніпропетровська було розпочато будівництво цеху заморозки та переробки фруктів та овочів. Але, починаючи з 1996р. по 1998р., в результаті несприятливих погодних умов для даних сільськогосподарських культур, неграмотної організації праці, порушення технології виробництва, значному диспаритету цін господарство зазнало економічної кризи. В результаті будівництво цеху було призупинено, площі під овочами та садами значно скорочені.

В серпні 2002р. у підприємства з’явився стратегічний інвестор — дистриб’юторська компанія “Евроднепр”, яка займається імпортом морожених продуктів харчування (крабових паличок, креветок, морожених овочів та овочевих сумішей). Придбавши 62% майна СТОВ “Краса Херсонщини”, розпочала реалізацію стратегії концентричної диверсифікації. Вже у вересні 2002р. було розпочато

відновлення садів, відбудову цеху заморозки продукції, одночасно здійснювалася закладка на зберігання свіжих овочів та фруктів. Обсяг інвестованих засобів дорівнював 2570 тис. грн., в тому числі в першу чергу будівництва цеху — 1735,5 тис. грн., в другу чергу будівництва — 834,5 тис. грн. Запланований період експлуатації проекту — п'ять років. Прогноз суми чистого грошового потоку становить 5500 тис. грн.

Нами були розраховані основні показники ефективності даного проекту з врахуванням дійсної вартості майбутніх грошових потоків. Дисконтний множник розраховувався за ставки 12%. Одержали наступні результати: чистий приведений доход (ЧПД) дорівнює 1330 тис. грн., індекс доходності (ІД) — 1,52, період окупності проекту (ПО) — 3,3 роки, внутрішня норма доходності (ВНД) — 18%. Вартісний обсяг реалізації продукції, який забезпечує досягнення точки беззбитковості операційної діяльності підприємства, складає 1727 тис. грн.

В травні 2003р. будівництво завершилось, цех розпочав свою роботу із заморожування полуниці, малини, смородини. Розрахункова річна програма виробництва заморожених овочів становить 150 т, фруктів — 100 т за умови оптимального рівня освоєння проектної потужності, тобто 97%. Виробничі потужності визначалися виходячи з двох чинників — одиничної потужності технологічного устаткування та потенційної місткості ринку заморожених продуктів харчування. На даний момент завантаження виробничих потужностей новоствореного цеху становить 42%. В структурі виготовленої продукції заморожені овочі та фрукти складають відповідно 76 та 24%.

Потреба в персоналі визначалась за потрібними професіями з урахуванням кількості робочих місць і коефіцієнтів змінності роботи устаткування. В новоствореному цеху працює 34 людини, в тому числі чотири керівники, два спеціалісти, 28 робітників. Місячний фонд зарплати складає 8220 грн. Проектом передбачено тісну внутрішньовиробничу кооперацію. Наприклад, ремонтно-технічне обслуговування нового виробництва здійснюється ремонтною службою діючого підприємства, а зберігання сировини й матеріалів,

запасних частин організоване в наявних складських приміщеннях господарства.

Заморожена продукція є однією з найпрогресивніших та екологічно чистих видів продукції харчування, яка дозволяє значно збільшити споживання недостатніх в раціоні населення ягід, плодів та овочів, особливо в зимово-весняний період, коли відчувається найбільша вада вітамінів. Вона порівняно з консервованою продукцією має істотні переваги. Передусім тут зберігається більша кількість корисних речовин, вітамінів, первинність смаку, вона швидша у приготуванні, зручна у зберіганні та користуванні, естетична на вигляд. Поставка замороженої продукції здійснюється в поліетиленових пакетах, які зручно складаються, мають невелику вагу, що уможливорює ефективне використання транспортних засобів і холодильних приміщень.

Завдяки високому ступеню збереження вихідних властивостей сировини, можливості виробляти широкий асортимент продуктів підвищеного ступеню готовності, відносно невеликі витрати на виробництво, зберігання та поставку продукції споживачам очевидна соціально-економічна значимість та перспективність виробництва швидкозамороженої плодоовочевої продукції.

Швидкозаморожені ягоди, фрукти та овочі є відносно новим продуктом на ринку України, і тому існує великий потенціал для розвитку підприємств, що їх виробляють. Відомих вітчизняних товарних марок на ринку заморожених овочів і фруктів немає. Проведені нами маркетингові дослідження показали, що на даний момент в Україні існують три виробники регіонального рівня, одним з найпотужніших серед них є концерн “Поділля-ОБСТ” (м.Вінниця). Головними напрямками його діяльності є виробництво фруктових концентратів, заморожених овочів і фруктових сумішей, але обсяги виробництва концерну настільки мали, що не представляють конкуренції потужним європейським компаніям, які виробляють та імпортують заморожену продукцію на український ринок останнім часом.

Найвідомішими вітчизняним споживачам є іноземні фірми Hortex Holding Sa, Aviko, Elsner, Farm Frites, Dujardin, Chlodnie Zgoda. Частка компаній в імпорті замороженої плодоовочевої

продукції в Україну відповідно дорівнює 43%, 24%, 15%, 18%. Наприклад, польське акціонерне товариство Hortex Holding Sa експортує щорічно понад 20 тис. т заморожених продуктів на суму 10 млн. долл. Компанія Aviko є лідером у виробництві замороженої картоплі для швидкого приготування в мікрохвильовій печі, фритюрниці, на сковороді. Фірми Elsner, Chlodnie Zgoda спеціалізуються на заморозці ягід та екзотичних овочів. Але продукція перерахованих фірм має високі ціни, і тому не по кішені більшості українських споживачів. Наприклад, паковка овочів та овочевих сумішей масою 0,5кг під торговою маркою “Hortex” продається по ціні 6,5 грн., а вартість аналогічної продукції під торговими марками “Aviko” та “Elsner” взагалі доходить до 15,8 грн.

В результаті дослідження було виявлено, що 80% загального попиту на заморожену овочеву та фруктову продукцію приходить-ся на систему ресторанів і кафе, і тільки 20% реалізується в мережі магазинів. При чому, даний вид заморожених продуктів споживає до 30% населення, в тому числі регулярно 5%. Найбільшим попитом користуються наступні овочі та овочеві суміші:

- овочева суміш “КУС-КУС” (0,5кг) торгової марки “Hortex”;
- овочі з шампінйонами для жарки (0,5кг) торгової марки “Hortex”;
- овочева суміш “Азія”(0,45кг) торгової марки “Hortex”;
- суп з грибами (0,45кг) торгової марки “Hortex”;
- овочеve рагу (0,45кг) торгової марки “Hortex”;
- картопля фри (0,45кг) торгової марки “Aviko”;
- брюсельська капуста (0,45кг) торгової марки “Elsner”;
- ризотто (0,45кг) торгової марки “Elsner”.

Середній обсяг продажу заморожених плодovих та овочевих сумішей за день в продуктовому магазині спального району обласного міста дорівнює 4кг, в супермаркеті — 6кг.

Таким чином, впровадження стратегії диверсифікації дозволить підприємствам АПК, в тому числі і СТОВ “Краса Херсонщини”, враховувати особливості розвитку ринку та сформувати збалансований за часом та доходами товарний “портфель”, що забезпечить раціональне використання ресурсного потенціалу.

ЛІТЕРАТУРА

1. В.Г. Герасимчук. Стратегічне управління підприємством. Графічне моделювання: Навч. Посібник. – К.: КНЕУ, 2000. – С.360.
2. Ф. Котлер Основы маркетинга: Пер. с англ. – Новосибирск: Наука, 1992.- С.736.
3. В.Д. Немцов, Л.Є. Довгань. Стратегічний менеджмент: Навч. Посібник. – К.: Експрес – Поліграф, 2002. – С.560.
4. Словник сучасної економіки МАКМІЛЛАНА/Пер. з англ.- К.: АртЕк, 2000. – С.640.
5. З.Є. Шершньова, С.В. Оборська. Стратегічне управління: Навч. Посібник. – К.:КНЕУ, 1999. – С.384.
6. <http://www.hortex.com.pl>
7. <http://www.grdart.ru/index2.htm>

УДК 330.313:631.11

ВЛИЯНИЕ ПОТЕНЦИАЛА НА ЭФФЕКТИВНОСТЬ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО ПРОИЗВОДСТВА

С.В.Додонов

*Крымский государственный агротехнологический
университет, г.Симферополь*

Понятие ресурсного потенциала предприятия в работах ученых-экономистов (Амбросова В.Я., Зиновьева Ф.В. и др.) рассматривается как совокупность имеющихся на данный момент ресурсов для обеспечения процесса производства. Применительно к сельскохозяйственным предприятиям, состав этих ресурсов корректируется в связи с тем, что здесь основным средством и предметом труда является земля. Поэтому, необходимо отдельно оценить такие составляющие ресурсного потенциала сельскохозяйственного предприятия, как площадь многолетних насаждений, площади орошаемых земель. Мы хотели бы остановиться на возможности определения потенциала совокупности предприятий и корректировке этого понятия в соответствии с требованиями современной экономической ситуации.

Составляющие потенциала — это земельные ресурсы, основные фонды, персонал. Стоимостная оценка потенциала строится на

оценке каждой его составляющей. Вопрос о денежной оценке земли решен с практической точки зрения, поскольку эта оценка уже используется сельскохозяйственными предприятиями в целях налогообложения. Оценка земельных угодий дифференцирована в зависимости от их вида: пашня, пастбища, многолетние насаждения. Эта оценка, несмотря на отмеченную многими учеными и практиками ее нереальность, все же дает возможность говорить об определенной стоимости земельных угодий в составе потенциала предприятия с учетом их использования.

Стоимость основных фондов определена в финансовой отчетности предприятия. Необходимо использовать показатель остаточной стоимости, поскольку в сельском хозяйстве высока степень изношенности основных фондов. По этой же причине, при расчете потенциала, необходимо учесть расходы на восстановление основных фондов, поскольку именно они в дальнейшем позволят предприятию развивать производство продукции и повышать его эффективность. Вложения в основные фонды — это капитальные инвестиции, поэтому при расчете потенциала аграрного предприятия, в него необходимо включать и величину капитальных инвестиций.

Еще одной составляющей потенциала является персонал предприятия. Его денежная оценка несколько затруднена, поскольку для определения стоимости человеческого капитала всех работников предприятия не существует единой методики. Для упрощения расчета этого показателя, на наш взгляд, при расчете потенциала можно использовать общую годовую сумму выплат персоналу предприятия, скорректировав ее на сумму задолженности по выплатам персоналу. Чем больше задолженность по выплате заработной платы, тем меньше мотивация работников к труду и производительность.

Нецелесообразно говорить о включении в понятие потенциала оборотных средств, поскольку основой для дальнейшего производственного цикла являются запасы, но превышение их количества над нормативным ведет к снижению эффективности их использования. Таким образом, величину потенциала сельскохозяйственного производства можно определить следующим образом (как на уровне одного предприятия, так и на уровне их совокупности):

Потенциал = Денежная оценка земли + Остаточная стоимость основных фондов + Сумма капитальных инвестиций + Сумма выплат персоналу за год — Задолженность перед персоналом на момент расчета

Природно-климатический и ресурсный потенциал Крыма определил развитие экономики региона в основном как индустриально-аграрной республики. В общем объеме выпуска товаров и услуг на долю сельского хозяйства приходится около 20%, а на агропромышленные предприятия — 30%.

В 2002г. всеми категориями хозяйств произведено валовой продукции на сумму 1914,8 млн.грн. (в сопоставимых ценах 2000г.), в том числе продукции растениеводства — на 897,6 млн.грн., животноводства — 1017,2 млн.грн. В сравнении с 2001г. производство валовой продукции животноводства возросло на 12,1 процента.

Разгосударствление экономики и последующие процессы реформирования в аграрном секторе привели к кардинальным изменениям в величине потенциала и структуре сельскохозяйственных товаропроизводителей. В 2003 году в Крыму осуществляли хозяйственную деятельность 364 крупных и средних сельскохозяйственных предприятия, акцент сместился в сторону хозяйств населения. Это обусловлено тем, что выделившиеся в ходе распада собственности получили в качестве пая более новую технику благодаря поддержке органов исполнительной власти, ратовавших за изменение формы собственности. При этом долги предприятий не передавались.

Реформированные предприятия оказались заложниками ситуации и не могут до сих пор обеспечить должный уровень жизни своим работникам. Многие квалифицированные специалисты покидают предприятия и занимаются индивидуальной деятельностью в личных и фермерских хозяйствах. Как следствие, с 2000 года в Крыму прослеживается интенсификация процесса создания крестьянских (фермерских) хозяйств. За три последних года прирост их количества составил 43%, и к концу 2003г. в республике насчитывалось 1986 фермерских хозяйств.

На 1 января 2003г. в пользовании хозяйств всех категорий имелось 1539,0 тыс.га сельскохозяйственных угодий, в т.ч. 1192,3 тыс.га пашни. С 1991 г. площадь сельскохозяйственных угодий, выделенных гражданам для развития личных подсобных хозяйств, ведения товарного сельскохозяйственного производства, садоводства и огородничества, сенокосения и выпаса скота, возросла более чем в 7 раз и составила 304,4 тыс. гектаров. В собственности и пользовании фермеров находилось 88,5 тыс.га сельскохозяйственных угодий, в т.ч. 83,5 тыс.га пашни.

В 2000г. среднесписочная численность штатных работников сельскохозяйственных предприятий составляла 113,5 тыс. человек, их количество в 2001г. уменьшилось до 94,8 тыс. человек, в 2002г. — до 79,2 тыс. человек. Удельный вес работников сельского хозяйства в общей численности работников всех отраслей экономики Крыма за период с 2000 по 2002 гг. снижается (2001г. — 22,3%, 2002г. — 19,7%, 2003г. — 17,3%). В сельском хозяйстве уровень оплаты труда продолжает оставаться самым низким из всех отраслей экономики Крыма. В 2001г. средняя заработная плата одного штатного работника составила 124,90 грн., в 2002г. — 169,89 грн., в 2003г. — 208,82 гривны. В сравнении со средней заработной платой по республике оплата труда работников сельского хозяйства составляет немногим более 55% (2001г. — 55,5%, 2002г. — 56,4%, 2003г. — 58,3%).

Для населения сельской местности производство сельскохозяйственной продукции является одним из основных источников доходов. Так, в 2001-2003гг. при формировании совокупных ресурсов сельских домохозяйств большую часть (35-40%) составили доходы от личного подсобного хозяйства.

Остается острой проблема выплаты заработной платы. Общая сумма задолженности по состоянию на 01.01.2003г. на предприятиях сельского хозяйства составила 29402,5 тыс.грн., что на 879,1 тыс.грн. или на 3,1% больше, чем на 01.01.2002г.

Следует отметить высокую эффективность использования земельных ресурсов хозяйствами населения. Располагая пятой частью сельскохозяйственных угодий, они производят практически половину валовой продукции отрасли (около трети продукции растениеводства

и двух третей — животноводства). При этом в личных подсобных хозяйствах сосредоточено чуть более 5% населения республики, занятого во всех отраслях экономической деятельности.

В 2003г. крестьянскими (фермерскими) хозяйствами произведено 2,4% общего объема валовой продукции сельского хозяйства (в 2001г. — 2,2%) и около 5% валовой продукции сельхозпредприятий.

2002 год для большинства сельхозпредприятий в финансовом отношении сложился неблагоприятным. Финансовым результатом всей деятельности в целом по сельхозпредприятиям Крыма стал убыток в сумме 138,1 млн.грн. при совокупном уровне убыточности 16,6%, что на 67 млн. грн. больше, чем в 2001г. Прибыль от всей деятельности в сумме 59,7 млн.грн. получили менее трети предприятий.

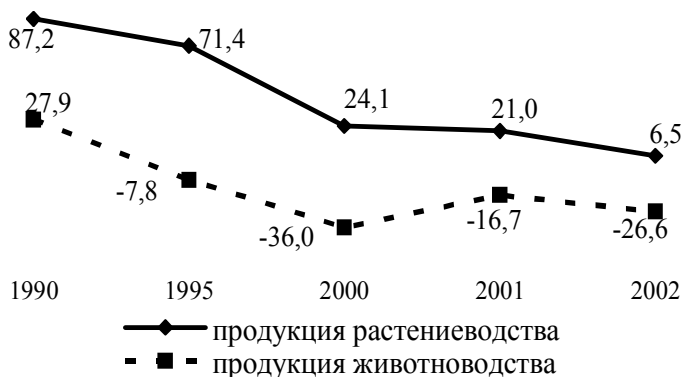

Рис. 1. Уровень рентабельности (убыточности) сельскохозяйственного производства, %

Источником воссоздания ресурсного потенциала являются собственные и заемные средства. За счет собственных средств сельскохозяйственными предприятиями за 2002 год введено в действие основных фондов на сумму 82954 тыс.грн. Наиболее привлекательными внешним источником финансирования являются инвестиции, поскольку денежные средства привлекаются на длительный срок и безвозмездно.

За три последних года объем инвестиций в сельское хозяйство увеличился более чем в 2 раза и в 2002 году составили 110939 тыс.грн. (7,5% общего объема инвестиций в АРК).

За три последних года объем инвестиций в сельское хозяйство увеличился более чем в 2 раза и в 2002 году составили 110939 тыс.грн. (7,5% общего объема инвестиций в АРК). Несмотря на увеличение общего объема инвестиций в сельское хозяйство удельный вес средств, направленных на приобретение машин и оборудования и техническое перевооружение предприятий до 43,1%, что на 17,2 процентных пункта меньше в сравнении с 2001г.

Таким образом, можно говорить о прямой зависимости между величиной и динамикой производственного потенциала сельскохозяйственных предприятий и финансовыми результатами их деятельности. Отрицательная динамика численности занятых в сельскохозяйственном производстве и увеличение задолженности по выплате заработной платы приводит к снижению квалификации работников и их мотивации к труду. Снижение квалификации влечет ухудшение технологии производства и невозможность применения более совершенных средств производства. Несовершенная технология не только снижает качество и уменьшает отпускную цену продукции, но и ухудшает плодородие почвы. Кроме того, чем больше потенциал, тем выше экономическая эффективность деятельности предприятия, что подтверждает приоритетность идеи концентрации и интенсификации производства.

ЛИТЕРАТУРА

1. Зиновьев Ф.В. Формирование эффективных механизмов хозяйствования в агропромышленном комплексе Крыма. – Симферополь: Таврия, 2001. – 260с.
2. Реформування та розвиток підприємств агропромислового виробництва / За ред. П.Т. Саблука. – К.: ІАЕ УААН, 1999. – 532с.

ПРО КООПЕРУВАННЯ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

М.В.Єрмолаєва, кандидат економічних наук, доцент

Ю.Д.Скиданенко, кандидат філософських наук

Полтавська державна аграрна академія

Люди практикують кооперування майже з початку виникнення товарного виробництва. Кооперація є засобом виживання дрібних ринкових суб'єктів та ефективним засобом самодопомоги.

Новий етап розвитку кооперативного руху в Україні розпочався з 1997 року із прийняттям Закону України "Про сільськогосподарську кооперацію". Особливо це питання стосується фермерських господарств. На сьогоднішній день на Полтавщині створено і функціонують близько 1500 фермерських господарств, середній розмір земельних угідь яких коливається в межах 35 — 50 га.

Економічні дослідження свідчать про невисоку економічну ефективність діяльності таких підприємств. Для покращення фінансового стану і підвищення ефективності виробництва фермерські господарства повинні кооперуватися. Розробка напрямів кооперування фермерських господарств є одним з найактуальніших питань сучасної організації виробництва.

Накопичено багатий закордонний досвід щодо фермерського кооперування.

Перед економічною наукою стоїть завдання розробки основних шляхів фермерського кооперативного руху і допомога селянам у створенні відповідних об'єднань, що обумовлює актуальність питання, яке висвітлюється у статті.

Проблемам селянського кооперування присвячено наукові праці видатних російських економістів О.В.Чаянова, М.П.Макарова, О.М.Челінцева і сучасних вітчизняних науковців П.Т.Саблука, О.М.Карасика, В.В.Зіновчука, М.Й.Маліка, В.Б.Моссаковського та інших.

Селянське кооперування в нашій державі має давню історію. Особливе розповсюдження сільськогосподарська кооперація набула

у період НЕПу. На 1 січня 1924 року сільськогосподарська кооперація, наприклад, Росії налічувала 12000 сільськогосподарських кредитних товариств, 1500 масловиробних артілей, 500 інших видів сільськогосподарських кооперативів і близько 11000 сільськогосподарських комун. Ця мережа кооперативів до свого складу включала близько півтора мільйони селянських господарств.

Селянські кооперативи були об'єднані в місцеві повітові або районні спілки, які в свою чергу об'єднувались в губернські або обласні спілки. Ця кооперативна структура очолювалась загальним центром — Всеросійською спілкою сільськогосподарської кооперації, або Сільськоспілкою, і окремими спеціальними центрами — Льоноцентром, Союзкартоплю, Маслоцентром, та Плодоовочеспілкою. Крім того було організовано три допоміжних кооперативних центра — Всеросійський Кооперативний банк, Кооперативна спілка по страхуванню та Всеросійське кооперативне видавництво.

Становлення фермерської кооперації на сучасному етапі може йти за такими напрямками:

- 1) об'єднання земельних ділянок і сільськогосподарської техніки з метою їх раціонального використання;
- 2) створення товариств по спільному використанню техніки;
- 3) створення консалтингових центрів;
- 4) організація постачальницько-збутових кооперативів;
- 5) створення кредитних спілок.

За такими напрямками розвивається фермерське кооперування в Європі. Наприклад, у Франції кооперативи по спільному використанню техніки (КЮМА) відіграють важливу роль в механізації сільськогосподарського виробництва більш ніж 25% фермерських господарств країни. В таких кооперативах зосереджено 1/3 парку зерно- і кормозбиральних комбайнів, 1/5 частина розкидувачів добрив, трактори підвищеної потужності. КЮМА обробляє ґрунти, займається внесенням мінеральних добрив, меліоративними роботами і т. ін.

Наявна техніка знаходиться частково у колективній і частково — у приватній власності членів кооперативу. Використання техніки проводиться за замовленням членів кооперативу згідно з графіком.

Розцінки за використання техніки і надані послуги затверджуються на зборах членів кооперативу.

Спільне використання техніки широко використовується і у Німеччині. Машинні товариства обслуговують до 40% усіх фермерських господарств, техніка у таких спілках видається напрокат. При ринговому використанні техніки кожний власник виконує певні роботи за замовленнями інших фермерів.

Нам потрібно прийняти до уваги закордонний досвід, але слід зазначити певні проблеми щодо кооперування фермерів — власників сільськогосподарської техніки. З одного боку, не кожне фермерське господарство в змозі забезпечити себе необхідною технікою, виходячи з її високої вартості. З іншого боку, не завжди доцільно невеликому за розмірами підприємству мати у власності потужну техніку, яка розрахована на обробіток великих земельних площ. Так, комплексний коефіцієнт використання системи машин в господарствах, які спеціалізуються на виробництві продукції рослинництва в лісостеповій зоні України, складає 0,7-0,9 при площах обробітку 300 — 400 га.

Виходячи з цього, доцільно створення кооперативів, але підприємства, які кооперуються, повинні бути розташованими на невеликій відстані одне від одного, щоб запобігти зайвому витраченню пального на перегін техніки від одного господарства до іншого.

Важливою проблемою для фермерських господарств є їх відносно невеликий розмір. Організувати високоефективне виробництво на ділянках малої площі дуже складно. Тому важливого значення набуває кооперування на початковій стадії створення фермерських господарств з метою об'єднання земельних площ в єдиний масив, або оренда земельних ділянок. Таке кооперування дає можливість застосування сівозмін, більш ефективного використання техніки, виключає можливість її перегону на великі відстані від ділянки до ділянки.

По сьогоднішній день у фермера існує проблема із збутом своєї продукції. Сучасні умови дають можливість господарю, користуючись поняттям “відкритого ринку”, самостійно вирішувати питання щодо каналів реалізації продукції. Такий метод надає можливість фермеру

проявляти повну самостійність у прийнятті рішень, але пов'язаний з великою долею ризику. З іншого боку, сучасне законодавство щодо сільськогосподарського товаровиробника ставить певні обмеження такій самостійності. Це пов'язано, наприклад, із дією Закону України "Про податок на додану вартість", із виконанням договорів по держзамовленню. При цьому нам знов необхідно звернутись до зарубіжного досвіду. Наприклад, у сільському господарстві Польщі створено постачальницько-збутові кооперативи, такі як "Селянська взаємодопомога", якою здійснюється закупівля більше 75% товарної продукції селянських господарств і постачання 75 % засобів виробництва і матеріалів. У Швеції збут сільськогосподарської продукції тісно пов'язаний з її переробкою. Тут взагалі немає збутових кооперативів у чистому вигляді. В усіх кооперативах продукція, яка одержана від товаровиробника, підлягає обробці, фасуванню, пакуванню.

Наступна група кооперативних об'єднань фермерів належать до кредитних. Такі кредитні каси (каси взаємодопомоги) надають кредити окремим фермерам або іншим кооперативам. Особливістю діяльності таких кооперативів є те, що вони надають кредити в сумі від 100 у.о. без застави, під поручительство інших членів спілки. Слід відзначити, що за кордоном товариства по взаємному кредитуванню особливо характерні для тих країн, де фінансовий стан фермерів незадовільний.

При необхідності кооперативи в сільському господарстві можуть бути створені не за функціональним, а за галузевим принципом, як, наприклад, у Швеції, де існують кооперативи, які об'єднують виробників одного виду продукції: кооперативні об'єднання виробників молока, кооперативи скотарського напрямку, рослинницькі кооперативи та ін. [3].

В Україні, на наш погляд, найбільш реальне кооперування фермерів за виробничим напрямом з метою оптимізації виробництва. Основна мета кооперації полягає у звільненні фермера від проблем, що відволікають його від основного виробництва. Матеріальною основою функціонування кооперативів є пайові внески членів, кредити й прибуток, одержаний кооперативом.

Кожний фермер може бути одночасно членом декількох кооперативів і користуватися послугами інших об'єднань. При вступі у

члени кооперативу фермер вносить свій майновий, грошовий або земельний пай і залишається його власником. При виході з кооперативу він має право на повернення своєї частки.

Цікавий досвід вирішення питань виходу з кооперативів існує в Європі. Так, у Франції передбачено право кооперативу затримати повернення пайового внеску фермеру на 10 років, якщо вихід його з кооперативу може завдати економічної шкоди підприємству. У Швеції кожний член кооперативу може вийти з нього не раніше, ніж через 5 років. При невиконанні цієї умови і виходу з кооперативу раніше встановленого терміну, фермер позбавляється права одержати свій пайовий внесок. Виключенням є випадок, коли фермер припиняє виробництво даної продукції [3].

Підводячи підсумок, можна зробити висновок, що проблема сільськогосподарського кооперування в Україні не є новою. Подолання проблем, пов'язаних з функціонуванням фермерських господарств може йти шляхом об'єднання матеріальних, технічних, трудових ресурсів одноосібних господарств. При цьому слід прийняти до уваги передовий закордонний досвід діяльності фермерських кооперативів та адаптувати його до вітчизняних умов господарювання.

Селянське кооперування — це форма організації, яка у поєднанні з приватизацією засобів виробництва та земельною реформою, може відіграти важливу роль у відродженні сільськогосподарського сектора України і виведенні його з кризового стану.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України "Про селянські (фермерські) господарства".
2. Баккет М. Фермерское производство: организация, управление, анализ (пер. с англ.). — М.: Агропромиздат, 1989. — 464 с.
3. Мартынов В. Фермерская кооперация в системе АПК Скандинавских стран и Финляндии. — М.: Наука, 1988. — 56 с.
4. Чайнов А. В. О сельскохозяйственной кооперации. — Саратов: Приволжское книжное изд-во, 1989. -175 с.

ВИРОБНИЦТВО ТА РЕАЛІЗАЦІЯ МОЛОКА І МОЛОКОПРОДУКТІВ: АНАЛІЗ І ПЕРСПЕКТИВИ

А.М.Желєзняк, здобувач

Львівський державний аграрний університет

Вступ. Молочна промисловість України — одна з провідних галузей агропромислового підкомплексу. Від її розвитку залежить не лише збалансованість харчування пересічного українця, але і добробут сільської родини. Це пояснюється тим, що навряд чи знайдеться в кожному селі багато сімей, які не мають в своєму підсобному господарстві хоча б однієї корови. З другого боку закупівельна, а досить часто і роздрібна ціна 1 літра молока значно нижча за вартість пляшки мінеральної води. А це автоматично робить молоко одним з тих стратегічних продуктів, які разом з “дешевим” хлібом та картоплею не дають пропасти з голоду найбільшій верстві населення.

Світове виробництво молока постійно зростає. Його обсяги в 2002 році наблизились до позначки 600 млн. тонн [1]. За прогнозами ця тенденція збережеться і надалі. В Україні ситуація на ринку молока не така втішна. За статистичними даними, торік вироблено вдвічі менше молока, ніж в 1990 році, та на 3,4 відсотки менше, ніж позаторік (в тому числі в сільськогосподарських підприємствах — на 22,8 відсотки). Останніми роками лише третина від усього молока надходить на промислову переробку, тоді як в Європейському Союзі цей показник становить 96 відсотків. Однак в цих умовах молокозаводам вдалося збільшити ресурси молока для переробки за рахунок поліпшення організації його закупівлі, зокрема в населення. У зв'язку із сказаним вище особливої актуальності набуває питання дослідження ринку молока та молокопродуктів.

Обговорення проблеми. Ринок молока і молокопродуктів майже у всьому світі є предметом особливої уваги держави і посиленого державного регулювання. Пряма державна підтримка виробництва молока в нашій країні існувала до 1993 року, її питома вага в закупівельній ціні молока становила від 28 відсотків

у 1970-му до 78 відсотків у 1990 році. На даний час ринок молока важливіший більше переробним підприємствам, яким необхідна сировина для виробництва, ніж нашій державі. Про це свідчить і чимало видань, пов'язаних з агропромисловим підкомплексом, де велику увагу приділяють ринку зерна, цукру, олійним культурам, виробництву спирту, а молоко, тваринництво відходить на задній план.

Проблемами цієї галузі займаються такі вчені та економісти як Бутенко М., Бондаренко В., Карликов Д., Крисанов Д., Шевельова С. та багато інших.

Виробництво молока у більшості регіонів в 2003 році зменшилося на 8,1-9,6% (Харківська, Черкаська, Дніпропетровська, Київська, Херсонська області) і лише в господарствах семи областей збільшилося на 0,3-2,6%. Перше місце по виробництву молока посідає Львівська область, яка у 2002 році виробила 1061,5 тис. тонн, що становить 7,5% від загального виробництва молока. Лідером по виробництву продукції з незбираного молока у 2002 році була Харківська область з показником 180 тис. тонн, або 15,3% від загального обсягу виробництва.

Змінилась структура виробництва молочної продукції за видами. Так, за період з 2000 по 2002 роки виробництво продукції з незбираного молока в перерахунку на молоко зросло на 68,5%, в тому числі незбиране молоко — на 80,2%, кисломолочна продукція — 63,2%, сметана — 26,5%, сир кисломолочний незбираний — 8,5%. Виробництво знежиреної молочної продукції в перерахунку на знежирене молоко зросло на 8,5%. В виробництві сухого незбираного молока, сухих вершків та сумішей спостерігався спад, що становив 26,2% за період з 2001 по 2002 роки. Виробництво жирних сирів за аналізований період зросло на 91,1%.

Реалізація молока та молочних продуктів сільськогосподарськими підприємствами за січень — вересень 2003 року по Україні становила 1599,7 тис. тонн або 77,4% до січня — вересня 2002 року. За цей же період середня ціна реалізації зросла на 28,6% і в вересні 2003 року становила 664,4 грн за т. Спад реалізації спостерігався по всіх областях. В Львівській області, яка у 2002

році була лідером по виробництву молока, станом на 1 вересня було продано 18,1 тис. тонн або 72,3% проти показника минулого року і якщо порівнювати ці цифри до лідера — Київської області, то співвідношення становитиме 1:9. Виникає ситуація, коли виробляємо найбільше, продаємо найменше (позаду по продажі лише Івано-Франківська та Чернігівська області). За таких умов, коли згідно офіційних статистичних даних молоко зникає “невідомо куди”, молокопереробним підприємствам досить важко визначити місткість вітчизняних ринків та спрогнозувати обсяги виробництва на перспективу.

Великою проблемою України залишається постійне скорочення поголів'я ВРХ. Так, у 2003 році в порівнянні з попереднім по всіх категоріях господарств кількість корів зменшилася на 1017 тис. голів або 10,4%, що становило 8808 тис. голів проти 24,6 млн. голів у 1990 році. В тому числі в сільськогосподарських підприємствах — на 964 тис. голів або 21,1%, господарств населення — 1,1%. Виробництво молока, починаючи від 1995 року було збитковим (–13,8% у 2002 році), тому не дивно, що молочне скотарство занепадає. А якщо до цього всього додати незбалансованість кормового раціону, занепад племінної справи, недотримання санітарних умов, то з'являються сумніви щодо якості молока, яке йде на реалізацію, а від нього відповідно залежить і якість молокопродуктів та можливість виходу молокопереробних підприємств на зовнішні ринки. Так, молокопереробні заводи Волинської області, які постійно нарощують темпи виробництва, змушені закупляти молоко не те що в сусідніх районах, але і областях. Мережа таких заготівельних пунктів фактично охопила сусідні Рівненську, Львівську, Тернопільську області. При цьому транспортні витрати, які підприємство несе в процесі заготівлі сировини, збільшуються і в результаті страждають як виробники молока, так і молокопереробні заводи. Для перших зростання транспортних затрат заготівельників досить часто призводить до зниження ціни на молоко, адже 0,55-0,6 грн за 1 літр молока є надто мало. З другої сторони, зростання радіусу заготівлі молока обернено пропорційно відображається на його якості, а таке молоко, наприклад, для виробництва твердих сирів уже не придатне.

Споживання молока та молочних продуктів на душу населення в Україні коливається в межах від 300,9 кг (Івано — Франківська область) до 146,8 кг (Луганська) і в середньому по Україні у 2002 році становило 225,3 кг проти 373,2 кг у 1990 році при науково обґрунтованій нормі 380 кг [6]. Лідерами по споживанню виступають всі області західного регіону, притому що схід “пасе задніх”. Враховуючи цей факт, можна сміливо стверджувати про наявність ще недозаповненої ніші на ринку молока в східному регіоні, яку можуть використовувати молокопереробні підприємства надалі.

Позитивні тенденції спостерігаються і сьогодні, коли рівень заробітної плати по Україні зростає і за останні роки вітчизняні товаровиробники фактично відвоювали споживачів у західних експортерів. Адже були часи, коли в Львівську область, яка є лідером по виробництву молока, частину молокопродукції експортували з сусідньої Польщі (тверді сири, сметану, йогурти тощо). Однак рівень споживання в загальному залишається недостатнім. По-перше, накопичення капіталу відбувається в основному в великих містах, жителі яких купують молокопродукти або в великих супермаркетах і при цьому є потенційними споживачами для молокозаводів, або на місцевих ринках, фінансуючи в кращому випадку окремі підсобні господарства, в гіршому — перекупників молочної продукції. При цьому молочний підкомплекс, а особливо тваринництво, втрачає значну частину коштів. По-друге, значна кількість жителів України проживає в маленьких містечках, селищах, селах і займається особистим підсобним господарством. Вироблене молоко досить часто використовується лише на потреби сім'ї і не реалізовується молокозаводам або на ринку. Як результат, село споживає лише ту продукцію молокопереробки, яку не в змозі виробити, купуючи лише тверді сири, йогурти, масло, і то в незначних об'ємах.

При такому низькому рівні споживання молочних продуктів у країні значна частина їх експортується. Це зумовлено насамперед низькою купівельною спроможністю більшості населення України. Так, середньостатистичний європеець споживає за рік близько 17 кг сиру, українець — 2 кг. Тим часом у 2003 році з нашої країни експортовано понад 60 тис. тонн цієї продукції, при тому, **Вісник аграрної науки Причорномор'я,**
Випуск 2, т.2, 2004

що в 2003 році до 40% продукції у перерахунку на молоко реалізовували на експорт. Експорт масла склав 18,5 тис. тонн — в 1,4 раза більше, ніж попереднього року, сиру відповідно — 59,4 тис. тонн із зростанням в 1,7 раза, сухих молочних продуктів — до 80% [4]. Основним імпортером молочної продукції є Росія. Щодо експорту в 2004 році, то передбачаються невтішні прогнози. І це при цьому, що аналізи звітних даних за кілька років та купівельної спроможності населення дозволяють зробити висновки про те, що внутрішній ринок не в змозі спожити всю вироблену в країні молочну продукцію. У зв'язку з цим, враховуючи зміни в законодавстві Росії, вступ Польщі до ЄС нашої державі слід приділяти більшу увагу регулюванню внутрішнього ринку молока.

Висновки. Молочний сектор України знаходиться не в найкращому стані. І хоча спостерігаються позитивні тенденції в переробці молока, молокопереробним підприємствам не під силу розв'язати проблеми галузі в цілому. Держава повинна взяти під контроль ринок молока, обмеживши дії посередницьких організацій по закупівлі молока та реалізації готової продукції, а також торговельних націнок. Це дозволить дещо знизити ціну на молокопродукти, що призведе до збільшення купівельної спроможності населення. А як показало дослідження, є перспективи зростання споживання молока на душу населення в середньому на 100 кг за рік, що автоматично призведе до збільшення обсягу ринку молока та молокопродуктів, виробництво якого має бути поставлене на промислову основу.

Державі необхідно розробити комплексні коротко- та довготермінові програми розвитку молочної галузі. Участь у розробці цих програм мають взяти провідні вчені, практики, фахівці, які виробили б оптимальне співвідношення сил на ланках виробництво — переробка — реалізація при гнучкій ціновій політиці. Тому перспектив та напрямків дослідження ще достатньо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Світовий ринок молока і Україна// Пропозиція. — 2002. — №7. — С.106-108.
2. Крисанов Д.Ф. Економіко — екологічні проблеми харчової промисловості України/ Відг. ред. акад. УАН В.М. Тригобчук. — К.:І-т екон. НАН України, 2002. — 247с.

3. М. Бутенко. Як поповнити молочні ріки?// Урядовий кур'єр. – №59 від 30 березня 2004.

4. Шевельова С.О. Конкурентоспроможність молочного підкомплексу/ Монографія. – Тернопіль: Збруч, 2001. – 408с.

5. Статистичний щорічник "Сільське господарство України" за 2002 рік /Державний комітет статистики України: Під загальним керівництвом Ю.М.Остапенчука. – К.:2003.-319с.

6. В. Бондаренко. Шлях до СОТ вимагає поліпшення роботи //Урядовий кур'єр. – №20 від 3 лютого 2004 року.

УДК 631.14:636.4

ЕНЕРГЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОГО СТАНУ УКРАЇНИ

Б.М.Замкевич, кандидат технічних наук, доцент

Білоцерківський державний аграрний університет

Багатство кожної країни визначається ступенем використання наявних виробничих ресурсів (трудові ресурси, основні виробничі засоби і капітал), кліматичними умовами, технологією виробництва, комутаційно-інформаційними ресурсами. Зважаючи на те, що природно-кліматичні умови для конкретного регіону протягом тривалого часу можна вважати сталими і в умовах сучасних трансформацій України технології виробництва і комутаційно-інформаційні ресурси не зазнають широкомасштабних змін, головним чинником економічних процесів є виробничі ресурси.

Індикатором економіки є ВВП. Отже, можна вважати, що ВВП і ступінь використання виробничих ресурсів характеризують економічний стан економічної системи. Відомо, що обсяг виробничих ресурсів і ВВП представляються у грошовій формі. Залежно від застосованих грошових одиниць динаміка змін виробничих ресурсів і ВВП проявляються по-різному. Грошове відображення макроекономічних показників залежить від суб'єктивної політики банківських систем, а тому не може бути використане при їх порівняльному в часі аналізі. На рисунку 1 наочно показано суттєві відмінності динаміки ВВП в карбованцях (гривнях) і в доларовому виразі.

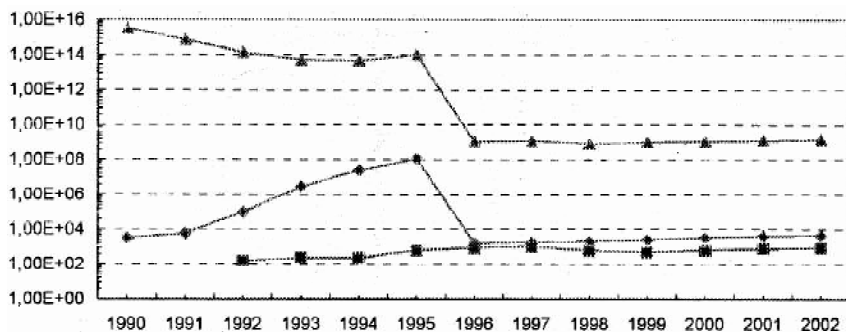

Рис.1. Динаміка ВВП України [1,2]

Спільною ознакою усіх економічних факторів (вартості продукції виробництва і послуг, трудових ресурсів, виду продукції виробництва) є те, що головна складова їх цінності — це енергія як така і уречевлена енергія. З погляду на це прийнято вважати, що енергомісткість виробничих ресурсів, ВВП, продукції виробництва і послуг є їх абсолютною цінністю і не залежить від будь-яких соціально-політичних факторів. Таким чином, створюється можливість усі кількісні економічні фактори економічних процесів представляти їх енергетичними еквівалентами. Зважаючи на інерційність економічної системи, видно на рис.1, що найоб'єктивніше динаміка ВВП представляється енергетичним еквівалентом у кДж/особу.

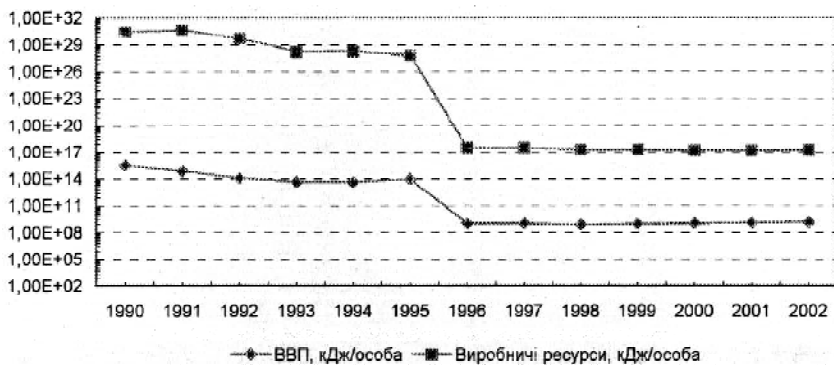

Рис.2. Зміна виробничих ресурсів і ВВП України [1,2]

На рис. 2 наведено динаміку ВВП і виробничих ресурсів України в роки незалежності. Для економічного розвитку передбачається як зростання ВВП, так і зростання виробничих ресурсів. Як видно із рис.2, за останні роки в Україні загалом спостерігається зростання ВВП при падінні обсягу виробничих ресурсів, а значить ще не досягнуто економічного зростання. Збільшення реального продукту і доходу можна досягнути шляхом ефективнішого використання виробничих ресурсів або залучення їх більшого обсягу. Як видно із рис.3, в період економічних трансформацій обсяг основних виробничих засобів змінювався без якихось тенденцій, а далі безперервно зменшувався, займаючи найбільшу частку в структурі використання виробничих ресурсів в Україні. Обсяг грошових і трудових ресурсів при цьому більше як на порядок залишався меншим від обсягу основних виробничих засобів. На підставі цього можна вважати, що вплив обсягу основних виробничих засобів на зміну доходу є найсуттєвішим.

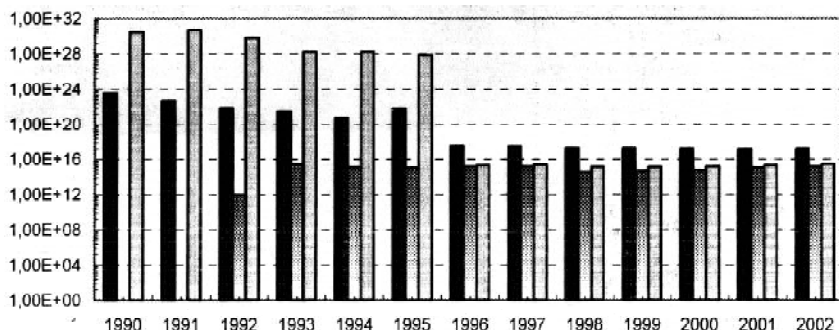

Рис.3. Динаміка структури виробничих ресурсів

Висновок. В роки незалежності в Україні спостерігається довгостроковий економічний спад, який можна призупинити шляхом нарощування основних виробничих засобів і їх оптимального використання, що опосередковано призведе до зростання зайнятості трудових ресурсів і таким чином до позитивних соціальних зрушень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний комітет статистики України. Статистичний щорічник України за 2002 рік. – К. : Консультант, 2003. – С.663.
2. Бюлетень. Національний банк України. – 2001. – №12

УДК 330.322

УРАХУВАННЯ РИЗИКІВ В АЛГОРИТМІ ВИБОРУ ОПТИМАЛЬНОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПРОЕКТУ

С.В.Іщенко, аспірант

Національний університет кораблебудування ім.адм. Макарова

Постановка проблеми. Для України надзвичайно важливим є залучення нових капіталовкладень до усіх секторів економіки, причому в суттєвих обсягах. Але інвестори, приймаючи рішення, повинні бути впевнені, що дістануть прибуток відповідно до взятого ризику. У сучасних умовах структурної перебудови економіки і переходу до ринкових економічних відносин зростаючу роль повинні грати інвестиційні проекти, широкомасштабна реалізація яких дозволяє активно впроваджувати у виробництво сучасні ресурсосберегаючі технології, збільшувати випуск нової продукції, розширювати спектр послуг.

При виборі варіантів інвестиційних проектів для включення в план їх реалізації варто враховувати їх суспільну значимість, економічну ефективність та ін. Поряд із ними підлягають оцінці чинник непевності і ризику, а остаточний вибір проектів і формування інвестиційних планів виконання комплексів інвестиційних проектів повинні здійснюватися з врахуванням впливу несприятливих чинників на основні очікувані результати інвестиційної діяльності. Їхня дія може позначитися на рості періодів реалізації проектів і планів, збільшенні необхідних об'ємів інвестування, зменшенні очікуваного прибутку, затримці з поверненням інвестованих засобів. В умовах ринкової економіки України, яка характеризується суб'єктивізмом, залежністю від зовнішньоекономічних факторів і високим ступенем невизначеності, проблема обґрунтування вибору оптимального інвестиційного проекту з ряду альтернативних набуває особливо важли-

вого значення. Актуальним залишається питання методичного і методологічного забезпечення процесу прийняття інвестиційних рішень, включаючи пошук і аналіз варіантів розвитку ринкових можливостей, формування цільових ринків і пошук джерел фінансування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інвестиційна діяльність є важливою складовою розвитку будь-якої економічної системи. Міжнародний досвід розробки інвестиційних проектів і вітчизняна практика містять систему методів оцінки ефективності інвестиційних проектів, приваблювану в процесі їхньої розробки і реалізації, застосовувану на різних рівнях керування. Для обґрунтування та прийняття управлінських рішень потрібні серйозні теоретичні та аналітичні дослідження. Теоретичні принципи і методи аналізу та управління економічним ризиком розглядаються в наукових працях В.В.Вітлинського, М.В.Грачової, Л.Крушвіца, А.Ф.Гойко, В.М.Попова [2-6]. Проблеми активізації інвестиційної діяльності в Україні широко освітлюється в періодичній економічній пресі [1, 7, 8, 9]. Особлива увага при цьому приділяється врахуванню ризику при оцінці ефективності інвестиційних проектів.

Виклад основного матеріалу. Світова економічна практика давно виробила методи оцінки інвестиційних проектів, що враховують практично всі можливі умови їхньої реалізації і тому мають властивість універсальності. Їхнє використання дозволяє оцінити ефективність будь-якого проекту з достатньою точністю. Однак, найчастіше ряд методів недостатньою мірою враховує непевність зовнішнього середовища, ризик. При оцінці ефективності інвестиційних проектів завжди розглядається два аспекти — прибутковість і ступінь ризику. Зв'язок між прибутковістю і ризиком є основним положенням економічної ефективності, оскільки будь-яке інвестування в тій або іншій мірі містить ступінь ризику. Тому що ризик в інвестиційному процесі, незалежно від його конкретних форм, виражається у виді можливого зменшення реальної віддачі від капіталу в порівнянні з очікуваною, то облік його впливу має важливе значення як при проведенні аналізу на стадії підготування інвестиційних проектів до реалізації, так і при виборі інвестиційного проекту з ряду альтернативних. З цією ціллю пропонується використовувати програмування

ризик, що припускає комплексний підхід до всіх аспектів аналізу ризику. Його ціль виявити і виміряти непевність, а також розвивати спроможність проникнення в суть неминучих змін, зв'язаних із ризиком через ефективні і діючі рішення. Програмування ризику ґрунтується на найбільше широкому і гнучкому застосуванні аналізу ризику в прагненні до найкращого керування ризиком. Високий ступінь непевності економічного середовища, процесу обґрунтування вибору інвестиційного проекту вкрай ускладнює процес прийняття інвестором рішення про інвестування. Будь-який інвестор, приймаючи рішення, повинен бути впевнений, що отримає прибуток відповідно до взятого ризику. В ринкових умовах необхідно кожного разу при інвестуванні доказувати доцільність та ефективність затрат всіх ресурсів. Процес прийняття оптимального рішення являє собою багатоцільову та багатокрітеріальну в полі кількох інформаційних ситуацій. Рішення цієї задачі пропонується здійснити шляхом побудови алгоритму кількісної оцінки ризику інвестиційних проектів і прийняття рішення про вибір оптимального з них. Так, такий алгоритм містить в собі набір правил, якими потрібно користуватися для вибору оптимального інвестиційного проекту з ряду альтернативних проектів:

- Розрахувати основні (базові) показники ефекта та ефективності інвестиційного проекту: NPV, PP, IRR, MIRR, PI. Зробити фінансовий аналіз діяльності підприємства в динаміці.
- Розрахувати ступінь ризику використовуючи математичні методи середнє очікуване значення, коливання (мінливість) можливого результату, дисперсія і середнє квадратичне відхилення.
- Розрахувати втрати від всіх ризиків інвестиційного проекту за допомогою коефіцієнту ризику, який показує ризик усього проекту — очікуване значення всіх можливих втрат.

Аналіз ризику є основою для прийняття ефективних рішень про вибір оптимальних варіантів інвестування, а також рішень про запобігання, зниження або компенсації ризику можливих втрат. Тому результати аналізу ризику інвестиційного проекту повинні не тільки давати кількісну оцінку ризику, але і виявити об'єктивні і

суб'єктивні чинники ризику, визначити ступінь їхнього впливу на ріст ступеня ризику.

- Використовуючи математичний апарат теорії ігор розрахувати оптимальний варіант розвитку подій (стратегію) для кожного інвестиційного проекту та визначити оптимальний прибуток при реалізації проектів.

Для вибору оптимальної стратегії виробництва використовуємо ігрові моделі теорії ігор. Для цього є декілька основних критеріїв або підходів до вибору оптимального рішення в умовах невизначеності. Серед них — максимінний критерій Вальда, критерій мінімаксного ризику Севіджа, критерій песимізму-оптимізму Гурвіца.

- Після проходження кожного пункту алгоритму проводити аналіз достатності розрахованих показників для вибору проекту.
- На основі порівняння показників різних проектів, а також очікуваного максимального прибутку для кожного проекту зробити висновок (прийняти рішення) про впровадження того чи іншого інвестиційного проекту.
- В процесі реалізації і моніторингу проводити аналіз ризиків та розрахунок зниження збитків від ризиків для обраного проекту.

З метою наочності використання наведеного алгоритму представимо його у вигляді блок-схеми.

Висновки. У ринковій економіці, що припускає наявність у підприємців права самостійно вибирати, яку робити продукцію, установлювати ціни на неї тощо, виникає потреба в оптимальному формуванні структури товарів із метою одержати максимальний прибуток.

Використовуючи економічний аналіз, визначаючи імовірність очікуваного результату й оцінюючи ризик за допомогою економіко-математичних методів, ми одержуємо можливість послабити або уникнути вплив ризику на фінансові результати і прийняти рішення про вибір даної програми комерційної діяльності або про заміну її іншою програмою, що містить попередньо підготовлений порядок дій на випадок невдалого виходу, що виходить за межі розрахункового ступеня імовірності.

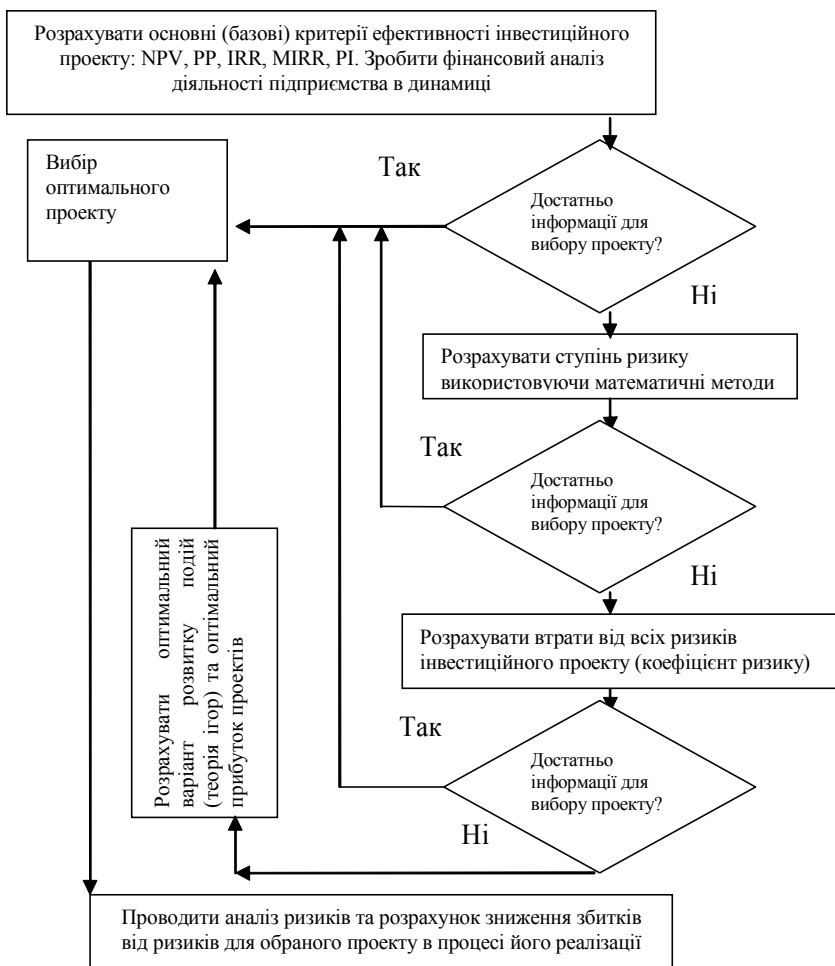

Рис. 1. Блок-схема алгоритму вибору оптимального проекту з ряду альтернативних

Таким чином, із можливістю оптимального вибору визначеної позиції, виробничих, фінансових, комерційних операцій і складових їхніх елементів економіка одержує можливість саморегулювання, досягнення збалансованості, стабільності функціонування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бизнес-план инвестиционного проекта. Отечественный и зарубежный опыт. Современная практика. / Под ред. В.М. Попова.- М.: Финансы и статистика, 2001.
2. Бубенко И., Рамтяпин А. О методах оценки эффективности инвестиционных проектов //Экономика Украины. – 2003. – №12.
3. Вітлінський В.В., Верченко В.І. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком. – К.:КНЕУ, 2000.- 292 с.
4. Гойко А.Ф. Методи оцінки ефективності інвестицій та пріоритетні напрями їх реалізації. – К.: ВІРА-Р, 1999.- 320 с.
5. Грачева М.В. Анализ проектных рисков. – М.: Финстатинформ, 1999.
6. Крушвиц Л. Инвестиционные расчеты / Под общ. ред. В.В. Ковалева, З.А. Сובהа. – СПб: Питер. – 2001. – 242с.
7. Савчук В. Теория и практика оценки эффективности инвестиций в Украине //Экономика Украины. – 2003. – №12.
8. Солодова О.О. Врахування ризику при оцінці ефективності інвестиційних проєктів//Фінанси України. – 2000. – №9.
9. Сухоруков А. Проблемы повышения инвестиционной активности регионов //Экономика Украины. – 2002. – №8.

УДК 334.75

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН В СИСТЕМІ ТОВАРНОГО ВИРОБНИЦТВА НАСІННЯ СОНЯШНИКУ

Н.А.Іванова, асистент

Уманський державний аграрний університет

У структурі аграрно-промислового виробництва кожна складова продуктових підкомплексів має свої, характерні особливості, що проявляються і розвиваються у співвідношенні і взаємозалежності між собою та з іншими структурними складовими економіки, формуючи на різних ієрархічних рівнях економіки різні типи відносин: організаційні, технологічні, соціальні, економічні, які в своїй системі і сукупності є також взаємозалежними складовими виробничих взаємовідносин. Визначальними в сукупності виробничих відносин є економічні. Саме економічні відносини мають генерувати загальновизнані правила і принципи соціально-економічного розви-

тку, обумовляючи відповідно до своєї досконалості причинно-наслідкові зв'язки щодо інших типів відносин — організаційних, технологічних, соціальних.

Проблеми економічних відносин в аграрно-промисловому виробництві досліджували такі відомі економісти як В.Я. Амбросов, В.Г. Андрійчук, М.П. Вітковський, П.І. Гайдуцький, М.Я. Дем'яненко, М.Ю. Коденська, О.В. Крисальний, П.А. Лайко, М.І. Малік, В.Я. Месель-Веселяк, Т.А. Мостенська, О.М. Онищенко, О.А. Рябчик, П.Т. Саблук, О.М. Шпичак, В.В. Юрчишин.

У дослідженнях цих вчених головна увага була зосереджена на питаннях підвищення ефективності виробництва сільськогосподарської продукції, розробці механізмів державного регулювання, міжгалузевому паритету цін, розвитку ринкової економіки, формуванню ринків аграрно-продовольчої продукції.

Економічні відносини у сфері виробництва і переробки насіння соняшнику базуються на мотиваційному інтересі всіх зацікавлених та взаємодіючих сторін відносно вирощування соняшнику як сільськогосподарської культури та виробництва продовольчого насіння, його переробки й отримання олії і проміжних продуктів переробки та їх реалізації, чи/або подальшого їх використання в технологічному процесі виробництва та інших галузей економіки.

Зважаючи на велике і багатогранне народногосподарське значення продовольчого насіння соняшнику, економічні відносини в сфері його виробництва, реалізації і переробки є багаторівневими, складними та визначаються його кон'юнктурністю на внутрішньому і зовнішньому ринку аграрно-продовольчої продукції.

Розвиток внутрішнього ринку продовольчого насіння соняшнику, як системи товарно-грошових відносин, започатковується уже на господарському рівні, формуючи певні економічні взаємовідносини усередині господарства. Їх зміст і мотиваційний характер визначаються економічною основою господарювання — формою власності на капітал та залежать від внутрішньої виробничо-господарської структури й рівня економічної самостійності виробничих підрозділів (кооперативів, цехів, відділків, ферм), що стосується виконання всіх заходів щодо раціонального розміщення культури соняшнику в сівозміні, забезпечення матеріально-технічними засо-

бами та інтегрованими засобами захисту рослин і ґрунтів в процесі його вирощування й виробництва продовольчого насіння та просування до споживача: внутрішньогосподарського переробного підприємства, чи/або реалізації за межі господарства.

В основі економічних відносин лежить не тільки економічний інтерес, а всякий інший, в тому числі: матеріальний, професійний, духовний, моральний. Він проявляється в різних формах і напрямках і залежить перш за все від людини, її внутрішньої сутності та духовності. Важливе значення при цьому має організаційно-виробнича структура господарювання та вартість і структура задіяного у виробничому процесі капіталу. В загальному вигляді форми прояву економічного інтересу в сучасних умовах формування ринкової економіки можна подати за такою схемою: особистий інтерес, колективний (груповий), суспільний (громадський). Особистий інтерес проявляється конкретно особою залежно від організаційної форми господарювання в процесі її трудової діяльності щодо реалізації її права на працю, на відшкодування затрат робочої сили та через участь її капіталу, що був задіяний у виробничому процесі. Ця форма економічного інтересу реалізується в основному через оплату праці, її матеріальні стимули та шляхом перерозподілу прибутку на власні сертифікати пропорційно задіяному у виробничому процесі капіталу.

Певні економічні відносини розвиваються між сільськогосподарськими підприємствами з приводу їх конкурентоздатності на аграрно-продовольчому ринку щодо реалізації продовольчого соняшнику і продукції його переробки (олії, шроту і ін.). Такі відносини формуються як на рівні району за умови достатньо розвинутої ринкової інфраструктури (функціонування в районі промислових потужностей з переробки насіння соняшнику, торговельної мережі, включаючи аграрно-торгові дома та ін.), так і на міжрайонному рівні.

В сучасних умовах формування господарських структур на новій економічній основі — приватній формі власності на капітал (землю, засоби виробництва, працю), важливим шляхом ефективної організації виробництва продовольчого насіння соняшнику є розвиток економічних відносин сільськогосподарських підприємств з обслуговуючими підприємствами і організаціями, що стосується забезпечення техноло-

гічного процесу матеріально-технічними ресурсами та ефективнішого виробництва продукції, її збирання, зберігання, переробки та реалізації. Активізація цих відносин визначатиметься організаційно-фінансовою доступністю сільськогосподарських підприємств до ринку засобів виробництва, від наявності яких залежить забезпечення достатньої технічності і технологічності виробництва, оптимальний рівень його концентрації і ефективності та обсяги товарних ресурсів.

В системі економічних відносин господарства, що вирощують продовольче насіння соняшнику, знаходяться в значній економічній залежності від економічних взаємовідносин, що формуються з переробними підприємствами з приводу забезпечення товаровиробників матеріально-технічними й кредитно-фінансовими ресурсами за прямими зв'язками та оцінки якості насіння (вологість, олійність), що є основою реалізаційної ціни, та в кінцевому рахунку визначає рівень ефективності виробництва продовольчого соняшнику і продуктів його переробки. Цей рівень економічних відносин є найскладнішим і відповідальним, тому що саме на цьому рівні формується результативність господарювання як сільськогосподарських, так і переробних підприємств та відносини з державою з приводу оподаткування прибутків.

Відсутність достатнього досвіду комерційних відносин в умовах ринкової економіки вітчизняних товаровиробників у сільськогосподарському виробництві, а також у сфері закупівлі і переробки насіння соняшнику, фінансова незабезпеченість та нестабільність обмежує прямі економічні зв'язки з переробними підприємствами, породжує умови для народження комерційних посередників, яких мало цікавить підвищення ефективності як сільського господарства, так і промислових переробних підприємств. Для комерційних посередників важливо закупити насіння соняшнику за найнижчими цінами і отримати максимальний прибуток. В результаті створюються на ринку дві ціни: перша — ціна реалізації продукції сільськогосподарського товаровиробника, друга — ціна реалізації комерційних структур переробним підприємствам.

Сучасні економічні взаємовідносини у сфері виробництва і переробки сільськогосподарської продукції формуються під впливом реформаційних процесів у суспільстві, а саме: розподілу (приватизації так званої державної власності) і перерозподілу накопиченого в радянську епоху капіталу між власниками.

В результаті сформувалась (особливо це стосується до села) структура населення, в якій поки-що переважають неможливі верстви, які до того ж роз'єднані між собою, та психологічно покладаються не на власні сили, а за звичкою — на допомогу і підтримку держави.

Особливістю сучасного періоду розвитку економічних відносин між сільськогосподарськими товаровиробниками і сферою переробки є те, що відбувається процес первісного нагромадження капіталу не лише у сфері макроекономіки, а й у приватному секторі, що сприяє формуванню підприємств та розвитку на селі підприємництва.

Очевидно, цей процес сприятиме появі численного середнього класу високої професіональності, матеріального і фінансового достатку.

Виходячи з цього, аграрна політика країни має поєднувати в собі не тільки мотиваційний механізм активізації діяльності щодо отримання прибутків (що є переважаючим у ринковій економіці), а й витончений механізм державного регулювання продуктових підкомплексів (зокрема олієжирового), господарюючих структур, підприємницької діяльності.

УДК 351.823.1

ШЛЯХИ АКТИВІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ АГРАРНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Л.В.Курносенко, кандидат економічних наук

Одеський регіональний інститут державного управління

Національної Академії державного управління при Президентові України

В контексті сучасної парадигми сталого розвитку економіки та обмеженості ресурсів головним джерелом і однією з умов забезпечення відтворювальних процесів, зростання обсягів виробництва агропромислової продукції, підвищення її конкурентоздатності є проведення рішучих дій з боку держави в напрямку активізації впровадження моделі інноваційного розвитку АПК.

В сучасній вітчизняній науковій думці найбільш поширеною є точка зору, відповідно до якої модель інноваційного розвитку ототожнюється з науково-технічною моделлю розвитку АПК, основними складовими якої є наука, техніка та виробництво. Окремими вченими інноваційна політика та модель її реалізації розглядається в більш широкому контексті та включає не лише сфери науки і виробництва, а й сферу споживання, або комерціалізації інновацій. Так, Б.Я.Панасюк модель розвитку інноваційної діяльності, що виступає основою розвитку відповідної сфери, визначає як сукупність технологічних, виробничих і комерційних заходів [1]. П.Т.Саблук у сферу діяльності, пов'язану з інноваціями та управлінням нововведеннями, включає науку, виробництво і маркетинг [2].

Зважаючи на велику кількість елементів моделі інноваційного розвитку АПК та складність взаємозв'язків між ними, актуальними виступають питання вдосконалення організаційного механізму прискорення впровадження інновацій, забезпечення швидкого проходження новим продуктом всіх стадій інноваційного циклу — від зародження ідеї, її наукової розробки, отримання дослідних зразків, апробації, поточного виробництва і комерціалізації.

Ефективним напрямком державної аграрної інноваційної політики в даному контексті виступає підтримка та розвиток організаційно-економічних форм та способів господарювання, які б поєднували сфери фундаментальної науки, прикладних досліджень, дослідно-експериментальних розробок, а також виробництва і комерціалізації інновації, сприяли б генерації та використанню в сільськогосподарському виробництві результатів наукових досліджень.

Аналіз умов і тенденцій розвитку АПК свідчить, що державі поки що не вдається активізувати інтеграційні форми інноваційної діяльності. Незважаючи на значну науково-технічну базу, розгалужену систему науково-дослідних установ, виробничо-дослідних господарств, на сьогодні залишаються дуже низькими ступінь використання інноваційного потенціалу АПК, рівень інноваційної активності аграрних підприємств, рівень результативності впровадження інноваційних розробок у виробництво.

Так, лівова частка наукових досліджень, які проводяться науковцями Одеського державного аграрного університету (в середньо-

му за три останніх роки — 89,7%), здійснюється на ініціативній основі (табл.1). В 2001-2002 році лише трьома підприємствами Одеської області укладено договори з університетом на проведення наукових досліджень, в 2003 році їх кількість збільшилася до шести. Тобто близько 10% наукових розробок університету підтверджено запитами споживача. Невизначеність споживацького попиту на початковій стадії інноваційного процесу загострює проблему комерціалізації інновації на стадії його завершення.

Науковцями ОДАУ проводяться дослідження за напрямками, які визначені державними законодавчими актами, як пріоритетні, та результати яких мають дуже важливе значення для підвищення ефективності аграрного виробництва і переробки продукції. Особливої уваги заслуговує інноваційний проект “Використання французьких м'ясних генотипів свиней в системі гібридизації Одеського регіону”, який проводиться спільно з компанією “Франс-гібрид” впродовж 2002-2005рр.

Таблиця 1

Рівень забезпеченості та результативність науково-дослідної роботи

Показники	2001 р.	2002 р.	2003 р.
Загальна чисельність працівників, що беруть участь у НДР, чол.	344	362	324
Обсяг фінансування наукових досліджень, всього, тис.грн	76,85	72	72
в т.ч.: бюджетних	40	40	-
Науково-дослідних тем: всього	52	56	51
в т.ч.: пошукових та прикладних	47	51	45
державних програм	2	2	-
госпдоговірних	3	3	6
Завершено тем науково-дослідних робіт	28	29	25
Впроваджено завершених наукових розробок	19	17	15
Подано заявок на винаходи, одержано авторських свідоцтв та позитивних повідомлень про видачу свідоцтв та патентів	7	8	5

Незважаючи на вагоме значення результатів наукової роботи ВУЗу, обсяг її державного фінансування за останні роки являє дуже невелику суму, навіть з огляду на кількість досліджуваних тем. Протягом останніх років держава здійснювала підтримку науково-дослідної роботи лише за двома державними програмами, замовниками яких виступали Департамент ринків продукції рослинництва та розвитку насінництва, а також Державний департамент ветеринарної медицини Міністерства аграрної політики України. Але на початку 2003 року державну підтримку наукових досліджень було припинено.

Відмовляючись від бюджетного фінансування наукових досліджень, держава втрачає вагомі важелі здійснення інноваційної політики в сфері АПК, що в підсумку веде до технічного та технологічного відставання, згортання відтворювальних процесів, загальної кризи і занепаду.

За існуючого рівня забезпечення проведення наукової роботи, дуже складно впроваджувати у практику організаційні форми інноваційної діяльності, ядром яких виступають саме університети, з їх багатим науково-дослідним потенціалом.

В світі широкого розповсюдження набули бізнес-інкубатори, інкубатори технологій, інноваційні центри, науково-технологічні парки, наукові готелі, технопарки і технополіси тощо, які створюють максимально сприятливе середовище для розвитку наукомістких інноваційних продуктів та високих технологій, забезпечують поєднання науки і техніки з виробництвом.

В нашій державі такі інноваційні структури, які б активно сприяли розповсюдженню інноваційних розробок на аграрному ринку, не набули розвитку через існуючі об'єктивні та суб'єктивні чинники. На наш погляд, з метою запровадження і поширення науково-дослідних розробок в сільському господарстві необхідно відродити на госпдоговірній основі та внести відповідні зміни в установчі документи, створених ще за минулих часів, навчально-науково-виробничих комплексів (ННВК), які функціонують в кожному регіоні України. В Одеській області таке утворення існує з 1995р. і об'єднує провідні науково-дослідні установи: Одеський державний аграрний університет, Селекційно-генетичний інститут, Інститут виноградарства і виноробства ім.Таїрова, науково-вироб-

ничі об'єднання, учбово-дослідні господарства, сільськогосподарські підприємства. Комплекс проводить активну навчальну роботу щодо підготовки кадрів в системі вищої освіти для сільського господарства, але має невичерпані можливості та перспективи в плані координації науково-дослідної роботи в аграрній сфері регіону, поширення її результатів. Організаційну структуру комплексу необхідно посилити маркетинговим відділом, фахівці якого мають проводити роботу із:

- 1) запровадження прогресивних технологій, на основі укладених договорів з підприємствами області;
- 2) створення бази даних науково-технічних розробок;
- 3) інформаційного та науково-консультаційного забезпечення інноваційного процесу;
- 4) проведення виставок наукових розробок;
- 5) моніторинг інноваційних процесів в області тощо.

В перспективі можливо створення регіональних та міжнародних мереж на базі об'єднання обласних ННВК з метою обміну інформацією і співробітництва.

Держава може активізувати створення відповідних організаційних форм шляхом встановлення норм утворення і припинення їх діяльності, пільгового режиму оподаткування підприємств і організацій, що входять до їх складу.

З метою впровадження нових технологій можуть бути використані акціонерні, державні і приватні машинно-технологічні станції (МТС), механізовані загони, прокатні пункти, які взяли б на себе не лише надання окремих технологічних послуг аграрним формуванням, а й розповсюдження нових прогресивних технологій. Тим більше, що окремі МТС займаються вирощуванням сільськогосподарських культур на великих масивах землі, взятої в довгострокову оренду. Всього в Одеській області налічується 24 МТС. Такі станції формуються, як правило, на базі переробних та обслуговуючих підприємств.

В якості загального висновку можна вказати на необхідність особливої уваги з боку держави до створення різних форм інтегрованих інноваційних організацій в аграрній сфері з метою найбільш ефективного використання сукупного науково-дослідного та

інноваційного потенціалу. Управління такими структурами є невід'ємною складовою державної аграрної інноваційної політики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Панасюк Б. Деякі підходи до прогнозування науково-технологічної та інноваційної сфер // Економіка України. – №3. – 1999. – С.6.
2. Саблук П.Т. Аграрна економіка і політика в Україні: підсумки минулого та погляд у майбутнє. Т II. Аграрна економіка в умовах демократичного державотворення. – К.: ІАЕ УААН, 2001. – С.346.

УДК 631.115.1:364.05

ЩОДО РОЛІ ПРИВАТНИХ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ФОРМУВАНЬ У ВИРІШЕННІ СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ СЕЛЯН

А.В.Ключник, асистент

Миколаївський державний аграрний університет

Розвиток соціальної сфери села — одна з найбільш гострих проблем сьогодення. І це не випадково, бо якщо раніше практично всі соціальні об'єкти сільської місцевості знаходились на балансах аграрних підприємств і утримувались саме за їх кошти, то в 1999 році вони були передані сільським радам. А це, як свідчить практика, у багатьох випадках призвело до значного погіршення стану соціального обслуговування мешканців села, а в деяких випадках — і повного його занепаду.

Між тим, ефективність основного виробництва і функціонування виробничої інфраструктури залежить від стану та розвитку внутрішньогосподарської соціальної інфраструктури кожного підприємства. Саме остання створює працівникам господарств належні умови життя, які впливають на процес виробництва та відновлення робочої сили. До таких умов належать: наявність на території підприємства їдалень, закладів побутового та медичного обслуговування, транспортування працівників до місць роботи і проживання та інші послуги. Тобто соціальна інфраструктура забезпечує надан-

ня послуг житлово-комунального, культурно-освітнього характеру, охорони здоров'я, побуту.

Водночас стан сфери соціальних послуг визначає і економічне становище підприємств та умови життя сільських трудівників. Тому перед підприємствами ставиться завдання поряд з виробничими проблемами вирішувати і соціальні питання.

Враховуючи вищевказане, в останній час в економічній літературі з'явилися публікації вчених-економістів з вказаної проблеми. Питання, що торкаються її, знаходяться в центрі уваги Гайдуцького П.І., Кириленка І.Г., Круковського А.М., Кухарука Ю., Лузана Ю.Я., Саблука П.Т., Шмідта Р., Щербаня В.П. та інших дослідників.

Але необхідно визнати, що проблема розвитку соціальної сфери села все ж залишається невирішеною і потребує належної пильної уваги. Саме тому цим проблемам присвячується дана стаття. Особливо гостро, як свідчить практика, ці питання стоять у приватних підприємствах, значна частка керівників яких практично не піклується про соціальний добробут своїх працівників.

Необхідно вказати, що деякі приватні сільськогосподарські підприємства все ж таки продовжують приділяти увагу вирішенню соціальних проблем селян. Одним з таких господарств Миколаївщини є приватно-орендне сільськогосподарське підприємство “Золота нива” Новобузького району. Хоча соціальні об'єкти, які обслуговують родини працівників цього підприємства, знаходяться у власності міської районної ради, господарство продовжує піклуватися про вирішення їх проблем, бо це позитивно впливає на поліпшення виробництва та реалізації продукції, покращення економічного стану підприємства.

Зокрема, в господарстві продовжує діяти два медпрофілакторія на молочнотоварній фермі №1 та на механізованому загоні №1, а також фельдшерсько-акушерський пункт в с. Петрівка, де надається допомога жителям другого відділення.

Крім того, господарство утримує за свої кошти два будинки культури, в яких добре налагоджена художня самодіяльність, працює духовий оркестр, естрада, танцювальний гурток. Всю цю роботу організовує п'ять працівників культури, які отримують

заробітну платню в даному підприємстві. Причому оснащення вказаних будинків культури покращується із року в рік. Так, в 2003 році ПОСП “Золота нива” придбало сучасну музичну апаратуру для цих закладів на загальну суму 11800 грн. Необхідно вказати, що вказані заходи вже зараз дають позитивні результати. В минулому році колектив художньої самодіяльності пасів перше місце на районному конкурсі “Таланти Новобужжя”.

Велика увага приділяється в господарстві спортивно-масовій роботі. Молодь постійно займається спортивними іграми на його стадіоні. ПОСП “Золота Нива” має свою футбольну команду, яка в 2003р. посіла почесне третє місце у розіграші першості області з футболу. На даний момент почалося будівництво сучасного спортивного залу.

За останні чотири роки більше двох мільйонів гривень ПОСП “Золота Нива” витратило на газифікацію м. Нового Бугу. В 2001 р. за кошти господарства було побудовано газовідвід до села Петрівка (9,6 км довжиною), а в 2002 році — до с. Добра Воля (довжиною в 3 км.) В 2002 році в с. Петрівка за кошти підприємства проведено телефонну лінію (12 км) і поставлено АТС на 50 номерів.

В господарстві постійно працює три їдальні, де його працівники за дуже низькими цінами мають можливість цілий рік годуватися три рази на день.

Для своїх робітників та пенсіонерів господарство випікає хліб, виробляє макаронні вироби, різноманітні крупи, олію та інші продукти харчування, які продаються їм за пільговими цінами.

Досить значні кошти ПОСП “Золота Нива” витрачає на підготовку кадрів. За його рахунок нині навчається 32 особи — як у вищих, так і у середніх спеціальних навчальних закладах. Ці студенти направлені на навчання з виплатою стипендій (за умови повернення після закінчення вузу на роботу у дане підприємство).

В господарстві діє зоотехнічна та агротехнічна школи, після закінчення яких присвоюється класність. Наявність останньої дозволяє працівникам підвищити свою заробітну плату (на величину надбавок за класність).

Підприємство завжди турбується про підвищення кваліфікації своїх кадрів, бо наявність професійних фахівців, здатних забезпечити реалізацію поставлених завдань, — основа його ефективного функціонування.

Небайдужими залишаються керівник та працівники господарства і до проблем дитячого інтернату, який діє в Новобузькому районі, шкіл №1 та 4, дитячих садків, Баратівського психоневрологічного будинку-інтернату. Зокрема, в 2002 році Першотравневій школі (с.Петрівка) підприємство подарувало комп'ютер, в 2004 році школі №4 — музичний центр, дитячому інтернату — магнітофон.

В даному господарстві вміють і працювати, і відпочивати. Щорічно в “Золотій Ниві” святкують День працівника сільського господарства і переробної промисловості, де підводяться підсумки роботи і нагороджують працівників грошовими преміями. Не проходить свято і без святкової лотереї, де працівники підприємства можуть виграти будь-яку худобу чи птицю і цінні матеріальні речі.

Справжнім святом для підприємства є день закінчення жнив, коли нагороджують робітників, які внесли вагомий внесок у проведенні збирання врожаю. Кожен з них отримує матеріальне заохочення, яке передбачене відповідним Положенням при збиранні врожаю.

Слід відмітити, що здійснюване аналізованим господарством фінансування витрат, пов'язаних із задоволенням соціально-побутових потреб його працівників, дає змогу покращити і збагатити їх духовний світ, сприяє розвитку дійсних талантів, підвищенню кваліфікації та освітнього рівня, а в кінцевому рахунку — зростанню продуктивності праці і укріпленню фінансового стану підприємства. Необхідно визнати, що далеко не всім господарствам під силу здійснення заходів, які проводяться у ПОСП “Золота нива”. Їм необхідна дієва державна підтримка.

Враховуючи все вказане, на Всеукраїнській нараді з питань стратегії розвитку аграрного сектора у 2003 році, були визначені пріоритетні напрямки діяльності щодо розвитку села: збільшення зайнятості сільського населення; вирівнювання оплати праці та

умов життя селян з їх рівнем в інших галузях; стимулювання розвитку підприємництва в сільській місцевості, розвитку туризму; подолання відставання сільської місцевості в наявності основних життєзабезпечуючих чинників (освіта і культура, медичне, побутове, торговельне і транспортне обслуговування); зупинення депопуляції сільського населення, запровадження програми “Власний дім”; забезпечення виконання Державної програми розвитку соціальної сфери села до 2005 року; виділення квот у навчальних закладах для сільської молоді за рахунок державного бюджету.

Перші кроки щодо розв’язання соціальних проблем сільської місцевості здійснено. Так, постановою Кабінету Міністрів України від 13 серпня 2003 р. № 1253 затверджено Порядок безоплатної передачі у комунальну власність об’єктів соціальної сфери, житлового фонду, у тому числі незавершеного будівництва, а також внутрішньогосподарських меліоративних систем колективних сільськогосподарських підприємств, що не підлягали паюванню в процесі реорганізації цих підприємств та передані на баланс підприємств- правонаступників. Ця передача має не тільки забезпечити умови для збереження і функціонування соціальної сфери села, а й покращити фінансово-економічний стан сільськогосподарських підприємств, які утримували ці соціальні об’єкти.

УДК 633.1:339.187

СУЧАСНИЙ СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ

В.М.Колесник, асистент

Миколаївський державний аграрний університет

Одним із основних елементів комплексу маркетингу як аграрного, так і промислового підприємства є розподіл продукції. Він включає форми і методи збуту, питання зберігання та своєчасного транспортування товару до споживача. Основна увага зосереджується на збутовій політиці, оскільки від неї залежить отримання

прибутків підприємства. Крім того, вона закладена в одному із головних маркетингових принципів: виробляти те, що продається, а не продавати те, що виробляється, тобто від політики збуту продукції залежить і її виробництво. На даний час це питання є актуальним і для такої базової сільськогосподарської продукції, яка гарантує продовольчу безпеку України, як зерно.

В Україні і особливо у південному регіоні зернове господарство з давніх часів є провідною галуззю розвитку аграрної сфери. Тому проблемам становлення ринку зерна, його заставної закупівлі (поєднання інтересів товаровиробників, банків, держави), нераціональної експортної схеми, стандартам якості, ефективності зернової галузі приділено значну увагу з боку таких вітчизняних вчених, як Л.Худолій, А.Фесина, П.Гайдуцький, М.Кучер, В.Бойко, П.Саблук, М.Зубець та ін. Їхні дослідження проводяться в цілому по Україні. На регіональному рівні, зокрема по Одеській області, вони майже відсутні, особливо після 2000р., коли відбулися зміни у формах господарювання сільськогосподарських підприємств. За винятком вивчення питань напрямків інтенсифікації виробництва зерна в умовах ринкової економіки В.А.Калінчука в 1998р. та О.В.Климової щодо стану та проблем виробництва і збуту сільськогосподарської продукції в Одеській області в 1999р.

Ми зосередимо увагу на сучасному стані реалізації зернових культур сільськогосподарськими підприємствами Одеської області та їхніх проблемах в данному питанні.

Станом на 1.01.2003р. в Одеській області налічувалось 700 сільськогосподарських підприємств державної та недержавної форм власності. Порівняно з минулим роком їх кількість зменшилась на 7,7%, з них 676 займалися виробництвом і реалізацією зернових культур, що складає 96,6% від їх загальної сукупності. За останні тринадцять років, з 1991р. по 2003р. в даному регіоні не простежується стабільності у виробництві і реалізації зерна. Якщо в середньому до 1997р. виробляли 2017,7 тис.т, то з 1998р. до 2003р. — 1783,1 тис.т, що на 11,6% менше. Проте збільшились середньорічні обсяги продажу зернових культур на 17,6%: з 918,6 тис.т у 1991-1997рр. до 1076,5 тис.т у 1998-2003рр., що призведе-

ло до помітного зростання рівня товарності даного виду продукції з 45,5% до 60,6%.

На нашу думку, це обумовлено тим, що до 1998р. існувала система державних закупівель, причому держава забезпечувала підприємства необхідними матеріальними ресурсами. З відміною продажу зерна за державним та регіональним контрактами товаровиробники вимушені були шукати нові ринки збуту зернових і власними силами забезпечувати себе необхідними ресурсами. Тому підвищились і обсяги продажу зерна. Крім того, з 1998р. по 2003р. в Одеській області значно скоротилось поголів'я худоби і птиці, а отже зменшилась потреба у зернофуражі.

Основними товарними зерновими культурами в області за 1998-2002рр. були пшениця, рис і кукурудза. Їх обсяги збуту перевищували 60% обсяги виробництва (табл.1).

В структурі товарного асортименту найбільша питома вага припадає на пшеницю 71,8%, на другому місці — ячмінь — 19,6%. Тому продовольчі зернові займали 73,3% з рівнем товарності 65,8%.

Таблиця 1

**Товарність та структура асортименту зернових культур
в Одеській області в середньому за 1998-2002рр.**

Види культур	Рівень товарності, %	Структура обсягів продажу, %	Структура валового збору, %	Структура валового збору за 2003р., %
Пшениця	66,2	71,8	65,6	10
Жито	44,2	0,6	0,9	0,2
Просо	50,8	0,3	0,4	4,7
Гречка	36,8	0,1	0,2	0,7
Рис	68,1	0,5	0,5	1,3
Продовольчі	65,8	73,3	68,3	16,9
Кукурудза	60	4,4	4,4	40,7
Ячмінь	50,9	19,6	23,3	33,2
Овес	22,7	0,5	1,3	4,1
Зернобобові	31,7	1,2	2,2	4,3
Інші	43,7	0,9	1,3	0,8
Фуражні	49,4	26,7	31,7	83,1
В середньому по зерновим	53,4	100	100	100

В 2003р. ситуація кардинально змінилась. За останні двадцять років в Одеській області отримано найнижчий урожай пшениці 92,3 тис.т, в тому числі від сільськогосподарських підприємств суспільного сектору 76,4 тис.т, що складало 10% від загального валового збору зернових культур. Проте був високий урожай кукурудзи, проса, вівса, про що свідчить суттєве зростання питомої ваги даних культур в структурі валового збору у 2003р. порівняно з середніми значеннями 1998-2002рр.

Необхідно відмітити, що за досліджуваний період, з 1998р. по 2002р. рівень рентабельності виробництва зерна в Одеській області зріс з 10,2% до 54%, проте в 2002р. знизився до рівня 1999р. і склав 24,6%. Найбільш впливовим фактором на нього є ціна. До 2000р. вона поступово зростала, а з 2001р. зменшувалась. В 2003р. порівняно з 2002р. ціна збільшилась на 64,6% і склала в середньому по всіх каналах збуту зернових культур 500,2 грн. за 1т.

Аналізуючи динаміку зміни обсягів збуту, питомої ваги каналів продажу зерна та диференціацію його ціни, простежується певна залежність: при зменшенні обсягів реалізації зернових культур ціна зростала і, навпаки, при зростанні попиту на зерно, ціна продажу зменшувалась (рис.1).

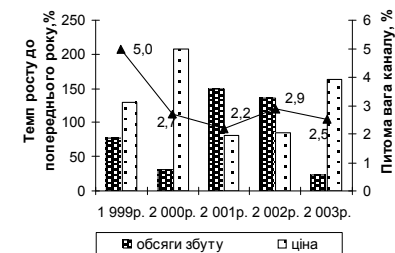
За досліджуваний період, з 1998р. по 2003р., суттєво скоротилась питома вага продажу даного виду продукції переробним підприємствам — з 7,7% до 2,5% та за бартерними угодами — з 45,3% до 3,0%, причому по першому каналу збуту ціна була завжди найвищою. Після 2000р. за рахунок появи необхідності продавати зерно пайовикам в якості орендної плати за земельні частки та майнові паї також скоротилась питома вага збуту населенню в рахунок оплати праці — майже вдвічі. Крім того, з 2001р. понад 40,0% зерна товаровиробники реалізовували за іншими каналами (комерційним підприємствам, зарубіжним країнам). Необхідно відмітити, що питома вага продажу даного виду продукції на ринку мала стабільний характер — у межах 22%, але з суттєвими коливаннями в обсягах збуту (рис.1).

Протягом 1998-2003рр. сільськогосподарські підприємства не завжди надавали перевагу тому каналу, де ціна найвища.

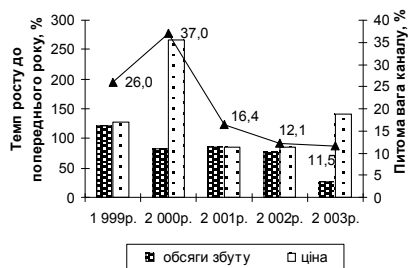
Серед культур найвигіднішим за ціновим фактором був продаж гречки та рису, а після 2000р. — ще й кукурудзи та зернобобових, ціна яких майже вдвічі перевищувала ціну реалізації пшениці.

Для більш глибокого з'ясування проблем в реалізації зернових культур нами було проведено опитування спеціалістів, пов'язаних зі збутом продукції, сільськогосподарських підприємств всіх форм господарювання Савранського, Балтського та Любашівського районів Одеської області в 2002р., за винятком фермерських господарств. Вибірка складала 70 респондентів.

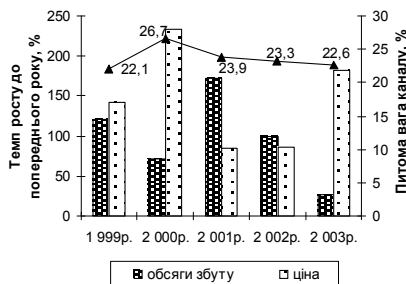
В результаті дослідження було встановлено, що питаннями реалізації зернових культур займаються 88,6% керівників господарств і по 5,7% припадає на спільну діяльність головних бухгалтерів та керівників підприємств й відділ збуту. Серед параметрів, що зумовлюють вибір каналу збуту зерна, найголовнішим є вчасний розрахунок з покупцями продукції (табл.2).

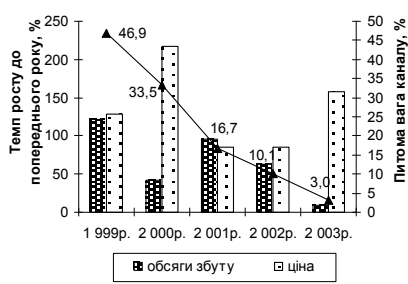
Переробним підприємствам, включаючи споживкооперації

Населенню

На ринку

За бартерними угодами

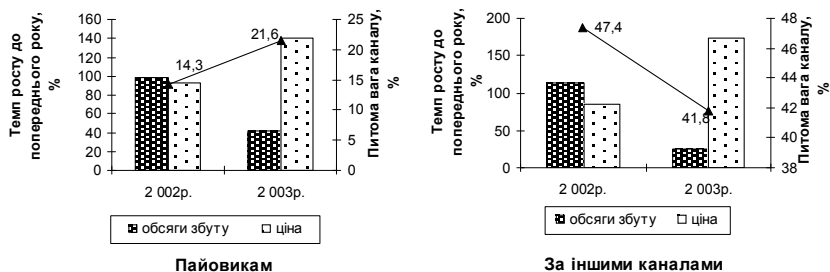

Рис.1. Співвідношення питомої ваги каналів збуту та темпів росту обсягів збуту, ціни зернових культур в Одеській області

Таблиця 2
Параметри, що зумовлюють вибір каналу реалізації зернових культур сільськогосподарськими підприємствами Одеської області

Бали	Параметри та питома вага респондентів, що відповіли на питання, %			
	вчасний розрахунок	ціна	отримання авансу під урожай	отримання в обмін необхідних ресурсів (бартер)
5	100	76,5	17,6	-
4	-	5,9	-	5,9
3	-	-	11,8	-
2	-	-	-	5,9
1	-	-	5,9	11,8
Не враховували	-	17,6	64,7	76,5
Середній бал	5	4,9	3,7	2

Крім вище зазначеного, головним параметром є також ціна. Потреба в коштах зумовлює негативне ставлення до бартеру, цей параметр взагалі не враховують 76,5% респондентів.

Серед факторів, які мають найбільший вплив на вибір каналу реалізації зерна 41,2% припадає лише на власні мотиви господарства, 29,4% — власні мотиви господарства та стійкість зв'язків з покупцями, 11,7% — власні мотиви господарства та поради своїх спеціалістів та 5,9% поради колег з інших господарств. Це свід-

чить про те, що сільськогосподарські підприємства дійсно господарюють у ринкових умовах з використанням таких маркетингових факторів, як власні мотиви та стійкість зв'язків, причому видно, що існує конкуренція, оскільки радяться з колегами незначна частка респондентів.

На питання “Чи вважаєте Ви себе нерівноправними партнерами при укладанні угод на реалізацію зернових?” 28,6% відповіли “так, завжди”, 50,0% — “інколи” та 21,4% — “ні”. Отже, видно, що поступово зникає причина нерівності між продавцями та покупцями.

У мінливому зовнішньому середовищі необхідно володіти інформацією про умови продажу, канали реалізації, ціни, попит на зерно. Поінформованість сільськогосподарських підприємств Савранського, Балтського та Любашівського районів щодо зазначених факторів складає лише 50%. Причому інформацію вони отримують з таких джерел, як рекомендації райдержадміністрації — 64,7%, в результаті особистих контактів — 58,8%, з газет — 35,3%, радіо і телебачення — по 23,5% й із спеціалізованих журналів лише 5,9% респондентів. Як бачимо, суттєвий вплив мають органи державної влади, до рекомендацій яких прислуховуються товаровиробники.

В результаті даного маркетингового дослідження було з'ясовано, що для 50% господарств пошук ринків збуту зернових культур є проблемою складною, 14,2% вважають її не вирішуваною і лише для 7,1% респондентів вона є не суттєвою. На нашу думку, такий стан обумовлено відсутністю спеціалістів по збуту продукції, оскільки ним займаються більшість керівників господарств, що відволікає їх від безпосереднього керування діяльністю підприємства, та низькою поінформованістю товаровиробників щодо ринків збуту, тобто налагодженою системою організації продажу зернових культур в середині самого сільськогосподарського підприємства.

Отже, поступова зміна структури каналів збуту зернових культур з 1998р. по 2003р. вимагає від товаровиробників орієнтуватись на ринкову ситуацію і пристосовуватись до змін кон'юнктури зернового ринку. Для вирішення проблем, пов'язаних з сучасним станом реалізації зернових, сільськогосподарським підприємствам Одеської області необхідно: залучення фахівців з маркетингової та збутової діяльності, які б займалися пошуком ринків збуту та

відстежуванням кон'юнктурної інформації про зерновий ринок регіону і України в цілому; усунення почуття нерівноправності при укладанні угод на реалізацію зернових культур; підтримування вигідних взаємовідносин з місцевими районними державними адміністраціями та підвищення рівня поінформованості товаровиробників за рахунок утворення в районних управліннях сільського господарства інформаційно-консультаційних центрів.

УДК 336

АНАЛІЗ ЗБІЛЬШЕННЯ ДОХОДІВ ОБЛАСНИХ БЮДЖЕТІВ

Л.С.Кравчук, асистент

Миколаївський державний аграрний університет

Функціонування місцевого самоврядування бере свій початок із давніх давен, а сам термін “місцеві фінанси” вживається вже більше 200 років. Адже місцеві фінанси можуть бути сформовані не в усіх країнах. Вони є лише там, де держава визнає право на автономію місцевих органів влади, де вона розмежовує функції та завдання, що покладаються на центр і території. Там, де держава бере функції управління на місцях у свої руки, там немає місцевих фінансів. У таких країнах фінансова система деформується і домінують лише державні фінанси. Як показує історичний досвід, внаслідок цього знижується ефективність державного управління, нарастають бюрократизм і відчуження людей від влади. До країн, де не визнається право існування місцевих фінансів, належать держави з тоталітарними режимами. Із тридцятих років XX століття не визнавалися місцеві фінанси і в колишніх радянських країнах. В наш час фінансові проблеми місцевої влади набули великої гостроти. Хронічна нестача грошей, фінансових ресурсів у органів місцевого самоврядування та нестабільність їхніх доходних джерел стали проблемою справді загальнодержавної ваги. Як наслідок, на місцях не можуть вирішуватися найболючіші життєві проблеми людей, занепадають міське господарство, соціально-культурна сфера, освіта, охорона здоров'я, погіршується стан доріг та інших засобів комунікації.

В наш час етапам формування, розподілу та виконання місцевих бюджетів приділяють увагу не лише зарубіжні фахівці, а й вітчизняні економісти-фінансисти. Спостерігається тенденція до змін і у законотворчості. Відповідно до статті 142 Конституції України і статті 16 Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні” фінансовою основою місцевого самоврядування є доходи місцевих бюджетів, позабюджетні цільові (у тому числі валютні) та інші, одержані законним шляхом, кошти. Порядок формування і використання місцевих фінансових ресурсів визначається законами України “Про місцеве самоврядування в Україні”, про Державний бюджет України на відповідний рік, “Про систему оподаткування”, Бюджетним кодексом України, Декретом Кабінету Міністрів України “Про місцеві податки і збори” та іншими законодавчими актами. Звичайно ж, політика держави та основні економічні напрямки прямо впливають на розвиток та становлення місцевих фінансів.

Поряд зі складанням проекту бюджету на наступний рік відбувається відстеження процесу виконання бюджету в поточному році. Аналіз та оцінка виконання бюджету є ще одним важливим фактором для формування показників бюджету на наступний рік, оскільки, аналізуючи надходження до доходної частини бюджету, а також здійснення видатків на затверджені програми, можна відстежувати основні тенденції виконання запланованих показників щодо обсягу доходів та видатків у бюджеті поточного року.

Відповідно до Бюджетного кодексу України, місцевий бюджет містить надходження і видатки на виконання повноважень органів влади Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування. Надходження і видатки складають єдиний баланс відповідного бюджету. У таблиці наведено в динаміці загальний обсяг надходжень до місцевих бюджетів. Як бачимо, спостерігається чітка тенденція до підвищення доходів. Велику питому вагу серед усіх надходжень мають такі регіони : бюджети міста Києва та Автономної Республіки Крим, Донецької, Дніпропетровської та Харківської областей. За даними Державного казначейства України, за 2003 рік в цілому до доходної частини загального та спеціального фондів місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) надійшло 22,5 млн.грн., або 124%

розрахункового показника Міністерства фінансів України на рік з урахуванням внесених змін. У порівнянні з 2002 роком надходження доходів збільшилися на 4,3 млн.грн., або на 23,6 відсотка. В тому числі до доходної частини загального фонду місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) за 2003 рік надійшло 18,4 млн. грн., або 116,8 відсотка розрахункового показника.

Таблиця 1

**Обсяги надходжень до бюджетів Автономної Республіки Крим,
областей, міст Києва та Севастополя
(без офіційних трансфертів), млн. грн.**

Регіони	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2003 р.
АРК	895,3	1122,6	863,3	1076
області:				
Вінницька	263,5	320,5	387,1	471,1
Волинська	162,4	195,8	255,5	276,8
Дніпропетровська	1 115,90	1400,1	1644,1	1995,8
Донецька	1556,2	1783,4	2035,2	2452,2
Житомирська	188,5	244,3	299	361,4
Закарпатська	204,4	234,6	257,6	339,3
Запорізька	641,2	732,5	876,9	1039,7
Івано-Франківська	210,9	250,9	306,1	385,5
Київська	461,9	596,3	559,9	707,6
Кіровоградська	183,8	231	278,4	355,2
Луганська	504,2	632	778,2	883,9
Львівська	493,9	621	749,3	911,2
Миколаївська	282	369	459,6	529,9
Одеська	742,4	862,9	988,3	1188,9
Полтавська	412,9	483,9	588,6	704,9
Рівненська	155,6	210,4	309,4	334,4
Сумська	290,9	349,6	381,2	434,2
Тернопільська	133,3	161,4	211	253,9
Харківська	766,20	928,5	1137,8	1361,6
Херсонська	199,1	246	296,5	336,5
Хмельницька	205,2	253,6	323,4	385,3
Черкаська	260,8	312,4	380,3	447,7
Чернівецька	131,5	163,4	198,4	252,9
Чернігівська	212,3	261,9	320,6	375,8
м.Київ	3 521,40	4625,2	3161,6	4187,1
м.Севастополь	115,9	142	193,2	236,9
Разом	14311,8	17735,6	18241,8	22255,9

У порівнянні з надходженням доходів за 2001 та 2002 рік доходи загального фонду місцевих бюджетів (без урахування трансфертів) за 2003 рік у співставних умовах (для співставності даних, у 2001 та 2002 роках не враховувалися надходження податку на прибуток з підприємств по місту Києву та АР Крим та надходження акцизного збору до бюджету Автономної Республіки Крим) збільшилися відповідно на 5,5 млн.грн. та 3,3 млн.грн., або на 43,1 та 21,7 відсотка. З них надходження доходів до загального фонду місцевих бюджетів, що враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів, станом на 1 січня склали 15,8 млн.грн., або 117 відсотків розрахункового показника Міністерства фінансів України на рік (при плані на рік з урахуванням змін 13,5 млн.грн.). По видах місцевих бюджетів розрахунковий показник Міністерства фінансів України на рік виконано:

- бюджетами міст обласного значення — 116 відсотків;
- бюджетами районів — 120 відсотків;
- обласними бюджетами — 115 відсотків.

Виконання та перевиконання річного розрахункового показника Міністерства фінансів України досягнуто в цілому по всіх зведених місцевих бюджетах.

Розглянувши відповідні показники по Миколаївській області (рис.1.), також можна зробити висновок про ріст надходжень майже в два рази. Основним бюджетоутворюючим джерелом місцевих бюджетів різних регіонів у 2003 році залишається прибутковий податок з громадян. За 2003 рік місцевими бюджетами отримано 13,5 млн.грн. цього податку, що складає 73,4 відсотки від загальної суми доходів їх загального фонду. У порівнянні з 2001 та 2002 роками надходження цього податку збільшилися відповідно на 4,7 млн.грн. та 2,7 млн.грн., або на 54,1 та 24,9 відсотки. Найбільше зростання надходжень податку в порівнянні з 2001 та 2002 роками відмічається по бюджету Київської області (64,5 та 31,1 відсотки), Чернівецька область (65,3 та 28,4 відсотки), Тернопільської області (72,2 та 34,0 відсотки), Рівненська область (75,6 та 21,9 відсотки). Наступним за обсягом є надходження до місцевих бюджетів плати за землю.

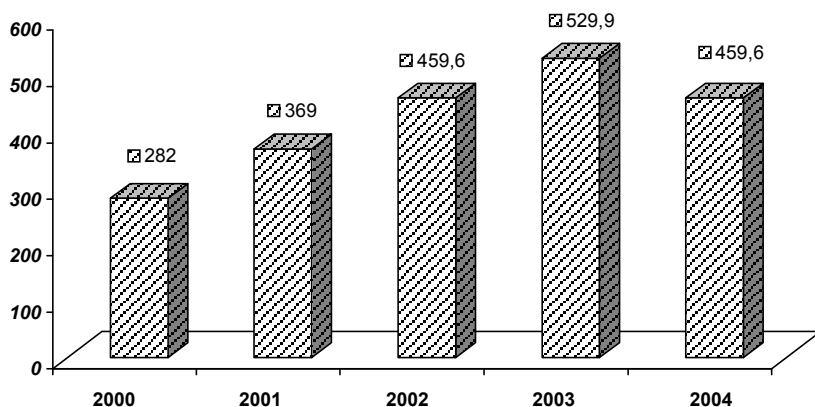

Рис.1. Динаміка надходжень до бюджету Миколаївської області, млн. грн.

В цілому по місцевих бюджетах надходження цього податку за 2003 рік складає 2,0 млн.грн., що на 25,6 відсотка, або на 0,4 млн.грн. більше, ніж за рік та на 12,5 відсотка, або на 0,2 млн.грн більше надходжень за 2002 рік. Найбільше зростання надходжень плати за землю спостерігається в Миколаївській (відповідно 54 та 29,8%, структуру податкових надходжень представлено на рисунку 2), Закарпатській області (36,2 та 24,4 відсотки) та Волинській областях (41,1 та 23,1 відсотки). Найнижчі показники зростання по місцевих бюджетах Луганської області – 11,6 та 2,9%, Одеській області – 13,5 та 4,3% та у Сумській області де надходження за 2003 рік менше за 2001 рік на 0,2% та збільшено проти року на 2,7%).

Основними джерелами доходів є закріплені за місцевими бюджетами податки і збори. Загальноприйнятим джерелом місцевих надходжень є місцеві податки та збори, які запроваджуються органами місцевого самоврядування. Встановлення розміру ставок на них також належить до власних повноважень органів місцевого самоврядування. Місцевих податків і зборів до місцевих бюджетів за минулий рік надійшло у обсязі 0,6 млн.грн., або на 15,3% більше, ніж у 2001 році та на 9,2% більше за 2002 рік.

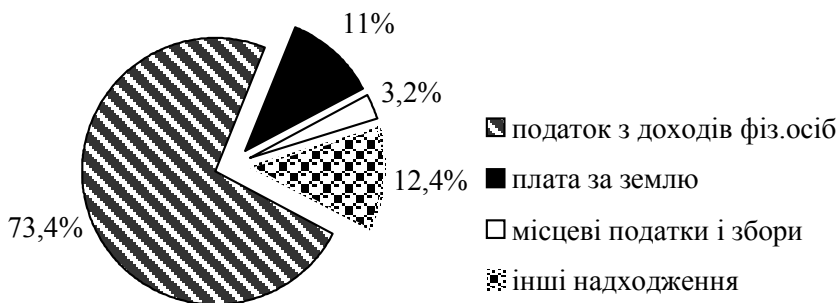

Рис.2. Структура податкових надходжень обласного бюджету м.Миколаєва, 2003р.

Однак, по окремих зведених бюджетах спостерігається зменшення обсягу цих надходжень у порівнянні з 2002 роком, зокрема по бюджету Харківської області цей показник складає 99 відсотків (до 2001 року надходження збільшені на 7,7%), Кіровоградської — 99,1% (до 2001 року — збільшення на 10,3%), Чернігівської — 98,9% (до 2001 року — збільшення на 2,1%). Крім того, до складу надходжень до місцевих бюджетів належать міжбюджетні трансферти з інших бюджетів (дотації та субвенції) та запозичення (для тих бюджетів, які мають право приймати бюджет з дефіцитом згідно з положеннями Бюджетного кодексу). За даними Державного казначейства України, у 2003 році до доходної частини загального фонду місцевих бюджетів з урахуванням міжбюджетних трансфертів надійшло 29,9 млн.грн., або 122,2% розрахункового показника Міністерства фінансів України на рік. Питома вага міжбюджетних трансфертів у доходній частині загального фонду місцевих бюджетів в середньому становить 38,4%, проте їх частка в розрізі бюджетів адміністративно-територіальних одиниць суттєво відрізняється.

Отже, детально проаналізувавши стан надходжень до обласних бюджетів України, ми спостерігаємо збільшення та перевиконання обсягів доходних джерел. Проте, можливо це й парадокс, місцеві бюджети ще й досі “бідні”, тому що причину треба шукати у методології формування та наповнення саме районних бюджетів.

МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ

І.О.Крюкова, аспірант

Одеський державний аграрний університет

Багаторічний досвід ведення сільськогосподарського виробництва свідчить про те, що в силу специфіки цієї галузі вона потребує активного впливу держави на економічні процеси в аграрному секторі АПК. Як відомо, сільське господарство є найбільш незахищеною сферою агропромислового виробництва, а тому внаслідок дії різного роду негативних факторів обов'язковим й об'єктивним є державне регулювання цієї галузі народного господарства.

Питання державного впливу на діяльність сільськогосподарських товаровиробників на сучасному етапі є дуже актуальним і з різних аспектів досліджувалось такими відомими вченими-аграрниками як Амбросов В.Я., Андрійчук В.Г., Демяненко М.Я., Лукінов І.І., Михасюк Р., Полтавський Ю.А., Саблук П.Т., Ушачов І.Г. та інші.

Світовий досвід свідчить, що значна державна підтримка власних сільськогосподарських товаровиробників застосовується у багатьох розвинутих країнах. Її питома вага у вартості сільськогосподарської продукції в Японії досягає 66%, Канаді — 45%, країнах ЄС — 49%, США — 30%. Державний механізм впливу на процеси розвитку сільського господарства реалізується переважно через цінову, фінансово-кредитну, податкову та інвестиційну політику.

В Україні механізм державного впливу на діяльність аграрного сектора здійснюється в різних напрямках. В Одеській області в 2003р. діяло декілька програм фінансової підтримки підприємств агропромислового комплексу (табл.1).

Як видно із даних таблиці, механізм державного регулювання розвитку аграрних підприємств Одеської області здійснюється в основному через систему заходів з подолання наслідків стихійного лиха в сільському господарстві. У 2003 р. на реалізацію цієї програми з Державного бюджету було виділено 41785,1 тис. грн., із яких 1681 тис. грн. направлено на повну компенсацію вартості електроенергії, спожитої для поливу сільськогосподарських культур

на зрошувальних землях, і 40104,1 тис. грн. — компенсація сільськогосподарським товаровиробникам за посіяне зерно.

Таблиця 1

Обсяги фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників Одеської області у 2003р.

Програми фінансової підтримки	Розмір бюджетної підтримки, тис. грн.	%
Підтримка виробництва продукції тваринництва (виплата доплат с.г. товаровиробникам за проданий для забою молодняк ВРХ підвищених вагових кондицій)	6038,5	4,6
Дотації за продане переробним підприємствам молоко та м'ясо в живій вазі (сплата ПДВ) : - молоко - 6722,8 тис грн. - м'ясо - 7694,6 тис. грн.	14417,4	11,1
Фінансування виплат на закладення і догляд за молодими садами і виноградниками	30900	23,7
Часткове відшкодування сорткових надбавок за придбане елітне насіння	1137	0,9
Фінансова підтримка підприємств АПК через механізм здешевлення кредитів	31149,3	23,9
Часткова компенсація вартості складної с.г. техніки вітчизняного виробництва	1512,2	1,2
Здійснення заходів з подолання наслідків стихійного лиха в сільському господарстві та розвитку аграрного ринку	41785,1	32
Підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації кадрів агропромислового комплексу	110	0,1
Інші програми бюджетної підтримки	3366,4	2,6
Всього	130415,9	100

Важливим елементом у системі державного регулювання діяльності аграрних формувань є фінансова підтримка підприємств через механізм здешевлення кредитів. В Одеській області в 2003р. надано пільгових кредитів для сільськогосподарських виробників на суму 31149,3 тис. грн. При цьому процес кредитування здійснювався відповідно до Постанови КМУ №212/428 від 02.07.2003р. під 10% річних (придбання насіння, кормів, мінеральних добрив, засобів захисту рослин, паливно-мастильних матеріалів, запасних частин для ремонту сільськогосподарської техніки

вітчизняного виробництва, а також для здійснення страхових платежів), Постанови КМУ №123/342 від 29.04.2003р. під 14% річних, а також Постанови КМУ № 227/446 від 10.07.2003р. під 16% річних (по відстроченим кредитам та по залученим кредитам під посів озимих культур урожаю 2004р.).

Важливе значення для підтримки доходів аграрних виробників має Указ Президента України “Про підтримку сільськогосподарських товаровиробників” (грудень 1998р.), згідно з яким передбачена сплата сум податку на додану вартість за реалізоване переробними підприємствами молоко та м’ясо на виплату дотацій сільськогосподарським виробникам. У 2003 р. аграрним підприємствам було сплачено 14417,4 тис. грн. в якості дотацій за молоко і молочну продукцію, м’ясо та м’ясопродукти.

Важливе стимулююче значення має прийнятий у 2003р. Порядок нарахування і виплат коштів державного бюджету, передбачених для доплат сільськогосподарським товаровиробникам за молодняк ВРХ підвищених вагових кондицій, кондиційних свиней та курей-бройлерів, проданих сільгоспвиробниками на забій та переробку суб’єктам підприємницької діяльності. Згідно з цим порядком із Державного бюджету було виділено 6038,5 тис. грн. коштів, які спрямовувались безпосередньо аграрним формуванням на підтримку і розвиток тваринницької галузі.

Дуже гостро на сьогоднішньому етапі стоїть проблема оновлення і поповнення матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств. З метою вирішення цього питання діє державна фінансова програма часткової компенсації вартості складної сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва. В процесі реалізації даної програми з Державного бюджету направлено 1512,2 тис. грн. на розвиток машинно-тракторного парку аграрних підприємств Одеської області.

Аналізуючи досвід державного регулювання аграрного виробництва в зарубіжних країнах, можна зазначити, що основними його напрямками є:

- 1) регулювання цін на сільськогосподарську продукцію через різні механізми з метою забезпечення сільськогосподарсь-

ким товаровиробникам нормальних умов господарювання в роки з несприятливою для них кон'юнктурою ринку;

- 2) податкове регулювання, спрямоване на стимулювання розвитку аграрних підприємств. Так, невеликі фермерські господарства з низькими доходами сплачують і більш низькі податки. Крім того, у ряді країн застосовується пільгове оподаткування при реінвестиціях — на прибуток, що спрямовується на розширене відтворення, поширюється пільгова податкова ставка;
- 3) у деяких країнах ЄС практикуються прямі дотації з державного бюджету фермам, розміщеним у несприятливих природних умовах господарювання. Значні субсидії держави виділяють на боротьбу з водною та вітровою ерозією;
- 4) один з важливих напрямів підтримки доходів фермерів — пільгове кредитування, що здійснюється в таких формах, як здешевлення процентної ставки за кредит, відшкодування певної частки кредиту державою, звільнення від сплати боргу в перші роки після одержання позики, продовження строку повернення кредиту.

Наприкінці необхідно зазначити, що в окремих розвинутих країнах, наприклад у США, розроблен програми по зменшенню підтримки доходів фермерських господарств з тим, щоб не допустити перевиробництва сільськогосподарської продукції. Однак, враховуючі економічний стан розвитку аграрного сектора України, слабке фінансове становище сільськогосподарських підприємств і низький рівень виробництва, державна підтримка агроформувань на даному етапі є обов'язковим і незамінним фактором у стабілізації сільського господарства країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державне регулювання економіки /За ред. Р. Михасюка. — Львів. Підручник. — К.: Атіка., Ельга — Н., 2000. -С. 363.
2. Осадчий С.О. Механізм державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки //Економіка АПК.- 2002.- № 12. -С.66.
3. Рижук С.М. Державне регулювання аграрного сектора та перехід на інноваційну модель розвитку //Економіка АПК.- 2002.- № 7.- с. 14.

МЕХАНИЗМ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ МОЛОЧНОЙ ОТРАСЛИ

А.И.Каринцева, кандидат економічних наук, доцент

Н.К.Шапочка, кандидат економічних наук

Е.Ю.Дроздова, викладач

Сумський державний університет

Одной из основных отраслей пищевой промышленности является молочная отрасль. Ее структура достаточно стабильна и состоит из двух взаимосвязанных элементов — животноводческих хозяйств и перерабатывающих предприятий, зависящих от продовольственного рынка. Любые существенные изменения в экономической политике государства негативно отражаются на целостности этой цепочки. Кризис украинской экономики, затронувший все отрасли народного хозяйства, в частности сельское хозяйство и его перерабатывающие отрасли, в наибольшей степени вызвал негативные тенденции в молочной отрасли. Так, реализация молока за последние 10 лет снизилась более чем на 80% вследствие 30-40%-ой загрузки мощностей предприятий. Это привело как к увеличению себестоимости производства молочной продукции, так и к резкому падению эффективности молочной отрасли. Необходимо отметить, что в Украине надой молока с одной коровы в год достигает в среднем 1624 кг, а в некоторых хозяйствах — менее 800 кг. В странах Запада, в частности в США, этот показатель достигает 8000 кг. Убытки хозяйств, в которых надой не превышает 1200 кг молока, достигают 200%. Исследования свидетельствуют, что рентабельное производство возможно только при условии, что производительность коров будет превышать 3600 кг молока в год [1, 4]. За последнее десятилетие сокращение поголовья молочного стада и резкое снижение его производительности привело к падению объемов производства молока более чем в 3 раза, что превратило отрасль в убыточную.

В настоящее время украинский рынок производителей молочной продукции насчитывает около 400 действующих предприятий

(из 530 построенных в эпоху бывшего СССР). При этом, доля частного сектора в производстве молока составляет более 70%. Если в прошлые годы рентабельность отрасли в среднем составляла 8-10%, то ныне она снизилась до 3%. Одной из важных причин такого снижения является продолжающееся устаревание оборудования, которое, в основной своей массе, осталось в наследство от бывшего СССР. Поэтому, практически все лидеры молочного рынка проводят реконструкцию и модернизацию оборудования. Десяток крупных производителей контролируют 50% потребительского рынка, оставшуюся половину — маленькие заводы. В отрасли наблюдается тенденция поглощения сильными предприятиями — слабыми, которые впоследствии становятся частью первых или их пунктами приема сырья. Если данная тенденция будет сохраняться и дальше, то через десять лет на рынке останется не более десятка крупнейших производителей, которые и поделят между собой рынок молочной продукции. Процессы перераспределения собственности в молочной промышленности происходят сейчас сравнительно активно, и наверняка будут иметь место и в будущем. Именно неэффективное развитие некоторых предприятий, по мнению специалистов, создает предпосылки их поглощения в будущем. Часто ошибки менеджмента в планировании производства могут привести предприятие если не к банкротству, то, по крайней мере, к тяжелому финансовому положению, что дает шанс инвесторам приобрести завод “за копейки”.

На украинском рынке все меньше места остается для небольших производителей, которые были конкурентоспособны именно за счет низких цен на свою продукцию. В настоящее время становится понятным, что для молочной отрасли стратегия минимальных издержек давно себя исчерпала. Крупные заводы превосходят мелких производителей не за счет минимизации затрат, а в основном, по такой важной характеристике товара, как качество упаковки. В ближайшие 5-7 лет в отрасли, по разным оценкам, будет присутствовать не более чем 15-20 холдингов, владеющих практически всеми работающими заводами. Одновременно, в ближайшем будущем можно ожидать дальнейшего количественного и качественного роста отрасли. Во-первых, ожидается стабильный рост

спроса на молочные продукты, во-вторых, иностранные инвестиции обостряют конкурентную борьбу, где слабые производители будут поглощены более сильными и успешными.

В 2002 г. прирост производства в молочной промышленности Украины составил в среднем около 7%, а на отдельных заводах ежемесячный рост достиг 30%, в то время как падение выработки на целом ряде мелких предприятий составило 15-20% в месяц [2]. Поэтому большинство мелких заводов может быть либо расформировано, либо перепрофилировано в пункты приема молока или производства отдельных видов продукции, полуфабрикатов. Процесс концентрации отрасли приобретает необратимый характер, и его причины следующие. Небольшие молокозаводы сейчас не в состоянии выдерживать конкуренцию с крупными производителями. Причем отставание развивается сразу по трем направлениям: качеству производимого товара, качеству упаковки продукции и уровню сотрудничества с поставщиками сырья. Причина этого кроется в отсутствии у мелких производителей свободных средств для инвестирования в развитие. Кроме этого, крупные производители, проникая в традиционные для мелких предприятий сегменты рынка, усиливают конкуренцию. Так, в 2002г. многие крупные предприятия стали выпускать недорогие молочные продукты в дешевой упаковке (пленке), тем самым вытесняя мелких производителей с единственного сегмента рынка, в котором они еще имеют успех.

Крупные предприятия приобретают контроль над мелкими производителями для использования их в следующих целях: для сбора и поставки сырья на головной завод; для производства масла и традиционных молочных продуктов на местный рынок. Приобретение небольших молокозаводов в регионах также позволяет производителям уменьшить затраты на доставку сырья с сельскохозяйственных предприятий на перерабатывающие производства. Кроме этого, получение контроля над мелкими производствами позволяет крупным фирмам усилить специализацию этих предприятий в рамках холдинга, вести успешную рыночную политику, сокращая расходы на транспортировку сырья и оптимизируя географию выпуска товара в соответствии с региональной структу-

рой спроса. Таким образом, вертикальная интеграция производства останется наиболее эффективным способом конкурентной борьбы на рынке молочной продукции.

Еще одной тенденцией рынка молочной продукции является стремление крупных фирм включить в состав подконтрольных производственных цепочек аграрные хозяйства, производящие молоко. Это позволяет крупным переработчикам включать сырьевые предприятия в свои производственные цепочки, по сути как дочерние фирмы. Такая вертикальная интеграция обеспечивает сельскохозяйственным предприятиям постоянный канал сбыта продукции и, соответственно, постоянную прибыль [5].

Вместе с тем, закупки молока у аграрных предприятий в 2000-2002 гг. в структуре сырьевого снабжения молокозаводов начали вытесняться закупками молочного сырья у населения. Так, если в 2000 г. 70-80% сырья молокозаводы получали от предприятий АПК, то в 2001 г. этот показатель для основных отечественных производителей молочных продуктов уменьшился на 20-50%. Но уже в этом году, по мнению специалистов, доля закупок молока у населения в структуре сырьевого снабжения молокозаводов снова упадет. Это обусловлено тем, что качество молока, закупаемого в личных хозяйствах, чаще всего значительно ниже, чем у сельскохозяйственных предприятий, из-за отсутствия четких стандартов производства. Поэтому, чтобы сделать сбор сырья более контролируемым и повысить качество готового продукта (а значит — увеличить его конкурентоспособность на рынке), некоторые производители, снова увеличат долю молока, произведенного аграрными предприятиями, в общей структуре поставок сырья на свои заводы.

Обобщая перечисленные тенденции, можно предположить что в будущем году будет происходить дальнейшая стабилизация и разветвление цепочек “производитель молока-молокозавод”. Молочные хозяйства постараются сохранить и расширить долгосрочные заказы молокозаводов, а производители молочной продукции — разнообразить источники сырья для того, чтобы иметь возможность выбирать самое высококачественное молоко.

Важные изменения в прошлом году происходили и в сбытовых схемах предприятий молочной отрасли. Все больше крупных производителей создают собственные торговые сети, отказываясь от работы с существующими магазинами и торговыми точками. Основная причина, заключается в том, что в Украине больше 30% фирм, торгующих продуктами питания, не имеют специального оборудования для хранения молочных продуктов. Результат подобного несоблюдения требований — заметное для потребителя падение качества товара во время хранения. В итоге рост рыночного спроса сдерживается нежеланием потребителя покупать подпортившуюся продукцию [3]. Поэтому производители стремятся контролировать торговцев и считают наилучшим для себя выходом создание собственных сетей сбыта. В то же время ряд крупных производителей молочных продуктов, не имеющих свободных средств для обеспечения торговли специальным оборудованием, переходят к продаже своей продукции через супермаркеты. Постоянно растущее число супермаркетов в Украине позволяет производителям молочной продукции отказываться от услуг мелких и даже средних реализаторов, повышая тем самым качество продаваемого товара.

В 2004 г., по мнению специалистов, лидирующими по уровню инвестиционной привлекательности останутся сегменты мороженого, йогуртов и твердых сыров, причем в последних двух сегментах начнется агрессивное вытеснение западных конкурентов отечественными производителями. Основными методами конкурентной борьбы отечественных производителей за вытеснение с рынка продукции западных компаний станут повышение качества украинских молокопродуктов, снижение цен на них и введение таможенных барьеров.

Наиболее инвестиционно привлекательными считаются рынки молочной продукции в центральных областях Украины. Министерство промышленной политики географически подразделяет молочную промышленность Украины на 5 регионов — Западный (западные области Украины), Центральный (г. Киев, Киевская, Черкасская, Житомирская, Черниговская, Винницкая области), Приднепровский (Днепропетровская, Запорожская, Кировоградская, Полтавская области), Восточный (Сумская, Харьковская, Луганская, Донецкая области) и Южный (Одесская, Николаевс-

кая, Херсонская области, АР Крым). Условия работы производителей в различных регионах отличаются незначительно. Однако наиболее инвестиционно привлекательными для размещения перерабатывающих предприятий молочной промышленности являются Центральный и Приднепровский регион. Именно в данных регионах, по данным Минпромполитики, наибольший уровень спроса сочетается с высококачественной сырьевой базой. В частности, Центральный регион обеспечивает 32%, а Приднепровский — 21%. Восточный — 28% общеукраинского объема потребления молочной продукции. Как отмечают специалисты Министерства аграрной политики, качество молока, производимого в Восточном регионе, несколько хуже из-за более низкого качества пастбищ для скота и кормов.

По прогнозам в будущем году наиболее динамично будет развиваться относительно новый рынок йогуртно-десертных продуктов (рост в среднем — 25-30% в год). Главными причинами этого являются отмечаемое в последние два года увеличение количества покупателей этих товаров, а также наращивание объема потребления в расчете на одну покупательскую душу. В России, по данным маркетинговых исследований, средний объем разовой покупки йогуртов и молочных десертов почти в два раза выше, чем в Украине, а российский рынок подобен украинскому. При этом потребление традиционных продуктов в Украине растет медленнее, чем йогуртов и десертов — на 4-5% в год, в основном, за счет перехода от развесной продукции к упакованной. В традиционном сегменте прогнозируется более динамичное расширение рынка молока длительного хранения (прибавка в 10-15% в год), прежде всего, за счет увеличения его потребления в больших промышленных городах. Такие оценки базируются на общем увеличении благосостояния населения. Кроме того, на этот товар растет спрос со стороны представителей молодых возрастных групп с доходом выше среднего и средним [4].

Таким образом, молочная отрасль Украины характеризуется противоречивыми тенденциями в своем развитии. С одной стороны, и по количественным, и по качественным параметрам наблюдается рост, с другой — в отрасли нет соответствующей нормативной

бази, чоткого розграничення компетенції контролюючих органів, не розробтан механізм дотировання производства сырьѣ, обѣмы которого падають вслѣдствие сокращения поголовья скота.

ЛИТЕРАТУРА

1. Деварова Т.А. Пищевые предприятия мясной и молочной отрасли // Компаньон. – 2001. – № 26 – С. 27.
2. Маршалл К. Р., Фенвик Р.М. Тенденции развития технологии в молочной промышленности // Молочная промышленность. – 2000. – № 2. – С. 14-16.
3. Позняк С. Особливості та проблеми маркетингової стратегії розвитку харчової промисловості // Економіка України. – 2002. – № 10. – С. 89-92.
4. Статистичний щорічник України за 2002 рік. – К.: Техніка, 2003. – 662 с.
5. Татаренко Г. Молочное полководье // Бизнес. – 2003. – № 18. – С. 100.

УДК 631:633

ДО ПИТАНЬ ОПТИМАЛЬНОГО РІВНЯ ПИТОМОЇ ВАГИ РІЛЛІ В СТРУКТУРІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ УГІДЬ

О.І.Лохоня, кандидат сільськогосподарських наук, доцент

Р.М.Лохоня, кандидат біологічних наук, доцент

Херсонський державний аграрний університет

Питання визначення оптимального рівня питомої ваги ріллі у структурі сільськогосподарських угідь давно обговорюються науковцями і практиками сільськогосподарського виробництва.

Питання, скільки повинно бути розорано земель, є важливим для кожного регіону, області і навіть для кожної держави світу. Площа сільськогосподарських угідь України станом на 2002 рік становила 41,80 млн.га, у тому числі ріллі — 32,54 млн.га [1]. Питома вага ріллі в структурі сільськогосподарських угідь України становить майже 78%.

У Херсонській області при загальній площі сільськогосподарських угідь 1969 тис.га площа ріллі становить 1775 тис.га, а розораність земель сягає понад 90%. Багато чи мало розорано земель в Україні в цілому і в Херсонській області зокрема?

При оцінці величини розораності земель в Україні дослідники часто приводять для порівняння аналогічні показники у США. Так, окремі автори зазначають, що за рівнями розораності території (54,2%) та сільськогосподарського використання земель (67%) Україна посідає перше місце в світі. При цьому далі підкреслюється для порівняння приклад США, де рілля становить лише 12% загальної земельної площі [2].

Ми вважаємо, що визначати відносний показник розораності території держави нема ніякого сенсу. Адже до складу території входять гори, річки, озера, шляхи сполучення, внутрішні моря, водосховища, населені пункти і інше, загальні площі яких в різних державах суттєво відрізняються. Доцільним для проведення аналізу, на наше переконання, є визначення показника розораності лише сільськогосподарських угідь. До того ще відносні показники розораності не можуть об'єктивно характеризувати наявність земельних угідь з урахуванням чисельності населення. Важливим показником є землезабезпечення. У 1995 році на одного жителя України припадало 0,64 га ріллі. Це було менше, ніж у США де цей показник становив 0,67 га [3].

В Україні, за нашими розрахунками, у 2002 році на одного жителя припадало 0,87 га сільськогосподарських угідь, у тому числі майже 0,68 га ріллі. Підвищення землезабезпеченості в Україні за останні роки відбулося за рахунок зменшення чисельності населення з 51,7 млн.чоловік у 1995 році до 48,0 млн.чоловік у 2002 році [4]. Виходить, що наявність ріллі в розрахунку на одного жителя в Україні і США приблизно однакова.

Аграрна реформа в Україні, яку планували провести на базі науково-технічного прогресу, передбачала зменшення землі в обробітку мінімум на 10 млн.га шляхом перетворення її на природні кормові угіддя. Після цього розорані землі становили б 56,8% сільськогосподарських угідь, що в три рази вище, ніж у США [5].

З цих показників, за нашими розрахунками, випливає, що розораність сільськогосподарських угідь у США становить приблизно 19%. Якщо на жителя цієї країни припадає 0,67 га ріллі, як наведено вище, тоді інших сільськогосподарських угідь (крім

ріллі) припадає додатково ще 2,86 га, а всього сільськогосподарських угідь — 3,53 га.

Якщо Україні здійснити зниження розораності сільськогосподарських угідь (у відсотках) до рівня, який є в США, тоді на жителя нашої держави залишиться лише 0,17 га ріллі, або майже в чотири рази менше, ніж припадає ріллі на жителя у США.

До речі, погодно-кліматичні умови для вирощування сільськогосподарських культур у США більш сприятливі, ніж в Україні. На переважній більшості території США випадає достатньо опадів, а в Україні навпаки — на переважній більшості території випадає замало опадів, а в південних областях — вкрай мало. Наприклад, в Херсонській області в більшості років опадів буває настільки мало, що гідротермічний коефіцієнт становить лише 0,6-0,7, тоді як в зонах достатнього вологозабезпечення він сягає 1,0 [6] .

Історична доля розпорядилася так, що площа сільськогосподарських угідь на жителя України тепер становить 0,87 га. Це приблизно в чотири рази менше, ніж на жителя у США. Тому, на наш погляд, відносний показник розораності сільськогосподарських угідь у США не може бути навіть найменшим орієнтиром і аргументом для здійснення виводу з використання значної площі ріллі в Україні.

В економічно розвинених країнах на душу населення припадає по 1,22 га лукопасовищних угідь [5]. В Україні станом на 2002 рік було 40483 тис.га ріллі, сіножатей і пасовищ разом, або по 0,84 га на одного жителя, у тому числі по 0,68 га ріллі і майже 0,17 га сіножатей і пасовищ. Якщо навіть всю площу ріллі в Україні перевести в лукопасовища, то і тоді їх на жителя буде в 1,4 рази менше, ніж в економічно розвинених країнах, і в три з лишком рази менше, ніж у США.

До виведення ріллі з використання в Україні в цілому, в окремих областях зокрема необхідно підходити вкрай обережно і зважено. Дійсно доцільно виводити з використання рілля на схилах критичної крутизни за офіційною рекомендацією фахівців для негайного подальшого її залуження лукопасовищними травами.

На наш погляд, не можна погодитися, наприклад, з авторами, які пропонують в Херсонській області тільки на першому етапі зменшити

розораність сільськогосподарських угідь до 65-70 % [7]. За цими пропозиціями буде виведено з використання 400-500 тис.га ріллі. Необхідність і доцільність такого великого об'єму зменшення площ ріллі в області автори цих пропозицій не приводять.

У нинішніх умовах екстенсивного ведення рослинництва в Україні, коли формування врожаю сільськогосподарських культур забезпечується в основному за рахунок природної родючості ґрунтів, а валовий збір основних видів продукції рослинництва далеко не забезпечує потреби, не може бути й мови про доцільність виведення з використання значних площ ріллі.

Заради об'єктивності висвітлення питань оптимального рівня розораності сільськогосподарських угідь зазначимо, що в цілому ряді європейських країн з високорозвиненим сільським господарством впродовж багатьох років на суттєво менших площах і при меншій землезабезпеченості по ріллі на одного жителя виробляють більше продукції, ніж в Україні.

Так, наприклад, у Франції, де на одного жителя припадає 0,31 га ріллі, впродовж шести років (1996-2001 рр.) щорічний валовий збір зернових з площі до 10 млн. га становив від 62,7 млн. тонн до 77,8 млн. тонн, а виробництво зерна на одного жителя сягало 1,1-1,3 тонн [3, 4]. З цих даних просто розрахувати, який рівень врожайності зернових з одного гектара одержують у цій країні. Таких великих показників у виробництві зерна, як і інших видів продукції рослинництва, у Франції досягають за рахунок використання економічної родючості ґрунтів і в тому числі визначальною мірою за рахунок штучної родючості ґрунтів. Подібні показники виробництва продукції рослинництва можна привести на прикладі Німеччини, Сполученого королівства та інших країн. В цих країнах досить високих показників виробництва продукції рослинництва досягають не за рахунок низької розораності земель, а за рахунок забезпечення максимально високого рівня інтенсивності ведення галузі.

Екстенсивність рослинництва в останні роки стрімко посилюється. Для підтвердження цього приведемо конкретні дані. Кількість внесення мінеральних добрив в поживних речовинах у

розрахунку на 1 га посівної площі сільськогосподарських культур у 1990 році становила 141 кг, а в 2002 році — 21 кг. У 1990 році на 1 га посівної площі було в середньому внесено 8,6 тонн органічних добрив, а в 2002 році — лише 1,2 тонни. Частка удобреної органічними добривами площі зменшилася з 18 до 4 % [4]. Іншими словами, якщо у 2002 році на конкретному полі внесли органічні добрива, то наступний раз їх внесення на це поле настане через 25 років. Дизельного пального сільським господарством у 1990 році було спожито 5371 тис.тонн, а у 2002 році — 1833 тис.тонн, автомобільного бензину відповідно — 2897 тис.тонн і 1077 тис.тонн [4, 8].

Значно зменшився у сільському господарстві України парк тракторів, комбайнів та інших сільськогосподарських машин і агрегатів. Все це призвело до значного зменшення валового виробництва, перш за все зерна, кормів, цукрового буряку і ряду інших видів продукції рослинництва, яких тепер виробляється значно менше від потреби. Що станеться, коли в таких умовах ведення сільськогосподарського виробництва зменшити площу ріллі, скажімо, на третину або на чверть? Однозначно відбудеться подальший обвальний спад виробництва продукції рослинництва.

Значне зменшення площі ріллі і відносного показника рівня розораності сільськогосподарських угідь, вважаємо, необхідно перенести років на тридцять, або, не виключено, на п'ятьдесят. Раніше такий високий рівень інтенсивності ведення рослинництва, який є вже сьогодні в багатьох економічно могутніх країнах з високорозвиненим сільським господарством, не буде забезпечено. Створити міцну матеріально-технічну базу сільськогосподарського виробництва в Україні у коротший термін є нереальним.

Для підтвердження об'єктивності таких розрахунків зазначимо, що за повідомленням Державного комітету статистики ("Урядовий кур'єр", 22 січня 2004р., № 12) у 2003 році в Україні було вироблено лише 100 зернозбиральних комбайнів, 4,5 тис.штук та 7,4 тис.штук відповідно тракторів та тракторних сівалок.

Нема потреби розраховувати скільки десятків чи навіть сотень років за таких умов знадобиться для створення сучасної, надійної

технічної бази сільського господарства, якщо навіть в Україні щорічно додатково будуть поставляти по декілька тисяч іноземних уживаних (вважаємо мотлохом) тракторів і зернозбиральних комбайнів, як це було, наприклад, у 2002 році.

Таким чином, сьогодні передчасно ставити питання доцільності значного зменшення в Україні площі ріллі заради зниження показника розораності сільськогосподарських угідь. Не може бути єдиного показника розораності сільськогосподарських угідь для всіх країн. У кожній країні є і повинні бути свої показники розораності сільськогосподарських угідь залежно від землезабезпеченості, природно-кліматичних умов, стану матеріально-технічної бази сільського господарства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Наявність земель та розподіл їх по землекористувачах, власниках землі та угіддях // Статистичний збірник. – Державний комітет статистики України. – 2003. – 73 с.
2. Трегобчук В.М. Еколого-економічна концепція ефективного і сталого розвитку національного АПК // Економіка АПК. – 1995. – №6. – С. 3-13.
3. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств // Підручник. – К.: ІЗМН, 1996. – 512 с.
4. Статистичний щорічник України за 2002 рік // Державний комітет статистики України. – К.: Консультант, 2003. – 662 с.
5. Сайко В.Ф. Раціональне землекористування – ключ до підвищення конкурентоспроможності продукції рослинництва // Агроінком. – 1997. – № 6-7. – С.5-9.
6. Научно обоснованная система земледелия Херсонской области. – Херсон: Облполиграфиздат, 1987. – 440 с.
7. Ушкаренко В.О., Андрусенко І.І. Екологічні аспекти стратегії зерновиробництва в Україні // Таврійський науковий вісник. – Випуск 21. – Херсон, 2002. – С. 3-9.
8. Агропромислове виробництво: стан, тенденції (1990-1997) Інформаційно-аналітичний збірник. – К.: ІАЕ УААН, 1997. – 436 с.

РОЗВИТОК ЗЕМЕЛЬНО-ОРЕНДНИХ ВІДНОСИН В МИКОЛАЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

О.В.Лазарєва, аспірант

Миколаївський державний аграрний університет

В сільськогосподарському виробництві земля виступає одночасно предметом та засобом праці. Визначальне місце у виробничому процесі повинно відводитись земельним відносинам, де значну долю займає оренда, як особлива форма реалізації земельної власності і господарського використання землі, яка є головним засобом виробництва в сільському господарстві, слугує одним з елементів соціального захисту селян-власників паїв.

Оренда землі в Україні відновилася після 70-річної перерви в результаті прийняття у жовтні 1998 року Закону України “Про оренду землі”, який визначив загальні засади набуття, реалізації і припинення права на оренду земельної ділянки. Значного поштовху даному процесу в сфері сільськогосподарського виробництва надало паювання земель недержавних сільськогосподарських підприємств та створення системи господарств нового ринкового типу.

Як свідчить історія, оренда землі бере свій початок з часу зародження приватної власності на землю. Питанням розвитку земельно-орендних відносин протягом останніх кількох років присв'ячені наукові дослідження багатьох авторів, зокрема І.Буздalова, А.Гальчинського, П.Гайдуцького, В.Горлачука, О.Кристалного, В.Месель-Веселяка, П.Саблука, М.Федорова, В.Юрчишина та інших. Високо оцінюючи теоретичні пізнання та внесок цих вчених у розвиток системи земельних відносин, необхідно зазначити, що в сучасних умовах ці відносини потребують подальшого дослідження.

Орендні відносини, на нашу думку, мають стати одним з головних напрямів формування ринку земель сільськогосподарського призначення. Переважна більшість селян реалізує своє право на землю через орендні відносини з новоствореними на базі реформованих КСП сільськогосподарськими підприємствами, яких станом на 1 квітня 2003р. в Миколаївській області функціонує 538.

На їх базі створено 172 господарських товариства та товариства з обмеженою відповідальністю, 16 сільськогосподарських кооперативів, 154 приватних підприємства, 101 акціонерне товариство та 95 інших формувань. Крім того, в даний час ліквідується 77 господарств за рішенням власників та 76 шляхом запровадження процедури банкрутства.

В цілому по області в 2003 році право на земельну частку (пай) набули 195,9 тис. членів цих господарств, з яких 160,7 тис. власників державних актів на право приватної власності на землю уклали договори оренди землі на площі 1098,7 тис.га.

Дослідження рівня орендної плати в Миколаївській області показує, що середній розмір орендної плати за 2003 рік становить 88,7 грн. за 1 гектар (для порівняння: по Україні 85,73 грн. за 1 га). Загальна сума орендних виплат згідно з укладеними договорами дорівнює 107886,7 тис.грн. Детальніше стан виплат орендної плати в області (форми та види орендних виплат) наведено в табл.1.

Як бачимо, орендна плата справляється переважно у натуральній формі (81%, або 86393,5 тис. грн.). Сільськогосподарська продукція, що видається орендодавцеві в рахунок орендної плати, відпускається, як правило, за собівартістю. Такий вид оплати за оренду, як надання певних послуг орендодавцеві в структурі орендної плати, становить лише 4% або 4181,6 тис.грн. До таких послуг належать: надання сільськогосподарської техніки для обробітку придбаних ділянок орендодавців, перевезення продукції до районних або обласних ринків збуту, надання транспортних засобів тощо. Розрахунки грішми складають 14,4% або 15300 тис.грн.

Якщо проаналізувати стан виплати орендної плати в розрізі районів, то можна зробити висновок, що з 19 районів області лише 4 (Братський, Врадіївський, Доманівський, Снігурівський) розраховались з орендодавцями повністю згідно з умовами договору.

Як правило, договори оренди земельних часток укладені в області на короткі строки (3-5 років). Це свідчить про те, що селяни не поспішають остаточно взяти на себе зобов'язання щодо конкретного орендаря і задовольнитись рівнем орендної плати, яку їм сьогодні пропонують.

Таблиця 1

Стан виплати орендної плати за використання земельних часток (паїв) на 1 квітня 2004 року

Назва району	Сума орендної плати, тис. грн.	Виплачено всього, тис. грн.	в тому числі						%
			зерном		іншою продукцією, тис. грн.	послугами, тис. грн.	грошовими коштами, тис. грн.		
			тис.грн.	тонн					
Арбузинський	6537,0	6492,9	1585,3	3041,6	1445,4	13,8	3394,8	99,3	
Баштанський	6685,4	6369,4	1952,8	3793,0	2912,9	300,4	1203,3	95,3	
Березанський	3193,5	2942,1	1238,2	2121,6	1511,8	102,7	89,4	92,1	
Березнегуватський	4426,0	4390,0	1568,3	3510,9	2270,9	406,2	144,6	99,2	
Братський	5576,2	5576,2	1776,6	2305,6	2165,6	611,4	1022,6	100,0	
Веселинівський	7503,0	7352,0	1624,0	2165,0	5414,0	56,0	258,0	98,0	
Вознесенський	5587,0	5404,0	1430,0	2500,0	3190,6	250,4	533,0	96,7	
Врадіївський	4118,6	4118,6	3008,8	3343,0	486,0	297,7	326,1	100,0	
Доманівський	7032,5	7032,5	2599,9	3345,0	4303,2	7,9	121,5	100,0	
Єланецький	3051,0	2802,0	691,3	1162,8	1477,2	81,1	552,4	91,8	
Жовтневий	4683,3	4542,8	707,3	1280,0	3106,8	68,0	660,7	97,0	
Казанківський	6825,3	6814,0	2739,5	3289,3	3033,6	413,0	627,9	99,8	
Кривоозерський	5753,0	5637,0	2405,0	4037,0	2171,0	286,0	775,0	98,0	
Миколаївський	3718,2	3628,7	603,7	918,7	2868,7	138,3	18,0	97,5	
Новобузький	6706,0	6618,9	696,0	1050,3	3313,4	118,6	2490,9	98,7	
Новоодеський	6184,3	6122,5	1340,5	2071,0	3769,8	213,4	798,8	99,0	
Очаківський	3073,9	2932,1	749,7	1305,5	1726,9	127,2	328,3	95,4	
Первомайський	8899,5	8820,0	4621,5	8880,0	2936,5	597,0	665,0	99,1	
Снігурівський	8333,0	8333,0	1802,2	2517,0	5148,6	92,5	1288,7	100,1	
Всього	107886,7	105928,7	33140,6	52637,3	53252,9	4181,6	15300,0	98,2	

В умовах, коли тільки виникає конкурентний попит на землю, це явище цілком виправдане і логічне. Орендодавець чекає вигідніших пропозицій. Однак, з точки зору організації стабільного виробництва, підвищення економічної родючості ґрунтів, короткострокова оренда є перешкодою для капіталовкладень в довгострокове поліпшення землі.

Орендна плата за землю є однією з найважливіших істотних умов у договорі оренди, який регулює орендні відносини. Передаючи в оренду земельний пай своєму підприємству, його власник зобов'язує цим орендаря (керівника) ефективно використовувати землю, бо за користування землею орендар має сплачувати орендну плату.

У 2002 році в Україні Указом Президента “Про додаткові заходи щодо соціального захисту селян-власників земельних ділянок та земельних часток (паїв)” від 2 лютого 2002 року встановлений мінімальний розмір орендної плати на рівні 1,5% від грошової оцінки земель. Огляд літературних джерел [2] показав, що розмір орендної плати у приватних господарствах був значно вищим, ніж у колективних. Деякі фермери в Україні платили орендодавцям 15-20 % від вирощеного врожаю.

Для порівняння рівнів орендної плати на 1 га зробимо розрахунки за двома варіантами: I — орендна плата розраховується як мінімальний розмір до грошової оцінки землі, встановлений на законодавчому рівні, II — 15% від вирощеного врожаю зернових культур за цінами, що склалися у 2003 році в період збирання зернових культур на Миколаївщині.

Середньообласна грошова оцінка 1 га ріллі з урахуванням коефіцієнту індексації становить 7715 грн. Звідси, орендна плата в розмірі 1,5% (I варіант) дорівнюватиме відповідно 115,73 грн. за гектар, а при середньому розмірі земельного паю в області 6,9 ум.га — 798,54 гривень за пай. При середній ціні реалізації зерна на Миколаївщині 38 грн. за 1 центнер це складатиме 3,1 ц за 1 гектар переданої в оренду земельної ділянки (відповідно 21 ц за пай).

Для розрахунку наступного варіанту (з частки урожаю) візьмемо такі вихідні дані : середня урожайність зернових у масі після доробки становить 25,8 ц/га, середня реалізаційна ціна 1 ц зерна

на Миколаївщині 38 грн. Звідси, вартість врожаю зерна з одного гектара дорівнюватиме 980,4 грн.: $(25,8 \text{ ц} * 38 \text{ грн})$, а 15% від неї -147,06 грн. (1014,7 грн. або 26 ц за пай), що становить 1,9% від грошової оцінки земель. Отже, при встановленні орендної плати за другим варіантом, її розмір буде відповідно у 1,3 рази вищий, ніж за першим варіантом.

Проведені розрахунки щодо визначення розміру орендної плати за землю дозволяють запропонувати господарствам сплачувати орендну плату, виходячи з розміру 15 % з частки врожаю, оскільки в даному випадку розмір орендної плати вищий. Підвищення орендної плати дозволить посилити реальний захист економічних інтересів селян — власників земельних паїв. Окрім того, це заохотить селян здавати землю в оренду саме тому підприємству, в якому був наділений земельний пай, що сприятиме цілісності земельних масивів. Взагалі, якщо не відбудеться підвищення орендної плати, може виникнути загроза масового переходу селян із своїми земельними паями до інших орендарів чи самостійного обробітку власних ділянок, а це б значно ускладнило роботу на земельних масивах. Тож підвищення орендної плати за землю вигідно як селянам-орендодавцям, так і самому орендарю-господарству.

Слід зазначити, що розмір орендної плати, який господарство в змозі виплатити, значною мірою залежить ще й від ефективності виробництва, орендованої площі та кількості орендодавців, інших факторів. Тому її розмір у різних господарствах буде різним.

Але все одно можливість оренди землі важлива як для власників землі, так і орендарів. В умовах безробіття на селі орендна плата стає додатковим джерелом доходів для багатьох пенсіонерів і селян, які тимчасово не працюють. Для господарських структур, які не володіють землею в достатній кількості для товарного виробництва, оренда дозволяє розширити розміри землекористування. В перспективі розмір орендної плати має визначатися залежно від ринкової вартості орендованої ділянки, яка складається під дією попиту та пропозиції на неї.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України "Про оренду землі" від 06.10.1998 №161-14.-Земельні відносини в Україні. – К.,1998.-135с.
2. М.Зубець. Ринок землі – кроки до цивілізованості.//Сільський час.-2003.-№6.-С.3-6.
3. І.Т.Кіщак. Економіко-правове врегулювання майнових та земельних відносин у період реформування сільськогосподарських підприємств //Економіка АПК.-2001.-№9.-С.19-22.

УДК 338.43.021.8:332.3

О ЗЕМЕЛЬНОЙ РЕФОРМЕ

А.С.Ламакин, аспирант

Московская сельскохозяйственная академия им. К.А.Тимирязева

Задача распределение сельскохозяйственной земли и материальных средств производства в частную собственность крестьянам и фермерам состоит в том, чтобы повысить деловую активность тысяч новых собственников и обеспечить приток капиталов в сельское хозяйство. В ходе решения вопроса передачи земли в частную собственность наметились тенденции созидательного процесса. Становится очевидным, что реформа земельных отношений обеспечивает движение земли в пользу добросовестного, профессионального землепользователя.

Земельная реформа создает частную собственность на землю и вводит рыночный оборот земель сельскохозяйственного назначения на принципах относительно свободно регулируемой купли-продажи. По нашему мнению, существует необходимость формировать такую модель земельных отношений, реализация которой позволила бы обеспечить как свободу производителя, так и социально-экономический подъем сельского хозяйства.

Земельные отношения в их современном виде возникли на волне быстрых преобразований. Новые собственники земли пока не обеспечивают целевого ее использования. Часть земель сельскохозяйственного назначения, в том числе пахотные, были выведены из данной категории земель. Наблюдается некоторая деиндустриализация сельс-

кохозяйственного производства, переход к более простым технологиям. Идет ориентация на либерализацию земельных отношений и саморегулирующую роль рыночных механизмов. Нынешний курс земельной реформы предусматривает введение купли-продажи земель сельскохозяйственного назначения.

Настоящие собственники земли, это сельские жители, которым были выданы долевые пай. Массовое выделение земельных долей в натуре само по себе является сложной землеустроительной процедурой как технического, так и юридического характера. Поэтому, собственниками земли будет продаваться не сам земельный участок, а свидетельство на него, что далеко не одно и то же. В этой ситуации наиболее вероятными покупателями будут те, кто желает увеличить свой капитал, одни — развивая производство, а другие — с целью перепродажи. Массовый же выброс на рынок земельных долей чреват увеличением предложения и, как следствие, снижением цены земли. При многократном превышении предложений на спрос складывающиеся на рынке фактические цены исказят реальную ценность земель, особенно сельскохозяйственного назначения. Что уже имеет место. Вместе с тем, по оценкам Росземпроекта, реальная средняя цена одного гектара по России должна составлять три с половиной — четыре тысячи рублей за гектар. Отсюда следует предположение, что сегодняшний собственник земельных долей в будущем перейдет в категорию арендатора. Многие вопросы проведения земельной реформы можно отрегулировать в земельном и гражданском законодательствах. С появлением частной собственности на землю село получает инвестиции и кредиты под залог земли.

Рассматривая капитализацию земли, как необходимое условие привлечения кредитов под залог земли, не следует забывать, что сегодня стоимость основных фондов многократно превышает залоговую стоимость земли. Именно они сегодня являются основным объектом внимания и должны служить объектом залога для привлечения капитала. Мировые тенденции таковы, что будущее сельского хозяйства — за собственниками технологий, а не земли. Владеть землей будет тот, кто владеет основными фондами. От-

сюда, главная задача — создать такую модель земельных отношений, которая бы максимально раскрывала технологический потенциал землепользования в интересах общества.

По нашему мнению, реформирование земельных отношений должно проводить государство. Как вариант проведения земельной реформы может быть создание специального государственного земельного банка. Данный земельный банк занимается продажей правопользования землей хозяйствующим субъектам на долгосрочной основе, что позволит продавать не землю, а право пользования ею. Стоимость правопользования должна устанавливаться земельным банком, должны учитываться местоположение, плодородие земельного участка и другие характеристики в соответствии с кадастровой оценкой. В идеальном варианте она может быть равна земельному налогу, консолидирующему все платежи в бюджетные и внебюджетные фонды. Все это можно выразить в арендной плате за землю, если земля будет передана земельным банком в пользование тому или иному хозяйствующему субъекту. Этим самым может быть решена и проблема единого земельного налога.

Земля, оставаясь собственностью государства, посредством рыночного механизма вовлекается в оборот через продажу правопользования. Таким образом, основным агентом земельного рынка будет являться государство в лице государственного земельного банка. В пользу социализации земли и развития арендной формы сельскохозяйственного землепользования говорит и то, что эта форма пользования землей в последнее время получает все более широкое распространение. Аренда становится все более предпочтительней и социально приемлемой формой современного земельного рынка. Это соответствует и мировой тенденции на социализацию земли. Этим курсом следуют сегодня все развитые в аграрном отношении страны: США, Западная Европа, Китай, другие, так как социализация земли позволяет наиболее эффективно решить проблемы, связанные с привлечением легального капитала в сельское хозяйство в интересах самого сельского хозяйства, а значит — и всего общества.

Если же иметь в виду эффективность использования земельных ресурсов в сельском хозяйстве, то при правовой защищеннос-

ти арендатора и гарантиях устойчивого землепользования, государство, как собственник, более заинтересовано и имеет большие возможности в оказании сельскохозяйственному товаропроизводителю финансовой и иной помощи в капитальном, хозяйственном и природоохранном обустройстве арендуемых земель, так как одним из источников кредитования землепользователя будет являться земельная рента, поступающая в распоряжение государства. В развитие темы социализации земли и арендного землепользования считаю, что перспективным направлением совершенствования земельных отношений, наиболее соответствующим историческим традициям и менталитету Российского сельского населения, является предоставление земель гражданам на праве пожизненного пользования, законодательное закрепление их прав, обязанностей и гарантий к устойчивости землепользования.

Обладателями права пользования землей, наряду с традиционными землепользователями, сельскохозяйственными предприятиями, крестьянскими, фермерскими хозяйствами, будут крупные перерабатывающие и мукомольные комплексы, машиностроительские станции, промышленные предприятия, частные инвесторы. Этим самым будут объективно созданы условия для создания мощных конкурентоспособных, вертикально интегрированных структур агропромышленных компаний. Дело в том, что во всем мире наблюдается процесс концентрации производства и глобализации рынков. Это позволит решить проблему не только технического перевооружения сельского хозяйства, но и является мощным стимулом для развития кооперации, интеграции в АПК, создания крупных компаний по производству, переработке и реализации сельскохозяйственной продукции.

Таким образом, перерабатывающие предприятия в области могут стать главным действующим лицом в аграрных преобразованиях. Это может стать реальным как раз с развитием аренды земли. Как отмечено ранее, во всем мире будущее сельского хозяйства не за собственниками земли, а за собственниками техники и передовых технологий. В деле максимального раскрытия и использования технологического потенциала землевладельцев, в

интересах всего общества ключевая роль должна отводиться государственному земельному банку. Его главной функцией должна стать активная инвестиционная политика, поддержка агропромышленного комплекса из фонда льготного кредитования, предоставление гарантий инвесторам для реализации проектов. Он должен быть наделен также правом санации и банкротства несостоятельных хозяйств. Банк должен распоряжаться земельным фондом и через жесткий контроль добиваться эффективного использования земли. В этой связи на этот банк логично возложить финансирование работ по составлению и ведению государственного земельного кадастра, мониторингу и оценке земель, землеустройству, мероприятиям по улучшению качественного состояния земель и т.п.

Данное предложение в общих чертах описывает возможное развитие земельной реформы России, как государственно-рыночной, сочетающей частный и государственный капитал.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ДИФФЕРЕНЦИАЛЬНОЙ РЕНТЫ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ КУЛЬТУР ДЛЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ

*Мир Абдул Каюм Джалал, кандидат экономических наук,
доцент*

Крымский государственный агротехнологический университет

1. Постановка проблемы в общем, виде и ее связь с научными программами

Формирование рынка земли потребовало научнообоснованной денежной оценки земельных ресурсов Украины, создания как нормативной базы, так и ряда новых учреждений. Принятая КМУ методика денежной оценки земли четко определила такие категории как абсолютная и дифференциальная рента. Известно, что под

дифференциальной рентой понимается дополнительный доход, получаемый с гектара площади сверх нормативной стоимости продукции, полученной на этой площади, как суммы всех затрат на производство, реализацию продукции и нормативной прибыли.

Этот доход объемлет как дифференциальную ренту 1, обусловленную различием в плодородии земель и разницей в затратах на реализацию продукции при близком расположении от рынка сбыта, так и дифференциальную ренту 2, как доход от дополнительных затрат в увеличение плодородия почв, так и доход от замены малопродуктивных растений более высокопродуктивными. Этот доход выделен нами как дифференциальная рента сельскохозяйственных растений и является предметом этой статьи.

Содержание статьи входит в план НИР Крымского государственного аграрного университета по проблеме “Разработать предложения для практического использования денежной оценки земель в сельском хозяйстве”.

2. Анализ литературы по рассматриваемой проблеме. Проблема использования ренты для совершенствования экономики хозяйств рассматривалась в наших работах: “Дифференциальная рента-новый подход к расчету единого фиксированного налога” [1]. “О дифференциальной ренте сельскохозяйственных культур” [2], “Надо полнее использовать выгоды от дифференциальной ренты сельскохозяйственных культур” [3], “Ипотечное кредитование под залог земельной собственности”, “Дифференциальная рента в орендных земельных отношениях”. В этих работах рассматриваются отдельные стороны совершенствования экономических отношений на основе использования ренты, но возникает объективная необходимость дальнейшего развития многих выдвинутых положений, что и определило необходимость этой статьи.

3. Формирование цели статьи

Целью статьи является разработка направлений использования дифференциальной ренты сельскохозяйственных культур для совершенствования системы экономических отношений в аграрной сфере.

4. Содержание статьи

Система экономических отношений общества включает, прежде всего, производственные отношения людей, которые складываются в процессе производства. Но экономические отношения охватывают также отношения между предприятиями и государством, предприятиями и учреждениями сферы производственного обслуживания, инфраструктурой рынка.

Предметом настоящей статьи являются вопросы использования дифференциальной ренты сельскохозяйственных культур для совершенствования:

- арендных отношений земли, главного средства производства в сельском хозяйстве;
- отношений между предприятием и банковской системой;
- отношений между предприятиями и государством

4А. Об использовании дифференциальной ренты для установления арендной платы

Для цели расчета объективной величина дифференциальной ренты (**ДРф**) используется уточненная методика КМУ (смотрите статья №4), в которой он определяется по формуле:

$$\text{ДРф} = \text{ВП} - 1,3 \text{ ПЗ} \text{ или } \text{ДРф} = \text{ВП} - 1,3 \text{ ВП} / (1 + \text{КР}),$$

где **ВП** — стоимость валовой продукции с 1 га, грн.;

ПЗ — величина производственных затрат на 1 га при производстве продукции, грн.;

КР — коэффициент рентабельности производства, как отношение прибыли от валовой продукции к себестоимости продукции.

Доказано, что замена малопродуктивных культур или их сортов на высокопродуктивные дает прибавку дифференциальной ренты. В этом случае надо учитывать это для построения арендных отношений. Для этой цели нами обосновывается норматив аренды для различных культур (табл.1).

Из таблицы 1 видно, что источником арендной платы является дифференциальная рента, но 20% ее величины составляет арендную плату, а оставшаяся часть входит в арендный доход. Использование норматива арендной платы в зависимости от дифференциальной ренты, получаемой с площади земли, сделало выплату арендной платы весьма обоснованной.

Таблица 1

**Расчет норматива арендной платы на основе
дифференциальной ренты разных сельскохозяйственных культур,
показатели в среднем по Крыму, 2003 г**

Показатели расчета дифференциальной ренты	Озимая пшеница	Виноград	Плоды (семеч- ковые)	Лаванда	Алгоритм расчета
Урожайность, ц/га	25	35	40	18	
Цена реализации, долл./ц	12	50	30	41,8	
Стоимость валовой продукции, долл./га	300	1750	1200	752,4	$C3=C1 \times C2$
Коэффициент рентабельности	0,42	0,75	0,15	0,7	
Производственные затраты, долл./га	211,27	1000	1043,48	442,59	$C3/(1+C4)$
Коэффициент нормативной прибыли	0,13	0,23	0,05	0,21	0,3 $C4$
Нормативная стоимост продукции, долл./га	237,26	1225	1090,43	535,53	$C5 \times (1+C6)$
Дифференциальная рента, долл./га	62,7	525	109,57	216,87	$C3-C7$
Норматив установления арендной платы (20% от дифференциальной ренты, долл./га)	12,52	105	21,91	43,37	$C8 \times 0,2$

Рыночные преобразования, осуществленные в сельском хозяйстве, привели к изменению отношений собственности. Прежде всего это нашло отражение в персонификации собственности, что создало условия развития личного предпринимательства и бизнеса.

Но в ближайшие годы произойдут коренные изменения в экономической системе взаимоотношений внутри самих сельскохозяйственных предприятий, а начинаться они должны с глубокой многолетней аренды земли.

4Б. Об использовании дифференциальной ренты для ипотечного кредита

Рассмотрим методические особенности расчета величины ссуды ипотечного кредита в зависимости от величины дифференциальной ренты, получаемой с заложенной земельной площади. Прежде

всего, следует пояснить, что расчет дифференциальной ренты нельзя вести по типовой методике, принятой Кабинетом министров Украины в марте 1995 года, потому, что в ней используется урожайность 1990 года и производственные затраты на выращивания зерновых на основе технологических карт 1986-1990 годов. За время экономических реформ урожайность резко снизилась и поэтому следует использовать следующие правила:

Правило 1. При расчете величины выдаваемой ссуды надо использовать самую минимальную урожайность, полученную за последние пять лет.

Правило 2. Для расчета реальной величины производственных затрат на один гектар земли следует применить фактический (K_p) коэффициент рентабельности (уровень рентабельности измеряется в процентах, а коэффициент не требует умножения на 100) и фактические цены реализации продукции.

$$\begin{aligned} \frac{\text{Фактические затраты на 1 га возделываемой культуры (ПРЗ)}}{\text{}} &= \frac{\text{ВП} - \text{стоимость продукции с 1 га}}{1 + K_p} = \\ &= \frac{\text{Урожайность/га} \times \text{ценыреализации/ц}}{1 + K_p} \end{aligned}$$

Правило 3. Нормативная прибыль продукции (H_{np}), получаемая с 1 га земли, равна 30 процентам (0,3) от фактического коэффициента рентабельности

$$H_{np} = 0,3 K_p.$$

Правило 4. Нормативная стоимость продукции — это сумма производственных затрат, увеличенная на нормативную прибыль $HC = ПРЗ \times 1,3 K_p$, а величина дифференциальной ренты земли представляет собой разницу между стоимостью и нормативной стоимостью произведенной продукции с 1 га $ДР = ВП - HC$.

Правило 5. Величина ссуды ипотечного кредита ($Ис$) не должна превышать 40% дифференциальной ренты, получаемой с 1 га земли $Ис = 0,4 \times ДР$ (табл.2).

Таблица 2

Расчет величины ипотечной ссуды для хозяйств разных производственных типов, расположенных в разных природно-климатических условиях Крыма

Показатели расчета дифференциальной ренты	Хозяйство "А" в Джанкойском районе	Хозяйство "Б" в Бахчисарайском районе	Хозяйство "В" на Южном берегу	Хозяйство "Д" в Белогорском районе	Алгоритм расчета показателей
1. Урожайность зерна, ц/га	29				Минимальная за последние 5 лет
винограда, ц/га			40	18	
плодов, ц/га		45			
2. Цена реализации, долл./ц	12	40	50	12	
3. Стоимость валовой продукции, долл./га	348	1800	2000	216	$C3=C1 \times C2$
4. Коэффициент рентабельности	0,65	0,26	0,86	0,35	фактический
5. Производственные затраты, долл./га	210,9	1428,57	1075,27	160	$C3/(1+C4)$
6. Коэффициент нормативной прибыли	0,195	0,078	0,258	0,105	$0,3 \times C4$
7. Нормативная стоимость продукции, долл./га	252,02	1539,99	1352,68	176,8	$C5 \times (1+C6)$
8. Дифференциальная рента, долл./га	95,97	260	647,31	39,2	$C3-C7$
9. Норматив выдачи ссуды (40% от дифференциальной ренты), долл./га	38,39	104	258,92	15,68	$C8 \times 0,2$
10. Максимальная величина ссуды при залоге 500 га земли, тыс. грн.	98,854	267,8	666,71	40,376	$C9 \times 500 \times 5,15$ грн.

Примечание: Хозяйства: "А" – КАТП "Джанкой" – зерно-животноводческое; "Б" – ОАО "Плодовое" – плодово-виноградное; "В" – ЗАО "Гурзуф" – виноградо-винодельческое; "Д" – ЧП "Зеленогорский" зерно-животноводческое

Итак, при условии минимальной урожайности за последние пять лет и реальной рентабельности предприятий, имеющих разную специализацию, при залоге 500 га земли хозяйства могут получить от 40,376 тыс.грн. (специализация – зерно-животноводческая) до 666,7 тыс.грн. (специализация виноградарско-винодельческая) в связи

с их экономическим состоянием, определяемым величиной дифференциальной ренты, получаемой с гектара сельскохозяйственных угодий.

4В. Использование дифференциальной ренты для построения, стимулирующего налогообложения

Данные свидетельствуют о постоянном изменении уровня рентабельности сельского хозяйства Крыма: в 1993 году + 119,4%, 1994 + 54,4%, 1995 + 21,9%, 1996 – 1,3%, 1997 – 14,9%, 1998 – 22,4%, 1999 – 16%, 2000 – 10,8%, 2001 – 28,2%, 2002 – 26,5%.

Рассмотрим взаимосвязь между дифференциальной рентой и существующей системой налогообложения. Используем для этой цели данные по сельскохозяйственным предприятиям за 2002 год. Валовой доход всех предприятий Крыма был равен 934 млн.грн. Был получен убыток 112,0 млн.грн. Коэффициент убыточности был – 0,107. Подставим эти данные в формулу расчета фактической дифференциальной ренты $ДРф = \{0,7 \times 934,0 \times (-0,107)\} / 1 + (-0,107) = -63,1947$ млн.грн, то есть за 2002 год получена отрицательная дифференциальная рента.

Нетрудно определить влияние коэффициента рентабельности (убыточности на величину дифференциальной ренты). Не изменяя величину валового дохода предприятий, найдем значения для разных коэффициентов убыточности. Покажем это на рисунке 2. Из рисунка видно, что при нулевой точке рентабельности, дифференциальная рента остается отрицательной ($X=0$, а $Y=-1,462$), а каждый процент роста рентабельности всех сельскохозяйственных предприятий Крыма увеличивает дифференциальную ренту на 5,94 млн.грн.

Из рисунка следует вывод, что рост объемов реализации и других доходов предприятий способствует снижению их убыточности. Прирост валового дохода на 100 млн.грн. приводит к снижению величины отрицательной ренты на 7,33 млн.грн. Интересно, что экстраполяция тренды позволяет найти объем валового дохода. Который обеспечивает точку, где рента будет положительной $Y=0,07333 X - 103,66$ Если $Y=0$, то $103,6 = 0,07333 X$, откуда $X=1,4$ млн.грн.

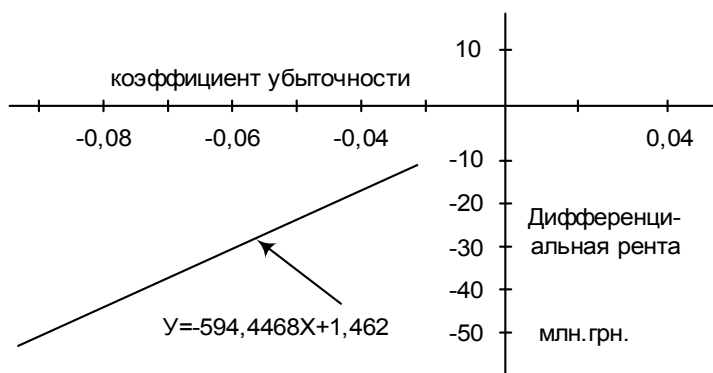

Рис.1. Зависимость величины дифференциальной ренты от коэффициента рентабельности (убыточности) предприятий (при неизменном валовом доходе)

Зависимость между объемом валового дохода предприятий и величиной дифференциальной ренты представлена на рис.2.

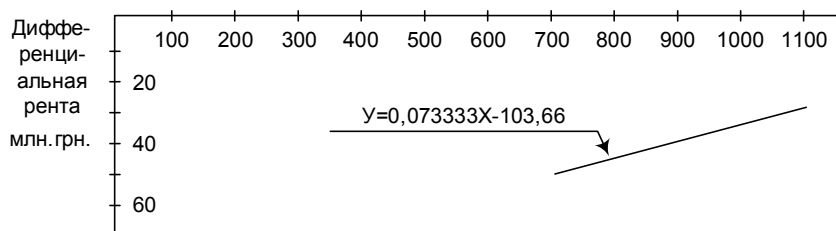

Рис.2. Зависимость величины дифференциальной ренты от объема валового дохода сельскохозяйственных предприятий (при неизменном соотношении прибыли и совокупных затрат)

До начала реформ объем производства только сельскохозяйственной продукции в Крыму составлял 2,2 млн грн. Естественно, что производство в то время было высокорентабельным.

Вся сумма налогов обязательно должна строиться на базе поля дифференциальной ренты. Существующая система налогообложения не считается с уровнем рентабельности предприятия. Фа-

ктическое налоговое поле строится на отрицательном налоговом поле, что недопустимо. Даже убыточные и глубоко убыточные предприятия уплачивают подоходный налог, отчисления во внебюджетные фонды и налоги, входящие в себестоимость продукции.

Поэтому, рекомендуется в качестве базы налогообложения использовать расчет дифференциальной ренты каждого предприятия.

Вывод: Дальнейшее совершенствование экономических отношений в сельском хозяйстве должно строиться на основе дифференциальной ренты, которая служит основой для расчета арендной платы, ипотечного кредитования и стимулирующей производителей системе налогообложения.

ЛИТЕРАТУРА

1. Мир Абдул Каюм Джалал, Климчук С.В. Дифференциальная рента – новый подход к расчету единого фиксированного налога //Збірник наукових праць ХДАУ, 2001. №8. – С.127-130.

2. Мир Абдул Каюм Джалал, О дифференциальной ренте сельскохозяйственных культур //Экономика и управление. – № 6. – Симферополь 2002.

3. Мир Абдул Каюм Джалал. Надо полнее использовать выгоды от дифференциальной ренты сельскохозяйственных культур //Экономика и управление. – № 8, – Симферополь. 2003.

УДК 634.012

ПРО ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ

*О.Б.Молчанова, кандидат філософських наук, доцент
Миколаївський державний аграрний університет*

Найважливішими напрямками соціального захисту населення, як відомо, є соціальне страхування, соціальна допомога й сімейна політика, що передбачає захист прав дитини, матеріальну підтримку сімей з дітьми, сприяння освіті, соціальну роботу в неблагополучних сім'ях і соціальне обслуговування дітей-інвалідів та людей похилого віку. Разом з тим, при формуванні програм державної політики щодо реалізації завдань соціального захисту, як правило, не береть-

ся до уваги значна соціально-економічна диференціація населення країни, обумовлена його адміністративно-територіальною структурою. Адже, ясно, що соціальні можливості для самореалізації у мешканців сільських поселень суттєво обмежені у порівнянні з умовами життєзабезпечення не тільки городян великих міст, але й мініполісів. З радянських часів і дотепер розподіл капіталовкладень, розвиток технічно оснащеного виробництва, соціальної інфраструктури, забезпечення житлом, послугами, підтримка освітніх закладів тощо спричиняв і продовжує відтворювати нерівні можливості та неоднакові умови життєдіяльності. А нерівні шанси, в свою чергу, обумовлюють диференціацію шляхів та стратегій, зокрема, особливості трудової, сімейно-побутової, політичної, культурно-дозвілєвої поведінки людей у різних типах поселень. Результатом кризової ситуації, що склалася на селі в результаті глибоких соціально-економічних трансформацій останніх років, а разом з тим й неефективного соціального захисту, є більше значення показника самогубств, ніж аналогічна статистика суїциду в містах [1, С.354].

Незважаючи на реалізовані заходи щодо впровадження “Концепцій Національної програми відродження села на 1995-2005 роки”, стан соціально-економічного розвитку сільських поселень є вкрай незадовільним. Беручи до уваги широко відомі проблеми, негаразди, недоліки сільського способу життя, державні акції щодо підтримки аграрного сектору економіки, соціального захисту сільського населення повинні мати пріоритетний, інтенсивний, системний характер. Адже серед основних причин, що ускладнили життя 92% селян або їх сімей, респонденти соціологічних досліджень зазначають нестачу грошей [2, С.123]. При цьому сільських трударів важко звинувачувати у неробстві, небажанні трудитися чи нелюбові до сільської праці. 30,5% опитаних вважають сільського-сподарську працю своїм покликанням, ще 24% її люблять, але не завжди, тільки 10% вбачають можливість покращити матеріальне становище завдяки роботі за кордоном, 10% вважають доцільним для цього переїзд до міста [2, С.126]. Проте найбільша питома вага слухних способів покращання матеріального стану припадає на такі заходи як “вимагати від уряду підвищення зарплати” (34%), “вимагати від уряду зниження цін” (27%). І

навіть чи можна сьогодні дорікати нинішнім селянам консерватизмом колишньої радянської патерналістської ментальності, інерцією утриманської психології. Адже, разом з такими цілком доречними, законними вимогами вони передбачають і варіант пошуку більш високооплачуваної роботи (20%), і пошук роботи за сумісництвом (15,5%), і вже звичний та надійний метод “розширити свою земельну ділянку і вирощувати сільськогосподарську продукцію на продаж” (19,8%) [2, С.126]. У найгіршому стані серед основних соціальних груп опинилися жінки предпенсійного та пенсійного віку через низькі розміри зарплат і пенсійного забезпечення, незадовільне медичне обслуговування, важку працю на присадибних ділянках. Жінки середнього віку вимушені зазвичай працювати у тваринництві та рослинництві, де використовується переважно ручна праця, недосконалі технології, відтак, оплата праці майже втричі менша за оплату чоловіків, зайнятих у механізованому виробництві. Практично 2/3 сільських жінок працюють у найменш престижній та найважчій за умовами роботи сфері — особистому підсобному господарстві. Тільки кожна четверта жінка має можливість працювати у громадському секторі, причому на суто “жіночих” посадах, службовця або спеціаліста з гуманітарного профілю, які так само мало оплачують.

Досить простим й ефективним способом створення нових робочих місць та вирішення проблеми зайнятості сільських жінок міг би стати активний розвиток галузі переробки сільськогосподарської продукції. З емпіричного розвитку спілкування з російськими громадянами відомо, що вони з набагато більшим задоволенням купували різноманітні консерви, виготовлені з українських фруктів та овочів, молока й м'яса, аніж від чеських, угорських, польських, навіть болгарських виробників. Не вистачає тільки інвестицій та протекційної позиції відповідних центральних та місцевих державних установ. У “Програмі зайнятості населення Миколаївської області на 2004 рік”, ухваленій рішенням Миколаївської обласної ради (5.03.2004), з оптимізмом “прогнозується одержати валової продукції сільського господарства на 10,0 відсотка більше, ніж у 2003 році”. Традиційно причому автори програми покладаються на “розвиток фермерства і діяльність господарств, реформованих на засадах

приватної власності, та підсобні форми господарювання” [3,С.3]. Конкретний механізм досягнення поставлених завдань та передумови розв’язання загострених соціальних проблем, зокрема, зайнятості сільського населення, залишається відомим тільки укладачам документу.

Яке формується у селян ставлення до соціального страхування, активної форми соціального захисту, так і до страхування взагалі, можна уявити собі, ознайомившись з історією “Казанківської агрофірми “Агротех”. Проблеми виникли через відмову керівництва національної акціонерної страхової компанії “Оранта” виконати умови договору страхування й компенсувати передбачені збитки, що їх зазнала фірма “Агротех” в результаті складних погодних умов (вимерзання посівів), такий факт кваліфікується як страхова подія. Виявилося, що це — не прецедент, позаяк у 2003р. “Урядовий кур’єр” писав про невиплату НАСК “Оранта” договірних відшкодувань жодному з 21 господарств Полтавської області, що постраждали внаслідок непогоди. Яку ж стратегію страхової поведінки обирати сільським виробникам, коли уряд запровадить рішення про обов’язкове страхування врожаю? Мабуть, разом з тим, він має знайти й важелі для стимулювання виконання страховими компаніями своїх зобов’язань. Необхідно рішуче змінювати ставлення до сільського господаря як до провінційного “селяка”, що його можна ошукати через уявну некомпетентність, неосвіченість, просто ігнорувати як неповноправного партнера у діловій взаємодії, неповноцінного учасника народно-господарського комплексу. Така ситуація триватиме, доки існує нинішній диспаритет цін на продукцію промисловості та аграрного сектора, дефіцит стратегії серйозної державної підтримки сільсько-господарського виробника.

Стосовно реалізації завдань сімейної політики також мають бути посилені цілеспрямовані потужні зусилля держави. Адже небезпечними для стабільного функціонування інституту сім’ї, в тому числі сільської, є руйнівний вплив розлучень, зростання кількості неповних сімей, дітей — сиріт за живих батьків, поширення алкоголізму, наркоманії, злочинності неповнолітніх. Необхідність першочергової уваги саме до проблем сільської сім’ї, на мою

думку, має декілька підстав. Слід серйозно поставитись до того факту, що сільське населення в Україні сягає 35 відсотків. Для розвинутих індустріальних країн цей показник фіксується, як правило, на рівні 10%. всіх громадян. Проте поширені у них останнім часом альтернативні рухи під гаслами “Мале — прекрасно”, “Назад — до природи” піддають глибоким сумнівам такий, здавалось, беззаперечний критерій прогресивності суспільства як урбанізація. Цілком ймовірно, що саме сільський спосіб життя до того ж являє собою самобутній стиль, образ, модель українського національного соціокультурного буття. Так, на запитання анкети про можливість переїзду до міста 65 відсотків опитаних твердо відповіли “ні”, ще 17% не визначилися, чи є переваги міського життя такими вже абсолютними [2, С.147].

Серед найголовніших причин необхідності підвищення ефективності державної сімейної політики на селі — той факт, що саме сільська спільнота являє собою осереддя, невичерпне джерело й витоки української культури, традицій, етосу, національної ідентичності та цінностей українства. Саме поміж сільського населення вважають себе українцями 87,2% людей, рідною мовою називають українську 84% жителів села [2, С.147]. Отже, для жодної європейської країни чи міжнародної організації не було б нічого дивного у тому, аби українська держава, що є політичною організацією та інструментом реалізації національних інтересів, перш за все, титульної нації, переймалась би пріоритетним та результативним соціальним захистом представників саме цієї національно-етнічної спільноти, які проживають переважно у селі, і виступають уособленням та гарантом збереження української тожсамості, на відміну від зрусифікованого міського населення. А для покращання життєвого рівня мешканців села, на їхню власну думку, потрібні тільки-но підвищення заробітної плати (82,6%), газифікація села (38,2%), поліпшення медичного обслуговування (34,5%), економічна підтримка молодих сімей (27,8%) [2, С.122]. Цього забагато чи ні для такої могутньої країни як Україна?

ЛІТЕРАТУРА

1. Українське суспільство: моніторинг – 2000. Інформаційно-аналітичні матеріали. НАН України. – Інститут соціології. / За ред В.М. Ворони, А.О.Ручки. – К., 2000. – 389с.
2. Соціальні проблеми становища сільської родини в умовах розбудови незалежної України. – К.: Академпрес, 1998. – 152с.
3. Програма зайнятості населення Миколаївської області на 2004 рік// Рідне Прибужжя від 15 березня 2004.

УДК 330.552.62332.012.03

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КОРПОРАТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ТВЕРДИХ ОСАДІВ СТИЧНИХ ВОД НА ПІВДНІ УКРАЇНИ

І.А.Мухіна, кандидат економічних наук, доцент

Н.В.Мала, ст. викладач

Херсонський державний аграрний університет

В статті видвигается ідея створення промислового комплексу по переробці твердих відкладень стічних вод шляхом об'єднання зусиль і засобів Миколаївської і Херсонської областей.

Відсутність наявних коштів в обласних бюджетах вимагає пошуку шляхів виходу з економічної кризи в АПК. Одним з таких виходів можуть стати корпоративні дії господарств, які мають аналогічні проблеми та об'єктивні умови для вирішення цих питань.

Південні області України: Миколаївська та Херсонська граничать одна з одною, а головне, мають схожі економічні проблеми з питань забезпечення сільського господарства якісними добривами та екологічні проблеми, пов'язані з використанням мулових майданчиків каналізаційних очисних споруд.

Об'єднання цих питань в одне вирішення дає можливість одержати різнопланові прибутки, як соціально-економічного, так і екологічного плану, шляхом створення промислового комплексу з повною переробкою твердих осадів стічних вод (ТОСВ) в товарні продукти, зокрема в добрива для агропромислового комплексу.

Агропромислове виробництво — один з основних напрямків економічної діяльності південних областей України. Вирішальним фактором виробництва сільськогосподарської продукції є родючість ґрунтів, до того ж, ґрунти південного регіону — важливий компонент ландшафтів України, який значною мірою визначає спеціалізацію економіки області та спосіб життя її мешканців. Специфічні фактори ґрунтоутворення: клімат, рослинність, ґрунтоутворюючі породи, рельєф тощо визначають унікальний перелік ґрунтів півдня України.

Області південного регіону займають найбільш несприятливу в агрономічному відношенні частину території України — Сухий Степ. Не зважаючи на стійкий щорічний дефіцит вологи, енергетичні витрати на ґрунтоутворення досягають $19-22 \text{ ккал/см}^2$ за рік, що є найвищим показником в Україні, до того ж Південний та Сухий степ є зоною з біомасою $6-15 \text{ т/га}$, яка щорічно опадає на $2-8 \text{ т/га}$. Це пояснюється значним вмістом органічної речовини в ґрунті.

Середньорічна температура ґрунту в південних областях України на глибині 20 см коливається в межах $12-16^\circ\text{C}$ (в липні — до 28°C). Сума активних температур на півдні області досягає 3600°C , максимальна глибина промерзання ґрунтів взимку досягає 40 дм й то лише в північній частині. Ці природні фактори негативно впливають на ґрунтоутворення.

Виробники сільськогосподарської продукції бажають отримувати максимальний прибуток від діяльності, тому великі площі землі засіваються економічно вигідними культурами — соняшником та зерновими, при цьому часто порушуються сівозміни. Більшість підприємств не має достатньо коштів на придбання мінеральних добрив, а значне скорочення поголів'я тварин за останні 10 років призвело до того, що господарства майже не мають органічних добрив. Цей фактор також суттєво впливає на родючість ґрунтів.

Одним із засобів збереження агроландшафтів півдня України може стати використання твердих осадів стічних вод. Використання осадів може вирішити не одну, а навіть дві проблеми, зокрема, також проблему утилізації стічних вод, тому використання ТОСВ повинно мати не лише економічний, а, в першу чергу, соціально-екологічний характер. Справа в тому, що ТОСВ вже давно використовується в країнах з розвинутою економікою і завзяті

вітчизняні підприємці також зрозуміли, наскільки це може бути вигідним. Отже вкрай необхідно, щоб це питання було під контролем держави й суспільства.

На сьогодні в Україні перешкодами до використання ТОСВ можуть стати, по-перше, відсутність розроблених засобів використання з урахуванням норм внесення, типу ґрунтів та ґрунтоутворюючих факторів; по-друге, психологічна невідповідність виробників сільськогосподарської продукції. З цієї позиції, серед сільськогосподарських виробників потрібно широко розповсюджувати інформацію про ТОСВ та про наслідки їх використання для ґрунтів, причому як позитивні, так і негативні.

Оскільки ТОСВ є дуже специфічним продуктом і не може оцінюватись однозначно, то при його використанні потрібно враховувати наступні фактори:

- ступінь підготовленості суспільства, а також її стимуляція шляхом соціальної реклами та широкого розповсюдження інформації про ТОСВ;
- стан екології регіону, який включає історично сформовану взаємодію між людиною і природним середовищем у рамках даної території;
- стан ґрунтів та визначення норми внесення ТОСВ;
- природно-ресурсний потенціал даного підприємства;
- надання спеціальних знань виробникам сільгосппродукції щодо застосування ТОСВ;
- наявність служби екологічного моніторингу за цільовим використанням ТОСВ.

Основним елементом екологічного менеджменту використання твердих осадів стічних вод, а значить і виробництвом, повинна стати соціальна оцінка результатів. При цьому важлива не стільки точність і кількісна формальність, скільки їхня:

- загальність (оцінюється кожен результат);
- систематичність (оцінюється постійно);
- всебічність (оцінюється з усіх боків);
- справедливність (оцінюється без упереджень і особистих симпатій);

- порівняність (оцінка повинна зіставлятись з іншими результатами, а не з абстрактними даними).

Оцінка цих результатів повинна бути доведена до цільової аудиторії.

Забезпеченням стійкого збалансованого та контрольованого розвитку використання ТОСВ можна реально гарантувати підвищення рівня родючості ґрунтів та збереження агроландшафтів у південному регіоні.

Створення промислового комплексу з переробки твердих осадів стічних вод потребує значних коштів (вартість такого комплексу складає приблизно 3 мільйони доларів США), тому об'єднання зусиль двох областей: Миколаївської та Херсонської — робить ймовірною реалізацію цієї ідеї. Питання обстеження, проектування, забезпечення поставки та монтажу обладнання, запуск об'єкта в експлуатацію бере на себе державне науково-виробниче об'єднання: “Екологічні технології та нормативи”.

Висновок. Для досягнення успіху в АПК пореформеного періоду необхідно об'єднати зусилля усіх, хто розуміє необхідність подальшого розвитку сільського господарства в умовах покращення еколого-економічної ситуації Півдня України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аfolin A. Маркетинг. — К.: Межрегіональний заочний університет управління персоналом, 1994.
2. Мухіна І.А. Вплив соціально-психологічних факторів на еколого-економічні обставини зони зрошуваного землеробства Херсонської області / Сбірник наук.праць ХДПУ, — Херсон: Tasis, 2003.
3. Природа Херсонської області. Фізико-географічний нарис /Відп.редактор Бойко. — К.: Фітосоціоцентр, 1998. 120 с.

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ РОБОЧОЇ СИЛИ В СИСТЕМІ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ В РЕГІОНІ

Г.Ю.Матвєєва, асистент

Білоцерківський державний аграрний університет

Сучасна кон'юнктура українського ринку праці характеризується глибокими диспропорціями у співвідношенні попиту і пропозиції робочої сили. Найважливішою причиною цих диспропорцій є професійно-кваліфікаційна структура регіонального ринку праці, яку розглядаємо, з одного боку, як потребу економіки у працівниках певних рівнів освіти і напрямів професійної підготовки, а з іншого — як потребу економічно активного населення у робочих місцях, що відповідають рівню його підготовки. Саме дисбаланс цих потреб спричиняє співіснування на ринку праці регіону (як, власне, і в цілому в Україні і багатьох інших країнах) вакантних робочих місць і високого рівня реального безробіття.

Як показало дослідження Київського регіону, серед незайнятого населення, що перебувало на обліку протягом 2002 року, питома вага осіб з повною вищою освітою складала 10 відсотків, з базовою вищою — 20, з професійно-технічною — 33, повною загальною середньою — 32, з початковою або базовою загальною середньою — 5 відсотків. Незмінним упродовж останніх двох років залишається розподіл незайнятого населення за професійним складом: трохи більше половини становили особи, які займали робочі місця, майже 30 відсотків — посади службовців, 20 відсотків — місця, які не потребують спеціальної підготовки.

Реформи, проведені у сільському господарстві, негативно вплинули на ситуацію із зайнятістю на селі. Якщо у 2001 році їх питома вага серед безробітних становила 10,1 відсотка (9,7 тисяч осіб), то у 2002 році — 15,5 відсотка (13,9 тисяч осіб). Збільшилась на 5,8 тисяч осіб і чисельність безробітних, які проживають у сільській місцевості. Їх на обліку в службі зайнятості Київської області перебувало 29,1 тисяч осіб, що становить 32,3 відсотка від загальної чисельності безробітних (у 2001 році — 24,2%).

Рівень працевлаштування залишається низьким, так, по області в середньому становив 26,2 відсотка. Середня тривалість безробіття у 2002 році становила 10,3 місяця; навантаження на 1 вільне робоче місце (вакансію) станом на кінець 2002 р. становило 13 чоловік. Значна частина населення, яка тривалий час перебуває в стані відкритого або прихованого безробіття, може не працевлаштуватися за наявними професіями навіть за умови попиту ринку праці на їхні професії, бо такі громадяни декваліфікувалися, тобто значною мірою втратили раніше набутий рівень кваліфікації. Працевлаштування таких незайнятих громадян можливе лише після підвищення рівня їхньої кваліфікації або відповідної перепідготовки. Це також стосується молоді, котра після закінчення школи не набула професій.

Рівень охоплення безробітних професійним навчанням в середньому по області становив 6,3 відсотка, що на 1,2 відсотка більше, ніж у 2001 році. Серед випускників, які за направленням служби зайнятості проходили профнавчання, майже дві третини припадає саме на випускників загальноосвітніх шкіл. Питома вага випускників шкіл, що опановували професію за сприянням служби зайнятості, склала 38,9 відсотка від тих, що перебували на обліку. Професійне навчання проводилось майже за 100 професіями та спеціальностями. Проте після проходження профнавчання лише близько 74 відсотків безробітних громадян працевлаштовано службою зайнятості та самостійно [1].

Вважаємо, що увесь тривалий перехідний період в економіці регіону характеризуватиметься надмірною пропозицією робочої сили. А відтак говорити про раціональну або повну зайнятість можна лише через кілька років нормального функціонування ринкового механізму.

Таким чином, надмірна пропозиція робочої сили загострює конкуренцію на ринку праці. Розвиток ринкових відносин у економіці регіону зумовлює об'єктивну необхідність виділення основних факторів, що визначають конкурентоспроможність робочої сили на ринку праці. Можна виокремити чотири основні групи факторів:

- загальнооб'єктивні, що визначають рівень соціально-економічного розвитку суспільства: розвиток продуктивних сил регі-

ону, статеві-віковий склад населення, кількісний і якісний склад трудових ресурсів, розвиток інфраструктури ринку праці, соціально-побутової інфраструктури та ін.;

- фактори, що характеризують соціально-демографічний статус і загальний фізичний стан працівників: стать, вік, сімейний стан, фізичне здоров'я, місце проживання, забезпеченість житлом, наявність особистого автотранспорту;
- фактори, що характеризують соціально-психологічні якості людини: життєво-цільові установки, її схильність й звички, політичну зрілість, релігійність, комунікабельність, менталітет, самодисципліну, обов'язковість, знання іноземної мови;
- фактори, які характеризують творчі здібності працівника: рівень кваліфікації й спеціальність, володіння суміжними професіями, здатність до опанування нових знань, нової техніки і технології; економіко-правова і політична поінформованість, ініціативність, високі ділові якості, неординарність у прийнятті рішень, прагнення до підтримки трудової дисципліни в колективі, а також здатність до виконання трудових функцій на рівні міжнародних стандартів.

Практика визначення конкурентоспроможності робочої сили ґрунтується на аналізі сукупних характеристик робочої сили порівняно з працівниками аналогічних професій. Зокрема, при оцінці конкурентоспроможності працівників, як правило, орієнтуються на умови певного ринку праці й вимоги роботодавців. З-поміж багатьох чинників конкурентоспроможності робочої сили враховуються унікальність спеціальності або її універсальність, якість і ефективність праці робітника, а також вартість робочої сили на ринку праці. Через розширення міждержавних і міжрегіональних економічних зв'язків до визначальних чинників конкурентоспроможності робочої сили на ринку праці особливо зростають такі якості працівника як знання мови країни працевлаштування; фізичний стан працівника, дефіцитність його професії; наявність родичів у країні працевлаштування; участь країни-експортера робочої сили в міжнародних угодах з питань використання найманої робочої сили.

Як вже зазначалося раніше, професійне навчання незайнятого населення, як механізм соціальної політики держави та захід актив-

ної політики зайнятості, має на меті підвищення конкурентоспроможності незайнятих громадян на ринку праці та їх працевлаштування після відповідного професійного навчання. На сьогодні, навіть при наявності позитивних моментів професійного навчання незайнятого населення для роботодавців, працевлаштування громадян після проходження професійного навчання за направленням державної служби зайнятості залишається незадовільним. Дослідження, в тому числі і власні, дають підставу стверджувати, що найбільш сприятливим періодом для пошуку роботи є перші 4 місяці безробіття. Тому саме в цей період центри зайнятості мають використовувати найбільш інтенсивні засоби сприяння клієнтам в пошуку роботи і тільки, коли будуть вичерпані звичайні (і більш дешеві) заходи і стане очевидним, що без професійного перенавчання людина не зможе працевлаштуватися, направляти її на навчання. Такий підхід до розв'язання проблеми працевлаштування запобігатиме виникненню надлишкових витрат коштів і дестимулюючого ефекту цих заходів для тієї частини безробітних, яка надає перевагу навчанню, а не працевлаштуванню.

Одним із напрямів підвищення ефективності навчання, на наш погляд, є визначення кола професій, які не тільки користуються попитом на сучасному ринку праці регіону, але мають певну перспективу та вимагають від безробітних опанування новітніх досягнень техніки і технології, професійної підготовки для праці на перспективному робочому місці, яке, дає гарантію сталого працевлаштування, стабільної і високооплачуваної роботи.

Вирішення цієї проблеми ми бачимо у систематичному професійному спілкуванні спеціалістів центрів зайнятості з роботодавцями і кадровими службами підприємств стосовно поточного і перспективного попиту на тих чи інших фахівців. Найбільшу цінність має інформація підприємств регіону, які знаходяться на вістрі науково-технічного прогресу, чії товари і послуги користуються зростаючим або сталим попитом як на внутрішньому, так й на зовнішньому ринках.

Інформація центрів зайнятості про професійно-кваліфікаційну структуру, фахові характеристики зайнятої робочої сили, про поточні

і перспективні потреби в працівниках після її узагальнення та аналітичної обробки з врахуванням загальносвітових тенденцій дозволить більш обґрунтовано прогнозувати професійну структуру попиту на ринку праці регіону. Тобто, необхідно створити своєрідну службу аналізу розвитку професій в регіоні — освітньо-професійного маркетингу, який може включати відповідні підрозділи місцевих центрів зайнятості, навчальних закладів, науково-дослідні установи.

Наступним напрямом ефективності професійного навчання центри зайнятості мають налагодити постійну взаємодію із освітніми підрозділами тих підприємств регіону, на базі яких треба розширювати професійне навчання безробітних. Як показує досвід, така форма навчання має ряд переваг. В людини є реальний шанс зарекомендувати себе професійно і залишитись на підприємстві після закінчення навчання. Ще більші перспективи стосовно підвищення ефективності навчання має стажування, яке є однією із найбільш популярних програм служб зайнятості в багатьох країнах. Мета цієї програми — створення спеціальних учнівських робочих місць на підприємствах при фінансовій участі служби зайнятості. Безробітні направляються на ті підприємства, власники яких погоджуються організувати професійне навчання безпосередньо на робочих місцях із можливим подальшим працевлаштуванням учнів на постійну роботу.

Отже, для підвищення ефективності професійного навчання незайнятого населення необхідно: — здійснювати постійний моніторинг і прогнозування розвитку професій, які не тільки користуються попитом, але мають певну перспективу з врахуванням загальносвітових тенденцій; — центри зайнятості повинні систематично взаємодіяти з роботодавцями і кадровими службами підприємств, організовувати професійне навчання безробітних безпосередньо на робочих місцях підприємств; — розробити принципово нові навчальні технології, які б враховували вікові, професійні, психологічні та інші особливості безробітних; — впроваджувати нові навчальні плани і програми, які б були максимально повно узгоджені з потребами виробництва.

Таким чином, стрижень регіональної кадрової політики з метою підвищення конкурентоспроможності робочої сили вимагає посилення

динамізму процесів пристосування робочої сили до ринкового попиту, що швидко змінюється, гнучкої орієнтації на галузі й сфери діяльності, які розвиваються, з урахуванням специфіки регіону.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стан ринку праці та соціальний захист незайнятого населення Київської області у 2002 році : Стат. збірник. Київський обласний центр зайнятості. – К. – 2003. – 111 с.

УДК 631.173,2:631.145(477)

ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ МАШИННО–ТРАКТОРНОГО ПАРКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

В.С.Ніценко, аспірант

Одеський державний аграрний університет

Докорінна трансформація української економіки та соціально-політичного устрою держави, глобалізація економічних процесів визначили напрями реформування агропромислового комплексу. В процесі здійснення соціально-економічних перетворень реформовано 11,4 тис. (99,5%) сільськогосподарських підприємств. На їх базі створено близько 15 тис. нових організаційно-правових формувань нового типу [1].

У процесі формування демократичної держави характерною негативною рисою генезису основних засобів виробництва сільськогосподарського призначення стала стійка тенденція до їх зменшення та фізичного зношення. Це одна з провідних ланок сільського господарства, без якої неможливо підвищити виробництво сільськогосподарської продукції.

Проте кількісні та якісні зміни машинно-тракторного парку в галузі, що відбуваються останніми роками, викликають тривогу за майбутнє сільського господарства як галузі.

Критичної межі досяг рівень забезпеченості сільськогосподарського виробництва тракторами, зернозбиральними комбайнами,

іншими сільськогосподарськими машинами і знаряддями. Нинішній рівень забезпеченості не перевищує навіть половини технологічної потреби машинно-тракторного парку. До того ж, висока зношеність технічних засобів при відсутності коштів на придбання запасних частин і проведення ремонтних робіт призвели до того, що значна частина тракторів, комбайнів, інших машин має низький коефіцієнт готовності до виконання сільськогосподарських робіт. Про динаміку технічного забезпечення сільського господарства в Україні свідчать дані табл. 1.

Із даних таблиці видно, що кількість сільськогосподарської техніки з кожним роком скорочується. Так, у 2003 році технологічна потреба сільськогосподарського виробництва країни в тракторах була задоволена наявним парком тільки на 75%, зернозбиральних комбайнах — на 69, кукурудзозбиральних — на 80, бурякозбиральних — на 75, вантажних автомобілях — на 83%.

Таблиця 1

**Динаміка технічної забезпеченості
сільськогосподарського виробництва в Україні, тис. шт.**

Сільськогосподарська техніка	1998 р.	1999 р.	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2003 р.
Трактори	469	441,7	374,2	347,2	319	259,6
Комбайни:						
зернозбиральні	91	85,9	74,4	70,1	65	60
кукурудзозбиральні	13,1	12	9,9	8,8	7,9	7,1
бурякозбиральні	19,9	18,3	15,7	14,3	13	12
кормозбиральні	45	38,7	31,1	28,3	25	22,8
Вантажні автомобілі	278	262,2	254,6	245,1	224,4	205
Сівалки	200	175,6	152,1	142,1	133,2	125,5
Плуги	168,3	150	127,6	120,1	102,5	95,4
Культиватори	234,7	203,7	172,6	163,8	139,1	129,7

При цьому з наявної кількості тракторів частка таких, які відпрацьовували амортизаційний строк, досягла 72%, зернозбиральних комбайнів — 75, кукурудзозбиральних — 70, бурякозбиральних — 73, вантажних автомобілів — 79%. Із загальної кількості технічних засобів, що відпрацьовували амортизаційний строк, відновлено до робочого стану тракторів, зернозбиральних і кукурудзо-

збиральних комбайнів — 50%, бурякозбиральних — 60, вантажних автомобілів — 82. Внаслідок забезпечення технологічної потреби в технічних засобах становила близько 50%.

Не кращим чином відбуваються справи в Одеській області. Динаміку технічного забезпечення сільського господарства можна спостерігати за даними таблиці 2.

За останні 8 років в сільськогосподарських підприємствах Одеської області машинно-тракторний парк скоротився від 29115 шт. у 1995 році до 20692 шт. у 2002 році, або на 8423 шт. (29%). Так, щорічна кількість тракторів за 1995-2002 роки в Одеській області набуває тенденції до постійного їх зменшення на 857 шт. $(17178 - 24033 = 6855 / 8 \text{ років})$ в натуральному їх виразі, комбайнів — на 196 шт. $(3514 - 5082 = 1568 / 8 \text{ років})$.

Таблиця 2

**Наявність тракторів та зернозбиральних комбайнів
в сільськогосподарських підприємствах Одеської області**

Сільсько- господарська техніка	1995 р.	1996 р.	1997 р.	1998 р.	1999 р.	2000 р.	2001 р.	2002 р.
Трактори, шт.	24033	24451	20614	21724	20817	19193	18270	17178
Зернозбиральні комбайни, шт.	5082	4858	4347	4293	4149	3832	3702	3514

Цей процес не минув також і виробництво сільськогосподарської техніки в Одеській області, де теж спостерігається щорічне їхнє скорочення (табл. 3).

Таблиця 3

Виробництво сільськогосподарської техніки в Одеській області, штук

Сільськогосподарська техніка	1997 р.	1998 р.	1999 р.	2000 р.	2001 р.	2002 р.
Плуги	2700	3000	2100	2000	2400	2000
Борони	216	459	496	167	272	295
Культиватори	276	205	20	52	51	4

За рахунок зменшення техніки, що знаходиться у сільськогосподарських товаровиробників, навантаження на зернозбиральний

комбайн з 1990 по 2003 рік в Україні збільшилось з 113 до 245 га (у південних регіонах — до 375 га), на трактор — з 66 до 119 га ріллі [2].

Навантаження зернових культур на один комбайн в Одеській області 246 га, а в Німеччині — 50 га, в США — 53 га [4].

Для оновлення і поповнення машинно-тракторного парку до технологічної потреби необхідно щорічно постачати машини і обладнання на суму 12 млрд. грн., на закупівлю запасних частин для підтримки наявної сільгосптехніки у робочому стані — 1,2 млрд. грн., світлих нафтопродуктів — 7,1 млрд. грн. Всього щорічна потреба в коштах становить понад 20 млрд. гривень [2].

Сільське господарство України порівняно із зарубіжними країнами забезпечене тракторами і комбайнами значно гірше. У 2002 році з розрахунку на 100 га ріллі ми мали тракторів менше, ніж Німеччина — у 8,7 разів, Франція — у 6,8, Великобританія — у 8,4, США — у 2,7 рази, а комбайнів — відповідно в 4,1; 3,7; 3,3 і 2,6 рази [5]. Якщо проходить деяке зменшення кількісного складу тракторів і комбайнів у зарубіжних країнах — це пояснюється не тільки достатньою насиченістю цієї техніки, але й збільшенням розмірів фермерських господарств, а на основі цього — підвищення ефективності роботи машин.

На заміну техніки, що відпрацювала свій строк експлуатації, за останні 5 років сільськогосподарськими підприємствами придбано лише 9,7 тис. тракторів, 3,9 тис. зернозбиральних комбайнів, з яких 1370 — зарубіжних, що були в експлуатації 3-8 років [5].

Ціни на трактори, комбайни, сільськогосподарські машини зарубіжного виробництва з урахуванням митних зборів і ПДВ перевищують у 5-7 разів ціни на подібну вітчизняну техніку.

Щоб послабити вплив зарубіжних продавців, держава має розробити оптимальні умови як для покупців власної сільськогосподарської техніки, так і для її виробників. Для перших потрібно найширше застосовувати лізинг, пільгове кредитування, часткове відшкодування її вартості за рахунок державних коштів. Для виробників техніки необхідно послабити податковий прес, надати за пільговими умовами довгострокові кредити під інновації та короткострокові — для обігових коштів.

Подальше поповнення і оновлення машинно-тракторного парку сільськогосподарських товаровиробників буде відбуватися за рахунок наступних джерел: власних коштів товаровиробників, власних коштів з 30% компенсацією вартості складної сільськогосподарської техніки, кредитів з частковою компенсацією кредитних ставок комерційних банків, фінансового лізингу сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва.

У 2002 році сільськогосподарськими товаровиробниками придбано сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва з 30% компенсацією вартості на суму 76 млн. гривень. На умовах фінансового лізингу техніки закуплено на суму 54,2 млн. грн. [2].

З вище викладеного можна зробити такі висновки:

1. Машинно-тракторний парк на 85% складається з машин, які відпрацювали по одному і більше строків експлуатації.
2. Використання зношеної техніки та застарілі технології виробництва призвели до величезних втрат вирощеного врожаю. Лише через подовження строків польових робіт втрати зерна в 2001 і 2002 роках досягли 4 млн. тонн, що за вартістю еквівалентно 2500-3000 нових вітчизняних зернозбиральних комбайнів [5].
3. Для того, щоб досягти науково обґрунтованого навантаження на сільськогосподарську техніку під час виконання нею робіт, за даними Мінагрополітики, не вистачає 44% тракторів та 52% зернозбиральних комбайнів [2].

Критична ситуація, нині в якій знаходиться забезпечення сільського господарства тракторами, комбайнами, іншою сільськогосподарською технікою вимагає раціонального підходу до вирішення цього питання законодавчими органами. На мій погляд, раціонально створити обов'язковий фонд цільового призначення для підтримки наявної сільськогосподарської техніки та купівлі нової за рахунок відрахувань від грошових надходжень незалежно від джерел їх утворення (у розмірі до 10%).

При переході від планово-адміністративної до ринкової економіки Україна зазнала великих втрат, але їх можна було запобігти, якби на державному рівні була розроблена відповідна програма, яка б мала на меті розвиток системи матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва. На сьогоднішній мо-

мент не має відповідного закону щодо матеріально-технічного забезпечення, хоча проект такого закону був розроблений та переданий Кабінету Міністрів України ще у 1999 році.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рішення п'ятих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників 28-29 січня 2003 року.
2. Державний комітет статистики України, 2004 рік.
3. Одеське обласне управління статистики, 2003 рік.
4. К.В. Колузанов. Аналіз формування матеріально-технічної бази АПК в період його реформування //Вісник п'ятих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників. – К. – 2003. – С. 374-376.
5. В.П. Ситник. Формування і реалізація державної політики розвитку матеріально-технічної бази АПК в Україні //Економіка АПК. – 2003. – №2. – С. 19-29.

УДК 637.12:631.11:(477.72)

ВИРОБНИЦТВО МОЛОКА В СЕЛЯНСЬКИХ (ФЕРМЕРСЬКИХ) ГОСПОДАРСТВАХ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

А.О.Попова, ст. викладач

Херсонський державний аграрний університет

У період реформування агропромислового виробництва в області, як і по Україні в цілому, з'явилася нова категорія сільськогосподарських підприємств — селянські (фермерські) господарства.

Вже в 1996 році в області налічувалося 2726 таких господарств, а в 2002 році їх кількість збільшилася до 3100. Площа сільськогосподарських угідь цих господарств у 2002 році разом з орендованими землями досягла 179,6 тис.га, або 9,13% від загальної площі таких угідь області, а площа ріллі у тому числі відповідно — 167,2 тис.га, або 9,43% загальної площі ріллі області (табл.1).

На кожне фермерське господарство області в 2002 році в середньому припадало 57,9 га сільськогосподарських угідь, у тому числі 53,9 га ріллі.

Таблиця 1

**Динаміка площ земельних угідь
у селянських (фермерських) господарствах області***

Показники	Р о к и						
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Кількість господарств (одиниць)	2726	2859	2940	3022	3013	3080	3100
Площа с.-г. угідь, тис.га	94,1	95,9	97,6	108,3	139,9	172,6	179,6
у т.ч. ріллі	84,1	84,8	86,2	97,1	127,5	160,4	167,2
Питома вага ріллі в площі с.-г. угідь, %	89,37	88,43	88,32	89,66	91,14	92,93	93,10
Припадає в середньому на одне господарство, га:							
с.-г. угідь	35	34	33	36	46	56	57,9
у т.ч. ріллі	31	30	29	32	42	52	53,9
Питома вага фермерських господарств у загальній площі:							
с.-г. угідь, %	4,78	4,88	4,96	5,50	7,11	8,77	9,13
ріллі, %	4,75	4,79	4,87	5,48	7,19	9,05	9,43

* Для складання таблиці використані статистичні дані [1, 2, 3].

Розораність сільськогосподарських угідь була високою і сягала понад 93%. За загальною площею землекористування селянські (фермерські) господарства області на сьогодні є значною категорією господарств. Основним виробничим напрямком діяльності фермерських господарств впродовж усіх досліджуваних років було виробництво зернових культур і насіння соняшнику. Питома вага зернових та зернобобових культур у структурі посівних площ фермерських господарств в окремі роки становила від 67,8% до 70,7%, а посівів соняшнику на насіння — від 17,7% до 25,2% [1].

Галузь тваринництва в цілому і молочне скотарство зокрема в селянських (фермерських) господарствах області в усі досліджувані роки (1996-2002) були розвинені слабо. Чисельність поголів'я корів в селянських (фермерських) господарствах області в усі досліджувані роки була вкрай низькою. У 1996-1998рр. вона становила 1,0 тис. голів, у 1999-2000рр. — лише 0,1 тис. гол. і в 2001-2002рр. — 0,2 тис. гол. (табл.2). Цільність поголів'я корів на 100 га сільськогосподарських угідь в селянських (фермерських) господарствах у 2002 році була у 68 разів меншою, ніж у цілому в усіх категоріях господарств області. Виробництво молока в селянських (фермерських) господарствах у 1996 році становило 2,7 тис. тонн, у 1999 році — 2,9 тис. тонн, а у 1998 році — 3,1 тис. тонн. В останні чотири досліджувані роки

виробництво молока становило лише по 0,3 тис.тонн. Питома вага молока, виробленого в фермерських господарствах, у загальному його виробництві впродовж останніх років становила лише 0,08-0,09%.

Таблиця 2

Оцінка стану виробництва молока в селянських (фермерських) господарствах Херсонської області*

Показники	Р о к и							
	1990	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Чисельність поголів'я корів у господарствах всіх категорій області (на кінець року), тис.гол.	272,2	209,5	185	167	152	123	123	121
у тому числі в селянських (фермерських) господарствах	-	1,0	1,0	1,0	0,1	0,1	0,2	0,2
Питома вага корів в фермерських господарствах, у загальному поголів'ї корів в області, %	-	0,5	0,54	0,6	0,07	0,08	0,16	0,17
Валове виробництво молока господарствами всіх категорій області, тис.тонн	799,0	430,1	361	365	338	320	336	380
у тому числі: селянськими (фермерськими) господарствами	-	2,7	2,9	3,1	0,3	0,3	0,3	0,3
с.-г.підприємствами без селянських (фермерських) господарств	688,7	245,8	174	176	153	98,3	72,1	60,5
господарствами населення	110,3	181,6	184	186	185	222	264	319
Питома вага виробництва молока в загальному його виробництві, %:	-	0,63	0,80	0,79	0,09	0,09	0,09	0,08
селянськими (фермерськими) господарствами	86,20	57,15	48,27	48,33	45,14	40,71	21,45	15,93
сільськогосподарськими підприємствами	13,80	42,22	50,93	50,88	54,77	69,20	78,46	83,99
господарствами населення	406	218	184	186	172	163	171	193
Виробництво молока на 100 га с. г. угідь в області - всього, ц	-	29	30	30	3	2,3	1,9	1,6
у тому числі: в селянських (фермерських) господарствах	361	143	102	105	96	77	62	59
в с.-г.підприємствах								

* Для складання і розрахунку таблиці використані статистичні дані [1, 2, 3].

Наведені показники свідчать, що виробництво молока у селянських (фермерських) господарствах області знаходиться не просто на вкрай низькому, а практично на нульовому рівні.

Основною причиною відмови селянських (фермерських) господарств від виробництва молока, як і інших видів продукції тваринництва, занепаду галузі в сільськогосподарських підприємствах, на наше переконання, є збитковість виробництва цих видів продукції впродовж останніх семи-восьми років, насамперед через багаторазовий диспаритет цін на сільськогосподарську продукцію та на продукцію промисловості, що поставляється сільському господарству.

Без сумніву, справедливо зазначають вчені-економісти, які говорять “...якщо виробнику не вигідно виробляти продукцію, то кожний власник буде намагатися позбутися виробництва, яке приносить йому збитки, навіть якщо це його власність” [4].

Згубність для сільськогосподарського виробництва диспаритету цін, на нашу думку, все більше розуміє влада держави. Як зазначив Прем'єр-міністр України В.Янукович, “за період з 1990 року по 1999 рік ріст цін на ресурси, споживані сільським господарством, вшестеро перевищив ріст цін на сільськогосподарську продукцію. Диспаритет набув загрозливих масштабів” [5].

За оцінкою Президента України Л.Кучми “... у 2000 році вперше індекс цін на сільськогосподарську продукцію на 10% перевищив індекс цін на промислову продукцію.

Цьому сприяли радикальні заходи щодо наведення порядку на аграрному ринку, запроваджені Президентом України в першому півріччі 2000 року. Однак, ці перші позитивні тенденції, які так тяжко далися, були не закріплені й урешті — втрачені. За 2001-2002 роки диспаритет цін знову зріс на 22%” [6].

Селянські (фермерські) господарства області сьогодні — це дрібні і економічно слабкі сільськогосподарські формування зі слабкою матеріально-технічною базою, з вкрай обмеженими фінансовими можливостями інтенсифікації та розширеного відтворення, які, за нашою оцінкою, в найближчі десять років не зможуть стати скільки-небудь вагомими виробниками молока. Така оцінка впливає з аналізу економічного стану цих господарств та реальних можливостей швидкого поповнення основних виробничих фондів.

Селянські (фермерські) господарства області у 2002 році мали 1392 трактори, або один трактор на два господарства, 255 зернозбиральних комбайнів, або один комбайн на 12 господарств. У власності фермерських господарств було 455 вантажних автомобілів (один автомобіль на сім господарств), 666 сівалок (одна сівалка на п'ять господарств). Енергозабезпеченість (на один гектар сільськогосподарських угідь) становила лише одну кінську силу, а фондозабезпеченість (на один гектар сільськогосподарських угідь) — лише 420 грн.

Рівень рентабельності виробництва селянських (фермерських) господарств області у 2002 році становив 7,1%. У розрахунку на одне фермерське господарство в середньому було одержано 859 грн. чистого прибутку. Нема необхідності доводити, наскільки мізерною є ця сума. Саме через фінансову скруту, відсутність грошей понад 85% фермерських господарств області у 2002 році не вносили мінеральні добрива, майже 93% господарств не обробляли посіви хімікатами. Понад 98% фермерських господарств не вносили органічні добрива. При такому використанні ріллі родючість ґрунтів швидко знижується, земля виснажується.

Витрати на придбання сільськогосподарської техніки в середньому на одне фермерське господарство області у 2002 році становили лише 1,6 тис.грн., у тому числі за рахунок кредитів банків — 48 грн. Природно виникає питання: через скільки років за умови таких інвестицій фермерські господарства будуть мати міцну матеріально-технічну базу? Мабуть, це недоречне питання, якщо зважати на те, що вартість придбання, наприклад, лише одного колісного трактора тепер сягає понад 50 тис.грн.

Не можна не погодитися з твердженням академіка І.Лукінова, який зазначає, що доти, доки фермерські господарства залишатимуться на примітивних технологіях і економічно-організаційних засадах неконкурентоспроможними, їх економічна роль буде нульовою. І ніякі пропагандистські заклики й гасла, як би емоційно вони не проголошувалися, розвитку фермерства не допоможуть [7].

Об'єктивна оцінка стану виробництва молока в селянських (фермерських) господарствах, яким би незначним воно не виявилось, дозволяє визначити на найближчу і віддалену перспективу

основні напрямки розвитку молочного скотарства в області, суттєвого збільшення валового виробництва молока.

ЛІТЕРАТУРА

1. Селянські (фермерські) господарства Херсонської області у 2002 році // Статистичний збірник. – Херсонське обласне управління статистики. – Херсон, 2003. – 44с.
2. Наявність земель та розподіл їх по землекористувачах, власниках землі та угіддях // Статистичний збірник. – Державний комітет статистики України. – К., 2002. – 48с.
3. Статистичний щорічник Херсонської області за 2002 рік // Херсонське обласне управління статистики. – Херсон, 2003. – 361с.
4. П.Т.Саблук, В.Я.Месель-Веселяк. Аграрна реформа – зрушення і проблеми // Економіка АПК. – 1997. – № 4-5. – С.3-15.
5. В.Янукович. Благополучні макроекономічні показники нас не заколисують // Тези доповіді Прем'єр-міністра України на Всеукраїнській нараді з питань стратегії розвитку аграрного сектору 7 лютого 2003 року. – Сільський час. – 2003, 14 лютого. – №11 (394). – С.3-4.
6. Л.Кучма. Чи варто пробиватися на світовий ринок через стіну // Виступ Президента України на Всеукраїнській нараді з питань стратегії розвитку аграрного сектору 7 лютого 2003 року. – Сільський час. – 2003, 12 лютого. – № 10 (393). – С.3-4.
7. І.Лукінов. Агропромислова політика у макроструктурних пріоритетах // Економіка України. – 1996. – №10. – С.4-18.

УДК 613:16

ДОСВІД ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА КРАЇН З РОЗВИНУТОЮ ЕКОНОМІКОЮ

Н.В.Папуніцька, асистент

Подільська аграрно-технічна академія, м.Кам'янець-Подільський

Основні задачі, які стоять перед аграрною реформою, зводяться, головним чином, до структурної перебудови аграрного сектора, приватизації землі та реорганізації сільськогосподарських виробничих одиниць, створення ринкової інфраструктури сільського

господарства, приватизації у всіх секторах АПК, лібералізації ринків, формування адекватної державної політики.

При цьому у рамках перехідної економіки діють старі інститути державної підтримки сільського господарства, які існували у соціалістичному суспільстві, створені для вирішення зовсім інших завдань. Вони мають свій досвід, традиції роботи, які вносять свій відтінок у аграрну політику перехідного періоду. Як відмічає, зокрема, М.Трейсі, у країнах традиційної ринкової економіки система державної підтримки сільського господарства створювалася “на пустому місці” і тому не несла на собі відбитку будь-якої системи.

У зв'язку з тим, що у перехідний період функції державної підтримки сільського господарства включають забезпечення соціально-економічних структурних перетворень, змінюється й набір інструментів, які застосовуються суб'єктом підтримки. Для даних цілей використовуються, перш за все, платежі на одиницю продукції або споживчого ресурсу, пільгове кредитування, пільгове оподаткування, субсидіювання, повне державне фінансування.

Дана класифікація буде застосовуватись при аналізі вітчизняного і зарубіжного досвіду функціонування різних інститутів державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників.

Сьогодні допомога держави аграрній сфері не може розглядатись як прагнення раціоналізувати сільськогосподарське виробництво. Вона спрямована на його адаптацію до потреб розвитку сучасної економіки. Державна підтримка сільського господарства у Франції здійснюється, головним чином, через фінансовий вплив та кредит. Значні асигнування надаються сільському господарству із фонду економічного і соціального розвитку при Державному казначействі (Міністерство фінансів). Крім державного казначейства існують: Центральне та регіональне товариства по перебудові та покращенню аграрної структури. Вони фінансуються шляхом субсидіювання та надання позик державним установам.

Розвиток аграрного сектору Франції здійснюється під безпосереднім впливом держави. Фінансування сільськогосподарського виробництва проводиться за рахунок держбюджету через низку спеціальних фондів, а також за рахунок коштів ЄС, перерахованих

на підтримку єдиних закупівельних цін на основні види сільськогосподарської продукції.

Для Великобританії, на відміну від більшості країн ЄС, характерний відносно низький рівень державної підтримки сільського господарства. Вона здійснюється, в основному, на національному рівні, у рамках єдиної сільськогосподарської політики ЄС. Протягом останніх років аграрний сектор економіки Великобританії розглядався державою як досить здатний до відтворення та функціонування на ринкових принципах без будь-якого втручання ззовні. Для таких зон розроблено та проводяться спеціальні заходи. Фермерам у гірських районах виплачуються субсидії. Державна підтримка у рамках єдиної сільськогосподарської політики спрямована на підтримку закупівельних цін, на субсидіювання експортних поставок, на обмеження виробництва деяких продуктів.

На наш погляд, важливо врахувати практику США. Важливою складовою механізму державної підтримки є фінансово-кредитна підтримка аграрного сектора економіки. Фінансування здійснюється шляхом виділення із держбюджету асигнувань, які спрямовуються суворо на цільові програми загальнонаціонального значення.

Однією з головних є програма “Стабілізація доходів фермерів”, на реалізацію якої у теперішній час спрямовуються значні кошти. Витрати на неї складають від 30% до 45% всіх бюджетних асигнувань на сільське господарство.

Бюджетним фінансуванням за програмою підтримки цін охоплена третина американських фермерів, причому 70% цих коштів одержують фермери з річним обсягом товарної продукції 100 тис. доларів і більше.

Як пряме субсидіювання фермерських доходів слід розглядати також платежі за зберігання зерна у фермерському резерві, оскільки вони перевищують експлуатаційні затрати на зберігання і виплачуються як аванс на початку року. Крім того, існує ціла низка дрібних субсидій (на водне господарство, на комунальні послуги). Пільгові процентні ставки та податкові пільги також є прихованими субсидіями, так як виконують аналогічну функцію.

Державна підтримка аграрного сектору США в області сільськогосподарського кредиту виражається у таких формах: створення осо-

бистих державних кредитних інститутів, які організовують діяльність мережі кооперативних банків сільськогосподарського кредиту; надання кредитним організаціям права випуску цінних паперів та створення сприятливого режиму для їх емісії та обігу (це полегшує мобілізацію фінансових ресурсів та здешевлює його); надання фермерам кредитів з низькими процентними ставками; бюджетне фінансування організацій сільськогосподарського кредиту для покриття збитків, викликаних зниженням кредитних ставок та несплатою кредитів.

Під контролем Міністерства сільського господарства США функціонує низка фінансово-кредитних організацій, які здійснюють пільгове кредитування фермерів. Пільги за кредит реалізуються у вигляді компенсаційних платежів за проценти комерційних банків; цінних паперів, що служать заставою при одержанні позик із федеральних кредитних коштів; боргових зобов'язань, процент за якими не оподатковується податком. Таким чином, фінансово-кредитна підтримка фермерів і сільських жителів є у США важливою частиною підтримки процесів відтворення у сільському господарстві.

Слід відмітити, що політика США в області державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників більш "ринкова", а фермер там не менш захищений державою, ніж у країнах ЄС. У європейських країнах більш гуманні принципи аграрної політики, товаровиробникам надається більш широка державна допомога.

Цікаво, на нашу думку, що названі інструменти використовуються у різних комбінаціях залежно від особливостей країн, спрямованості їх політики та інших факторів (табл.1).

Загальним для усіх перерахованих у таблиці організацій є те, що вони були створені через кілька років після початку аграрних перетворень у відповідній країні, коли стало ясно, що раніше існуючий механізм підтримки сільського господарства неадекватний цілям нових структурних перетворень сільського господарства.

Механізм державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників Росії одночасно формується за двома напрямками: як складова системи підтримки усіх сільськогосподарських товаровиробників і як специфічна системи підтримки формування нової форми виробництва (рис.1).

Таблиця 1

**Інститути державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників
у постсоціалістичних країнах**

Країна	Інститути	Роль держави у формуванні інституту	Державні програми, які здійснюють інститути	Управління
Болгарія	Державний фонд "Сільське господарство"	Немає даних	Субсидіювання ставок по кредитах, гарантування кредитів	Державне
	Федерація приватних асоціацій взаємних с.-г. кредитів	Надання коштів у пайові фонди на основі повернення і неповернення	Немає даних	Кооперативні кредитні
Угорщина	Фонд гарантій по кредитах сільському господарству	Вкладення в статутний капітал 10 млн. еку, одержаних Урядом Угорщини від ЄС	Немає даних	Державне і банківське
	Державний фонд, який обслуговує програму реорганізації	Немає даних	Кредитування фермерських господарств на цілі купівлі активів с.-г. підприємств, які знаходяться на стадії банкрутства	Державне
Латвія	Агроінвест і сільський фонд розвитку	Вкладення у капітал Фонду коштів від гуманітарної допомоги США	Немає даних	Немає даних
Литва	Фонд, який фінансує програму субсидіювання кредитів	Немає даних	Немає даних	Державне
Молдова	Сільськогосподарська корпорація села	Немає даних	Кредитування фермерських господарств	Немає даних
Польща	Агентство по реструктуризації і модернізації сільського господарства	Немає даних	Кредитування і гарантування кредитів	Немає даних
Румунія	Гарантійний фонд сільськогосподарського кредиту	Вкладення у капітал Фонду від Міністерства сільського господарства та продовольства	Надання гарантій по кредитах, субсидіювання процентної ставки	Немає даних
Хорватія	Фонд розвитку сільського господарства	Формування капіталу фонду за рахунок бюджетних асигнувань імпортного мита на с.-г. продукцію	Немає даних	Немає даних
Чехія	Фонд підтримки та гарантій для сільського і лісового господарства	Капітал сформований за рахунок бюджетних асигнувань	Гарантії по кредитах, субсидіювання процентних ставок	Державне
Естонія	Фонд кредитування сільського господарства і сільського життя	Немає даних	Субсидіювання процентної ставки за рахунок коштів бюджету	Немає даних

Перший блок функцій є реалізацією у російських умовах принципу аграрного протекціонізму та забезпечення продовольчої безпеки. За думкою С.Кисельова, фермерський аспект даної проблеми полягає у забезпеченні доступу селянських господарств до відповідних ресурсів підтримки. Дана проблема виникає у силу специфічних об'єктивних особливостей селянських (фермерських) господарств, а саме: відносно малого розміру господарств і невеликих обсягів виробництва, низького рівня товарності; слабо поставленого бухгалтерського обліку у фермерських господарствах, практики приховування обсягів реального виробництва з метою мінімізації оподаткування; відсутності традицій спілкування з інститутами державної підтримки, зокрема, слабкого знання кредитної історії; нестачі власних фінансових ресурсів, у тому числі при внесенні першого внеску по лізингу сільськогосподарської техніки; відносно більш високої собівартості кредитно-фінансового обслуговування фермерських господарств; невизначеності правової бази фермерських господарств, що ускладнює оформлення договірних відносин.

Другий блок (рис.1) пов'язаний виключно з реалізацією структурної реформи приватного сектора сільського господарства. При цьому державою здійснюються функції підтримки фермерських господарств, нетипові для країн з традиційно функціонуючою ринковою економікою. Для цього застосовується такий набір інструментів:

- формування матеріально-технічної бази: пільгове інвестиційне кредитування, часткове субсидювання інвестицій, стартова підтримка фермерів-початківців;
- створення фінансової і маркетингової інфраструктури: державні гарантії інвестиційних проектів, часткове субсидювання інвестицій, повне державне фінансування, пільгове оподаткування споживчих кооперативів, участь інфраструктурних підприємств у програмах підтримки фермерів, фінансування наукових досліджень;
- земельна реформа: фінансування землевпорядкування, фінансування земельного законодавства.

Рис. 1. Напрями формування механізму державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників у Росії

Висновки. На основі існуючих даних можна встановити, що:

1. У більшості держав з перехідною ринковою економікою, яка включає становлення індивідуального сектора, зокрема й фермерського сектора АПК, вже на 3-4 році реформ об'єктивно складаються спеціалізовані інститути державної підтримки фермерських господарств. На такі інститути накладається завдання акумуляції і витрачання асигнувань із бюджетів, призначених на субсидіювання процентних ставок по кредитах комерційних банків і гарантування кредитів, одержаних фермерами.
2. Спеціалізовані фінансові інститути формуються як в країнах з переважною аграрною структурою, де процес реформ привів до утворення селянських господарств з малою площею і низькою товарністю (Румунія, Болгарія), так й у країнах переважно індустріальних, де нові суб'єкти підприємницької діяльності ведуть переважно товарне виробницт-

во, зберегли кооперативну форму (Чехія, Угорщина, колишні терени НДР).

3. Необхідність створення окремих інститутів фінансування для підтримки структурної перебудови сільського господарства викликано тим, що раніше існуюча державна розподільча система фінансових ресурсів не пристосована до роботи в умовах ринкової економіки, взаємодії із заново створеними приватними підприємствами, зокрема фермерськими.
4. У вищенаведених країнах рівень прямого впливу держави у даних інститутах вищий, ніж навіть у країнах із розвинутою ринковою економікою. Якщо у США (Система фермерського кредиту) або у Японії (префектурні асоціації) кошти інститутів підтримки фермерських господарств є так званим загально фермерським капіталом, то у країнах Центральної і Східної Європи інститути підтримки фермерських господарств є до сьогоднішнього часу державною власністю. Дослідники не відмічають також ознак того, що існуючі державні структури підтримки фермерських господарств планується приватизувати (як це мало місце у США, де після повернення державного кредиту відповідні інститути перейшли у власність своїх клієнтів).
5. Можна припустити, що формування загально фермерського капіталу у країнах Центральної і Східної Європи пов'язане із зміцненням на їх фінансових ринках позицій кредитної кооперації. Про це свідчить, зокрема, досвід Болгарії, де загально фермерський капітал створюється на базі кредитної кооперації за рахунок коштів, наданих державою, а також фінансової допомоги Європейського Союзу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Киселев С.В. Государственное регулирование сельского хозяйства при переходе к рынку //АПК: экономика, управление. – 1993. – № 16. – С. 44 – 51.
2. Макаров В. Государственная поддержка агропроизводства в новых землях ФРГ //АПК: экономика, управление. 2000. – № 11. – С. 70 – 74.
3. Пиплз К. Развитие системы сельскохозяйственного кредита в США: уроки для России? //Вопросы экономики. – 1997. – № 8. – С. 147 – 160.
4. Порте Дж. Кредитная система в сельском хозяйстве Нидерландов // АПК: экономика, управление. – 1996. – № 3. – С. 53 – 58.

ОЦІНКА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВИХ УСТАНОВ

Н.М.Перепелиця, аспірантка

Інститут аграрної економіки УААН

Ефективний бізнес у сучасному світі — це бізнес, побудований на інноваціях.

Сучасний кризовий стан багатьох сільськогосподарських підприємств, коли всі можливості розвитку економічної системи вичерпані, підтверджує актуальність використання досягнень науково-технічного прогресу. Тривала відсутність нововведень призвела до застою виробництва, зниження якості й конкурентоздатності виготовлюваної продукції, а відтак — падіння економічних результатів діяльності.

Кардинальні зрушення в розвитку аграрної сфери зможуть відбутися лише на основі інноваційного типу відтворення її виробничого потенціалу. Інновації ж створюються наукою, а за умов ринкової економіки застосовуються у виробництві на основі їх комерціалізації. Недооцінка ролі інновацій, наукових досягнень є однією з причин, які негативно впливають на розвиток агропромислового комплексу.

В умовах ринку товаровиробники і наукові установи однаковою мірою зацікавлені, щоб наукові розробки без затримки впроваджувалися у виробництво, щоб злагоджено працювали створені ними оперативні системи інформування клієнтів про досягнення науки і передового досвіду не тільки в Україні, але й за її межами.

Інновація це не просто винахід чи нововведення. Поняття інновації включає в себе як нову ідею, замисел, так і процес наукових досліджень, створення і інвестування наукової продукції. Інноваційна діяльність охоплює ланцюг інвестування, створення і впровадження інновацій. Отже, на нашу думку інноваційний потенціал наукових установ — сукупність науково-технологічних, фінансово-економічних, виробничих, освітніх можливостей, що складають основу інноваційної діяльності наукового підприємства.

Інноваційна діяльність наукової установи — це комплексний процес дослідження поставленої проблеми, створення наукової продукції, економічного обґрунтування застосування інновацій та їх впровадження у виробництво з метою досягнення певного економічного ефекту [1].

Загроза зовнішньої експансії в інноваційній сфері та досить вірогідні перспективи втрати внутрішнього ринку ставлять перед аграрною наукою настійну вимогу не лише генерувати конкурентоздатні ідеї, але й широко пропагувати переваги вітчизняної, адаптованої до місцевих умов наукової продукції з метою її комерціалізації.

Однією з важливих умов успішного функціонування в ринкових умовах науково-дослідних інститутів аграрної сфери і реалізації наукової продукції, як їхнього товару, є платоспроможний попит сільськогосподарських підприємств, а також господарств населення.

Біологічні нововведення (сорті і гібриди сільськогосподарських культур) мають безперечний пріоритет у сучасних наукових дослідженнях, тому що їх поширення (впровадження) не потребує великих інвестиційних ресурсів, на відміну від технічних, хімічних та технологічних нововведень, і може бути в першу чергу освоєний у сільськогосподарському виробництві.

Нами проведено економічну оцінку результатів інноваційної діяльності Інституту овочівництва і баштанництва УААН. Основними напрямками досліджень інституту є : удосконалення методів і способів створення нових високопродуктивних сортів і гібридів овочевих, баштанних культур і картоплі, їх насінництва і насіннєведення, розробка та впровадження ефективних технологій їх вирощування, зберігання і переробки, економічне обґрунтування ведення галузі.

Для визначення можливості використання інновації, як засобу розвитку, та з метою вивчення конкурентоздатності нових сортів та гібридів овоче-баштанних культур вітчизняної селекції, нами досліджувалась їх економічна результативність, як одного з видів біологічних інновацій. Узагальнюючим економічним показником вважаємо рівень рентабельності нововведення. З даних таблиці 1 видно, що найвищу рентабельність в умовах відкритого ґрунту

дають сорти помідорів вітчизняної селекції Лагідний — 109,4%, Унавський — 104,3 %, Аміко — 96,3%.

Таблиця 1

Економічна оцінка нових сортів помідорів вітчизняної та зарубіжної селекції для відкритого ґрунту

Економічні показники	Вітчизняні сорти				Зарубіжні сорти		
	Флора, ІОБ - базовий варіант	Лагідний, ІОБ	Аміко, ІОБ	Унавський, ІОБ	Робот, Франція	Пінг Понт, Нідерланди	Новічок, Росія
Виробничі витрати на 1 га, грн.	10757	11157	10964	11082	11245	10889	11006
Урожайність, ц/га*	486	584	538	566	521	436	464
Прибуток з 1 га, грн.	8683	12203	10556	11558	9595	6551	7554
Рівень рентабельності, %	80,7	109,4	96,3	104,3	85,3	60,2	68,6
Продуктивність праці, грн./люд.год	15,69	16,55	16,18	16,41	16,03	15,17	15,47
Очікуваний економічний ефект, грн./га	-	3520	1873	2875	912	-2132	-1129

** в середньому за 2000-2002 роки*

Проведений аналіз показує, що застосування сорту Лагідний дає найбільший економічний ефект — 3520 грн. на 1 га, при цьому продуктивність праці зростає на 5,5 грн. на 1 люд.год., а собівартість 1 ц продукції зменшується на 13,6 грн., при цьому індекс впливу зниження рівня затрат праці на собівартість продукції становить 1,20, а індекс впливу загальних витрат на собівартість продукції — 0,96. Сорти Унавський та Аміко теж дають високий економічний ефект від їх застосування у виробництві.

В умовах закритого ґрунту рекомендовано використовувати гібриди помідорів Скарб, Самоцвіт, КДС-5, рентабельність яких складає відповідно — 101,4%, 95,1%, 92,4% (табл.2).

Таблиця 2

Економічна оцінка нових гібридів помідорів вітчизняної та зарубіжної селекції для закритого ґрунту

Економічні показники	Вітчизняні сорти				Зарубіжні сорти					
	Скарб, ІОБ	Самоцвіт, ІОБ	КДС-1, ІОБ	КДС-5, ІОБ	Леопольд, Росія	Петула, Нідерланди	Талиця Росія - базовий варіант	Красна стріла, Росія	Диво, Росія	Підмосковний, Росія
Виробничі витрати на 1 га, грн	62566	62435	61895	62380	93780	93220	93108	94312	93332	93387
Урожайність, кг/м. кв*	14	13,5	11,6	13,3	14	12	11,6	15,6	12,4	12,6
Прибуток з 1 га, грн	63434	59365	42505	57620	32220	14780	11292	46088	18268	20013
Рієнь рентабельності, %	101,4	95,1	68,8	92,4	34,4	15,8	12,1	48,9	19,6	21,4
Продуктивність праці, грн/люд.год	14,04	13,66	12,02	13,49	14,04	12,37	12,02	15,33	12,71	12,88
Очікуваний економічний ефект, грн/га	52142	48073	31213	46328	20928	3488	-	34796	6976	8721

* в середньому за 2001-2002 роки

Проведені дослідження показали, що застосування гібриду Скарб замість гібриду Талиця в умовах весняних плівкових теплиць дає найбільший економічний ефект — 52142 грн. на 1 га, тоді як продуктивність праці зростає на 16,8 грн. на 1 люд.год., а собівартість 1 ц продукції знижується на 44,3 грн., при цьому індекс впливу рівня затрат праці на собівартість продукції становить 1,20, а індекс впливу загальних витрат на собівартість продукції — 1,48. Що свідчить про те, що за рахунок підвищення продуктивності праці собівартість продукції зменшується на 20%, і на 48% зменшуються загальні витрати на виробництво товарної продукції. Результативним буде також застосування таких гібридів вітчизняної селекції як Самоцвіт та КДС-5.

Таким чином сорти та гібриди вітчизняної селекції, що є результатом наукових розробок Інституту овочівництва і баштанництва УААН, не тільки не поступають аналогам зарубіжної селекції, а й більш ефективні для виробництва, тому що забезпечують високий рівень економічної віддачі.

Отже, широке і швидке впровадження нових конкурентоспроможних сортів і гетерозисних гібридів F1 та супроводжуючих їх технологій, розроблених для ґрунтово-кліматичних умов відповідних зон України, сприяє значному збільшенню валового урожаю овочевих і баштанних культур, поліпшує якість продукції і в кінцевому результаті підвищує ефективність галузі овочівництва.

З 778 сортів і гібридів F1 овоче-баштанних культур, що внесено до Державного реєстру сортів рослин України на 2004 рік, 362 сорти і гібриди F1 вітчизняної селекції, з яких 198 — селекції Інституту овочівництва і баштанництва. Таким чином, переважно до Державного реєстру сортів рослин на 2004 рік включено сорти зарубіжної селекції — 416 сортів, що становить 53%.

Експансія західних насінневих фірм, що сьогодні мають більші фінансові можливості, ніж вітчизняні науково-селекційні центри, створює проблему впровадження в масове виробництво сортів національної селекції, прирікає на економічну блокаду власний селекційний матеріал, генетичні можливості якого для природнокліматичних умов України є кращими [2].

Низький попит на наукову продукцію значною мірою відбивається на процесі наукових досліджень, як наслідок — багато наукових організацій знаходяться на межі фінансового краху. Необхідна виважена державна політика щодо захисту власного інноваційного ринку.

З метою активізації комерційної діяльності в наукових установах доцільно створити служби маркетингу, які проведуть моніторинг ринку, визначать потреби потенційних споживачів, організують широку рекламу власної продукції та ін.

З метою вивчення інноваційного потенціалу науково-дослідних установ аграрної сфери проведено економічну оцінку результатів їх інноваційної діяльності, а саме — одного з видів біологічних інновацій — нових сортів і гібридів овоче-баштанних культур вітчизняної та зарубіжної селекції для відкритого та захищеного ґрунту. Проведені дослідження довели конкурентоздатність наукової продукції та високий інноваційний потенціал вітчизняних наукових установ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Н.М.Перепелиця. Реалізація інноваційного потенціалу наукових установ.// Економіка АПК. — 2003, -№6 -С.54-57.
2. О.В.Ручкін, А.М.Рудь, Л.М.Урюпіна, В.П.Рудь, О.П.Стовбін, О.Т.Рудницька, В.І.Маслова. Особливості визначення річного економічного ефекту від використання нового сорту чи гібриду F1 //Агроінком. — 2002.-№8-9. -С.62-64.

УДК 338.43.01:334.012.23

СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ АГРОТЕХНІЧНОГО СЕРВІСУ В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ

*В.О.Прижбило, директор Анаківського сільськогосподарського
технікуму
Одеський державний аграрний університет*

Фінансове оздоровлення сільськогосподарських підприємств неможливе без застосування прогресивних технологій, які базуються на використанні самої досконалої сільськогосподарської техніки.

Як показує практика, машинно-тракторний парк сільськогосподарських підприємств на 85-90% укомплектований технікою, виготовленою ще за радянських часів, строки експлуатації якої в більшості випадків уже двічі перетнули нормативну позначку, або близькі до цього. Коштів на оновлення техніки в сільськогосподарських товаровиробників катастрофічно не вистачає. В цих умовах особливо важливого значення набуває підтримання наявної техніки в працездатному стані, забезпечення технічного сервісу.

Організація агротехсервісної служби є досить складною і багатокладною сферою АПК. Науковці інституту аграрної економіки УААН Я.Білоусько і П.Денисенко виділяють чотири рівні її функціонування: сільськогосподарські підприємства, районний, обласний та державний рівні. Ефективність агротехсервісної служби найбільш рельєфно проявляється на мікрорівні, тобто на рівні сільськогосподарського підприємства, так як основна ціль її функціонування полягає в забезпеченні аграрного виробництва необхідними технічними засобами і постійному підтриманні їх в працездатному стані.

Аналіз розвитку агротехнічного сервісу в Одеській області в часи незалежності України показав, що весь цей період в даному виді діяльності мали місце дві діаметрально протилежні тенденції: перша — це невпинне зростання об'ємів і складності ремонтно-відновлюваних робіт і друга — це постійне зменшення кількості об'єктів виробничо-технічної інфраструктури, здатних надавати ті чи інші агротехнічні послуги.

Невпинне зростання об'ємів і складності агротехнічного сервісу обумовлено кількома чинниками, в основі яких лежить фінансова складова. Через відсутність коштів сільськогосподарські товаровиробники уже багато років майже не купують технічні засоби виробництва. Машинно-тракторний парк практично не поновлюється. Техніки списується набагато більше, ніж купується. Майже весь об'єм механізованих робіт з виробництва сільськогосподарської продукції виконується старою технікою, яка давно відпрацювала свій амортизаційний строк, до того ж її кількість з кожним роком зменшується. Один і той же об'єм робіт виконується меншою кількістю техніки, що призводить до зростання наванта-

ження на кожную робочу машину, внаслідок чого вони частіше виходять з ладу і збільшують і без цього великі обсяги ремонтно-відновлюваних робіт.

Використання фізично і морально застарілої техніки, часті відмови її в роботі призводять до порушення оптимальних строків виконання технологічних операцій і, внаслідок цього, до недобору врожаю, зростання собівартості сільськогосподарської продукції і зниження її конкурентоздатності. Низька продуктивність полів і ферм значно скорочує платоспроможний попит на сільськогосподарську техніку, що, в свою чергу, примушує заводи-виробники скорочувати об'єми її виробництва.

Всупереч логіці паралельно із невинним зростанням об'ємів ремонтно-відновлюваних робіт і їх ускладненням в аграрному секторі економіки області відбувається руйнація створеної ще до 1990 року виробничо-технічної інфраструктури.

В процесі реформування багато колишніх крупних колгоспів і радгоспів розпалися на декілька невеликих за розмірами аграрних формувань. Однією з найгостріших проблем при цьому стає розподіл інженерної інфраструктури: центральних ремонтних майстерень, пунктів технічного обслуговування, машинних дворів, центральних складів, автогаражів, нафтобаз тощо. На жаль, в багатьох випадках, інженерна інфраструктура, яка створювалася впродовж десятків років, була розділена між окремими власниками, кожен із яких розпорядився нею, керуючись власними інтересами. В більшості випадків такі об'єкти були перепрофільовані, про що свідчать наступні дані.

Кількість центральних ремонтних майстерень і пунктів технічного обслуговування станом на 01.01 2003 року у порівнянні з 1990 роком скоротилася більше ніж наполовину (табл.1). Найбільшої руйнації зазнали ангари для зберігання техніки та машинні двори, кількість яких зменшилася більше ніж на 70%.

Давно відомо, що в сільському господарстві виключно важливе значення має фактор часу. Кожна година простою посівного агрегату чи то збирального комплексу призводить до невинправних втрат урожаю. То ж для сільського товаровиробника важливим є забезпечення безперебійної роботи технічних засобів виробництва

особливо при виконанні таких технологічних операцій як посів, боротьба зі шкідниками, збір вирощеного урожаю і т.п.

Таблиця 1

Стан виробничо-технічної інфраструктури сільськогосподарських підприємств області в динаміці за 1990-2003 роки

Об'єкти інфраструктури	Наявність станом на 01.01		Відхилення даних 2003 р. від 1990 р.	
	1990 р.	2003 р.	кількість	%
Центральні ремонтні майстерні	305	148	-157	-51,5
Пункти технічного обслуговування	384	179	-205	-53,4
Машинні двори	82	22	-60	-73,2
Ангари для зберігання техніки	107	31	-76	-71,0
Площадки регульовальні	602	186	-416	-69,1
Пересувні майстерні*	418	169	-249	-59,6
Агрегати технічного обслуговування всіх модифікацій*	181	77	-104	-57,5
Ремонтно-транспортні підприємства	41	14	-27	-65,9

Незважаючи на це, кількість пересувних майстерень для усунення нескладних технічних неполадок безпосередньо в полі в цілому по області скоротилася на 59,6%, а пересувних агрегатів всіх модифікацій для технічного обслуговування сільськогосподарської техніки — на 57,5%. Після 1990 року практично ліквідовано серійне виробництво пересувних ремонтних майстерень і агрегатів технічного обслуговування.

Помилки, допущені при приватизації майна районних підприємств агротехнічного сервісу, обумовили створення на їх базі акціонерних товариств і інших підприємницьких структур ринкового типу, працівники яких були налаштовані, перш за все, на отримання комерційного успіху. В більшості випадків це привело до зміни напрямлень діяльності ремонтних підприємств, переорієнтації їх на інші види діяльності, не пов'язаної з ремонтно-технічним обслуговуванням сільськогосподарської техніки. Як результат, із 41 РТП, які успішно функціонували в Одеській області в 1990р., залишилося лише 14.

Про ступінь забезпеченості аграрного виробництва області об'єктами виробничо-технічної інфраструктури можна судити, порівнявши фактичну наявність об'єктів, здатних надавати ті чи інші агротехнічні послуги, взяту із офіційних даних статистичної звітності сільськогосподарських підприємств, з нормативною потребою в них, розрахованою фахівцями інженерно-технічного відділу Обласного управління сільського господарства на 01.01.1990р. (табл.2).

Таблиця 2

Ступінь забезпеченості аграрних підприємств області об'єктами виробничо-технічної інфраструктури в динаміці

Об'єкти інфраструктури	Потреба станом на 01.01.1990р. (одиниць)	Фактична наявність одиниць станом на 01.01.		Ступінь забезпеченості у % станом на	
		1990р.	2003р.	1990р.	2003р.
Центральні ремонтні майстерні	472	305	148	64,6	31,3
Пункти технічного обслуговування	814	384	179	41,7	22
Машинні двори	451	82	22	18,2	4,9
Ангари для зберігання техніки	449	107	31	23,8	6,9
Площадки регулювальні	1026	602	186	58,7	18,1
Пересувні майстерні	924	418	169	45,2	18,3
Мобільні агрегати технічного обслуговування всіх модифікацій	472	181	77	38,3	16,3

Технічний стан засобів виробництва, що використовуються сільськогосподарськими товаровиробниками, дає підставу стверджувати, що, незважаючи на значне скорочення їх кількості, загальний попит на ремонтно-технічні послуги залишається на досить високому рівні, чого не скажеш про пропозицію. Навіть в кращі передтрансформаційні роки лише 64,6% сільськогосподарських підприємств Одещини мали в своїй структурі центральні ремонтні майстерні, 45,2% підприємств — пересувні майстерні. Іншими об'єктами виробничо-технічної інфраструктури колгоспи і радгоспи були забезпечені менше ніж наполовину. Після реформування сільськогосподарських підприємств у виробничі структури ринкового типу ці показники зменшилися в 2-2,5 рази.

Ситуація ускладнюється ще й тим, що багато машин і механізмів використали свій природний ресурс, давно зняті із серійного

виробництва, що значно ускладнює пошук необхідних запасних частин для здійснення ремонтно-відновлювальних робіт.

Через високі ціни, не співставні з комерційними успіхами більшості аграрних формувань, сільськогосподарська техніка поновлюється дуже низькими темпами. В той же час, створена ще за радянських часів ремонтно-обслуговуюча база Одещини протягом останніх років при різкому подорожчанні енергетичних ресурсів на старому обладнанні забезпечує хоч і неякісну, з невисокою надійністю працездатність фізично і морально застарілого машинно-тракторного парку.

В умовах, що склалися, подальший розвиток аграрного виробництва області безпосередньо залежить від налагодження ефективної системи агротехнічного сервісу. Без своєчасного поновлення працездатності машин і механізмів область втратить можливість навіть простого відтворення в сільському господарстві. Разом з тим, не варто сподіватися на виробництво конкурентоздатної продукції фізично і морально застарілою технікою, навіть, якщо її буде вдосталь. Лише повне оновлення всього машинно-тракторного парку сучасною технікою відкриває перспективу реального підвищення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва, забезпечення конкурентоздатності вирощуваної продукції на внутрішньому і світовому ринках.

ЛІТЕРАТУРА

1. Економіка і організація аграрного сервісу / під ред. П.О.Мосіяка.-К.: ІАЕ УААН, 2001. -345 с.
2. Я.Білоусько, П.Денисенко. Реформування агротехсервісної служби // Техніка АПК. -№1. -1997. -С.6-7.
3. Статистичний щорічник Одеської області за 2002 рік. – Одеса: Облста-туправління, 2003.-133 с.
4. Черепанов В.И. Состояние и проблемы технического сервиса в АПК // МЭСХ. -№7. -2002. -С.2-6.

ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОГО МЕХАНІЗМУ ГОСПОДАРЮВАННЯ В АПК АДМІНІСТРАТИВНОГО РАЙОНУ

О.М.Присяжнюк

Одеський державний аграрний університет

Розглядаючи механізм господарювання як спосіб організації управління агропромисловим комплексом адміністративного району, з використанням методів та важелів державного управління, необхідно відмітити низьку ефективність взаємодії елементів даного механізму, невідповідність управлінської системи економічним та соціальним змінам, що відбуваються в країні. Перехід економічної системи до нового якісного стану потребує вжиття дієвих заходів з боку органів державної влади. При цьому характерним є те, що в Україні виконавчі органи влади, відповідальні за проведення реформ, самі незначною мірою зазнали реформування.

Вагомий внесок у вивчення проблеми формування господарського механізму АПК адміністративного району зробили такі вчені як Антоненко Л.О., Попов Г.Х., Завадський Й.С., Якобсон Л.І., Глаголев А.В., Онищенко О.М., Саблук П.Т., Юрчишин В., Зіновієв Ф.В. При проведенні аналізу теоретичних положень як господарського механізму в цілому, так і його структурних складових (організаційний та економічний механізми), спостерігається, що різні автори ці поняття трактують, виходячи з двох крайностей — або занадто просторово, або занадто спрощено. Поняття механізму досить часто представлено як напрям удосконалення соціально-економічної системи. На нашу думку, більш вірним є бачення механізму господарювання як сукупність об'єктивно діючих та свідомо регульованих факторів, що визначають поведінку ринкових суб'єктів та результативність господарської діяльності.

В даний час визначено головні елементи механізму господарювання та розроблено програму удосконалення державного менеджменту, намічено головні завдання при проведенні адміністративної

реформи. Але поряд з цим виконавча влада залишається працювати на старих засадах, використовуючи переважно адміністративні важелі управління. Головним завданням даної статті є формування принципово нової ідеології управління адміністративним районом, розподіл повноважень між виконавчою та місцевими органами влади, зміна принципів процесу управління. На сьогодні в країні функціонує економіка ринкового типу, а також розроблено досить багато державних програм, направлених на підтримку аграрного сектору, введено пільгову систему оподаткування, компенсацію банківських відсотків за кредит та інше [4]. Одним з показників, що характеризує ефективність державного управління є рівень загальної державної фінансової підтримки (табл.1).

Таблиця 1

Загальний обсяг державної фінансової підтримки сільськогосподарським підприємствам Іванівського району Одеської області (млн. грн.)

Вид державної фінансової допомоги	Роки					2002 р. в % до 1998 р.
	1998	1999	2000	2001	2002	
Фінансування державних програм та заходів	-	-	1,1	0,8	1,3	-
Дотації на сільськогосподарську продукцію	0,3	0,4	0,4	0,5	0,6	200
Податкові пільги	1,7	1,9	2,1	2,3	2,4	141,2
в т.ч. ПДВ	0,8	0,7	0,8	1,1	1,5	187,5
Компенсація банківських відсотків за користування кредитом	-	-	0,5	0,6	0,3	60
Списана заборгованість перед бюджетом			2,2	2,9		
Страхові виплати	0,7	1,3	0,9	1,4	1,7	242,8
Всього фінансової допомоги	2,7	3,6	7,2	8,5	6,3	233,3
Частка державної допомоги у валовій продукції, %	7,52	7,93	7,57	7,93	6,2	82,5

Частка державної фінансової підтримки сільськогосподарських підприємств у випуску продукції сільського господарства коливається від 6,2% до 7,9%. Цей рівень є нижчим у середньому в 4-5 разів, порівняно з державами, членами ЄС, США та іншими розвиненими країнами [3].

Реалізація даних реформ дала деякі позитивні зрушення, але в цілому господарський механізм залишився беззмінним. Його елементи не забезпечують комплексної дії направленої на підвищення ефективності сільського господарства та підвищення життєвого рівня селян.

Здійснення стратегічного курсу інтеграції України до ЄС, подальше становлення демократичної правової держави із соціально орієнтованою ринковою економікою вимагає створення ефективної системи державного управління, яка відповідає цінностям демократичного суспільства і забезпечує виконання конституційних завдань та функцій на кожному етапі соціально-економічного розвитку.

Аналізуючи хід адміністративної реформи в Україні, відчувається невпевненість та невизначеність держави в процесі становлення вітчизняної економіки. В політичній культурі відсутнє поняття, що влада є носієм державних цінностей, відсутня мета, історичний проект, національна ідея. З цих причин відсутня стратегія розвитку країни, а тому — і стратегія розвитку регіонів. Надмірна концентрація державної влади змінюється повною передачею повноважень органам місцевого управління, потім — зворотний процес, і це відбувається більше десяти років. Держава повинна покласти на себе ті функції, які не може виконувати ринок. До числа таких належать:

- створення правової основи, яка стимулює до ефективного функціонування ринкової економіки;
- коригування розподілу економічних ресурсів у зв'язку з існуванням зовнішніх факторів впливу;
- здійснення крупних структурних зрушень, обумовлених НТР;
- пом'якшення періодичних кризових явищ, стимулювання економічного росту;
- вирішення екологічних проблем;
- соціальний захист населення.

Для ефективного функціонування господарського механізму необхідні певні передумови. Перш за все, діючи в ринковій системі економічні суб'єкти повинні мати юридичні права і економічні можливості для здійснення своїх матеріальних інтересів. Це озна-

чає, що вся система законів держави і традицій суспільства закріплюють можливість відповідної економічної поведінки. Свідомий початок в умовах планомірної організації виробництва дає можливість досягнення необхідних економічних пропорцій. В таких умовах розвиток економічної теорії сам по собі виступає визначальним фактором розвитку економічної системи в цілому і господарського механізму безпосередньо. Отже, діючий економічний механізм в своїй основі не носить стимулюючого характеру.

Позитивні зміни в державній політиці з великими труднощами втілюються в життя через недосконалість управлінської структури державних органів [6]. Районні управління сільського господарства, принцип формування яких розроблено ще за радянських часів, не відповідають умовам сьогодення і практика неодноразово це доводить. Критична ситуація в тваринництві не може бути вирішена лише вказівками державних службовців: “Не скорочувати поголів’я”. Земельна реформа триває більше десяти років і стримує розвиток виробництва, так як блоковано вільне розпорядження головним виробничим ресурсом сільського господарства. Процес паювання майна в більшості сільськогосподарських підприємства і досі не завершено.

Важливою складовою частиною модернізації державного управління та державної служби повинна стати переорієнтація фінансування з фінансування органів на фінансування функцій з орієнтацією на результат. Сама зміна принципів фінансування має стати основним інструментом перебудови державної служби. Фінансові аспекти функціонування державного апарату слід розглядати не тільки як спосіб завдання економічних обмежень (наприклад, збільшення чисельності службовців, підвищення їх грошового забезпечення, розширення зайнятих площ і тощо) а також, як інструменти формування інтересів і стимулів. Саме таку роль відіграють фінансові механізми у всіх секторах економіки, а також цілеспрямоване формування зацікавленості бюджетотримувачів у підвищенні ефективності своєї діяльності [2].

Виходячи з вищенаведеного, можна зробити висновки: головною причиною низьких темпів розвитку сільських адміністративних районів є відсутність ефективної системи державного управління.

Ринкова трансформація передбачає зміну функціональної системи виконавчої влади та зміну всієї ідеології державного менеджменту. Стоїть потреба навчити фахівця, зі знанням ринкової системи господарювання, думати на користь підприємця. Формування принципово нової моделі управління дає можливість більш раціонального використання природного та економічного потенціалу району.

ЛІТЕРАТУРА

1. В.В.Максимов. Экономический потенциал региона (анализ, оценка, использование). – Луганск, 2002. – С.360.
2. В.Бакуменко, С.Кравченко. Впровадження сучасної методології державного управління в практичній діяльності державних службовців. – Одеса, 2002. – С.367.
3. И.И.Кузьмин. Экономическая поддержка сельского хозяйства в развитых странах //Аграрная наука. – 2002.-№4.-С.30-31.
4. І.Г.Кириленко. Про хід реформування та заходи щодо поліпшення ситуації на селі //Економіка АПК. – 2003.-№1.-С.3-5.
5. П.Т.Саблук. Направление реформ и инновационных процессов в АПК Украины //Экономика АПК.-2003.-№5.-С.152-154.
6. Світлана Біла. Структурна політика в системі державного регулювання трансформаційної економіки. -К.,2001.-С.407.

УДК 657.33

ОРГАНІЗАЦІЯ ТЕХНОЛОГІЙ ОБЛІКОВОГО ПРОЦЕСУ В АГРОФОРМУВАННЯХ РИНКОВОГО ТИПУ

В.М.Рожельюк, кандидат економічних наук, доцент
Тернопільська академія народного господарства

В ринкових умовах господарювання АПК характеризується докорінними змінами форм та методів господарювання. На базі колишніх колгоспів та радгоспів створені нові агроформування це приватні, орендні, акціонерні товариства, фермерські господарства, нові господарюючі суб'єкти в переробних галузях та, в системі матеріально-технічного постачання, які адекватно реагують на ринкові перетворення та зміни інфраструктури.

Такі перетворення суттєво вплинули на формування системи управління агроформуваннями ринкового середовища, визначальну

роль в якій відіграє належна організація обліку як інформаційної бази для всіх управлінських ланок, що виконує в системі управління такі важливі функції:

- інформаційну;
- контролюючу;
- оцінючу;
- аналітичну.

Самі ці функції перебувають в основі організації технології облікового процесу на підприємствах АПК.

Слід відзначити, що облік не пасивно відображає господарські процеси діяльності агроформувань, а контролює законність, доцільність та ефективність використання матеріально-технічної бази, трудових та фінансових ресурсів, аналізує, оперативно забезпечує необхідною обліковою інформацією всі рівні управління ефективних і науково обґрунтованих управлінських рішень.

Постановка мети визначає коло завдань організації обліку, які перш за все відображають економічну політику держави. Визначальними є підвищення якості та дієвості облікової інформації, автоматизації облікових процесів, раціональна організація праці облікових працівників, підвищення їх професійного рівня, забезпечення ефективності використання результатів інформації.

Проблемі організації обліку присвячено багато науково-практичних досліджень, які розкривають зміст, принципи та напрямки побудови технології обліку в різних сферах суспільного виробництва. Провідними дослідниками вказаних напрямків є А.Кузьмінський, Ф.Бутинець, Ю.Литвин, В.Сопко та інші. Проте, залишаються недослідженими технологічні аспекти організації обліку в ринкових умовах функціонування АПК.

Зміст бухгалтерського обліку визначається метою і технікою збору, зберігання, нагромадження, пошуку, передачі та обробки інформації. Тому процеси обліку доцільно розглядати за аналогією до виробничих як технологічні. Оскільки будь-яка технологія базується на виробничих операціях то основу облікового процесу складають — відповідно облікові операції, що відображають дію над інформацією з метою отримання показників діяльності агроформувань ринкового типу.

За видами облікові операції поділяють на три категорії:

- а) механічні (надходження первинних документів, передавання, зберігання, реєстрація);
- б) переробні (групування, складання бухгалтерських проводок, розрахункові процедури);
- в) творчі (формування підсумкових довідок, висновків, актів та ін.).

На механічні операції істотно впливає НТП, який дає можливість повністю автоматизувати технологію облікового процесу.

Сукупність та послідовність операцій формують технологічні фрази, або етапи, які в свою чергу — технологію облікового процесу.

Зміст бухгалтерського обліку визначається як система, що формується низкою господарських фактів, опрацьованих згідно з вимогами системи управління. Таким чином, облік можна розглядати як технологічну систему з відповідними технологічними етапами обробки облікової інформації (рис.1).

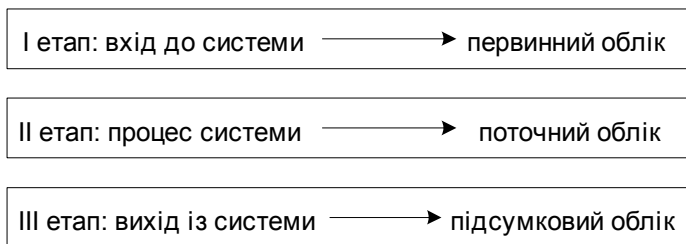

Рис.1. Поетапна побудова технології облікового процесу

На першому етапі облік визначається як первинне спостереження господарських органів та певних носіях облікової інформації.

Другий етап характеризують операції із реєстрації господарських фактів та в системі рахунків на відповідних технічних носіях облікової інформації — облікових регістрах (відомостях, книгах, журналах, машинних носіях). Цей етап можна охарактеризувати як поточний облік.

Третій етап — вихід із системи — називають узагальнюючим або підсумковим, який забезпечує складання зведених даних (форм звітності) облікового характеру.

Вищевказана полеміка дає змогу зробити висновок, що об'єктами організації технології облікового процесу є:

- 1) систематизована номенклатура даних, що характеризує господарські факти;
- 2) технічні носії даних про господарські факти;
- 3) рух носіїв (документообіг);
- 4) забезпечення (інформаційне, технічне, програмне).

Отже, дослідження технологічних особливостей організації облікового процесу на підприємствах усіх форм власності забезпечить покращення якості облікової інформації, її значимості, істотності, реальності, об'єктивності та підвищить ефективність використання в ринковому середовищі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Литвин Ю.Я., Олійник В.М., Палюх М.С., Семчишин М.В. Організація бухгалтерського обліку, контролю і аналізу в сільському господарстві: підручник / за ред. Ю.Я. Литвина. – Тернопіль: Тернопіль, 1998. – 376с.
2. Кузьмінський А.М. та ін. Організація бухгалтерського обліку. Контролю і аналізу: Підручник / А.М. Кузьмінський, В.В. Сопко, В.П. Завгородній / за ред. А.М.Кузьмінського. – К.: Вища школа, 1993. – 223с.
3. Організація бухгалтерського обліку. Навчальний посібник для студентів вузів спеціальності 7.050/06 "Облік і аудит" / Ф.Ф. Бутинець, О.В. Олійник, М.М. Шмгун, С.М. Шулепова; 2-е вид. Док. І перероб. – Житомир: ЖІТІ, – 2001. – 576с.
4. Фаріон І.Д., Перевоза І.В. Організація обліку, контролю і аналізу: Навчальний посібник / за ред. професора І.Д.Фаріона. – Тернопіль: Економічна думка, – 2004. – 487с.

УДК 338.43 (477)

ВИРОБНИЦТВО РОСЛИННИЦЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВАХ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ВИРІШЕННЯ

***І.В.Свиноус**, кандидат економічних наук, доцент
Хмельницький державний університет*

Особисте селянське господарство (ОСГ) виникло в період становлення колгоспно-радгоспного ладу, як допоміжне джерело

виробництва сільськогосподарської продукції, з метою задоволення сімейних потреб працівників сільгосппідприємств у продуктах харчування. Воно пройшло тернистий шлях розвитку, де був сільгосподаток в 30-х — на початку 50-х років, тотальна організаційна, економічна, пропагандистська державна підтримка в 70-80-ті роки, коли загострилася продовольча проблема і стало зрозуміло, що без мобілізації резервів ОСГ її не вирішити.

На початку 90-х років особистим сектором було вироблено 26% валової продукції сільського господарства України, яке забезпечувало за рахунок натуральних надходжень четверту частину споживаного населенням країни продовольства. Для сільських жителів він був важливим додатковим джерелом одержання доходів.

Реформи привели до нового етапу в історії розвитку ОСГ. У результаті різкого погіршення економічних умов відтворення в сільгосппідприємствах в аграрному секторі склалася принципово нова структура виробництва. ОСГ перетворилося з допоміжного на головне джерело одержання сільськогосподарської продукції. У 2002 році в ньому було вироблено продукції на 1774,8 млн. грн. (у порівняльних цінах 2000р.), чи 63,2% загального обсягу продукції сільського господарства Хмельницької області. За рахунок ОСГ вдалося значною мірою компенсувати падіння виробництва в сільгосппідприємствах. Їх частка в загальному обсязі виробництва у всіх категоріях господарств склала: по картоплі — 98,4%, овочам — 86,9, плодам і ягодам — 85,7, що свідчить про значний внесок особистого сектора в продовольче забезпечення жителів області

На фоні щорічного падіння суспільного виробництва весь обсяг продукції ОСГ продовжує зростати, з чого прихильники дрібнотоварних форм господарювання (Кузнецов В.В.[1], Шмельов Г.І.[2]) зробили висновки про високу їх стійкість й адаптивність до ринкових умов у порівнянні з великим виробництвом. Але ніхто з вище названих вчених, не наголосив на ефективності використання наявного ресурсного потенціалу даної форми господарювання. Проте, лише в дослідженнях Копач К.В.[3], Шукліної А.О. [4] були зроблені деякі висновки про неефективне використання ресурсного потенціалу приватників. Основна теза їхніх досліджень полягає в тому, що ефективно ОСГ можуть використовувати наявний потенціал лише за наявності інтеграційних зв'язків з суспільним сектором.

Основна ціль статті — розкрити сучасний стан виробництва продукції рослинництва в особистих селянських господарствах Хмельницької області.

Особисті селянські господарства населення Хмельницької області в умовах дефіциту техніки, паливно-мастильних матеріалів змогли взяти на себе в цей період найбільш трудомікі, нерентабельні в суспільному секторі галузі. І тільки рентабельні галузі рослинництва — зерно, цукровий буряк — збереглися на провідних позиціях у колективних господарствах (90 і більш відсотків). Зберегти великотоварне виробництво на селі з усією його інфраструктурою можливо, насамперед, за рахунок високотехнологічного рослинництва, особливо зернового господарства (табл.1).

Таблиця 1

Питома вага основних видів сільськогосподарської продукції господарств населення в Хмельницькій області
(% до загальної обсягу виробництва сільськогосподарськими підприємствами різних форм власності)

Види продукції	Роки				
	1995	1998	1999	2000	2002
Зернові культури	8,1	10,2	12	18,4	20,3
Картопля	95,8	97,5	98,5	98,6	98,4
Овочі	72,7	83,9	82,3	83,1	86,9
Цукровий буряк (фабричний)	2,6	6,7	10	12,2	20,3

Загальна площа сільськогосподарських угідь, яка знаходиться в особистому користуванні громадян Хмельницької області, за дев'ять років виросла в 3,6 рази. Середній розмір домогосподарства становив в 2001 році 2,08 га. За даними соціологічного обстеження проведеного співробітниками Інституту аграрної економіки, серед приватників Хмельницької області 23% опитаних приватників в 1997 році відзначили своє бажання розширити господарство, в 2002 році жоден приватник не бажав збільшити площу особистого господарства. Намітилась тенденція до зменшення площі сільськогосподарських угідь, які належать особистим селянським господарствам.

Результати аналізу показали, що земельні ресурси використовуються повною мірою. Так, в 2002 році середня урожайність картоплі в приватному секторі в Хмельницькій області становила 108 ц/га, цукрових буряків — 217 ц/га, що відповідно на 10% і 24% вища ніж в господарствах суспільного сектору, але спостерігалась тенденція до зниження врожайності основних сільськогосподарських культур. Так, урожайність картоплі в 2002 році знизилась на 17% ніж у 1996р., цукрових буряків на 16,6%. Основною причиною зниження урожайності є відсутність технології вирощування сільськогосподарських культур. Підтвердженням цього є зниження виробництва валової продукції на одиницю площі сільськогосподарських угідь особистих селянських господарств. Так, виробництво валової продукції (у порівняльних цінах 2000р.) в 2001 році становила на 100 га сільськогосподарських угідь 17,8 тис. грн., що на 64% менше, ніж в 1996 році.

Розмір ОСГ залежить від регіональних особливостей, територіального розташування, спеціалізації сільгосппідприємства, із яким воно інтегрується. Це також визначає структуру вирощуваних культур. Важливо, що всі ОСГ вирощують, з одного боку, найбільш трудомісткі культури, а з іншого боку, які забезпечують потреби родини в якісній продукції — овочах, картоплі, ягодах, фруктах, тобто ринкових культурах.

У віддалених сільських районах ОСГ Хмельницької області мають більші земельні ділянки, широкий набір культур, збільшуються площі кормових і інших культур, орендуються ділянки пасовищ і косовищ, що дозволяє розвивати тваринництво.

В загальній структурі посівних площ найбільшу питому вагу займають посіви картоплі та кормових культур, а також цукрового буряку. Так, посіви картоплі займають до 65% від загальної площі посівів ОСГ.

Таким чином, у досліджуваних нами особистих господарствах переважно вирощують такі культури, як картопля й овочі, що значно звужує роль ОСГ у розвитку рослинництва в цілому. Польові наділи також виділяються, головним чином, під картоплю.

ОСГ особливо в приміських зонах стають монополістами цих культур, про що свідчать відповіді на питання про наміри розвитку

ОСГ. Більшість власників мають наміри розширити ділянки, насамперед, під картоплю та овочі.

Із цього випливає, що прогнозувати значне зростання виробництва товарної рослинницької продукції в ОСГ надзвичайно складно.

У моделі ОСГ, складеної нами на підставі відповідей респондентів, картопля займає 40%, а разом з овочами — до 70%. Відсутність науково обґрунтованої сівозміни культур (тим більше на малих площах), невнесення хоча б необхідної кількості органічних і мінеральних добрив веде до зниження ґрунтової родючості земельних ділянок ОСГ, руйнується структура ґрунту.

З оцінки респондентів рівня родючості власних земельних ділянок ОСГ важко судити про їх точність, але навіть надані результати свідчать про те, що високий рівень родючості мають тільки 10% ділянок.

Наукових розробок по еколого-економічній ефективності використання земель ОСГ вкрай мало. Разом із тим, у них мають потребу власники особистих підсобних господарств, тому що багато хто з них останнім часом усе-таки мають намір займатися відновленням родючості земельних ділянок. Це підтверджують респонденти у своїх відповідях, хоча деяка частина (5-10% опитаних) не мають наміру проводити цю роботу. Нами виявлено не тільки наміри власників ОСГ відновлювати родючість своєї ділянки, але також шляхи їх здійснення.

Розподіл відповідей на питання “Яким чином Ви маєте намір відновлювати родючість свого ОСГ” вказує на серйозну зацікавленість використовувати можливості свого господарства. Мова йде, насамперед, про гній худоби і птиці, що знаходяться в самому ОСГ. Це підтверджують від 60 до 85% респондентів. Але, третина опитаних інформують про те, що приходиться додатково купувати органічні добрива, ціна яких в останній час різко зросла. Так, ціна гною зросла в Хмельницькому районі в 2,5 рази і становить 45грн./т. Безперечно, це значно збільшує витрати на виробництво продукції, що приведе до її подорожчання.

Власники ОСГ (30-48% з числа опитаних) мають намір активно використовувати різні засоби боротьби (в т.ч. хімічні) зі шкідниками і бур'янами, захисту сільськогосподарських рослин і тварин.

У той же час від 24 до 45% респондентів підтверджують, що вони мають досить зусиль і можливостей для того, щоб здійснити заходи у своєму ОСГ по відновленню родючості ґрунту, боротьби із сільськогосподарськими шкідниками і бур'янами, чітко дотримуючись екологічних вимог. Якщо врахувати, що цю роботу будуть проводити “частково” ще від 50 до 80% опитаних (залежно від регіонів і агроекологічного стану ділянок), то це дасть позитивні зрушення реалізації ідеї оптимального поєднання екології й економіки в ОСГ.

Слід також зазначити, що великий відсоток опитаних не збирається враховувати екологічний фактор у розвитку свого особистого господарства (5-14%). Інтерв'ю з ними підтверджують, що серед цієї категорії опитаних більша частина все-таки вважає ці заходи вкрай дорогими, недооцінюючи важкі екологічні і економічні наслідки.

На основі проведеного експертного аналізу можна зробити висновок про те, що особисті селянські господарства починають приділяти більше уваги екологічному фактору, але розширення площ, збільшення техногенного навантаження, ерозійних процесів, недосконалість структури посівів і збільшення обсягів вирощування ринкових культур призводить до загострення екологічних проблем.

Внаслідок несприятливої цінової ситуації, порушення інтеграційних зв'язків між приватним і суспільним сектором, відсутність дієвої підтримки з боку держави, високих затрат на виробництво сільськогосподарської продукції призвели до збитковості виробництва. За даними соціологічного обстеження приватників Хмельницької області, проведеного співробітниками Інституту аграрної економіки УААН, для 85% опитаних ОСГ — основа виробництва продуктів харчування, для 57% — це ще і додаткові грошові доходи, для 14% — можливість надати матеріальну і продуктову допомогу родичам, які проживають у місті.

Чисельність працездатних, зайнятих у ОСГ (без залучення у суспільне виробництво), за 1991-2002 роки збільшилась в 2,6 рази, а фізичний обсяг продукції за цей період виріс тільки в 1,2 рази. Це свідчить про дворазове зниження продуктивності праці в особистому секторі. В останні роки ця тенденція збільшилась, тому що

приплив робочих рук у ОСГ продовжувався (чисельність зайнятих зросла за два роки ще на 13,4%) при зниженні темпів росту обсягу валової продукції. Основна причина такого становища — високий рівень затрат праці на виробництві сільськогосподарської продукції в приватному секторі. Рівень затрат праці на виробництво основних сільськогосподарських культур в 3-4 рази вищий від нормативного значення. На кожного працюючого в особистому селянському господарстві приходится 3,77 га сільськогосподарських угідь, з них 71% — рілля (2,71 га). Без використання засобів механізації приватник не зможе з високим ступенем ефективності обробити дану земельну ділянку. На основі обстежень, проведених Держкомстатом України серед жителів Хмельницької області, 10% домогосподарств мають засоби механізації по обробітку земельної ділянки. Забезпеченість іншими найпростішими пристосуваннями і знаряддями праці складають від 9,2 до 26%. Виробляється цей інвентар в останні роки в малих кількостях і поганій якості.

Серед опитаних власників підсобного господарства бажали мати 1/3- сильні мотоблоки, кожен третій-четвертий — міні трактор потужністю 3-12 к.с., 90% — косарки, 67 — однокорпусні плуги, 65 — культиватори, 60 — обприскувачі, 59 — візка, 54 — насосні установки, 49 — фрези, 41 % — копальники коренеплодів.

Широке використання у особистому господарстві засобів малої механізації має велике економічне, соціально-культурне і моральне значення. Воно дає можливість підвищити в особистому господарстві продуктивність і культуру праці, зменшити його тривалість. Приватник змушений використовувати лише власну працю по догляду за особистим господарством. Виникає питання, чому приватник не механізує виробничі процеси?

Основними причинами є:

1. Високий рівень цін та міні техніку. Так, вартість Т-12, який призначений саме для обробітку незначних за розмірами земельних ділянок становить 7500 грн., яка являється недосяжною для приватника. Крім того, необхідно наголосити про низьку якість міні техніки.
2. Відсутність на ринках вітчизняної міні техніки. Виробництво міні-тракторів скоротилося в 2001 році проти 1995 року

в 10 разів (було випущено лише 49 штук), мотоблоків — на 117%.

Важливою проблемою є реалізація продукції селянських господарств. Створений продукт лише тоді стає дійсно товаром, коли він доведений до споживача. Продукція селянських господарств розподіляється на кілька частин. Одна з них надходить у споживання самих власників господарств і осіб з ними пов'язаних (звичайно родичів у місті). Інша використовується на виробничі потреби в самому господарстві (корм, насіння, ремонтний молодняк). Частина продукції приймає товарну форму і продається. Щоб особисте господарство розвивалося нормально, необхідна її організована реалізація.

Проте, з розвитком торгово-посередницьких структур потреба в цьому зникла. Приватні підприємці закупають лишки сільськогосподарської продукції в приватників і самостійно займаються реалізацією.

З огляду на важливість розвитку приватних господарств, на зріла необхідність розробки і прийняття нормативних актів як на державному, так і обласному рівнях. Законодавча база повинна бути спрямована на закріплення позитивних явищ у розвитку особистих господарств, на поновлення інтеграційних зв'язків з державними й іншими сільськогосподарськими товаровиробниками та правову захищеність особистих господарств населення. Проте, навіть з прийняттям Закону України "Про особисті селянські господарства" не вирішити всіх проблем, які постали перед особистими селянськими господарствами. Необхідно розробити комплексну програму підтримки ОСГ, як на державному так і на обласному рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кузнецов В.В. Научные основы развития личных подсобных хозяйств населения // Экономика и управление аграрным производством в переходной экономике (учебное пособие). Ростов-н/Д: Гефест. — 45с.
2. Шмелев Г.И. Личное подсобное хозяйство: возможности и перспективы — М.: Политиздат, 1983. — 94с.
3. Копач К.В. "Подсобное или товарное. Разница принципиальная" // Сельская жизнь. — 1998. — №33.
4. Шуклина А. О. Личные подсобные хозяйства при переходе к рынку // АПК: экономика, упр. 1992. — №2. — С.72-74.

МОДЕЛІ ОПЛАТИ ПРАЦІ ПРАЦІВНИКІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ РІЗНИХ ФОРМ ВЛАСНОСТІ

Л.В.Синяєва, кандидат економічних наук, доцент

М.О.Рубцов, кандидат технічних наук, доцент

Н.М.Рубцова, аспірант

Таврійська державна агротехнічна академія, м. Мелітополь.

В умовах становлення нового механізму господарювання виникає необхідність в радикальній перебудові всієї системи оплати праці, реальному забезпеченні дії принципу оплати за кількістю і якістю праці, урахування її умов та результатів [5, с.91].

З переходом до ринкових умов господарювання повинна змінитися концепція щодо організації та регулювання оплати праці працівників сільськогосподарських підприємств будь-яких форм власності і господарювання. Зміна концепції полягає в тому, що за ринкових умов господарювання максимальний розмір заробітної плати не має верхньої межі і залежить від виробничих та фінансових можливостей підприємства, а обмежується лише нижчий її рівень, який законодавчо регулюється (згідно з законом України “Про оплату праці” від 24 березня 1995р.) [4, с.93].

На сьогодні більшість сільськогосподарських підприємств через фінансову неспроможність, нестачу обігових коштів та відсутність стабільних механізмів кредитування з важкістю виплачують навіть гарантовану державою мінімальну заробітну плату. Але такі виплати та відсутність їх зв'язку з кінцевими результатами діяльності не спроможні стимулювати сільськогосподарського працівника до високоефективної та продуктивної праці, а отже і до високих кінцевих результатів виробництва. Людина не заінтересована працювати в сільськогосподарському підприємстві на повну силу, виявляти ініціативу, дбайливо ставитись до засобів виробництва. Тому, однією з нагальних проблем є узгодження темпів зростання продуктивності та оплати праці з обсягами виробництва сільськогосподарської продукції.

Управління ситуацією, щодо оплати сільськогосподарської праці, вимагає її безперервного відстеження, моніторингу з розрахунками можливих змін у перспективі. Прогнозування в сучасних умовах не може бути достатньо точним і надійним через невизначеність курсу і темпів розвитку аграрної економіки. В галузі сільського господарства намітилась стабілізація виробництва, але ще далеко не за всіма важливими показниками, а темпи його зростання залишаються надто повільними [2, с.11].

Отже, в ході досліджень була зроблена спроба розробити моделі оплати праці працівників сільськогосподарських підприємств різних форм власності, з метою розрахунку фонду оплати праці господарств на перспективу та подальшого прогнозування можливих змін заробітної плати.

При прогнозуванні методом регресійного аналізу для кожного типового підприємства різної форми власності була побудована модель, що містить комплекс факторних ознак, від яких залежить поведінка результативної ознаки.

По кожному з типових господарств різної форми власності, а саме, державної, приватної, колективної, отримана економіко-математична модель залежності рівня оплати праці від комплексу факторів:

ДГ “Мелітопольське”:

$$y = 2720,39 + 61,1 \times 10^{-3} x_1 - 8,4 \times 10^{-4} x_2 + 150,36 x_3 + 0,72 x_4 - 0,24 x_5 + 17,09 x_6 - 89,64 x_7; \quad (1)$$

СБК “Україна”:

$$y = 105952,40 - 6,53 x_1 + 42,45 x_2 - 1154,13 x_3 + 383,97 x_4 - 24,42 x_5 + 23,11 x_6 - 1536,73 x_7; \quad (2)$$

ТОВ “Тур”:

$$y = -255816,81 + 5,51 x_1 + 530,74 x_2 - 14928,85 x_3 + 1102,31 x_4 - 35,08 x_5 + 34,5 x_6 - 433,19 x_7; \quad (3)$$

ПП “Незалежність”:

$$y = 18044,82 + 0,40x_1 - 8,77x_2 + 476,11x_3 + 243,17x_4 - 19,01x_5 + 20,21x_6 + 346,56x_7; \quad (4)$$

де x_1 — валова продукція (ВП) на 1 працівника (продуктивність праці), грн., x_2 — ВП на 1 га с.-г. угідь, грн., x_3 — ВП на 100 грн. основних фондів (ОФ), грн., x_4 — валовий доход (ВД) на 1 га с.-г. угідь, грн., x_5 — ВД на 1 працівника, грн., x_6 — ОФ на 1 працівника, тис. грн., x_7 — ОФ на 1 га с.-г. угідь, тис. грн.

Ці рівняння множинної регресії дають змогу оцінити кількісний вплив кожного із факторів на величину оплати праці, а також виявити сукупний вплив всіх факторних ознак. Так, збільшення валової продукції на одного працівника (продуктивність праці) на 100 грн. супроводжується підвищенням заробітної плати: в ДГ “Мелітопольське” на 0,11 грн., в ТОВ “Тур” на 554 грн., в ПП “Незалежність” на 40 грн., а в СБК “Україна” зменшенням на 653 грн.; зростання фондоозброєності на цю ж суму приведе до підвищення результативної ознаки, відповідно, на 1709 грн., 3450 грн., 2021 грн. і 2311 грн.

Активні процеси реорганізації колективних сільськогосподарських підприємств в агропідприємства інших форм власності розпочались в Україні наприкінці 1999 року. За таких обставин, нами аналізується малий проміжок часу (з 2000 по 2002рр.), а отже і прогнозувати заробітну плату найманих працівників досліджених підприємств ми можемо тільки на наступні два роки [1, с.158].

Отримані в ході досліджень моделі не дозволяють зробити прогнозування на перспективу, тому що факторні ознаки також заздалегідь невідомі. В нашому випадку, можливо лише встановити вплив різних факторів та їх зв'язок з оплатою праці. Щоб спростити розрахунки, зменшити кількість факторних ознак моделей та мати можливість прогнозувати величину заробітної плати працівників типових господарств на перспективу нами запропоновано підхід, при якому оплата праці є функцією тільки одного фактору — часу (t).

Це можливо, коли кожна з факторних ознак (x_i) також буде функцією часу. Для розв'язання задачі, було запропоновано кожний член економіко-математичної моделі (окрім вільного) описувати математичною формулою. Використовувались декілька найбільш відомих апроксимуючих функцій, з тим, щоби після оцінки точності вибрати найпридатнішу [3, с.105].

Після проведених розрахунків з'ясовано, що кожна з факторних ознак найкращим чином буде описана параболічною залежністю виду : $x = at^2 + bt + c$, про що свідчать середні квадратичні похибки.

Отримані моделі оплати праці працівників сільськогосподарських підприємств різних форм власності з однією змінною представлені формулами (5) – (8):

$$\text{ДГ "Мелітопольське": } y = 62,03t^2 + 390,89t + 1559,78, (5)$$

$$\text{СБК "Україна": } y = 600,65t^2 - 2246,82t + 3951,28, (6)$$

$$\text{ТОВ "Тур": } y = 60,72t^2 + 263,25t + 933,13, (7)$$

$$\text{ПП "Незалежність": } y = 368,43t^2 - 456,75t + 1952,24. (8)$$

Економіко-математичні моделі, які є функцією однієї змінної, спрощують розрахунки. Отже, вони дозволяють, не використовуючи основних показників ефективності роботи підприємства, обчислювати величину оплати праці працівників даного господарства. Вони можуть бути використані для подальшого прогнозування змін заробітної плати в сільськогосподарських підприємствах різних форм власності, а також розрахунку фонду оплати праці підприємства на перспективу.

Отримані після розрахунків прогнозні величини заробітної плати для працівників аналізованих сільськогосподарських підприємств представлені на рис.1.

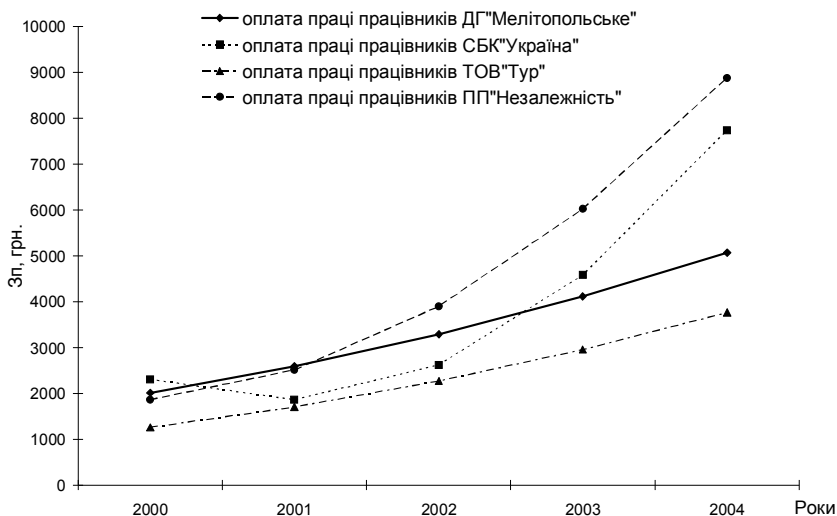

Рис.1. Динаміка заробітної плати працівників с.-г. підприємств різних форм власності

Аналіз рис.1 свідчить, що в 2000 р. найнижчий рівень річної оплати праці одного працівника спостерігався в ТОВ “Тур” (1257,10 грн.), а найвищий — в СБК “Україна” (2308,11 грн.). При прогнозуванні оплати праці працівників досліджених підприємств на перспективу, максимальний її рівень зафіксовано в 2004 році в ПП “Незалежність” (8879,23), а мінімальний — в ТОВ “Тур” (3767,37 грн.). Досліджуючи динаміку заробітної плати працівників підприємств різних форм власності відмітимо, що в аналізованих господарствах спостерігається тенденція зростання величини оплати праці. В СБК “Україна” та ПП “Незалежність” відмічено більш стрімке зростання заробітної плати, в ДГ “Мелітопольське” та ТОВ “Тур” — уповільнені темпи росту розглянутої величини. По всіх господарствах, окрім СБК “Україна”, мінімальна величина оплати праці була відмічена в 2000 році, а максимальна — в 2004 році. В СБК “Україна” мінімальна величина заробітної плати була зафіксована в 2001 році, а максимальна в 2004 році, тобто з 2001 по 2004рр. також спостерігається зростання аналізованого показника.

Отже, в ході досліджень нами розроблені та проаналізовані моделі оплати праці працівників сільськогосподарських підприємств різних форм власності. Отримані моделі є функцією однієї змінної — часу (t), а отже дають можливість прогнозувати величину заробітної плати та фонд оплати праці працівників досліджених підприємств на перспективу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бережная Е. В., Бережной В. И. Математические методы моделирования экономических систем: Учеб. пособие. — М.: Финансы и статистика, 2002. — 368с.
2. В. Дієсперов Сільськогосподарська зайнятість //Україна: аспекти праці. - 2002.-№7. -С.11-18.
3. Демидович Б.П., Марон И.А., Шувалова Э.З. Численные методы анализа. — М.: Физматгиз, 1963.- 400с.
4. Оплата труда в сільськогосподарському виробництві./ О.А. Адамчук, О.Д. Балан, В.В. Вітвіцький та ін. — К.: Центр “Агропромпраця”, 2000.-464с.
5. Экономика труда: Учебник для вузов/ Л.И. Жуков, Г.Р. Погосян, В.И. Сивцов и др. — М.: Экономика, 1991.-304с.

УДК 338.246.87: 338.432

КРИЗА ЛІКВІДНОСТІ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Н.М.Сіренко, асистент

Миколаївський державний аграрний університет

Процес діагностики розвитку кризової ситуації є дослідницьким інструментом і полягає в пошуку ідентифікаторів (симптомів, показників, параметрів), що дозволяють виявляти її на ранній стадії і дати оцінку діяльності підприємства з погляду розроблених інструментів для пошуку “вузьких місць” у його діяльності. Проблема діагностики є одним з найбільш популярних питань серед учених-економістів, що займаються проблемою оздоровлення суб’єктів господарювання. В зарубіжній та вітчизняній економічній

літературі пропонуються різні методи діагностування кризи на підприємстві [1, 2, 4, 5]. Серед них можемо виділити основні, запропоновані Альтманом [6], Г.Тішшоу [8] та У.Бівером [7]. Однак вони не дають змоги вичерпно відповісти на запитання стосовно моменту, коли суб'єкт господарювання ще має змогу без зовнішнього втручання подолати критичний стан.

Діагностика кризи, яка спирається на дослідження Мюллера, дає можливість за короткий час попередньо констатувати наявність чи відсутність кризових процесів на підприємстві, а також визначити ступінь їх складності [3]. За даною методикою розподіляють пов'язані в часі стратегічну кризу, кризу результатів, кризу ліквідності та банкрутство, що дозволяє розробити систему заходів, яка не допустить загострення ситуації та переходу кризи до наступної стадії.

Економічний стан сільськогосподарських підприємств Миколаївської області потребує вжити негайних та кардинальних заходів щодо їх оздоровлення. Так як більше 50% господарств знаходиться на стадії банкрутства, гостро стоїть питання про розроблення системи заходів на стадії, яка передуює банкрутству, тобто ліквідності, коли існує реальна загроза втрати платоспроможності. Але для початку слід визначитися з причинами та наслідками кризи ліквідності.

Нами було проаналізовано фінансовий стан 60 господарств Миколаївської області. Дослідження сукупності показало, що в кризі ліквідності знаходиться 25% сільськогосподарських підприємств від загальної кількості (табл.1). Ці підприємства мають низькі значення основних фінансових показників. Так, рівень ліквідності в середньому по сукупності становить 0,05, тобто лише 5% заборгованості може бути погашено за рахунок високоліквідних активів. При цьому власні кошти, вкладені в майно підприємства, в середньому складають близько 80%. Коефіцієнт обертання запасів на аналізованих підприємствах значно нижчий, ніж середньогалузевий (4, 54), що в результаті призводить до низьких рівнів рентабельності, а подекуди і збитковості, продаж та активів. А саме ці показники є індикаторами конкурентоздатності підприємства.

Криза ліквідності, виявлена на аналізованих підприємствах, стала результатом дії наступних факторів:

- незадовільна структура капіталу;

- незадовільна робота з дебіторами, яка призвела до підвищення частки простроченої заборгованості;
- відсутність резервних фондів;
- високий рівень кредиторської заборгованості, яку підприємства не можуть задовольнити.

Таблиця 1

**Характеристика кризи ліквідності на сільськогосподарських підприємствах
Миколаївської області**

Найменування підприємства	Коефіцієнт автономії < 0,6	Коефіцієнт покриття < 1,4	Коефіцієнт абсолютної ліквідності < 0,3	Загальна рентабельність, %	Рентабельність активів, %	Коефіцієнт обертання запасів, разів
ЗАТ "Україна" Арбузинського району	0,726	1,266	0,003	-7,9	-9,3	1,348
АПО "Воєводське" Арбузинського району	0,569	1,361	0	0,3	-5,3	1,745
СТОВ ім.Шевченко Братського району	0,816	2,646	0,04	0,1	-1,9	1,298
ППАФ ім. Бенардоса Братського району	0,789	2,239	0,007	1,6	-5	1,441
СТОВ ім. Мічуріна Братського району	0,853	4,724	0,024	1,4	0,6	0,83
СТОВ ім. Тобілевича Братського району	0,841	1,451	0,002	-16,3	-19,1	2,031
ЗАТ "Добробут" Братського району	0,717	10,65	0,082	-0,2	-1,5	2,228
ССПП ім. Куйбишева Братського району	0,879	10,183	0,211	18,4	17,2	1,749
СТОВ "Зоря" Братського району	0,867	2,416	0,019	0,6	-1,5	0,794
ССПП "Сергіївка" Братського району	0,923	8,122	0,202	32,8	28,9	1,939
ППАФ "Вікторія" Братського району	0,565	1,258	0,012	1,9	-1	1,798
СТОВ "Братське" Братського району	0,853	3,646	0,079	0,1	-2,5	1,164
ППАФ "Широкий лан" Братського району	0,929	2,164	0,015	2,7	-5,6	1,513
ПСП "Славутич" Єланецького району	0,753	1,358	0,002	1,1	-1,4	1,688

На цій стадії у фінансово-господарському стані господарств відбуваються зміни двох видів:

1. Фінансові, які пов'язані з рухом та структурою капіталу та представлені:
 - істотними втратами в основній діяльності;
 - критичним рівнем простроченої кредиторської заборгованості;
 - хронічною недостатністю обігових коштів;
 - високою питомою вагою дебіторської заборгованості;
 - збільшенням в загальній сумі джерел засобів питомої ваги залучених коштів;
 - стійким низьким значенням коефіцієнтів ліквідності.
2. Адміністративні, пов'язані зі структурою менеджменту господарюючого суб'єкту. До цих змін можна віднести:
 - втрату контрактів;
 - погіршення відносин з банківською системою.

Проблема оздоровлення суб'єктів господарювання на стадії кризи ліквідності є досить актуальною для сільськогосподарських підприємств Миколаївської області, так як це остання можливість поліпшити ситуацію та не допустити кінцевої втрати платоспроможності та ліквідації. Чітке визначення причин кризи ліквідності дозволить керівництву підприємств створити реальний план по виходу господарств з критичного стану та відновленню ліквідності та платоспроможності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дубницький В.И. Методология маркетинга антикризисного управления предприятием. – Донецк, 1999. – 243 с.
2. Ізмайлова К.В. Фінансовий аналіз: Навч. посібник. – К.: МАУП, 2000. – 152 с.
3. Сіренко Н.М. Діагностика видів кризових процесів на підприємстві // Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. Випуск 186: В 4 т. Том IV. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2003. - С. 1015 – 1020.
4. Финансовое положение предприятия (оценка, анализ, планирование): Науч. – метод. изд. / Под. ред. А.В. Чуписа. – Сумы: Университет. Книга, 1999. – 332 с.
5. Финансово-экономический анализ: Учебник / Бандурка А.М., Червяков И.М., Посылкина О.В. – Х.: Ун – т внутр. дел, 1999. – 394 с.
6. Altman E.I. Financial Ratios, Discriminant Analysis and the Prediction of Corporate Bankruptcy // The Journal of Finance, September 1968. – P. 589-609.

7. Beaver W.H. Financial Ratios and Predictors of Failure // Empirical Research in Accounting: Selected Studies, Supplement to Journal of Accounting Research, 1966.

8. Taffler R.J., Tisshaw H. Going, going, gone – four factors which predict. – Accountancy, March 1977. – P. 50-54.

УДК 338.43:631.67:(477.7)

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗРОШУВАНИХ ЗЕМЕЛЬ НА ПРИКЛАДІ ІНГУЛЕЦЬКОГО МАСИВУ

***Н.В.Стратічук**, аспірант*

Херсонський державний аграрний університет

Здійснення заходів з реформування підприємств агропромислового виробництва на засадах приватної власності на землю та майно, досягнення стабілізації сільськогосподарського виробництва в першу чергу пов'язано з раціональним використанням та охороною земельних ресурсів як головного засобу сільськогосподарського виробництва та природного ресурсу. Широке використання зрошення в аграрному виробництві південно-українського регіону обумовлене бажанням отримати більш високі врожаї сільськогосподарських культур і майже не враховується відповідний вплив цього процесу на екологію регіону, стан ґрунтів, якість продукції від зрошення високомінералізованими водами. Вивченню проблеми оптимального природокористування у землеробстві і економічному механізмі його регулювання було присвячено багато наукових досліджень: П.Саблука, М.Федорова, В.Ганганова. Зокрема, розробкою заходів, спрямованих на раціональне використання природних ресурсів, займалися вчені В.Благодатний, Б.Душин, Д.Зузік, Р.Іванух, Ю.Новіков, В.Писаренко, В.Сахаєв, В.Трегобчук, Б.Шумаков.

Регіони півдня України віднесені до зони ризикованого землеробства. Обумовлено це постійним дефіцитом повітряної й ґрунтової вологи. Середньорічні опади, залежно від регіонів, становлять близько 370мм. Причому в період вегетації рослин їх випадає 180-200мм. От чому навіть наші родючі ґрунти не забезпечують

високого збору зернових та інших сільськогосподарських культур. Крім того, за останні 100 років 43 були посушливими.

Щоб вивести сільське господарство з-під погодної залежності, в Україні до 1991 року широкими масштабами велося будівництво зрошувальних систем, поливалося 2,5 млн. га сільгоспугідь. З цього числа на частку Інгулецької зрошувальної системи припадає 60826 га. [1]. Актуальним є питання про потенціал подальшого використання цього масиву, його економічна доцільність і екологічна безпека.

На жаль, передбачувана висока врожайність для багатьох господарств нашого регіону так і залишилася нездійсненою мрією. Урожайність зернових та інших культур на поливних землях останнім часом рідко перевищувала одержувані на богарних полях в 1,5-2 рази. Основними причинами відсутності поливів на зрошувальних землях Інгулецького масиву є несправність техніки і водогосподарської мережі, відсутність паливно-мастильних матеріалів. До самого використання води необхідно підходити обережно і грамотно. Адже вода — лише один з факторів, який впливає на рівень урожайності сільськогосподарських культур. Тільки в правильному сполученні поливу з іншими факторами — добрива, високоінтенсивні сорти, захист рослин, строки сівби, високопродуктивна техніка та ін. — гарантія високого врожаю [2].

Оскільки цих правил рідко хто дотримується, то поливні землі поки що не виділяються високою віддачею як у нашій області, так і в Україні в цілому. В Україні за останні 10 років загублено 400 тис. га поливних земель. В Одеській, Херсонській, Миколаївській, Запорізькій областях й в АР Крим більшість зрошуваних земель займають соняшником й іншими низьковрожайними культурами. У той же час витиснули звідси зернову кукурудзу, а саме вона має високі потенційні можливості. Багато механізаторів ще не дуже давно збирали по 80-90 і більше центнерів кукурудзяного зерна з гектара. За врожайністю із цією культурою не може зрівнятися ніяка інша зернова культура.

За останні 5 років продуктивність поливного гектара в Україні знизилася більш ніж в 2 рази. На мільйон тонн зменшилося

виробництво зерна, на 1,5 млн. тонн — овочів, у півтори рази кормів. Це характерно й для нашого регіону. В останні роки поливні землі за врожайністю зрівнялися з богарними в сприятливі сезони.

При достатку тепла й світла наші ґрунти в сполученні зі зрошенням, правильною агротехнікою в досвідчених господарників дають стійкі високі врожаї.

На прикладі одного з ведучих господарств Херсонської області, яке веде зрошення водами Інгулецької системи, ПОК “Зоря” Білозерського району, доведемо, що навіть у наш економічно складний час можна високоефективно використовувати зрошувані землі.

Таблиця

Виробництво окремих культур у ПОК “Зоря”, 2002р.

Культури	Площа посіву, га		Валовий збір, т		Урожайність, ц/га		
	Всього	На зрошенні	Всього	На зрошенні	Всього	На зрошенні	У середньому по ІЗС*
Зернові культури	1657	382	7964,4	23715	48	62,1	33,3
у т.ч. озима пшениця	1320	382	6828,7	23715	51,7	62,1	36,9
Овочі	141	141	6398,6	6398,6	453,8	453,8	128,7
Кукурудза на силос	629	260	13350	6188	212,2	238	85,3
Кормові коренеплоди	45	45	4878	4878	1084	1084	799,8
Багаторічні трави на з/к	532	520	11385	11258	214	216,5	125,8

* ІЗС — Інгулецька зрошувальна система

Отже, як свідчать дані з табл. 1, ПОК “Зоря” розташовує на зрошенні культури, які мають найбільшу віддачу від додаткової вологи і отримує позитивний результат у вигляді прибавки до урожайності, а відповідно і прибуток. Всього у господарстві 1663га зрошуваних земель з наявних 5527,8 га сільгоспугідь. У 2002р. кратність поливів була однією з найвищих у районі і становила у середньому 5,1 рази, усього було полито 7863 га/п. Об’єм забраної води склав 150 тис.м³, вартість її становила 1,5 тис.грн. Прибуток від реалізації лише озимої пшениці склав 713 тис.грн. Керівник господарства Моторний Д.К. не раз стверджував, що запорукою

високих врожаїв і рентабельності у ПОК “Зоря” є наявність зрошення і професійна експлуатація водогосподарської мережі.

Агрономи добре знають, у чому вигода поливного землеробства. І, проте, до нього немає належної уваги. Частково це можна пояснити наступним. Інгулецька зрошувальна система має потребу в реконструкції й ремонті, тому що експлуатується більше 40 років. До 1994 року на масиві ще велася реконструкція зрошувальних систем, а пізніше і її закинули. Кошти на цю галузь виділяються в розмірі 10-15 відсотків від потреби. Наприклад, у 2002 році капіталовкладень по Управлінню каналів Інгулецької зрошувальної системи не було зовсім, а природоохоронних заходів було виконано на суму 67,65 тис.грн. (підтримка в належному стані протипаводкових споруд і розчистка колектору).

У нинішньому році Кабмін України вживає конкретні заходи для відродження зрошувального землеробства. Виділяються технічні кредити під майбутній урожай, причому не тільки під зерно, але й під інші сільгосппродукти. Збільшено поставки мінеральних добрив. Важливо вміло скористатися всім цим і підвищити ефективність зрошення.

Ресурсозберігаюча спрямованість у зрошувальному землеробстві, перехід на економічні методи господарювання визначає використання протягом усього поливного сезону резерви, що з’являються, зрошувальної води від основного зрошення на полив прилягаючих богарних площ, в особливо дефіцитні до вологості фази розвитку рослин. Одним з таких способів є використання земель “супутників”. Подібна пропозиція не є новою, оскільки ще більше сорока п’яти років тому професор Зузік Д.Т.[3] вніс цю ідею, але актуальність її на сьогоднішній день незаперечна. На Інгулецькому зрошувальному масиві щорічно експлуатуються землі — “супутники” зрошення. Місця їхнього розміщення вибираються господарствами найчастіше мимовільно без обліку сформованих природних умов і, зокрема, гідрогеологічної обстановки й особливо на території сільських населених пунктів, якщо в безпосередній близькості від них розміщуються “супутники”. Система подачі й розподілу води на “супутниках” зрошення здійснюється по тимчасових зрошувальних каналах. Така організація зрошувальних робіт припускає існування додаткового зрошення на богарних землях, але не за рахунок основного, а за рахунок резервів зрошувальної води від нього. Це

дозволить не тільки одержати позитивний економічний ефект, але й сприяти поліпшенню гідролого-меліоративного стану ґрунтів на зрошуваному масиві за рахунок стабілізації рівня ґрунтових вод.

У наш час значно збільшилися витрати на подачу поливної води. Занадто висока ціна за електроенергію. Але тут є гарна пільга — нічні поливи. При цьому вартість електроенергії в 3-4 рази нижче, ніж удень. До того ж нічні поливи найбільш раціональні в спекотний час. У нас забуто старі, низьковитратні способи подачі води на поля, без застосування дощувальних машин: полив по борознах, по смугах, напуском, сифонами. Мало хто застосовує недорогостоячу вологозарядку одночасно з оранкою. Тому питання про те, чи використовувати зрошення, чи ні, виникати не повинно, але потрібні нові способи його використання.

Способів і методів ефективного застосування поливної води багато. Головне все робити вчасно, якісно й повною нормою вносити добрива. Не забуваючи при цьому, що в наших ріках вода високо-минералізована і разом з нею на поля подається велика кількість солей, важких металів [4]. Необхідно вчасно піклуватися про те, щоб провести хімічну меліорацію землі, особливо проти засолення. Коригувати якість поливної води ІЗС, яка, до речі, має найгірші іригаційні показники у Південному регіоні, можна технологічно — кількістю насосних агрегатів, що працюють одночасно.

За результатами багаторічного дослідження й вивчення виробничого досвіду роботи сільськогосподарських і водогосподарчих підприємств й організацій півдня України, Інститутом землеробства південного регіону розроблено методичні основи для визначення резервів ефективності використання зрошуваних земель на існуючих зрошувальних системах. Серед виявлених резервів, які значно впливають на віддачу зрошуваного гектара, можна відзначити наступні: розширення пожнивних і поукосних посівів; поліпшення структури посівних площ і багаторічних насаджень; комплекс заходів, що впливають на підвищення врожайності сільськогосподарських культур; використання наявної зрошувальної води для поливів прилягаючих богарних площ; реконструкція існуючих зрошувальних систем і поліпшення їхніх еколого-меліоративних характеристик; облік впливу інших факторів на продуктивність зрошуваних

земель (коефіцієнта технічної оснащеності сільськогосподарського виробництва, коефіцієнта внесення органічних і мінеральних добрив, коефіцієнта забезпеченості зрошувальною водою).

З практичного боку, вирішення питання ефективного використання Інгулецького масиву повинно йти двома напрямками: здійснення комплексної системи організаційно-економічних заходів за участю державних органів і раціональна та екологічно доцільна експлуатація цього ресурсу водокористувачами. Перспективними у цьому напрямку є визначення найбільш прийнятної форми організації (асоціації, кооперативи тощо) внутрішньогосподарського водокористування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Морозов В.В., Грановська Л.Г. Еколого-меліоративні умови природокористування раціонального на зрошуваних агроландшафтах України: навчальний посібник. – К. – Херсон: Айлант, 2003. – 308с.

2. Благодатный В.И., Ковальчук П.И. Ресурсосберегающая организация орошаемого земледелия. // – К.: Урожай, 1991.- 80с.

3. Зуик Д.Т. О применении подвижного орошения в степных и лесостепных районах СССР//Гидротехника и мелиорация. – 1951. – № 8. – с. 6-22.

4. Лымарь А.О. Экологические основы систем орошаемого земледелия// – К.: Аграрна наука, 1997. - 398с.

УДК 631.158:658

УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНА З ВИКОРИСТАННЯМ ПЕОМ

***Т.І.Ткаліч**, кандидат економічних наук*

*Миколаївська філія Київського національного університету
культури і мистецтв*

***О.С.Біліченко**, асистент*

Миколаївський державний аграрний університет

В умовах ринкової економіки успішне ведення виробничої й комерційної діяльності неможливе без належно організованого бухгалтерського обліку, що сьогодні не задовольняє повністю потреби

господарювання. Нагальним стало питання перегляду існуючої системи бухгалтерського обліку і визначення її місця та значення в системі управління. Німецький вчений-економіст, професор І.Ф.Шерр наприкінці ХІХ ст. писав, що “Бухгалтерський облік — непогрішний суддя минулого, необхідний керівник сучасного і надійний консультант майбутнього кожного підприємства” [1].

Для подолання недоліків у сучасному стані зерновиробництва, необхідно гарантувати щорічний валовий збір не менш як 40 — 45 млн. тонн [2]. Тому вважаємо, що питання обліку процесу виробництва зерна в ринкових умовах є нагальною проблемою сучасності.

Досягти високої ефективності виробництва в рослинництві можна за умови, що облік забезпечуватиме точне і своєчасне відображення витрат по кожному об'єкту. Незважаючи на наявність нормативних документів, у науковій літературі ведеться дискусія щодо вибору системи обліку витрат.

Кандидати економічних наук Чухліб А.П. та Ковбушнін В.Г. висловлюють думку, що законодавчо повинні регламентуватися лише порядок визначення собівартості та її калькуляція, а номенклатура статей витрат, організація виробничого обліку повинна визначатися самим підприємством [5].

Хомин П.Я. і Журавель Г.Д. зазначають, що типове положення №452 не повною мірою дає можливість здійснити належне облікове забезпечення звітності про витрати виробництва. За думкою авторів, наведені вказівки щодо обліку і розподілу витрат виробництва при визначенні собівартості продукції є загальними і це ускладнює їх застосування у практичній діяльності [4].

Інформатизація сільського господарства — одна з необхідних умов ефективної реалізації аграрної реформи в Україні. В умовах ринкової економіки товаровиробникам необхідна оперативна інформація про попит та пропозицію внутрішнього і світового ринку, про передові досягнення сільськогосподарської науки і т.п. Це можливо забезпечити тільки при впровадженні нових інформаційних технологій на базі автоматизованих робочих місць; глобальних і локальних обчислювальних мереж.

Для вирішення даної проблеми розроблено концепцію інформатизації сільського господарства України [3]. Концепція спрямована на забезпечення ефективного функціонування аграрного сектору економіки на основі створення системи збору, передачі, нагромадження й обробки інформації на всіх рівнях. З метою одержання інформації, необхідної для керування виробничою і господарською діяльністю, підприємство створює бухгалтерську інформаційну систему (БІС). Вона розглядається як істотний інструмент керування роботою підприємства в ринкових умовах.

Це зумовило вибір теми дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження є праці економістів, науковців-аналітиків з питань обліку виробництва та аналізу економічної ефективності зернового комплексу.

Основною метою дослідження є оцінка стану обліку виробництва зерна і на цій підставі обґрунтування шляхів підвищення економічної ефективності та вдосконалення обліку його виробництва.

У роботі поставлено і вирішено наступні завдання: розглянуто стан обліку виробництва зерна та розроблено пропозиції щодо його вдосконалення.

Предметом дослідження є питання обліку процесу виробництва зерна в ринкових умовах.

Об'єктом дослідження є навчальне-дослідне господарство Миколаївського державного аграрного університету “Сонячне” Миколаївського району Миколаївської області.

Комп'ютеризація обліку покликана підвищити роль бухгалтерського обліку як функції управління, тому, що обчислювальна техніка з допоміжного засобу перетворюється на визначний фактор організації обліку, змінюючи не тільки його форму, але й технологію. При комплексній комп'ютеризації обліку та управління відмінності між фінансовим, управлінським, податковим обліком, або між оперативним та бухгалтерським, полягають в різних процедурах обробки інформації, що знаходиться в інформаційній базі даних підприємства. Фактично, єдина система економічної інформації надає дані для обліку, поточного управління, аналізу і аудиту. Огляд наявних на українському ринку комп'ютерних програм свідчить, що в практичній обліковій роботі підприємства використовую-

ють програми, які хоча й відрізняються виконанням, способами настройки, інтерфейсом, але побудовані за однією моделлю, її суть — уніфікація даних на їх подання в системі подвійного запису, ускладнення і доповнення спеціальними функціями, які необхідні для відображення специфіки операцій з різних ділянок обліку. Однак, в окремих програмних продуктах обробка та накопичення первинної інформації спочатку здійснюються шляхом простої реєстрації, а потім виконується формування бухгалтерських проводок, що є недоцільним, оскільки подвійний запис — уніфікований механізм, за допомогою якого можна адекватно відображати факти господарського життя підприємства.

Можливість здійснення широкого розподілу праці забезпечується тим, що сучасні програмно-апаратні комп'ютерні системи, як правило, побудовані на принципах розподіленої обробки даних. Завдяки програмно-реалізованому механізму, що дозволяє працювати з однією базою даних одночасно різним користувачам, з'явилась можливість одночасно працювати з обліковим регістром не одному, а декільком бухгалтерам.

Застосування комп'ютерів дозволяє вирішити проблему аналітичного обліку. Якщо при застосуванні паперових форм обліку збільшення рівнів деталізації аналітичного обліку та переліку об'єктів аналітики вимагає збільшення кількості облікових працівників, то при застосуванні комп'ютерної техніки можна ефективно вести аналітичний облік з будь-яким рівнем деталізації та широкою номенклатурою аналітичних об'єктів. Реєстрація операцій в хронологічному і систематичному порядку в розрізі синтетичних та аналітичних рахунків, яка раніше здійснювалася окремо, поєднується в одному робочому процесі. При цьому контроль за тотожністю даних аналітичного і синтетичного обліку забезпечується автоматично. При паперових формах обліку операції накопичення даних в облікових регістрах, обчислення підсумків та перенесення даних між обліковими регістрами потребують великих затрат живої праці та завжди пов'язані з помилками. При застосуванні комп'ютерів ці операції виконуються без участі людини. Таким чином, за умови, що при застосуванні комп'ютерів не копіюється жодна з паперових форм, а ведеться єдиний хронологічний регістр-журнал операцій, забезпечу-

ється технічний ажур, а при належній організації первинного документування та документообігу — господарський.

В умовах комп'ютеризації зміст поняття “регістр бухгалтерського обліку” змінюється, якщо при безкомп'ютерних способах обробки облікових даних під регістром бухгалтерського обліку розуміють засіб, призначений для фіксації, накопичення, систематизації, узагальнення і відображення облікової інформації, то в умовах комп'ютерного бухгалтерського обліку стадія відображення облікової інформації, тобто надання систематизованих облікових даних в зручному для користувача вигляді, як правило, є самостійним процесом, що не пов'язаний зі стадіями накопичення, узагальнення і систематизації. Накопичення, систематизація та узагальнення облікової інформації при застосуванні комп'ютерів здійснюються в автоматичному режимі. Первинна облікова інформація накопичується в базі даних комп'ютерної системи, а узагальнюється та систематизується на рахунках, що представлені окремими комірками пам'яті комп'ютера та є ідеальними, з точки зору теорії бухгалтерського обліку, носіями ознак її групування.

Таким чином, технологічний процес комп'ютерного обліку визначається загальними принципами програмування, і елементи форми знаходять своє конкретне втілення в програмах для комп'ютеризації облікових робіт.

Практичні аспекти вищезазначених проблем було розглянуто на підставі організації бухгалтерського обліку навчально-дослідного господарства Миколаївського державного аграрного університету “Сонячне” Миколаївського району Миколаївської області. В ДНДГ “Сонячне” — таблично-автоматизована форма обліку. Ця форма дозволяє спростити час обробки інформації, підвищити її достовірність. При широкому використанні різних видів обчислювальної техніки на всіх стадіях облікових процесів з'являється реальна можливість відмови від первинних документів у вигляді паперових носіїв. Не зважаючи уваги на те, що задачі обліку в даному господарстві вирішуються за допомогою ПЕОМ, продуктивність праці облікових працівників та працівників апарату управління все ще залишається низькою.

Узагальнюючим критерієм економічної ефективності є мінімум витрат живої та уречевленої праці, що залежить від ряду факторів, серед яких важливе значення мають наступні: вибір технологічної схеми використання обчислювальної техніки; вибір форм і методів зв'язку; забезпечення господарств кваліфікованими спеціалістами, а також технічними засобами збору, реєстрації, передачі, зберігання, розмноження і обробки інформації. Прямий економічний ефект найчастіше пов'язаний з економією матеріально-трудових ресурсів і грошових засобів, скороченням чисельності управлінського апарату, фонду заробітної плати, витрат основних і допоміжних матеріалів, впровадження механізації і автоматизації конкретних видів планово-облікових і інших обчислювальних робіт. Так, в ДНДГ "Сонячне" впровадження обчислювальної техніки дозволить визволити 4 з 8 працівників економічного відділу, що дало б економію фонду заробітної плати: **60 грн. x 4 чол. x 12 міс. = 2880 грн.**

Ефективність фінансово-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств значною мірою залежить від окремих управлінських рішень, тому бухгалтерський облік, як основа інформаційного забезпечення управлінської діяльності, потребує значних змін та вдосконалення. Важливою умовою цього є чітка організація первинного обліку зерна на всіх стадіях його проходження. В господарстві, що досліджувалося, необхідно покращити програмно-технічний комплекс для автоматизації бухгалтерського обліку. Для більш зручного ведення бухгалтерського обліку можна запропонувати нині функціонуючі програмно-технічні комплекси (див.табл.).

Впровадження обчислювальної техніки передбачає зростання апарату працівників планово-економічного відділу за рахунок інженерів, програмістів та інших спеціалістів з обслуговування і експлуатації машин. Однак при цьому підвищується в господарстві якість управління, тобто обліку, планування, аналізу, що приведе до раціонального використання виробничих ресурсів, а відповідно — до економії матеріальних і трудових витрат, зниження собівартості робіт, підвищення культури і продуктивності праці, збільшення випуску продукції.

Склад пропонованого програмно-технічного комплексу для автоматизації бухгалтерського обліку навчально-дослідного господарства Миколаївського державного аграрного університету "Сонячне" Миколаївського району

Засоби	Кількість, шт.	Вартість, у.о.
Сервер P4-2,8 ГГц / 512 Mb /HDD-120 Gb / CDRW/15"-монитор/ NET	1	800
Робоча станція Celeron-2000/ 256 Mb/ 40 Gb/ CDROM/ NET	3	400
HUB-8 port 10/ 100 Mb	1	50
Ксерокс A 4 Canon	1	300
Принтер лазерний Samsung ML-1210	2	180
Блок безперебійного живлення	4	70
Модем 56K	1	70
1С:Підприємство КОМПЛЕКСНИЙ ОБЛІК7.7 для України для SQL	1	2850
Windows XP (Serwer 2000 serwer)	1	50
ПРОЛИНГ- система українського перекладу та перевірки орфографії "Плай+Рута 5.0"	1	150
Процедура імпорту виписок з системи "Клієнт-Банк" в "1С:Підприємство 7х"	1	50
Арт: Сільське господарство для 1С:Бухгалтерія 7.7" (рослинництво + тваринництво + заробітна плата)	1	200

Фінансові результати господарства залежать від впливу як зовнішніх, так і внутрішніх факторів. До зовнішніх належать: рівень інфляції, економічні, екологічні та інші фактори, які не залежать від діяльності самого господарства. До внутрішніх належать — рівень собівартості, якість продукції та інші. Поряд з “традиційними” факторами, які впливають на фінансові результати, в ринкових умовах виникли та діють нові, а саме: якість реклами та інші фактори, які в сукупності називають маркетингом. У господарстві вирішенням цих питань займається головний економіст, планується ввести окрему посаду маркетолога. Для більш зручної та ефективної роботи науково-дослідного господарства Миколаївського державного аграрного університету “Сонячне” Миколаївського району необхідно використовувати банківські технології і застосовувати глобальну комп’ютерну мережу Internet.

Проведені дослідження дозволяють зробити наступні висновки:

1. Ефективне функціонування ДНДГ “Сонячне” і його внутрішньогосподарських підрозділів значною мірою залежить від інформаційного забезпечення, ефективність якого виражається станом бухгалтерського обліку.
2. Доцільно введення до складу облікових реєстрів відомості обліку виконання договірних зобов’язань. Така відомість дозволить оперативно контролювати хід виконання договірних зобов’язань перед своїми контрагентами, знизити позавиробничі витрати (штрафи, пені та ін.), а в результаті підняти престиж господарства і покращити фінансові результати його діяльності.
3. Одна з основних причин повільного впровадження ПЕОМ полягає в тому, що відсутній новий підхід до бухгалтерського обліку. Така форма обробки бухгалтерської інформації виявилася новою і незвичною для керівника господарства при прийнятті управлінських рішень. Не зважаючи на те, що задачі обліку вирішуються за допомогою ПЕОМ, продуктивність праці робітників апарату управління все ще залишається низькою. Більший ефект від застосування ПЕОМ можна досягти шляхом удосконалення методології і організації самого процесу обліку, а також за рахунок більш повного задоволення потреб управління в необхідній інформації. Для запровадження ПЕОМ в господарстві слід:
 - по-перше, зменшити витрати на тваринництво або взагалі скоротити його виробництво, як збиткове;
 - по-друге, підвищити врожайність зернових культур шляхом впровадження нових перспективних сортів;
 - по-третє, дотримуватися агротехнічних вимог при вирощуванні зернових культур.

Зміцнення матеріально-технічної бази (створення комплексу машин, поліпшення насінництва, забезпечення достатньою кількістю добрив, засобами захисту рослин) надасть змогу впровадити електронно-обчислювальну техніку в бухгалтерію господарства, що забезпечить збільшення виробництва при зниженні сукупних витрат.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аграрний тиждень: центр і регіони. – 3 випуск, 17-23 січня 2000 р., п. 2.2., с. 1
2. Гирасименко О.Г. Реформа системи банкрутства в Україні. – К., 2000.
3. Ковальчук Т.М. Оперативний аналіз витрат в рослинництві // Економіка АПК.-1997. -№2.- С. 131.
4. Ситник В.П. Економічні проблеми виробництва зерна в Україні // Економіка АПК.-1996.-№5.-С.3-10.
5. Слюсарчук А.М. Облік витрат на виробництво: історія і перспективи // Світ бухгалтерського обліку. - 1997. -№2. – С. 135.

УДК 631.152:338.436

РОЗВИТОК МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ – ОДИН З ГОЛОВНИХ ФАКТОРІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ В ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВАХ

Ю.Ю.Таранова, аспірант

Миколаївський державний аграрний університет

Сенс сучасної аграрної реформи зводиться до встановлення і забезпечення ефективного господарювання на землі. Наділивши селян землею, держава повинна була водночас забезпечити їх засобами обробітку земельних угідь. Незадовільний стан матеріально-технічної бази як сільського господарства взагалі, так і фермерських господарств окремо, — найболючіша проблема нашої країни.

Дослідженням питань стану матеріально-технічного забезпечення та перспектив його покращення займалися такі видатні вчені-аграрії як І.І.Іванішин, І.І.Лукінов, Д.І.Мельник та інші. Разом з тим значних зрушень у вирішенні зазначених питань не відбулося. Дана стаття присвячена доведенню аксіоми: розвиток матеріально-технічної бази — це передумова підвищення ефективності господарювання підприємств. Адже, невирішеність проблеми організації матеріально-технічної бази на рівні підприємства, помножуючись та обростаючи проблемами загальнонаціональної економіки, є джерелом великих сільськогосподарських втрат.

Беззаперечно, що “мускульну” основу матеріально-технічної бази складають технічні засоби виробництва, оскільки в сільському господарстві ефективність, термін якої у загальному понятті означає ступінь виконання суспільним виробництвом або його частиною тих завдань, що перед ним ставляться, залежить від повноти, своєчасності й якості виконання численних технологічних операцій технічними засобами, їх здатності до виконання повного комплексу робіт, надійності, економічності.

Про який рівень ефективності можна говорити, якщо в областях, що займають перші місця в Україні за чисельністю досліджуваних господарств, такий низький рівень технічної забезпеченості? Так, в Миколаївській області станом на 01.01.2003 року один трактор приходить на 3, зернозбиральний комбайн — на 12, культиватор — на 5, зернова сівалка — на 6 фермерських господарств. На 1000 га ріллі приходить 7 тракторів. Ще гірша ситуація в Одеській області: один трактор — на 4, зернозбиральний комбайн — на 17, культиватор — на 12, зернова сівалка — на 9 фермерських господарств. На 1000 га ріллі приходить 8 тракторів.

Проблема низького технічного забезпечення фермерських господарств ускладнюється моральною та фізичною застарілістю техніки. Так, середній вік тракторів становить 13,7 років, сівалок — 12, комбайнів — 14,5. Той факт, що чисельність основних видів техніки у фермерських господарствах в 2003 році порівняно з 2002 роком збільшилась (наприклад, по Миколаївській області: зернозбиральних комбайнів — на 21,8%, тракторів — на 9,1%, зернових сівалок — на 3,7%, по Одеській області відповідно на 25,0%, 23,3%, 22,5%), ще не свідчить про позитивні тенденції, оскільки паралельно зростає і чисельність господарств, і площа оброблюваних угідь. Таким чином, розширюючи земельні площі, підприємства не мають можливостей для відповідного нагромадження матеріально-технічних ресурсів. В результаті їх розвиток здійснюється некомплексно.

Аграрне виробництво є безперервним. Кожна технологічна операція під впливом біологічних потреб рослин і тварин має “чітку локалізацію в просторі та синхронізацію в часі”. Сільсько-господарські роботи в рослинництві повинні виконуватися в оптимальні агротехнічні строки. Їх порушення веде до втрати значної частини урожаю.

Дотримання строків забезпечується відповідною кількістю агрегатів, сконцентрованих в окремому сільськогосподарському підприємстві чи на певній сільськогосподарській території при забезпеченні належного співвідношення між силовими і робочими машинами. Порухення строків виконання однієї операції не може бути компенсоване найдосконалішим виконанням навіть усіх наступних. Так само неприпустимим є п'ятиденне утримання, наприклад, корів без кормів з наступним згодуванням шостиденного раціону на шостий день [2]. Низька якість технічних засобів вимагає залучення додаткової кількості агрегатів для виконання механізованих робіт в оптимальні строки, крім того, збільшує витрати на ремонтні роботи, а в результаті зумовлює підвищення собівартості і зниження рентабельності.

Більшість дослідників, вивчаючи матеріально-технічну базу сільськогосподарських підприємств, звертають свою увагу лише на проблему технічного забезпечення. Але матеріально-технічна база — це сукупність засобів та предметів праці, що застосовуються для виробництва сільськогосподарської продукції. До її складу включають не лише засоби механізації, а й корми, насіння та посадковий матеріал, засоби захисту рослин і тварин, добрива, запасні частини, паливо-мастильні матеріали та інші види матеріалів і засобів для одержання продукції сільського господарства. Їх нестача або низька якість також прямопропорційно впливає на якість продукції, а в результаті — на ефективність господарювання. Тому цю частину проблеми також не варто залишати поза увагою. Так, наприклад, в Одеській області під урожай 2003 року лише 19,7% фермерських господарств внесли мінеральні добрива на площу 45392 га (20,7% від загальної площі сільськогосподарських угідь), що в середньому на 1 га складає 0,6 ц в перерахунку на 100% поживних речовин. Лише 129 господарств з 5830 внесли 8814 тонн органічних добрив на площу 3065 га, що в середньому становить 2,9 тонн на 1 га. Площа, оброблена ядохімікатами, складає 27% від загальної площі сільськогосподарських угідь, що є в користуванні у фермерів. За той же період в Миколаївській області 576 фермерських господарств з 4504 внесли органічні добрива на площу 208 га, що в середньому на 1 га складає 2,8 т. 3147 господарств удобрили площу 11709 га мінеральними добривами, що в середньому на 1 га складає

0,3 ц в перерахунку на 100% поживних речовин. Ядохімікатами оброблено площу 3622 га, що в середньому на одне господарство складає 52,5 га. Картина досить не оптимістична.

Для подолання матеріально-технічної кризи фермерським господарствам необхідно створювати нові та вдосконалювати вже існуючі формування інженерно-технічного та матеріально-постачальницького сервісу. Оскільки придбання нової техніки не є на сьогодні реальною можливістю не лише для фермерських господарств, а й для більшості інших сільськогосподарських підприємств, держава повинна сприяти формуванню і функціонуванню ринку раніше використаної техніки, оновленню вузлів, запасних частин до неї, створенню технічного сервісу машин і знарядь. Адже, в аграрному секторі нашої держави через технічні несправності не використовується четверта частина тракторів і комбайнів [1].

Академік М.І.Синюков висказує на можливість за умови недостатності техніки використання машин, що мають понаднормативний термін експлуатації, вважаючи, що додаткові витрати на її ремонтування, що мають місце в даних випадках, окупляться прибавкою врожаю та його кращою якістю, отриманою в результаті скорочення строків проведення сільськогосподарських робіт та поліпшення їх якості. А Ф.Енгельс зазначав наступне: “Ввиду того, что у большинства машин только немногие части снашиваются настолько, что их приходится заменять через 5-6 лет, а если главный принцип действия машины не вытеснен новыми изобретениями, то изношенные части довольно легко могут быть заменены новыми и через 15 лет”.

І.І.Лукінов звертає увагу на те, що коли найближчим часом не поліпшиться матеріально-технічне становище, то роботи в сільськогосподарському виробництві доведеться виконувати кінськими і вручну, та й то, за умови, якщо буде відновлено поголів'я коней та кінного реманенту.

Таким чином, господарства, в тому числі і фермерські, можуть перетворитися на натуральні, матиме місце низька продуктивність праці і високі виробничі витрати. За подібних умов ні про конкурентоздатність, ні про ефективність господарювання не може бути й мови.

Враховуючи всі особливості ведення сільськогосподарського виробництва, ми можемо беззаперечно стверджувати, що ефективність господарювання всіх аграрних підприємств, в тому числі і фермерських, залежить від стану їх матеріально-технічної бази. Тому проблема розвитку матеріально-технічного забезпечення та сервісного обслуговування аграрних підприємства потребує досконалого дослідження та оптимально вирішення в найкоротший термін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агропромисловий комплекс України: етапи, тенденції та перспективи розвитку. Інформаційно-аналітичний збірник (вип.5). – К.:ІАЕ УААН, 2002. – С.361.
2. В.В.Іванішин. Роль технічних засобів у розвитку аграрного виробництва в контексті ефективності їх використання //Економіка АПК. – 2003. – №6. – С.3-9.
3. І.І.Лукінов. Наукова модель економіки перехідного періоду.\\Економіка АПК. – 1995. – №9. – С.22-27.
4. Стан та перспективи розвитку матеріально-технічного забезпечення аграрного виробництва. Я.К.Білоусько, М.І.Герун, А.М.Головка та ін. – К.: ІАЕ УААН, 2003. – С.22.

УДК 657

ПРОБЛЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

С.А.Ткаченко, аспірант

*Національний університет кораблебудування імені адмірала
Макарова, м.Миколаїв*

Щоб створювати найвищу споживчу цінність та задовольняти потреби клієнтів, будь-якому підприємству потрібна інформація. Виробництво якісної продукції та розробка маркетингової програми починаються з вивчення потреб та бажань покупців та власних можливостей підприємства. Крім того, підприємства потребують вичерпних даних про конкурентів, посередників та інші сили, що мають вплив як безпосередньо на сам ринок так і на діяльність підприємства. В наш час інформація про стан справ на ринку і підприємстві

використовується не тільки для прийняття оптимальних рішень, а й в якості важливого стратегічного ресурсу та маркетингового інструменту. В ХХ сторіччі з'явилися фактори, що зумовили потребу в повнішій та якіснішій маркетинговій інформації. Підприємства починають працювати на загальнонаціональному або навіть на глобальному ринку, тому вони потребують все більше даних про ринки, конкурентів і, найголовніше, про власні можливості. Крім того, разом зі зростанням доходів зростає і вибагливість покупців до вибору продукції та її якості, тому виробникам потрібно мати якомога більше інформації про реакцію споживачів на різні властивості та характеристики товарів. Оскільки виробники використовують все складніші маркетингові підходи, а конкуренція посилюється, підприємствам конче необхідна інформація про ефективність їх маркетингових зусиль. І нарешті, в умовах надто мінливого середовища свіжа інформація життєво необхідна керівникам для прийняття швидких та точних рішень. За допомогою сучасних інформаційних систем підприємства мають можливість отримувати скільки завгодно необхідної інформації. Більш того, керівники інколи отримують навіть забагато інформації. Отже, сьогодні проблема полягає не в недостатності інформації, проблема — знайти в “інформаційному мотлосі” те, що потрібно. Незважаючи на потужний інформаційний потік, керівники часто скаржаться на брак потрібної інформації. Так, можна дійти висновку, що керівники, незважаючи на величезний обсяг даних, не отримують того, що їм потрібно. Отже, керівникам не потрібно більше інформації, вони просто бажають мати інформацію кращої якості. Сьогодні багато підприємств почали вивчати інформаційні потреби своїх керівників з метою створення інформаційних систем, що задовольнили б ці потреби. Зазначимо, що однією із складових маркетингової інформаційної системи виступають системи обліку, удосконалення і розвиток яких пов'язані саме із вирішенням проблем інформаційного забезпечення маркетингової діяльності підприємств.

Проведений аналіз публікацій свідчить, що вітчизняні вчені і фахівці не достатньо зосереджують увагу на проблемах інформаційного забезпечення маркетингової діяльності підприємств. Необхідно відзначити, що публікації стосовно цієї тематики виходять дуже рідко і не завжди торкаються цих важливих питань. Здебільшого вони розглядають у своїх роботах питання ведення бухгалтерського

обліку маркетингової діяльності на торговельних підприємствах [1,2], описують особливості організації маркетингового контролю на підприємствах [3,5], висвітлюють питання щодо впливу маркетингу на фінансові результати діяльності підприємств торгівлі [4], розглядають основні аспекти інтеграції маркетингових комунікацій у діяльності підприємства, визначають основні принципи та завдання такої інтеграції [6]. Наведені дослідження і публікації демонструють недостатність вивчення питань, пов'язаних з проблемами інформаційного забезпечення маркетингової діяльності підприємств.

В зв'язку з цим метою даної статті є дослідження реального стану систем обліку в умовах розвитку маркетингової діяльності підприємств і висвітлення завдань, які необхідно вирішити для усунення проблем інформаційного забезпечення маркетингової діяльності підприємств.

Зазначимо, що інформаційна система маркетингу потребує відповідних змін у сучасних системах обліку. Традиційні системи обліку мають “вузькі місця”, а саме: дані про господарські операції, які є основою інформації для прийняття управлінських рішень, відображаються у регістрах синтетичного обліку і формах звітності; вони орієнтовані на відображення внутрішніх процесів для прийняття поточних рішень, що унеможливує отримання інформації, необхідної для стратегічного управління. У результаті виникають утруднення в розвитку маркетингової діяльності підприємств.

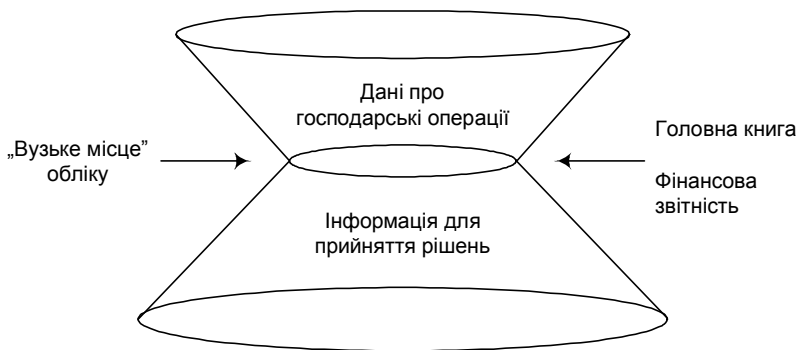

Рис.1. “Вузьке місце” систем обліку

Важливим аспектом ефективного маркетингу є розробка адекватної інформаційної системи для забезпечення моніторингу досягнення стратегічних цілей. У зв'язку з цим завданнями маркетингового обліку є вибір вимірників ключових факторів успіху та форм звітності. Таким аспектом має виступати система збалансованих показників — це система стратегічного управління, що переводить місію та стратегію підприємства у комплекс інтегрованих ключових показників. Така система забезпечує інтегрований підхід до оцінки ключових факторів успіху, бо поєднує фінансові й нефінансові показники діяльності та концентрує увагу керівництва на досягненні стратегічних цілей. Аналогом системи збалансованих оцінок є система “Табло”. Ця сучасна система маркетингового обліку нагадує табло, яке містить широкий спектр різноманітної інформації. Внутрішня звітність у системі “Табло” поряд із традиційними фінансовими показниками (маржинальний дохід, продаж) містить інформацію про кількість одиниць виробленої продукції, використання матеріалів, робочого часу тощо. Будь-яку інформацію, що є релевантною для прийняття рішення, включають у звітність. Це дає змогу керівникам аналізувати й контролювати елементи, що не відображені в системах обліку. Так, якщо традиційні звіти, що формуються в системі обліку, складаються лише на основі внутрішніх джерел інформації, то система “Табло” включає також узагальнені дані про зовнішнє економічне середовище. Зрештою, традиційні звіти містять лише показники, що контролюються керівником, а система “Табло” розглядає всі центри відповідальності з урахуванням їхніх горизонтальних і вертикальних зв'язків. Це вможливає отримання повної інформації про діяльність взаємопов'язаних центрів відповідальності незалежно від міри контролюваності окремих показників з боку керівників. Значному поширенню системи збалансованих показників буде сприяти те, що традиційна система управління, побудована на концепціях (місія, цілі, стратегії), має низку суттєвих недоліків. Одним із них є прогалина між довгостроковими цілями підприємства та поточними діями його співробітників. Зрештою, керівники не можуть забезпечити оперативний взаємозв'язок результатів поточної діяльності з довгостроковою стратегією компанії. Система збалансованих показників уможливає ефективне розв'язання цих проблем, оскільки забезпечує трансформацію бачення у стратегію; кому-

нікацію та зв'язок; бізнес-планування; посилення зворотного зв'язку та навчання стратегії. Побудова системи збалансованих показників починається з того, що керівники підприємства на підставі огляду її місії доходять спільного бачення перспектив і засобів розвитку підприємства. Після досягнення консенсусу щодо розуміння цілей і стратегій перед керівництвом підприємства постає завдання донести власне бачення до всіх співробітників підприємства. Комунікацію стратегічного бачення здійснюють шляхом запровадження спеціальних програм навчання, періодичного скликання зборів та через інформаційні системи. Метою комунікації є послідовне залучення всіх підрозділів і співробітників до процесу розроблення стратегії та збалансованих показників її досягнення. У процесі бізнес-планування узгоджують операційні, фінансові та інвестиційні плани підприємства із системою збалансованих показників. Зрештою, на підставі звітності, що містить порівняння фактичних показників зі стратегічними плановими показниками, досягається зворотний зв'язок. Аналіз відхилень дає змогу оцінити ефективність стратегії та внести корективи в майбутні стратегічні ініціативи та установки. Звітність, що використовують в системі збалансованих показників, називають картою або відомістю збалансованих показників. Зміст відомості збалансованих показників й інтерпретація відхилень залежать від обраної стратегії.

Нарешті необхідно відзначити, що для підприємств в умовах розвитку для вирішення проблем інформаційного забезпечення маркетингової діяльності, необхідно запровадження такого для нас нового обліку як маркетинговий облік та використання однієї з його складової системи стратегічного управління, що переводить місію та стратегію підприємства у комплекс інтегрованих ключових показників, а саме — систему збалансованих показників. Автор намагався говорити про головне і — наскільки дозволяв матеріал — докладно. Вважаю, що наведений матеріал викликає інтерес у читачів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Назарова К.О. Облік маркетингової діяльності у виконавців і замовників. // Світ бухгалтерського обліку. — К., 1998. — С. 43–45.
2. Назарова К.О. Облік — основа організації маркетингової діяльності торговельного підприємства // Експрес-новини: наука, техніка, виробництво. — К.: УкрІНТЕІ, — 1998. — С. 25–26.

3. Назарова К.О. Особливості контролю маркетингової діяльності торговельного підприємства // Фінанси України. – 2000. – № 6. – С. 99–107.

4. Назарова К.О. Вплив маркетингу на фінансові результати діяльності підприємств торгівлі // Фінанси України. – 2000. – № 12. – С. 117–126.

5. Петренко С.Н. Особливості організації маркетингового контролю у суспільстві з перехідною економікою // Вісник бухгалтера і аудитора України. – 2004. – № 5 – 6. – С. 46–50.

6. Примак Т.О. Інтеграція маркетингових комунікацій у діяльності підприємства на споживчому ринку України // Проблеми науки. – 2003. – № 12. – С.28–31.

УДК 631.115.17:330.145(477.73)

ВИКОРИСТАННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ ОБОРОТНИХ МАТЕРІАЛЬНИХ РЕСУРСІВ В ПРИВАТНО- ОРЕНДНИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

І. В. Тюкова, аспірант

Миколаївський державний аграрний університет

Важливою умовою успішної діяльності приватно-орендних сільськогосподарських підприємств є раціональне інвестування капіталу в оборотні засоби, що характеризується оптимальним співвідношенням їх елементів. Тому в процесі управління оборотними засобами значну увагу приділяють аналізу їх структури з метою забезпечення у майбутньому повного використання окремих їх видів і збільшення сукупної потенційної можливості генерувати прибуток підприємства.

Матеріальні оборотні ресурси мають велике значення для підприємств аграрного сектору економіки. Насіння та посадковий матеріал, корми, добрива, паливо — це те, без чого не може обійтися жодне сільськогосподарське підприємство при виробництві своєї продукції і на забезпеченість якими в першу чергу вони повинні звертати увагу.

Питання теорії і практики формування та ефективного використання оборотних засобів досліджували багато вчених: Саблук П.Т., Ковальчук Т.М., Шваб А.П., Шкарлупа А.П., серед фінансистів — Дем'яненко М.Я., Поддєрьогін А.М. та інші. Але вони розглядали оборотні засоби в сукупності, не приділяючи особливої уваги матеріальним оборотним ресурсам.

В умовах реформування в сільському господарстві України не може залишатись осторонь питання про забезпеченість підприємств матеріальними оборотними ресурсами. Відсутність глибоких і всебічних досліджень забезпеченості сільськогосподарських підприємств матеріальними оборотними ресурсами із врахуванням специфіки умов реформування в сільському господарстві зумовили вибір теми даної статті.

Дослідження проведено на приватно-орендних сільськогосподарських підприємствах Новобузького району Миколаївської області.

Приватно-орендні сільськогосподарські підприємства Новобузького району Миколаївської області — це господарства, які майже всі є прибутковими. В районі вони виробляють 75% всього обсягу сільськогосподарської продукції, загальна сума прибутку за 2003 рік становила 5514 тис. грн. І тільки одне із вісімнадцяти працюючих на даний час приватно-орендних сільськогосподарських підприємств є збитковим (ПОСП “Успіх”). Тому господарства можуть поповнювати свої насінневі фонди високоякісними сортами насіння, вносити органічні та мінеральні добрива, що призведе до збільшення урожайності сільськогосподарських культур.

При використанні матеріальних оборотних ресурсів потрібно враховувати особливості оборотних засобів, зумовлені специфікою сільськогосподарського виробництва. Велика тривалість обігу оборотних засобів, викликана тривалістю виробничого циклу, потребує авансування оборотних засобів у великих розмірах і на тривалий час. Велика нерівномірність витрат оборотних засобів і суттєва зміна їх структури по періодах року зумовлена сезонністю виробництва. Певна частина сільськогосподарської продукції не реалізується, а в натуральній формі у вигляді насіння, кормів тощо знов надходить у внутрішньогосподарський обіг [2, с.60].

Склад, структура і зміна матеріальних ресурсів характеризується натуральними, якісними і вартісними показниками. За допомогою кількісних параметрів оцінюють наявність матеріальних ресурсів, їх склад, потребу і рівень забезпеченості ними підприємства (по конкретних видах), функціональну та фізичну придатність ресурсів до використання.

Насіння та посадковий матеріал в рослинництві — одна з головних статей матеріальних витрат, що включаються до собівартості

сільськогосподарської продукції. Потреба господарства в насінні визначається на основі норми висіву на 1 га посівної площі з урахуванням страхового запасу. Норма висівання насіння значною мірою залежить від якості посівного матеріалу. Потребу по кожній культурі можна задовольнити різними сортами, які мають різні показники якості. Порівнюючи фактичну наявність насіння з потребою в ньому, визначають рівень забезпеченості ним господарства (табл.1).

Таблиця 1

**Забезпеченість насінням приватно-орендних
сільськогосподарських підприємств**

Культура	На 01.04. 2001 р.			На 01.04. 2002 р.			На 01.04. 2003 р.			На 01.04. 2004 р.		
	Потреба, ц	Наявність, ц	Рівень забезпеченості, %	Потреба, ц	Наявність, ц	Рівень забезпеченості, %	Потреба, ц	Наявність, ц	Рівень забезпеченості, %	Потреба, ц	Наявність, ц	Рівень забезпеченості, %
Ярий ячмінь	13000	12081	92,9	15210	15030	98,8	15210	17640	116	19554	19940	102
Просо	220	152	69,1	100	120	120	108	61	56,5	104	100	96,2
Гречка	552	532	96,4	305	270	88,5	828	387	46,7	195	180	92,3
Зернобобові	900	940	104,4	984	1000	101,6	1107	1413	127,6	1400	1440	102,9
Соя	170	300	176,5	70	-	-	300	555	185	224	250	111,6
Кукурудза	1420	1421	100,1	115	505	439,1	1346	652	48,4	398	400	100,5
Соняшник	570	573	100,5	532	637	119,7	872	718	82,3	690	645	93,5
Картопля	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Розглядаючи вищенаведені показники, видно, що забезпеченість насінням приватно-орендних сільськогосподарських підприємств Новобузького району Миколаївської області за останні чотири роки мало різниться. Так, на 01.04.2001 року господарства були забезпечені власним насінням зернобобових, сої, кукурудзи та соняшнику. По зернових культурах треба було використати певний відсоток купованого насіннєвого матеріалу, або в деяких випадках зменшити норму висіву насіння на 1 га, що недопустимо.

В 2002-2003 роках рівень забезпеченості насінням окремих культур недостатній.

В 2004 році рівень забезпеченості був задовільний, хоча не вистачало власного насіння проса, гречки та соняшнику відповідно на 3,8%, 7,7%, 6,5%.

Споживання палива та паливно-мастильних матеріалів усіма підприємствами та населенням Новобузького району у 2003 році склало 14639 тонн палива в умовному вимірі і збільшилось відповідно до 2002 року на 1068 тонн, або на 7,9%, а по відношенню до 2001 року — на 1109 тонн, або на 8,2%. Споживання окремих видів палива та паливно-мастильних матеріалів показано на рис. 1.

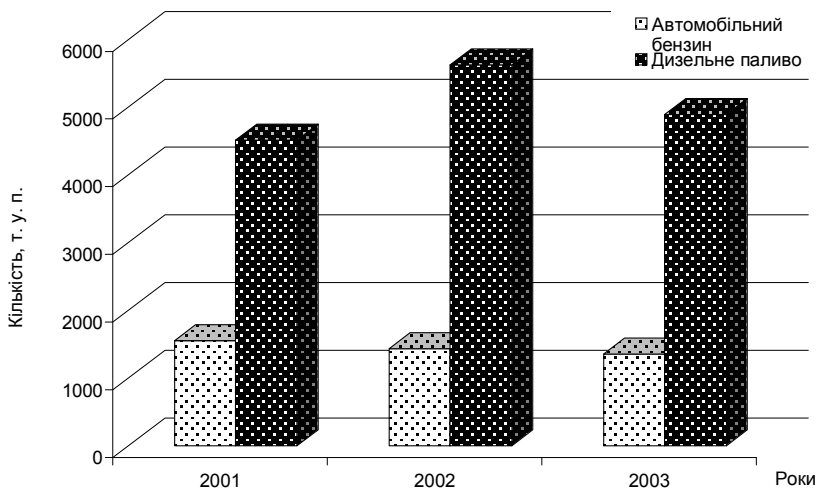

Рис.1. Споживання окремих видів палива приватно-орендними сільськогосподарськими підприємствами Новобузького району Миколаївської області

Аналізуючи рівень споживання палива по роках (рис.1.), видно, що приватно-орендні сільськогосподарські підприємства Новобузького району у 2003 році менше використали автомобільного бензину порівняно з 2002 роком на 5,5%, а з 2001 роком — на 12,7%. Що стосується дизельного пального, то використання цього виду палива по сільськогосподарським підприємствам коли-

вається. Так, у 2003 році ця сума становила 4891,7 тонн палива, що на 13,0% менше, ніж у 2002 році, але на 8,4% більше, ніж у 2001 році. Це пов'язано з тим, що все менше використовують автомобільний вантажний транспорт, замінюючи його тракторами, а також у 2002 році був збільшений обсяг робіт, пов'язаних з обробітком ґрунту, що призводить до меншого споживання автомобільного палива і зростання використання дизельного палива.

За проведеними дослідженнями виявлено, що ефективне використання оборотних матеріальних ресурсів є важливою умовою успішного господарювання будь-якого сільськогосподарського підприємства. Насіння і добрива — це такі види матеріальних ресурсів, без яких не зможе обійтися господарство при виробництві продукції і на забезпеченість якими воно повинно звернути особливу увагу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білейченко О. Г. Структура обігових коштів в умовах ринкової економіки // Фінанси України. — 2003. — №5. — С.70-72.

2. Ковальчук Т. М. Оперативний аналіз забезпечення матеріальними оборотними ресурсами сільськогосподарських підприємств // Економіка АПК. — 2001. — №11. — С. 59-64.

3. Потійко Ю. А. Формування оптимального розміщення оборотних активів суб'єктів господарювання // Фінанси України. — 2001. — №7. — С. 80-88.

УДК 657.6

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ В БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ЗАПАСИ ТА ЇХ АУДИТУ ЗГІДНО З НАЦІОНАЛЬНИМИ СТАНДАРТАМИ

*Н.В.Хомяк, кандидат економічних наук, доцент
Білоцерківський державний аграрний університет*

Аудит матеріальних ресурсів сприяє вирішенню проблем раціонального формування і використання матеріально-технічної бази,

ресурсозбереження, що позитивно впливає на ефективне ведення господарства.

Основними завданнями аудиту запасів є: виявлення законності, правильності та економічної доцільності придбання, оприбуткування, зберігання, витрачання і використання матеріальних ресурсів у процесі здійснення виробничої діяльності підприємства. У процесі перевірки виявляють факти недооприбуткування майна, виробничих запасів, продукції, некомплектні поставки техніки та обладнання, перевитрати сировини і матеріалів, псування матеріальних цінностей, втрати продукції на всіх стадіях виробничого процесу. Важливо виявляти наявність неустановленого обладнання, невикористовуваного майна, зайвих, непотрібних підприємству і не придатних для використання матеріальних цінностей. При цьому необхідно з'ясувати причини і винних осіб з визначенням суми завданого збитку та надати рекомендації щодо усунення виявлених недочетів.

Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про запаси визначено в П(С)БО 9 “Запаси”.

Згідно з цим Положенням запаси визнаються активом, якщо існує ймовірність того, що підприємство отримає в майбутньому економічні вигоди, пов'язані з їх використанням, та їх вартість може бути достовірно визначена.

Одиницею бухгалтерського обліку запасів є їх найменування або однорідна група (вид).

Придбані (отримані) або вироблені запаси зараховуються на баланс підприємства за первісною вартістю.

Первісною вартістю запасів, що придбані за плату, є собівартість запасів.

Первісною вартістю запасів, що виготовляються власними силами підприємства, визнається собівартість їх виробництва, яка визначається за Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 16 “Витрати”.

Первісною вартістю запасів, що внесені до статутного капіталу підприємства, визнається погоджена засновниками (учасниками) підприємства їх справедлива вартість.

Первісна вартість одиниці запасів, придбаних в результаті обміну на подібні запаси, дорівнює балансовій вартості переданих запасів.

Якщо балансова вартість переданих запасів перевищує їх справедливую вартість, то первісною вартістю отриманих запасів є їх справедлива вартість. Різниця між балансовою і справедливою вартістю переданих запасів включається до складу витрат звітного періоду.

Первісна вартість запасів, що придбані в обмін (або частковий обмін) на неподібні запаси, дорівнює справедливій вартості переданих запасів, збільшених (зменшених) на суму грошових коштів чи їх еквівалентів, що була передана (отримана) у процесі обміну.

При відпуску запасів у виробництво, продаж та іншому вибутті оцінка їх здійснюється за одним з таких методів:

- ідентифікованої собівартості відповідної одиниці запасів;
- середньозваженої собівартості;
- собівартості перших за часом надходження запасів (ФІФО);
- собівартості останніх за часом надходження запасів (ЛІФО);
- нормативних затрат;
- ціни продажу.

Запаси відображаються в бухгалтерському обліку і звітності за найменшою з двох оцінок: первісною вартістю або чистою вартістю реалізації.

Основними документальними джерелами перевірки матеріальних ресурсів є: дані синтетичного і аналітичного обліку по рахунках 20-28, відповідних журналів-ордерів, виробничих звітів, інвентарних карток, списків основних засобів; книги і картки складського обліку, звіти про рух матеріальних цінностей; первинна документація по оприбуткуванню і списанню матеріальних цінностей (акти приймання-передачі матеріальних цінностей, товарно-транспортні накладні, рахунки-фактури, акти на вибуття та списання матеріальних цінностей, лімітно-забірні картки, накладні, відомості дефектів та ін.); розрахунки нарахування амортизації основних засобів і нематеріальних активів; технічні паспорти, сортові свідоцтва і атестати; акти інвентаризації; статистична звітність; нормативна та нормативно-правова документація.

Аудит матеріальних ресурсів доцільно проводити в такій послідовності: зіставлення статей балансу розділу I і II активу з

Головною книгою, обстеження місць зберігання матеріальних ресурсів та їх стану на складах, у виробничих підрозділах; проведення контрольних інвентаризацій матеріальних цінностей; аналіз використання матеріальних ресурсів; документальна перевірка руху матеріальних ресурсів (оприбуткування, використання та списання); аналіз і оцінка стану обліку і внутрішньогосподарського контролю; вивчення матеріалів інвентаризації і організації роботи по відшкодуванню матеріальних збитків, розробки заходів щодо збереження майна та інших матеріальних ресурсів і ефективного їх використання.

Основна відповідальність за організацію контролю за зберіганням, надходженням і витратами матеріальних ресурсів покладається на внутрішньогосподарський контроль підприємства. Аудитори з'ясовують, як цей контроль здійснюють керівники підприємств, спеціалісти, керівники виробничих підрозділів, обліково-економічна служба, матеріально-відповідальні особи.

При проведенні аудиту використовують контрольні (вибіркові) інвентаризації по видах майна та відповідно до класифікаційних груп, по галузях і місцях зберігання та особах, відповідальних за збереження цінностей.

Потрібно простежити, чи оприбутковано виявлені під час інвентаризації лишки, чи правильно відображено в обліку нестачі. Нестачі цінностей в межах норм природних втрат списують на виробництво, а понад норму — підлягають відшкодуванню за рахунок винних осіб, якщо їх вина установлена; за рахунок прибутку в розпорядженні підприємства, якщо винна особа не установлена. При цьому особлива увага звертається на правильність застосування норм природних втрат товарно-матеріальних цінностей. Слід мати на увазі, що норми природних втрат застосовують лише при виявленні нестачі.

Для установлення своєчасності і повноти оприбуткування використовують прийоми зустрічної перевірки документів, а саме — зіставляють різні примірники документів, документи на оприбуткування продукції з дорожніми листами автомобілів, обліковими листами, записами складського обліку, реєстрів. Товарно-транспортні документи доцільно зіставити з платіжними документами і виписками банку. Таке детальне обстеження дозволяє виявити

факти не оприбуткування матеріальних цінностей, заміни дефіцитних товарів малоцінними, порушення умов договору про ціну, якість номенклатури поставок. При виявленні фактів недооприбуткування продукції та матеріальних цінностей з'ясовують причини, установлюють винних осіб і ставлять вимогу перед адміністрацією підприємства про притягнення їх до матеріальної відповідальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белару М. Новый план счетов – основа учета по национальным стандартам: Бухгалтерия 2000. Учимся работать по национальным стандартам.-К.: Софт АРТ, 2000.-72 с.
2. Білуха М.Т. Курс аудиту: Підручник.- К. Вища школа.-Знання, 1998.-574 с.
3. Білуха М.Т. Теорія фінансово-господарського контролю і аудиту: Підручник для ВУЗів.- К.: Вища школа, 1994. – 364 с.
4. Завгородний В.П. Бухгалтерский учет, контроль и аудит в системе управления предприятием.- К.: ДИ-КСИ, 1997. – 964 с.
5. Кармайкл Д.Р., Бенис М. Стандарты и нормы аудита: Пер. с англ.-М.: Аудит, Юнити, 1995.-527 с.
6. Шатковська Л.С. Аудит і аудиторська діяльність.- К.: Урожай, 1996.- 256 с.
7. Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України. Фінансова звітність за національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку. Практичний посібник. – К.: Лібра, 1999. – 336 с.

УДК 631.1:638.1

БДЖОЛИ – НЕЗАМІННА ЛАНКА В СФЕРІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

О.А.Христенко, асистент

Миколаївський державний аграрний університет

Бджільництво завжди вважалося найбільш високорентабельною галуззю сільського господарства, оскільки можна одержувати вагомі прибутки скрізь, де є медоносна рослинність. Однак, на сучасному етапі вітчизняна економічна служба практично не враховує прибутків від бджолозаплення. Вагомий внесок в дослідження цієї проблеми внесли в різні періоди Н.М.Кулагін, П.І.Прокопович, П.І.Гайдучький, П.Т.Саблук, С.А.Чехов.

Вісник аграрної науки Причорномор'я,
Випуск 2, т.2, 2004

301

<http://visnyk.mnau.edu.ua/>

Додатковий урожай, одержуваний при запиленні бджолами ентомофільних рослин, у 10-15 разів перевищує вартість продукції бджільництва. Можлива прибавка урожаю з 1 гектара посівів від запилення становить по соняшнику, гречці, гірчиці, люцерні — 40-65 %, еспарцету і буркуну — 40-130, овочах і баштанних — 30-160, цибулі на насіння — до 300. Наприклад, використання однієї сім'ї бджіл на запиленні конюшини збільшує урожайність насіння на 60-70 кг, при реалізації якого можна отримати додатково 420 грн. Цього обсягу насіння вистачить також, щоб засіяти земельний масив площею 5 га і одержати з нього 20 т сіна чи 50 т сінажу конюшини, не враховуючи отави, яку використовують для випасу худоби. Такої кількості корму достатньо для утримання 40 корів протягом одного місяця, від яких у свою чергу за цей час можна надіти близько 20 т молока.

Встановлено, що при перехресному запиленні не тільки збільшується урожай, але і значно поліпшується якість насіння і плодів, вони виростають крупніші, в них підвищується вміст білка, вуглеводів і вітамінів.

Запаси нектару визначаються за розміром площ нектароносних сільськогосподарських культур, з дерев, кущів і трав'янистої рослинності, що росте в лісах і на луках. При визначенні запасів меду враховується, що бджоли використовують близько 50% нектару, який виділяється рослинами, решта його висихає, змивається дощами і втрачається в періоди, коли бджоли не відвідують рослин, тобто значною мірою залежать від погодних умов.

Оцінка нектароносності рослин є основою здійснення заходів, спрямованих на найповніше використання медоносної бази (табл.1).

Згідно з розрахунками нектароносний баланс в 2002 році становив 65,5 кг на одну бджолосім'ю, при цьому 73,8% його становлять посіви соняшнику.

На протязі останніх років нектароносний баланс зменшувався за рахунок скорочення посівних площ основних медоносних культур (табл.2). Причому частка виходу нектару від соняшнику за 1990-2002 роки збільшилась в 1,5 рази. Проте урожайність його знизилась з 15,3 ц з 1 га в 1990 році до 10,7 ц — в 2002 році.

Таблиця 1

Нектарний баланс області у 2002 році

Культури	Площа посівів та угідь, тис. га	Нектаропро- дуктивність з 1 га, кг	Загальна кількість нектару	
			тонн	структура, %
Сади і ягідники	11,9	30	357	3,9
Горох	4,2	40	168	1,9
Гречка	11,8	50	590	6,7
Соняшник	220,3	30	6609	73,8
Баштанні культури	3,5	15	52,5	0,5
Багаторічні трави: на сіно	17,9	10	179	2,0
на насіння	1,9	100	190	2,2
Ліси	119,9	2	239,8	2,7
Чагарникові насадження	0,3	50	15	0,1
Сіножаті і пасовища	274,3	2	548,6	0,1
Всього нектару	X	X	8948,9	100
Кількість нектару на 1 бджолосім'ю	X	X	65,5	X

Таблиця 2

**Динаміка посівних площ основних медоносних культур області
(всі категорії господарств ,тис. га)**

Показники	1996 р.	1995 р.	2000 р.	2001 р.	2002 р.
Горох	62,4	36,7	3,0	2,7	4,2
Гречка	7,3	18,9	15,2	24,5	11,8
Соняшник	147,1	194,0	247,2	204,1	220,3
Баштанні культури	13,5	11,2	6,0	5,1	3,5
Багаторічні трави: на сіно	39,2	34,8	21,8	21,7	17,9
на насіння	17,2	8,7	4,1	2,5	1,9
Вихід нектару, тонн	9588,5	9619,0	9014,0	7999,5	7788,5
Частка нектару соняшнику, %	46,0	60,5	82,2	76,5	84,9

Однією з причин зниження урожайності є недостатня організаційна робота спеціалістів сільськогосподарських підприємств щодо використання бджіл для запилення сільськогосподарських культур.

Наукою і практикою встановлено різну оптимальну норму бджолосімей на гектар сільськогосподарських культур, садів та ягідників [1]. В таблиці 3 наведено розрахунки необхідної кількості бджолосімей.

Таблиця 3

**Розрахунок кількості бджолосімей, необхідних для запилення
сільськогосподарських культур (всі категорії господарств)**

Основні види сільськогосподарських культур	Оптимальна норма бджолосімей на 1га	Площа, що підлягає запиленню, тис. Га	Всього необхідно бджолосімей, тисяч штук
Сади і ягідники	2	11,9	23,8
Соняшник	0,5	220,3	110,2
Гречка	2	11,8	23,6
Овочі	0,2	18,7	3,7
Баштанні	0,3	3,5	1,1
Багаторічні трави на насіння	4	1,9	7,6
Всього необхідно	X	X	170,0
Наявність на 1.01.03р.	X	X	127,1
2003 в % до потреби	X	X	75

Дані таблиці 3 свідчать, що в 2002 році до повного запилення сільськогосподарських культур не доставало чверті бджолосімей.

Одним із шляхів сприяння розвитку бджільництва є розширення нектароносних угідь, зокрема посівів фацелії, як однієї з найбільш медоносних (до 250 кг з 1 га) культур. В минулому році в області посівів фацелії не було взагалі. Але слід зазначити, якщо кожне сільськогосподарське підприємство, яке зацікавлене в підвищенні урожайності ентомофільних культур шляхом їх запилення, буде висівати хоча б один гектар фацелії в рахунок компенсації (відшкодування) пасічникам витрат на утримання бджолосімей, нектарний баланс області буде забезпечувати одержання близько 50 кг меду на одну бджолосім'ю. Хоча закордонний досвід свідчить, що майже половину доходу бджоларі одержують саме від запилення сільськогосподарських культур.

Доцільним є також розширення посівів нектароносних рослин, які використовуються на зерно і корм худобі. Найпоширенішою серед них є суміш гороху на зерно з фацелією.

Використання нектароносних угідь, дотримуючись агротехніки обробітку ентомофільних культур, сприятиме кращому виділенню нектару, що буде залучати бджіл до квіток.

В свою чергу пасічники повинні максимально наблизити пасіку до квітучого масиву, при необхідності розбити її на точки для більш рівномірного відвідування бджолами квіток по всій площі культури, що запилюється, та впроваджувати прийоми посилення льотно-обпилювальної діяльності бджіл.

ЛІТЕРАТУРА

1. Копелькиевский Г.В. Бурмистров А.Н. Улучшение кормовой базы пчеловодства. – М.: Россельхозиздат.-1965.-168 с.
2. Сільське господарство Миколаївщини. Статистичний збірник.-Миколаїв, 2002.-180 с.
- 3.Чехов С.А. Проблеми і перспективи розвитку бджільництва в Україні // Вісник аграрної науки. -2000. - № 6. - С.79-80.

УДК 330.131:637.14

ПІДВИЩЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ У МОЛОЧНОМУ СКОТАРСТВІ

Г.В.Черевко, доктор економічних наук, професор

Т.М.Кохана

Львівський державний аграрний університет

Вступ. Підвищення ефективності молочного скотарства, як і інших галузей сільського господарства, безпосередньо пов'язане з рівнем ефективності використання ресурсів галузі. Ефективність є поняттям багатостороннім і включає в себе такі аспекти, як економічна, соціальна, екологічна, технологічна і енергетична ефективність. На сьогодні, в умовах максимальної обмеженості в енергетичних ресурсах і ресурсах взагалі, чи не найголовнішу роль відіграє якраз

Вісник аграрної науки Причорномор'я,
Випуск 2, т.2, 2004

305

<http://visnyk.mnau.edu.ua/>

енергетична ефективність виробництва продукції. В цьому плані молочне скотарство має певну специфіку, яка пов'язана з капітало-містким і енергоємним характером виробництва у цій галузі. Тим важливішим є для цієї галузі дослідження проблеми підвищення енергетичної ефективності використання наявних у ній ресурсів.

Об'єкт і методика дослідження. Об'єктом дослідження є процеси, пов'язані з використанням виробничих ресурсів у молочному скотарстві та підвищенням енергетичної ефективності їх використання. В ході проведених досліджень використано комплекс методів, що дозволило одержати результати, достатньою мірою науково обгрунтовані. Зокрема, використання монографічного методу дало можливість ознайомитись із станом справ та способами вирішення аналогічних проблем у інших країнах, вивчити праці вітчизняних та закордонних вчених, присвячені питанням раціонального використання ресурсів як в цілому у сільському господарстві, так у молочному скотарстві зокрема. Це стосується таких вчених, як Аль Сеаді Т., Борщ О., Гольм-Нільсен Й., Гаганов О., Градзюк П., Григор'єв М., Гутнік Е., Волков М., Іваненко П., Каранов Ю., Клименко В., Коврига В., Корчемний М., Косцік Б., Кошель М., Лоза А., Медведовський О., Новацький Т., Огінський А., Перебийніс В., Підлісецький Г., Руда В., Суходоля О., Федорейко В., Черевко Г., Шибанін В., Михайлов М., Щербань В., Ясеневський В. та низки інших.

Застосування методів аналізу рядів динаміки, порівнянь, статистичного групування та кореляції дозволило проаналізувати досліджуване явище в часі і в різних організаційних формах господарювання, виявити основні чинники, що впливають на енергетичну ефективність використання ресурсів у молочному скотарстві та безпосередньо при виробництві молока, визначити тісноту зв'язку між цими чинниками та рівнем енергомісткості продукції і визначити основні шляхи його зниження з метою підвищення ефективності галузі.

Постановка завдання. Виходячи з об'єктивної необхідності підвищення ефективності молочного скотарства, невідкладним завданням є дослідження можливостей покращення використання виробничих ресурсів цієї галузі. Підвищення енергетичної ефектив-

ності їх використання є вагомим чинником підвищення загальної ефективності виробництва продукції в цій галузі і функціонування її в цілому.

Одержані результати. Енергія є однією з найбільш важливих базових складових всякої продукції, послуг та життєвих потреб кожної людини [4, с.6]. Проте ефективність її використання в Україні є вкрай низькою. Енергомісткість ВВП України в 3-5 разів перевищує показники розвинутих країн, що значно обмежує конкурентоспроможність вітчизняної продукції [7, с.21-22]. Енергомісткість ВВП в Україні досягла непристойної для цивілізованої країни межі, перевищивши енергомісткість ВВП країн ЄС у 17 разів [1, с.7]. Енергомісткість сільськогосподарської продукції в Україні у кілька разів перевищує відповідні показники індустріально розвинутих країн світу, зокрема Великобританії — в 1,9 рази, Франції — в 1,8, Німеччини — в 1,5, США — в 2 рази [5, с.72-73].

Серед численних аспектів ефективності виробництва продукції вважливе місце займає енергетична його ефективність, основою якої є енергетична ефективність використання виробничих ресурсів. Методика визначення цієї енергетичної ефективності зводиться до порівняння енергетичної цінності одержуваної продукції з витратами енергії, втіленої у всіх видах ресурсів, що брали участь у виробництві цієї продукції в розмірі її спожитої величини. Таким чином, набагато розширюється поняття енергомісткості продукції, оскільки при цьому маються на увазі не лише витрати енергетичних ресурсів на виробництво продукції, а витрати всіх ресурсів на її виробництво у енергетичному вираженні. Такий підхід до оцінки ефективності виробництва продукції має ряд переваг, головними з яких є більш об'єктивне, порівняно з вартісною оцінкою, відображення рівня цієї ефективності, особливо в динаміці, оскільки одиниці енергетичної оцінки є практично стабільними, на відміну від грошових. Однак така методика не позбавлена і недоліків, головними з яких є проблеми із встановленням коефіцієнтів перерахунку різних видів ресурсів, що використовуються у виробничому процесі, у енергетичні одиниці.

Для забезпечення високого рівня ефективності виробництва сільськогосподарської продукції витрати енергії на її отримання

повинні бути у 2-3 рази менші, ніж її вміст у готовому продукті [1, с.88]. Проте розрахунки засвідчують абсолютно протилежну картину: з врахуванням по можливості всіх витрачених ресурсів у енергетичному еквіваленті на виробництво одиниці молока коефіцієнт енергетичної його ефективності у Львівській області за 1990-2002 рр. з 0,163 знизився до 0,111, тобто на 32,1%. Рівень енергетичної ефективності виробництва молока має широку амплітуду коливань по районах Львівської області — від 0,102 у Перемишлянському районі до 0,181 в Сокальському районі у 2002 р. При розрахунках коефіцієнтів енергетичної ефективності молока враховувались також витрати енергії на виробництво кормів, а не лише їх енергетична цінність. В структурі витрат енергетичних ресурсів на виробництво однієї тонни молока в господарствах досліджуваного регіону витрати енергії на виробництво кормів займають 74,2%, електроенергії — 11%, теплоенергії — 4,4%, бензину — 4,5%, дизельного палива — 5,7%. Результати розрахунку такої структури витрат енергетичних ресурсів дають змогу визначити основні напрями зниження енергомісткості молока та підвищення енергетичної ефективності його виробництва, а також встановити їх відносну вагу.

В молочному скотарстві особливо великі витрати енергії пов'язані із заготівлею, доставкою і приготуванням кормів. Вирощування 1 га багаторічних трав потребує близько 30 кг дизельного палива, а скошування і транспортування зеленої маси з цього 1 га до ферми — більше 60 кг.

Важливим напрямом підвищення енергетичної ефективності використання ресурсів у молочному скотарстві може стати економія цих ресурсів за рахунок їх раціонального використання. Розраховано, що капітальні витрати на одиницю “збереженої” енергії, наприклад, в 3-4 рази менші, ніж на одиницю генерованої [4, с.7]. А раціональне використання кормів на основі збалансованості раціону годівлі тварин може значно знизити витрати кормів з розрахунку на одиницю вироблюваної продукції за рахунок вищих темпів підвищення продуктивності тварин.

На сьогодні в структурі енергетичних ресурсів, що використовуються в молочному скотарстві, значно зростає роль так званих

нетрадиційних альтернативних поновлюваних енергії — водної, вітрової, сонячної, енергії біогазу. Біогазова технологія є одним із шляхів утилізації сільськогосподарських відходів, який дає змогу разом із розв'язанням екологічної проблеми отримувати високо-ефективні органічні добрива та енергію у вигляді біогазу [6, с.92]. Причому отримувати біогаз можна не лише при переробці відходів від сільськогосподарського виробництва, але також і з відходів спиртових заводів [2]. При цьому також вирішується низка екологічних проблем.

В Україні, як і у всіх індустріальних країнах, вітроенергетика розвивається здебільшого в напрямі створення вітроенергетичних установок великої і середньої потужності. Однак специфіка сільськогосподарського виробництва, зумовлена великими площами й незначним споживанням енергії фермерами, потребує широкомасштабного розвитку ще й “малої” вітроенергетики з установками потужністю до 20 кВт, яка, за оцінками спеціалістів, може вирішити проблему повної електрифікації всієї сільськогосподарської території України [8,с.96]. В молочному скотарстві використання такої енергетики є доцільним при організації відгінно-пасовищного утримання тварин влітку (електроогорожі культурних пасовищ) [3,С.108].

За кліматичними умовами Україна належить до регіонів із середньою інтенсивністю сонячної радіації. З урахуванням ККД сонячних установок для умов України щорічні ресурси сонячного гарячого водопостачання та опалення можуть становити до 28 кВт.год. теплової енергії на 1 м² площі сонячних колекторів. Для України найперспективнішими наразі є два основних напрями використання сонячної енергії: безпосереднє її перетворення в низькопотенційну теплову енергію без попередньої концентрації потоку сонячної радіації і безпосереднє її перетворення в електричну енергію постійного струму за допомогою фотоперетворювачів. Стимує використання геліоустановок для одержання енергії в Україні відсутність їх серійного вітчизняного виробництва.

Таким чином, всі напрями підвищення енергетичної ефективності використання ресурсів у молочному скотарстві можна класифікувати на організаційні, селекційно-племенні, енергетичні, технологічні, технічні і економічні.

Висновки. Основними шляхами підвищення енергетичної ефективності використання ресурсів у молочному скотарстві об'єктивно є: економія всіх видів ресурсів, які використовуються у цій галузі; нормування використання всіх матеріальних, в т.ч. і енергетичних ресурсів; раціональне використання виробничих ресурсів; оптимізація структури енергетичних ресурсів; розширення практики застосування у молочному скотарстві нетрадиційних відновлюваних джерел енергії; підвищення продуктивності тварин на основі оптимізації кормових раціонів і покращення годівлі; розробка і впровадження системи матеріального стимулювання за ефективне використання ресурсів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Корчемний М., Федорейко В., Щербань В. Енергозбереження в агропромисловому комплексі. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2001.- 984 с.
2. Кошель М., Каранов Ю., Руда В. та ін. Одержання біогазу з відходів спиртових заводів.//Пропозиція.-2002.-№11.- С.83-84.
3. Михайлов М. Вітроенергетичні установки малої потужності для безперебійного живлення автономних енергоспоживачів//Пропозиція.-2001.-№10.-С.106.
4. Нетрадиційні і поновлювані джерела енергії як альтернативні первинним джерелам енергії в регіоні: Матеріали II-ї науково-практичної конференції (Львів, 19.06.-20.06.2003р.)-3б. наук. статей. – Львів, ЛьвЦНТЕ, 2003.- 150с.
5. Огінський А. Основні напрями оптимізації енергоспоживання в сільському господарстві України // Економіка України. – 1998, №4.- С.72-76.
6. Світові тенденції розвитку біогазових установок//Пропозиція.-2001.- №12.-С.92-94.
7. Суходоля О. Модель системно-структурних взаємовідносин як основа прийняття рішень з формування енергоефективної економіки// Економіка України. – 2004.- №1.- С.21-26.
8. Ясенєцький В., Клименко В. Сучасне вітроенергетичне обладнання для сільськогосподарських підприємств і приватного сектора//Пропозиція.-2002.- №7.- С.96-102.

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВЕДЕННЯ ПОДАТКОВОГО ОБЛІКУ НА МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

С.В.Шевчук, викладач

Національний університет кораблебудування, м.Миколаїв

Конфлікт інтересів податкових органів та інших користувачів даними бухгалтерського обліку в частині вимог щодо деталізації та достовірності підготовки інформації, зумовлений зміною методології оподаткування, прибутку підприємств і доданої вартості та протиріччям концептуальних основ систем бухгалтерського обліку і оподаткування призвів до виникнення системи податкового обліку. Існуюча сьогодні практика ведення двох видів обліку є заплутаною та обтяжливою для платників податків, складною в адмініструванні податкових надходжень та прогнозуванні доходної частини бюджету. Причина полягає як у відмінності методології бухгалтерського та податкового обліку, так і у відсутності офіційних документів щодо інтерпретації даних бухгалтерського обліку для потреб оподаткування. Тому на сучасному етапі актуальним є питання висвітлення методичних аспектів ведення податкового обліку на підприємствах України на основі максимального використання інформаційної бази бухгалтерського обліку.

Аналіз сучасних публікацій в науково-практичній літературі свідчить про відсутність єдиного підходу до вирішення вказаної проблеми. Так, окремі фахівці пропонують вести податковий облік на синтетичних рахунках та субрахунках бухгалтерського обліку [2-5,8-11], на позабалансових рахунках бухгалтерського обліку [1] або ж в системі реєстрів бухгалтерського обліку [6,7]. Однак, більшість публікацій не враховує особливостей податкового обліку як специфічної інформаційної системи, не містять пропозицій щодо комплексного відображення всіх його об'єктів та не забезпечують зниження витрат праці, пов'язаних з обліковою роботою. Крім цього, в розглянутих джерелах не висвітлюються питання використання спеціального облікового забезпечення, яке передбачене для окремих суб'єктів господарювання, зокрема, для малих підприємств.

З урахуванням вищевикладеного метою даної статі є викладення конструктивних пропозицій щодо формування показників необхідних для складання податкової звітності в системі рахунків та реєстрів бухгалтерського обліку суб'єктів малого підприємництва, які б сприяли достовірному відображенню та накопиченню інформації про господарські факти, як для цілей фінансової звітності, та раціоналізації обліково-аналітичної праці на підприємстві в цілому. Адже, затверджені раніше Міністерством фінансів України методичні матеріали щодо бухгалтерського обліку валових доходів та валових витрат не відповідають потребам сьогодення та неузгоджені з чинною законодавчою базою.

Незважаючи на суттєві відмінності щодо методології формування показників бухгалтерського та податкового обліку, слід зазначити, що, наприклад, в основі податкового прибутку, переважно, лежать ті ж самі господарські факти, що і облікового прибутку, а більшість об'єктів податкового обліку знаходить відображення в системі рахунків бухгалтерського обліку. Саме значна схожість об'єктів обліку та процедур, їх систематичної реєстрації дозволяють запропонувати спосіб групування інформації, яка необхідна для визначення структурних елементів бази оподаткування податком на прибуток на рахунках Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, зобов'язань і господарських операцій суб'єктів малого підприємництва, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 19.04.2001р. №186. Такий підхід, в першу чергу, передбачає виділення у складі синтетичного рахунку субрахунків першого, а при необхідності — другого порядку, які б відображували структурні елементи доходів або витрат підприємства, які включаються до валових доходів або валових витрат підприємства при розрахунку оподатковуваного прибутку, а також господарські операції, які не визнаються структурними елементами об'єкта оподаткування, але відповідно до вимог чинного законодавства є об'єктами податкового контролю.

На наш погляд, методична інтеграція податкового і бухгалтерського обліку шляхом використання “спрощеного” Плану рахунків на малих підприємствах має ряд переваг: по-перше, відсутність жорстко встановлених субрахунків дає свободу вибору підприємству щодо їх

введення в свій робочий план рахунків, а по-друге, деталізації з метою оподаткування підлягає незначна кількість рахунків, що суттєво не ускладнює обліку. Так для порівняння, при використанні звичайного плану рахунків деталізації підлягають 14 синтетичних рахунків призначених для обліку доходів і витрат, які до того ж містять встановлені субрахунки, що при подальшій деталізації збільшує кількість знаків в коді рахунку. Тоді як при використанні спрощеного плану рахунків, деталізуються лише три рахунки.

Можливу деталізацію рахунків обліку витрат та доходів з метою оподаткування наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Деталізація рахунків обліку витрат та доходів "спрощеного" Плану рахунків

План рахунків		Найменування
рахунок	субрахунок	
84		Витрати операційної діяльності
	841	Валові витрати
	842	Витрати, які не включаються до складу валових витрат
85		Інші витрати
	851	Валові витрати
	852	Витрати, які не включаються до складу валових витрат
70		Доходи
	701	Валовий дохід
	702	Доходи, які не включаються до складу валових доходів

При цьому структура запропонованих субрахунків може ускладнюватися відповідно до вимог податкових реєстрів та звітності шляхом введення додаткових субрахунків з метою накопичення інформації про економічно однорідні об'єкти податкового обліку.

Однак, слід зазначити, що існуючий порядок обліку доходів в бухгалтерському обліку передбачає відображення в їх складі податку на додану вартість, тоді як в податковому обліку суми таких податків не відносяться до складу валових доходів. Як наслідок, це вимагає додаткових бухгалтерських проведення або коригування показника визнаних доходів на суму непрямих податків. Однак, таку неузгодженість між даними бухгалтерського та податкового

обліку можна легко усунути шляхом внесення змін до схеми кореспонденції рахунків (див. табл.2).

Таблиця 2

**Існуючий та альтернативний варіант відображення
в обліку валових доходів, грн.**

Зміст операції	Сума	Існуючий варіант		Альтернативний варіант	
		37	701	37	701
Відображено дохід від реалізації продукції	5000 1000	37	702	37	701
Відображено суму ПДВ	1000	702	64	37	64

При цьому, відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 15 “Доход” суми непрямих податків не визнаються доходами, а отже запропонована кореспонденція рахунків є методологічно вірною. Адже, не суперечить законодавчо-нормативним актам з питань як бухгалтерського обліку так і оподаткування.

Однак деталізація рахунків обліку доходів та витрат не дає повної інформації про валові доходи та витрати підприємства так, як в податковому обліку до валових доходів та витрат відносяться операції з постачання матеріальних цінностей та передоплат за правилом “першої події”. Тому в такому ж порядку можна ввести додаткові субрахунки для обліку валових доходів і витрат від таких господарських операцій або ж визначати розрахунковим шляхом за даними рахунків 68 “Розрахунки по іншим операціям” та 37 “Розрахунки з різними дебіторами”. Для визначення сум валових доходів та витрат, які виникають у зв’язку з правилом “першої події” по рахунку 68: від залишку на кінець по кредиту віднімають залишок на початок по кредиту і додають оборот по дебету, а по рахунку 37: від залишку на кінець по дебету віднімають залишок на початок по дебету і додають оборот по кредиту.

Узагальнюючи вище викладене, слід зазначити, що запропонований підхід дозволяє накопичувати значну частину даних податкового обліку на рахунках бухгалтерського обліку без значного ускладнення їх коду, що сприяє системному веденню податкового обліку та робить його дані більш прозорими, зменшує трудомісткість та підвищує

ефективність здійснення облікового процесу на малих підприємствах в цілому. Однак, незважаючи на це, не всі об'єкти податкового обліку знаходять своє відображення в системі рахунків бухгалтерського обліку. Як наслідок — накопичення такої інформації необхідно здійснювати в спеціально розроблених податкових реєстрах способом уніграфічного запису або ж за допомогою певних розрахунків. Тому подальше удосконалення методології та методики ведення податкового обліку, перш за все, пов'язане з реформуванням чинної системи оподаткування та її головного елементу — законодавчо-нормативної бази, шляхом усунення недоречних відмінностей між системами оподаткування та бухгалтерського обліку.

ЛІТЕРАТУРА

1. О.Адамик Способи формування в обліку податкового зобов'язання з податку на прибуток// Економіка. Фінанси. Право. - 2002. - №1. - С. 20-25.
2. Н.Алпатова Бухгалтерський облік валового доходу і валових витрат// Все про бухгалтерський облік. - 2003. - №5. - С.4-8.
3. П.М.Гарасим, А.П.Гарасим, П.Я.Хомин Податковий облік і звітність на підприємствах (єдність і розходження з національними стандартами): Монографія. - Л.: Українські технології, 2001. - 167с.
4. Т.Войтенко. Як поєднати непокєднуване, або про "точки дотику" бухгалтерського та податкового обліку // Податки та бухгалтерський облік. - 2000. - №58. - С. 39-45.
5. Е.Кушина Совмещение бухгалтерского и налогового учета //Баланс. - 1998. - №51 - С.35-42.
6. Е.Кушина Совмещение бухгалтерского и налогового учета //Баланс. - 1999. - №1 - С.45 -52.
7. А.Малышкин. Налоговый учет в регистрах бухгалтерского учета //Бухгалтерия. Право. Налоги. Консультации. - 1999. - №13. - С.80-84.
8. Р.Плисковский. А был ли мальчик или о том, как не делать двойную работу ведя налоговый учет // Бухгалтерия. - 2001. - №25/1. - С.34-38.
9. Р.Плисковский. А был ли мальчик или О том, как не делать двойную работу ведя налоговый учет // Бухгалтерия. - 2001. - №27/1. - С.42-46.
10. А.Твердомед Взаимосвязь бухгалтерского учета и налоговых расчетов// Бухгалтерия. - 2001. - №4. - С.62-66.
11. П.Хомін Облік валових витрат і доходів та ПДВ за новими рахунками// Баланс. - 2000. - №17. - С. 29-32.
12. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій суб'єкта малого підприємництва, затверджений наказом Міністерства фінансів України від 19.04.2001 р. №186.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ЯЛОВИЧНИНИ У ЧЕРКАСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Р.С.Шайко, спеціаліст з маркетингу

Уманський державний аграрний університет

Скотарство завжди було однією з провідних галузей аграрного сектора України, однак, як і у всьому агропромисловому комплексі за роки ринкових перетворень, ситуація тут надзвичайно складна: чисельність поголів'я ВРХ лише за останні 5 років (1999-2003рр.) скоротилася на 1648 тис.гол., або 31,7%. Аналогічна ситуація склалась і на Черкащині, темпи зниження поголів'я в регіоні навіть дещо вищі, ніж в середньому по Україні — за останні 5 років чисельність поголів'я великої рогатої худоби на вирощуванні та відгодівлі скоротилась на 97 тис.гол., або на 36,2% і станом на 01.01.2004 р. становила 171,2 тис.гол., що на 53 тис.гол. менше попереднього року. Ускладнює ситуацію ще й те, що відбувається скорочення маточного поголів'я.

У формуванні ринку м'ясопродукції Черкаської області, поряд зі свининою, виробництво яловичини посідає чільне місце: його частка в структурі м'ясного балансу області станом на 2002 р. складала 44,5%. Враховуючи те, що за ринкових умов господарювання товаровиробник повинен отримувати від будь-якої галузі прибуток (враховуючи державні дотації), достатній для продовження виробництва, особливої актуальності сьогодні набуває виявлення факторів, які сприяють підвищенню економічної ефективності галузі скотарства, визначення типу підприємств, у яких вирощування великої рогатої худоби приносить прибуток.

Різним аспектам розвитку та відродження галузі скотарства в Україні присвячено праці вітчизняних вчених Березівського П.С., Шкуріна Г.Т., Шарана П.І. Проте на регіональному рівні ці питання залишаються поки що недостатньо вивченими. Необхідність вирішення вказаних проблем визначає актуальність наших досліджень.

Метою даної статті є виявлення причин значного скорочення поголів'я великої рогатої худоби на вирощуванні та відгодівлі у Черкаській області, високої збитковості галузі, а також аналіз чинників, що можуть вплинути на покращення ситуації.

Головною причиною занепаду галузі в сільськогосподарських підприємствах є надзвичайно висока збитковість виробництва. Середній рівень її рівень по підприємствах області, що займалися виробництвом яловичини у 2002 р., становив 33,5%. Виробники отримали в цілому 46,7 млн. грн. збитків, із 479 сільськогосподарських підприємств, що займалися даним видом діяльності, прибуток одержали лише 51, що становить 10,6%.

Для дослідження впливу факторів на економічну ефективність виробництва яловичини у Черкаській області було відібрано 235 сільськогосподарських підприємств, які займалися виробництвом яловичини. Вибірка охопила підприємства 11 адміністративних районів. Результати групування наведено у табл.1.

Таблиця 1

Групування сільськогосподарських підприємств Черкаської області за рівнем рентабельності (збитковості) відгодівлі ВРХ, % (2002 р.)

Групи підприємств за рівнем рентабельності, %	Кількість підприємств	Структура, %	Показники				
			Рентабельність, %	Собівартість 1 ц, грн.	Ціна 1 ц, грн.	Затрати праці на 1 ц, люд.-год	Рівень товарності, %
до -20,0	167	71,7	-54,3	544,5	248,7	74,2	142,2
-20,1 - 0,0	41	17,6	-11,0	325,8	290,0	74,5	168,3
0,1 і більше	25	10,7	38,1	334,5	462,0	34,7	128,5
В середньому по сукупності	233	100,0	-32,8	449,9	302,2	65,2	144,3

Рентабельність відгодівлі великої рогатої худоби в досліджуваних підприємствах склала -32,8%, прибутковою дана галузь тваринництва була лише у 25 підприємств, що становить 10,7%. Найбільшою є I група, для підприємств якої характерними є найвища збитковість відгодівлі (-54,3%), високі затрати праці на 1 ц продукції — 74,2 люд.-год на 1 ц. За результатами групування простежується тісний взаємозв'язок між прибутковістю виробництва, собівартістю 1 ц продукції та її ціною. На відміну від галузі рослинництва, де за мінімальних витрат на 1 га можна досягти

певного рівня урожайності за рахунок природної родючості ґрунту і отримати прибуток, у тваринництві такі мінімальні затрати дозволять лише забезпечувати тварин “підтримуючим кормом”, що забезпечує лише підтримку життєдіяльності організму, не забезпечуючи отримання прибутку. Дані табл. 1 свідчать, що граничні затрати в розрахунку на 1 ц продукції, за яких досягається прибутковість виробництва, становлять 335 грн. Саме із зростанням виробничих витрат відбувається підвищення прибутковості виробництва, тому що це дає змогу виробникам досягти високих кондицій тварин, отримати вищу ціну, вищий забійний вихід та доплати за здану великовагову худобу. У цьому випадку темп зростання реалізаційної ціни перевищує темп зростання затрат на 1 ц продукції. З метою перевірки даних висновків проведено групування прибуткових підприємств із тієї ж вибірки (табл.2).

Результати групування прибуткових підприємств майже стовідсотково підтвердили результати попереднього групування. Тут також внаслідок більш високого темпу зростання ціни порівняно з собівартістю 1 ц відбувається підвищення рівня рентабельності.

Таблиця 2

Групування за рівнем рентабельності сільськогосподарських підприємств Черкаської області з прибутковим виробництвом яловичини, % (2002 р.)

Групи підприємств за рівнем рентабельності, %	Кількість підприємств	Структура, %	Показники				
			Рентабельність, %	Собівартість 1 ц, грн.	Ціна 1 ц, грн.	Затрати праці на 1 ц, люд.-год	Рівень товарності, %
до -20,0	11	40,7	3,7	320,7	332,5	41,5	110,7
-20,1 - 0,0	8	29,6	12,7	334,3	376,7	25,8	151,0
0,1 і більше	8	29,6	66,9	239,6	399,8	51,5	93,6
В середньому по сукупності	27	100,0	14,4	319,8	365,7	35,2	128,1

Дані табл.1 та табл.2 показують, що значний вплив на ефективність виробництва яловичини має рівень товарності. Той факт, що у третій групі підприємств (табл. 1 і 2) рівень товарності був

найнижчий — відповідно 128,5% та 93,6%, доводить, що виведення галузі на прибутковий рівень допоможе запобігти скороченню поголів'я худоби. Тобто, задіяння важелів державного регулювання поряд зі стимулюванням підприємств щодо зростання продуктивності тварин дозволить уникнути надмірного скорочення поголів'я та зберегти на майбутнє наявний потенціал.

В останні роки проводиться широкомасштабне скорочення поголів'я худоби, це явище відбувається в усіх регіонах України. У зв'язку з низькою ефективністю відгодівлі тварин, необхідністю проведення поточних розрахунків з постачальниками, погашення кредитів банків керівники підприємств приймають рішення про реалізацію як відгодівельного поголів'я великої рогатої худоби, так і основного стада. У середньому по досліджуваній сукупності реалізовано у живій вазі худоби на 44,3% більше, ніж вирощено (табл.1), тобто лише за 2002 р. по Черкаській області чисельність великої рогатої худоби на відгодівлі скоротилась майже у 1,5 рази.

Поглиблення концентрації виробництва яловичини є важливим чинником підвищення ефективності галузі. Адже зростання обсягів виробництва в розрахунку на 1 підприємство дозволить зекономити кошти, робочий час, витрати кормів, ефективніше використовувати обладнання та техніку. Це сприятиме зниженню собівартості продукції та скороченню затрат праці. Виявлення взаємозв'язку між обсягом виробництва яловичини на 1 підприємство та показниками ефективності виробництва, за даними 225 підприємств, встановлювалося на основі багатофакторної кореляційної моделі.

Рівняння регресії має вигляд:

$$y = 810,7 - 0,013x_1 - 0,942x_2 + 1,791x_3 - 0,223x_4,$$

де y — виробництво яловичини на 1 підприємство, ц;

x_1 — виробнича собівартість 1 ц, грн.;

x_2 — затрати праці на 1 ц, люд.-год.;

x_3 — рівень рентабельності, %;

x_4 — частка реалізованої продукції до виробленої, %.

Коефіцієнт кореляції становить $R=0,706$, детермінації $R_2=0,498$, що свідчить про наявність тісного кореляційного зв'язку між факторами. Розраховані коефіцієнти еластичності факторів E_1

$= -0,02$, $E_2 = -0,21$, $E_3 = 0,21$, $E_4 = -0,11$ показують, що найбільший вплив на обсяг виробництва мають затрати праці на 1 ц та рентабельність виробництва. Від'ємне значення коефіцієнта регресії $-0,223$ при факторі x_4 підтверджує, що крупнотоварні підприємства мають меншу тенденцію до скорочення поголів'я.

Таким чином, крупнотоварне виробництво яловичини має відчутну перевагу над середніми за розміром та невеликими фермами за рахунок зниження собівартості, вищої ціни реалізації. У зв'язку з вищим відсотком товарності поголів'я у середніх та невеликих фермах подальше призупинення скорочення поголів'я, а потім його збільшення з метою повного забезпечення населення області яловичиною у наступні декілька років можливе лише за рахунок саме крупнотоварних ферм.

ЛІТЕРАТУРА

1. Березівський П.С. Ефективність виробництва і формування ринку продукції скотарства в Карпатському регіоні. – Львів: Українські технології, 1998. – 256 с.
2. Статистика АПК // Агросвіт. – 2004. – №2. – С. 18.
3. Шкурін Г.Т., Шаран П.І. Копитець Н.Г., Клименко. Перспективи розвитку м'ясного скотарства // Економіка АПК. – 2002. – №10. – С.32-37.

УДК 631.15.631.145

РЕФОРМУВАННЯ В АПК – СТРАТЕГІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ ДЕРЖАВИ

О.В.Шабінський

Академія митної служби України, м.Дніпропетровськ

В даний час у науковій літературі й офіційних документах ще не вироблено єдиного розуміння і достатньої чіткості у визначенні терміна “продовольча безпека” та економічна безпека АПК.

З позиції геополітичної стратегії і процесів глобалізації важливо уявляти механізм взаємодії внутрішніх і зовнішніх загроз щодо

економічної безпеки галузі. Загрози щодо економічної безпеки взагалі — це нездатність країни до самозбереження і саморозвитку, слабкість інноваційного фактора, неефективність системи державного регулювання економіки, невміння встановлювати оптимальний баланс інтересів і використовувати досвід розв'язання соціальних протиріч і конфліктів. Подолання названих загроз це в кінцевому рахунку і є зміст загального реформування АПК нашої країни.

Вказані проблеми знаходили своє рішення у роботах Пастернак-Таранушенко Г.А.[1], Мунтіяна В.І.[2], Хохлова Н.В.[3] та ін. Найбільшою мірою тут досліджувались питання щодо управління ризиком та загрозами стосовно економічної безпеки України, аналізувалися питання щодо сучасної аграрної політики України на всіх рівнях, у тому числі і на мікроекономічному. Щодо проблем впливу ринкового реформування на продовольчу безпеку та економічну безпеку аграрної галузі то вони, на жаль, розглядалися недостатньо. Наша робота пов'язана з розкриттям саме цих питань.

Продовольча безпека — частина концепції міжнародної економічної безпеки, що припускає перебування колективних за формою і конструктивних за змістом способів і механізмів рішення виникаючих економічних конфліктів і протиріч, що нагромадилися, структурних диспропорцій і проблем.

Нестабільність і непередбачуваність розвитку в сьогоdnішній Україні торгово-економічних, науково-технічних, валютно-фінансових і інших відносин може призвести до збільшення кризових явищ, яким вже піддано окремі сфери і регіони, особливо при вирішенні проблем, пов'язаних із продовольчою безпекою [4].

Вирішення продовольчої проблеми в Україні є важливою умовою створення атмосфери стабільності і благополуччя в країні, гарантією ефективності її економіки. Необхідно також підкреслити, що ця проблема, як складова частина проблеми соціально-економічної, тісно пов'язана з ростом населення, загостренням екологічних процесів.

Головна проблема даної публікації — аналіз стану та перспектив забезпечення економічної безпеки АПК за допомогою реформування галузі, оскільки на сучасному етапі входження України в ринок проблема безпеки АПК виявляється особливо гостро і суперечливо. Безперервному зниженню ефективності АПК Украї-

ни сприяють низький технічний потенціал у сільськогосподарському виробництві, гостра недостача сучасних технологій, зниження родючості ґрунтів, тяжкий стан насінництва і племінної справи. Особливо негативні наслідки для ефективності АПК має відтік із продовольчої галузі кваліфікованих кадрів. Зазначені диспропорції загострюють ряд проблем АПК, і без того невіршених, переводять їх у русло політичних баталій різних партій і рухів, включаючи структури державної влади.

Досягнення мети — теоретичного обґрунтування концепції національної економічної безпеки АПК — варто розглядати в тісному ув'язуванні з розв'язанням наступних задач статті — по-перше, аналізом проведення в даний час в Україні реформ в агропромисловому секторі, по-друге, дослідження економічної безпеки галузі у взаємозв'язку з механізмом рішення економічної безпеки взагалі.

Поряд з розвитком різноманітних форм господарювання, одержанням економічної свободи при виборі постачальників і покупців продуктів харчування були ослаблені найважливіші важелі впливу в цілому на економічний механізм АПК. Однією з основних причин цього з'явилося ослаблення впливу держави на регулювання процесу виробництва [5].

На рівні державного субсидування сільського господарства наочно виявляються розходження в підходах і принципах аграрної політики в Україні і в інших країнах. За кордоном великомасштабне фінансування сільського господарства є похідним основного принципу аграрної політики — протекціонізму. Саме протекціонізм має на меті збереження економічної безпеки АПК країни, сприяє підтримці зовнішньоторговельного балансу продовольства, надає пряму підтримку розвитку національного сектора сільськогосподарського і продовольчого розвитку.

Досвід показав, що спочатку лібералізація і приватизація секторів, пов'язаних з виробництвом і розподілом, часто ведуть до серйозного скорочення обсягів виробництва і не дають рости конкуренції. Скорочення обсягу виробництва пов'язане з тим, що погано розвинуті структури в цій частині маркетингової мережі навряд чи можуть швидко замінити державні структури, що існують тут давно і мають великий досвід роботи. Відсутність конку-

ренції відбувається через те, що державна монополія замінюється приватною, а подібна зміна прав власності веде лише до зміни одержувачів монопольних прибутків [6].

Фактично, проблема забезпечення споживача продуктами харчування, тобто забезпечення його різною кількістю окремих продуктів, пропонуваних у роздрібній торгівлі і за роздрібними цінами, є вкрай складною, тому що її вирішення залежить від багатьох перемінних, серед яких основною є урядова політика в цій області. Макроекономічна політика, торговельна політика, фінансова політика, політика підтримки аграрного сектора і будь-які інші заходи державного регулювання, що впливають на розвиток харчової промисловості і продовольчої розподільної системи, — усе це впливає на пропозицію продуктів харчування, особливо на рівні роздрібною торгівлі.

Слабкою ділянкою аграрних перетворень в Україні залишається реформування кредитної сфери. Фінансова нестабільність аграрного сектора є гальмом його відновлення, що істотно впливає на забезпечення економічної безпеки АПК. При вирішенні проблеми забезпечення населення продуктами харчування саме реформування системи кредитування є одним з факторів виходу сектора з фінансової кризи. Незважаючи на те, що український уряд почав ряд заходів для часткового вирішення цієї непростой проблеми, розв'язати її в повному обсязі поки не вдається. Основним способом для її вирішення залишається надання державних інвестиційних кредитів. Інструментами здійснення державних інвестицій стають державні цільові програми і система конкурсів. У цьому питанні величезна роль належить механізму розподілу державних інвестиційних ресурсів, наданих як на безповоротній основі, так і на возвратній основі.

З урахуванням інтересів національної економічної безпеки і соціально-політичної стабільності в суспільстві продовольчий і аграрний комплекси в Україні варто вважати стратегічно важливими галузями економіки. Як першорядні ініціативи в цьому напрямку варто розглядати створення в агропродовольчій сфері економіки умов для господарювання і підприємницької стабільності, при яких були б створені всі необхідні передумови по забезпеченню державної підтримки аграрного і продовольчого секторів економіки. При цьому зусилля держави варто направляти на фінансування й освоєння

перспективних технологій і розробку фундаментальних досліджень в області агробізнесу. Виникає необхідність розробки концепції створення в країні продовольчого стратегічного резерву, для того щоб гарантувати населенню забезпеченість основними продуктами харчування, що особливо важливо для незаможних верств.

Не викликає сумнівів необхідність створення механізму розвитку збалансованого продовольчого господарства, що забезпечить не тільки соціальну стабільність, але й економічну незалежність суспільства. Реалізація цих пропозицій припускає виробити комплекс засобів, серед яких, на наш погляд, першочергову увагу варто приділити наступним: зовнішньоторговельному регулюванню, участі України в діяльності міжурядових і міжнародних організацій, що займаються питаннями продовольства [7].

Зазначені прогресивні підходи повинні базуватися на перегляді основних економічних і соціальних орієнтирів з урахуванням механізму ринкового регулювання. Досягнення національної безпеки в продовольчій сфері вимагає, щоб державна політика гарантувала забезпечення продовольством населення, не допускала випадків недоїдання й остаточно ліквідувала голод, створила умови для нормального, тривалого життя.

Розробка рекомендацій з розвитку і формування економічного механізму продовольчої безпеки України в умовах ринкових відносин є вкрай актуальною. Необхідно докласти зусилля, щоб ефективніше задіяти наявні потенційні можливості агропродовольчого сектора країни і сприяти розробці засобів, спрямованих на широке використання ринкового механізму для практичного рішення питання економічної безпеки АПК.

Продовольче питання найближчим часом буде залишатися пріоритетним в економічній програмі України. Зменшення гостроти дефіциту продовольства буде сприяти не тільки зниженню соціальної нестабільності в суспільстві, але і, безсумнівно, допоможе рішення ряду важливих питань національної безпеки і соціально-економічного розвитку. У свою чергу, забезпечення продовольчої безпеки і зростання виробництва продовольства приведе до зміцнення продовольчої незалежності України, а їхня гарантованість — застава авторитету держави на міжнародній арені.

Продовольча безпека — це забезпечена відповідними ресурсами, потенціалом і гарантіями здатність держави поза залежністю від зовнішніх і внутрішніх умов (погроз) задовольнити потреби населення країни в цілому і кожного громадянина окремо в продуктах харчування, питній воді й іншими харчовими продуктами в обсягах, якості й асортименті, необхідних і достатніх для фізичного і соціального розвитку особистості, забезпечення здоров'я і розширеного відтворення народонаселення [8].

Продовольча стратегія щодо економічної безпеки АПК будь-якої держави заключається в досягненні оптимальної для національних умов комбінації політичних, економічних, соціальних, культурних, психологічних і інших факторів, спрямованих на найбільш повне постачання населення продуктами харчування, виходячи з медичних норм споживання.

Загалом, роблячи висновок, можна стверджувати, що економічна безпека АПК України — це в кінцевому рахунку забезпеченість ресурсами для виробництва, продовольча насиченість і збалансоване харчування населення. Розгляд проблеми економічної безпеки АПК України в контексті загальної економічної безпеки є актуальною темою сьогодення, тому що в ній концентруються вузлові напрямки аграрної політики й економічної реформи в нових умовах формування ринкових відносин. У цьому процесі реформування відбито реальні тенденції розвитку сільськогосподарського виробництва, стан ринку і положення на ньому споживачів, визначаються ступінь інтеграції і залежності від світового ринку продовольства, використовується механізм державної стратегії з обліком внутрішніх і зовнішніх факторів з метою створення найважливішої системи життєзабезпечення — продовольчої безпеки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пастернак-Таранушенко Г.А. Економічна безпека держави. Статика процесу забезпечення / За ред. проф. Б. Кравченка. — К.: Кондор, 2002. — 302 с.
2. Мунтіян В.І. Економічна безпека України: Монографія. — К.: КВІУ, 1999. — 462 с.
3. Хохлов Н.В. Управление риском. — М.: ШНИТИ, 1999. — 239 с.
4. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку: Інформаційно-аналітичний збірник / ІАЄУААН. — Вип. 4. — К., 2000. — 340 с.
5. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: Підручник / — ІЗМН. — К., 1996. — 512 с.

6. Гусаков В.Г. Продовольственная безопасность. Стратегия, проблемы, решения // Белорус. экон. жур. – 2000. – №2. – С.11-20.

7. Андрійчук В.Г., Власюк О.С., Мокій А.І., Титаренко В.П. Розвиток зовнішньої торгівлі України та її економічна безпека. – К.: НІСД, 1996. – 148 с.

8. Береза І.В. Економічна безпека АПК та зовнішньоекономічна діяльність. Автореф. дис. канд. ек. наук. – К., І.Е. НАНУ, 2000. – 20 с.

УДК 338.436:631.151.6:301(477)

СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ АПК УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ

О.М.Яценко

Державний агроекологічний університет, м. Житомир

Постановка та стан вивчення проблеми. На сьогодні до базових пріоритетів зовнішньоекономічної політики України належить набуття асоційованого, а у перспективі і повного членства в Європейському Союзі. Стратегія розвитку України не може бути сформована без повного врахування чинників силової глобалізації і глобальної інтеграції, які справлятимуть вирішальний вплив на життя нації. При цьому пріоритет неодмінно має надаватися внутрішнім процесам, внутрішній інтеграції економіки і суспільства, інтравертивному характерові політики заради облаштованості України в нових історичних умовах. Виникає суперечність між інтравертивним і екстравертивним напрямками національної стратегії. Вихід тут тільки один. Внутрішня стратегія і політика України мають бути глобально орієнтованими — конкурентоспроможними й ефективними, з точки зору протидії новим руйнівним впливам глобалізації, і прагматичними, з точки зору використання нових можливостей та переваг, які вона приносить [3].

З метою прискорення структурних перетворень в державі для зміцнення її ролі у світовій економіці був проголошений курс на європейську інтеграцію Президентом України в Посланні до Верховної Ради України "Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки "Європейський вибір" [5].

Дослідженнями інтеграційних процесів, досягнень у галузі аграрної політики, структурним реформуванням та соціально-економічними проблемами займаються такі науковці, як Гаске О., Терреноар А., Нафіліан Ж., Хен К., Каруи Л., Коломбель І., Лімузан П., Ро Ж., Савельєва Є., Березюк., Ковальчук В., Клочко В., Каблук П., Румянцев А., Гаврилюк О., Білорус О., Долішній М., Білик Ю., Юрчишин В., Шведов В. та інші.

Метою даного дослідження є вивчення соціальних проблем АПК України в умовах євроінтеграційної орієнтації.

Об'єкт і методика дослідження. Об'єктом дослідження виступає процес становлення соціальної інфраструктури села. За допомогою монографічного методу, який пропонують використати Попович І. та Мармоза А. [10,7], були вивчені праці науковців і визначені соціальні передумови АПК України в умовах євроінтеграційної орієнтації; абстрактно-логічний метод, необхідний для теоретичного обґрунтування соціально-економічних проблем села в умовах ринкової трансформації аграрного сектора, даний метод визначений в працях Поповича І. та Андрійчука В. [10,1]; при використанні статистично-економічного методу Тринька Р. [12], були проаналізовані основні показники сучасного стану.

Результати досліджень. В економічному механізмі регулювання розвитку соціальної сфери села значну роль відіграють прогностичні розрахунки, визначення пріоритетних напрямів соціального розвитку села, дотримання принципових положень Закону України “Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві”, проекту “Національної програми розвитку агропромислового виробництва і соціального відродження села на 1999-2010 роки”.

Соціальне становище та самопочуття сільського населення є одним з показників соціального успіху суспільства та суттєво залежить від можливостей реалізації потенціалу молодого сільського покоління і задоволення потреб в різних сферах життя. Сільське населення знаходиться у складній ситуації, коли за умов стрімкого розвитку інформаційних потоків, зростання життєвих потреб та обмежених можливостей, матеріальних умов у більшості людей формується “комплекс незадоволеності”.

Україна характеризується низьким рівнем конкурентоздатності і продукції, недостатнім обсягом інвестицій, низьким рівнем залучення економіки до міжнародного поділу праці, дешевизною робочої сили. З цієї позиції український ринок праці є надзвичайно привабливою нішею для реалізації панівних амбіцій міжнародного капіталу [4]. Нині все частіше виникають побоювання з того приводу, що український внутрішній ринок може стати чимось на зразок second-hand в європейському масштабі. Україна цікавить Європу більше, ніж ринок “другосортних” товарів [13].

Відповідно до нової концепції розвитку людини, сформульованої в межах Програми розвитку Організації Об’єднаних Націй (ПРООН), жодна країна не може здійснити структурних перетворень в економіці без підвищення рівня базової освіти. Підтвердженням цього є добре відомі зв’язки між освітою і продуктивністю праці, між освітою батьків і успішністю дітей. Якщо державні органи цього не забезпечують, унеможлиблюється стійке зростання економіки.

У колишньому СРСР, якщо зіставити інтелектуальний потенціал за показником підготовки докторів і кандидатів наук на 10 тис. населення, то наприкінці 80-х років в Україні він становив відповідно 1,3 і 14, а в СРСР — 1,8 і 18, у Російській Федерації — 2,3 і 21 [8]. Україна в 90-х рр. минулого століття за індексом людського розвитку, складовою якого є освітній рівень населення, доход та економічне зростання, перемістилася з вищої групи країн до середньої, з 33 на 74 місце у світі. У той же час індекс рівня освіти є достатньо високим — 0,92 (15-16 місце у світі) [9]. Отож освітній потенціал країни має стати запорукою економічного і людського розвитку, особливо в галузі АПК.

В останні роки уповільнилася розбудова соціальної сфери села, яка значною мірою визначається рівнем розвитку та ефективністю функціонування соціальної інфраструктури. Загальний обсяг капітальних вкладень у соціальну інфраструктуру села за 1990-1999рр. зменшився майже у 8,9 рази. В сільській місцевості будівництво житла у 1998р. зменшилось у 2,9 рази порівняно з 1990р., загальноосвітніх шкіл — у 5,2 рази, лікарень — у 8 разів, амбулаторно-поліклінічних закладів — більш як у 11 разів.

Відсутність ефективної політики народонаселення в Україні, незадовільні умови праці та побуту значно ускладнюють демографічну ситуацію. За період 1990-1999рр. загальні демографічні втрати України досягли 3,4 млн. чол., у тому числі через підвищення показника смертності чисельність населення скоротилась на 1,2 млн. чол., а за рахунок зниження народжуваності — на 2,4 млн. чол. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) здоров'я людини лише на 10% залежить від якості медичного обслуговування, на 40% від способу її життя. Головним же чином (50%) здоров'я і довголіття залежить від соціальних умов.

Внаслідок зменшення народжуваності та збільшення смертності посилюється процес депопуляції сільського населення. Розпочався він ще у 1979 р., але до 1990 р. природне скорочення населення було порівняно невеликим — 30-40 тис. на рік. У 1999 р. воно сягнуло вже 142 тис., тобто зросло проти 1990 р. у 2,5 раза, а в найближчі роки слід очікувати його збільшення до 200 тис. Таким чином, у наступні п'ять років чисельність сільського населення може зменшитися від депопуляції на мільйон чоловік. Погіршує демографічну ситуацію і якісна нерівноцінність мігрантів, які залишають село і прибувають у сільську місцевість. Серед останніх переважають люди старших вікових груп, а серед мігрантів із села — особи активного працездатного віку. Показники захворюваності і смертності у сільській місцевості значно вищі, ніж у містах; десятки тисяч сільських дітей шкільного віку не навчаються, а дошкільні заклади відвідує лише 20% дітей. Скорочення населення спричиняє обезлюднення та відмирання сіл. У 90-і роки знято з обліку й об'єднано з іншими понад 300 сільських населених пунктів. Тільки за 1999 р. поселенська мережа скоротилась на 36 сіл. Близько 8 тис. деградуючих сільських поселень втратили можливість самовідтворення і понад 120 районів охоплено демографічною та поселенською кризою. Відмирання деградуючих поселень завдасть непоправної шкоди аграрному сектору, призведе до формування зон суцільної незаселеності в сільській місцевості.

Побутове обслуговування на селі не можна вважати внутрішньою справою окремого населеного пункту чи, як це було раніше, сільськогосподарського підприємства. Стабільність й ефек-

тивність діяльності цієї служби у перехідний період пов'язані з налагодженням зв'язків з постачальниками або спорідненими підприємствами по ремонту обладнання, спеціалізованими кооперативами або малими підприємствами, а також з взаємодопомогою і взаємопідтримкою.

Міжнародний досвід свідчить, що у програмах розвитку сільських територій будівництво систем водопостачання, каналізації, електрифікації та зв'язку, а також функціонування транспортної інфраструктури здійснюється за рахунок єдиного джерела — бюджетних асигнувань [11].

Перехід до ринкових відносин створює передумови для розвитку підприємницької діяльності в агропромисловому комплексі. Процеси, що відбуваються у виробничій сфері сільського господарства, впливають на діяльність підприємств сільської соціальної інфраструктури. Ефективність реформ не відповідає очікуваним результатам. І саме на даній основі відбувається зменшення обсягів сільськогосподарської продукції, скорочення сфери прикладання аграрної праці (приховане безробіття), зниження життєвого рівня сільського населення, різке погіршення їх здоров'я та якісних параметрів трудового потенціалу. Триває занепад села, закриваються соціальні об'єкти, внаслідок чого погіршуються умови проживання сільських жителів. Змінюється статеві-вікова структура сільського населення, посилюється інтенсивність процесів депопуляції, скорочується природний рух, зростає нераціональна міграція. Важка фізична праця, незадовільні умови на робочих місцях, символічна оплата праці перетворили працівників аграрного сектора на безоплатних годувальників суспільства, а сільське населення — на демографічного донора. Якщо не вжити дійових заходів, ймовірні такі соціальні наслідки:

- виробництво сільськогосподарської продукції зупиниться на рівні самозабезпечення (натурального виробництва), що у свою чергу спричинить зменшення кількості робочих місць, погіршення умов життя на селі;
- пошук шляхів і способів ефективного розвитку сільського господарства вимагає зваженого та ретельного підходу до земельно-орендних відносин. Передача земель сільськогоспо-

дарського призначення структурам, які створюються у містах і селищах міського типу, є безперспективною. Тобто на селі повинен бути справжній власник і повноцінний господар землі;

- незадовільні соціальні умови проживання на селі створюють передумови наростання міграційного руху працездатного населення із сільської місцевості. Це значно скоротить кількість сімей, які ведуть особисте підсобне господарство, що у свою чергу впливатиме на зниження виробництва сільськогосподарської продукції та продовольчої безпеки;
- падіння життєвого рівня сільських жителів до критичного через закриття підприємств і закладів соціальної інфраструктури, різке зниження величини реальної заробітної плати та пенсій (зубожіння населення) негативно позначається на процесах відтворення робочої сили на селі.

Висновки. Отже, для того щоб запобігти наростанню кризових явищ в АПК необхідне комплексне здійснення аграрних перетворень, посилення державного регулювання шляхом реформування економічних відносин в агропромисловому комплексі, у соціальній сфері села, нарощуванні обсягів виробництва сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки, забезпечення робочими місцями (у виробничій та соціальній сферах), сприяння відродженню самобутності українського села, відтворення і збагачення його духовних надбань.

Незмінно ускладнюються проблеми людини, людського розвитку, якості життя. Особистість стає “людиною світу”. Західний ліберальний індивідуалізм зазнає краху. Декларовані постулати про те, що саме людина самодостатня має бути поставлена в центр розвитку як вища соціальна цінність, руйнуються цинізмом глобальних корпорацій, для котрих їхні власні інтереси — понад усе. Вони створюють спеціальні технології маніпулювання людиною, її потребами, свідомістю, поведінкою. Свободу людини, її громадянський суверенітет і рівність з урядом та державою глобальні корпорації де-факто не визнають, як не визнають вони і суверенітет слабких та бідних націй-держав. Прямуючи до своєї мети, глобальні корпорації руйнують соціальні програми, перешкоджаючи соціалізації розвитку [2].

Незважаючи на важкий стан економіки та соціальної сфери, Україна спроможна самостійно прогнати себе і подолати кризові явища, маючи для цього достатні ресурси (людський, природний і технічний потенціали). Для цього потрібна система радикальних заходів з наведення порядку у країні та з поглиблення реформ, які мають бути спрямовані на зростання матеріального виробництва, зниження затрат і цін, підвищення добробуту народу. Але насамперед потрібно звільнитися від необґрунтованих ілюзій, боцімто Захід допоможе нам створити високоорганізовану ринкову економіку, а ринок сам усе налагодить і відрегулює. Найреальніший для нас шлях — це орієнтація на власні сили, формування внутрішнього ринку завдяки розвитку власного виробництва.

Перспективи подальших досліджень. Міжнародний досвід переконує в тому, що кризи економіки, викликані тими чи іншими лихами, цілком можна здолати, коли для цього використовуються науково обґрунтовані методи. Так, за 10 років по закінченні Другої світової війни Федеративна Республіка Німеччина, формуючи соціально орієнтовану ринкову економіку, не тільки відновила господарство, а й увійшла в коло розвинутих країн Європи. “Батько” західнонімецьких реформ Л.Ерхард створював ринкову економіку на базі зростання продуктивності праці, зниження цін, підвищення реальної заробітної плати, розглядаючи ринок як засіб для досягнення соціальних цілей. Вільна приватна ініціатива і конкуренція поєднувалися з активною роллю держави в господарському житті країни. Досягнуті країною в ході повоєнних реформ результати заслуговують якнайпильнішого вивчення [6].

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: Підручник. — 2-ге вид., дооп. і перероб. — К.: КНЕУ, 2002. — 624 с.
2. Белорус О. Глобализация и социальная судьба глобального человека в XXI столетии // Економічний часопис. — 2000. — №3. — С.13
3. Білорус О. Імперативи стратегії розвитку України в умовах глобалізації // Економіка України. — 2001. — №11. — С.4,7
4. Долішній., Садова У., Семів Л. Глобалізація та її регіональні виміри // Регіональна економіка. — 2002. — №3. — С.18-19
5. Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки. Послання Президента України до Верховної Ради України. — Донецьк: Економіст, 2002, — №5. — С. 20-30

6. Ігольников А., Коровіна З. Шляхи подолання кризових явищ в економіці України // Економіка України. -2002. -№12. – С.52-53

7. Мармоза А.Т. Практикум з теорії статистики. – К.: Ельга, Ніка-Центр, 2003. – 344 с.

8. Мочерний. С. В. Економічна теорія. – К.: Академія, 2002, – С. 656.

9. Освіта молоді: об'єктивні показники та суб'єктивні оцінки. Нове покоління України (1991-2001 роки): Щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2001.). – К.: Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2002. -211с.

10. Попович И.В. Методика экономических исследований в сельском хозяйстве: Учеб. пособие для студентов с.-х. вузов по экон. спец. – 4-е изд., перераб.-М.: Экономика, 1982. – 216 с.

11. Реформування соціальної сфери села: організаційно-методичні засади. / за ред. Саблука П. Т. – К.: ІАЕ УААН, 2000. – 475с.

12. Тринько Р.І. Методика економічних досліджень. – Львів, 1999.- 356 с.

13. Шабінський О. Євроінтеграція України та економічна безпека //Вісник Академії митної служби України. -2003. – №1. – С.3

УДК 631.81:658

РОЗВИТОК ХІМІЗАЦІЇ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА І УКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ АГРОХІМІЧНИХ СЕРВІСНИХ ФОРМУВАНЬ

Т.В.Апостолова, асистент

Миколаївський державний аграрний університет

Необхідною умовою створення економічно доцільного та екологічного безпечного застосування засобів хімізації є укріплення та удосконалення матеріально-технічної бази агрохімічних сервісних формувань. Насамперед це стосується складського господарства, машин для внесення засобів хімізації тощо. Слід вказати, що в результаті низької забезпеченості обприскувачами, обпилювачами та агрегатами для приготування робочих сумішей не вдається своєчасно та якісно провадити захисні заходи, використовувати прогресивні способи застосування пестицидів.

Проблемами зміцнення матеріально-технічної бази підприємств аграрного сервісу займалося багато вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких Л.Державін, П.Гайдуцький, М.Лобас,

П.Мосіюк, Г.Підлісецький, Г.Павлова, В.Прошляков та інші. Але по агрохімічним формуванням є ще багато невирішених питань.

Склад та розміри матеріально-технічної бази залежать як від зон обслуговування, так і запланованого рівня хімізації. Тому в кожному окремому випадку важливо як можна точніше визначити потребу в добривах. Зокрема, ступінь забезпеченості потреб аграрних підприємств Миколаївської області мінеральними добривами в цілому за період 2001-2003 років не задовольнявся навіть на половину. За попередніми даними, ця ситуація дещо поліпшиться у 2004 році, коли рівень забезпеченості цими видами засобів планується довести до 67,2 відсотка. Особливо критичною є ситуація із застосуванням калійних та фосфорних добрив. Але сподіваємося, що запроваджений у 2004 році механізм компенсації вартості мінеральних добрив позитивно вплине на ситуацію.

Складною є ситуація і з забезпеченням аграрних формувань засобами захисту рослин, адже рівень забезпеченості препаратами у 2001 та 2002 роках був катастрофічно низьким і становив відповідно 16,2 та 29,3 відсотка відповідно. Ситуація суттєво поліпшилась у 2003 році, коли потреба в хімічних препаратах була задоволена на 83,8%.

Враховуючи сучасну купівельну спроможність аграрного сектору, потребу в добривах та засобах захисту рослин нині доцільно розраховувати таким чином, щоб забезпечити внесення помірних та невисоких доз під основні пріоритетні культури. Виходячи з неоднакових фінансових можливостей господарств, ПТЦ “Облдержродючість” розробляє усереднені дози добрив на оптимальну (100-відсоткову) та помірну (30-40-відсоткову) забезпеченість сільськогосподарських культур добривами в польових сівоzmінах для зони південних чорноземів та темно каштанових ґрунтів — на півдні та для зони більш родючих і вологозабезпечених звичайних чорноземів — північної та північно-західної частин області. Це дасть змогу господарствам залежно від їх фінансового становища планувати відповідні рівні врожайності та якості продукції. Підвищення рівня матеріально-технічного забезпечення агрохімічних

структур області напряду залежить від загальних обсягів використання добрив та засобів хімізації.

На Миколаївщині розроблено Регіональну програму охорони родючості ґрунтів, для здійснення якої необхідно залучити промисловий потенціал області. Її реалізація можлива лише за умови забезпечення підприємствами агрохімічного сервісу необхідним комплексом сільськогосподарських машин, іншою допоміжною технікою. Для виконання робіт по суцільній агрохімічній паспортизації земель необхідно запровадити механізовані відбірники, дистанційне зондування ґрунтів, оновити та модернізувати існуюче аналітичне обладнання та прилади для виконання аналізу ґрунтів та рослин, налагодити дійове спеціалізоване метрологічне забезпечення. За даними розрахунків (табл.1), для здійснення заходів по підвищенню родючості ґрунтів у 2005 році необхідно буде витратити 118 млн. грн. Але програми по відтворенню родючості ґрунтів потребують цільового державного фінансування, яке необхідно провадити через мережу регіональних агрохімічних центрів.

Виходячи з проведених нами досліджень, можна прогнозувати збільшення обсягів робіт з агрохімічного обслуговування та здійснення заходів, що підвищують родючість ґрунтів. Передбачається поступове збільшення внесення гною на 1 га сівозмінної площі до 4,4 т, мінеральних — 83 кг поживних речовин. Тому, вкрай необхідними стають заходи по удосконаленню матеріально-технічної бази агрохімічних формувань, розробці та застосуванню екологічно безпечних технологій зберігання, внутрішньо складської переробки, транспортування та внесення засобів хімізації, біологічних засобів захисту рослин, що забезпечують розширене відтворення родючості ґрунтів, ріст та поліпшення якості врожаю.

Нами розраховано потреба Миколаївщини в обприскувачах для обробітку гербіцидами в оптимальні строки найбільш важливих для нашого регіону культур — зернових колосових. При цьому враховувалась наявна в господарствах області (в тому числі і в райагрохімах) техніка, норма виробітку якої становить 25 га за зміну. Загальна потреба області в обприскувачах — 628 штук, що становить 72% від наявних засобів. Вважаємо,

що нестачу обприскувачів слід поповнювати новою високопродуктивною технікою. Зокрема, обприскувачі Спрей Куп можуть обробляти за зміну до 100 га посівів. Відповідно коливається і вартість послуг при використанні різних марок обприскувачів. Розрахована нами вартість обробітку одного гектара зернових обприскувачами Спрей Куп на 21,5% дешевше, ніж вітчизняних ОПШ-2000. Це зумовлено, насамперед, тим фактом, що продуктивність першого агрегату в чотири рази вища. Меншими є і витрати палива на 1 га, які становлять: у обприскувача ОПШ-2000 — 1,1л, а Спрей Куп витрачає 0,5-0,75 л. Тому сільськогосподарським підприємствам вигідніше замовляти послуги, які будуть виконуватись новою високопродуктивною технікою, ніж ремонтувати старі технічні засоби. Оскільки окремим сільськогосподарським підприємствам не вигідно утримувати дорогу спеціалізовану техніку, вважаємо, що її концентрація повинна здійснюватись в регіональних агрохімічних центрах. Це стосується насамперед машин для внесення мінеральних, органічних та рідких добрив, обприскувачів та іншої техніки.

Комплексний підхід до агрохімічного обслуговування споживачів має свої особливості та проблеми саме у контексті їх матеріально-технічного забезпечення:

- роботи проводяться на полях з різноманітними агрохімічними характеристиками і тому складність їх різна;
- необхідно забезпечити єдиний технологічний ланцюг, який включає в себе обробіток полів, транспортування і внесення добрив, засобів хімізації тощо;
- на одному й тому ж самому полі необхідно використовувати багато різноманітних машин та механізмів;
- всі операції потребують чіткого дотримання строків їх проведення, оскільки це має безпосередній вплив на ефективність використаних засобів хімізації.

При формуванні матеріально-технічної бази регіональних агрохімічних центрів ми маємо покладатися не лише на підприємства “Сільгоспхімії”, а зацікавлювати комерційні структури, лізингові компанії, банківські установи, довівши їм, що це — вигідне вкла-

дання капіталу. Створення цілісної системи регіональних агрохімічних центрів дозволить укріпити матеріально-технічну базу спеціалізованих агрохімічних формувань шляхом об'єднання в одну господарську структуру засобів підприємств системи “Сільгоспхімії”, комерційних структур, сільгосптоваровиробників та інших учасників. При цьому особливу увагу слід приділити залученню майна районних формувань “Сільгоспхімії”, в користуванні яких залишилась специфічна матеріально-технічна база (склади, механізовані загони по виконанню окремих видів робіт, площадки для відвантаження добрив та інші допоміжні засоби) та висококваліфіковані кадри, що мають досвід роботи із засобами хімізації.

Таблиця 1

**Обсяги та кошторисна вартість заходів по підвищенню
родючості ґрунтів Миколаївщини***

Заходи	Роки					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
<i>Внесення добрив:</i>						
<i>а) мінеральних</i>						
- млн.т.д.р.	0,03	0,04	0,05	0,06	0,06	0,07
- млн.грн.	55,9	68,8	81,8	94,5	107,8	120,7
<i>б) органічних</i>						
- млн.т	1,1	1,6	2,2	2,9	3,3	3,7
- млн.грн.	55,0	80,0	110,0	145,0	165,0	185,0
<i>в) добування сапропелю</i>						
- млн.т	0,17	0,24	0,30	0,35	0,40	0,45
- млн.грн.	5,1	7,2	9,0	10,5	12,0	13,5
<i>Гіпсування солонцевих ґрунтів:</i>						
- тис.га	30,0	45,0	60,0	80,0	100,0	120
- млн.грн.	0,76	1,14	1,52	2,03	2,54	3,05
<i>Агрохімічна паспортизація:</i>						
- млн.га	0,24	0,24	0,24	0,24	0,24	0,25
- млн.грн.	0,78	0,83	0,88	0,94	1,00	1,22
<i>Створення полезахисних лісових смуг на землях сільськогосподарських підприємств:</i>						
- га	247	230	241	249	259	271
- млн.грн.	0,44	0,52	0,55	0,56	0,59	0,61

** за даними Регіональної програми охорони родючості ґрунтів*

ВИРОБНИЦТВО КОМБІКОРМІВ ТА НАПЯМИ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ КОМБІКОРМОВОЇ ГАЛУЗІ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

***О.В.Калюжна**, кандидат економічних наук
Миколаївський державний аграрний університет*

Кормовиробництво — одна з найвагоміших галузей сільсько-господарського виробництва. Важлива роль у створенні стабільної кормової бази належить комбікормам. Відродження тваринницької галузі в Україні насамперед залежить від стану комбікормової промисловості.

Дослідженням сучасного стану та перспектив розвитку комбікормової галузі України займалось чимало фахівців, а саме Кішак І.Т., Куян Н.В., Єгоров Б.В., Князев С.І., Гуслякова Н.Л. та інші. Але багато ще питань на регіональному рівні залишилось по за увагою. Нами були розглянуті основні проблеми функціонування комбікормової галузі Миколаївської області за період реформування відносин власності.

Серед зернопереробних галузей Миколаївської області у найбільш кризовому стані знаходиться комбікормова промисловість. Це обумовлено не тільки значним скороченням поголів'я тварин та птиці, а й суттєвими коливаннями валового збору зернових, подорожчанням білково-вітамінних добавок, обмеженою платоспроможністю сільгоспвиробників. Вплив цих факторів обумовив зменшення обсягів виробництва комбікормів у 2003 році на 92,5% порівняно з 1991 роком. Такий стан справ з комбікормами призводить до втрат поголів'я (особливо молодняку), зниження продуктивності тварин, нераціонального використання фуражних ресурсів.

Комбікормові підприємства Миколаївської області виробляють комбікорми для всіх видів тварин. Протягом останніх років спостерігається зменшення виробництва комбікормів по всіх асортиментних групах (табл. 1).

Таблиця 1

**Динаміка виробництва комбікормів у Миколаївській області
(всі категорії виробників), тис. т**

Асортиментні групи	Роки								2003 р. у % до 1996 р.
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	
Комбікорми, всього	178,9	68,3	56,3	80,9	33,1	24,1	35,2	39	21,8
у т.ч. для великої рогатої худоби	22,7	16,1	14,9	22,2	6,1	5,7	5,8	5,6	24,7
свиней	70,5	25,3	15	22,6	6,8	3,4	18,5	17,5	24,8
птиці	84,6	26,3	25,3	36	20,1	14,9	10,8	15,9	18,8
риби	0,8	0,6	1	-	-	-	-	-	-
інших тварин	0,3	-	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	-	-

У структурі вироблених комбікормів найбільшу питому вагу мають комбікорми для птиці. Їхня частка коливається в межах 38,5-47,3%. Слід відмітити збільшення частки комбікормів для свиней та зменшення частки комбікормів для великої рогатої худоби. Це обумовлено зміною структури стада тварин та поголів'я.

Комбікормову галузь Миколаївської області складають підприємства та виробництва різних форм господарювання, серед яких три комбікормових заводи колективної форми, 12 малих приватних підприємств та 24 підсобних виробництва, що розташовані у сільськогосподарських підприємствах. Доля останніх в загальному обсязі виробництва комбікормів щороку збільшується. Слід зазначити, що основними виробниками комбікормів в області є Трикратський КХП — частка в загальному обсязі виробництва 35,5%, Миколаївський КХП — 26,4% та ТОВ “Укрком” — 22,4%.

За технічним станом комбікормові підприємства Миколаївської області можна поділити на три групи:

I група — підприємства, які забезпечені місткостями для сировини і готової продукції, мають всі технологічні лінії, можуть виробляти повний асортимент комбікормової продукції. Їхні вироб-

ничі потужності дозволяють без істотної перебудови вести роботи по впровадженню прогресивних технологічних процесів, автоматизації і модернізації.

II група — підприємства, що забезпечені нормативною кількістю місткостей для сировини і готової продукції, але не обладнані технологічними лініями лушення та введення в комбікорми рідких компонентів, лініями спеціальної обробки сировини. Підприємства потребують реконструкції або технічного переоснащення, обладнання їх невивантажуваними лініями, заміни застарілого технологічного обладнання, впровадження прогресивних процесів та їх автоматизації.

III група — підприємства, що не забезпечені, згідно з нормами, місткостями для сировини і готової продукції, достатньою кількістю технологічних ліній. На них можна виробляти комбікорми лише за простими рецептами.

На сучасному етапі, за умови обмеженого попиту на комбікорми, комбікормові заводи виявилися неспроможними виробляти невеликі за обсягом партії комбікормів. Більшість міжгосподарських комбікормових заводів внаслідок зменшення поголів'я тварин ліквідувались. Досить поширеним стало явище відкриття міні-комбікормових цехів безпосередньо у господарствах, тому що на визначеному етапі розвитку це виявилось доцільніше з економічної точки зору, ніж купувати дорогі комбікорми. Але при цьому якість комбікормів, їхня поживна цінність значно погіршилися. Наявність і стан кормоцехів сільськогосподарських підприємств на 1 січня 2004 року характеризувалися такими даними (табл.2).

Із наявних комбікормових цехів справних лише 79%. В найбільш кризовому стані знаходяться кормоцехи для великої рогатої худоби, їхня готовність на 01.01.2004р. склала 40%. В подальшому з урахуванням пріоритетності розвитку молочного скотарства на Півдні України потрібно звернути увагу на технічний стан саме цього виду кормоцехів.

Основний принцип розвитку й розміщення комбікормових заводів і цехів — орієнтація на місце споживання. В минулому комбікормові заводи й цехи розміщувалися переважно поблизу

свиновідгодівельних комплексів, птахофабрик та інших спеціалізованих господарств, але криза, що охопила галузі тваринництва, призвела до дезінтеграції зернопродуктового підкомплексу та повного розвалу комбікормової промисловості. Головним принципом подальшого розвитку і розміщення виробництва комбікормів має бути орієнтація на споживачів з урахуванням того, що перевезення зерна є вигіднішим порівняно з перевезенням комбікормів.

Таблиця 2

**Стан підсобних цехів по виробництву комбікормів
у Миколаївській області, 2003 р.**

Показники	Наявність, штук		Коефіцієнт готовності на	
	всього	у тому числі справних	1.01.2004 р.	1.01.2002 р.
Цехи для виробництва комбікормів				
- всього	24	19	0,79	0,85
Цехи по дріжджуванню і осолодженню концентрованих кормів	1	1	1	1
Кормоцехи				
- всього	140	68	0,49	0,53
з них:				
- для великої рогатої худоби	75	30	0,4	0,45
- для свиней	58	34	0,59	0,63
Кормокухні для великої рогатої худоби	58	34	0,59	0,58
Кормокухні для свиней	41	24	0,59	0,67

Слід підкреслити, що існує прямий зв'язок між змінами у господарському механізмі (зокрема, підвищення цін на закупні комбікорми) та змінами у географії потоків фуражного зерна (в бік міжгосподарських та внутрішньогосподарських цехів). Як показав проведений аналіз, собівартість 1 тонни комбікормів, вироблених у внутрішньогосподарському цеху (що переробляє власне зерно), за рахунок мінімальних транспортних витрат в 1,5-2 рази нижча, ніж на міжгосподарському комбікормовому заводі. В той же час собівартість 1т комбікормів на останньому у 1,5-2 рази

менша, ніж на великому заводі. Перевагою комбікормових цехів середньої і малої потужності, що працюють на міжгосподарських засадах, у сучасних умовах є потенційна можливість залучення на взаємовигідних умовах давальницького зерна фермерів, орендарів, сільськогосподарських кооперативів, індивідуальних виробників для переробки на комбікорм.

При визначенні територіального розміщення комбікормових цехів мають бути враховані не лише потреба в них, а й умови постачання незернових компонентів, тобто кормових дріжджів, м'ясо-кісткового, рибного, хвойного борошна, лушпиння, макухи, солі, крейди, та інших компонентів. В перспективі треба визнати за необхідність пріоритетний розвиток малої індустрії для підготовки зерна до згодовування.

Враховуючи, що мережа комбікормових заводів у Миколаївській області в основному вже склалася, важливим питанням є більш чітке розмежування функцій підприємств малої, середньої та великої потужностей у районах області. Проаналізувавши існуючий стан комбікормової промисловості області, вважаємо, що виробництво білково-вітамінних добавок, супліментів, стартерних і предстартерних комбікормів — однозначний пріоритет для спеціалізованих підприємств галузі. Для подальшого більш ефективного її функціонування доцільно було б великим підприємствам поглиблювати свою спеціалізацію у виробництві важкорационних та стартерних комбікормів, білково-вітамінних добавок із застосуванням таких сучасних технологій, як лушення плівчастих структур, мікронізація, екструдкування зерна та інше. Оскільки нині в тваринництві спостерігається тенденція до збільшення поголів'я худоби та птиці у населення і зменшення — у великих підприємств, необхідно змінити стратегію розвитку галузі. Виготовлення звичайних, простих та найбільш масових видів комбікормів необхідно сконцентрувати безпосередньо у господарствах-виробниках тваринницької продукції із власної сировини з використанням білково-вітамінних добавок та преміксів. Це дасть можливість знизити собівартість комбікормів за рахунок спрощення технологічного процесу, зменшення енергомісткості і транспортних витрат на їх доставку. Маркетингові

служби комбікормових заводів мають переорієнтуватись на збут комбікормів населенню. Великим комбікормовим заводам було б доцільно створити власну торгівельну мережу та переорієнтуватися із оптової торгівлі на дрібнооптову та роздрібну торгівлю. Враховуючи актуальність проблеми забезпечення комбікормової промисловості високобілковими компонентами в достатньому обсязі та за доступними цінами, необхідно повніше використовувати відходи вітчизняних борошномельних підприємств, м'ясокомбінатів, молокозаводів та олійно-жирових заводів, а також налагодити міжрегіональні зв'язки із заводами, що виробляють рибне борошно та інші важливі компоненти.

УДК 331.104:631.477.7

РОЗВИТОК ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ В СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ МИКОЛАЇВЩИНИ НА ПОРЕФОРМЕНОМУ ЕТАПІ

Н.В.Прижигалінська, асистент

Миколаївський державний аграрний університет

Кардинальні зміни в аграрному секторі України в останні роки вимагають ефективного управління трудовими ресурсами. Його сучасна особливість полягає у потребі гармонізації інтересів особистості, колективу підприємства, всього суспільства. Важливо врахувати, що Конституція гарантує громадянам України право на працю відповідно до уподобань, здібностей, професійної підготовки, освіти згідно з суспільними потребами. Усвідомлюється необхідність розглядати людей як багатство підприємств, а витрати на формування, мотивацію, розвиток людських ресурсів — як особливий вид інвестицій, що стають вагомим чинником підвищення конкурентоспроможності та виживання в ринкових умовах. Викладене зумовлює актуальність дослідження управління трудовими ресурсами аграрного сектору на пореформеному етапі.

Трудові ресурси вивчали і нині опрацьовують такі вчені як

О.Г.Бугуцький, В.С.Дієспєров, Й.С.Пасхавєр, В.П.Бабич, Д.П.Богиня, П.П.Борщєвський, Ф.В.Зінов'єв, В.В.Кучєр, І.А.Маслова. Узагальнюючи їх здобутки, трудові ресурси найдоцільніше розглядати як сукупність носіїв робочої сили, яка здебільшого визначається демографічною структурою населення, встановленими межами працездатності як тих, що беруть участь у процесі праці, створенні споживчих вартостей і соціально-культурних цінностей, так і потенційно здатних до суспільно-корисної діяльності. До них належать переважно працездатне населення у працездатному віці, а також пенсіонери і підлітки віком 14-16 років, зайняті у суспільному виробництві. До трудових ресурсів не належать інваліди праці чи дитинства працездатного віку, не зайняті у господарстві, а також не зайняті пенсіонери працездатного віку.

На кінець 2002 року на території Миколаївської області проживало 1251,5 тис. осіб, з них трудові ресурси складали 596,9 тис. чоловік, що становило 47,7% від загальної кількості населення. Частка жителів міста — 68%, а сільської місцевості — 32%. З усіх трудових ресурсів 596,9 тис. осіб (95,1%) знаходяться у працездатному віці, 29,1 тис. осіб (4,9%) — зайняті особи пенсійного віку і підлітки. Структура зайнятих за статевими групами розподілилась наступним чином: чоловіки — 51, жінки — 49% відповідно. Серед безробітних домінують представники чоловічої статі — 58 % [1].

Джерела і форми відтворення трудових ресурсів залежать насамперед від демографічної ситуації, що склалася в регіоні, а також від наявних резервів зміцнення трудового потенціалу, включаючи підвищення якості відтворення робочої сили та її раціональний перерозподіл між різними галузями економіки. А це визначається можливостями технічного переоснащення галузей промисловості і сільського господарства, рівнем механізації виробничих процесів, динамікою використання, розвитком засобів так званої малої механізації.

Отже, на перший план висуваються соціально-економічні проблеми, зумовлені інтенсифікацією праці, раціональним використанням потенційних можливостей трудових ресурсів.

Низька народжуваність впливає на формування трудових ресурсів Миколаївщини неоднозначно. З одного боку, вона ускладнює його, бо стає щораз менше дітей, а потім і молоді, яка вступає в працездатний вік, і виникає дефіцит робочої сили з огляду на заміну вибулих, а з другого боку — спрощує, бо жінки менше зайняті піклуванням про дітей і активніше займаються суспільним виробництвом. Але негативні наслідки такої народжуваності є вагомішими, ніж “позитивні”.

Рівень народжуваності, звичайно, визначає темпи приросту трудових ресурсів. Але вони певною мірою залежать від смертності. Тому треба вживати заходи щодо скорочення смертності осіб у найбільш працездатному віці (30-50 років). Слід додати, що на сучасному етапі дуже актуальною є боротьба з дитячою смертністю, яка є найвищою в Європі. На сьогодні статистика вище згаданих показників “б’є в дзвони”, адже в середньому на Миколаївщині станом на 31 грудня 2002 року рівень народжуваності складав 8,4, тоді як рівень смертності майже вдвічі вищий — 16,5 [1].

Вступ підлітків у працездатний вік — найважливіше джерело відтворення трудових ресурсів, але в сучасних умовах науково-технічний прогрес ставить значно вищі вимоги до якості підготовки робочої сили, а соціальний прогрес ставить щоразу вищі вимоги до підвищення культурно-освітнього рівня народу. Тому, доцільним є ширше охоплення молоді навчанням у середніх спеціальних закладах і вищій школі. В контингенті молоді, що вступає в працездатний вік, значна частина осіб отримує загальну середню освіту, одержує необхідну професійну підготовку. Як наслідок, зростає кількість учнів і студентів у складі працездатного населення.

Все це дещо скорочує наступний період трудової діяльності поколінь, але ці втрати потім щедро компенсуються якістю праці, вищою її продуктивністю завдяки високій її кваліфікації.

Джерелом поповнення трудових ресурсів є їх перерозподіл між сферами та галузями, а також можливе залучення частини осіб, зайнятих у домашньому допоміжному господарстві. Проте в домашньому господарстві потрібна зайнятість у масштабах, що

визначаються кількістю дітей віком до року і понад рік у сім'ях, а також для догляду за хворими, інвалідами та ін.

Використання праці осіб пенсійного віку — складна економічна і соціальна проблема. По-перше, залучення до суспільного виробництва пенсіонерів — це додаткове джерело поповнення робочої сили, оскільки пенсіонери мають великий виробничий досвід. По-друге, участь їх у суспільному виробництві підвищує їх матеріальну зацікавленість. По-третє, надання людям пенсійного віку права працювати у господарстві сприяє поліпшенню їх морального стану, здоров'я і сприяє продовженню життя. Однак в умовах зростання безробіття в регіоні використання праці цих категорій населення має зменшуватися.

Актуальним на сьогодні є також розподіл зайнятого населення за формами власності (табл. 1).

Таблиця 1

**Кількість зайнятого населення
за місцем проживання та формами власності**

Зайняте населення	Всього		
	2000 р.	2001 р.	2002р.
<i>у тому числі за формами власності, %</i>			
Державна	41,9	40,8	38,1
Колективна	35,6	28,8	28,8
Приватна	22	30,3	32,9
Міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав	0,5	0,1	0,2
Міське зайняте населення, осіб	340841	343099	343599
<i>у тому числі за формами власності, %</i>			
Державна	47,9	44,6	40,3
Колективна	28,6	30,8	31,9
Приватна	22,7	24,5	27,6
Міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав	0,8	0,1	0,2
Сільське зайняте населення, осіб	163535	183223	188525
<i>у тому числі за формами власності, %</i>			
Державна	29,3	33,6	34,1
Колективна	50	25,2	23,2
Приватна	20,7	41,1	42,6
Міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав	-	0,1	0,1

Протягом періоду дослідження спостерігається тенденція збільшення кількості зайнятого населення. Порівняно з даними 2000 року, на кінець 2002 року кількість зайнятого населення зросла майже на 5,5% (27748 осіб), в тому числі міське зайняте населення — на 0,8% (2758 особи), сільське — на 15,3% (24990 особи). Зайнятість населення за формами власності також змінюється з роками, а саме: зменшується кількість зайнятих в державних організаціях, підприємствах, установах (на 7,6 в.п.), і збільшується питома вага зайнятих серед колективних і приватних форм власності (відповідно на 3,3% та 4,9%).

Слід відмітити зрушення серед сільського зайнятого населення: майже вдвічі скоротилася кількість зайнятих в господарствах з колективною формою власності, та зросла на 21,9 в.п. питома вага зайнятих в господарствах приватної форми власності в 2002 році в порівнянні з 2000 роком. Це насамперед пов'язано із змінами, що відбуваються в аграрному секторі.

Розв'язання проблем зайнятості в агропромисловому комплексі пропонується здійснювати комплексно. Для цього необхідно: розробляти і впроваджувати державні, галузеві і регіональні програми підтримки виробництва сільськогосподарської продукції та її переробки, сприяти розвитку нових форм і видів прикладання праці; стимулювати розвиток на селі переробної та інших видів промисловості, сфери послуг та інших видів несільськогосподарської діяльності; створювати робочі місця шляхом застосування скорочених процедур реєстрації суб'єктів господарювання в сільському господарстві і підприємствах сфери обслуговування, спрощення форм оподаткування і звітності тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Праця Миколаївщини 2002: Статистичний збірник // Миколаївське обласне управління статистики; стор. 369; Вих. № 14-258 від 19.09.03р.
2. Державна програма зайнятості населення на 2001-2004 роки
3. Є.П. Качан, Д.Г. Шушпанов Управління трудовими ресурсами: Навчальний посібник. - К.: Вид. Дім "Юридична книга", 2003. - 258 с.

Вісник аграрної науки Причорномор'я
Спеціальний випуск 2(26) том 2 - 2004 р.

Технічний редактор: О.М.Кушнарєва.
Комп'ютерна верстка: К.Є.Яновський,
І.Р.Василишин.

Підписано до друку 22.06.2004. Формат 60 x 84 ¹/₁₆.
Папір друк. Друк офсетний. Ум.друк.арк. 22,1.
Тираж 300 прим. Зак. № . Ціна договірна.

Надруковано у видавничому відділі
Миколаївського державного аграрного університету
54010, м.Миколаїв, вул.Паризької комуні, 9